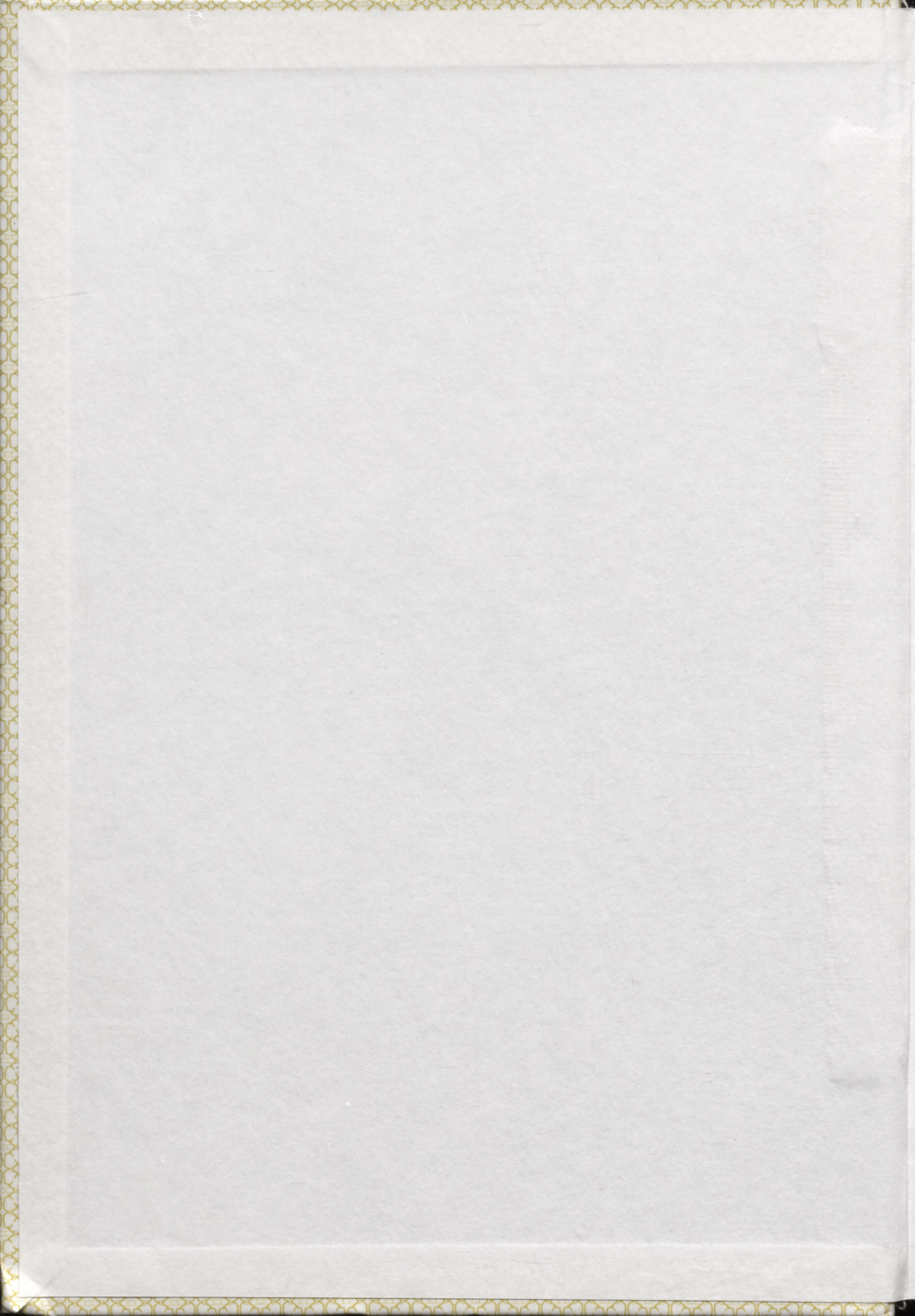

VARAKLAŃI
UN

V
A
R
K
L
A
Ń
I
Š
I

L
8

VARAKLANI
UN
VARAKLANIESI

MINISTERIA
ALBANA
ALBANI

OPUSCULO
ALBANO

2003-5

69

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

L
9

VARAKĻĀNI UN VARAKĻĀNIEŠI

KULTŪRVĒSTURE,
ATMIŅAS,
APCERĒJUMI

OTRAIS, LABOTS
UN PAPILDINĀTS IZDEVUMS

LATGALES KULTŪRAS CENTRA IZDEVNIECĪBA
RĒZEKNE 2003

0303032435

Kultūrvēsturiskajā grāmatā »Varakļāni un varakļānieši« apskatīta Varakļānu novada vēsture, ģeogrāfiskais stāvoklis, vietu nosaukumi un to izcelšanās, kultūra, izglītība, sports, veselības aprūpe, reliģiskā dzīve, Latvijas brīvvalsts posms, okupācija, kara laiks un atmoda. Daudz vietas tajā atvēlēts Varakļānu novada ciemiem, to ļaudīm un redzamākajiem inteligences pārstāvjiem. Grāmatas nobeigumā ievietots visu grāmatā minēto personu alfabētiskais rādītājs.

Grāmata »Varakļāni un varakļānieši« domāta plašam interesentu lokam – Varakļānu novada iedzīvotājiem, bijušajiem varakļāniešiem, interesentiem visā Latvijā un ārvalstīs. Vienlaikus tā izmantojama arī kā mācību līdzeklis nodarbībās par novada vēsturi, ģeogrāfiju un kultūras vēstures stundās, un ceram, ka tā būs ierosinājums arī tālākam darbam novada izziņāšanā.

The historical and cultural book "Varakļāni un varakļānieši" overviews Varakļāni district history, its geographical situation, the names of the places and their origin, culture, sport, education, health care, religious life, the period of free state of Latvia, the occupation, and the Awakening (Atmoda) of the district. Large section of the book is allocated to the district villages, their inhabitants and outstanding personalities. There is the alphabetical index of all above-mentioned personalities at the end of the book.

The book "Varakļāni un varakļānieši" is meant to wide range of readers: the native inhabitants of Varakļāni, the people who come from there, as well as all interested people in Latvia and abroad. The book could also be used as a manual at the district history lessons, and, we hope, it will stimulate further district researches.

Grāmatas sastādītāji un redaktori: Konrāds Sondors (galvenais redaktors), Ādolfs Borbals un Artūrs Garančs

Koredaktori: Marta Bārbale, Silvija Brice, Aina Jaunzeme

Izdevniecības redaktore Skaidrīte Svikša

Pasūtītājs: Atklātais sabiedriskais fonds »Varakļonīts«

ISBN 9984-29-036-0

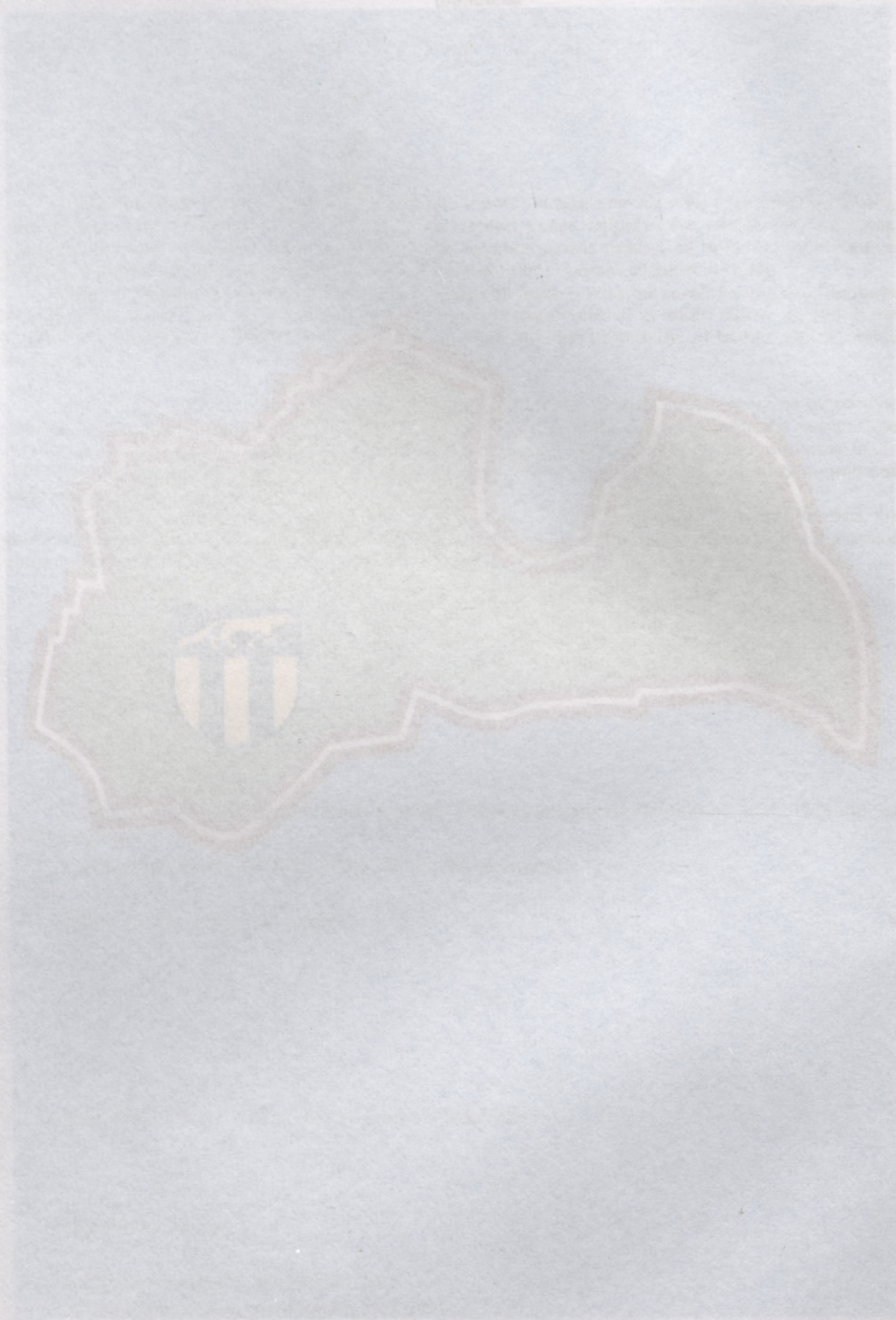
© Valērija Solzemniece. Vāka zīmējums, 2002.

© Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2002, 2003.

PRIEKŠVARDS

Latvijas Sociālais
Pretendents

PRIEKŠVārds

Atcerēties, domāt, runāt, lasīt un rakstīt ir patīkami par daudz ko, bet vispatīkamāk tomēr – par savu dzimteni, par savu dzimto novadu. Mums, varakļāniešiem, tas ir Varakļānu novads. Šeit mēs esam mācījušies staigāt, runāt, mīlēt, iepazīt cilvēkus un pasauli. Katram no mums šeit ir kāda mīļa vietīņa, kas saistīta ar vecākiem, brāļiem, māsām, ar mūsu bērnību, jaunību, skolu, ar mūsu priekiem un bēdām.

Daudzus no mums ar Varakļāniem saista māja, ģimene, darbs, pienākums, bet daudzus – tikai atmiņas. Atmiņām ir liels spēks, īpaši tad, ja cilvēks dzīvo tālumā no dzimtenes, no dzimtā novada. Atmiņām ir personisks raksturs, taču tām visām kopā ir arī liela vēsturiska un vienojoša nozīme, jo katra paaudze dzīvo savā laikā, piedalās sava laika notikumu veidošanā, uzkrāj pieredzi un atstāj savas atmiņas. Katrai paaudzei ir savs laiks un katram laikam – sava paaudze. Katra paaudze kaut ko saņem no vecākiem, no sava laika un kaut ko atstāj nākošajām audzēm.

Dzīve mainās, atmiņas zūd, un paliek tikai uzrakstītais. Arī par Varakļāniem ir daudz atmiņu un rakstu, bet ar to nepietiek, lai mēs varētu vispusīgi spriest par to, kā dzīvojuši mūsu vecāki un tālākie senči. Aizritēs gadi, un arī mūsu paaudze un mūsu laiks paliks tikai atmiņās.

Saistoši ir lasīt grāmatas par tālām zemēm un citām tautām, bet kas rakstīs grāmatu par mums, par mūsu dzimto Latgales pusi, par mūsu dzimto novadu – kas? Kurš gan cits, ja ne mēs paši! Un kāpēc gan nē, ja Varakļāni ir izaudzinājuši tik daudz labu, zinošu, talantīgu un interesantu cilvēku! Tā radās doma, ka ir jātop kultūrvēsturiskai grāmatai par mūsu dzimteni, par mūsu novadu – par Varakļāniem un varakļāniešiem.

Varakļānu novada ļaudis no saviem priekšgājējiem ir saņēmuši lielu materiālo un bagātu garīgo mantojumu, kas ir saglabājies daudzus rokrakstos, rakstos un grāmatās. Līdz šim ir mēģināts šo mantojumu apkopot vienā grāmatā, bet atsevišķam cilvēkam to izdarīt ir grūti. Viens no nozīmīgākajiem veikumiem šai nozarē ir Jāņa Broka grāmata »Klōnu pusē«, kurā notikumi ietverti līdz 1980. gadam, un uz Varakļānu 70 gadu jubileju šī grāmata ir pavairota 5 eksemplāros mašīnrakstā. Grāmatas autors ir paveicis literāri un kultūrvēsturiski nozīmīgu darbu, tāpēc jācer, ka nākotnē šī grāmata piedzīvos arī tipogrāfisku izdevumu.

Lai arī cik labi un pamatīgi J. Broks ir realizējis savu ieceri, tomēr, apvienojot visa Varakļānu novada cilvēku prātus, materiālus un daudzas citas iespējas, mēs cerējam izveidot vēl pilnīgāku šāda veida izdevumu. Lai mūsu iecere īstenotos veiksmīgāk, lai grāmata būtu vērtīgāka, ar lielāku izziņas materiālu un saistošāka, tās sagatavošanā centāmiešies iesaistīt pēc iespējas vairāk mūsu novadnieku gan Latvijā, gan svešumā.

Kā tas ir izdevies, lai spriež lasītāji, bet ir patīkami atzīmēt, ka grāmatas veidošanas ideju no pašu grāmatas sagatavošanu visi novadnieki uztvēra ar lielu interesi un entuziasmu. Mēs nesaņēmām nevienu atteikumu, bet tieši pretēji – tikai lielu atsaucību un atbalstu, pacilātību, kas radīja daudz ierosmju un darba prieka.

Grāmatas sagatavošanā ļoti centīgi un pašizliedzīgi strādāja dažādu profesiju pārstāvji no Varakļānu novada. Īpaši nopelni šeit ir tiem varakļāniešiem, kuri blakus savam tiešajam darbam ļoti aktīvi un veiksmīgi nodarbojas arī ar sava novada pētīšanu: Martai Bārbalei, Julijanam Blusanovičam, Antonam Boldānam, Ādolfam Borbalam, Silvijai Bricei, Viktoram Briškam, Jānim Brokam, Jānim Brokam-Eisāgam, Juliānam Brokam, Aina Jaunzemei, Genovefai Melnei, Ēvaldam Mugurēvičam, Antoņinai Piļpukai, Jānim Piļpukam, Jūlijam K. Počam (Anglijā), Pēterim Savickim, Valērijai Solzemniecei, Konrādam Sondoram, †Emīlijai Spēlmanei, Aloizam Stodam, Andrejam Svilānam un daudziem citiem. Liels paldies jau minētajiem cilvēkiem, kā arī Z. Mickevičam, A. Tidriķim, V. Bernānei, V. Eidukam, J. Kazākam, D. Mjartānam, J. Trūpam un citiem par iesniegtajām fotogrāfijām un citiem materiāliem, kas izmantoti grāmatā. Par grāmatas tapšanas organizatorisko un tehnisko nodrošinājumu īpaša pateicība pienākas Varakļānu pilsētas domes pārstāvjiem – Jurim Vēverim, Annai Strodei, Ilgai Brokai u. c.

Bieži vien mēs pienācīgi nenovērtējam savu novadu un savus novadniekus, jo par citām zemēm, citiem novadiem un citiem cilvēkiem esam dzirdējuši un lasījuši daudz interesanta. Ļoti ceram, ka šī grāmata dos iespēju pašiem varakļāniešiem redzīgāk ieskatīties sava novada notikumos un cilvēkos, kurus līdz šim varbūt neesam pamanījuši. Tas palīdzēs mums labāk pazīt un izprast gan pašiem sevi, gan arī citus. Tas dos mums iespēju iepazīt savu vēsturi un kultūru, vispusīgāk spriest un apzināties savu un sava novada vērtību, ko it īpaši nepieciešams izjust mūsu jaunajai paaudzei, jo tai jāzina gan pagātne, gan arī nākotnē jāskatās ar gaišām cerībām un lielu ticību pašiem sev un saviem spēkiem. Ceram, ka grāmata būs ierosinājums arī tālākam darbam novada izzināšanā.

Sirsniņš paldies visiem, kuri palīdzēja un sekmēja šīs grāmatas sagatavošanu un izdošanu!

Artūrs Garančs

Varakļānos, 2003. gadā

VELTĪJUMI VARAKĻĀNIEM

Marta Bārbale

VELTĪJUMS VARAKĻĀNIEM

Tu šo vārdu sen jau zini,
Acs te visu gaišāk redz,
Kad caur visām naktīm iznirst
Balto torņu siluets.
Vēl tev miņā tirgus kņada,
Tik daudz vērots, tik daudz gūts.
Atmiņas caur gadiem vada,
Tev it visur gribas būt.
Vecā pils ver savus vārtus,
Teiksmas tā kā ogles kvēl.
Meklē draugus, meklē vārdus,
Runāt gribas vēl un vēl.

Sirdi uzar tāds kā lemess,
Kad pa aleju tu ej.
Esi milējis šo zemi,
Kur pat putni gaiši smeļ.
Parka kokiem bijīgs klanies,
Ausīs skaņu simti san.
Skolas siltie, mīlie zvani
Savām zvaigžņu mēlēm skan.
Tu šo vārdu paņem ceļam,
Acs te visu tālāk redz,
Kad caur klānu miglām ceļas
Balto torņu siluets.

VARAKĻĀNI IR MANA PILS

Es vienmēr un visur saku:
– Varakļāni ir mana pils!
Te man un daudziem, daudziem
Aizdegās sapnis zils.
Daudzi caur sāpi gāja,
Tā nolemts bija iet.
Uz viņu stiprajiem pleciem
Klānu debesis zied.

Un viņu spītīgās lūpās
Neteikti vārdi mulst,
Kad tikko iesāktā ceļā
Dienas kā akmeņi gulst.
Ja kāds tik stiprs ir garā,
Tas droši tos projām veļ.
Un tā jau mums vajadzētu,
Lai mūsu Latgale zeļ.

Lai mūsu zeme ir svētums,
Kas skaidrībai pretī plūst.
Lai mūsu vislabākie darbi
Kā skaliņi nesalūst.

Jāzeps Latkovskis

BALTĀ PILSĒTA

Veltījums Varakļāniem 70 gadu jubilejā

Balto ūdensrožu smieklī,
Kas no Kažaviņas nāk.
Lai tie atnes baltu prieku
Mūsu novads skanēt sāk.

Varakļāni, Varakļāni,
Tavos dārzos rozēs zied.
Tevī raugās Lubānklāni,
Ļaudis priecājas un dzied.

Balta gaisma sirdi skar,
Kad no gaismas pils tā plūst.
Vai tad nepriecāties var,
Ja no laimes sirds man kūst?

Varakļāni, Varakļāni,
Tavos torņos zvani skan.
Kāpj no miglas zilie klāni
Un tie ļoti dārgi man.

Mazā, baltā pilsētiņa
Tā kā saule spoži mirdz.
Un lai mūžam dzīvo viņa,
To tai novēl mana sirds!

Antons Kūkojs

VARAKĻĀNIEM

Šajā mazajā, baltajā pilsētā
Kaļ rūķīši varu pa naktīm.
Šajā mazajā, baltajā pilsētā
No vara kļūst zaļgani sapņi.

No vara, kas gadsimtiem sūbējis,
Ceļas Lubānam dūmaka pāri.
No vara, kas meiteņu vainagos,
Mirgo cerību nojautas vāras.

Šajā mazajā, baltajā pilsētā
Dimd smēdes un zvaigznes kaļ siekiem.
Šajā mazajā, baltajā pilsētā
Aug ļaudis ar varošiem pleciem.

No vara krāsu gūst alejas,
Varš ozolu brūnajos stumbros.
No vara sievas auž villaines,
Varš vīru tulznainās delnās.

Šajā mazajā, baltajā pilsētā
Varš kļuvis par sastāva daļu.
Met lokus gar niedrājiem Malmute
Un atvaros nogulsnē varu.

VARAKĻĀNU VĒSTURE UN GEOGRAFIJA

Ēvalds Mugurēvičs

VARAKĻĀNU PIEMŠĀRUMI

Varakļānu grāmatas veidotāju saiets 1999. gada 16. janvārī.

Pirmajā rindā (no kreisās): dzejniece Marta Bārbale, Dekšāru pagasta muzeja vadītāja Antoņina Pilpuka, laikraksta «Varakļonīts» redaktore, skolotāja Aina Jaunzeme, Murmastienes novadpētniecības kabineta vadītāja Valērija Solzemniece, novadpētniece no Barkavas Silvija Zepa, laikraksta «Varakļonīts» bijusī redaktore, skolotāja Genovefa Melne. Otrajā rindā (no kreisās): mežkopības inženieris Ādolfs Borbals no Kalsnavas, mākslas zinātnieks Pēteris Savickis no Ogres, Varakļānu pilsētas domes deputāts Viktors Briška, šīs grāmatas redaktors – vēsturnieks Konrāds Sondors, LLU profesors Aloizs Strods, akadēmiķis Ēvalds Mugurēvičs, dakteris Julijāns Blusanovičs, novadpētnieks, pensionētais vēstures skolotājs Jānis Pilpuks, grāmatas veidošanas iniciators, LLU docents Artūrs Garančs, radio «Brīvā Eiropa» žurnālists Andrejs Svilāns (žurnālista pseidonīms Andris Strods-Sērmais). Fotouzņēmumā nav publicista un novadpētnieka Jāņa Broka-Eisāga no Talsiem un Jāņa Broka no Ķekavas, Varakļānu katoļu baznīcas dekāna prelāta Antona Boldāna u. c.

Varakļānu ģerbonis

* * *

Varakļānu ģerbonī attēlota lapsa un trīs ceļi.

Lapsa ir viens no gudrākajiem un biežāk sastopamajiem savvaļas dzīvniekiem Varakļānu novada mežos. Lapsas gudrība un viltība ir apdziedāta daudzās tautasdziesmās un novada tautas teikās. Tā ir novada mežu bagātību un cilvēku asprātības simbols.

Trīs ceļi ģerbonī simbolizē trīs svarīgus lielceļus, kuri Varakļānos ienāk no Krustpils, Madonas un Rēzeknes puses.

VARAKĻĀNU VĒSTURE UN ĢEOGRĀFIJA

Ēvalds Mugurēvičs

VARAKĻĀNU PIRMSĀKUMI

Lai izprastu Varakļānu kā apdzīvotas vietas izcelsmi, jāaplūko ģeogrāfiskā vide, kas pēdēdus laikmetā te bija izveidojusies. Kā svarīgākais faktors jāmin Lubāna ezers, kas bija Austrumlatvijas lielākā ūdenskrātuve ar tajā ieklūstošajām upēm: Rēzekni, Maltu, Malmuti, Lisiņu u. c. Akmens laikmetā (9–2. g. t. p. m. ē) ap Lubāna ezeru konstatēta ļoti blīva apdzīvotība, kas pēc pašreiz zināmo apmetņu skaita bija pati ievērojamākā Baltijas valstīs. Lubāna ezers ar plašo upju tīklu bija izdevīga vide pirmatnējiem zvejniekiem un medniekiem. Taču, spriežot pēc savrupatradumiem, Varakļānu pilsētas vieta šai laikā vēl nav bijusi pastāvīgi apdzīvota. Varakļāniem tuvākās apmetnes atradušās netālu no Lubāna ezera dienvidu krasta (Zvejsola, Sulka, Jašubova, Malmutes grīva). Līdz mūsu ēras sākumam iedzīvotāji Varakļānu tuvākā apkārtnē uzturējušies neregulāri, dodoties medībās vai sagādājot kurināmo mežos, par ko liecina atrastie akmens cirvji vai šķēpi (Cakulos, Krisceļos, Solā, Vērsazepos).

Arheoloģiskie pieminekļi uz dienvidiem no Lubāna ezera pašreizējo Varakļānu tuvumā konstatējami vēlāk, kad, zemkopībai un lopkopībai kļūstot par iedzīvotāju svarīgāko nodarbošanos, novērojama ne tikai zemieņu, bet arī pauguraiņu apdzīvotība. Te zīmīga ir ezera tuvumā esošo seno apmetņu novietne. Ja akmens laikmetā apmetnes pie Lubāna ezera dienvidu krastā nav augstāk par 92–93 metri virs jūras līmeņa, tad bronzas un dzelzs laikmetā tās sakarā ar ūdens līmeņa celšanos pamestas un konstatējamas jaunās vietās par vairākiem metriem augstāk. Šai laikā, t. i., 1. g. p. m. ē., rodas jaunas dzīvesvietas kā, piemēram, arheoloģes I. Lozes atklātā Adumeņu apmetne Teicejas upes krastā netālu no Lielajiem Strodiem, kas, spriežot pēc māla trauku lauskām (tekstilā, apmestā un ripas keramikā), apdzīvota bija līdz pat 13. gs. Ir norādījumi arī par šī laika senkapiem Lielajos Strodos (pēc arheologa Romanova datiem 1892. g.).

Varakļānu pilsētai tuvākais republikas nozīmes arheoloģijas piemineklis ir Cakulu senkapi, t. s. kara kapi (Rēzeknes raj. Dekšāru pag.). Šie senkapi kā senlietu atradumu vieta bija pazīstama jau krietni agrāk, taču padomju laikā LPSR Vēstures muzeja darbinieki I. Cimermane un A. Rādiņš te veikuši arheoloģiskos izrakumus. Senvieta atrodas Varakļānu–Nagļu lielceļa labajā pusē netālu no Kažavas ietekas Malmutē. Senkapi, no kuriem saglabājušies ap 90 kapu uzkalniņu, izvietoti izklaidus ar priežu mežu apaugušā paugurainā augstienē, kas aizņem vairākus ha lielu teritoriju. Pētītie uzkalniņi deva 12.–13. gs. raksturīgu inventāru (bronzas kakla riņķi, aproces, gredzeni, zvārguliši, spirālītes). No importētiem priekšmetiem var atzīmēt Krievzemes pieminekļiem 11.–13. gs. raksturīgos sārtā šifera vērppjamās vārpstas skriemeļus, stikla krelles, kā arī kauri gliemežvākus (tie ievesti no Indijas okeāna). Katrā uzkalniņā konstatēts pa vienam apbedījumam ar seno latgaļu sievietēm raksturīgo R-A vai DR-ZA orientāciju. 50. gados kapulauka dienvidaustrumu stūrī ierīkota grantsbedre, kur, ņemot granti, vietējie iedzīvotāji laiku pa laikam postījuši līdzeno skeletu kapulauku. Piemēram, no kāda postītā vīriešu kapa ar ZA-DR orientāciju muzejā bija nonākuši divi dzelzs šķēpu uzgaļi, viensasmens zobens, cirvis u. c. 7.–9. gs. senlietas. No kāda cita postīta apbedījuma muzejā nodotas 13.–14. gs. senlietas (bronzas pakavsakta, zvārguliši,

trapeceveida mēlītes, rombveida piekariņš). Iegūts arī kāds 14.–15. gs. raksturīgs dzelzs cirvis. Šī plašā 7.–15. gs. kapulauka tuvumā iegūtas arī citas senlietas.

Cits Varakļāniem tuvākais šāda veida kapulauks atrodas pie Stirnienes Kapeniekiem ar vairāk kā 100 kapu uzkalniņiem. Te 1872. gada arheoloģiskajos izrakumos izpētīti 7 uzkalniņi, kuros tika atrastas 7.–15. gs. senlietas. Abus kapulaukus (Varakļānu un Stirnienes) vieno ne tikai hronoloģiskā sakritība, bet arī vienādas apbedījumu tradīcijas ar pagānisko paražu ilgo saglabāšanos (līdz 15.–16. gs.) un to nelielais attālums no vēlākajiem muižu centriem.

Ja aplūkojam viduslaiku rakstu pieminekļus, tad izrādās, ka Stirniene un Varakļāni kā apdzīvotas vietas pirmo reizi minētas vienlaicīgi. Tas notiek apstākļos, kad Latvijas teritorijā 15. gs. otrajā pusē intensīvi attīstās muižu saimniecības. Šai laikā izceļas strīds starp divām vācu muižnieku dzimtām – Tīzenhauzeniem un Borhiem. Kā izriet no dokumentiem, tad daļa no Lubāna ezera piekrastes zemēm piederēja Rīgas arhibīskapa vasaļiem Tīzenhauzeniem. Neraugoties uz to, Livonijas ordeņmestrs Bernts Borhs 1483. gadā savam brāļadēlam, Rīgas arhibīskapa amata kandidātam Simonam Borham izlēno vairākus īpašumus pie Lubāna ezera. Lai gan pāvests Simonu Borhu par arhibīskapu neapstiprināja, tomēr kā liecina Fromulta Tīzenhauzena sūdzības landtāgam (laika posmā starp 1483.–1486. gadu), tad S. Borha īpašumā jau bijuši divi pie Lubānas ezera esošie ciemi – Stirniene un Varakļāni (*two dorper an der Lubbane gelegen - Stirnen und Warkelen*). Iepriekšminētie dati ļauj uzskatīt, ka Stirnienes Kapenieku un Varakļānu Cakulu kapulaukos ir apbedīti 15. gs. 80. gados minēto ciemu iedzīvotāji. Taču, kā liecina arheoloģisko senvietu, īpaši Cakulu kapulauka apskats, dzīve vēlākās Varakļānu pilsētās tiešā tuvumā sākusies stipri agrāk. Tas izriet arī no 13.–15. gs. rakstīto avotu datiem, kas liecina sekojošo.

Vācu krustnešu agresijas rezultātā 13. gs. pirmajos gadu desmitos seno latgaļu zemes pakāpeniski nonāca iebrucēju rokās, un pakļautās teritorijas sadalīja starp Rīgas bīskapu Albertu un Zobenbrāļu ordeņa mestru. Mēs droši zinām, ka bīskapa pārvaldē nonāca Aiviekstes labā krasta latgaļu zemes ap Koknesi, Pļaviņām, Mārcienu, Cesvaini, kā arī Aiviekstes kreisā krasta lejteces zeme Sāviena (Gerdene) un tai austrumu pusē esošā Krustpils (Asote). Par to, ka bīskapa rīcībā bijušas arī Aiviekstes kreisā krasta zemes uz dienvidiem no Lubāna ezera, liecina kāds 1226. gada dokuments, kas te, Varkas novadā (*in Warka*) min bīskapa Alberta vasali Kokneses Teodorihu. Tas, ka šī 13. gs. 20. gados minētā Varka atradusies pie Lubāna ezera, kļūst skaidrs no 13.–16. gs. dokumentiem, lēņu grāmatām, kā arī no vēsturnieku pētījumiem.

Šajā ziņā nozīmīga ir vēsturnieka V. Tatiščeva (18. gs. vidus) »Krievijas vēsture«, kurā izmantotas toreiz pieejamās, bet vēlāk bojā gājušās Polockas hronikas. Pēc šiem materiāliem (vēsturnieku M. Taubes (1935) un M. Helmaņa (1954) pētījumiem) kļūst skaidrs, ka tās latgaļu zemes (*Letija, Lotigola*), kas atradās starp Tālavu un Atzeli no ziemeļiem un Koknesi un Jersiku no dienvidiem, 12.–13. gs. bija tieši pakļautas Polockas kņazīstei.

Šīm zemēm, starp kurām bija arī Varka, par vietvaldi pēc Kokneses nonākšanas vācu varā tika nozīmēts agrākais Kokneses valdnieks kņazs Vjačko (*Vesceke*). Pēc Vjačko nāves 1224. gadā šos īpašumus manto viņa meita Sofija, ko, starp citu, vēl apstiprina 16. gs. Tīzenhauzenu dzimtas hronika. Savukārt vācieši savu varu te iegūst ar viduslaikiem raksturīgu paņēmieni, proti, Kokneses Teodorihš apprec Vjačko meitu Sofiju. Kad 1269. gadā šos īpašumus izlēno Johanam Tīzenhauzenam, tad ir atzīmēts, ka tas notiek ar Sofijas piekrišanu un ar tādiem pašiem noteikumiem, kā tas bijis iepriekšējā izlēnošanā Kokneses Teodoriham. Tātad jau ar 13. gs. otro pusi zemēs uz dienvidiem no Lubāna ezera sākas Tīzenhauzenu kundzība, ko gan vairākkārt pārtrauc Livonijas ordeņa uzbrukumi un nostiprināšanās. Te atspoguļojas ordeņa un arhibīskapa strīdi un domstarpības pakļauto latgaļu zemju dēļ. Kāds latīņu valodā sacerēts dokuments (1256) īpaši uzsver ordeņa zvejas tiesības Varkundē (*terra Warkunde*), ar to acimredzot saprotot Varkas

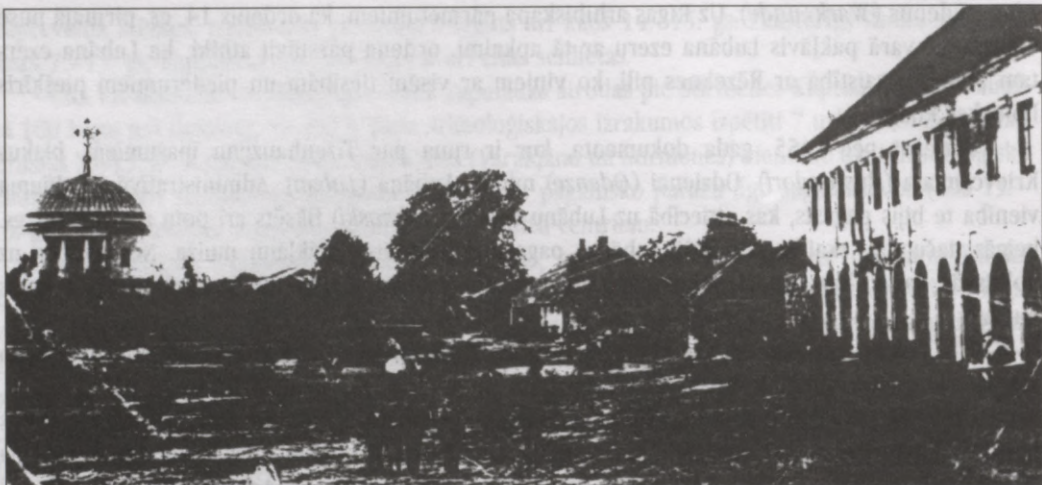
zemes ūdeņus (*Wark+unde*). Uz Rīgas arhibīskapa pārmetumiem, ka ordenis 14. gs. pirmajā pusē viens savā varā pakļāvis Lubāna ezeru ar tā apkaimi, ordeņa pārstāvji atbild, ka Lubāna ezers tam piederot saistībā ar Rēzeknes pili, ko viņiem ar visām tiesībām un piederumiem piešķīris Polockas kņazs.

Spriežot pēc 1455. gada dokumenta, kur ir runa par Tīzenhauzenu īpašumiem, blakus Krievciemam (*Russendorf*), Odzienai (*Odenze*) minēta Lubāna (*Luban*). Administratīvā iedalījuma vienība te bijis pagasts, kas attiecībā uz Lubānu (*pogost Lubanski*) fiksēts arī poļu revīzijā 16. gs. beigās, taču nav skaidrs, vai šajā Lubānas pagastā ietilpa arī Varakļānu muiža. Neraugoties uz politiskās varas, kas pēc Livonijas kara nokļuva poļu rokās, maiņu, Borhi saglabā visas savas muižas.

Par Varkas robežām un Varakļānu sākotnējās muižas novietni zinātnieku un novadpētnieku starpā nav vienprātības. Vispirms te svarīgi būtu noskaidrot, cik lielu teritoriju aizņēma 13. gs. avotos minētā Varka. Pēc citu 13.–15. gs. dokumentos minēto centru un zemju atrašanās vietas jāsecina, ka Varkas zemei vajadzēja būt starp Lubāna ezeru, Rēzeknes pilsnovadu (ar robežu pa Maltas upi), Preiļiem (14. gs. vidū minēta Preiļu zeme), Teiču purvu un Aivieksti kā dabīgu šķērslī no rietumu puses. Šādām Varkas robežām par labu liecina tas, ka tieši šajā teritorijā uzplaukst Borhu no Tīzenhauzēniem atņemtie īpašumi un muižas (Varakļāni, Stirniene, Gaļāni, Atašiene, Murmastiene, Barkava). Vai dienvidu virzienā Varkas zemes sasniedza Vārkavu, kur arī bija Borhu īpašumi, nav drošas pārlicības (V. Zeps, 1984). Vārkavas (*Warkaw*) vietvārds, kas gan arī ir sens (vismaz no 1583. gada), varēja rasties citos apstākļos, jo, piemēram, Augšzemē pie Asares ir Vārkavas (Vorkavas) ezers (J. Plāķis, 1939). Hipotētiskajās senās Varkas robežās 12.–13. gs. atradušies vismaz 3 pilskalni (Atašienas, Barkavas Būzānu un Viļānu Piziču), kādi 6–7 kapulauki, kas kopumā dotu ne vairāk kā desmit patstāvīgas dzīvesvietas – apmetnes.

Kas attiecas uz Varkas zemes centru, tad tam loģiski jābūt netālu no Lubāna ezera un vēlākajiem Varakļāniem. Te nu mēs vērojam paradoksus, jo Varakļāni kā miests (vēlāk pilsēta) izaug nevis kāda pilskalna vai viduslaiku pils pakājē, kā tas Latvijā ir bijis bieži, bet gan pie vienkārša lauku ciema. Tas, šķiet, lielā mērā skaidrojams ar Lubāna līdzenuma reljefu. Ņemot vērā dabīgo paaugstinājumu mazo skaitu, stāignās nepieejamās vietas, pilskalnus ierīkoja tikai atsevišķās vietās, kamēr vairumā gadījumu lauku apmetnes (ciemi), jādodomā, bija nocietinātas tikai ar koka žogu. Pie Varakļāniem tad tādām ciemam vajadzēja atrasties turpat, kur bija kapulauks pie vēlākās Repšu-Cakulu sādžas. Kapulauku teritorijā atrastās māla trauku lauskas norāda uz apdzīvotību dzelzs laikmetā un viduslaikos. Šī laika apmetnes vēl konstatētas Malmutes krastā pie Kažavu mājām un pie Mežalnas (vai Mežulkas) ietekas Malmutē. Tieši Kažavas apmetne tad varētu būt uzlūkojama par Cakulu senkapos apglabāto iedzīvotāju dzīvesvietu. Šī arheoloģes I. Lozes 1972. gadā konstatētā apmetne atrodas blakus kapulaukam Varakļānu–Nagļu lielceļa abās pusēs un ir zīmīga ar intensīvu kultūras slāni lielā teritorijā, kur atrastas pārsvarā ripas keramikas trauku lauskas (11.–13. gs.). Diemžēl apmetne ir stipri izpostīta, ceļot Kažavu mājas, ādu ģērētavu un paplašinot lielceļu.

Kopš 16.–17. gs. gar Varakļāniem jau bija sauszemes ceļš, tāpēc sakarā ar biežajiem kariem nācās domāt par apdzīvotās vietas aizsardzību. Šai laikā līdz ar šaujamo ieroču attīstību daudzas viduslaiku pilis bija zaudējušas savu militāro nozīmi, tāpēc 17.–18. gs. sākumā vietām ierīkoja nocietinājumus – skanstis – ar zemju vaļņiem un grāvjiem. Šāda nocietinājuma paliekas (t. s. Zviedru skanstis) konstatējamas arī Varakļānos Jumpravkalnā (Kuces kalnā). Uz tiem attiecas nostāsti par »zviedru« ierakumiem, kas ir mākslīgi rakumi netālu no Cakulu senkapiem, kur nepilna ha platībā ir grāvji un vaļņi (bij. A. Salenieka zemē). Ar 18. gs. pirmo pusi, kad Varakļāni kļūst par vienu no jezuītu katoliskās misijas centriem Latgalē, dokumentos minēta muiža (*bona Warklany*) un katoļu koka baznīca (1742). Norādījumi par luterāņu baznīcu Varakļānos ir agrāk (1690). Šai

Tirgus laukums Varakļānos 1916. gadā

Tirgus laukums Varakļānos 1920. gadā

laikā pašreizējās pilsētas teritorijā veidojas pilsētiņa, kur 1784. gadā bijušas 8 sētas ar 115 iedzīvotājiem (B. Brežgo, 1943). 18. gs. beigās – 19. gs. pirmajā pusē celta Varakļānu muižas pils ar 27 ha lielu parku, būvēta kapela un katoļu mūra baznīca.

Viss šis Varakļānu apbūves jaunais komplekss veidojās pakāpeniski gar Varakļānu – Nagļu un Varakļānu – Rēzeknes ceļiem un atradās trīs km uz dienvidiem no sākotnējā Varkas – Varakļānu centra, kas bija Repšu – Cakulos.

Nemot vērā iepriekšminētos faktus, stipri apšaubāma liekas dažu Latgales pētnieku (B. Briška, 1965) hipotēze, ka Varkas senais centrs un »osta« atradušies Kazsalā (Kozusolā). Šī vieta 1784. gada Latgales zemju aprakstā esot identificējama ar Cegelnju (vēlāko Ubogu) muižu.

Šim pieņēmumam tomēr nav ne arheoloģisko, ne valodniecisko pamatojumu. Kā liecina līdzīgu toponīmu izplatība Latgalē, pašreizējais Cegle kalns (agr. Cegelnja) droši vien saistāms ar kādas muižas celtņu drupām vai ķieģeļnīcas vietu, jo 20. gs. sākumā netālu no šīs vietas starp Kozusolu un Lielajiem Strodziem tiešām pastāvēja ķieģeļnīca.

Lai rastu priekšstatu par Varakļānu pirmsākumiem, nepieciešams aplūkot šī vārda etimoloģiskos (izcelsmes) skaidrojumus. Tautā populārākais ir uzskats, kas Varakļānu nosaukumā saredz divus patstāvīgus sugas vārdus (varš + klāni). Šo skaidrojumu zinātniski mēģināja pamatot valodnieks L. Latkovskis (1931). Pļavas un purvi ap Lubānu bijuši bagāti ar rāvu, kas atgādinājusi vara krāsu, tāpēc ar rāvu pārplūdušo klajumu nosaukuši par *vara klonu*. Savukārt citi, piemēram, P. Ziemeļis, nosaukumu skaidrojuši ar klānu pļavās augošo grīslī, kas saulē spīdējis vara krāsā.

Ja paanalizējam Varakļānu nosaukumu ģenēzi gadsimtu gaitā (Warka, Warkelen, Warklant, Warklan, Varakļāni) un salīdzinām to ar apzīmējumu vācu valodā - Warkland, tad, šķiet, taisnība ir tiem, kas Varakļānu latviskajā vārdā redz saīsinājumu no Varkas zemes vāciskā nosaukuma Wark + Land. Jādūmā, ka tautai nebija īsti skaidra vāciskā »Land« (zeme) nozīme, tāpēc to pārveidoja par viņiem saprotamajiem »klāniem«.

Ir mēģināts skaidrot arī vārda »Varka« etimoloģiju, saistot tā cilmi ar varjagiem (*Waragland* varjagu zeme) vai varjagu tirdzniecību ar lopiem, jo, piemēram, flāmu-holandiešu valodā *wark* nozīmē *cūka* (J. Počs). Taču šis pēdējais apsvērums balstās uz pārpratumu, jo holandiešu valodā *cūku* sauc par *vark*, *verk*, ko izrunā kā *fark*, *ferk*, tāpat šim vārdam ir pilnīgi cita sakne. Ticamāk vārdam »varka« ir meklēt analogijas baltu valodu toponīmos (vietvārdos), kā arī to skaidrot no latviešu valodas viedokļa, kā, piemēram, to ir darījis valodnieks J. Endzelīns (1931), kur vārds *varka* pēc tautā dzirdētās nozīmes vācu valodā tulkots kā liels zivju loms (ein grosser Fang, Fischfang). Tāpat Varkas zeme varēja būt apzīmējums tādai vietai, kur senatnē bija lieli zivju lomi. Kā liecina biologa J. Slokas pētījumi par Lubānas apmetņu ihtiofaunu (zivju faunu), tad tas tiešām atbilst īstenībai. Izrādās, ka toponīmi ar sakni *Wark* (tādi kā *Warkiten*, *Warkute*, *Warkus*) sastopami citās baltu tautu (senprūšu, lietuvju) zemēs. Kāda pilsētiņa *Warka* atrodas pašreizējā Polijā pie Pilicas upes, kur senatnē arī varēja dzīvot baltu ciltis. Ja piekrtam lietuvju valodnieka K. Būgas (1924) hipotēzei, ka tādiem vārdiem kā Varkava ir sēliska izcelsme, tad kļūst saprotams, ka vārds »varka« pie Lubāna ezera varēja nokļūt agrajā dzelzs laikmetā sēļu Aiviekstes baseina kolonizācijas rezultātā (šī laika apbedījumi zināmi pie Nagļiem). Vēlāk šo vārdu pārņēma sēļiem radniecīgie latgaļi, kas pie Lubāna ezera konstatējami, sākot ar 7.–8. gs. Tāpat sākotnēji ar vārdu »varka« saprata tādu vietu, kur bija izdevīga zivju nozvejas vieta. Tādas izrādījās mazās upītes, īpaši Malmute ar savām pietekām – Kažavu, Teiceju – uz dienvidiem no Lubāna ezera. Vēlāk Varka no sugas vārda kļuva par toponīmu, ko attiecināja uz vienu no dzelzs laikmeta apmetnēm, jādūmā, pie Kažavas, ko tad arī var uzlūkot par Varakļānu apdzīvotības pirmsākumu.

Jānis Piļpuks

BORHU LAIKMETS VARAKĻĀNU NOVADĀ

No akadēmiķa Ē. Mugurēviča publikācijas »Varakļānu pirmsākumi« mēs uzzinām, ka ap 1483. gadu Varakļāni (Warkelen) un Stirniene (Stirnen) nonāca vācu muižnieku Borhu dzimtas pārvaldījumā. Par īpašuma tiesībām tolaik nevarēja runāt, jo zeme tika izlēpota par kara dienestu. Muižturības lēņtiesiskais pamats tika atcelts tikai 18. gadsimtā. Mūsu rīcībā šobrīd nav ticamu

vēsturisku avotu, kas apliecinātu, kā ir veidojusies Varakļānu muižas saimniecība 16. un 17. gadsimtā. Par šo laika periodu mums daudz ko varētu pavēstīt Varakļānu Borhu arhīvs, kur atrodas dokumenti, sākot ar 15. gadsimtu, un kurš bija vecākais no Latgales muižu arhīviem. Taču, sākoties I pasaules karam, tas tika izvests uz Krieviju, bet pēc tam nonāca Polijā (L'vovā) un tika ievietots Ossoleniumā (*Zakład narodowy imienia Ossolinskich*). Vai tas ir saglabājies arī līdz mūsdienām, – nav zināms.

Drošas rakstiskas liecības mūsu rīcībā ir, sākot ar 18. gadsimtu. Dokumentu krājumā »Latgolas inventari un generalmēreišonas zemu aproksti 1696–1784« (ko 1943. gadā izdevis Latgales vēstures pētnieks Boleslavs Brežgo), Varakļāni jau tiek dēvēti par miestu (*mestečko*). Tiek atzīmēts, ka Varakļāni atrodas pie lielceļa, kas ved no Rēzeknes uz Rīgu. Šeit atrodas koka baznīca par godu Vissvētākajai Jaunavai Marijai un 3 veikali, kuros tirgojas vietējie tirgotāji (iespējams, ka tie ir bijuši ebreji, jo visi latvieši toreiz bija dzimcilvēki – *J.P.*) ar dažādiem audumiem, zīda izstrādājumiem un sikām precēm. Tās pieved no Maskavas, Rīgas un Karalaučiem (Kēnigsbergas). Miestā notiek arī viens gadatirgus, kurš ilgst 3 dienas. Uz to ierodas tirgotāji no Ludzas, Rēzeknes un Daugavpils. Varakļānos ir 8 mājas ar 115 iedzīvotājiem (59 vīrieši un 56 sievietes). Dokumentā arī atzīmēts, ka Varakļānu miests pieder Polijas dienesta ģenerālporučikam grāfam Mihailam Ivanovičam Borham. Tālāk no šī dokumenta uzzinām, ka grāfam Borham bez Varakļānu miesta vēl pieder Stirnienes un Gaļānu ciemi, kā arī 5 folvarkas: Varakļāni (netiek saukti par muižu, bet folvarku), Barkava, Murmastiene, Nova (nav skaidrs, kāda vieta domāta) un Brangava ar 806 zemnieku saimniecībām, 6311 iedzīvotājiem un 110 427 desetīnām zemes. Varakļānos ir arhitekta celta kunga mūra māja, bet pārējās folvarkās tikai koka mājas. Pie kungu mājas atrodas regulāras formas dārzs (parks), kas apstādīts ar liepām prospektu veidā.

Ir neatbildēts jautājums, vai grāfs Mihaels Borhs savu mūra pili un saimniecības ēkas ir cēlis pilnīgi no jauna izraudzītā vietā, bet Varakļānu muižas centrs pirms tam ir atradies citā vietā? Mūsu novadnieks publicists Bonifācijs Briška (ASV) ir izvirzījis hipotēzi, ka Varakļānu muižas pirmsākumi meklējami Kozsolā (apdzīvota vieta apmēram 5 km attālumā no Varakļāniem). Tur vēl tagad esot redzami vairāki apauguši uzkalni (*cegļu kolni*), kur pirms tam atradušās sabrukušās muižas ēkas. Muiža šajā vietā esot pakāpeniski panīkusi, un tur palikuši dzīvot tikai ubagi. Tādēļ šī vieta Krievijas impērijas ģenerālštāba kartēs esot atzīmēta ar nosaukumu »Ubagi«. Šai hipotēzei gan nepiekrīt arheologs un vēsturnieks akadēmiķis Ē. Mugarēvičs. Ir iespējams, ka pirms mūra ēku uzcelšanas 18. gs. Varakļānu muižā ir bijušas koka ēkas, kas nojauktas. (Vispār mūra ēku celtniecība muižās sākās tikai 18. gs.). Varakļānu muižas mūra pils ir uzcelta klasicisma stilā laikā no 1783. līdz 1789. gadam itāļu arhitekta Vinčenco Macoti vadībā un pēc viņa projekta. Grāfs M. Borhs bija iecerējis uzcelt arī bibliotēku, baznīcu un kapelu (to apliecina viņa pirmsnāves testaments), taču savā dzīves laikā to nepaspēja veikt.

Kā liecina novadpētnieka A. Anspaka pētījumi (»Preiļu novads«, 1996), grāfs M. Borhs ir bijis Varakļānu Borhu dzimtas atzarojuma aizsācējs, jo Borhu dzimtas pirmsākumi Latgalē saistās nevis ar Varakļāniem, bet Preiļiem, kur Borhiem ir bijis zemes valdījums un pat nocietināta pils jau ap 1383. gadu. Vēl grāfa M. Borha tēvs Jans Andrejs Juzefs Borhs (1710–1780), būdams Polijas karalistes kanclers (valdības vadītājs), ir bijis Preiļu muižas īpašnieks, bet savas aizņemtības dēļ īpašuma pārvaldīšanu nodevis savas mātes rokās. Jana Borha otrais dēls Juzefs Henrihs ir turpinājis Borhu dzimtas Preiļu atzarojumu.

Pēc grāfa M. Borha nāves 1811. gadā Varakļānu muižu līdz ar Maltas Eleonorhofas (Atspuka) un Murmastienes folvarkām mantoja viņa vecākais dēls Karols (Kārlis), kuram, tēvam aizejot mūžībā, bija tikai 13 gadu. Līdz dēla pilngadībai saimniecību vadīja Mihala sieva Eleonora un aizbildņu padome. Grāfa M. Borha sieva Eleonora Kristiāna bija dzimusi Rīgā 1756. gada 19. martā,

bet mirusi 1844. gada 11. februārī Pēterburgā, apglabāta blakus savam vīram sv. Viktora kapelā Varakļānos. Viņas tēvs bija Vidzemes ģenerālgubernators Brauns. Savukārt Mihaela dēls Juzefs mantoja Stirnienes muižu ar Atašienes (Marinzejas) un Barkavas folvarkām, bet dēls Aleksandrs Gaļānus ar Polkaronas un Braunhofenas (Brangavas) folvarkām. Grāfam ir bijušas arī 4 meitas, kurām katrai grāfs novēlēja pūrā pa 2000 dālderu.

Par grāfa Karola Borha (1799–1869) dzīvi un sabiedrisko darbību informācija ir daudz skopāka, turklāt pretrunīga. Tiek minēts, ka grāfs K. Borhs ir bijis Vitebskas gubernators un muižniecības maršals, taču katrā ziņā nav sasniedzis tos karjeras augstumus un sabiedrisko atzīnību, kā viņa tēvs Mihaels Borhs Varakļānu muižas pēdējā pārvaldnieka Bartela de Vaidentola meita Ursulinu Ordeņa māsa Marija Beata Osu (Barthel) par grāfa Karola Borha dzīvi stāsta: »Pēdējais Borhu cilts vīriešu kārtas īpašnieks Varakļānu pili dzīvoja un valdīja 19. gs. vidū. Viņam bija tikai divas meitas, dēlu nebija. Viņš pats bija piedalījies Polijas Neatkarības kustībā 1863. gada janvārī. Par to viņš bija sodīts ar īpašuma konfiskāciju un izsūtīšanu uz Sibīriju. Īsi pirms izsūtīšanas viņš mēģinājis nodrošināt nākotni savām mazgadīgajām meitām un šim nolūkam bija izgatavojis fiktīvus pārdošanas vai arī dāvināšanas dokumentus dažiem saviem draugiem un kalpotājiem ar norunu, ka tie cilvēki, uz kuru vārda īpašums bija norakstīts, to atdos viņa meitām, kad viņas būs sasniegušas pilngadību. Kad tas notika, tikai viens no tēva draugiem atdeva viņa īpašumu, t. i., atdeva pašu muižas centru ar pili« (Tāvu zemes kalendārs, 1964). Muižas dalīšana starp meitām gan šo faktu neapstiprina. Arī grāfa K. Borha atdusas vieta ir sv. Viktora kapelas kriptā. Tur uz viņa kapa plāksnītes ir iegravēts, ka viņš miris 1861. gadā – tāpat poļu 1863. gada sacelšanās viņš nemaz nav piedzīvojis. Iespējams, ka te ir ieviesusies kļūda, jo parasti dažādos vēsturiskos aprakstos ir minēts, ka viņš miris 1869. gadā. Blakus grāfa K. Borha kapam ir otrs kaps, kurā atdusas, kā to liecina tādas pašas formas plāksnīte, Anatolijs (1834–1861). Iespējams, ka Anatolijs ir grāfa K. Borha vienīgais dēls un muižas mantinieks, kurš miris agrā jaunībā. Izbrīnu rada fakts, ka abi miruši 1861. gadā. Pārsteidz arī tas, ka kriptā nav atrodams Karola sievas Lavīzes kaps. Izskaidrot to var vienīgi ar postījumiem, kas izdarīti kapenēs gan 1919. gadā, gan arī pēckara (padomju) gados. Pēc grāfa Karola Borha, kuram nebija vīriešu kārtas mantinieka, nāves Varakļānu muižu un tai tuvumā esošās pusmuižas (folvarkas) savā starpā sadalīja viņa divas meitas: Izabella Potocka (dz. Borha) mantoja Eleonorhofu (Atspuku), Maltu un Murmastieni, kņaze (firste) Marija Sanguško (dz. Borha) savukārt mantoja Varakļānu pilsmuižu un Braunhofenu (Brangavu). Neviena no meitām savos Varakļānu novada īpašumos nedzīvoja: Varakļānu muižu Marija izrentēja (rentnieki Zagorskis, Salcevičs un Bartels de Vaidentols), bet Izabella savu īpašumu pārdeva.

20. gs. sākumā Varakļānu muižu ar pusmuižām mantoja Marijas Sanguško vienīgā meita Terēze Safieho (dz. Sanguško), kas bija pēdējā Borhu dzimtas Varakļānu muižas īpašiece. Arī Terēze Safieho Varakļānos pastāvīgi nedzīvoja, bet pa retam šeit ieradās. Par vienu šādu apciemojumu lasām Latgales avīzē »Drywa« (1913. gada 2. oktobrī): »...Šūpavas ar Varakļonim beja atbraukuse muižas īpašneica kunigaite Sapeha. Zemņiku acīs viņa pyulējōs sevi parōdeit par žālsirdeigu. Bārnim, kuri beja sagatavōti uz pyrmū Dīva goldu, viņa sataisēja pušdīnu goldu, kurs viņai izmoksōja ap 50 rubļu un dalēja latvišu grōmateņas. Sarēkinojūt šōs dōvonas uz 200 bārnim, tod kotrs nu jim dabōja uz kaidom 20 kapeikom dōvonas, bet jūs dzymdynōtōjim, pēkrot 2 asis molkas, jōmoksoj 6 rubļi liki. Voi var ticēt, ka myusu kunigaite ar vīnu rūku dola zemņikim dōvonas, bet ar ūtru symtim reižu jem atpaka!...« Pēdējo reizi T. Safieha Varakļānu muižu apmeklējusi 1918. gada vasarā, kad šeit atradās vācu karaspēks. Viņa bijusi kopā ar meitu Jadvīgu, kura bija precējusies ar grāfu Šembeku (Szembeck). Grāfs Šembeks ieņēmis Polijas valsts ārlietu ministra posteni un piedalījies 1920. gada Polijas un Padomju Krievijas miera sarunās Rīgā. T. Safieha gribējusi Varakļānu muižu kā kāzu pūra dāvanu uzdāvināt meitai Jadvīgai. Vai tas ir ticis

0303032435

izdarīts, nav zināms. Drīz vien nodibinājās Latvijas valsts un visas muižas tika nacionalizētas. Varakļānu muižas pili 1921. gadā tika atvērta valsts ģimnāzija. Līdz ar to beidzās vairāk kā 400 gadu ilgusi Borhu dzimtas kundzība Varakļānu novadā.

Pēteris Savickis

NO VARAKĻĀNU PAGASTA UN PILSĒTAS PAGĀTNES

Reizē ar Varakļānu pilsētas septiņdesmitās gadskārtas svinībām varējām atzīmēt divsimto gadadienu kopš tās plāna pamatlicēja arhitekta Macoti nāves. Nereāli šķiet saistīt vārdus Roma un Varakļāni, taču itāļu arhitekts un dārzu mākslinieks, nākdams no senā kultūras centra, atstājis daļu no antīko tradīciju gara mūsu novadā, iezīmējot pirmās būtiskās līnijas pilsētas plānā.

Iezīmētais plāns atbilda tā laika pilsēt būvniecības jaunajai izpratnei – ar lielu četrstūrīgu laukumu centrā, no tā uz visām pusēm atzaro taisnas ielas. Arhitekta projektu uzsāks realizēt jau astoņpadsmitā gadsimta otrajā pusē, kad izdarīti zemes līmeņa pārveidojumi, iemūrēti pamati kapelai (1770) un baznīcai (1773). Pats laukums, zemes līmeni planējot, padziļināts, lai vairāk izceltos laukumu ierobežojošo ēku silueti. Ievērojams zemes līmeņa paaugstinājums radīts baznīcas celtnē, bet kapelas būvei pat uzbērts mākslīgs pakalns. Laukuma vidū atradusies aka, kas no seniem laikiem uzskatīta par dzīvības simbolu un vienmēr ierīkota katras apdzīvotas vietas centrā. Šāds paradums ievērots visās vecajās pilsētās.

Uzsāktie darbi pilsētas veidošanā apsīka, iecerētais plāns izrādījās par lielu, jo nebija iespējams veikt tiem laikiem un vietējiem apstākļiem tik milzīgu darbu - klajā vietā izveidot vienu no vērienīgākajiem Latgales muižu ansambļiem ar skaistu pili un apbrīnojamu parku, ar lielām saimniecības ēkām. Pats arhitekts mira agri - 42 gadu vecumā, savu sapni par Balto pilsētu paņemdams līdz viņsaulei, lai gan daļēji vēlākā laikā tas tika īstenots.

Varakļānu katoļu baznīcas dekāna rezidence – plebānija, kurā dzīvoja baznīckungs un apkalpotājs. Plebānijas augšstāvs, kas kara laikā nodega, bija no koka

Ap 19. un 20. gadsimtu miju Varakļāni jau bija ieguvuši tipisku mazpilsētas izskatu. Gar galveno ielu (ceļu), izņemot dažas divstāvu mūra ēkas, galvenokārt koka apbūves mājiņu rinda vairāku kilometru garumā veidoja izstieptas pilsētas ainu. Kad pēdējā kara laikā liela daļa mazo ēku nodega, skaidrāk atklājās pirmo lielāko būvju pilsētas kodola nozīme. Ap centrā esošo tirgus laukumu grupējās četras lielākās celtnes. Laukuma austrumu galā – baznīcas dižais būvķermenis, sānos pret ziemeļiem – plebānija un krietni garā kroga (tirdzniecības centra) ēka, bet laukuma rietumu galu noslēdza kapela ar Borhu dzimtas kapenēm.

Pilsētai raksturīgāko ainavu veidoja garā centrālā iela, pa kuru virzījās galvenā kustība. Bruģēta ar apaļiem laukakmeņiem, tā pasargāja no dubļu briesmām, bet braucot pamatīgi purināja pajūgus, turklāt pakavu klaboņa un riteņu troksnis, ko varēja saklausīt jau puskilometra attālumā, paspilgtināja mazpilsētiņas kolorītu.

Vējdzirnavas Līvānos

Kādus Varakļānus redzēja to apmeklētājs aizvadītā gadsimta trīsdesmitajos gados? Nākot no Rīgas puses, labajā pusē pie pilsētas robežām to sveicināja slaidas, vēl darbojošās holandiešu tipa vējdzirnavas, kuras Otrā pasaules kara laikā nodega. Nedaudz tālāk - pareizticīgo baznīciņa, koka būve ar sīpolveida kupolu, tai blakus II Varakļānu pamatskola (tautā dēvēta par »Cerkvas skolu«, šis nosaukums ir kā rusifikācijas gadu liecinieks). Tālāk aiz Siliņa – vēl deviņpadsmitajā gadsimtā celtā slimnīca. Tad namiņu rindu pārtrauc redzamāka mūra ēka, nesen celtās Kalna dzirnavas. Tās tika darbinātas ar dīzeļmotora spēku un ātri vien izkonkurēja romantiskās vēja patmales. Tad nāk jau pazīstamais tirgus laukums, kurā aizsākās pilsētas apgaismošanas tradīcija, jo trīsdesmito gadu vidū te naktīs sāka uzstādīt jaudīgu gāzes lukturi (tumšās naktīs tā gaismu varēja manīt pat tuvējās sādžās).

Blakus baznīcai atrodas pagasta nams, kurā bijusi pagasta pārvalde, darbojusies zirgu pasta stacija, kā arī atvērta pagastskola. Trīsdesmitajos gados ēku rekonstruēja, izveidojot tajā nelielu zāli. Lielākajām tautas pulcēšanās reizēm izmantoja ebreju pamatskolas zāli, kur, lietojot ar roku griežamo aparatūru, rādīja pirmās mēmās filmas (arī Latvijā uzņemtās lentes). Tāpat teātra izrādes, vieskoncerti, lielās masku balles notika šajā, tobrīd pilsētas lielākajā zālē.

PAR VARAKĻĀNU PAŠVALDĪBĀM

VARAKĻĀNU PAGASTS

Par Varakļānu pagasta pirmsākumiem nav drošu ziņu. Taču ir zināms, ka pagasts pastāvējis vēl pirms dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā. Senākais dokuments, kas glabājas Valsts Vēstures arhīvā, attiecas uz 1858. gadu, tas ir Varakļānu muižas Maltas lauku sabiedrības iedzīvotāju reģistrs. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas Krievijas impērijā tika izveidotas pašvaldības - zemstes. Varakļānu pagasta valde bija pakļauta Rēzeknes apriņķa zemstes priekšniekam. Pagasta teritorija bija sadalīta 4 lauku sabiedrībās: Maltas, Eleonorhofas, Brangavas un Oltužas (vēlāk Varakļānu) ar vēlētiem sabiedrību vecākajiem priekšgalā. Šajos centros atradās sabiedrību klētis - magazīnas, kur zemnieki pa ziemu uzglabāja sēklas labību.

Pagasta valdes priekšgalā atradās valdes vecākais (staršina). Laikā no 1903. gada par Varakļānu pagasta vecākajiem (vēlāk - priekšsēdētājiem) ir darbojušies: Staņislavs Strods (1903–1905), Ivans Morozovs (1905–1906), Augusts Ščuckis (1907–1910), Filips Bistrovs (1910), Staņislavs Broks (1913–1917), Jākubs Poļaks (1918), Staņislavs Broks (1920), Jānis Broks (1920–1921), Donāts Ščuckis-Romislavs (1921–1922), Benedikts Kroičs (1922), Jānis Svilāns (nav zināms, kad stājies šajā amatā, bet darbojies līdz 1944. gadam).

1940. gadā Varakļānu pagasta izpildkomiteju vadīja Vladislavs Sondors, bet pēckara gados - J. Stabulnieks un V. Kupčiks. Ar 1949. gadā 31. decembri pagasti Latvijas PSR kā administratīvas vienības tika likvidēti. Tos aizstāja iepriekš nodibinātās ciema padomes (*seļsoveti*). Apriņķu vietā tika izveidoti rajoni, tajā skaitā Varakļānu rajons. Ilgāku laiku Varakļānu ciema padome bija pievienota pilsētas izpildkomitejai, taču ar 1973. gadu sāka darboties patstāvīgi. Sākot ar šo gadu, Varakļānu ciema padomes izpildkomitejas vadībā bija Jānis Stafekis, Roberts Kokars, Jānis Siliņš un Jānis Bārbals. Sākot ar 1994. gadu, kad tika atjaunotas pagasta padomes, tās vadībā tika izvirzīts Jānis Bārbals, kurš to vada jau trešo sasaukumu (2001. g.).

Par pagasta rakstvežiem, vēlāk sekretāriem, ziņas arī nav pilnīgas. Ir zināms, ka, sākot ar 1893. gadu, par Varakļānu pagasta rakstvežiem (*pisarj*) ir darbojies Johans Vilhelms, Ernests Dals, Georgijs Babajevs, Josifs Žagars, Ivans Sproģis, Dominijs Piļpuks un Antons Počs (līdz 1918. gadam). Atšķirībā no pagasta vecākā rakstvedim bija jābūt izglītotam, ar labu rokrakstu, un atalgojums bija krietni lielāks nekā pagasta vecākajam. Neatkarīgās Latvijas laikā rakstveža (sekretāra) pienākumus veica Donāts Broks (1941. gadā izsūtīts uz Sibīriju) un Jermacāns. 1940. gadā šos pienākumus pildīja Jānis Grandāns (1941. gadā viņu nošāva čeka). Pēckara gados sekretāra pienākumus pildīja Teodors Dilbeks u.c. Sākot ar 1973. gadu, Varakļānu ciema padomes, vēlāk pagasta padomes sekretāres pienākumus pildīja I. Kasparāne, G. Kokare (no 1978. g.), R. Skurule (2001. g.).

Vēl ir atzīmējams fakts, ka laikā no 1922. līdz 1923. gadam par Varakļānu pagasta valdes locekli ir darbojies pulkvežleitnants Jezups Samiņš (vēlākais Rēzeknes aizsargu pulka komandiera palīgs).

VARAKĻĀNU PILSĒTA

Varakļānu pilsētas pirmsākumi attiecas uz 18. gadsimta otro pusi. Vēstures avotos minēts, ka 1784. gadā Varakļāniem jau ir bijušas miesta tiesības, bet neapšaubāmi, ka tā veidošanās ir sākusies daudz agrāk. Miests parasti tika veidots uz muižnieku zemes, lai muižām piesaistītu amatniekus un tirgotājus. Par miestu varēja kļūt apdzīvota vieta: pirmkārt, ja tā atradās pie tirdzniecības vai pasta

Varakļānu pagasta padomes darbinieki 1925./26. gadā. No kreisās: skrīvera palīgs Jāzepts Strods, pagasta padomes priekšsēdētājs Benedikts Kroičs, skrīveris Donāts Broks, skrīvera mācekļis Jānis Zeps. B. Kroičs 1944. gadā emigrēja uz Rietumiem, bet pārējie padomju režīma laikā tika apcietināti un izsūtīti

Donāts Zeps, kurš 30. gados bija Varakļānu pilsētas galva, un Jānis Svilāns, kurš tanī pašā laikā bija Varakļānu pagasta vecākais

Varakļānu pilsētas valdes locekļi 1938. gadā. 1. rindā no kreisās: neatpazīts; Vladislavs Strods-Sērmais – pilsētas valdes darbvedis; Nikolajs Stukēns – Varakļānu slimnīcas ārsts; Donāts Zeps – Varakļānu pilsētas galva; Klāra Puisāne – Varakļānu 2. pamatskolas skolotāja; Jānis Krievs – Varakļānu pilsētas un pagasta veterinārārsts; Francis Locāns – Varakļānu 1. pamatskolas pārzinis. 2. rindā: Hane Joffe – frizieris; Kagans Joffe-Proika – tirgotājs; Gaļanskis – strādnieks, 5 bērnu tēvs; Jankels Psavka – tirgotājs; Teodors Garančs – Varakļānu slimnīcas kalpotājs, 6 bērnu tēvs; neatpazīts; Jezups Galvāns – Varakļānu slimnīcas feldšeris; Pūpols – Varakļānu pilsētas valdes rakstvedis; neatpazīts; neatpazīts

Varakļānu pilsētas izpildkomitejas sastāvs 1950. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: neatpazīts; Pēteris Smelters; neatpazīts; Vladislavs Sondors; V. Bričovs. Otrajā rindā: no kreisās trešā - Tekla Nagle

VARAKĻĀNU PILSĒTAS IZPILDKOMITEJAS PRIEKŠSĒDĒTĀJI

Izidors Leiņa, Vladislavs Salenieks (1950–1966), Pēteris Balodis (1966–1984)

Jānis Salenieks (1984–1986), Oskars Kančs (1987–1994), Juris Vēveris (Varakļānu pilsētas domes priekšsēdētājs 1994., 1998., 2001. g)

ceļa, otrkārt, ja tajā dzīvoja vismaz 100 revīzijas dvēseles, treškārt, ja tajā atradās baznīca, iebraucamā sēta un 2-3 veikali. Tātad šiem noteikumiem 18. gs. beigās Varakļāni jau atbilda, bet blakus esošie Viļāni un Preiļi miesta tiesības ieguva daudz vēlāk.

Anna Strode – Varakļānu pilsētas IK sekretāre (1961–1993) un no 1993. gada. Varakļānu pilsētas domes izpilddirektore, un Genovefa Kokare – Varakļānu pagasta izpilddomniejas sekretāre no 1978. gada un pagasta padomes sekretāre (1994–2001)

Varakļānu pagasta valdes priekšsēdētājs: Vladislavs Sondors (1940). Varakļānu pagasta izpilddomniejas priekšsēdētāji: Jānis Stafekis (1973–1974), Roberts Kokars (1974–1980),

Jānis Siliņš (1980–1990), Jānis Bārbals (1990–1994), no 1994. g. Varakļānu pagasta padomes priekšsēdētājs

Agrāk miestiem nebija pašvaldību tiesību. Tikai sākot ar 1870. gadu, to priekšgalā atradās tautas sapulcē ievēlēts miesta vecākais (*starosta*). Tā 1908. gadā starostas amatā bija Ābrams Gaļanskis.

1928. gadā Varakļāni ieguva pilsētas tiesības un šeit sāka darboties vēlētā pilsētas valde ar valdes vecāko (pilsētas galvu) priekšgalā. Valsts vēstures arhīvā dokumenti par Varakļānu pilsētas valdi 20.-30. gados nav atrodami, tāpēc precīzi nav zināms, kādas personas ir pildījušas pilsētas pašvaldības vadītāju amatus. Pēc cilvēku atmiņām zināms, ka līdz 1934. gadam par pilsētas valdes vadītājiem ir darbojušies ebreju tautības pārstāvji. Laikā no 1934. gada pilsētas galvas amatā ir bijis Donāts Zeps, 1940. gadā - Braiņins, vācu okupācijas laikā - Pūpols (Tjarve). Sākot ar 1945. gadu, par pilsētas izpilddomniejas priekšsēdētājiem ir bijuši: Jānis Leimanis (1945), Leiba Joffe (1945–

1946), Jānis Šikovs (1946–1947), Vinca Naglis (1947–1948), Pēteris Smelters (1948–1949), R. Š. Smirnovs (1949–1950), Anastasijs Krupenikovs (1950–1952), Vladislavs Sondors (1952–1954), Izidors Leiņa (1955–1958), Vladislavs Salenieks (1958–1976), Pēteris Balodis (1976–1984), Jānis Salenieks (1984–1986), Oskars Kančs (1987–1994). Sākot ar 1994. gadu, par Varakļānu pilsētas domes priekšsēdētāju trīs reizes atkārtoti ir ievēlēts Juris Vēveris. Par Varakļānu pilsētas valdes izpilddirektori un domes sekretāriem (ar 1994. gadu par izpilddirektoru) ir bijuši: Jermacāns, V. Strods-Sērmais, Tekla Nagle, Pēteris Smelters, Paulīne Tāraude (Bričeva), Anna Strode (1961–1963 sekretāre, no 1993. g. – izpilddirektore, no 2001. g. – domes priekšsēdētāja vietniece), Juris Kazāks (2001).

Sarmīte Strode

VARAKĻĀNU NOVADA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Ģeogrāfiskais novietojums. Par Varakļānu novadu tā veidošanās vēsturē var uzskatīt Lubāna ezera dienvidu daļu - Borhu laukus un muižu, par kuru leģendas kļīst vēl šobaltdien.

Arheoloģiskie izrakumi ir devuši liecības par to, ka senākās apmetnes pie Lubāna ezera, kas bija izveidojušās pēcdedus laikmetā, konstatētas jau akmens laikmetā.

Sākumā te izdevīga atrašanās vieta bija pirmatnējiem zvejniekiem un medniekiem. Vēlāk, kad veidojās muižu saimniecības (13. gs.), Varakļānu apkārtnē izrādījās izdevīgs apgabals Borhu muižas izveidošanai. Šeit noteicošais bija lielceļš Rēzekne-Jēkabpils-Rīga.

18. gs. izzīmējās konkrētākas apdzīvotas vietas – ar nosaukumiem, robežām. Šai laikā arī Varakļāni tiek dēvēti par miestu, tādējādi liecinot par to, ka šī apdzīvotā vieta turpina attīstīties. Pamazām Varakļānos ne tikai pieauga iedzīvotāju skaits, bet attīstījās arī kultūras, amatniecības un tirdzniecības dzīve.

Sākumā ģeogrāfiskā vide ir tā, kas piesaista cilvēku, bet pamazām cilvēks pats rada ap sevi tādu vidi, kādā tam labpatik atrasties.

Reljefs. Varakļānu novadā Lubāna ezera ietekmē ir izveidojies līdzens reljefs - klāni, kas ir plašas, mitras pļavas, un meži, ko pārtrauc tīrumu joslas, purvu masīvi vai dūksnāji.

Varakļānu novadā līdzenais reljefs (aptuveni 100 m virs jūras līmeņa) nav sekmējis ar iegūstošo rūpniecību saistītu saimniecisko darbību. No derīgajiem izrakteniem te var minēt granti un smiltis, ko galvenokārt iegūst no Varakļānu osa (šļūdoņa iekšējo straumju sanestas iegulas), kas ir viens neliels posms no lēzeni izlocīto vaļņveida Varakļānu-Stirnienes osu virknes. Ar pārtraukumiem šis dabas veidojums stiepjas 48 km garumā ZA–DR virzienā no Garvacainiekiem līdz Zepiem, gar Krista purva Z malu starp Teiču un Lielo (Pelēčāres) purvu un gar Neretas upes Z krastu.

Ārēji izteiktākā šī osa daļa ir Varakļānu apkaimē (Varakļānu oss) starp Garvacainiekiem un Stradiņiem.

Varakļānu osa garums ir 12,5 km, platums 100–300 m. Varakļānu un Zepu apkaimē osi ir iekultivēti, bet pārējā daļā apauguši ar mežu. Pa Varakļānu–Stirnienes osu virkni iet Varakļānu–Nagļu, Trokšu un Jēkabpils–Rēzeknes ceļš, kā arī dzelzceļa līnija.

Latvijas teritorija iedalās atsevišķos ainaviskos kompleksos, kas atšķiras pēc dabas apstākļiem un cilvēka darbības izpausmēm. Varakļāni ietilpst Aiviekstes zemes rajona Rietumlatgales (Varakļānu–Barkavas) āru vaļķainē.

Varakļānu apkārtnē raksturīgi ir Daugavas svītas nogulumu – dolomīti, kas parādās 1–2 m dziļumā un nereti ir kavēklis celtniecības darbiem. Varakļānu dolomītu atradne atrodas 4 km uz ZR no Varakļāniem. Derīgais slānis (pelēkais dolomīts) ir 2,7–10,3 m biezs. Šī atradne ir pētīta

1958. un 1963. gadā. Varakļānu dolomītu atradne ir iekļauta vienā no lielākiem prognozēto dolomītu krājumu laukumiem (Līvānu–Viļānu), ko nākotnē sekmīgi varētu izmantot Latvijas rūpniecības vajadzībām.

Ledāju darbības rezultātā izveidojās slokšņu māli. Šādu mālu rūpnieciskas nozīmes atradne ir izveidojusies apmēram 9 km uz R no Varakļāniem. Šo Varakļānu mālu atradnes slāņkopu veido 2 slāņi: apakšējais 0,10–5,30 m pelēkbrūns un augšējais – 1,2–6,6 m sarkanbrūns māla slānis. Tas turpinās tālu aiz Varakļānu māla atradnes robežām. Šī atradne pētīta 1953. gadā. Ir ziņas, ka māla atradnes izmantotas arī Vērsazepu, Ikaunieku, Skapstotu, Zepu, Tiltagala apkārtnē.

Saldūdens kaļķus no nelielajām atradnēm kādreiz izmantoja skābo augšņu kaļķošānai.

Diezgan lielas platības Varakļānu novada teritorijā veido kūdras slāņi. Lielākie kūdras slāņi atrodas purvos uz D no Lubāna ezera: Sūļagolā, Kristapurvā u. c.

Klimats. Varakļānu novads ietilpst Lubāna zemesnes un Latgales augstienes klimatiskajā rajonā, kas ir viskontinentālākais un siltākais rajons. Bezsala periods šeit ilgst 135–145 dienas, raksturīga noturīga ziema.

Līdzēnais reljefs un vienmērīgā mežainība Varakļānu novadā sekmē klimatu, kam nav raksturīga kontrastainība.

Vidējais gada nokrišņu daudzums 550–600 mm.

Augsnes. Atkarībā no reljefa, augsnes cilmiežiem un citiem apstākļiem, Latvijas teritorija iedalās 8 augšņu rajonos. Varakļānu novads ietilpst Austrumlatvijas līdzenuma augšņu rajona Lubānas līdzenuma apakšrajonā, kam raksturīga 7–15 m bieza akmeņaina smilšmāla kvartāra nogulumi. Rietumu daļā lēzeni pauguri, ko veido akmeņaini smilšmāli. Varakļānu novadu aizsargā Vidzemes augstiene no R vējiem, daudz purvu un pārpurvotu pļavu. Dominē velēnu glejgaugnes un purvu augsnes, vietās ar labākām drenāžām – velēnu podzolaugnes.

Ūdeņi. Varakļānu novada ūdeņu sistēma saistīta ar Lubāna ezeru. Līdzēnais apkārtnes reljefs nav veicinājis ezeru veidošanos, toties novads ir bagāts ar purviem.

Arī visas novada upes ietek Lubāna ezerā. Lielākās no tām ir robežupes Malta, Lisiņa, upes - Malmute, Sulka ar pietekām. Lisiņa pirms Lubāna ezera hidrotehnisko būvju veikšanas ietecēja Lubānā, bet tagad Meirānu kanālā. Tās tagadējais garums ir 18 km.

Teicijas upe pirms meliorācijas bija Malmutes pieteka, kuras garums ir 25 km. Upe visā garumā ir regulēta un atgādina līdz 10 m platu novadgrāvi.

Kažava ir Malmutes kreisā pieteka. Tās garums ir 15 km. Kažava tek uz ziemeļiem. Augšpus Varakļāniem no kreisā krasta uzņem Varakļānu upīti. Kažava ir visā garumā regulēta un kļuvusi līdzīga novadgrāvī. Varakļānos pie Kažavas ir hidroloģiskais postenis.

Arī Malmute ir visā garumā regulēta. Par upes augšgalu uzskata grāvi Aklā purva austrumu malā. Malmutes augštecē no labā krasta ietek vairāki grāvji no Kņāvu purva. Lielākās kreisā krasta pietekas ir Kažava un Komorsta strauts. Malmutes garums ir 25 km.

Sulka tagad ir Īdeņu kanāla pieteka, kuras garums ir 7 km. Tās baseins atrodas Lubāna līdzenumā, ko klāj meži un purvi.

Malta pēc Lubāna ezera meliorācijas ietek Rēzeknes upē. Maltas–Rēzeknes kanāla augšgalā ir slūžas, kas upes ielejā iedambētos krastos veido ūdenskrātuvi ūdens padevei zivju diķiem. Maltas garums ir 105 km.

Juliāns Broks

DATI PAR VARAKĻĀNU NOVADA APDZĪVOTO VIETU SADALĪJUMU PĒC SAIMNIEKOŠANAS VEIDA UN LIELUMA

Pētot novada vēsturi Latvijas Valsts vēstures arhīvā Rīgā, ir savākti interesanti dati par to, kā realizējusies Stolipina reforma Latvijā, toreizējā Varakļānu pagastā (fonds 3364, apraksts 1, lieta 1).

Ziņas ir par Latvijas brīvvalsts laikā Varakļānu pagastā veikto agrāro reformu, kad jaunsaimniekiem sadalīja muižu, pusmuižu, folvarku u. c. valsts īpašumā pārgājušās zemes. Apkopojums datēts ar 1931. gada 23. oktobri, un to veicis vecākais mērnieks E. Riekstiņš.

Zemes piešķiršanas komisija Varakļānos 1922. gadā

Apkopojumā sādžu lielums raksturots učastkās. Ir uzrādītas ziņas arī par to, kādas tautības iedzīvotāji attiecīgajā teritorijā dzīvo. Jāatzīmē, ka 1931. gadā sevi par latviešiem uzskatījuši daudzi no tiem, kuriem bija poļu, baltkrievu vai cita izcelsme.

Dzirnavas: Varakļānu (latvieši), Medinsku (poļi).

Viensētas – bijušie krogi: Silakrogs (latvieši), Oļhovka (latvieši).

Viensētas: Adzeinica (latvieši), Kalna Druva (latvieši), Jažubova (latvieši), Jumprava (latvieši), Sēņu birze (latvieši), Solomenka (latvieši), Virvani (latvieši).

Muižas: Eleonora (pusmuiža), Malta, Varakļāni.

Pusmuiža – Brangova.

Folvarkas: Atspuka, Bērzkaļnīca, Izabeļina, Kaļčineica, Liepsala, Ļuboščica, Peisineica, Rūbežneica, Sosnavka, Teiceja (bijušais krogs), Teresina.

Visās muižās, pusmuižā un folvarkās iedzīvotāji ir latvieši.

Apkopojumā nav uzrādīts nedz sētu skaits katrā apdzīvotajā vietā, nedz arī tā saukto *bobuļu* zemju (3–4 ha) daudzums tajās. Učastkas bieži vien atšķirās hektāru (desetiņu) skaita ziņā. (Uz vienas učastkas dzīvoja viens, divi un vairāk saimnieku). Sādžu zeme bija sadalīta šnorēs, vienam saimniekam varēja piederēt 2–3 nogabali (šnoru zemes gabali).

Sādžas	Učastku skaits	Iedzīvotāju tautība	Sādžas	Učastku skaits	Iedzīvotāju tautība
Ļodāni	15	3/4 latvieši un 1/4 krievi	Bokōni	4	Latvieši
Kristceļi	14	Krievi	Darvinieki	4	Baltkrievi
Lielie Strodi	14	Latvieši	Grozās-Slūki	4	Latvieši
Lielie Leimaņi	11	Latvieši	Justi	4	Latvieši
Lielie Tūči	11	Latvieši	Jūški	4	Latvieši
Repši-Cakuli	11	Latvieši	Madžuļi	4	Latvieši
Asnīnes	10	Latvieši	Meža Strodi	4	Latvieši
Bobogajevka	10	Latvieši, krievi	Pilpuki	4	Latvieši
Dekšāres	10	Latvieši	Piziči	4	Latvieši
Lucāni	8	Latvieši	Rokuli	4	Latvieši
Obeliški	8	Krievi	Stabulnieki	4	Latvieši
Ormeicāni	8	Latvieši	Stiukas	4	Latvieši
Pušči	8	Baltkrievi	Teicejnieki	4	Latvieši
Ūgrinīki	8	Latvieši	Trūpeņi	4	Latvieši un krievi (50%)
Lazdinieki	7.5	Latvieši	Broki	3	Latvieši
Garanči	7	Latvieši	Garvacainieki	3	Latvieši
Ikaunieki	7	Latvieši	Grižuņinīki	3	Latvieši
Pastari	7	Latvieši	Maurōni	3	Latvieši
Pikņu Broki	7	Latvieši	Mazie Veipi	3	Latvieši
Trūpi	7	Latvieši	Meža Tūči	3	Latvieši
Arklinieki	6	Latvieši	Ūžinīki	3	Latvieši
Bikši-Nagļi	6	Latvieši	Silaunieki	3	Latvieši
Jurašinkas	6	Latvieši	Silenieki	3	Latvieši
Kluši	6	Latvieši	Smelteri	3	Latvieši
Kōkari	6	Latvieši	Sondori	3	Latvieši un krievi (50%)
Mālnieki	6	Latvieši	Ščucki	3	Baltkrievi
Poči	6	Latvieši	Šķēļi	3	Latvieši
Puduļi	6	Latvieši	Vērsu Zepi	3	Latvieši
Puntuži	6	Latvieši	Ceipinieki	2	Latvieši
Salenieki	6	Latvieši	Čeveri	2	Latvieši
Stradiņi	6	Latvieši	Kozu sola	2	Latvieši
Robežas Veipi	6	Latvieši	Matuļi	2	Latvieši
Trokši	6	Latvieši	Pauniņi	2	Latvieši
Armuškas	5	Latvieši	Puisāni	2	Latvieši
Ikaunieki	5	Latvieši	Sūļagols	2	Latvieši
Poči	5	Latvieši	Višņevski	2	Latvieši
Sārnas	5	Latvieši	Dūdsola	1	Latvieši
Skapstoti	5	Latvieši	Lakts	1	Latvieši
Tiltagols	5	Latvieši	Sola	1	Latvieši

VARAKĻŌNU POGOSTS

○ - KLŌNI, PŪRI UN PĻAVAS:

1. Lubāno klōni
2. Bīdles pūrs
3. Žydu pūrs
4. Mōjiškas
5. Lyušineica
6. Krysta pūrs
7. Teicejas (Teiču) pūrs
8. Slāne
9. Podoga
10. Sūņu sola
11. Sūda Sēdējums
12. Rekljogals

□ - MEŽI:

1. Līsiņa mežs
2. Sēņu Bērzs
3. Lōdānu syls
4. Vacums (Vacumola)
5. Strumpneica
6. Ērgleits
7. Būkti
8. Vaikne
9. Atspuks (Acpuka)
10. Dēlineica
11. Olužneica
12. Kopu syls
13. Zverince

DAZAIDI VĪTU NUSAUKUMI

+ Ledzērkšu kōpi

Sakōrtōja J. Trūps

VARAKĻĀNU NOVADA VIETU NOSAUKUMI UN TO IZCEĻŠANĀS*

Aizpurvs (Aizpūrs). Vieta aiz Peisa. Pļavas pie Teicejas upes aiz Mendža un Apšineicas.

Apšineica (Apšineica). Apšu mežs starp Seilineicu un Mendžu.

Arklinieki (Arklinieki). Atrodas 4,5 km no Varakļāniem Kozsolas virzienā abpus Kokaru-Vacum-

* Nosaukumi attiecas galvenokārt uz Latvijas pirmās brīvvalsts laiku

nieku ceļam uz sen apdzīvota paugura. Arklis senāk bija zemes vienības mērs. Arklinieks bija saimnieks, kam piederēja arklis zemes. (Krievu pārvaldītajā Latgalē *arklu* sauca par *učastku*.) No *arkla* Borhiem bija jādod nodevas un jāpilda kļaušas. Kartēs atrodams nosaukums *Warkleniki*. Iespējams, ka nosaukums ir cēlies no vārda *Warka* un *Arklinieki*, līdzīgi kā vārds Varakļāni.

Armuškas. Atrodas 4,5 km no Varakļāniem Viļānu virzienā, iepretim Atspukai.

Asnīnes. Atrodas 12 km attālumā no Varakļāniem pie Maltas upes mežu ielokā iepretim Nagliem. Tur Borhs bija noņemtais kādu Poču dzimtas loceklis no Akmeņu Počiem, lai dumbrāju un grīšļu malā zaļotu asni, kas pārnestā nozīmē saistīti ar asinīm, sviedriem un mokām. Šos cilvēkus no pilnīga bada glābis Lubāna ezers un Maltas upe ar savu zivju bagātību.

Atspuka. Apdzīvota vieta pirms bijušās Eleonoras pusmuižas, iepretim Armuškām. Varakļānu mežniecības mītnes vieta.

Betins, Betinis. Betiņas mežs starp Seimuškām, Vecumniekiem, Trizelniekiem, Inčarniekiem.

Bērzkalnieki (Bērzkalneica). Neliela apdzīvota vieta starp Arkliniekiem un Mazajiem Veipiem 4 km attālumā no Varakļāniem, bijusi poļvārka (folvarka).

Bikši-Nagli. Robežojas ar Počiem, Jurašinkām, Klušiem, Vacuma mežu un atrodas 3 km no Varakļāniem ziemeļrietumu virzienā. Līdz Ziemeļu karam šo vietu sauķi par Pikšiem, arī par Pekšiem. Pikši, pekši ir vārda *peikstuļi* (pikstuļi) sinonīms. Agrāk šajā apvidū grāvjos, mārkos un citās ūdenstilpnēs bijis ļoti daudz pikstuļu. Ziemeļu kara laikā 18. gs. sākumā visus iedzīvotājus šeit *nopļāvis* mēris. Zviedru, poļu, krievu armiju *furažieri* te ne vienreiz vien siroja un proviantā nēma gan sienu un auzas zirgiem, gan graudus, lopus, gaļu un piena produktus - karotāju iztikai. Mājas palikušas tukšas, mājlopi savvaļā klaiņojuši, tūrumi aizlaisti atmatā. Borhiem bijis grūti kādu pierunāt nākt uz šejieni dzīvot. Pirmais drosminieks, kurš bijis ar mieru pārcelties uz šo mēra cietušo novadu, bijis no Nagliem. Viņam par godu Borhs sādžai devis otru nosaukumu – Nagli. Lai izklausītos jocīgāk, vienlaikus Borhi izmainījuši arī pirmo nosaukumu (vēlāk Pikšas pārdēvējuši par Bikšēm (Bikšiem)). Vārds *bikses* ir sakšu cilmes. Jēdzienu aprītē tas ieviesies pirms 2–3 gadsimtiem, kad Eiropā modē nākušas bikses tagadējā modifikācijā. Agrāk bijušas *paslavas* – garas, šauras, no vilnas un pusvilnas drēbes, un *ūzas* - ar *obuļiem* nokārušās gandrīz līdz ceļiem no nātnas drēbes (*obuļi* - vaļģa, nokarena staru sakļāvuma vieta). Ūzas lietotas virs paslavām ziemā. Arī Rietumeiropā tādas nēsāja vienkāršā tauta. Lai aktivizētu jaunatnācējus bada un mēra apvidos, Borhi mēģinājuši arī citām vietām dot otro, trešo, pat ceturto nosaukumu, tā akcentējami vietas, no kurām ļaudis ieradusies.

Bildes purvs (Bīldes pūrs). Purvs Ūjas upes kreisajā krastā. Ūja – Lisiņa upes pieteka.

Bokāni (Bokōni). Ciems Varakļānu tuvumā pie ceļa uz Varakļānu dzelzceļa staciju, Raganbērzs un Olužneicas mežiem. Nosaukums darināts no vārda *pogōni* (pagāni), to nedaudz pārveidojot. Bokōnim pieguļošajā mežā Olužneicā bijuši kādi septiņi laukumi – izcirtumi, kur par sodu un dvēseles šķīstīšanu dažādos laikos, sākot ar t. s. Misijas laikiem, esot noņemti dažādi neticīgie un grēcinieki, kas tika saukti par *pogōnim* un kurus tai laikā uzskatīja par lopiem līdzīgiem, cilvēciskas līdzjutības necienīgiem. Pēc soda izciešanas un grēku nožēlošanas, kas prasīja daudzus gadus, viņi tika noņemti *Pogōnūs*. (Vēlāk šī vārda skanējums ir pieskaņots poliskai izrunai un vieta nosaukta par *Bokōnim*.) Tad šie cilvēki vairāk neskaitījies par pagāniem. Par Misijas laiku dēvē laiku, kad Latgale atradās Polijas varā (1561–1772). Romas pāvesti tad sūtīja uz šejieni misionārus, kuru uzdevums bija vietējos iedzīvotājus no luterticības atgriezt katoļu ticībā. Misionāru darbībai ir bijušas labas sekmes, jo Latgalē valdošā ir kļuvusi katoļticība.

Brangava (Brangova). Pusmuižas vieta dienvidaustrumu virzienā 5 km no Varakļāniem. Grāfs Mihaels Borhs to nosaucis sava sievastēva Vidzemes ģenerālgubernatora Brauna vārdā par Braunhofu (*Braunhof*). Tautā to sauca par Brangovu. Brangovas pusmuižas zeme vēlāk sadalīta Latvijas neatkarības cīņu dalībniekiem, un tur izveidojies jaunsaimnieku ciems.

Briežu bedres (Brižu dūbes). Solas apkārtnes mežos raktās bedres briežu ķeršanai.

Broki. Saukti *Pikņū (Pykņy)* Broki, netālu no bijušā Malta folvarka (pusmuižas) starp Juškām, Medinskiem un Ornicāniem. Par *broku* sakšu valodā dēvē āpsi.

Broki (Brōkas), saukti *Oltužas Brōkas*. Vārda *Brōkas* nozīme ir saistīta ar vārdu *brāka*, (brēkt, kliegt, vaimanāt (moza vylna, lela brāka)), un ir vietējas izcelsmes, tādēļ to izrunāja kā *Brōka* vai *Brāka*. *Brōkas* atrodas Oltužas-Teicejas novadā, t. i., aiz Silakroga Madonas virzienā starp Grozām un Maurāniem.

Būksti. Mežs un mežu pļavas starp Pušciem un Darviniekiem.

Būzānu sala (sola). Augstākā vieta Teicejas upes krastā *Videjsolas* un *Vacōs sātas* tuvumā.

Cakuli (Rēpšu-Cakuli). Atrodas 3 km no Varakļāniem Nagļu virzienā Malmutes upes kreisajā krastā pie Kažavas ietekas. Laika gaitā divi ciemi, Rēpšas un Cakuli, saplūda vienā administratīvā vienībā – Repšas-Cakuli. Ciemā bija skola un 27 sētas. Uzvārds Cakuls bija 15 sētās, bet Repša tikai vienā. Vietvārds *Cakuli* (vai Cakuls) ir cēlies no augstāka, pierēi līdzīga uzkalniņa Lubānas klānu malā, kas apaudzis ar staltu priežu mežu un, skatoties no Lubāna klānu puses, atgādina matu cekulu (kušķi) uz cilvēka galvas. Ciema ļaudis šo uzkalniņu sauca arī par kara kapiem.

Ceipinieki (Ceipinīki). Atrodas starp Počiem, Ļovāniem, Siliniekiem un Grozām. Vārda pamatā *ceipa* t. i. steipa (stīpa). Ceipinieki bijuši muižas ļaudis, kas taisījuši mucas, toverus un citus darba rīkus muižas vajadzībām.

Ciska (Cyska). Upīte, kura tek gar Salinieku ciemu un agrāk ietecēja Lubānas ezerā, bet tagad – Meirānu kanālā. Lejasdaļā ievērojami dziļa.

Čeveri. Ciems atrodas 5 km no Varakļāniem aiz Zaltakolna Nagļu virzienā pirms Garvacainiekiem.

Ķēvju dārzs (Čēvu dōrzs). Atradies tagadējās linu fabrikas apkaimē, un muižas laikos tur bijusi šķirnes zirgu (ķēvju) audzētava.

Darvinieki (Darvinīki). Agrāk vieta saukta par Dekterovku (Dekciarovku), un tur tecināta darva. Šī ciema iedzīvotāji bija no Polijas. Viņi kalpoja muižas vajadzībām un sākumā tika noņemti Vacuma meža malā starp Bikšu-Nagļiem, Rokuliem un Klušiem. Gar šo vietu gājis vecs muižas ceļš uz Teiceju. Pūšot rietumu vējiem, dūmi sasnieguši muižu, un ar šo mūžīgo dūmošanu Borhi nebijuši apmierināti, tādēļ iedzīvotājus pārcēluši otrpus Vacuma mežam Teicejas upes kreisajā krastā, tuvāk vecās Varkas laukiem. Pēc pārcelšanas otrpus Vacuum viņu pirmā apmešanās vieta aizlaista un ir pazīstama kā Poču pļavas un Klušu dagums.

Dekšāres (Dekšōres). Atrodas 5 km no Varakļāniem Sīlukalna virzienā. Vārda izcelsme skaidrojama sakarā ar *deksni* (dekšņu ošes – degošās āres). Iespējams, ka vieta kādreiz degusi.

Dēliniece (Dēlineica). Strumpneicas meža stūris pie Arkliniekiem.

Dikminiece (Dikmineica). Pļava, ar retiem ozoliem, krūmājiem un brūklenājiem apaugusi zeme, kura atrodas starp Solu, Mežastrodiem un Lielstrodiem.

Dobna. Lubāna klānu pļavas no Ērgleiša uz *Vacōs sātas* un Lielstrodu pusi. Pļavas izmantoja siena ieguvei.

Druvas (Dryvas). Dažus hektārus liels aramzemes lauks un pļavas Solas ciema tuvumā, kas piederēja Dūcsolas iedzīvotājiem.

Dūcsala (Dūdsola). Visapkārt ar purviem iejorta sala ar 4 lauku sētām atrodas nepilnu divu kilometru attālumā aiz Solas ziemeļu virzienā. Nosaukuma cilme nav skaidra, jo ir saistāma gan ar darbības vārdiem dūdot, dūkt (ar poētismu *dūja* (balodis)), kā arī vārdu *dūda* (sens latviešu tautas lociņa stīgu instruments).

Dzērvines gals (gols). Mežs un krūmāji, caur kuriem gāja ceļš uz Dūcsalu.

Eleonoras jeb Ļaringovas jaunsaimnieki. Ciems uz bijušās pusmuižas zemes. Pusmuižu par

Eleonoru grāfs Mihaels Borhs nosauca par godu savai sievai Eleonorai. Pusmuižas centrs atrodas 5 km no Varakļāniem aiz Atspukas.

Elkšņu krogs. Vēca kroga vieta pie Malmutes upītes Dekšāru, Brangovas un Styuku saskarsmē. Pie kroga esošā klēts ēka izmantota publiskiem sarīkojumiem un nodegusi 20. gs. 30. gadu beigās.

Ērgleīts. Slaidu koku mežs Malmutes krastā peisa malā Lielstrodu virzienā uz nelieliem pakalniņiem. Nosaukums, iespējams, norāda, ka agrāk šais mežos ir dzīvojuši arī ērgļi.

Garanči. Atrodas Malmutes upes labajā krastā iepretim Cakuliem. Nosaukums cēlies no vārdiem garais Ančs vai garais Andžs. Pēc nostāstiem, no Zviedrijas trīs brāļi ar laivu iebraukuši Lubāna ezerā un tālāk Malmutes upē. Upes labajā krastā viņi ieraudzījuši ļoti skaistu meiteni, mazgājot veļu. Viens no brāļiem – garais Ančs – meitenē iemīlējies, apprecējies, un tai vietā radies Garanču ciems. Pārējie divi brāļi atgriezušies atpakaļ uz Lubāna ezeru, iebraukuši Rēzeknes upē un ceļojuši līdz tai vietai, kur līdzīgā veidā radies Garanču ciems pie Rēzeknes. Malmutes upes krastā, kur tagad atrodas Garanču ciems, bijis liels ozolu mežs. Vēl ap 1890. gadu tur uz viena ozola celma varējis nostāties gans ar savu suni un diviem teļiem.

Garvacainiki. Nosaukums, iespējams, radies no vārdiem *garō vacaine*, kas stāvējusi atmatā pēc Ziemeļu kara 18. gs. sākumā. Atrodas aiz Čeveriem pie ceļa uz Nagļiem pirms Ļodānu sila.

Grozās. Pēc Ziemeļu kara saukti arī Grozās–Slūkas–Karašas. Sādža atrodas aiz Silakroga virzienā uz Madonu starp Stradiņiem, Brokiem, Maurāniem un Klušiem. Vārds *grozi* varētu būt ar polisku izcelsmi.

Griuzuņieki (Gryužiniki). Nosaukums cēlies no vārda *gryuzs* – mitrās pļavās izplatīts augs ar samērā gariem stublāja posmiem. Varētu norādīt arī uz kādreiz ilgu gruzdēšanu šajā vietā. Otrā pasaules kara beigu posmā, vāciešiem atkāpjoties, nodedzinātas visas zemnieku sētas. Pēc kara te maz kas atjaunots. Ciems atrodas 3 km no Varakļāniem ceļa Varakļāni–Dekšāres labajā pusē.

Ikaunieki (Ikaunīki). Tādi bija trīs ciemi: viens Barkavas pagastā austrumos no Būzāniem aiz Lisiņa pļavām un divi Varakļānu pagastā. Ļaringovas novadā tos sauca par Zilajiem Ikauniekiem, arī par Vertalānu Ikauniekiem un tie atradās aiz Atspukas un Eleonoras pusmuižas. Grāfs Mihaels Borhs savai sievai Eleonorai par godu Zilos Ikauniekus ir pārsaucis par Eleonorhofu, ko vēlāk dēvēja par Laringhovenu un arī par Ļaringovu. Varakļānu novada Ikaunieki atrodas starp Silaunieku un Sārnu ciemiem. Te darbojās ķieģeļu ceplis.

Jaunsaimnieki (Varakļānu). Latvijas brīvvalsts laikā 20. gados Latvijas atbrīvotājiem Varakļānu tuvumā iedalīja muižas zemi, kur viņi izveidoja savas saimniecības un kļuva par Varakļānu jaunsaimniekiem.

Jurašinkas, Juriņi (jeb Jureiši). Atrodas aiz Puntužiem austrumos no Bikšu Nagļiem. Poļu laikā Juriņkiem dots sēliskais Jurašinku nosaukums.

Jūsti. Robežojas ar Puisāniem, Matuļiem un purvainajām Slēsnies pļavām. Par jūstiem sauca dēļus vai kārtis, kas saturēja citus kokus kādā būvē vai postā.

Jūškas. Robežojas ar Lucāniem, *Pikņu Brōkom*, Lielajiem Tūčiem.

Kačineica. Purva pļavas Malmutes kreisajā krastā iepretim Piļpukiem.

Kailais purvs (pūrs). Akačains sūnu purvs Peisa (skat. tālāk) teritorijā, kur aug retas, nelielas priedites. Atrodas starp Lisinas un Malmutes upēm, pie to ietekām Lubānas ezerā, vēlāk Meirānu kanālā.

Kačineica. Vieta starp Kokariem un Skapstotiem. Tas bijis Ogļudobju ķieģeļnīcas senākais nosaukums. Tas liecina, ka kādreiz te ir bijusi kaļķu dedzinātava, kas, iespējams, darbojusies muižas ēku celtniecības laikos. Varbūt kaļķakmens lauztuves pēc tam izmantotas par bedrēm ogļu dedzināšanai (Ogļu dobes).

Kažavas (Kažaukas) upīte. Tā iztek no Olužneicas meža, tek caur Varakļānu parku un tālāk pie Cakuliem ietek Malmutes upītē.

Kluši. Atrodas Varakļānu—Madonas ceļa labajā pusē un robežojas ar Maurāniem un Rokuliem. Tur dzīvojuši mazrunīgi cilvēki: »Vai tu no Klušiem, ka klusē?«

Klušu degums (dagums). Atrodas pie Vacuma meža starp Bikšu Nagļiem un Klušiem.

Kapu sils (Kopu syls). Priežu mežs Varakļānu—Nagļu ceļa abās pusēs, sākas tūlīt aiz Varakļānu kapiem.

Kozsalieši (Kozsališi). Sādža starp Pilpukiem, Matuļiem un Ikauniekiem.

Kozsola. 13 jaunsaimnieku sētas, kuras robežojas ar Lielajiem Strodiem, Puisāniem un Cakuliem. Sādžas iedzīvotājiem astoņi dažādi uzvārdi. Izplatītākais uzvārds Strods.

Kazu dambis (Kozu dambis). Varakļānu tuvumā Zverinces meža dienvidrietumu daļā mākslīgi izrakts liels dīķis (sk. nostāstus un teikas).

Kokari (Kōkari). Ciems robežojas ar Varakļānu pilsētu. No šejienes nākuši daudzi izcili cilvēki.

Kristceles (Kristceli). Krievu vecticībnieku ciems pie Viļānu ceļa 8 km attālumā no Varakļāniem. Pēc Ziemeļu kara te, izmirušo latviešu vietā apmetušies vecticībnieki no Krievijas.

Kristapurvs (Krystapūrs). Aizaudzis ezeriņš pie Bokānu ciema un Varakļānu pilsētas ganībām, Varakļānu—Stirnieces ceļa kreisajā pusē iepretim Ļovāniem—Ščuckiem (sk. nostāstus un teikas).

Jumprovalns (Kuces kolns). Stāvs uzkalniņš, kurš atrodas 1 km no Varakļānu pilsētas ziemeļu virzienā. Te ir viduslaiku jeb zviedru laiku nocietinājumi, kur notikušas krievu karaspēka kaujas ar zviedru karaspēku. Tagad to izmanto slēpošanai (sk. nostāstus un teikas).

Laduži. Trīs sētas Lielstrodu ciema centrā. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā tur atradās skola, pienotava un veikals.

Lakts. Mežsarga pļavas un 3 mājas Maltas upes kreisajā krastā aiz Asnīnem.

Lazarka. Netālu no pils parka ziemeļu virzienā kādreizējās slimnīcas (lazaretēs) atrašanās vieta (sk. nostāstus un teikas).

Lazdinieki (Lazdinīki). Atrodas 4 km attālumā no Varakļāniem starp Armuškām un Brangovu. Savu nosaukumu ieguvuši no lazdām, kas tur bagātīgi augušas netālu no Zverinces meža. Krūmāji un lazdas tikuši izdedzināti (svilināti) un veidotas saimniecības. No tā atvasināts uzvārds *Svylyns*, kas vēlāk pārveidots par Svīlānu un Lazdiniekos bija ļoti izplatīts. Interesanti, ka Lazdiniekos nekad nav bijis uzvārda Lazdinīks.

Ledzerkšu kapi. Atrodas abpus Varakļānu—Nagļu ceļam 1 km attālumā no Varakļāniem. Tie ir vieni no vecākajiem kapiem Varakļānu novadā.

Līdumiņš (Leidumeņš). Solas ciema tuvumā starp krūmājiem neapaudzis, iekopts aramzemes gabaliņš.

Leimaņi. Atrodas Varakļānu—Madonas ceļa kreisajā pusē, robežojas ar Stradeņiem, Veipiem, Leimaniešiem un Suņu salas pļavām.

Mazie Leimaņi (Leimaneiši). Kaimiņu ciems Leimaņiem un robežojas vēl ar Stabulniekiem, Stradeņiem un Grozām.

Lielstrodi (Lelī Strodi). Atrodas 8 km uz ziemeļiem no Varakļāniem. Pēc 1697. gada neražas, kā arī lai glābtos no Šeremetjeva vajāšanām, Ziemeļu kara laikā no Zvidzijas Strodiem zemnieki bēga aiz Aiviekstes un apmetās Lubāna klānu salās. Abu vietu iedzīvotājus vienoja radniecīgas saites. Eisāgu zeme (pēc vienas versijas) bijusi vecās Varkas muižas dārzu zeme, kas pa Ziemeļu kara laiku vairs netikusi izmantota, jo muiža jau bijusi pārcēlusies uz jauno vietu Varakļānos. Lielstrodos kādreiz bija 42 zemnieku sētas un 37 sētu iemītnieku uzvārds bija Strods. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā te darbojās skola, pienotava un veikals.

Lielie Tūči (Lelī Tūči). Atrodas Maltas upes kreisajā krastā, robežojas ar Jūškom, Medinskiem un Meža Tūčiem. Ciemā bija 26 zemnieku sētas.

Līnu saliņa (Lynu saleņa). Neliels pakalniņš Meirānu kanāla malā netālu no Vērsa Zepu ciema.

Lisiņa upe. Iztek no Teiču purva, un tās krastos atrodas Lisenes mežs. Nosaukums, iespējams, tulkojumā no līvu valodas, nozīmē *lēnā upe*.

Lisiņa mežs, Lisins. Sils gar Lisiņa upi ar skaistiem ozoliem upes labajā krastā.

Lubāna klāni (Lubōna klōni). Zemas, mitras pļavas apkārt Lubāna ezeram. Vasarā saplauto sienu sameta kaudzēs un ziemā, kad upes un ezeru klāja ledus un sniegs, to zirgu vilktās ragavās aizveda mājās.

Lubāns (Lubōns). Domājams, ka šis vārds ir cēlies no igauņu valodas un nozīmē *atvērts plašums*. Lubāna ūdeņu ietvertajās salās, tagadējos pauguros un uzkalnos, mitinājās pirmās latgaļu ciltis. Te slēpās daudzi brīvību mīloši cilvēki, kuri bēga no vācu bruņinieku ordeņa zobena, poļu jezuītiem, krievu pareizticīgo uzmācības, cara dragūniem un žandarmu pletnēm. Ir versija, ka latgaļi aizdambējuši Aiviekstes izteku, Lubāna ezerā pacēla ūdens līmeni, applūdināja zemākās vietas un dzīvoja tikai uz atsevišķiem uzkalniņiem. Tā radās dažādu ciemu nosaukumi, piemēram, Salenieki, Zvejsola, Sola, Dūdsola, Vidsola, Kozsalieši u. c.

Lucāni. Atrodas Viļānu pagasta pierobežā un robežojas ar Jūškām un Kristcelēm.

Livženiece (Lyužineica). Purva pļavas Malmutes labajā krastā. Nosaukums norāda uz to, ka šinī vietā agrāk dzīvojuši lūši (lyuši).

Ļovāni (Ļovōni-Ščucki). Ciems atrodas Varakļānu pierobežā virzienā uz Stirnieni. Ļovānu vārda pamatā ir vārds »lauva« – tātad »lāuvēni«. Senie ļovānieši bijuši mednieki. 18. gs. tur nometināti katoļticīgie baltkrievi. Jaunievestie kalpojuši muižas vajadzībām kā ādmiņi un kaļķu dedzinātāji, te bijušas arī vēja dzirnavas.

Ļodāni (Ļōdāni). Mežu ieskauts ciems, kas atrodas 11 km no Varakļāniem Nagļu virzienā. Iespējams, ka tas ir kādas somugru valodas vārds, kas varētu apzīmēt *ziemeļus*. Viena daļa ciema iedzīvotāju bija vecticībnieki krievi, kas tur bija nometināti, lai nodarbotos ar zvejniecību, bet vēlāk apmetušies uz pastāvīgu dzīvi. Latvijas brīvvalsts laikā Ļodānos darbojās skola un darvas tecinātava.

Ļodānu sils (Ļōdānu syls). Liels mežu masīvs ar skaistām priežu audzēm ziemeļaustrumos no Varakļānu pilsētas.

Madžūji. Tuvākais ciems pie Varakļānu dzelzceļa stacijas. Vārda izcelsme lietuviska.

Malmute – Malmona. Upe līdz Kažavas ietekai (pie Cakuliem), saukta arī par Veipāri, tek gar Dekšārēm, Brangovu, Salmeni, Soltū un Garančiem. Agrāk ietecēja Lubāna ezerā, bet tagad ir savienota ar Meirānu kanālu. Vārds Malmuna somu valodā nozīmē »čuguns« un Varakļānu nosaukums esot celies sakarā ar »čuguna varītavu« (varka).

Maltas–Akmeņu Poči (Pōči). Ciems, kurš atrodas pie Rīgas–Zilupes dzelzceļa, 1936. gadā pievienots Viļānu pagastam. Vietvārds *Počas* ir saistīts ar vārdiem *krāsmata, izdegumi, počiņi* (sēnes). Tie pazīstami arī kā Poči. Poči ir ienācēji no Ungurmuižas 18. gs., pēc Lielā Ziemeļu kara. Tie ir nometināti akmeņainā laukā, netālu no Maltas upes, pazīstami arī kā Andrivāni, un līdz Otrajam pasaules karam Andreja dienā tiem bija dzimtas saiešanas un pārrunu laiks.

Masaļski. Ciems aiz Kristceļiem tagadējā Viļānu pagastā, kādreiz bija Varakļānu pagasta sastāvā.

Mestais (Mastais) ceļš. Purvainajā mežā izveidots ceļš, sametot krūmu zarus un dažādas koku paliekas un apmetot tos ar ceļmalas grāvju zemi. Tāds 2 km garš ceļš savienoja Vērsa Zepus ar Saleniekiem. Vasarā tas bija galvenais ceļš, pa kuru ar pajūgu varēja izklūt no purvaino mežu iekļautajiem Saleniekiem.

Maškineica (Maškineica). Pļavas starp Brangovu un Kristcelēm.

Matuļi. Vārds arī var būt cēlies no kādas somugru valodas. *Matala* nozīmējot zemu, purvainu vietu, zemu pļavu, seklu ūdeni un lēzenus krastus. Igauņu valodā vārds *matu* nozīmē *apsegt, aplāt*. Ciemā darbojās māla trauku ražotne. Slēsnis mežs un pļavas robežojas ar Jūstiem un Piļpukiem.

Maurāni (Maurōni). Vārds atvasināts no darbības vārdiem – maurot, baurot. Atrodas Varakļānu–Madonas ceļa abās pusēs, robežojas ar Brokiem, Grozām, Klušiem, Šķelēm.

Mendžs. Kalniņš krūmāju un meža vidū ar apšu jaunaudzi netālu no Solas ciema pie Padagas.

Meža Strodi. Ciems atrodas starp Lielajiem Strodziem, Vidsolu un Vērsa Zepiem. Lai atšķirtu tik daudzu Strodu dzīves vietas, tie, kas Lielstrodu ciemā dzīvojuši tuvāk mežam, saukti par Meža Strodziem. Meža Strodos atrodas Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušo pieminēklis.

Meža Tūči. Līdzīgi kā ar Meža Strodziem, noticis arī ar Tūčiem (sk. Lielie Tūči). Meža Tūči robežojas ar Viļānu pagasta pierobežas ciemiem Lielajiem Tūčiem, Lucāniem, Kristcelēm.

Mojiškas (Mōjiškys). Augstākā vieta Malmutes kreisajā krastā, netālu no ietekas Lubānas ezerā. Zvejnieki to izmantoja par apmešanās vietu (mōjvītu). Agrāk te esošās pļavas piederēja Stirnienes muižai.

Mālnieki (Mōlniki). Apkārtnē rakts labs māls, no kā Mōlnieki ieguvuši savu nosaukumu. Ciems atrodas aiz Dekšārēm, Gaļānu pagasta pierobežā dzelzceļa līnijas Rīga–Zilupe labajā pusē.

Mazie (Mozi) Strodi. Nosaukums radies tāpēc, ka šeit apmeties maz cilvēku, atdaloties no Lielajiem Strodziem. Tautā šo vietu sauca par Teļu folvarku. Tur bija tikai divas sētas. Divdesmitajos gados, kad tika veikti mērniecības darbi un precizētas robežas, Mozi Strodi tika pievienoti Lielstrodiem.

Mazie (Mozi) Veipi. Ciems starp Arkliniekiem un Puisāniem. Apzīmētājs *mazie* norāda uz to, ka sādžas pamatiedzīvotāji ir atdalījušies un nākuši no Veipiem.

Oltužas–Teicejas novads. Sākas no Madonas ceļa pagrieziena un ietver sādžas līdz Tiltagolam un Veipiem, senāk sauktiem par Robežas Veipiem.

Oltužas jeb Varakļānu Poči. Ciems atrodas Varakļānu–Madonas ceļa labajā pusē, robežojas ar Ļovāniem un Varakļānu pilsētu.

Olužņica (Olužņeica). Meža masīvs no Varakļāniem līdz Varakļānu dzelzceļa stacijai.

Obeliški (Ōbeliški vai Ōbeliškas). Krievu vecticībnieku ciems 6 km attālumā no Varakļāniem, atrodas pie Rīgas–Zilupes dzelzceļa un robežojas ar Trūpeņiem. Vārds ir ar sēļu izloksnes piedēkli *-išk*, un ar nozīmi – *ābele*. Tur bija izmitināti vecticībnieki Ziemeļu karā izkauto latviešu vietā.

Oženieki (Ōžiniki). Šeit Misijas laikā nometināti zemnieki, kas kā āži pretojušies Borhu netaisnīgajām izdarībām un viņu mantkārībai. Šī vieta kalpojusi kā apmetne pēc soda izciešanas Olužņeicas mežā. Ciems atrodas ceļa Varakļāni–Elkšņu krogs labajā pusē un robežojas ar Bokāniem un Grivženiekiem.

Padaga. Mežs un plašas purvainas pļavas Vērsa Zepu un Solas ciema tuvumā pie Teicejas upes starp Lielajiem un Meža Strodziem. Nosaukums norāda uz to, ka senatnē notikusi purvu degšana.

Pelnucirtums (Palnucērtums). Pļavas pie Strodu (Strodaukas) upītes starp Solu un Lielstrodiem.

Parupka (Grozū Parupka). Grozū sādžas iedzīvotāju zemes starp Ceipiniekiem, Bikšu Nagļiem un Klušiem.

Pastari. Ciems atrodas dzelzceļa līnijas Rīga–Zilupe labajā pusē Viļānu un Gaļānu pagastu pierobežā, robežojas ar Puduļiem, Māliniekiem, Obeliškom, Dekšārēm un Trūpeņiem.

Pauniņi (Pauneni). Ciems Vaiknes jeb Lāča mīgas un Teiču purva malā. Tuvākie ciemi – Stabulnieki un Šķēles.

Peiss. Priežu mežā zemākā vieta, ar mazām priedītēm apaugusi, puspārpurvojusies teritorija Lubāna ezera krastos starp Liseņa un Malmutes ietekām Lubāna ezerā. Peiss bija bagāts ar rubeņiem, medņiem un dzērveņu augšanas vietām. Salasītās ogas apkārtējiem iedzīvotājiem deva jūtamus ienākumus.

Piļpuki. Somugru cilmes vārds. Sādža starp Lielstrodiem un Matuļiem. Deviņas zemnieku sētas. Uzvārda Piļpukas te nebija. Sādžā darbojās ķieģeļu ceplis.

Pīļpuku krogs (krūgs). Atradās Pīļpuku ciemā, un to intensīvāk izmantoja ziemas ceļa apstākļos, kad no Vidzemes pāri aizsalušajam Lubāna ezeram, pa Malmutes upi vai pa Zirgu ceļu caur Salenieku ciemu vidzemnieki brauca uz Varakļānu, Viļānu un tālākiem vietu tirgiem. Jau pirms 1918. gada Pīļpuku kroga mūra ēka bija nonākusi Kārļa Latkovska saimniecības īpašumā.

Piziči. Ciems 1936. gadā atdalīts no Varakļānu pagasta un pievienots Viļānu pagastam. Robežojas ar Lucāniem, Masaļskiem, Ornicāniem.

Puduļi. Ciems ir Gaļānu pagasta tiešā pierobežā un robežojas ar Mālniekiem un Pastariem.

Puisāni. Sādža aiz Skapstotiem virzienā uz Kozsaliešiem. Teika stāsta, ka pirmie uz šo vietu dzīvot atnākuši trīs puisīši, kurus sauķuši par puiseišim un viņu jaunības dēļ arī par puisānim. Vēlāk no tā izveidojies arī vietvārds Puisāni.

Puntūži (Puntyuži). Ciems robežojas ar Varakļāniem, Bikšu Nagļiem, Kokariem, Jurašinkām un Počiem.

Pušči. Ciems Teicejas upes kreisajā krastā, robežojas ar Darviniekiem, Vecumniekiem, Teicejniekiem un Barkavas pagastā.

Raganbirze (Raganbērze). Mežs Varakļānu pierobežā, Bokānu un Ožiniku tuvumā abos Kažavas krastos (sk. nostāsti un teikas).

Rēkļagals (Rēkļagols). Pļavas Maltas kreisajā krastā, Asniņu ciema tuvumā.

Rēkļa sala (sola). Vietas nosaukums Ļodānu ciemā.

Rācenājs (Rōcinōjs). Aramzemes gabals pie Dzērvines gola, starp Solu un Dūdsolu.

Rokulī. Ciems, kas atrodas ceļu Poči–Kluši–Maurāni un Silakrogs–Madona saskares vietā, robežojas ar Klušiem un Maurāniem.

Salenieki (Salinīki). Visapkārt mežu iekļauta sādža pagasta ziemeļu daļā, Lubāna ezera rietumu krasta klānu malā.

Sārnas (Sārnys). Domā, ka šis vārds ir cēlies no stirnu nosaukuma, kuras sauca par *stiernom* un *siernom*. Poļu valodā »sarna« nozīmē »stirna«. Cara laikos ciemā darbojās skola, Latvijas pirmās brīvvalsts laikā te bija pasta nodaļa Malmuta. Atrodas starp Ikauniekiem un Lielstrodiem.

Seilineica. Augstāka vieta pie Teicejas upītes un Zirgu ceļa.

Sēņubirzs (Sēņubērze). Pļavas un mežs Teicejas upes kreisajā krastā, robežojas ar Teicejniekiem, Vacumniekiem un Pušciem.

Silakrogs (Sylakrūgs). Oltužas - Teicejas novada sākumposms. Atrodas Varakļānu - Jēkabpils un Madonas ceļu krustojumā. Latvijas brīvvalsts laikā šeit bija 4-gadīgā pamatskola. Tās tuvumā atradās zviedru karavīru kapi no Ziemeļu kara laikiem. Kapi norakti, ņemot no šīs vietas granti ceļu labošanai.

Silaunieki (Sylaunīki). Ciems starp Skapstotiem un Ikauniekiem ar 11 sētām.

Silinieki (Silinīki). Atrodas pie Varakļānu–Jēkabpils ceļa pagrieziņa uz Madonu starp Stradiņiem, Ceipiniekiem un Ļovāniem.

Silmala (Sylamola). Agrāk Oltūzis saukts arī par Silakrogu. Te bija krogs un zirgu pasta stacija, vēlāk Silmalas 4-klasīgā pamatskola. Pie Oltūža dalās ceļš – viens ved uz Jēkabpili, otrs – uz Madonu, līdz abām pilsētām vienāds attālums - 50 km.

Sils (Syls). Mežs, kas sniedzas no Ļodāniem līdz Varakļāniem, bet tā posmi saukti dažādi.

Skapstoti. Ciems robežojas ar Varakļānu pilsētu, Kokaru un Silaunieku ciemiem.

Slēsne. Mežs un pļavas pie Matuļiem. Purvainā pļava arī Jūstu ciema tuvumā. Vārds *slāsnys* nozīmē – *vājš, neauglīgs, purvainš*.

Smelteri, Ūzgols–Ūjgols. Nosaukums cēlies no Ūjas upītes. Smelterus dažkārt dēvēja par Ujgaliešiem arī Ūzgaliešiem. Ciems atrodas Barkavas pagasta pierobežā pie Ūjas upes un Bildes purva.

- Sola*. Ciems starp Lielstrodiem un Dūdsolu (sastāv no divām sētām).
- Salmu krogs (Solmu krūgs)*. Vieta Malmutes upītes krastā Varakļānu—Viļānu lielceļa malā, kas tagad pazīstama kā Salmene netālu no Atspukas.
- Soltā (Soltō)*. Apdzīvota vieta pie Atspukas.
- Sondori*. Ciems aiz Brangavas, robežojas ar Dekšārēm, Trokšām, Obeliškām. Vairāki ciemi ar šādu nosaukumu ir Preiļu rajonā.
- Stabulnieki (Stabuļniki)*. Ciems atrodas pie Teiču purva aiz Mazajiem Leimaņiem Murmastienes pagasta pierobežā.
- Stirniene (Stērnīne)*. Stirnienes muižā Latvijas brīvvalsts laikā bija Rēzeknes apriņķa pagasta centrs.
- Storas (Storys)*. Apdzīvota vieta starp Kuces kalnu un Priedaines mežniecību.
- Stradeņi*. Ciems pie Siliniekiem un Leimaņiem ceļa Silakrogs—Madona kreisajā pusē.
- Strodi*. Ģeogrāfiskas vietas Varakļānu novadā ar šādu nosaukumu nebija. Sarunu valodā *Strodi* vienmēr asociējas ar Lielstrodiem vai Mežastrodiem.
- Strodupeite (Strodauka)*. Tek gar Meža Strodiem, Lielstrodiem, Vacū sātu un ietek Teicejas upītē.
- Strumpneica*. Mežs starp Arklinīkim un Sārnom. Vārds cēlies no vārda *strumpe* (taure). Klaušu laikos ar taures skaņām paziņoja par meža darbu sākšanos un sasauca kopā arī meža strādniekus.
- Stiukas (Styukas)*. Ciems robežojas ar Brangavu, Dekšārēm, Griuženiekiem, Madžuļiem.
- Suņu sala (sola)*. Pļavas Leimaņu ciema tuvumā uz rietumiem no Veipiem pie Stirnienes pagasta robežas.
- Soda sēdējums (Sūda sēdējums)*. Pļava Ļodānu ciemā Sulkas upes tuvumā. Napoleona kara laikā tur notikušas tiesas (soda) prāvas.
- Sūļa gals (Sūļagols)*. Kādreiz te bija 8 sētas Sulkas upes labajā krastā meža vidū aiz Ļodāniem.
- Šķēles*. Sādža aiz Maurāniem virzienā uz Madonu.
- Špitale*. Domā, ka šis nosaukums ir cēlies no vārda *spitālība* jeb *lepra* vai arī no poļu vārda *spital* (slimnīca). Par *špiteli* (jeb Nabagmāju) sauca vienstāvu māju, kura atradās Varakļānos starp katoļu baznīcu un pagasta namu. Šī māja bija celta pagasta un draudzes nespējnieku un ubagu mitināšanai. Vienā istabā mitinājās vīrieši, otrā — sievietes. Te bija atsevišķa istaba arī baznīcas ērgelniekam un viena istaba baznīcas kora mēģinājumiem.
- Teiceja*. Upīte, kas iztek no Teiču purva, tek gar Šķēlēm, Meža Strodiem, garām Solai, cauri Padagai un ietek Malmutē. Saukta arī par Teičas upīti. Nosaukums cēlies no Teiču purva.
- Teicejnieki (Teicejnīki)*. Ciems aiz Arklinīkiem pie Strumpneicas meža. Teicejniekos dažādos laikos, arī pirmās Latvijas brīvvalsts laikā, ir darbojusies skola.
- Teiču purvs (pūrs)*. Liels purvs Varakļānu—Jēkabpils šosejas labajā pusē starp Stirnieni un Atašieni. Purvs iestiepjas arī Varakļānu pagasta dienvidrietumu stūrī. Ietilpst Teiču Valsts rezervāta teritorijā. Lielākais purvs Baltijas valstīs.
- Tiklu sala (Teiklu sola)*. Neliels uzkalniņš pie Teicejas upītes, kur senos laikos no laivām izkāpuši trīs brāļi no Zvidzienes un iedibinājuši Lielstrodu ciemu. Tā ir arī vieta, kur zvejnieki žāvējuši tiklus.
- Trokšas*. Ciems pie kādreizējās Brangavas pusmuižas, robežojas ar Dekšārēm un Sondoriem.
- Trūpeņi (Trūpeni)*. Ciems dzelzceļa līnijas Rīga—Zilupe kreisajā pusē aiz Dekšārēm Viļānu virzienā.
- Trūpi*. Ciems pie Maltas upes, robežojas ar Pizičiem, 1936. gadā pievienots Viļānu pagastam.
- Tiltagals (Tylta gols)*. Ciems pie Varakļānu—Madonas ceļa aiz Šķēlēm. Tagad robežojas ar Murmastienes pagastu (agrāk Barkavas pagastu).
- Upmalieši (Upmalīši)*. Mājas Garanču ciemā.

Ogļudobe (Ūgļudūbe). Vietas un māju nosaukums aiz Skapstotiem. Tur pirms II pasaules kara atradās dr. Nikolaja Stukēna īpašums ar māla ķieģeļu cepli.

Ūjas upe. Ūja igauņu valodā nozīmē *straume*, tā ietek Lisenes upē.

Ūzgale (Ūzgols). (skat. Smelteri).

Vecā sēta (Vacō sāta). Auglīgas zemes uzkalniņš netālu no Teiklusolas, kur uz dzīvi apmetās trīs brāļi no Zvidzianas un tas bijis sākums Lielstrodu ciemam.

Vecums (Vacums). Meža masīvs starp Bikšu-Nagliem, Arkliniekiem, Jurašinkām, Darviniekiem un Rokuliem. Tā austrumu puses daļu sauca par Strumpneicu.

Lāča miga (Vaikne jeb Lōča mygs). Mežs Pauniņu ciema tuvumā.

Varakļāni (Varakļōni). Varakļānu nosaukums ir cēlies no Varkas apmetnes, kura pirmo reizi pieminēta jau 1226. gada dokumentos. 1784. gadā tiem piešķirtas miesta tiesības, bet 1928. gadā – pilsētas nosaukums. Vietā, kur tagad ir pilsēta, bijusi senču svētbirze ar svētnīcu. Tur dzīvojuši brīvību un darbu mīloši cilvēki, kuri mums atstājuši daudz skaistu teiku, leģendu un senu nostāstu par Varakļānu novadu.

Varka. Pirms gadsimtiem Lubānas ezers bijis tik liels, ka to sauca par Lubānas jūru – *Mare Lubanicum* vai *See Luban*. Tad Lubānas jūras dienvidu krasts sniedzās līdz Kozu salai (Kozsolai). Šīs apkaimes uzkalni (Cegļu kolns u. c.) un lielie mežu masīvi bija labs aizsargs pret postošajiem Lubānas jūras ziemeļrietumu vējiem. Šai skaistajā vietā atradās Lubānas jūras osta – *Warka (Warkelen, Terra Warkunde)*.

Lubānas jūras ūdeņiem aizvien vairāk aizplūstot uz Baltijas jūru un ūdens līmenim pazeminoties, Varka kā osta ap 1240. gadu sākusi zaudēt savu nozīmi. Tās vietā vēlāk veidojās Lielo Strodu, Piļpuku u. c. ciemi, bet Lubānas jūru sāka saukt par Lubāna ezeru.

Vēlāk, jaunajai muižai veidojoties tuvāk sauszemes ceļiem, vācu ietekmē Varkas nosaukums (*Vacō Warka*) pārtapa par *Wark(a)Land, Var(a)klan(d)i, Warkland, Warkelen, Bona Warklany*), bet pēc tam latviskojās par Varakļāniem (*Jaunō Warka*). Šeit redzama arī *klānu* nosaukuma izcelsme.

Aiviekstes augšgalā tika nojaukti aizdambējumi un aizvien vairāk pazeminājās Lubānas ezera ūdens līmenis. Lubānas ezeram ieņemot savu vietu, veidojās ūdeņiem bagātas ielejas, kurās vēlāk izveidojās vairākas upes: Teiceja, Lisens, Malta, Strodauka, Malmute un citas. Ielejā, kura veda no Varkas uz Lubāna ezeru, izveidojās Varkas (Mežalnas vai Mežuļkas) upe, kura ietecēja Malmutē iepretim Garanču ciema Upmaliešu mājām. Šai vietā sāka veidoties arī pirmās zvejnieku un vēlāk lauksaimnieku apmetnes, kuras sauca par Garanču un Kažavas apmetnēm.

Par Varakļānu nosaukuma rašanos ir zināmas arī divas teikas. Viena teika stāsta par to, ka tanī rajonā, kur tagad atrodas autoosta, starp lielajām liepām ir bijusi koka baznīca, kurai klons bijis noklāts ar vara plātnēm. Svētdienās novada cilvēki esot teikuši: »Iesim nu pastāvēt un patupēt uz vara klona.« Tā no »vara klona« esot cēlies arī vārds Varakļōni–Varakļāni. Kāda cita teika Varakļānu nosaukuma izcelšanos izskaidro ar vārdu *varš* un *klāni* salikumu – Varakļāni, jo tuvumā esošās Lubānas klānu pļavas spīdējušas vara nokrāsā. Varkas un Varakļānu nosaukuma veidošanās vēsturei ir arī citi varianti.

Veipi. Robežojas ar Leimaņiem, atrodas Varakļānu–Jēkabpils ceļa labajā pusē pie Suņu salas pļavām iepretim Stirnienes dzelzceļa stacijai. Ir versija par šī vārda nozīmi. *Veips* – klausās gājējs (muižas cilvēks, dzimtcilvēks). Veipu sādža ir arī Madonas ceļa malā aiz Šķēlēm, tagad Murmastienes pagastā.

Vērsa Zepi (Vērsuzepi). Sādža aiz Mežastrodiem virzienā uz Saleniekiem. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā tur darbojās ķieģeļrūpnīca. Tā darbojās arī kolhoza pirmajos gados (1950–1955).

Videjsala (Videjsola). Aramzemei izmantojams pakalns starp Solas ciemu un Vacūsātu.

Vušķiniece (Vušķineica). Tā sauca divdesmitajos gados trijām Lielstrodu sādžas Ladužu saimniecībām iedalīto ciņiem bagātu kopējo ganību pļavu.

Vušķu sala (Vušķu Zērņu sola). Vieta purvainā pļavā Ūjas upes labajā krastā.

Vidsala (Vydsola). Ciems Teicejas upes kreisajā krastā aiz Mežastrodiem.

Zeltakalns (Zaltakolns). Uzkalns starp Cakuliem un Čeveriem, 4 km no Varakļāniem Nagļu virzienā, kur atradās 2 mājas. Tās apdzīvoja Broki un Sondori, tagad tikai Broki. Domājams, ka nosaukums cēlies sakarā ar to, ka muižas laikā te darbojās ienesīgs ķieģeļu ceplis.

Zeltakalns (Zaltakolns) (pie Dūcsoļas). Dzeltas smilts uzkalniņš. Smilti izmantoja saimnieciskām vajadzībām.

Zāļu nams (Zōļu noms). Varakļānu muižas siltumnīcas, kas kalpoja muižas vajadzībām.

Zušu saliņa (saleņa). Atrodas Solas ciema tuvumā. Augstāka, kokiem apaugusi vieta. Domājams, ka nosaukums saistās ar vārdu pārnesto nozīmi. Zušu saleņa bija samērā tālu no ūdeņiem, bet tur bijis daudz čūsku.

Zvejsala (Zvejsola). Pastāvīga Lubānas zvejnieku mājvieta pie Nagļiem. Tagad daļēji appludināta un tur ierīkoti polderi. Atrodas Maltas upes labajā krastā pirms tās ietekas Lubānas ezerā.

Zvērnīca (Zverince). Sila meža posms virzienā no Varakļāniem uz Atspuku, kuru muižas kungs medību nolūkiem bija iežogojis kā meža zvēru rezervātu. Tur bija daudz stirnu, briežu, aļņu u. c. meža dzīvnieku. Meža dzīvnieku barošanai kalpoja mežsarga māja. Tajā dzīvoja cilvēki, kuri uzraudzīja un baroja meža dzīvniekus. Vēlāk tur izvietojās Varakļānu mežniecību. Lai dzīvniekiem būtu, kur padzerties, meža dienvidrietumu pusē bija izrakts liels diķis, kuru sauca par Kozu dambi (sk. nostāstus un teikas).

Zirgu ceļš (Zyrgu ceļš). Tikai ziemā izmantojams ceļš ar intensīvu kustību, kas nāca no Lubānas caur Salinīku, Solas, Lielstrodu, Kozsaliešu, Puisānu un Skapstotu ciemiem. Pa šo ceļu vidzemnieki brauca uz Varakļānu un Viļānu tirgiem. Pa šo ceļu tika transportēti arī Lubāna klānu pļavu siens, būvmateriāli, malka un grants.

LATVIJAS BRĪVĪBAS CĪŅAS UN NEATKARĪBAS GADI

Jānis Piļpuks

VARAKĻĀNI UN BRĪVĪBAS CĪŅAS

Pēc boļševiku 1917. gada oktobra apvērsuma Latgalē (tajā skaitā Varakļānos) nodibinājās padomju vara. Tā ilgi nepastāvēja, – jau 1918. gada februārī Varakļānus ieņēma vācu karaspēks. Beidzoties 1. pasaules karam, 1918. gada nogalē Latgali un Vidzemi ieņēma Sarkanā armija, kurā ietilpa arī latviešu sarkanie strēlnieki. 1919. gada sākumā gandrīz visā Latvijā, atskaitot Liepājas apkārtni, nodibinājās lielinieku vara ar P. Stučkas valdību priekšgalā.

Lāčplēša Kara ordenis

Šajā laikā Varakļānu miestā bija ievēlēta izpildkomiteja, kurā ietilpa P. Klušs (priekšsēdētājs), D. Broks (sekretārs), J. Cakuls, S. Broks, A. Zeps u. c. Jau 1919. gada maijā P. Stučkas valdība bija spiesta atstāt Rīgu un atkāpties uz Latgali. Varakļāni kļuva par piefrontes joslu, jo no Atašienes un Barkavas puses tuvojās Latvijas nacionālās armijas pulki. Frontes līnija izveidojās Varakļānu pagasta rietumu daļā, 4–5 km attālumā no pilsētas. Varakļānus aizstāvēja 8. Valmieras kājnieku komunāru pulks, vēlāk krievu karaspēka daļa. Parkā bija novietota artilērija, bet novērošanas punkts atradās luterāņu baznīcas tornī. Taču *sarkano* spēki sāka irt, daudzi sarkanarmijā pret savu gribu iesauktie novada iedzīvotāji brīvprātīgi pārgāja *balto* pusē, jo K. Ulmaņa valdība visiem, kas cīnīsies par neatkarīgu Latviju, solīja piešķirt zemi jaunsaimniecību izveidošanai.

1920. gada 10. janvārī Latvijas nacionālās armijas karaspēks pēc īsas kaujas pie Skapstotiem ieņēma Varakļānus. Par parādīto drošsirdību cīņās par Latvijas neatkarību 14 Varakļānu, Stirnienes, Murmastienes–Barkavas novadu neatkarības cīnītāji saņēma valsts augstāko apbalvojumu – Lāčplēša Kara ordeni.

Bijušo cīņu vietās pie Mežastrodiem ar Latvijas valdības gādību tika uzstādīts piemineklis, kas padomju okupācijas gados tika nopostīts, bet tagad atjaunots. Arī Varakļānu kapos ir arhitektoniska kompozīcija Latvijas neatkarības cīņu dalībniekiem.

VARAKĻĀNIEŠI – LĀČPLĒŠA KARA ORDEŅA KAVALIERI

Logins Šolgunovs. Dzimis 1889. gadā Varakļānu pagasta Ļodānu sādžā, krievs, zemkopis. No 1912. gada dienējis vieglajā jātnieku artilērijā Pēterpilī. Kopā ar to kara sākumā ieradies Austrumprūsijas frontē. Piedalījies arī kaujās Daugavpils–Jēkabpils rajonā. Pie Novoaleksandrovas ievainots. Apbalvots ar Jura krustu. Latvijas nacionālajā armijā 1. Liepājas kājnieku pulkā Barkavā iestājies brīvprātīgi 1919. gada 2. augustā. Piedalījies visās pulka kara gaitās pret bermontiešiem

Logins Šolgunovs

Andrejs Ikaunieks

Otto Bērziņš

un lieliniekiem. Par drošsirdību kaujās 1920. gada 1. janvārī paaugstināts seržanta pakāpē. Kaujā 1920. gada 16. janvārī Latgalē pie Samiņu sādžas, kad pretinieks naktī bija apgājis viņa rotu, Šolgunovs ar 7 kareivjiem devās ienaidnieka aizmugurē un, saceldams tur paniku, piespieda to atkāpties. Tas rotu izglāba no kritiskā stāvokļa un sekmēja pretinieka sakaušanu. Atvaļināts 1921. gada 1. septembrī.

Neatkarīgās Latvijas laikā Loginam Šolgunovam Varakļānos piederēja pārtikas preču veikals, kā arī jaunsaimniecība netālu no tagadējās lina fabrikas. L. Šolgunovs tika arestēts 1941. gadā un nošauts, viņu atraduši Baltezera kapos.

Dēls Aleksejs dzīvo Anglijā.

Andrejs Ikaunieks. Dzimis 1889. gada 2. augustā Barkavas pagasta Ikaunieku sādžā zemkopju ģimenē. Krievu armijā iesaukts 1915. gadā, dienējis 120. Sibīrijas pulkā. 1916. gadā pārcelts uz 7. Bauskas latviešu strēlnieku pulku. Par varonību Ziemassvētku kaujās apbalvots ar Jura krustu.

Latvijas armijā iesaukts 1919. gada 17. jūnijā. Piedalījies Latgales atbrīvošanas cīņās. Paaugstināts par dižkareivi, pēc tam par kaprāli. 1920. gada 18. februārī, uzbrūkot stipri nocietinātajai Berezovcu sādžai, kā pirmais ielauzies tajā, sagūstot 10 sarkanarmiešus un iegūstot arī zirgu. Apbalvots ar 3. pakāpes LKO.

Atvaļināts 1920. gada 7. oktobrī, bijis jaunsaimnieks Barkavas muižā. 1944. gada 6. septembrī apcietināts, notiesāts uz 10 gadiem. Miris Noriļlagā 1945. gada 3. novembrī.

Otto Bērziņš. Dzimis 1892. gadā Varakļānu pagasta Soltajā, zemkopja ģimenē. Sākoties Pirmajam pasaules karam, piedalījies kaujās Austrumprūsijā. Par varonību izlūkgājienos Augustovas mežos apbalvots ar Jura krustu. Taču drīz vien kritis vācu gūstā, no kura dzimtenē atgriezies 1918. gada oktobrī. 1919. gada 19. jūnijā viņš iestājies Latvijas nacionālajā armijā. Sākumā dienējis Malienas bataljonā, vēlāk pārgājis uz 1. Liepājas kājnieku pulku un tā sastāvā piedalījies visās Latgales atbrīvošanas kaujās.

Par priekšzīmīgu dienestu Otto Bērziņš drīz vien tika paaugstināts par virsseržantu. Šajās kaujās nozīmīga ir epizode, par kuru oficiālajā informācijā pateikts vienā teikumā: »1920. gada 20. janvārī viņš ar savu vadu izsita ienaidnieka divas rotas no stipri nocietinātās Garūnu sādžas un Mežvidu stacijas, saņemot gūstā 10 sarkanarmiešus un rekvizējot 2 zirgus ar pajūgiem, telefona aparātu un citus kara materiālus.« Par to arī Otto Bērziņam piešķirts Lāčplēša Kara ordenis.

Jānis Broks

Ivans Veselovs

Antons Salzemnieks

Pēc atbrīvošanas kara O. Bērziņš dzīvoja Soltajā, strādāja par mežsargu Varakļānos. Miris 1927. gada 10. maijā.

Aleksandrs Sergejevs. Dzimis 1892. gada 12. martā Varakļānu pagastā, krievs, mācījies Varaļānu pagastskolā. Zemkopis Ungurmuižas pagastā, Latvijas armijā iestājies 1919. gada 29. jūnijā, piedalījies cīņās pret bermontiešiem un Latgales atbrīvošanā. Apbalvots par to, ka 1919. gada 28. novembra nakts izlūkgājiena laikā ar savas nodaļas kareivjiem Mežotnes pagastā bermontiešu aizmugurē izklīdināja ienaidnieka posteni, ieņēma vāciešu pozīcijas, iznīcināja to lidmašīnas un saņēma gūstā 3 lidotājus.

Atvaļināts 1920. gada 23. decembrī, viņam piešķirta jaunsaimniecība, un viņš bija zemkopis Ungurmuižas pagastā.

Jānis Broks. Dzimis 1893. gada 5. martā Varakļānu pagasta Vidsolas sādžā zemkopja ģimenē. Krievu armijā iesaukts 1. pasaules kara laikā, dienējis Sibīrijas strēlnieku pulkā. 1915. gadā piedalījies kaujās Augustovas mežos, apbalvots ar IV šķiras Jura krusta ordeni. 1915. gada septembrī kritis vācu gūstā.

Latvijas armijā iestājies brīvprātīgi 1919. gadā, 1. Liepājas kājnieku pulka dižkareivis. 1920. gada uzbrukumā pie Pilcenes muižas Broks kopā ar savu nodaļu apgājis ienaidnieka spārnu un ar labi mērķētu uguni lielā mērā sekmējis šīs muižas ieņemšanu. Atvaļināts 1921. gada 28. janvārī. Jaunsaimnieks Varakļānu pagasta »Sēņubirzēs«, pagasta aizsargu nodaļas dalībnieks. Pēc 2. pasaules kara zirgkopis vietējā kolhozā. Miris 1961. gada 1. jūlijā, apbedīts Barkavas kapos.

Ivans Veselovs. Dzimis 1894. gada 18. jūnijā Stirnienes pagasta Dēglu sādžā, krievs, zemkopis. Krievu armijā iesaukts 1915. gada februārī, dienējis konvoja komandā. 1916. gadā ieskaitīts 19. Sibīrijas strēlnieku pulkā, piedalījies kaujās Rumānijas frontē.

Latvijas armijā iestājies brīvprātīgi 1919. gadā, 2. Ventspils kājnieku pulka kareivis. 1920. gada 11. janvārī pie Varakļānu pagasta Kristceļu sādžas Veselovs spēcīgā pretinieka ugunī pielavījās mājai, no kuras šāva ienaidnieka ložmetējs, un ar rokas granātu to apklusināja, tā sekmēdams visas rotas panākumus šajā kaujā.

Atvaļināts 1921. gada 18. februārī. Zemkopis tēva mājās Stirnienes pagasta Dēglu sādžā. Miris 1958. gadā. Apbedīts Stirnienes kapos.

Luciāns Stafekis

Konstantīns Sārna

Staņislavs Kančs

Antons Salzemnieks. Dzimis 1894. gada 13. novembrī Trizelniekos. Karadienestā iesaukts 1915. gadā. Vispirms dienējis aktīvajā armijā leibgvardes Maskavas pulkā Pēterpilī, bet no 1916. gada – 6. Tukuma latviešu strēlnieku bataljonā, piedalījies toreizējās strēlnieku cīņās Ķekavā pie Ložmetējkalna u. c. Apbalvots ar Jura krustu un paaugstināts par jaunāko apakšvirsnieku. 1919. gadā brīvprātīgi iestājies 1. Liepājas kājnieku pulkā. 1920. gada martā paaugstināts par virsseržantu.

Atvaļināts 1921. gada februārī. Vēlāk kādu laiku dienējis 3. robežsargu pulkā. Atvaļināts 1924. gada sākumā, kad viņam piešķirta jaunsaimniecība no Barkavas muižas zemes.

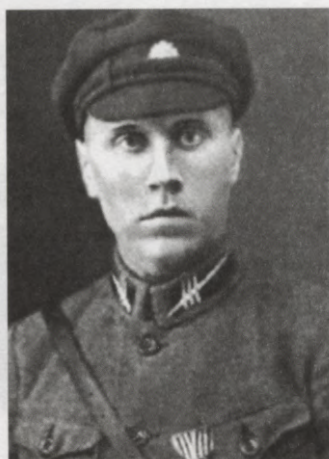
Par nopelniem atbrīvošanas cīņās A. Salzemniekam piešķirts 3. pakāpes LKO.

No 1967. gada A. Salzemnieks dzīvoja Kanādā. Miris Toronto 1977. gada septembrī.

Lucijans Stafekis. Dzimis 1895. gada 4. aprīlī Varakļānu pagasta Sārnu sādžā. Beidzis vietējo pamatskolu. Iesaukts Krievijas armijā un piedalījies 1. pasaules karā, taču latviešu strēlnieku daļās nav dienējis.

1919. gada 6. jūnijā L. Stafekis iestājas Varakļānu partizānu vienībā, no kuras vēlāk pārskaitīts 1. Liepājas kājnieku pulkā. Lāčplēša Kara ordenis dižkareivim piešķirts par to, ka 1920. gada 15. janvārī izlūku gājienā tālā pretinieka aizmugurē, ieņemot Garlašovas sādžu, viņš, izrādīdams bezbēdīgu drosmi, lielā mērā sekmējies minētās sādžas ieņemšanu. Šīs kaujas rezultātā tika iegūts 1 lielgabals, vairāki ložmetēji, kā arī gūstā krita 80 sarkanarmieši. L. Stafekis miris 1942. gadā un apglabāts Varakļānu kapos.

Konstantīns Sārna. Dzimis 1895. gada 6. maijā Varakļānu pagasta Počos. Mācījies Varakļānu pagasta skolā, pēc tam aizbraucis uz Pēterpili, kur dzīvojis pie sava tēvabrāļa. Sākoties 1. pasaules karam, K. Sārna brīvprātīgi iestājies Krievijas armijā. Ievainots nokļuvis vācu gūstā. Pēc atgriešanās

Ilja Purmalietis

Jevgēnijs Kozlovs

Antons Ikaunieks

Jānis Strods

no gūsta karavīra pienākumus pildījis Latvijas brīvvalsts armijā. K. Sārnam piešķirts Lāčplēša kara ordenis un jaunsaimniecība »Tiltiņi« (netālu no tagadējās linu fabrikas). Pēc Latvijas un Krievijas robežas nospraušanas viņš palicis pildīt robežsarga pienākumus Zilupes novada Pasienes pagastā līdz pat 1940. gadam. Robežsargu šaušanas sacensībās viņš godalgā ieguvis zelta pulksteni ar monogrammu.

Sākoties padomju okupācijai, atgriezies dzimtajā pusē un slēpies Teiču purvā, kura tuvumā atradās viņa mājas.

2. pasaules kara laikā dienējis Varakļānu pagasta policijā, kur pildījis kancelejas darbinieka un tulka pienākumus, jo labi pārvaldījis krievu un vācu valodu.

1944. gada vasarā K. Sārna atstāja dzimteni. Trimdas gados dzīvoja Vācijā, pēc tam Anglijā Pēterboro, kur arī miris 1963. gada 13. janvārī.

Stāņislavs Kančs. Dzimis 1895. gada 12. maijā Veipu sādžā. 1. pasaules kara laikā iesaukts armijā.

No 1916. gada 6. janvāra līdz 1918. gada maijam bijis gūstā Austrijā.

Pēc atgriešanās no gūsta dienējis aktīvajā dienestā 1. Liepājas kājnieku pulkā, piedalījies kaujās pret vāciešiem un lieliniekiem. 1919. gada 20. novembrī Latvijas atbrīvošanas cīņās ievainots, kļuvis 3. grupas invalīds.

Pēc kara vadījis jaunsaimniecību Barkavas pagasta Murmastienes »Staņislavās«.

Miris 1958. gada 20. novembrī, apbedīts Cauņu kapos.

Iļja Purmalietis. Dzimis 1895. gada 5. septembrī Stirnienes pagastā zemkopju ģimenē. Krievu armijā iesaukts 1915. gadā, dienējis gvardes Pāvila pulkā. 1916. gadā pārnācis uz 4. Vidzemes latviešu strēlnieku bataljonu, vēlāko 2. Ventspils pulku, kura rindās piedalījies kaujās. Pie Ložmetējkalna ievainots un kontuzēts. Apbalvots ar III un IV šķiras Jura krustu.

Latvijas armijā iestājies brīvprātīgi 1919. gada 8. jūnijā. 1920. gada 9. janvārī kaujā pie Darvinieku sādžas Purmalietis savas nodaļas priekšgalā durkļu cīņā ieņēma šo nocietināto punktu. Atvaļināts 1921. gada 21. februārī. Bijis zemkopis tēva mājās Stirnienes pagasta Kapeniekos. Par turpmāko likteni ziņu nav.

Jevgēnijs Kozlovs. Dzimis 1897. gada 18. septembrī Varakļānu pagasta Kristceļu sādžā, krievs. Pamatskolas izglītība. Zemkopis. Krievu armijā dienējis 1. pasaules kara laikā, apbalvots ar IV šķiras Jura krustu, Latvijas armijā iestājies brīvprātīgi 1919. gada 18. augustā, 1. Liepājas kājnieku pulka seržants. Piedalījies cīņās pret lieliniekiem Latgalē. 1920. gada 11. janvārī pie Vecrikavas muižas, kad pretinieks kājnieku pulka aizmugurē ieņēma ceļu, pa kuru vajadzēja virzīties vezumniekiem, Kozlovs vadīja kaujas grupu, kas izklidināja lieliniekus.

Atvaļināts 1921. gada 1. janvārī, nodarbojās ar zemkopību Varakļānu pagasta Kristceļu sādžā. Miris 1937. gada 7. februārī. Apbedīts Kristceļu kapos.

Antons Ikaunieks. Dzimis 1898. gada 16. novembrī Barkavas pagasta Ikaunieku sādžā. Krievu armijā iesaukts 1917. gada februārī, dienējis 8. Valmieras latviešu strēlnieku pulkā. Latvijas armijā iesaukts 1919. gada 21. oktobrī, piedalījies Latgales atbrīvošanā. Kaprālis 9. Rēzeknes kājnieku pulkā.

1920. gada 20. janvārī uzbrukumā Vuškānu un Strodu sādžām, kad rota iekļuvusi stiprā apšaudē un nespējusi virzīties tālāk, kā pirmais meties triecienā un aizrāvis sev līdzī biedrus, tā sekmēdams šo sādžu ieņemšanu.

III pakāpes LKO kavalieris.

Atvaļināts 1921. gada 1. maijā. Bijis jaunsaimnieks Barkavas pagasta »Kodolos«, aizsargu organizācijas biedrs, vēlāk dzīvojis Cauņu sādžā. Miris 1942. gada 19. jūnijā, apbedīts Cauņu kapos.

Jānis Strods. Dzimis 1900. gada 20. jūnijā Varakļānu pagasta Lielstrodu sādžā zemkopju ģimenē. Latvijas armijā iesaukts 1919. gada 17. jūlijā, 1. Liepājas kājnieku pulka kareivis. Piedalījies kaujās pret lieliniekiem un bermontiešiem. 1920. gada 11. janvārī pie Jaunrikavas muižas, kad lielinieki ielenca rotas vadu, Strods kopā ar seržantu Galdiņu izlauzās cauri pretinieku ķēdēm, saceļot tā aizmugurē apjukumu un aizturot triecienu līdz papildspēku pienākšanai. 3. pakāpes LKO kavalieris. Atvaļināts 1921. gada 2. decembrī seržanta pakāpē. Bija jaunsaimnieks Varakļānu pagasta Brangovas muižas »Sausiņos«, arī uzraugs Daugavpils cietumā. 1941. gada 24. maijā apcietināts. Notiesāts uz 8 gadiem. Par turpmāko likteni ziņu nav.

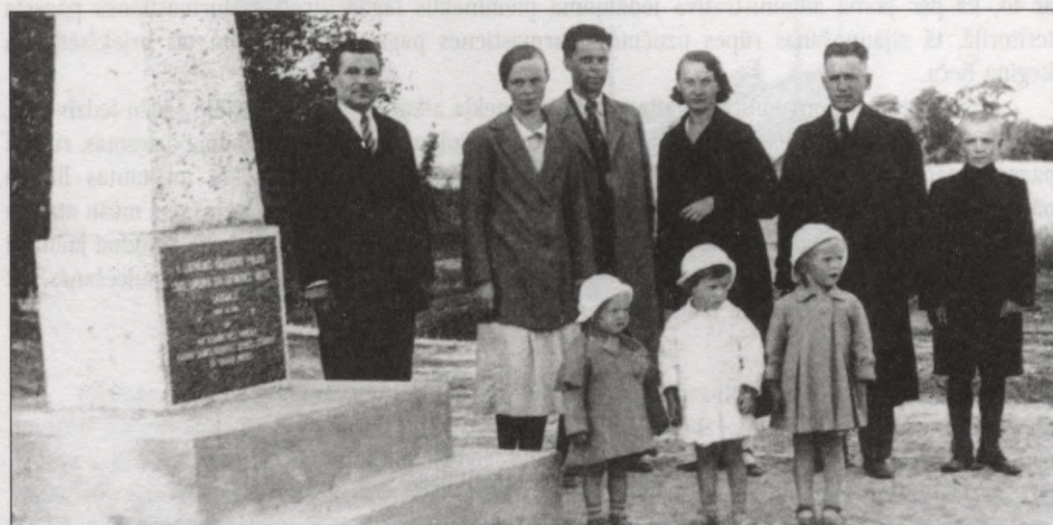
Valērija Solzemniece

LATVIJAS ATBRĪVOŠANAS CĪŅU VIETA MEŽASTRODOS

Jau kopš senseņiem laikiem, kad latvju bāliņi vēl ar ozolkoka vālēm un šķēpiem stājās pretī iebrucējiem, katra dzimtās zemes pēda ir slacīta ar asinīm. Tāds liktenis ir mazajai latviešu tautai, jo ģeogrāfiskā stāvokļa dēļ mūs vienmēr ir gribējušas iekarot svešas varas.

Piemineklis 1. Liepājas kājnieku pulka Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībniekiem Mežastrodos

Pie pieminekļa 1. Liepājas kājnieku pulka Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībniekiem Mežastrodos 30. gados.

No kreisās: Pēteris Meikulāns (aktīvs sabiedriskais darbinieks 30. gados, padomju okupācijas laikā represēts un divas reizes izsūtīts uz Sibīriju), Maļvina Strods-Sērmais (mirusi emigrācijā, viņas vīrs Vladislavs Strods-Sērmais strādāja Varakļānu pilsētas valdē, gājis bojā Kurzemes cietokšņa aizstāvēšanas laikā un apbedīts Aizputē), Tjarves kungs un Tjarves kundze (viņi pieņēma uzvārdu Pūpols), Staņislavs Strods no Lesņikim (strādāja Varakļānu patērētāju biedrībā, 1944. gadā iesaukts padomju armijā un kritis pie Ērgļiem). Priekšā: vidējā – Pūpola meita, malās – Maļvīnas un Vladislava Strodu meitas Anna un Valentīna, kuras dzīvo ASV

Arī 1919. gada vasarā mūsu novadā notika varonīgas cīņas par brīvību un neatkarību. Sevišķi sīvas kaujas Latvijas armija («baltie») pret lieliniekiem («sarkanajiem») izcīnīja Mežastrodos. Te varoņa nāvē krita 1. Liepājas kājnieku pulka kareivis Aleksandrs Lakstīgala (1901.11.08.–1919.26.08.), kurš ir apbedīts Barkavas centra kapos.

A. Lakstīgalas bojāejas vieta Mežastrodos ir kļuvusi par latviešu tautas svētu piemiņas vietu. Te 1936. gada augustā tika atklāts granīta piemineklis, uz kura pamatnes bija iegravēti vārdi: »1. Liepājas kājnieku pulka cīņu upuru un uzvaras vieta Latgalē 1919. gada 26. augustā. Ar varonību un asinīm mēs aizstāvējām katru savas zemes stūrīti – tā tagad mūsu.«

Kā atceras viens no daudzajiem aculieciniekiem Francis Strods, pieminekļa atklāšanas diena bijusi saulaina, cilvēku ļoti daudz, pie visām mājām izkārti Latvijas karogi un daudz vainagu, ziedu.

Svinībās piedalījušies Rēzeknes garnizona karavīri, aizsargi, Liepājas 1. kājnieku pulka pārstāvji, Rēzeknes apriņķa un Varakļānu pagasta vadības pārstāvji. Pieminekļa atklāšanas parādi pieņēma Zemgales divīzijas komandieris, Lāčplēša ordeņa kavalieris Žanis Bahs. Toreiz Baha divīzijā dienējis arī Lielstrodos dzimušais virsleitnants Eduards Strauts (līdz uzvārda latviskošanai – StafECKIS), un arī viņš piedalījās pieminekļa atklāšanas svinībās.

Kā vēstīja »Jaunākās Ziņas« (1936.13.08.) – pieminekļa iesvētīšana bija uzticēta Rēzeknes aizsargu pulka vecākajam mācītājam Vincentam Tomašūnam. Pieminekli pēc būvniecības pārvaldes projekta uzstādīja Rēzeknes aizsargu pulks, bet līdzekļus tā izgatavošanai un uzstādīšanai saņēma no Latgales atbrīvošanas 15 gadu atceres svētku rīcības komitejas.

Padomju okupācijas vara pieminekli nopostīja. Nakts tumsas aizsegā Mežastrodu drosmīgākie jaunieši pieminekļa daļas savāca un noslēpa. Atmodas laikā Lielo un Meža Strodu iedzīvotāji atcerējās savu jaunības dienu drosmīgo pasākumu, izraka labi noslēptās pieminekļa daļas, bet skaistie uzraksti jau bija stipri sabojājušies. Par bojāto uzrakstu pārkalšanu 1988. gadā parūpējās Latvijas pieminekļu atjaunotāji no Rīgas. Pārkalšana notika Madonas akmeņkaļu darbnīcā. Sakarā ar to, ka pēc jaunā administratīvā iedalījuma pieminekļi tagad atrodas Murmastienes pagasta teritorijā, tā atjaunošanas rūpes uzņēmās Murmastienes pagasta padome un tās priekšsēdētāja Regīna Beča.

1996. gada 18. novembrī pie atjaunotā pieminekļa atkal pulcējās apkārtējo sādžu iedzīvotāji, varakļānieši. Murmastienes pamatskolas skolotāju un skolēnu ansamblis skandēja dziesmas, runāja pagasta pārstāvji, skolotāji un traģisko notikumu aculiecinieki. Pieminekļa un tautas likteni pārrunāja sapulcējušies novadnieki un šķīrās ar domu, ka šī svētvieta ir nepieciešama mūsu atmiņu un garaspēka stiprināšanai. Mūsu spēks ir pagātnes apzināšanā un izpratnē. Mums jānodod jaunajai paaudzei viss, kas tautai ir dārgs un svēts – arī atmiņas. Pieminekļa atjaunošana un pulcēšanās šeit mūsu valsts svētkos liecina, ka tautas atmiņa ir dzīva..

Dārga mana tēvu zeme,
Pirkta tā ar asinīm.
Tur guļ brāļi, karavīri,
Tur māsīņas rakstītājas.

Jānis Pilpuks

VARAKĻĀNU NOVADS 1920.–1940. GADĀ

Kad Latvijas armijas 2. Ventspils pulks atbrīvoja Varakļānus no *sarkanajiem*, Varakļāni bija tikai miests (kopš 1784. gada), jo pilsētas tiesības tie ieguva 1928. gada 11. februārī. Varakļānu pagasts ietilpa Rēzeknes apriņķī.

Pirmā pasaules kara gados iedzīvotāju skaits Varakļānos bija krietni samazinājies. Ja gadsimta sākumā Varakļānos bija ap 2500 iedzīvotāju, tad 1925. gadā ap 2000. Arī vēlākajos gados iedzīvotāju skaits turpināja samazināties, kas izskaidrojams ar ebreju, kuri veidoja pilsētas iedzīvotāju lielāko daļu, izceļošanu uz lielākām pilsētām, kā arī uz ārzemēm.

Ja 1925. gadā Varakļānos dzīvoja 1356 ebreji, tad 1930. gadā jau vairs tikai 995. Tomēr no kopējā iedzīvotāju skaita tie veidoja vairākumu – apmēram 60%. Atzīmējams, ka 20. gados un 30. gadu sākumā iedzīvotāju skaita ziņā Varakļāni apsteidza tādas pilsētas kā Madona, Ogre un Viļāni, ieņemot 40. vietu starp Latvijas pilsētām un miestiem.

Varakļāni, Rīgas iela 1910. un 1921. gadā

Rīgas iela Varakļānos 1931. gadā

Pilsētas budžets sākumā bija ļoti trūcīgs, pieauga arī pašvaldības parādi. Taču gadu no gada budžets palielinājās. Tā 1935. gadā tas sastādīja Ls 58340. No šīs summas Ls 20740 pilsētas valde izdeva izglītības vajadzībām, Ls 4500 sociālai palīdzībai un Ls 500 veselības aizsardzībai. Budžeta ienākumi veidojās galvenokārt no nodokļiem un nodevām, kuri Varakļānos nebija sevišķi lieli. Tādēļ iztrūkstošās summas bija jāaizņemas. (Izlīdzināšanas fonda tajā laikā nebija).

Ilgus gadus pilsētas valdes priekšsēdētāja jeb pilsētas galvas amatā darbojās Donāts Zeps, dzimis Varakļānu pagasta Madžuļos. Valdes sekretāra pienākumus veica Vladislavs Strods-Sērmais.

Pēc 1935. gada statistikas ziņām pilsētā bija 576 gruntsgabali un 343 dzīvojamās ēkas. Rūpniecība Varakļānos bija attīstīta vāji. Pilsētā bija tikai 4 nelieli rūpniecības uzņēmumi: dzirnavas, kokzāģētava un 2 galdnieku darbnīcas. Daudz lielākā skaitā Varakļānos bija tirdzniecības uzņēmumi (veikali): pēc 1930. gada statistikas ziņām to bija 144, bet 1935. gadā jau 166. Ļoti izplatīta bija tirdzniecība ar alkoholiskiem dzērieniem. 1935. gadā Varakļānos bija 7 šāda veida iestādes ar firmu nosaukumiem: 1. II šķiras traktieris – īpašnieks A. Šipka; 2. Krodzniecības veikals – īpašnieks B. Zālītis; 3. Ēdienu un alus veikals – īpašnieks J. Donde; 4. Tējnīca – īpašnieks B. Sorokins; 5. Tējnīca – īpašnieks K. Stafekis; 6. Tējnīca – īpašnieks – C. Sandleris; 7. Vīna un degvīna tirgotava – īpašnieks I. Psavka.

Vēl pilsētiņā bija 40 pārtikas veikali, 10 maizes veikali, kā arī labības, dzelzs preču, limonādes, pulksteņu, zeltlietu, drogu, manufaktūras, galantērijas, veļas, gatavu apģērbu, cepuru, apavu, lauksaimniecības mašīnu, trauku, krāsu, zirglietu, deguta u. c. veikali. Lielākā daļa no šiem veikaliem bija tikai *piparu bodītes*, kuru īpašnieki tikko varēja savilkt kopā galus. Lielākie privātveikali piederēja tirgotājiem Grīnšteinam Juho, Psavko u. c. Pie lielākajiem tirdzniecības uzņēmumiem pieskaitāms arī patērētāju biedrības »Turība« veikals jeb preču nams, kā to tolaik

dēvēja. Tā naudas apgrozījumi tirgus dienās sasniedza 600 latus. Šis veikals un preču noliktavas tika ierīkoti bijušā 1. pasaules kara laikā sagrautā, Varakļānu kroga telpās, tās izremontējot. Četri veikali piederēja latviešiem: dažādu preču veikali Antonam Cakulam un Donatam Strodam un divi apģērbu veikali – viens Ksaverijam Garančam, bet otrs – Gudļevskim.

Ik nedēļas tirgus diena bija piektdiena, bez tam vēl notika gadatirgi: 7. janvārī, 26. aprīlī, 13. septembrī un pirmajā pirmdienā pēc 1. oktobra (*Rožoncu dienas tērgs*).

Varakļāni bija arī pagasta centrs. Varakļānu pagasts robežojās ar Stirnienes, Gaļānu (Vidsmuižas), Viļānu, Gaigalavas un Barkavas pagastiem. Tā dabiskā robeža rietumos bija Teiču purvs, austrumos – Malts upe, ziemeļos – Lubānas ezers, bet dienvidos – Rīgas–Zilupes dzelzceļa līnija. Varakļānu pagastam piederīgas bija arī aiz dzelzceļa līnijas esošās Moļniku, Puduļu, Pastaru un Obelišku sādžas.

Laikrakstā »Jaunais vārds« 1937. gada 4. februārī pagasta darbvedis Antons Putāns par Varakļānu pagastu sniedz šādas ziņas: »Varakļānu pagasts atrodas Lubāna ezera līdzenumā. Pagasta robežās ietilpst 23152,82 ha liela zemes platība, kas valsts un pašvaldību nodokļu ieņēmumos novērtēta par Ls 2735460. Pagasta robežās dzīvo 7582 iedzīvotāji, no kuriem 3537 vīrieši un 4045 sievietes. Pagastā ir 1788 zemnieku saimniecības, no tām 250 jaunsaimniecības un amatnieku saimniecības. Pagasta robežās darbojas divas 6-klasīgās un desmit 1. pakāpes pamatskolas, kurās mācās apmēram 1000 bērnu. Ārpus skolas paliek 5,6% bērnu. Pēdējam apstāklim par iemeslu pa lielākai daļai ir trūcība. Liela daļa no pamatskolu beigušiem izglītību turpina Valsts Varakļānu vidusskolā.«

Tajā pašā 1937. gadā pagasta iedzīvotājiem piederēja 1500 zirgu, 4283 govslōpu, 2566 cūkas, 5148 aitas. 1936./37. finansu gadā pagasta budžeta ieņēmumi un izdevumi bija Ls 74944. Rūpniecība pagasta teritorijā bija vāji attīstīta. Tajā bija 1 tvaika, 2 ūdensdzirnavas, 1 vilnas vērpjuve, 1 kļeģeļu ceplis, 1 krejotava, 9 pārtikas preču tirgotavas, 1 sēklu un dārzāju tirgotava. Ilggadīgs pagasta valdes vecākais bija Jānis Svilāns no Lazdiniekiem. Beidzis mērniecības skolu Pēterpilī, viņš strādāja arī par skolotāju Varakļānu skolās.

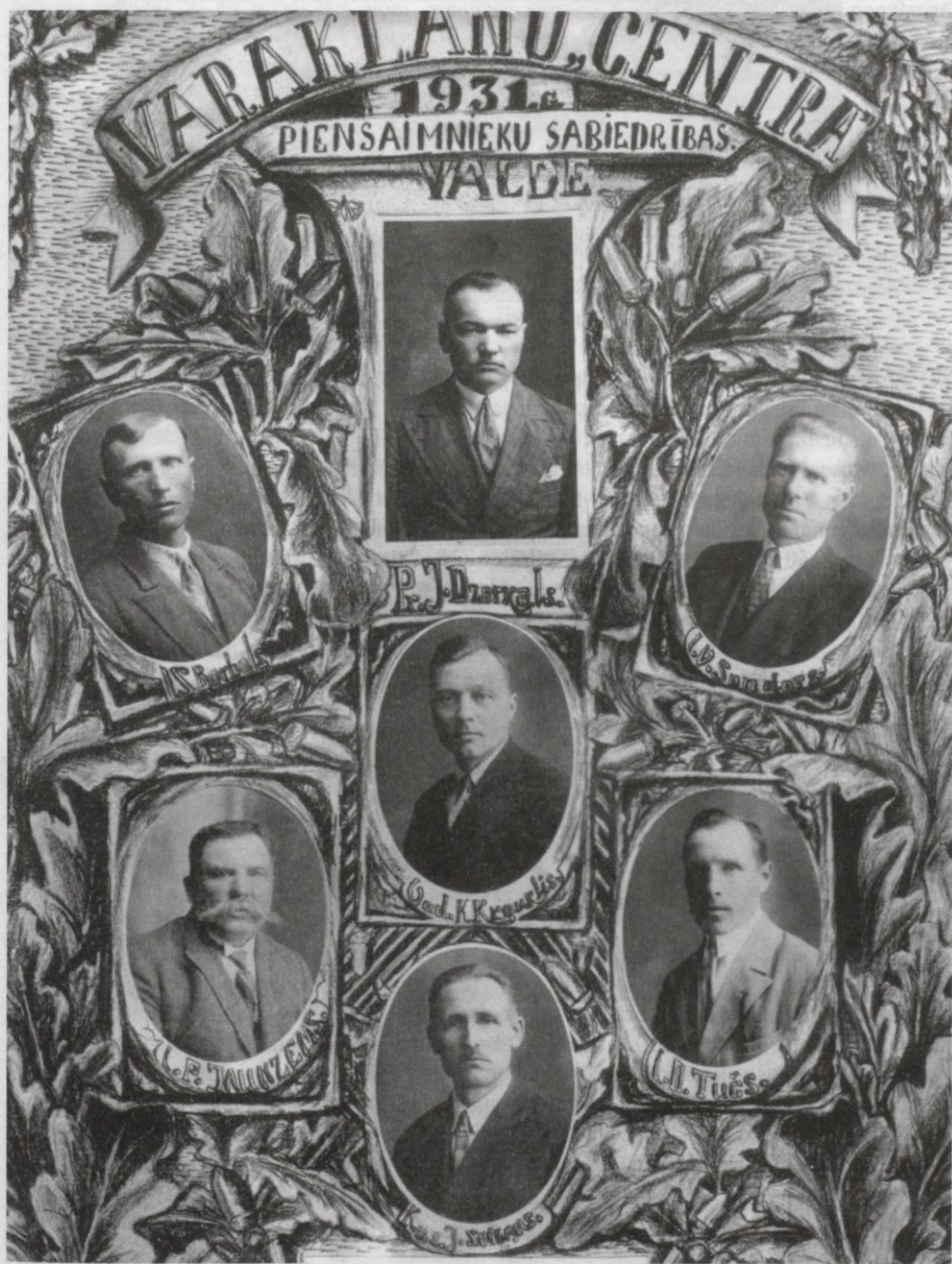
Varakļānu pilsētā bijušajā Borhu muižas pilī kopš 1921. gada darbojās Valsts ģimnāzija. Bez tam Varakļānos bija divas 6-klasīgās latviešu pamatskolas un viena ebreju pamatskola. Pagasta teritorijā bija 10 pamatskolas. Varakļānu pagastā izglītībai uz 1 iedzīvotāju gadā izdeva Ls 2,34, kas bija viens no augstākajiem rādītājiem Rēzeknes apriņķī.

Lai arī šajā laikā Varakļānos bija jūtama liela rosība, sevišķi tirdzniecībā un izglītības jomā, tomēr daudzi jautājumi netika pienācīgi ātri un vērienīgi risināti. No sabiedriskajām ēkām pilsētā tika uzceltas tikai pilsētas valde, atjaunota patērētāju biedrības ēka un ar valsts atbalstu uzcelta ebreju pamatskola. Preiļu ielā uzsāktā lopkautuves būve sakarā ar II pasaules kara notikumiem netika pabeigta.

Veselības aizsardzības darbu Varakļānos un plašā apkārtnē veica Varakļānu slimnīca, kas bija dibināta cariskās Krievijas laikā 19. gs. beigās, tajā bija 20 gultasvietas. Celtne vēl saglabājusies līdz mūsdienām, tā atrodas pilsētas nomalē – Siliņā. Par slimnīcas galveno ārstu strādāja Nikolajs Stukēns. 40. gadu sākumā viņu nomainīja dakteris E. Gangnuss, bet A. Stukēns kļuva par rajona ārstu. Pavisam Varakļānos strādāja 3 ārsti un 2 feldšeri. Ārstēšanās slimnīcā bija samērā dārga un ne visiem pieejama. Varakļānos darbojās 2 aptiekas: Vecā aptieka (īpašniece L. Stukēna) un Centrālā aptieka (īpašniece H. Gutmane).

Pilsētā darbojās 3 bibliotēkas: Pagasta valdes bibliotēka ar 500 grāmatām, Pagasta padomes bibliotēka ar 800 grāmatām un Ebreju bibliotēka ar 200 grāmatām.

Varakļānos darbojās arī daudzas biedrības, centrālo organizāciju nodaļas un iestādes, piemēram, Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība, Patērētāju biedrība, Lauksaimniecības biedrība,

Varakļānu centra piensaimnieku sabiedrības valde 1931. gadā. Augšā: valdes priekšsēdētājs Jezups Dzerkaļš, uz leju – pienotavas vadītājs K. Krauklis, kasieris J. Svilāns. Kreisajā pusē – Staņislavs Borbals, Pēteris Jaunzems, labajā pusē – Vladislavs Sondors, Donāts Tučs

Svinīgā parāde Varakļānos 1937. gada 18. novembrī

Katoļu jaunatnes biedrība, Lopkopības pārraudzības biedrība, Krājaizdevu sabiedrība, Piensaimnieku sabiedrība, Aizsargu organizācija, Mazpulks, 1. iecirkņa miertiesa u. c. Zemkopjiem palīdzību sniedza rajona agronoms un veterinārārsts.

Ievēribas cienīgs notikums pilsētā bija elektriskā apgaismojuma parādīšanās 30. gadu beigās. Pilsētas valde bija noslēgusi līgumu ar Kalna dzirnavu īpašniekiem brāļiem Veitmaņiem par pilsētas apgaismošanu ar elektrību. Līgums paredzēja, ka elektriskās strāvas piegādātāji nedrīkstēs iekasēt vairāk kā Ls 0,50 par kilovatstundu, bet pilsētas ielu un iestāžu apgaismojumam strāva jāpiegādā ar 30% atlaidi. Elektrificētas tika vairākas iestādes un privātie dzīvokļi.

30. gadu vidū tika izveidota dzelzceļa pietura »Varakļāni«. Ik mēnesi biļetes tika pārdotas apmēram Ls 1000 vērtībā. Lai atvieglotu privāttirgotāju preču piegādi, šeit tika uzbūvētas arī noliktavas, kā arī uzbūvēts ceļš cauri Olužnicas mežam, kas savienoja dzelzceļa staciju ar pilsētu.

Ādolfs Borbals

VARAKĻĀNIEŠI 20. – 30. GADU POLITIKĀ

Latvijas neatkarības pirmajās desmitgadēs četras reizes vēlēta Saeima un visas četras reizes sarakstos kandidējuši arī sabiedriski aktīvi varakļānieši. Kandidātu kopskaits bijis 7 cilvēki, un no viņiem tikai skolotājs, banku un sabiedriskais darbinieks Francis Zeps kļuvis par 2. Saeimas deputātu (ievēlēts no Latgales Demokrātu partijas kopā ar Franci Trasunu).

Uz 1. Saeimu 1922. gadā Latgales Tautas savienības sarakstā kandidējuši Varakļānu I pamatskolas pārzinis Francis Locāns, pagasta darbvedis Donāts Broks un militārais darbinieks Jāzeps Samiņš, uz 2. Saeimu 1925. gadā – tikai Francis Zeps. Pieaudzis varakļāniešu-kandidātu skaits uz 3. Saeimas vēlēšanām 1928. gadā. Šoreiz kandidējuši F. Zeps no Latgales Demokrātiskās zemnieku apvienības, kā arī valsts ierēdnis un publicists Bonifācijs Briška no Kristīgo zemnieku un katoļu saraksta. Savukārt 4. Saeimas vēlēšanās 1931. gadā B. Briška kopā ar Varakļānu pagastvecāko Jāni Svilānu kandidējuši no Latgales Zemnieku progresīvās savienības.

Andrejs Svilāns

VARAKĻŌNI UN MEŽA DĪNU TRADICIJA LATVIJĀ PYRMS II PASAUĻA KARA

1928. gada 12. majā mežziņa P. Purviņa aicināja Latvijas Meža darbiniku bīdreības Varakļōnu nūdaļa pyrmū reizi Latvijā kai īpaši reikōtu pasōkumu nūorganizēje Meža dīnas. Lai arī pastōv

nateišas nūrōdes, ka ari pyrms tam mons. Nikodems Rancāns šaidā veidā ir mēģinōjis popularizēt lauku sātu un sabādriskōs dzeives centru apzaļumōšonu, Varakļōni teik uskateiti par vītu, kur dzymuse Meža dīnu tradīcija Latvijas vaļstī. 1928. goda pavasarī apstateits piļsātas buļvars, kai ari nu meža atvasti un īstateiti 300 kūceni, kurus tō poša goda rudinī plānots pōrstateit parkā. Kai atzyna pats Meža dīnu organizators P. Purviņš, pasōkums naasūt bejis pasadevis tik apjūmeigs kai carāts, tymā pošā laikā jis paude cereibu, ka nōkūtnē »šis pasākums progresēs«. Tai ari nūtyka, jo tō poša goda rudinī varakļōnišu iniciatīvai sekōja Strenču vērsmežņiceibas IV īcirķņa darbinīki. 1929. godā jau Meža dīnu reikōšona tyka pacalta Mežkūpu savīneibas pylnsapulces dīnas kōrteibā un tyka izveidōta Meža dīnu Centralō komiteja. Nu 1930. goda pavasara Meža dīnas tyka reikōtas jau kai vaļsts mārūga pasōkums, sovus zīdu laikus pīdzeivojūt godu pēc K. Ulmaņa organizātō vaļsts apvārsuma, kod tōs tyka atzeitas par gona lobom *Tautas vodūņa* popularitates spūdrynōšonai.

Sōkūt ar 1932. godu, Meža dīnōs paveiktais tyka apkūpōts un izdūts atsevišķā izdavumā. Nu 1933. goda leidz pat 1939. godam (pēdejais izdavums par 1939. godu izgōja 1940. godā) tur pīmināti ari Varakļōni.

1933. goda 10. majā Varakļōnu gimnazisti, pogosta pamatskūlas un piļsātas ebreju pamatskūlas audzēkni un skūlōtōji, Gaļānu vērsmežņiceibas darbinīki, aizsorgi, piļsātas ugunsdzēsēji un sporta bīdreibas pōrstōvi, kūpā ap 500 cylvāku pyutēju orkestra pavadeibā un mežziņu V. Baltiņa un A. Tomsona vadeibā īstatejuši 100 lopu kūkus pi piļs, 350 lopu kūkus un 20 plīderus (ceriņus) pi piļsātas vaļdes, gar īlom, ap piļsātas un pamatskūlas sporta laukumim un Romas katōļu bazneicu. Izdavumā par 1933. goda Meža dīnom atrūnama arī fotografija, kur Varakļōnu Meža dīnu daleibnīki radzami strōdojūt piļs parkā. Meža dīnas reikōtas ari Nagļu un Pyknu–Broku pamatskūlā, kai ari Borkovā.

Meža dīnas Varakļōnu nūvodā

1934. goda Meža dīnōs pīsadalejuši 50 varakļōniši un golvonō uzmaneiba tykuse pīvārsta gimnazijas (Varakļōnu piļs) pogolmam, katōļu bazneicai un plebanijai, ev. luteriskōs draudzes mōjai, piļsātas un pogosta vaļdis nomim, kai ari obom pamatskūlom. Pavysom īstateiti apmāram 600 kūku un kryumu stōdu. Ar dekoratīvajim un augļu kūkim apstateita P. Čevera jaunsaimisteiba Varakļōnu pogosta Soltajā. Murmastīnes pamatskūlas audzēkni sakūpuši kopus. Ar kūku un kryumu stateišonu bejuši nūdarbynōti arī 110 Stērnīnes pamatskūlas audzēkni un skūlōtōji. Pasōkums reikōts ari cytōs pogosta skūlōs.

1935. godā Meža dīnas tykušas reikōtas ar sevišķu vērīni un Varakļōni nav bejuši izjāmums. Tamōs pīsadalejušis 250 cylvāki, īstateiti 442 kūceni. Meža dīnas nūtykušas ari Armušku, Vydsolas, Lucānu, Cakulu, Dekšōru, Lelūs Strodu, Oltužas, Teicejas, Stērnīnes, Bernānu Kantinīku, Pušmucānu, Kolnagola, Trizeļnīku, Sylagola, Čērzinīku un Murmastīnes pamatskūlōs. Borkovā tūgod īstateiti 364

kūceni un ģērbtola 15. maja bērztola. Meža diņu izdevumā par 1935. godu ģērbtola ari fotografija, kur Varakļonu Meža diņu daleibņiki radzami uz Romas Katōļu bazneicas fona. 1936. goda Meža diņos Latvijā vārojams jau ģvārojams aktivitātes pīklusums, kas skaidrojams ari ar K. Ulmaņa režīma nūzastyprynōšonūs un leidz ar tū ari Meža diņu politizēšonas napīcīšameibas zudumu. Varakļonūs šamā godā 300 daleibņiki ģstatejuši 315 kūcēpus un ģreikōjuši 210 metrus dzeivžūga. Varakļonu apkōrtnē Meža diņas nūtykušas Krystceļu krīvu pamatskūlā, Sylmolas, Teicejas, Lelūs Strodu, Cakulu, Vydsolas un Salmenes pamatskūlā.

1937. godā Varakļonūs apstateitas divas ģlas, slimineica, Romas Katōļu un Evangeliski luteriskōs draudzes bazneica, posts, piļsātas pamatskūla un ģimnazija. ģstateiti 220 kūki un kryumi, ģreikōti 375 m dzeivžūga. Varakļonu apkōrtnē stateiti kūki un kryumi pi Saļminis, Cakulu, Lediņu, Vydsolas, Teicejas un Krystceļu pamatskūlom, trejus kopūs un Lelūs Strodu cimā. Pōrskotā par 1937. godu publicāta fotografija, kurā Meža diņu daleibņiki ar orkestru dūdās stateit kūcēpus.

1938. godā apstateita Breiveibas ģla, ģimnazija, latvīšu un ebreju pamatskūlas. Meža diņas reikōtas Salmines, Krystceļu, Lucānu, Dekšōru, Sylmolas un Vydsolas pamatskūlōs, pi atbreivōšonas ceīņu pīminēkļa Meža Strodūs un Katōļu kopūs Ļōdānūs.

1939. godā veikta skūlu, pogosta vaļdes, slimineicas un treju ģlu apstateišona, Meža diņas reikōtas pi ostonom skūlom, pi bazneicom, kopūs un lauku saimisteibōs. Nūturāti četri atbylstūši tematiski priķšlasejumi.

Dažaidūs izziņu olūtūs var izīt pa Meža diņu pādōm Varakļonu apleicinē vālokūs godūs. Tikpat svareigi šūbreid byutu apzynōt, voi ir sasaglobōjuši kaidi nu pyrmajōs, 1928. godā nūtykušajōs, Meža diņos stateitajim kūkim, un ģimt jūs aizsardzeibā kai pīminēkli un atskaites punktu vairōk nakai 70 godu ģlgajai tradīcijai Latvijas vaļstī.

Jānis Piļpuks

EBREJU KOPIENA VARAKĻĀNOS*

Ziņas par ebreju diasporu Varakļānu vidē saistās jau ar 1772. gadu. 1847. gadā miestā bijis 250 ebreju iedzīvotāju, bet 1897. gadā – 1365 jeb 75% no visiem miesta iedzīvotājiem. Pirmās ebreju kopienas institūcijas bija »Hevra Kadisha« un »Cemetery«.

Sākoties 1. pasaules karam, Varakļānos ieradās daudz ebreju bēgļu, jo viņus izraidīja no vietām, kuras bija tuvu frontes līnijai. Bēgļus Varakļānos uzņēma ebreju sabiedriskās organizācijas. Beidzoties karam, daudzi gados jaunāki ebreji atstāja Varakļānus un pārcēlās uz lielākām pilsētām, arī uz ASV.

Latvijas neatkarības gados sāka darboties ebreju bērnodārzs un pamatskola. Ebreju pamatskola bija liela divstāvu ēka uz Viļānu ceļa, kura nodega pēc Otrā pasaules kara. Sākumā ebreju bērni mācījās talmudu un toru (t. i. svētos rakstus), bet ebreju skolā mācības notika jidiša valodā. Ebreju skolēni mācījās arī senebreju valodu un bībeli. Visi ebreji prata latviešu valodu un runāja ar ģpašu akcentu. Savā starpā viņi sarunājās tikai savā – ar ģpašu akcentu izmainītā vācu valodā (jidiša valodā). Varakļānos ebrejiem bija arī savs dramatiskais pulciņš un savs orķestris. Ar ASV ebreju organizāciju apvienotu (JOINT) palīdzību nodibināja Latvijas ebreju amatnieku asociācijas nodaļu ar krājaizdevu sabiedrības fondu. Varakļānos darbojās Ebreju kultūras līga, cionistu organizācija, ebreju biedrība »Makabi«. Starp ebrejiem bija arī komunisti un sociālisti. Vairāki ebreji bija pilsētas valdes locekļi.

* Rakstam izmantoti materiāli arī no Nauma Goldmana Ebreju diasporas muzeja Telavivā, kurus no angļu valodas tulkojusi Ieva Mozga.

Ebreju pamatskola Varaklānos, kura nodega pēc Otrā pasaules kara

Ebreju kapsēta Varaklānos 2002. gadā

Varaklāņu ebreji nodarbojās galvenokārt ar siktirdzniecību un amatniecību (drēbnieki, kurpnieki, ormaņi, skārdnieki u. c.). Vairāki ebreju tirgotāji dažādas sīkākās rūpniecības preces, un īpaši silķes, izvadāja zirga pajūgā arī pa sādžām. Katram ebreju tirgotājam bija savs ceļojuma maršruts, kur viņš bija gaidīts viesis ne tikai ar dažādām pirmās nepieciešamības precēm, bet arī ar jaunākajām ziņām. Šie tirgotāji labi pārzināja visas lauku cilvēku vajadzības un savas preces

labprāt deva arī uz parāda. Lielākā daļa ebreju dzīvoja savās privātmājās un apstrādāja arī nelielus zemes gabaliņus. Starp ebrejiem un latviešiem nekādu strīdu un ķildu nebija.

Varakļānos darbojās 3 sinagogas, kur rabīna pienākumus pildīja Jakovs Hakohens Grodskis. Rabīns rūpējās ne tikai par kārtību sinagogā, bet arī par to, lai ebreju kopienas pārstāvji varētu dabūt košera gaļu – tas ir, tādu lopu gaļu, kuru ir apskatījis rabīns un viņš tos arī ir kāvis. Šim nolūkam tika izmeklēti piemēroti lopi, un tos kāva zināmā rituālā. Rabīnam bija garš, ļoti ass duncis, ko turēja biezā ādas makstī. Cūkas gaļu ebreji nelietoja.

Atšķirīgas tradīcijas ebreju kopienai bija arī Lieldienu svinēšanā. Īsi pirms Lieldienām ebreji cepa plācenīšus, kuri bija līdzīgi ļoti plānām pankūkām, tos sauca par macām. Macas ļoti garšoja bērniem, un ebreji labprāt ar tām pacienāja visus, kuri to vēlējās. 1935. gadā no 1661 pilsētas iedzīvotāja ebreji bijuši 952 (58%). Varakļānos bija visaugstākais ebreju tautības iedzīvotāju īpatsvars tā laika Latvijā.

1940. gadā, nodibinoties padomju varai, tika nacionalizēti arī ebreju īpašumi un slēgtas viņu sabiedriskās organizācijas. Sākoties II pasaules karam, vairāki simti ebreju paguva aizbraukt uz Krievijas iekšieni, bet daļa tika iesaukta arī Sarkanajā armijā.

1941. gada vasarā, kad Varakļānos ienāca vācu karaspēks, ebrejus vācu nacisti iesaistīja spaidu darbos un uz apgērba lika nēsāt sešstūrainu zvaigzni. Drīz vien viņi visus pilsētas ebrejus sapulcināja pie tirgus laukuma, krogus mājas iežogotajā pagalmā, un 4. augusta pēcpusdienā, sadalot tos atsevišķās kolonnās, aizdzina uz ebreju kapiem un nošāva. Pavisam tika nošauti 540 ebreji, zīdaiņus un sirmgalvjus ieskaitot. Šaušanas operāciju izpildīja speciāla vāciešu »Totenkopf« komanda.

Lai glābtu ebrejus no nošaušanas, vairāki latvieši apprecējās ar ebreju meitenēm, kuras pārgāja kristietībā un laulību ceremonija notika katoļu baznīcā. Viens no tādiem bija skroderis P. Elsts, kurš dzīvoja tirgus laukuma malā pie Barkavas ielas.

Kad 1944. gada 2. augustā Varakļānos ieņēma Sarkanā armija, ebreju tur vairs nebija. Taču pamazām sāka atgriezties ebreji no Krievijas un vēlāk tos papildināja viņu pēcteči. Holokausta upuru piemiņai Varakļānos pie ebreju kapsētas ir uzcelts piemineklis. Katru gadu 4. augustā pie tā notiek piemiņas saieti un dievkalpojumi.

Jānis Piļpuks

KRIEVU UN BALTKRIEVU MINORITĀTES VARAKĻĀNU NOVADĀ

Varakļānu pagastā un miestā, vēlāk pilsētā, dzīvoja arī krievi, un tie piederēja pie divām reliģiskajām konfesijām – pareizticīgajiem un vecticībniekiem. Vecticībnieki galvenokārt dzīvoja pagasta lauku teritorijā: Kristcelēs, Obeliškās, Trūpeņos, Sondoros un Ļodānos. Vecticībniekus pareizticīgie dēvēja par *raskoļnikami* (šķeltņiekiem), jo viņi 17. gs. atteicās pieņemt baznīcas reformu. Tā kā vecticībniekus Krievijā vajāja, tad viņi bieži vien atstāja savas dzimtas vietas un apmetās uz dzīvi Sibīrijā, Altajā, kā arī Latgalē (Vitebskas guberņā). Tā kā vecticībniekiem bija kuplas ģimenes, bet zemes īpašumi nelieli, viņi labprāt pievērsās dažādām ražotnēm: celtniecībai, ādu ģērēšanai, linsēklu eļļas spiešanai, velteņu izgatavošanai, linu kulstišanai, grāvju rakšanai. Iecienīta vecticībnieku nodarbošanās bija šķirnes zirgu (riksotāju) audzēšana.

Veccibnieku baznīca Kristceļu sadzā

Veccibnieku priesteri (popi) parasti nebija izglītoti, un viņus šajā amatā ievēlēja draudze. Varakļānu novadā vienīgā veccibnieku baznīca (molennaja) atradās Kristcelēs un bija uzcelta 19. gs. beigās. Tā ir saglabājusies līdz mūsdienām. Tā ir veltīta Dievmātes plīvura (pokrova) godam. Liela daļa veccibnieku arī pašreiz dzīvo savās senču izraudzītajās vietās un tagad ir pilntiesīgi Latvijas Republikas pilsoņi.

1893. gadā Varakļānos (Ļovānos) bija uzcelta pareizticīgo baznīca Jāņa Kristītāja godam. Iespējams, ka daudzi pareizticīgo draudzes locekļi bija pareizticīgie latvieši, kuri bija iepirkuši zemi Varakļānu muižā. 1944. gadā baznīca karadarbības rezultātā nodega.

No cittautiešiem Varakļānu pagastā Puščos, Darviniekos un Ļovānos dzīvoja arī katoļticīgie baltkrievi un poļi. Kaut arī viņi tika uzskatīti par baltkrieviem, tautā tos dēvēja par puspoļiem (puščiniekiem), jo daudzi no tiem muižas laikos no Polijas tika ievesti Latvijā kā strādnieki. Tomēr daži pētnieki uzskata, ka pēc izcelsmes viņi ir bijuši nevis slāvi, bet gan pārslāvoti balti, kas tagad ir pilnīgi asimilējušies par latviešiem.

OKUPĀCIJAS UN KARA LAIKS

Jānis Pilpuks

LATVIJAS OKUPĀCIJA UN KARA GADI VARAKĻĀNOS

Pēc tam, kad 1940. gada 17. jūnijā neatkarīgo Latvijas Republiku okupēja Sarkanā armija un nodibinājās padomju vara, pagastu un pilsētu valdes sāka dēvēt par izpildkomitejām. Par Varakļānu pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāju tika iecelts Vladislavs Sondors, par pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju – Breiņins.

Pilsētā un pagasta teritorijā tika dibināti sarkanie stūrīši, skolās veidoja pionieru un komjauniešu organizācijas, lai gan Varakļānu pusē tām bija gaužām maz atbalstītāju. Nacionalizēja lielākos veikalus un Veitmaņiem piederošās dzirnavas. Muižā ierīkoja mašīnu un zirgu iznomāšanas punktu.

Jau no pirmajām padomju varas dienām daudzi cilvēki tika arestēti, taču vislielākos zaudējumus sagādāja 1941. gada 14. jūnija izsūtīšanas uz Sibīriju. Tās skāra 41 Varakļānu pilsētas un pagasta iedzīvotāju. No Stirnienes pagasta izsūtīja 17, no Barkavas pagasta – 45 cilvēkus.

1941. gada 22. jūnijā fašistiskā Vācija uzbruka PSRS. Jau 8. jūlijā Vācija bija okupējusi visu Latvijas teritoriju. Pēc daudzajiem arestiem un izsūtīšanām, ko veica padomju vara, latvieši sākumā uzskatīja vāciešus par atbrīvotājiem no staļiniskā terora un cerēja, ka tiks atjaunota neatkarīgā Latvijas Valsts. Taču šīs cerības nepiepildījās, arī vācieši uzvedās kā okupanti.

1941. gada 4. augustā apmēram 140 Varakļānu ebreju ģimenes tika nošautas ebreju kapu teritorijā, iepriekš izdzenot viņus no mājām un turot bruņotā apsardzībā. Pēc ebrejiem sāka iznīcināt arī cīgānus. Daudzi Varakļānu novada jaunieši tika iesaukti Latviešu leģionā, daļa no viņiem aizgāja bojā cīņās Volhovas purvos. Daudzi tika izsūtīti darba dienestā uz Lielvāciju. Pagasta zemniekiem bija jāpilda kara laika klaušas un jāmaksā palielinātas nodevas.

1944. gada 2. augustā vāciešus no Varakļāniem padzina padomju armijas 7. gvardes divīzija. Taču novada teritorijā vēl risinājās ļoti sīvas kaujas, kuru rezultātā gāja bojā gan karavīri, gan vietējie iedzīvotāji. Nodega daudzas zemnieku mājas Varakļānu Jaunsaimniekos, Rēpšu-Cakulu, Griuženieku sādžā un citur.

Karadarbības rezultātā Varakļānu pilsēta bija gandrīz pilnīgi nopostīta, pagasta teritorijā bija nodegušas 360 zemnieku sētas. Daudzus jauniešus iesauca padomju armijā, nepieredzējušus un neapmācītus tos nosūtīja uz frontes pirmajām līnijām. Ne mazums jauniešu aizgāja bojā vai tika uz mūžu sakropļoti, rīkojoties ar kara trofejām – atrastajiem šaujamieročiem un sprāgstvielām.

Mežos vēl vairākus gadus pēc kara darbojās nacionālie partizāni, kuri negribēja pieļaut jaunu Latvijas okupāciju un centās atrieht padomju varas vīriem un aktivistiem par Baigā gada (1940–1941) nodarījumiem. Bija daudz upuru vēl ilgi pēc Otrā pasaules kara.

1941. GADA 14. JŪNIJĀ DEPORTĒTO IEDZĪVOTĀJU SARAKSTS

VARAKĻĀNU PILSĒTA

Nr.	Vārds un uzvārds	Dzimšanas gads	Dzīves vieta
1.	Jāzevs Strods	1903	Varakļānos, Alejas ielā 19
2.	Paulīna Strode	1908	- " -
3.	Eduards Strods	1940	- " -
4.	Jāzevs Strods	1937	- " -
5.	Jānis Zeps	1903	Varakļānos, Alejas ielā 21
6.	Anna Zepa	1904	- " -
7.	Vija Zepa	1931	- " -
8.	Juzefine Upmale	1876	- " -
9.	Mihalina Siliņa	1892	Varakļānos, Rīgas ielā 92
10.	Pēteris Ozoliņš	1911	Varakļānos, Rīgas ielā 129
11.	Pēteris Zālītis	1879	- " -
12.	Antons Strods	1907	Varakļānos, Rīgas ielā 17
13.	Donāts Broks	1888	Varakļānos, Alejas ielā
14.	Alma Broka	1898	- " -
15.	Imants Broks	1922	- " -
16.	Ilga Broka	1928	- " -

VARAKĻĀNU PAGASTS

17.	Donats Puzaks	1891	Zaļkalnu mājās
18.	Zuzanna Puzaka	1900	- " -
19.	Antons Tučs	1894	Upīšu mājās
20.	Tekla Tuča	1903	- " -
21.	Pēteris Čevers	1898.	Alkšņu mājās
22.	Ludviga Čevere	1899	- " -
23.	Juliāns Čevers	1927.	- " -
24.	Vitālijs Čevers	1932	- " -
25.	Janīna Čevere	1934	- " -
26.	Leons Čevers	1935	- " -
27.	Broņislavs Broks	1891	Rakšu mājās
28.	Veronika Broka	1891	- " -
29.	Valentīna Broka	1921	- " -
30.	Vladislavs Broks	1924	- " -
31.	Jānis Strods	1905	Čaču mājās
32.	Nikolajs Aizsilnieks	1915.	Ļovāņu sādža
33.	Voldemārs Aizsilnieks	1921	- " -
34.	Anatolijs Dubickis	1874.	Darvinieku sādža
35.	Leona Dubicka	1903	- " -
36.	Irēna Dubicka	1938	- " -
37.	Aleksandra Turčinska	1881	- " -
38.	Staņislavs Opolais	1908	Dekšāru sādža
39.	Māra Opolā	1878	- " -
40.	Franciska Latkovska	1904	- " -
41.	Jāzevs Samiņš	1885	Mālnieku sādža

1949. GADA 25. MARTĀ NO VARAKĻĀNU PILSĒTAS UN PAGASTA DEPORTĒTO
IEDZĪVOTĀJU SARAKSTS

Nr.	Vārds un uzvārds	Dzimšanas gads	Dzīves vieta
1.	Apolonija Slūka	1880	Zemgales ielā 28
2.	Bronislava Slūka	1898	- " -
3.	Antoņina Slūka	1929.	- " -
4.	Zinaida Slūka	1934	- " -
5.	Pēteris Pušmucāns	1911	Rēzeknes ielā 5
6.	Matilde Puzaka	1889.	Soltōs sādža
7.	Antons Puzaks	1930.	- " -
8.	Leontīne Puzaka	1931	- " -
9.	Helēna Garanča	1877.	Lazdinieku sādža
10.	Jānis Garančs	1912	- " -
11.	Bronislava Garanča	1928.	- " -
12.	Tekla Garanča	1917.	- " -
13.	Tekla Brikule	1910	Maurānu sādža
14.	Jūlija Brikule	1944	- " -
15.	Māra Maurāne	1882	- " -
16.	Matilde Mažatuča	1885.	Jušku sādža
17.	Silvestrs Mežatučs	1914.	- " -
18.	Antoņina Mažatuča	1919.	- " -
19.	Jānis Mežatučs	1943	- " -
20.	Antons Rokulis	1870.	Trūpeņu sādža
21.	Marija Rokule	1913	- " -
22.	Bronislava Čevere	1920	Asnīņu sādža
23.	Antons Čevers	1907	- " -
24.	Jānis Justs	1873	Ļodānu sādža
25.	Agata Juste	1878	- " -
26.	Bronislavs Justs	1911	- " -
27.	Pēteris Justs	1918.	- " -
28.	Staņislavs Justs	1901	- " -
29.	Valentīna Juste	1943	- " -
30.	Veronika Juste	1949.	- " -
31.	Paulīna Kozule	1912.	- " -
32.	Emīlija Strode	1923	- " -
33.	Pēteris Zeps	1903	Pikņas - Broku sādža
34.	Veronika Zepa	1902	- " -
35.	Antons Zeps	1937	- " -

Nr.	Vārds un uzvārds	Dzimšanas gads	Dzīves vieta
36.	Jūlija Zepa	1934.	- " -
37.	Valentīna Zepa	1939.	- " -
38.	Zinaīda Zepa	1933.	- " -
39.	Genovefa Zepa	1909.	Broku sādža
40.	Konstantīns Locāns	1906.	Trokšu sādža
41.	Veronika Locāne	1914.	- " -
42.	Ēvalds Locāns	1937.	- " -
43.	Anna Locāne	1941.	- " -
44.	Ieva Locāne	1939.	- " -
45.	Monika Poča	1916.	Stiuku sādža
46.	Alberts Počs	1944.	- " -
47.	Roberts Počs	1941.	- " -
48.	Juliāns Zvīdris	1908.	Arklinīku sādža
49.	Paulīna Zvīdre	1912.	- " -
50.	Staņislavs Zvīdris	1940.	- " -
51.	Elīna Briede	1905.	Kozusala
52.	Mirdza Briede	1939.	- " -
53.	Anatolijs Dzērkaļš	1900.	Brangovas sādža
54.	Veronika Bernāne-Melnbārde	1909.	- " -
55.	Pēteris Briedis	1909.	Bērzkalnīcu sādža
56.	Andrejs Briedis	1866.	- " -
57.	Anna Briede	1882.	- " -
58.	Valija Briede	1920.	- " -
59.	Aina Briede	1943.	- " -
60.	Nikolajs Meņģelis	1913.	Skapstotu sādža
61.	Milda Meņģele	1919.	- " -
62.	Vija Meņģele	1949.	- " -
63.	Konstantīns Broks	1888.	Lielstrodu sādža
64.	Broņislava Broka	1883.	- " -
65.	Jāzeps Broks	1914.	- " -
66.	Konstance Broka	1919.	- " -
67.	Veronika Ceļapītere	1913.	- " -
68.	Broņislava Broka	1946.	- " -
69.	Leontīne Broka	1949.	- " -

Anna Vilciņa (dz. Svilāne)

ATMIŅU PAVEDIENI PAR NACIONĀLO PARTIZĀNU – PEDAGOGU JĀNI SVILĀNU

Daudz mocekļu bij' izredzētu
Tev, mana mazā tēvija,
Kas līdz ar mātes vārdu svētu
Čukst sājpu stundā: »Latvija!...«

K.Skalbe

Kad, staigājot dzimtās puses mežos vai jūrmalas silos, dzirdu meža dūjas balsi, es nevaru nedomāt par tiem latviešu vīriem, kuriem savulaik mežs bija kļuvis par vienīgajām mājām un viņu vienīgā mūzika bija meža dūjas saucieni.

Jānis Svilāns un viņa tēvs Aloīzs, māte Bronislava un māsas Bronislava (Anglijā) un Anna

Tas ir stāsts par manu brāli, drosmīgo latviešu nacionālo partizānu grupas vadītāju, skolotāju Jāni Svilānu, kurš mira drausmīgā mocekļa nāvē ar vārdiem uz lūpām: »Es aizeju nāvē par savu Tēvu zemi – Latviju!«

Jānis dzimis 1915. gada 12. jūnijā Varakļānu pagasta Lazdniekos zemnieka ģimenē. Jau no mazotnes iepazinis lauku darba sūrumu, kur 18 ha zemes darbus ģimene veica bez svešu cilvēku

algota darba. Skolas gaitas Jānis uzsāka Salmenes un pēc tam 1. Varakļānu pamatskolā. Pēdējā mācību iestāde, ja neskaita skolotāju kursus, bija Varakļānu ģimnāzija. Bija karš un par studijām nebija ko domāt.

Viņš man bija pusbrālis, jo bērnībā agri bija zaudējis māti, kura Rīgā slimnīcā mira uz operāciju galda. Bija laimējies, ka tēvs, apprecēdams manu māti, bija ieguvis ne tikai skaistu sievu, bet arī gādīgu, iejūtīgu un labestīgu ģimenes cilvēku, kura nebaidījās no 5 mazu, svešu bērnu audzināšanas, bet cīnījās, lai visi mācās skolā un iegūst iespējamo izglītību.

Jau skolas gados Jānis atklājās kā drosmīgs cīnītājs par taisnību un latviskumu, par ko jau pirmajā lielnieku valdīšanas gadā tika izsekots. Viņš rīkoja sapulces gan skolā, parkā pie romantiskā »Mīlestības akmens«, gan arī tēva mājās. Jānis bija līderis, ap viņu vienmēr pulcējās latviski un nacionālistiski noskaņotie jaunieši. Atceros, ka mūsu mājās šad un tad pulcējās 10–12 jauniešu, un viņi par kaut ko sprieda. Es vēl biju maza, bet sapratu, ka runāja par politiku.

Salmenes skola

Pēc ģimnāzijas beigšanas Jānis strādāja par tautskolotāju arī Trizelnieku pamatskolā. Viņa bijusī skolniece Zelma Svilāne (nebija radniece) vēl tagad zina stāstīt daudz laba par Jāni gan kā cilvēku, gan kā par skolotāju. Arī ģimenē mēs visi ļoti Jāni mīlējām. Es nezinu tāda, kurš par viņu teiktu ko sliktu. Viņa skolas biedrene skolotāja Bronislava Zdanovska (Eiduka) izteicās: »Brīnos, kā viņš, kas prata izdarīt tik neiedomājamas lietas, bija ar tik augstu intelektu, bet neprata sevi saglabāt. Jā, vajadzēja būt bezizejas stāvoklim, lai izšķirtos par tādu soli.«

1944. gada rudenī Jānis neaizbrauca bēgļu gaitās, kur devās vairums latviešu intelīģences. Viņš uzskatīja, ka tepat, Latvijā, būs noderīgāks. Jānis bija dzimis cīnītājs. Kad brīvvalsts laikā viņu nepaņēma Latvijas armijā, Jānis bija dziļi satriekts, tāpēc devās pie ārstiem, lai savestu kārtībā savu veselību (sirdi) (lai būtu derīgs armijai). Pēc gada viņu iesauca armijā un tur visās jomās viņš bija paraugs citiem. Vāciešu laikā viņš strādāja dažādās skolās un beidzot pārnāca uz tuvējo Salmenes pamatskolu. Iepriekš skolu vadīja slavenais pedagogs – lubānietis Jūlijs Aleksandrs Students. Viņa sieva Mōnika kopā ar skolotājas Paulīnes Svilānes ģimeni aizbrauca bēgļu gaitās. Skolotājs Students palika šeit un drīz vien nonāca Sverdlovskā, kur bija izvesti arī citi Lazdinieku puīši, bet Salmenes pamatskola nonāca mana brāļa Jāņa pārziņā. Es tajā laikā jau mācījos Varakļānos, par Salmeni

daudz nezinu. Zinu tikai to, ka viens īstens latvietis nomainīja tādu pašu otru. Jānis, būdams nemiera gars, izveidoja nelegālu jauniešu grupu. Tie bija puisi, kuri atteicās iet krievu armijā, jo Kurzemē un Vācijā karš vēl turpinājās. Šajā grupiņā bija iefiltrējies milicis A. S., kurš tēloja milicijas dezertieri. Kad bija visu izspiegojis, viņš grupu nodeva. Jānis bija viņam uzticējies, jo viņš mitis kaimiņos pie kādreizējā pagasta vecākā Jāņa Svilāna.

Nākot mājās no skolas, es redzēju, ka pa Lazdinieku ceļu divos pajūgos miliču apsardzībā šos puisus veda uz Varakļāniem. Es sapratu, kas ir noticis. Arestēti bija Francis Svilāns, Antons Bogdanovs, Strods, Sprūdžs un citi, kurus es nepazinu. Vēlāk no Nižnija-Tagilas mājās pārnāca tikai divi: Francis un Antons. Tagad jau abi miruši, jo bija pārcietuši pazemojumus, badu un spīdzināšanu.

Mana brāļa tajos pajūgos nebija. Kad pārnācu mājās, uzzināju, ka māte manu mazo brālīti Pēteri, kurš vēl negāja skolā, nosūtījusi uz skolu ar ziņu pie Jāņa. Pēteris līdz skolai bija nonācis, ziņu Jānim nodevis. Jānis bija atstājis iesākto mācību stundu, devies prom un ar to arī bija noslēgušās viņa pedagoga gaitas. Sākās Jāņa kā nacionālā partizāna gaitas. Par tām zinu tikai atsevišķas epizodes. Zinu, ka viņam ir bijusi arī citu vīru grupa, kurā darbojušies vairāki drosmīgi vīri. Ar tiem kontaktējās arī Varakļānu ģimnāzijas latviešu valodas, literatūras un mūzikas skolotāja – visu cienījamā Veronika Augustāne. Es kopā ar savu draudzeni Bronu Svilāni slēpojām pa mežu un nemanot aizgādājām partizāniem pārtiku. Šad un tad Jāņa grupas vīri saņēma atbalstu Soltajā pie Brokiem un Garančos pie radiem. Pa retam slepus viņi ieradās arī Lazdiniekos. Vairākas reizes mūsu mājās notika kratišanas. Reizi tādas kratišanas laikā Jānis atradās kaimiņu kūtī, bet citreiz mūsu pašu rudzu laukā.

Šī grupa darbojās diezgan plašā apkārtnē. Atceros, ka Jāņa grupa Olužnīcas mežā netālu no Varakļānu dzelzceļa stacijas apšaudē atbrīvoja arestēto Trokšu sādžas iedzīvotāju Konstantīnu. Par Jāņa Svilāna izdošanu milicija bija izolījusi lielu naudas summu. Kādā jūlija dienā (1947.g.) miliči bija uzzinājuši, ka Jānis atrodas Garanču sādžā. Kad Jānis ar otru biedru devās uz purva pusi un iznāca klajumā, tad uz viņiem tika raidīti šāvieni un Jāni ievainoja galvā. Ar sašautu galvu Jānis vēl bēdzis, lai noslēptu dokumentus. Jānis noasiņoja un pēc asiņu pēdam viņu viegli panāca un sagūstīja. Kādas Garvacainieku sādžas mājas pagalmā viņu piesēja pie koka, spīdzināja un prasīja, lai pasaka, kas viņš ir un kas ir viņa »meža brāļi«. Jānis viņiem neteica neko. Milicis S. pēc roku un kāju izlaušanas ar automātu sašāvis viņu vēderā. Jāņa mocītāji savākuši viņa ieročus, piesavinājuši mantas un mājas saimniecei pavēlējuši iejūgt zirgu. Mirušo Jāni aiz kājam piesēja pie vāģiem un aizvilka līdz Varakļāniem. Ceļā šo pajūgu redzēja arī Marija Svilāne. Varakļānos manu brāli nometa tirgus laukumā, kur viņš gulēja vairākas dienas. Tirgus laukumā un uz alejas pie milicijas mājas dažreiz gulēja pat vairāki nošautie nacionālie partizāni. Kad pēc apgērba vadmalas auduma Jāni atpazīna, tad arestēja arī tēvu Aloizu Svilānu. Tēvs tika nežēlīgi spīdzināts un beigās viņam likts Jāni apbedīt. Kad tēvs to nespēja izdarīt, tad lika to darīt kādam citam no ģimenes locekļiem. Jāni apbedīt aizveda māsa Tekla viena pati, ar rokām izkasdama seklu kapa bedri.

Par to, ka mūs neaizveda uz Sibīriju, jāpateicas mūsu mātes drosmei un attapībai, toreizējam IK priekšniekam Staņislavam Garančam un labiem kaimiņiem, kuri mūs laikus pabrīdināja. Arī vēlāk man neklājās viegli, visur mani izsekoja, tāpēc pametu Varakļānus un paglābos igauņu pierobežā. Tur izmainījās arī mans uzvārds.

Brāļa kapu Varakļānos kopjam kopā ar brāli Pēteri, reizi pāris gados ierodas arī māsa no Anglijas. No lielas ģimenes esam palikuši tikai trīs.

Kad kapu silā dzirdu meža dūjas saucienus, man liekas, viņa dvēsele tur kliez. Tāpēc, dzirdot meža dūjas, man sirdī vienmēr ielīst smeldze...

Jānis Broks-Eisāgs

KAPTEINIS PĒTERIS ČEVERS

Kapteinis Pēteris Čeveris dzimis 1914. gada 9. janvārī Barkavā Ģertrūdes un Jāņa Čeveru ģimenē kā vienīgais bērns. Pēc Barkavas sešklasīgās pamatskolas beigšanas Pēteris izglītību turpina Varakļānu Valsts vidusskolā.

Vidusskolā Pēteris labprāt sportoja, orķestrī spēlēja pūšamo instrumentu, bija vienīgais Rēzeknes skautu organizācijas loceklis vidusskolā. Pēc rakstura bija taisnīgs, asi reaģēja uz notikumiem. Viņš bija ar labām zināšanām, brīvos brīžos mīlēja zīmēt zirgus, jātniekus, kara ainas.

Pēteris Čeveris

Piemīņas svētkbrīdis pie Pētera Čevera Nacionālās pretošanās kustības dalībnieku atdusas vietas 1995. gada 3. februārī. Piedalās arī divi vēl dzīvi palikušie cīņu biedri – Valdis Dzelzgalvis un Ārenis Liepiņš

Jurisprudenci Pēteris Čevers studēja no 1931. līdz 1933. gadam. Studenta gados aktīvi iesaistījās sabiedriskajā darbā un iestājās arī organizācijā »Pērkonkrusts«. Tad viņš studijas pārtrauca un sāka mācīties Latvijas karaskolā, kuru beidza 1938. gadā. Tad jaunais leitnants dienēja jātnieku pulkā Daugavpilī.

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gada jūnijā Pēteris Čevers palika armijā un tika iedalīts 24. teritoriālā korpusa sastāvā. 1941. gada jūnijā viņš atradās Ostrovas nometnē, kopā ar vairākiem virsniekiem no Ostrovas izbēga, iesaistījās Aperāta zaļo partizānu vienībā, un okupantu eksekūcijas viņu neskāra. Pēc vācu karaspēka ienākšanas Latvijā no 1942. gada maija līdz 1943. gada februārim Pēteris Čevers dienēja abvēram pakļautā pulka »Brandenburg – 800« sastāvā. Šajā periodā P. Čevers tika sagatavots izlūkošanas un diversiju darbībai ienaidnieka aizmugurē un darbojās īpašā uzdevumā Staļingradas frontes aizmugurē. Pēc Staļingradas operācijas bija mēnesis atvaļinājuma, un 1943. gada pavasarī viņš iestājās latviešu leģiona 19. divīzijas smagās prettanku artilērijas dienestā un bija rotas komandieris. Kaujās Pēteris Čevers bija ļoti varonīgs un attapīgs virsnieks.

Par kaujas nopelniem Pēteris Čevers ir apbalvots ar daudzām goda zīmēm, arī ar pirmās un otrās pakāpes Dzelzs krustu un Trieciennieka nozīmi zeltā.

Sākoties smagajam partizānu dzīves posmam, kapteiņa Pētera Čevera vadītā nacionālo partizānu vienība Talsu un Tukuma apriņķī darbojās līdz 1950. gada 2. novembrim un bija viena no lielākajām un labāk organizētajām. Lielākais dalībnieku skaits grupā bija 19 cilvēku. Kritušo vietā nāca jauni, un šobrīd no Pētera Čevera grupas nacionālo partizānu cīnītājiem dzīvi ir tikai divi. Tie abi dzīvo Talsu rajonā: Valdis Dzelzgalvis Laidzē, Ārends Liepiņš Mērsragā. Viņi uzskata, ka pati nozīmīgākā Čevera grupas kauja bijusi 1950. gada 3. februārī Talsu rajona Oktes apkaimē, kad partizānu grupu ielenkuši lielāki spēki, bet partizāni tomēr spējuši izlauzties no aplenkuma, zaudējot sešus cīnītājus.

Kapteiņa Pētera Čevera grupai 1950. gads bija traģisks. Vasarā Čevera vīri mežā satika bruņotu vīru grupu, bet sadursme nenotika tāpēc, ka Čevers starp pienākušajiem pazina leitnantu Gailīti, ar kuru kopā bija cīnījies vienā frontes sektorā latviešu leģiona rindās. Tas kapteinī viesā uzticību pret atnācējiem un bija traģēdijas sākums. Leitnants Gailītis izteica vēlēšanos grupām apvienoties, un nākamā satikšanās tika norunāta 1950. gada 2. novembrī Tukuma rajona Pliņciema teritorijā pie Lorenču mājām. Satikšanās notika, un, ieturot maltīti, ko šim gadījumam bija sagādājusi Gailīša grupa, vīri sprieduši par turpmāko kopējo sadarbību, bet drīz visi krituši bezsamaņā. Produkti bijuši speciāli sazāļoti, un vīri samaņu atguvuši čekas gūstā Rīgā, Stabu ielas pagrabos. Tas, ko okupanti nevarēja panākt ar pārspēku un ieročiem, viņiem izdevās ar *jūdu* palīdzību un zemiskām viltībām.

Visa kapteiņa Pētera Čevera grupa, septiņi cīnītāji, bija čekas nagos. Tie bija virsnieks Pēteris Čevers, Augusts Dundurs, Jānis Gura, Alfrēds Laiks un cīnītāji Ziedonis Āls, Valdis Dzelzgalvis un Ārends Liepiņš. Pusgada garumā sekoja izmeklēšana ar pazemojošu pratināšanu un spīdzināšanu.

Tiesas process notika 1951. gada jūnija pirmajās dienās, un spriedums atbilda okupācijas režīma standartiem. Visi virsnieki tika notiesāti ar augstāko soda mēru – nāves sodu, bet Z. Āls, V. Dzelzgalvis un Ā. Liepiņš ar brīvības atņemšanu uz 25 gadiem.

Arī pēdējā vārdā P. Čevers nav atzinis savu vainu, nav lūdzis apžēlošanu, nav nožēlojis savu rīcību, bet atgādinājis, ka drīz pēc okupantu ienākšanas Latvijā 1940. gadā viņš redzējis, kā izrēķinās ar Latvijas virsniekiem, kā notiek izvešana, cilvēku pazušana un vajāšana. Sapratis, ka ar okupantiem nav pa ceļam ne viņam, ne Latvijas valstij, ne latviešu tautai.

Negēļu lodes uz nāvi notiesāto dzīvības izdzēsa 1951. gada 24. augustā. Ar dziļu pārliecību varam teikt, ka viņš bija nelokāms Latvijas patriots, kurš sevi upurējis Latvijai.

VĒSTURES RATA RITENOS

To nevarēja paredzēt, ka 1940. gada 17. jūnija rīts būs tautas ērkšķu ceļa sākuma mirklis. Kā parasti torīt samiegoties streipuļoju govju un aitu bara aizmugurē, rasotajā zālē atstājot »sliedes«.

Spoži spīdēja saule, ar saviem stariem noglāstot gan dzīvo, gan nedzīvo dabu. Pie dzidrajām debesīm cīruļi centās pārtrallināt cits citu. Gaiss pakāpeniski sasila. Govis, aitas kāri plūca zāli. Un te pēkšņi romantiku pārtrauca no austrumu puses dzirdamie motoru rūcieni. Troksnis tuvojās. Izrādījās, ka šie nemiera cēlāji ir sarkanzaigžņotie tanki, aplipuši ar noputējušiem sveškareivjiem. Kolonna virzījās no Rēzeknes caur Viļāniem, Varakļāniem un tālāk uz Rīgu.

Iebraukušie krievu zaldātiņi brīnījās, kā nu te zemniekiem tik lieli lopu bari. Laikam gan tie sadzīti lielā barā no apkārtējām saimniecībām. Krievijā viss esot savādāk.

18. jūnijā skrēja uz Varakļānu pilsētu, jo tankus tuvplānā nebiju redzējis. Tanki klabināja savas ķēdes pa bruģi. Netālu no baznīcas uz trotuāra stāvēja Varakļānu pagasta aizsargu pulka komandieris Kursītis. Viņš pie formas cepures sveicienam pielika roku, bet garāmbraucēji Kursītim rādīja pirkstu, ko valkāja pa rikli... Šis skats vēl šodien man atmiņā! Lūk, tā! Tas bija kā signāls, ka tautai draud izkaušana.

Tanku kolonna gar kapliču nozuda Stirnienes virzienā. Reizēm tā apstājās, jo tanki šad tad nometa ķēdi. Kara rati laikam nebija kārtīgi ieeļļoti. Tie čīkstēja un grabēja. Bet braucējiem prātā bija: lai nu kā, bet sveša zeme jāiekaro. Šoreiz bez pretsitiena.

Smajds nozuda no daudzu cilvēku sejām. Mums atmiņā atausa 1939. gada Ziemassvētku naktī redzētā sarkanā blāzma gan debesīs, gan sniegā. »Tas uz labu nav! Būs kari. Līs asinis,« - runāja ļaudis. Nelaimi vēstīja arī tas, ka 1940. gada martā nelaikā pumpurus atvēruši ogu krūmi, augļu koki, kastaņas nepārdzīvoja četrdesmitgrādīgo salu.

Jā, patiešām, asinis bija sākušas līt Somijā karā ar PSRS, un Polijā – karā ar Vāciju. Bija sācies Otrais pasaules karš.

Mēs nesaprašanā skatījāmies uz dīvainajām sarkanarmiešu cepurēm ar pulķīti galā. Zobgaļi teica: »Augšā pulķītis, apakšā mulķītis.« Joki bija mazi, jo šādus *dzejniekus* gaidīja Sibīrijas plašumi. Nozuda sarkanbaltsarkanais karogs. Tā vietā parādījās sarkans karogs, rotāts ar sirpi, āmuru, zvaigzni. Atkal tautā teica: »Ar sirpi pa kaklu, ar āmuru pa pieri, un zvaigznes vien acīs pajūk!«

Pēc Latvijas okupācijas sākās tautas traģēdija. No malu malām pienāca ziņas par cilvēku pazušanu. Mazpulcēni, skauti tika uzskatīti par aizsargu jauno paaudzi. To vietā radās oktobrēni, pionieri...

Vairs negribējās klausīties putnu dziesmas, jūsmot par dzīvi. Vajadzēja samierināties ar to, kas nāca. Pilsētā tika rīkoti mītiņi, manifestācijas ar sarkaniem plakātiem, lozungiem, karogiem, bārdaiņu un ūsaiņu bildēm. Tika izsmiets Kārlis Ulmanis, bet slavināts visu tēvs un skolotājs Josifs Visarionovičs Staļins. Tika sludināta brīvība, draudzība, mīlestība, vienlīdzība. Nebūšot ne apspiesto, ne apspiedēju. Būšot darbs, pārticība, prieks un taisnība.

No cietumiem tika izlaisti ne tikai politeslodzītie, bet arī kriminālie *elementi*. Cietumnieks nu kļuva goda vīrs! Viņam tika dota vara un teikšana. Mācītie cilvēki, kas tika uzskatīti par buržujiem un proletāriešu izsūcējiem, tika pastumti malā. Varu pārņēma tādi, kas labākajā gadījumā bija beiguši četras klases. Okupanti pieteica sevi par kultūras gaismas nesējiem, latvieši esot analfabēti, badmiras, nekulturāli, noplīsuši. Visas tautas politiskajai izglītošanai skolās, lielākajās mājās tika ierīkoti »sarkanie stūrīši«. Pātaru grāmatas vietā nu bija Staļina »Partijas vēstures īsais kurss«.

Daļa bijušo kriminālnoziedznieku iestājās milicijā, ieņēma vadošus amatus iestādēs. Milicijā stājās arī tādi puīši, kas negribēja godīgi strādāt. Milicija veidoja aktivistus. Viens no mūsu

jaunsaimniekiem uz labās rokas piedurknes uzvilka sarkanu lenti ar uzrakstu »PD« (palīgdienests, bet tautas valodā: »Pūt d-sā«). Otrs jaunsaimnieks uz kreisās rokas piedurknes uzlika sarkanu lenti ar uzrakstu »TM« (tautas milicija, bet tautas valodā: »Turi muti«).

Drūma nākotne bija paredzama lielsaimniekiem, tirgotājiem, namīpašniekiem – sekoja nacionalizācija, jo sociālismā privātīpašums nav pieļaujams. Solītās labklājības vietā čīks vien sanāca. Visļauņākais bija tas, ka sākās cilvēku izspiegošana: pasaki tik, ka Ulmaņa laikā bija laba dzīve, – elles vērtus ieraudzīsi!

Uzsākot mācību gadu padomju iekārtā, skolas visās klasēs un zālē parādījās jauno iekārtu slavinošie lozungi, plakāti, Marksa, Engelsa, Ļeņina, Staļina bildes (to nebija tikai tualetēs). Vajadzēja izdot sienas avīzes. Šajā darbā iesaistīja arī mani. Nezinājām, ko rakstīt. Griezām no avīzes »Padomju Latvija«, kas iznāca bijušo »Jaunāko Ziņu« vietā, rakstus, fotogrāfijas un tās līmējām uz finiera plāksnes. Atmiņā palikusi bildīte, kā sarkanarmieši apkampjas ar vāciešiem. Esot PSRS un Vācijas starpā noslēgts miera, neuzbrukšanas, palīdzības līgums. Uz to, ko mēs darijām, noskatījās ne tikvien Dievs no debesīm, bet arī ūsains onkulis pie sienas piestiprinātā rāmī.

Ja pirms Latvijas okupācijas, uzsākot mācības, pulcējāmies skolas zālē, skaitījām Tēvreizi, dziedājām »Dievs, svēti Latviju«, nu bija jādzied »Internacionāle«, »Varen plaša mana zeme dzimtā«. Ar varu no mūsu galvām dzina ārā buržuāzisko ideoloģiju un mēģināja iepotēt komunistisko pasaules uzskatu.

Ar jaunās pasaules cēlājiem bija visādi kuriozi. Rādot savu *delikātumu*, no austrumiem iebrukušie nogriezta šķēlīti baltmaizes, to uzlika uz šķēlītes rupjmaizes un ēda. Latvijā bija ar puķītēm izgreznoti naktspodīņi. Tie dikti patika krievu virsnieku sievām. Un viņas tajos lika kūpošus kartupeļus un cēla galdā. Šīs *dāmas* naktskreklus pielīdzināja balles kleitām un tajos gāja uz dažādiem pasākumiem. Sarkanarmiešu blūzes bija gandrīz līdz ceļiem (garākas nekā mūsdienu mini kleita). Domājām, ka viņi varētu iztikt arī bez biksēm, jo, valkājot tādas blūzes, tāpat nebija redzams nekas nepiedienīgs.

Atceros 1941. gada 14. jūniju. Tā bija mākoņaina diena. Rīta klusumu pārtrauca cilvēku saucieni pēc palīdzības. Bija sākusies to cilvēku izvešana, kas ļoti stipri traucējot komunisma celtniecību. Izvesto cilvēku mitekļos salīda tā sauktie proletārieši.

Plašumā pletās Otrā pasaules kara ugunsgrēks. No vēstures zināms, ka Staļins uzsaucis tostu par godu Ādolfam Hitleram pēc katras vāciešu uzvaras...

1941. gada 22. jūnijā Padomju Savienībai bez kara pieteikšanas pēkšņi uzbruka Vācija. Te nu bija neuzbrukšana! Sarkanā armija savu neprasmī pierādīja jau karā pret Somiju. Hitlers to attiecīgi novērtēja un gaidīja atbilstošu momentu, kad rijīgajai un bez sāta esošajai padomijai *ķerties pie rīkles*.

Tas bija noteicošais, jo pēc sarkanā terora Baltijas valstīs radās naidis pret PSRS. Tas bija naža dūriens padomijas mugurā. Ko vairs gaidīt! Vācu karaspēks 1941. gada 22. jūnijā šķērsoja *draudzīgās* valsts robežu. Baltijas valstīs sarosījās uz Sibīriju aizvesto radnieki, savas Tēvzemes patrioti. Viņi palīdzēja vācu karaspēkam ātrāk virzīties uz priekšu – uz saullēkta pusi.

Aculiecinieki stāstīja, ka pirmie Maskavas aizstāvji bijuši no Latvijas atbēgušie miliči, strādnieku gvardi. Izturējušies diezgan pārgalvīgi. Uzbrukumā devušies apņēmības pilni, teikdami, ka latvieši vācu ložu priekšā nelocīšoties. Un rezultātā – brauļi zem vācu ložmetējūguns sagāzušies cits citam virsū kā rudzu kūļi. Maskavieši izrakuši lielas tranšejas, tajās citu uz cita sametuši letiņus un aizrausuši ar zemi. Mūsu novadnieki ar Staļina vārdu uz lūpām palika Maskavas pievārtē. Viņu vārdus un uzvārdus neviens nepierakstīja. Pie Narofominskas vēlāk izveidoti braļu kapi kritušajiem latviešiem.

Vācu karaspēks galvenokārt steidza pa lielceļu. Vācu kājnieki pa diviem blakus 15–20 metru attālumā no cita pārinieka gāja uz priekšu. Ienāca arī mūsu mājās. Prasīja olas, sviestu, speķi. Paņēmuši prasīto, devās Viļānu virzienā. No rietumiem uz austrumiem pāri mums traucās trīs lidmašīnas ar sarkanām zvaigznēm uz spārniem un astes. Aiz Trokšu sādžas *tērauda putniem* ceļu aizšķērsoja vācu zenitartilērijas raidītā uguns. Lidotāji no bumbu kravas atbrīvojās netālu no Poču mājās.

Gaisā pacēlās milzīgi zemes blāķi. Viena lidmašīna uzreiz ar *degunu* ieurbās zemē, otra tika sašauta, bet trešā izlauzās augstu debesīs. Izskatījās mazāka par cīrulīti. Šo lidmašīnu ielēca sprāgstošie zenitlādiņi. Mēs pie sevis nodomājām, ka skats ir vienreizējs. Bet kā jutās lidotājs, lavierēdams augstumā, lai izvairītos no trāpījuma! Taču tas neizdevās: lidmašīna degdama un kaukdama nogāzās un eksplodēja. Bojā gāja arī lidotājs. Teica, ka krievu lidotājiem kritširmjus līdzī nedeva, lai lidotājs *nedezertētu* no lidaparāta un nepadotos gūstā.

Vācu ienākšanu Latvijā daži uzskatīja par atpestīšanu no sarkanā terora, bet kreisi noskaņotie to uzskatīja par savu bojāeju. Padomju aktīvistus gan nošāva, gan aizsūtīja uz koncentrācijas nometnēm. Sākās *otrās puses* latviešu ciešanas. Pietika vācietim parādīt ar pirkstu uz sev nevēlamo cilvēku, sekoja šāvieni... Hitlera *zēni* nebija nekādi Latvijas atbrīvotāji, bet gan *Mein Kampf* sprediķa īstenotāji.

Pirmajās dienās vācieši ebrejus neaiztika. Karavīri, sadevušies rokās, pat tērzēdami ar ebreju jauniešiem, pastaigājās pa parku. Tie vācieši, kas miermīlīgi satika ar ebrejiem, īstenībā bija *lielgabalu gaļa*. Viņi vēlāk krita Krievijas plašumos.

Tad ieradās cita *veida* vācieši. Viņi izsita veikalus skatlogus, pievāca visu, ko vēlējās. Modē bija sieviešu zīda zeķes. Kad *friči* gāja meitās, līdzī ņēma zīda zeķes un šokolādi, kā samaksu meitenēm par sniegtajiem *pakalpojumiem*. Bija arī tādas latvietes, kuras metās vāciešiem ap kaklu. Viena no tām teica, ka vācu frenčiem esot zīda oderes un utu neesot, jo utīm, pārvietojoties pa zīdu, kājiņas slīdot.

Kad Varakļānos ieradās melnos formastērpos ģērbtie *esesieši*, sākās nedienas. Kādu dienu visus pilsētā esošos darbaspējīgos aizdzina uz ebreju kapsētu, rokās iedeva lāpstas un lika rakt garas tranšejas. Pirms saules rieta visus ebrejus dzina uz tranšejām un nošāva, vēlāk liķus izraka un sadedzināja. Uz visiem ceļiem pie pilsētas bija uzraksti »Judenfrei«. Ja kāds mēģināja glābt ebrejus, saņēma lodi pierē.

Ebreji parasti bija bagāti tirgotāji. Pēc viņu apšaušanas mājās palika tukšas. Bija tādi, kam bija *dūša* no ebreju mājām pievākt nelaimīgo cilvēku mantas. Varakļānos dzīvoja arī čigāni. Viņi pirmie metās pie ebreju drēbju skapjiem, saģērbās kā kungi. Ilgi padīzoties čigāniem neizdevās. Vācieši arī viņus nošāva...

Vācu laikā policijā strādāja arī godīgi puisi. Viņi centās cilvēkiem palīdzēt, jo daudzi toreiz aizmūrētie taču nebija ar komunistisku pārliecību un vietējie policisti labi pazina pagasta ļaudis. Konkrēts piemērs: pēc kara beigām tiesāja vācu aktīvistus. Uz apsūdzēto sola gadījās arī viens no tiem – policists Staņislavs S. Daudzi cilvēki, pat komunisti, lūdza tiesu viņu attaisnot. Bet tiesātāji bija mēmi un policistam piesprieda 25 gadus. Daudzi gaidīja, kad Staņislavs S. atgriezīsies mājās. Iestājoties PSRS politiskajam atkusnim, tā arī notika. Vecie padomju aktīvistu viņu sagaidīja ar pateicību. (Viņš no 1980. gada atdusas Varakļānu kapsētā.)

1943. gada sākums bija drūms. Tika izziņots totālais karš. Pēc sakāves Volgas krastos Hitleris izdeva rīkojumu dibināt leģionus, arī latviešu leģionu. 1943. gada martā latviešu leģionā tika iesaukti visi armijai derīgie 1920.–1924. gadā dzimušie. Ar katru mēnesi iesaucamo vecuma amplitūda palielinājās. Tā cits pēc cita leģionā tika iesaukti četri mani brāļi. Visās pamalēs skanēja »Šķīroties no tēva mājām, sirds atvadoties sāpes jūt...«. Iesaukti svešzemju karaspēkā, latvieši cīnījās

par Latvijas brīvību un neatkarību. Legionāri bija goda vīri, tautas cerība. Pateicoties Dievam, visi mani brāļi palika dzīvi. Dienžēl nezinu, kāpēc atsevišķu melnos formastērpos gērbto vīru grēkus uzveļ latviešu legionāriem. Viņi taču bija fašistu upuri, bet ne fašisti!

Vācu karaspēks karā zaudēja. Triumfēja padomija. Latvija atpakaļ ieslīga sarkano jūgā: terors, nodevas, nodokļi, obligācijas, izvešanas uz Sibīriju. Zemniekus *sadzina* kolhozos. Sākās jauni dzimtbūšanas laiki. Par vienu izstrādes dienu vecajā naudā maksāja 5 kapeikas (sērkokociņu kastīte maksāja 10 kapeikas) un 200 gramu sēnalu. Labi, ja bija piemājas zemīte. Tā tika vairākas reizes pārmērīta, vai pie tiem likumīgajiem 0,5 ha nav piearta klāt vēl kāda vāga. Bija nabadzības gadi. Nebija, kam sūdzēties... Arī Varakļānu apkaimes cilvēki cieta, bet izdzīvoja.

Tāda bija 40. gadu vēsture konspektīvā tās aculiecinieka skatījumā.

PĒCKARA GADI

Jānis Pilpuks

VARAKĻĀNU NOVADS PĒC KARA

Pirmajos pēckara gados (1944–1950) pēc otrreizējās padomju okupācijas 1944. gada augustā Varakļānos no jauna tiek atjaunotas pilsētas un pagasta izpildkomitejas. Liekas, ka pirmajos padomju varas mēnešos pilsētu pārvaldīja pagasta izpildkomiteja, jo pilsētas izpildkomitejas pirmā sēde, kā liecina ieraksts protokolu grāmatā, ir notikusi tikai 1945. gada 17. janvārī. Izpildkomitejas sastāvs bija šāds: J. Leimanis (priekšsēdētājs), P. Smelters (sekretārs), locekļi: V. Solzemnieks, V. Bričevs, V. Slūka. Vēlākos gados izpildkomitejas sastāvs bija ļoti mainīgs, visbiežāk priekšsēdētāja amatā bija kāds krievu tautības pārstāvis, bet reti kurš šajā amatā noturējās ilgāk par gadu. Dažus mēnešus par finansu komisijas locekli darbojās bijušais Varakļānu pilsētas galva D. Zeps.

Viens no pirmajiem izpildkomitejas lēmumiem bija par pilsētas teritorijas paplašināšanu. Pilsētas teritorijā iekļāva pienotavu, lina fabriku un vilnas kārstuvi Ļovānos, kā arī zemi ap šiem objektiem. Izpildkomiteja konstatēja, ka pilsētā ir 150 bezīpašnieku zemes gabali, kuru bijušie īpašnieki ir gājuši bojā (galvenokārt ebreji), izsūtīti uz Sibīriju vai arī devušie bēgļu gaitās uz Rietumiem: N. Stukēns, A. Čakuls, J. Svilāns, Zālītis, K. Veitmanis, V. Strods-Sērmais (viņš krita Kurzemē), D. Strods, J. Pūpols, J. Meikulāns.

Tā kā pilsētas apbūve kara laikā bija stipri cietusi (pilsētas centrā nodegušas ap 70% māju), tiek veicināta individuālā celtniecība. Jaunajiem būvētājiem piešķīra 10 000 rbļ. aizdevumu uz 7 gadiem, kā arī būvmateriālus 50-60 m³ apmērā (inflācijas rezultātā rubļa vērtība bija ļoti zema). Pilsētā rīkoja gruvešu novākšanas talkas. Izpildkomiteja pieņēma lēmumu, ka katram darbaspējīgajam iedzīvotājam pēc darba laika jānostrādā 80 stundas pilsētas atjaunošanas darbos. Tāpat strādājošo talkās jāsapagatavo malka ziemai. Tā Varakļānu pamatskolai bija jāsapagatavo 50, pasta kantorim – 20, aptiekai – 20, artelim »Centība« – 20, patērētāju biedrībai – 200 steri malkas. Vienīgi izpildkomitejai kurināmo bija paredzēts sagatavot ar algota darbaspēka palīdzību. Tā kā trūka cementa, tika ierīkota kaļķu dedzinātava.

Pilsētā darbojās artelis »Centība«, kurš apvienoja drēbnieku, galdnieku, kurpnieku un seglinieku darbnīcas, veļas mazgātavu un tauku kausētavu saimniecības ziepju ražošanai. Tomēr, kā atzīmēts protokolā, tauku kausētava sevi neattaisnoja, jo 3 mēnešu laikā tā bija devusi tikai 8 kg kausētu tauku produkcijas, turklāt izgatavotās ziepes tika uzskatītas par brāķi.

Pilsētai neveicās arī ar dzirnavu un kokzāģētavas atjaunošanu. Izpildkomitejas sēdes protokolā atzīmēts: »Jau pagājuši vairāk nekā 2 gadi, kopš atbrīvoti Varakļāni un Rēzeknes apriņķa rūpkombināts ir pārņēmis pilsētas nacionalizētās dzirnavas un dēļu zāģētavu savā pārziņā, taču ne dzirnavas, ne dēļu zāģētava nav darbojušās, bet gan izsaimniekotas.« Izrādās, ka dzirnakmeņus un putraimu skaldītāju bez izpildkomitejas ziņas bija pievācis tas pats Rēzeknes apriņķa rūpkombināts, bet Kalna dzirnavām piederošo elektromotoru (20 ZS) savukārt piesavinājusies Stirnienes MTS.

1946. gada pavasarī vēlēšanu laikā līdz pamatiem nodega bijusi ebreju pamatskola, viena no skaistākajām un modernākajām ēkām pilsētā. Tas radīja problēmas ar skolēnu izvietošanu, jo skolēnu skaits 1947./48. m. g. sasniedza 450, kas atbilda 17 klašu komplektiem. Piemērotu telpu

trūkuma dēļ mācības bija jāorganizē 2 maiņās. Pilsētā trūka arī kultūras nama. Masu pasākumu organizēšanai līdz tam izmantoja ebreju pamatskolas aktu zāli, kuras tagad pietrūka. Radās nereāla ideja uzcelt kultūras namu sabiedriskā kārtā kā tautas būvi, taču no tā nekas neiznāca. Valstij trūka līdzekļu regulārai algu izmaksai. Bija milzu inflācija (maizes klaipiņš tirgū maksāja ap 50 rubļi), visnepieciešamākos pārtikas produktus realizēja ar kartīšu sistēmas palīdzību. Krievijas rietumu apgabalos valdīja bads, par ko liecināja ubagojošu cilvēku pieplūdums Latvijā, tajā skaitā Varakļānu novadā. Kristus vārdā ar asarām acīs sirmgalvi un pusaudži staigāja no mājas uz māju, lūgdami dāvanas. Dažus atrada pie nomaļiem šķūnīšiem un siena kaudzēm mirušus no nespēka un slimībām, jo vietējie iedzīvotāji ne vienmēr riskēja ielaist pārnakšņot pilnīgi svešus un noskrandušus cilvēkus.

1948. gada aprīlī Varakļānos sākās izsituma tifa epidēmija, kuru gan izdevās lokalizēt. Šajā laikā Varakļānu slimnīca nebija vēl atjaunota, pastāvēja tikai vecmāšu punkts.

Neskatoties uz visu to, propagandas mašīna nepārtraukti bazūnēja par padomju cilvēku dzīves līmeņa nepārtrauktu augšupeju un par pasaulē vēl nekur neredzētu darba entuziasmu kara seku likvidēšanā.

1947. gada pavasarī uzsāka darbu vēl pilnībā nepabeigtā linu fabrika, kuras būvdarbos tūlīt pēc kara beigām tika izmantoti vācu karagūstekņi. Darbaspēku tai nodrošināja galvenokārt no Pleskavas un Novgorodas apgabaliem nākušie iedzīvotāji, arī citi labākas dzīves meklētāji. Mašīnas darbināja ar spaļiem kurināma lokomobile.

Bija izjūtams ass elektroenerģijas trūkums. Elektrisko strāvu pilsētas apgaismošanai līdz plkst. 24.00 vakarā centās nodrošināt Kalna dzirnavās ierīkotā elektrostacija, kuras dzinējs drīz *izgāja no ierindas*. Pēc tam elektroenerģiju ražoja linu fabrikā un Stirnienes MTS, bet tikai līdz plkst. 21.00 vakarā. Elektroenerģijas problēmu daudzmaz izdevās atrisināt tikai 1950. gadā, kad tika uzbūvēta augstsprieguma līnija no Viļānu elektrostācijas.

Ar 1947. gada 16. oktobri Varakļānu pagasts, kā arī citi tuvākie pagasti tika iekļauti jaunizveidotajā Viļānu apriņķī. 1948. gada vasarā notika Padomju Latvijas pirmie dziesmu svētki. Varakļānu parkā notika Viļānu apriņķa dziesmu svētki. Parkā šim nolūkam uzbūvēja dziesmu svētku estrādi un ieejas vārtus. Estrāde bija koka konstrukcijas celtne, kuru rotāja latviešu tautas ornamentu. Vēlāk pie ieejas vārtiem parkā tika uzstādīts dzejnieka Jāņa Raiņa krūšutēls no krāsota ģipša, bet parku nezināmu iemeslu dēļ nosauca viņa vārdā.

Ar 1948. gada augustu Varakļānos sāka darboties ambulance, uzsāka darbu zobārsts un zobu tehniķis. Atjaunoja arī kara laikā sagrauto ugunsdzēsēju depo, kura otrajā stāvā pirms kara atradās pilsētas valde. Tika sagādāta arī ugunsdzēsēju automašīna un motorsūkņis.

Lauksaimniecības kolektivizācija. Jau pirmajos pēckara gados tika veikti pasākumi drīzai lauksaimniecības kolektivizācijai. Tā saucamās *kulaku* saimniecības tika apliktas ar nesamērīgi augstiem nodokļiem un tādējādi izputinātas. Tā kā Latgalē lielsaimniecību tikpat kā nebija, tad *kulakos* ieskaitīja tos zemes īpašniekus, kuriem piederēja kāda modernāka lauksaimniecības tehnika, piemēram, kuļmašīna. Taču, ja ciema vai pagasta priekšniekus labi pacienāja, tad no šīs kategorijas varēja arī atpirkties un *kulakos* ieskaitīja kādu citu, kurš it kā sadarbojies ar vācu okupantiem vai atbalstījis mežabrāļus.

1949. gada 25. martā, aizbildinoties ar cīņas nepieciešamību pret mežabrāļu atbalstītājiem un nepieciešamību likvidēt *kulakus* kā šķiru, tika veikta noziedzīga Latvijas iedzīvotāju administratīva izsūtīšana uz Sibīriju. Pavisam no Latvijas izsūtīja 43 231 cilvēku, bet no Varakļānu pilsētas un Varakļānu pagasta – 69, no Stirnienes pagasta – 38, no Barkavas pagasta – 138 cilvēkus (novada izsūtīto personu vārdiskais saraksts publicēts atsevišķi –J. P.).

Šīs akcijas iebaidīti, tā paša gada pavasarī Varakļānu puses zemnieki «brīvprātīgi» masveidā sāka stāties kolhozos. Rezultātā izveidojās 51 kolhozs, kuros katrā bija apvienotas 20–30 saimniecības. Vēlāk, apvienošanas rezultātā, Varakļānu rajonā izveidojās 23 kolhozi: *Pa Ļeņina ceļu, Druva, Nākotne, Zelta druva, Cīņa, Jaunā gaisma, Vienotā saime, Komunārs, Pionieris, Uzvara, Sarkanā zvaigzne, Maltupe, Pirmais Maijs, Gaišais Ceļš, Taisnība, Dzirkstele, Padomju Latvija, Staļina v. n., Dzimtenes druva, Dzeržinska v. n., Kopzeme, Vairogs, Narodnaja pobjeda.*

Ne tehnikas, ne speciālistu šiem kolhoziem nebija, bieži vien tos vadīja morāli pagrimuši (dzērāji), taču padomju varai uzticami cilvēki. Raksturīgs piemērs no laikraksta «Staļina karogs» (1953. g. 18. apr.): »Februārī redakcija saņēma sūdzību, ka slikti savus pienākumus veic kolhoza *Uzvara* priekšsēdētāja vietnieks b. P. Kārtīgi izpildīt savus pienākumus viņam traucējot bieža iedzeršana. Sakarā ar šo sūdzību rajona lauksaimniecības nodaļa ziņo, ka par iedzeršanu darba laikā b. P. ticis izteikts brīdinājums. Vēlāk b. P. to vairs nav atkārtojis un savus pienākumus sācis izpildīt apzinīgi. Tagad viņš izvirzīts par Murmastienes ciema padomes priekšsēdētāju.«

Varakļānu rajona Dziesmu svētku svinīgais gājiens 1955. gadā. Priekšplānā (no kreisās): Kultūras ministrijas pārstāve, Varakļānu kultūras nama direktors Leonards Borbals, Dziesmu svētku virsdiriģente Antonīna Pukste

Pēc obligāto valsts sagādes nodevu izpildes un norēķināšanās ar MTS uz darba dienām iznāca tikai daži simti gramu graudu, naudu nemaksāja gandrīz nemaz (izņēmums bija tikai darbs pie līnu audzēšanas). Kolhozniekiem bija jāiztiek no piemājas zemes gabaliņa 0,5 ha platībā. Pamazām visur sāka izplatīties zagšanas sērģa. Kolhoznieki pat sprieda, ka pašam no sevis zagāt nav nekāds pārkāpums, jo kolhoza īpašums taču skaitījās katram tā loceklim piederošs. Taču šāda brīvdomība tika bargi apkarota. Lūk, informācija no rajona laikraksta (1953. g. 21. jūl.): »Kopzemes kolhoznieki P. Z., P. L. un D. Š. pēc iepriekšējas norunas nozaga 45 kg kviešu no kolhoza graudu kaltes. Vainīgie sodīti uz 8 gadiem ieslodzījumā labošanas darbu nometnē ar visas personīgās mantas konfiskāciju.«

Pēc Staļina nāves (1953. gada) PSRS vadība centās stāvokli lauksaimniecībā uzlabot, labāk apgādājot kolhozus ar lauksaimniecības tehniku un speciālistiem, kā arī radot materiālo ieinteresētību. Lai lietderīgāk varētu izmantot šo tehniku un speciālistus, tika veidoti kolhozi-giganti ar 4000–5000 ha aramzemes. Kolhozs *Latgale*, kas tagad pastāv kā paju sabiedrība, izveidojās, apvienojoties kolhoziem *Gaišais ceļš, Zelta druva, Taisnība*. To ilgu gadus vadīja Guntis Melderis. Kolhozs *Vienība* (Dekšāru pag.) izveidojās no kolhoziem *Vienība, Dzirkstele* un *Vienotā saime*. (priekšsēdētājs E. Kolosovskis). Barkavā un Murmastienē izveidojās lielas valsts saimniecības (sovhozi). Visās minētajās saimniecībās tika izveidoti centri, kur atradās skola, bērnudārzs, feldšeru punkts; veikals, vienstāva vai vairākstāvu mājas dzīvokļiem. Šajos centros apmetās gan speciālisti, gan arī apkārtējo ciemu iedzīvotāji, pametot savas viensētas likteņa varā. Veicot meliorāciju, atstātās mājas dažkārt tika pat nodedzinātas, lai nebojātu lauku ainavu.

Varakļāni – rajona centrs. Ar LPSR Augstākās Padomes 1949. gada 31. decembra dekrētu republikā tika nodibināti 58 lauku rajoni un likvidēts vecais administratīvais iedalījums apriņķos un pagastos. Starp jaunizveidotajiem rajoniem bija arī Varakļānu rajons, kurā ietilpa 8 ciema padomes: Atspukas, Barkavas, Dekšāru, Murmastienes, Meirānu, Stirnienes, Upenieku, Varakļānu. Pirmajos pēckara gados pagastu ietvaros pēc Krievijas parauga tika nodibinātas arī ciema padomes (*seļsoveti*) kā pašvaldības orgāni, lai stingrāk varētu kontrolēt individuālos zemniekus, piedzenot nodevas, organizējot meža materiālu izstrādes klausas utt.

No saimnieciskā viedokļa rajona centra izveide Varakļānos vērtējama pozitīvi. Kā rajona centrs pilsēta ieguva lielākus budžeta līdzekļus, kas deva iespēju uzsākt skolas, kultūras nama un rajona izpildkomitejas ēku celtniecību. Tika izveidota vesela virkne iestāžu, līdz ar to manāmi pieauga pilsētas iedzīvotāju skaits. Pilsētas dzīves ritms kļuva straujāks. Plašāku vērienu guva pašdarbība, sevišķi kora dziedāšana.

Sakarā ar Padomju Latvijas 10. gadadienu Rīgā notika Padomju Latvijas II Dziesmu svētki. 1950. gada 2. jūlijā Varakļānu parka estrādē tika sarīkoti rajona dziesmu svētki. Tajos uzstājās 11 kori ar 450 dalībniekiem. Par dziesmu svētku virsdiriģenti tika uzaicināta Latvijas konservatorijas studente A. Pukste (tagad A. Mežinska, Rēzeknes Mūzikas koledžas pasniedzēja un nesenā pagātnē Varakļānu kora »Dzelvērte« dirģente). Varakļānu vidusskolas kori ar 100 dziedātājiem vadīja skolotājs D. Mikadžāns. Rajona laikraksts atzīmēja, ka dziesmu svētki notikuši »augstā idejiski politiskā un mākslinieciskā līmenī«. Dažādu pasākumu rīkošanai Varakļāniem ļoti nepieciešams bija kultūras nams. Rajona partijas komiteja šo problēmu atrisināja pavisam vienkārši – kultūras namu ierīkoja luterāņu baznīcā, kas tajā laikā skaitījās ļoti *progresīvs* pasākums: nogāza torni, altāra vietā iebūvēja skatuvi un varēja rīkot dejas, skatīties kino, lasīt referātus. Lai viss izskatītos *likumīgi*, luterāņu draudzes priekšniekam Aizsilniekam lika parakstīt dokumentu, ka draudze labprātīgi atsakās no dievnama, jo nespēj to apsaimniekot.

Viens no lielākajiem rūpniecības uzņēmumiem bija rajona rūpkombināts, kurā ietilpa 12 ražošanas cehi, starp tiem – kalēju darbnīca, valču dzirnavas, vilnas kārstuve, ķieģeļu ceplis (Šķēlēs) u. c.

Rekonstrukcijas darbi tika veikti linu fabrikā, uzstādot modernāku linu kulstīšanas mašīnu, transmisijas sistēmu nomainot ar elektromotoriem u. c.

1950. gadā Varakļānos atsāka darbu slimnīca ar 20 gultām, sāka darboties arī bērnu ambulance. 1957. gada vasarā pabeidza arī kultūras nama celtniecību. Pēc Varakļānu rajona likvidācijas 1956. gada aprīlī sabiedrisko ēku celtniecība Varakļānos apsīka.

Pēdējie gadu desmiti PSRS sastāvā. Pēc Varakļānu rajona likvidācijas (1956. gadā) tā teritoriju pievienoja Viļānu rajonam, bet 1962. gadā pēc Viļānu rajona likvidācijas – Rēzeknes rajonam. Tomēr palikšana Rēzeknes rajonā nebija ilgstoša. Ar 1963. gada 1. jūliju Varakļānu pilsētu, ciema padomi, Stirnienes, Murmastienes un Barkavas ciema padomi pievienoja Madonas rajona teritorijai. Pievienošana Madonas rajonam bija saistīta ar Lubāna ezera problēmas risināšanu, jo Varakļāni, kas atradās pie Jēkabpils–Rēzeknes šosejas, kā arī Rīgas–Maskavas dzelzceļa līnijas tuvumā, bija izdevīgāka vieta šo darbu vadības centra izvietošanai nekā Lubāna. Tādēļ arī Madonas melioratīvās celtniecības pārvalde (MCP) tika pārcelta uz Varakļāniem, bet daļa Varakļānu novada pievienota Madonas rajonam. Madonas MCP pēc projekta visapkārt Lubānas ezeram bija jāuzber dambji, kas neļautu ūdenim izplūst no ezera, bet visas ezerā ietekošās upes, izņemot Maltu un Rēzekni, jāpārtver ar kanāliem un jāievada tieši Aiviekstē. Projekta realizēšanai bija paredzēts izlietot apmēram 20 miljonus rubļu, to īstenoja ap 700 strādājošo. Rezultāts tomēr nav vērtējams viennozīmīgi – lielmeliorācijas rezultātā tika izjaukts ekoloģiskais līdzsvars dabā, tāpat daži projekti, piem., Nagļu zivsaimniecības izveidošana, tirgus ekonomikas apstākļos sevi neattaisnoja.

1974. gadā Madonas MCP Varakļānos tika pārdēvēta par Lubānas PMK 3 (pārvietojamā mehanizētā kolonna), kas turpināja Lubānas zemienu meliorācijas darbus.

Bez PMK-3 lielākās saimnieciskās organizācijas Varakļānos bija Jelgavas uzņēmuma »Latvijas lini« Varakļānu filiāle Nr. 2 (bijusī Linu fabrika), Jelgavas eksperimentāli-mehāniskās rūpnīcas Varakļānu cehs, Cesvaines sviesta un siera rūpnīcas Varakļānu cehs, Madonas komunālo uzņēmumu Varakļānu iecirknis u. c.

80. gadu sākumā pilsētā tika uzcelts jauns bērnudārzs ar 80 vietām un autostacija. Apkārt skolai un bērnudārzam »Sprīdītis« izveidojās dzīvojamais mikrorajons. Pilsētā bija 2 skolas: vidusskola ar latviešu mācību valodu un internātskola – vēlāk bērnu nams (ar krievu mācību valodu). Nodibinājās arī bērnu mūzikas skola. Veselības aprūpi veica ambulance un slimnīca ar 70 gultām.

Antoņina Pilpuka

NO DEKŠĀRU PAGASTA VĒSTURES

Drīz pēc Otrā pasaules kara beigām Varakļānu pagasta teritorijā sāka veidoties ciema padomes. Dekšāru ciema padome sākotnēji darbojās Triznas mājās dzelzceļa tuvumā (no 1945. gada 1. aprīļa). Pirmais Dekšāru ciema padomes priekšsēdētājs – Aleksandrs Latkovskis.

Drīz vien par ērtākām telpām ciema padomes vajadzībām tika izraudzīta daļa no Dekšāru skolas Donata Eriņa mājā. 50. gadu sākumā par ciema padomes administratīvo ēku kļuva represētā Staņislava Opolā māja netālu no likumotās Malmutes krastiem. Tikai 70. gados Dekšāru ciema padome iekārtojās jaunuzceltā ēkā blakus jaunajai skolai, bet 1990. gadā – divstāvu ēkā Dekšāru bērnudārzam būvētajās telpās.

1975. gadā Dekšāru ciema teritorijai pievienoja Atspukas ciemu, un līdz ar to Dekšāru ciema padomes pārziņā nonāca teritorija, kas vienā pusē robežojas ar Mālnieku mežu pie Preiļu rajona robežas, bet otrā – ar platībām tuvu Lubānas ezeram.

Par ciema padomes un vēlāk – pagasta padomes priekšsēdētājiem pēc A. Latkovska ir strādājuši: Minajs Morozovs, Stepans Ļebedevs, Veronika Strode, Aloizs Upenieks, Bronislavs Urka,

Dekšāru sādžas aktīvāko cilvēku pulciņš 1932. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: Antons Naglis, Tekla Ikauniece, rakstnieks Alberts Sprūdžs, Konstānce Sprūdža (rakstnieka māsa), Anatolijs Džērkaļš (represēts). Otrajā rindā: Vaclavs Svilāns, Vladislavs Briucs (represēts), Pēteris Broks, Jezups Džērkaļš, Staņislavs Opolais (represēts), Jāzepe Naglis

Konstance Garanča, Filimona Habarova, Emīlija Latkovska, Marta Sparāne, Antons Strods, Ināra Juste, Pēteris Mičulis, Leopolds Naglis, Jānis Benislavskis.

1948. gadā tautā klīda valodas par kolhozu dibināšanu, daži kolhozi Latvijā jau bija izveidojušies. Dekšāru ciema zemnieki kategoriski atteicās apvienoties kolhozos. Taču nāca baigā 1949. gada 25. marta nakts, un pēc masveidīgās turīgo ģimeņu izsūtīšanas uz Sibīriju zemnieku pretestība bija salauzta. Pāris nedēļu vēlāk gandrīz visi zemnieki *brīvprātīgi* uzrakstīja iesniegumus par iestāšanos kolhozā. Šim procesam sākumā vēl pretī turējās daži zemnieki Oženieku, Bokānu un Dekšāru sādžās, kā arī Varakļānu Jaunsaimniekos.

Jānis Benislavskis – Dekšāru pagasta padomes priekšsēdētājs no 1991. gada

Ināra Juste – Dekšāru pagasta padomes kancelejas vadītāja no 1981. gada

1949. gada pavasarī izveidojās kolhozs *Straume*, kas apvienoja Mālnieku, Puduļu un Pastaru sādžas, kolhozs *Padomju Latgale* – Trokšas, Sondorus un Trūpeņus, kolhozs *Slava* – Obelišku zemniekus. Tajā pašā laikā Stiuku, Madžuļu un Griuženieku zemnieki apvienojās kolhozā *Upmalieši*, bet brangavieši – kolhozā *Jaunā Brangava*.

Nāca 1950. gads, un reizē ar to – visu atlikušo zemnieku saimniecību iesaistīšana kolhozos un mazo kolhozu apvienošana. Varakļānu Jaunsaimniekos izveidojās kolhozs *Vienotā saime* (priekšsēdētājs Boļeslavs Broks), kam drīz pievienojās Oženieku un Bokānu zemnieki. Kopā ar kolhoziem *Upmalieši* un *Jaunā Brangava* izveidojās jau samērā liels kolhozs ar kopīgo nosaukumu *Vienotā saime* (priekšsēdētājs Pēteris Zeps). Drīz vien priekšsēdētāji mainījās, kolhozu vadītāji bija Vitālijs Ikaunieks, Minajs Morozovs, Juris Eriņš. No 1956. gada kolhozu *Vienotā saime* vadīja Mihails Kukuškins, no 1960. gada – Leokādija Drele.

1950. gads ienesa izmaiņas arī Dekšāru ciema otrās puses kolhozos. Apvienojoties kolhoziem *Straume*, *Padomju Latgale* un *Slava*, kā arī Dekšāru sādžas zemniekiem, izveidojās kolhozs *Dzirkstele*. Līdz 1954. gadam to vadīja Pēteris Gilučs, pēc tam – Parfirijs Vorobjovs, Juris Bērziņš, no 1956. gada Aleksejs Šušpanovs, no 1960. gada – Ernests Kolosovskis. Tā no 1950. līdz 1962. gadam Dekšāru ciemā pastāvēja divi kolhozi – *Vienotā saime* un *Dzirkstele*, kas sacentās savā starpā par labākiem darba rādītājiem.

1950. gada rudens abos kolhozos maz atšķirās. Labība tika nokulta ar kuļmašīnām, rudens aršanu veica gan ar zirgiem, gan ar Stirnienes MTS traktoriem. Abos kolhozos bez parastajiem graudaugiem un liniem sāka audzēt jauno kultūru – koksagīzu, ko novāca vēlā rudenī.

1951. gadā sākās kolhozu ciematu veidošana. Ar MTS spēcīgajiem traktoriem uz ciematiem bez izjaukšanas tika pārvietotas vairākas dzīvojamās un saimniecības ēkas no attālākām sādžām. Visi kolhoznieki tika aicināti parakstīties uz jauno Valsts aizņēmumu.

1952.–1953. gadā kolhozā *Dzirkstele* īpašu vērību sāka pievērst palignozaru attīstīšanai: izveidoja dārkopības posmu, ievērojamas platības apstādīja ar ābelēm, uzsāka sudrablapsu audzēšanu.

1953. gada pavasarī kolhozā *Vienotā saime* pie traktoru stūres pirmo reizi sēdās sievietes – mehanizatores G. Strušele, V. Madžule un J. Ikauniece. Šajā pašā gadā Dekšāru ciema kolhozos uzsāka plašu radioficēšanu. Radio reproduktori tika uzstādīti kolhozu kantoros un daudzu kolhoznieku mājās.

1954. gadā abos kolhozos lielas platības apsēja ar kukurūzu, ko izmantoja skābbarības gatavošanai. 1955.–1957. gadā lielu vērību pievērsa cukurbiešu un linu audzēšanai.

Lai gan materiālais stāvoklis pēckara periodā nebija spīdošs, drīzāk – pat ļoti bēdīgs, šajā laikā strauji auga kultūras dzīves aktivitātes. Sākumā nebija ne klubu, ne to vadītāju. Kultūras darbu brigādēs veica kultorgi, vēlāk – klubu vadītāji. Jauniešu saiešanas vajadzībām tika piemeklēti šķūņi un tajos iekārtoja pat skatuves. Par šādiem improvizētiem *kultūras namiem* Dekšārēs kļuva Staņislava Locāna šķūnis, bet Stiukās – Franča Svalba šķūnis. Jaunieši svētdienu vakaros pulcējās uz dejām. Ja bija arī kāds referāts vai priekšnesumi, tas skaitījās sarīkojums. Ja referāta nebija, jaunieši vienkārši sanāca un dejoja, šādus vakarus dēvēja par *večerinkām*. Kara laikā un tūlīt pēc kara jauniešu saietos par mūzikas instrumentu izmantoja mutes ermoņikas, tad – *garmošku* un tikai vēlāk – akordeonu.

Vietējie jaunieši aktīvi piedalījās sporta un mākslinieciskās pašdarbības pasākumos. Sporta pasākumu organizētāju un dalībnieku vidū atzīmējami Pēteris Grandāns, Juliāns Garančs, Nikolajs Svalbs. Bieži tika rīkoti mutvārdu žurnāli, plašu ievēribu izpelnījās pašdarbības teātra iestudējumi. Četrdesmito gadu beigās Brangavas jaunieši (režisors - skolotājs Bronislavs Staudžs) iestudēja un izrādīja R. Blaumaņa lugu »No saldenās pudeles«.

Dekšārēs dramatiskais kolektīvs 1951. gadā iestudēja L. Lenča viencēlienu »Dārzā«, 1953. gadā – trīscēlienu lugu »Zaudētā māja«. Vēl minama brangaviešu iestudētā vairākcēlienu luga »Līgava ar pūru«. Kā Brangavas, tā Dekšāru pašdarbnieki ar savām izrādēm viesojās arī kaimiņu ciemos un kolhozos. Dramatisko kolektīvu vadīja skolotāja Veronika Grigale, kura Dekšārēs sāka strādāt 1953. gadā.

50. gados sāka ieviesties jaunas sabiedriskās tradīcijas. Interesanti organizēti bija vārda došanas un bērnības svētki, pilngadības svētki, sabiedriskās kāzas, zelta kāzas, pirmās vagas svētki utt. Šo pasākumu sagatavotāji un vadītāji bija ciema bibliotekāri Marianna Trokša, Juliāns Garančs, Lonija Bernāne, Antoņina Latkovska, Valērija Inča, Silvija Čevere, Emīlija Latkovska, Antoņina Skurule, kluba vadītāji Jūlija Eriņa, Albīne Pastare, Teodors Počs, Elza Štokmane, Vladislavs Strods, Olga Kolosovska, Vija Garanča, Marija Madžule, Marija Sperga, Maruta Latkovska, Valērija Inča un Rita Piziča.

Kā jau minēts iepriekš, līdz 1962. gadam Dekšāru ciemā pastāvēja divi kolhozi, bet tad tie apvienojās vienā ar nosaukumu *Vienotā saime*. 1975. gadā tam tika pievienots Atspukas ciema kolhozs *Vienība*. Jaunais lielais kolhozs ieguva tādu pašu nosaukumu – *Vienība*. Šo apvienoto kolhozu ilgus gadus līdz pat tā likvidācijai 1994. gada 4. septembrī sekmīgi vadīja Ernests Kolosovskis.

Genovefa Melne

TAUTAS TREŠĀ ATMODA VARAKĻĀNOS

VELTĪJUMS MANIEM PADOMJU GADU SKOLĒNIEM

Tautas trešā atmoda nekādā gadījumā nav uzskatāma par spontānu, acumirkliģu notikumu. Tā skatāma kā ilgstošs, laikmeta vējos slīpēts un rūdīts vēsturisks process, kurā par spīti komunistiskajai audzināšanai veidojās cilvēks, kas uz saviem kamiešiem pacēla, noturēja un iznesa tās smagumu. Atmosdas notikumus Varakļānos centīšos pasniegt šī vēsturiskā procesa attīstībā.

Esmu brīva, neatkarību mīloša latviete savā tautā, savā zemē, savā mājā. Pret citu tautu izturos ar cieņu, izpratni, iejūtību un līdztiesību. Šī tautiskā lepnuma aura pavisam neatkarīgi no mums pašiem pavada mūsu dvēseli kopš dzimšanas. Tā saglabājusi varakļāniešos mīlestību, pienākumu, atbildību pret savu tēvtēvu pārliecību un savu senču zemi.

»Atmodas« pirmais gājiens uz mītiņu Ugunsdzēsēju laukumā sarkanbaltsarkanā karoga pacelšanai Lāčplēša dienā 1988. gadā. Pie transparentiem un karoga no kreisās: Māris Marinskis, Aigars Trops, Jānis Opolais

Pirmais »Atmodas« mītiņš Varakļānos Ugunsdzēsēju laukumā sarkanbaltsarkanā karoga pacelšanai tornī Lāčplēša dienā 1988. gadā. No kreisās: Māris Marinskis, Aigars Trops, Jānis Opolais, Leopolds Naglis, Pēteris Justs u. c.

»Atmodas« laika varakļāniešu patriotiskie pasākumi pie O. Kalpaka pieminekļa Visagala kapos 1989. gada 6. martā. Priekšplānā no kreisās: Jānis Vutnāns, Leonora Laizāne, Veronika Selicka, Velta Kalvāne, Otilija Strode, Ēriks Krastiņš. Aizmugurē – Jānis Salenieks (TF priekšsēdētājs), Rita Pelše, Anna Seržane, Genovefa Reinika, Leonora Veipa, Valentīna Garjāne

Pat nepilngadīgi jaunieši Varakļānos tiecās saglabāt (atjaunot) savu Tēvuzemi tās vēsturiskajā neatkārtojamībā. Pat riskējami ar savu nākotni, viņi nevēlējās būt sveši savās mājās.

»Nežēlīgie kara notikumi, cilvēku izvešana pēckara laikā, varakļāniešu lielākā svētuma – baznīcu – piesmiešana un iznīcināšana (pareizticīgo baznīca kara laikā nodega, ebreju sinagogu vācu okupanti izdemolēja, luterāņu baznīcai padomju laikā norāva torni ar krustu un ierīkoja kultūras namu, apaļo Viktora baznīcu izdemolēja un ierīkoja tur graudu kalti), visi *čīnaunieki* runāja krievu mēlē, mūsējie *lauzījās līdzī*, nodokļus vecāki nespēja nomaksāt un... Man sanāca dusmas. Sen jau es plānoju, ka vajag ko darīt, bet tagad nevarēju paciest...«, saka 1950. gada 18. novembra sarkanbaltsarkanā karoga pacēlājs Jānis Strods, mēs viņu pazīstam ar pavārdu Rutkiņš. Piecpadsmitgadīgā zēna dvēsele bija sāpes pārpilna un viņš noorganizēja jauniešu pagrīdes grupu. »Sāku domāt, ko lai ņem palīgos. Varēju jau viens, bet gribējās tādu kā grupu pret komunistiem izveidot. Draugu man bija daudz...«, stāstīja Jānis. Un viņš saaicināja pašus uzticamākos septiņus zēnus: Jāni, Anatoliju, Andrīti, Jevgēniju, Osvaldu un Kārlēnu. Vēlāk izrādījās, ka pēdējā izvēle bija liktenīgi kļūmīga, jo desmitgadīgajam zēnam tomēr pieņemamāka bija konfekšu tūta nekā draugu politiskie noslēpumi. Nav šaubu arī par pārējo pusaudžu konspirācijas pieredzes nepietiekamību. Tā ka rūdītajai *čekai* nebija ilgi jālauza galva. Jaunieši sanāksmes rīkoja smilšu bedrēs, kurās pa ziemu paši slēpoja.

Jānis sastādīja zvēresta tekstu, kuru katrs nolasīja un apzvērēja, ka cīnīsies par mūsu Latviju, sameistaroja savu zīmogu un grupai deva cerīgu nosaukumu »Cīnītājs«. Grupa izplatīja proklamācijas, pārgriezta telefona sakaru vadus siliņā, lai izjauktu komunistu saietu pilsētā un 1950. gada naktī no 17. uz 18. novembri tieši pretī Veipu mājām, kurās dzīvoja milicijas pilnvarotais, visaugstākajā kļavā pie apaļās baznīcas uzvilka sarkanbaltsarkano karogu. Tika uzliktas arī zīmes »Mīnēts«.

Karogu slepus no visiem (arī mājiniekiem) bēniņos ar rokām sašuva pats Jānis Strods. »Uzausa gaismiņa. 1950. gada 18. novembris! Karogs plīvoja pār visu pilsētu kā uzvarētājs. Es

LTF mitiņš pie kultūras nama 1989. gada 25. martā

nevarēju aizmigt... Cilvēki sāka iet uz baznīcu vai darbu. Kuri paskatījās uz augšu, neteica neko. Tādu brīnumu jau negaidīja. Pat milicis pa durvīm izgāja, karogs tieši pretī – neredzēja!... Karogs plīvoja, cilvēki priecājās, tikai nedrīkstēja muti pavērt. Kaut kā ap pusdienas laiku tika atklāts tas mūsu *noziegums*.

Saskrēja viss Varakļānu *sarkanais zieds*. Tuvāk iet baidījās – mīnēts! Es biju pa labu gabalu tanī brīdī. Bailīgs jau es nebiju, bet negribējās acīs list...», raksta Jānis Strods.

Atvestais suns nevarēja saošņāt pēdas, jo zēni tās bija nokaisījuši ar tabaku. Viens no *strebokiem* tomēr karogu norāva. Drīz vien Kārlēnu arestēja. Un tā šis iedvesmas pilnais pasākums zēniem tika novērtēts ar kara tribunāla spriedumu: Osvaldam Saleniekam – brīvības atņemšana labošanas darbu kolonijā uz pieciem gadiem un visas mantas konfiskācija; Jānim Rusakovam un Jānim Strodam – ieslodzījums uz 25 gadiem katram un visas mantas konfiskācija.

Tagad Jānis smejas, ka tā bijusi dāvana tieši viņa 16 gadu dzimšanas dienā. Lēmums galīgs un nepārsūdzams. Citi zēni tikuši cauri ar lielākām vai mazākām izbailēm.

(Izmantotas 1950. gada jauniešu pagrīdes grupas »Cīnītājs« organizētāja un vadītāja Jāņa Stroda atmiņas un kara tribunāla spriedums par grupas dalībnieku notiesāšanu.)

***

Neviens netika īpaši mācījis un aģitējis 1967. gadā mazos 2. klases skolēnus Jāni (kopš Tautas frontes laikiem līdz šodienai Jānis Bārbals ir Varakļānu pagasta padomes priekšsēdētājs, bija dedzīgs tautfrontietis), Eināru un Pēteri (*internacionālu komandu*, kā viņi – Bārbals, Zeps un Golubcovs saka) pacelt mazo rociņu, rakstot lapiņas pret milzīgo, bargo svešvaru, ko viņi toreiz nemaz vēl neizprata, un izplatīt tās pilsētā, pakļaujot savus vecākus pamatīgiem čekas pārbaudījumiem.

Iespējams, ka 60. un 70. gados notika vēl kādas latvietības pašapliecināšanās izpausmes, tikai pašreizējā brīdī nav apkopotas.

Toties 80. gadi atkal atklātāk uzurdīja varakļāniešu pašapziņu.

80. gadu sākumā daži vidusskolēni mēģināja apliecināt savu piederību latviešu tautai, nēsājot sarkanbaltsarkanā karoga simbolus gredzenā, līdz ar to sagādājot krietnas nepatīkšanas saviem vecākiem un skolai. Nācās ilgi un plaši taisnoties par jauniešu *neizpratni*, maksimālismu, joku, vienkāršu sagādīšanos utt., lai vecāki nezaudētu darbu, jaunieši – iespēju turpināt mācības vidusskolā un augstskolā.

Uz neilgu laiku, bet Varakļānos atkal parādījās izmētātas vai pie stabiem un citās vietās piestiprinātas jauniešu maksimālisma un nacionāla patriotisma garā rakstītas skrejlapīņas. Pēc to parādīšanās vidusskolēnus pamatīgi *apstrādāja* VDK.

1987. gada 18. novembra rītā Varakļānu ciema padomes priekšsēdētāju Jāni Siliņu modināja telefona zvans: »Tavā pagastā Silakroga mežu ugunsgrēku novērošanas tornī plīvo sarkanbaltsarkanais karogs!« Zibenīgas bailes, trauksme... un tikko apjausts atzinums: »Būs milzīgas nepatīkšanas! Darišana ar VDK nav nekāda joka lieta. Viņu spaiļes ir zināmas! Un tomēr silta doma – arī mūsu pusē drosmīgais latvietības gars nav vēl pavisam iznīdēts. Nu turies, puis! Lai tev veicas!« Kaut arī bija uz stingri aizliegts izplatīt ziņu par notikušo, tā tik un tā ātri aplidoja daudzas mājas.

No Jēkabpils un Madonas puses braucošās automašīnas apstājās krustojumā. Viena sieviete izkāpa, skatīdamās uz karogu, pārmeta krustu un aizbrauca Rēzeknes virzienā.

Drošības komitejas vīri kavējās... Karogs krietna palaga lielumā, pašu krāsots un ar rokām šūts, piestiprināts grābekļa kātā, uzslīets novērošanas tornī, lepni plīvoja paugurā un svētīja

Mitiņš represēto dienas atzīmēšanai un Latvijas karoga pacelšanai (25.03.89.). Priekšplānā no kreisās, sākot ar trešo: Valentīna Ozola, Staņislavs Zvidris, Valentīna Caune, Tekla Zepa (gaišā mētelī ar melnu šalli), Eduards Strods (tur karogu), Valentīna Dundeniece, Leontīne Garanča, Veronika Pastare

Varakļānu zemi. Tas it kā skaļi sauca: »Mostieties, neticīgi! Saņemieties, kaunieties no savām bailēm! Nāk taču jūsu laiks! Esiet stipri! Jūs Tēvu zeme sauc!«

Priekšpusdienā atbrauca no Madonas priekšniecība un pēdu dzinēji ar suni. Tornī kāpt kavējās.

Kad no Varakļāniem arvien vairāk sāka braukt skatītāji, pēc priekšniecības rīkojuma VDK darbinieks, miglai izklistot, pusdivos karogu noņēma un aizveda uz Madonu.

Pēdu dzinēji uzņēma virzienu. Bet... Dievs pasteidzās domāt par cilvēku. Suns ievēda pēddziņus Bernānu mājas pagalmā. Visiem par apjukumu, tur sunīte bija līgavaīņa gaidās, un pēdu dzinējs nebija dabūjams klāt pie politikas un varenās valsts sargāšanas pienākumiem. Karoga uzvilcēju toreiz neatrada! Bet viņš arī šodien dzīvo mūsu vidū.

Par lielu, patīkamu pārsteigumu visiem pilsētas iedzīvotājiem daru zināmu, ka pārgalvīgie, drosmīgie puīši – **Silakroga karoga uzvilcēji – bija Artūrs Leitāns-Šķēls un Rūdolfs Kroičs.**

Pēc skrejlapīņu notikuma un īpaši pēc karoga parādīšanās gandrīz katru dienu Varakļānu ielas apbraukāja, *pārķemmēja* zaļa Ņiva – VDK automašīna.

Tā pastāvīgi ieradās pie skolām. Tika iztaujāti skolēni un skolotāji. Toreiz daudzi dzīvoja satraukumā, jo pat ārzemju ansambļu mūzikas klausīšanās, arī »Čikāgas piecišu« klausīšanās tika uzskatīta bezmaz vai par valsts nodevību.

Ņivas ļaužu mērķtiecīgā, neatlaidīgā darbība un dzelžainais tvēriens deva arī savus rezultātus - no viņiem baidījās! Pēc kādas viņu vizītes mājās vidusskolas audzēknis U. uz uzaicinājumu nest vienu no tā laika PSRS savienoto republiku karogiem uz 9. maija Uzvaras svētku mītiņu Brāļu kapos, atbildēja: »Skolotāj, vairs savā mūžā nepieskaršos nevienam karoga kātam...«

Tā, lūk, varakļāniešos tika nīdēta brīvvalsts piemiņas saglabāšanas vēlme. Protams, mēs apzināmies, ka tie bija tikai sīki krikumiņi no vispārējās okupācijas tautas iznīcināšanas programmas.

Latvijas karoga iesvētīšana Varakļānu katoļu baznīcā pirms pacelšanas virs kultūras nama 1989. gada 25. martā. No kreisās: Pēteris Vaška, Jānis Krasts, karoga otrajā pusē – Ivars Zvidriņš, Voldemārs Strods (ar brillēm), Jurgis Trūps (ar brillēm), Anita Siņicina, Andris Pastars, Ineta Pastare, Francis Kančs, Mečeslavs Antonevičs (visu mūžu nostrādājis baznīcā par sakristejas kalpotāju), prelāts Antons Boldāns

Iesvētīto karogu jaunieši nes uz tā pacelšanas vietu virs Kultūras nama. Gājiemam pa priekšu ziedu groziņu nes 2 bērni: Anna Gabriša un Edvīns Sprūdžs. Jaunieši no kreisās: Anita Sārne, Ivars Zvidriņš, Anita Siņicina, Jurgis Trūps, Ineta Pastare, Andris Erels, Inga Mālniece, Pēteris Vaška, Jānis Krasts, Ausma Vaška, Jevgēnijs Patmalnieks, Vineta Nagle, Francis Kančs, Zinaīda Rāgele, Konstance Kanča

Gribas teikt: »Tie taču bērni, bet kur tad pieaugušie ar savu nopietno skatienu un attieksmi pret dzīvi?« Pieaugušie vienmēr un visur viņiem apkārt! Pat paši īpaši nevēlēdamies, radīja atbilstošu gaisotni tieši tādai jauniešu rīcībai. Un jaunieši darbojās atbilstoši savām izjūtām un spējām.

Pieaugušie jau līdz tam katrs bija pabijis savā Prokrusta gultā, bija izgājis cauri visvarenajai nolīdzināšanas ierindai. Nedrīkstēja taču citādi pat domāt, kur nu vēl rīkoties! Neredzot citu iespēju, viens bija samierinājies ar dzīvi, cits iekšēji gruzdēja visu mūžu, izstarodams apkārtne nesamierināmības ultraviļņus. Protams, netrūka arī tādu, kas bija apmierināti ar notiekošo.

Nekad agrāk tik daudzi mūsu paaudzes cilvēki nebija aizrāvušies ar politiku kā laikā no 1988. līdz 1991. gadam. Tas bija rosinoša emocionāla pacēluma pārpilns laiks, tas bija cerību un gaidu laiks, savas dzīves pārvērtēšanas un pašaplicināšanās laiks.

Cilvēki alkātīgi pildīja sevi ar informāciju, kas tika smelta no citas dzīves šķautnes, un caur citu prizmu paskatījās uz savu šķietami mierīgo, labklājīgo, sakārtoto, ikdienas rutīnā ierasto dzīvi, ieraugot sevi kā neaudzinātu, noplukušu, nabagu, nospiebtu, izkalpinātu un gandrīz jau iznīcinātu tautas palieku attīstīto pasaules tautu vidū. Tas bija pēdējais mirklis pirms iznīcības, kad mēs sākām attapties.

Vai nebija Dieva brīnums, ka lielajai, nesatricināmajai, varenajai, līdz zobiem apbruņotajai varai *misējās*? Paspruka varenā *pārbūve*, Tautas fronte un viss turpmākais. Neticami bija dzirdēt, kad 1989. gadā atcēla Latvijas PSR Konstitūcijas pantu par PSKP vadošo lomu, un varenā, *visu dedzīgi milētā* PSKP sabruka. KP šūniņas izjuka (un ne jau tik viegli!) arī Varakļānos dažādās iestādēs, organizācijās, uzņēmumos. Sāka dibināties alternatīvas organizācijas. Sākumā lēni, tad arvien straujāk sākās masu politizēšanās process.

1986. gadā Latvijā piedzima pirmā politiskā grupa »Helsinki 86«, kura uzdrošinājās padomju režīmam atklāti izvirzīt politiskas prasības, kas radīja pamatu Latvijas valstiskās atjaunošanas idejai. 1987. gadā izveidojās spēcīgs Vides aizsardzības klubs – VAK, vērsot sabiedrības uzmanību uz ekoloģiskām problēmām, kas neizbēgami bija cieši saistītas ar politiskiem jautājumiem. Šie jautājumi bija aktuāli arī Varakļānos. Pavisam nopietni sāka uztraukt mūsu mazās Kažaviņas upītes piesārņošana no linu fabrikas, pienotavas un visiem citiem pilsētas notekūdeņiem. Savs *devums* te bija arī kolhozu lauku apstrādāšanai ar lauksaimniecības ķimikālijām. Iznika vēži, zivis, ūdens smakoja. Piesārņojums izplatījās arī Lubāna ezerā, Aiviekstē, Daugavā un Baltijas jūrā.

* * *

Šajā politiskās darbības aizsākuma posmā iekrita arī mūsu pilsētas jubileja »Varakļāniem – 60! Pilsētas Izpildkomitejas priekšsēdētājs Oskars Kančs šini sakarā teica: »Es jau nebūtu es, ja šo situāciju neizmantotu!« Pilsētai svētki, bet rajona un republikas vara vēl jau cer uz atbalstu tautas masās. Kā gan iegūt un saglabāt labvēlību? - Protams, ja ne daudz, tad kaut mazliet atbalstot un apmierinot ļaužu prasības.

Un tā, ne jau bez cīņas, O. Kančs pilsētas labiekārtošanai un dažu sirdij mīļu stūriņu saglabāšanai sagādāja mazumiņu – 20 000 rbļ. Tos izmantoja Varakļānu pils remontam un Bērnu mūzikas skolas dibināšanai. Kultūras ministrs Raimonds Pauls uzdāvināja jaunajai mūzikas skolai flīģeli. Pieminekļu aizsardzības inspektors Bruno Podiņš palīdzēja vākt ziedojumus Jadvīgas kapličas atjaunošanai parkā. Savākti bija ap 300 rbļ. Kaplicai uzlika jumtiņu, bet naudas maiņas laikā palika tikai kapeikas. 1988. gadā tika noasfaltēta Kosmonautu iela, linu fabrikas veikala teritorija, ierīkots *Latvijas naftas* benzintanks, veikti citi mazāki darbiņi. Šajā laikā nopietni pievērsāmies pilsētas parka un kapu sakopšanai.

* * *

1988. gadā tika noorganizēts brauciens uz Mārcienas karaspēka daļu. Aicināti tika vecāki, kuru dēliem bija pienācis laiks iesaukumam obligātajā karadienestā Padomju armijā. Braucienu organizēja Madonas rajona kara komisariāts sevis aizstāvībai, jo tajā laikā jaunieši jau atsacījās pildīt karaklausību, dezertēja no armijas. Vecāki protestēja pret izrēķināšanos un nekārtībām armijā.

Mārcienā tika izrādīti un apstāstīti visi karavīra dzīves labumi. Pārrunās ar kara kungiem mūsu vecāki izrādīja uzdrīkstēšanos un mēģināja paš aizstāvēties.

Tas bija neparasti un grūti, jo vajadzēja pārkāpt ierasto bailu, padevības un paklausības sliekšni. Vajadzēja sevi pārvarēt, vēl nebija pārliecības par toreiz vadošās kompartijas jau ierobežoto spēku. Vēl cilvēki nezināja, ka vara un armija iekšēji ir galīgi satrunējusi.

Cilvēki, droši skatoties lielās armijas vīriem acīs, pavisam neierastos apstākļos, nedrošā situācijā pārspēja savu satraukumu, savas bailes un izrunāja savu un visas Latvijas sāpi, kas bija sakrājušies padomijas laikā. Šajā saietā no Varakļāniem piedalījās Poči, Barkāni, Ūzuliņi, Meļņi, Eiduki, Kanči, Garanči, Strodi.

Goda sardze pie Latvijas karoga pirms pacelšanas virs kultūras nama (25.03.89.). No kreisās: Inga Málniece, Andris Erels, Ivars Zvidriņš, Anita Sārne

Vecāki, atbraukuši mājās, uztraukumā gaidīja reakciju attiecībā uz pašiem un viņu bērniem, kāda neizbēgami būtu agrākajos gados. Bet, paldies Dievam, tādas vairs nebija. Tāpat valdošā kliķe jau toreiz bija nāvīgi ievainota.

* * *

1988. gada 11. novembrī – Lāčplēša dienā – Rīgas pils Svētā Gara tornī atkal sāka plīvot Latvijas karogs. Šī diena paliks neaizmirstama arī varakļāniešiem.*

Pa visas svešās varas laiku cilvēku sirdīs sakrātajiem pārdzīvojumiem emocijas šajā dienā pēkšņi izlauzās ārā. Katrā sirdī atklājās Raiņa Jāzepa sāpes dziļākā jēga: »Man pāri darīts!« Cilvēki gribēja izkliegt šo sāpi, – vēlējās izteikt pārējiem savus apslēptos, ilgi slepus sirdī nēsātos rūpestus un bailes.

Šajā dienā daudzi varakļānieši pulcējās pie vidusskolas, lai no turienes karogotā kolonnā, ziediem rokās, dotos uz Varakļānu plašāko vietu – 1. Maija laukumu – katoļu baznīcas sānos. Gājienu organizēja, vadīja pilsētas Tautas frontes lideri, un viņiem palīdzēja vietējais mākslinieks, fotogrāfs, dedzīgs pārmaiņu piekritējs un atbalstītājs Zigurds Mickevičs.

Ieradās Varakļānu pagasta ļaudis. Dekšāru pagasta demonstranti laukumā iesoļoja ar brašu dziesmu.

Kultūras nama pašdarbības dalībnieki bija tērpušies tautiskos apģērbos. Sieviešu koris »Dzelvērte« un folkloras kopa »Klāni« uzsāka mūžam dzīvo, skanīgo un mūžam jauno mīlestības un cerības apgaroto dziesmu »Es dziedāšu par tevi, Tēvu zeme«.

Sākās pilsētas dzīvē vēsturiski neaizmirstams brīdis.

Vēl jau nedrošu aplausu sveikts, jautājošu skatienu pavadīts uz paaugstinājuma uzkāpa Tautas frontes Varakļānu nodaļas priekšsēdētājs Jānis Salenieks. Viņš atklāja mītiņu ar vārdiem: »Tautas spēks palīdz pārvarēt visus šķēršļus ceļā uz patiesību un neatkarību, bet vienība – tautas spēka

* Stāstījumā izmantota videofilma »Lāčplēša diena Varakļānos«, O. Kanča personīgais arhīvs.

izpaušme. Tauta, kas savās sirdīs nes lielu brīvības liesmu, spožo vienības sauli, nepazudīs nekādās vēsturiskās pārvērtībās. Šobrīd radusies vēsturiska iespēja atbrīvoties no pagātnes smagās nastas...»

Salenieka kungs runāja par kareivju piemiņu, kuri, cīnoties ar pārspēku, atdeva savu dzīvību, par represiju gados salauzto cilvēku likteņiem. Tautas Frontes Varakļānu grupas vārdā viņš sveica atjaunotajos tautas svētkos visus klātesošos un novēlēja, lai Latvijas Gaismas pils nekad vairs negrimtu tumšajās dzīlēs.

Dzeju teica Varakļānu pagasta pārstāve Inta Cakule un skolotāja Aina Jaunzeme. Un tūlīt pat no laukuma atskanēja dziesma »Nevis slinkojot un pūstot...«.

Pēc dziesmas runāja pilsētas, vidusskolas novadpētnieks, vēsturnieks, arī mākslinieks Jānis Pilpuks. Viņš deva vēsturisko ieskatu par Lāčplēša dienas rašanos un Lāčplēša ordeņa dibināšanu. Savu runu beidza ar vārdiem: »Lai vienmēr mūsu tautas varoņa Lāčplēša drosmīgais gars ir dzīvs mūsu sirdīs!«

Varakļānu bērnodārza »Sprīdītis« audzinātāja Anfisa Volkova runāja par Varakļānu pilsētā dzīvojošo vairāku tautību cilvēku draudzīgu satikšanu.

Pēc A. Jaunzemes vēlreiz skandētās dzejas pirmo reizi atklātībā, milzīgā savīļņojumā, gaismas staru apspīdēts, nu jau trešo reizi (šoreiz legāli) mastā augstu pār Varakļāniem cēlās mūsu sarkanbaltsarkanais karogs. Klātesošie asarām acīs, drebošām sirdīm gatavi bija mesties ceļos lielā svētuma priekšā. »Dievs, svētī Latviju!«

Neizsakāmo savīļņojumu pārtrauca mierīgā, līdzsvarotā visu iecienītā katoļu draudzes dekāna, vēlāk prelāta, Antona Boldāna balss: »Augstu uzavejās sorkonboltsorkonais karūgs, kas nūmasts un otkol gūdā calts gaideja šū dīnu. Lai nivīns nauzadrūšņoj tagad tū nūjimt! Lai tū paaudzū paaudzes sorgoj kai senču montōjumu reizē ar tautas čaklumu un tykumu!«

Dekāns aicināja klātesošos atgriezties pie Dieva. Uzstāšanos nobeidza ar vēlējumu, lai ticības gaisma atmirdz mūsu dvēselēs.

Laukumā cilvēkos valdīja liels garīgs pacēlums. Pirms izklišanas vēl ilgi tika dziedātas dziesmas un pārrunāts izjustais un notikušais.

Bija izcīnītas tiesības svinēt šo dienu – Latvijas kareivju dienu, bet līdz savas valsts atjaunošanai vēl bija ejams tāls un šķembains ceļš.

* * *

1988. gada Lāčplēša dienā uzvilktais karogs svētku reizēs plīvoja virs ugunsdzēsēju biedrības novērošanas torņa. Šī vieta izrādījās ne visai piemērota karogam, jo tas traucēja apkārtnes novērošanu. Tautas frontes līderi un pilsētas izpildkomiteja nolēma karogu pārnest uz daudz piemērotāku vietu un 1989. gada 25. martā Latvijas tautas sāpju dienā sarkanbaltsarkano karogu pārnesa uz mastu virs pilsētas kultūras nama.

Pirms karoga pacelšanas to svinīgā ceremonijā, tērpušies tautas tērpos, veco ļaužu deju kolektīva dalībnieki ienesa katoļu baznīcā, lai svētītu. Baznīca bija pilna ar cilvēkiem. Dekāns A. Boldāns izdarīja mūsu karoga svētīšanas ceremoniju. Tā bija svētsvinīgi iespaidīga.

Pēc tam karogu – savas tautas vissvētāko dārgumu – jaunieši nesa pa Rīgas ielu līdz kultūras nama laukumam.

Laukums bija pilns ar ļaudīm. Plīvoja karogi ar melnām sēru lentēm un lozungi atgādināja vēsturisko sāpju traģēdiju.

Piemēram, vidusskolas aicinājumu uz šo mītiņu ievadīja teksts: »25. marts ir diena, kad visa Latvija atceras, pārdomā un klusē...

Deg sveces par piemiņu zudušiem vai nepārnākušiem tuviniekiem, draugiem.

Visa Māras zeme raud.

Mītiņš Latvijas karoga pacelšanai (25.03.89.). No kreisās: 2 skolēni — Liene Kivriņa un Kaspars Kivriņš, Ineta Pastare (noliekusi galvu), Jurgis Trūps (ar brillēm), Anita Siņicina, Pēteris Vaška, Ausma Vaška, Žanis Bezmers (Madonas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs), Varakļānu LTF līderis Jānis Salenieks (dziļumā), Zinaīda Raģele, Janeks Senkāns, Anna Rukmane, Anņonina Viļuma (bijusi Varakļānu vidusskolas direktore), Veronika Patmalniece, Oskars Kančs (Varakļānu pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs)

Mītiņā piedalījās arī politiski represētie. No kreisās: Janīna Poča (raud), Andris Roziņš, Veronika Veipa, Konstantīns Kokars, Jānis Ūzuliņš, Tekla Zepa (gaišs mētelis, melna šalle), Valentīna Jaško, Veronika Dukaļska, Eduards Strods (tur karogu). Aizmugurē karogu tur Jānis Vutnāns un Aleksandrs Kelass

Pati Māte Latvija Brāļu kapos raud. Raud par tūkstošiem deportēto, verdzināto un izsūtījumā bojā gājušo bērnu, kas visi viņai bija un ir mīļi un dārgi...»

Uz mītiņu bija aicināti novada represētie, kuri laimīgā kārtā atgriezušies no saviem baiso moku ceļiem. Skolēni viņiem pasniedza ziedus.

Mūzikai skanot, jauniešu goda sardzes (Inga Mālniece, Andris Erels, Ivars Zvidriņš, Anita Sārne) pavadīts, sarkanbaltsarkanais karogs lēni cēlās gar kultūras nama sienu uz augšu, līdz to

piestiprināja mastā virs kultūras nama ieejas durvīm. Tagad karogs varēja svētīt visus kultūras dzīves pasākumus.

Svinīgajā sēru mītiņā piedalījās un runāja iecienītā dzejniece Anda Līce, Madonas rajona Izpildkomitejas priekšsēdētājs Žanis Bezmers, pensionētā skolotāja, ilggadīgā Varakļānu vidusskolas direktore Antoņina Viļuma, pilsētas Tautas frontes grupas līderis Jānis Salenieks, kurš arī vadīja mītiņu.

Mītiņš bija sēru un savilņojuma pilns. Cilvēki aizgāja no mītiņa ar gandarījumu un milzīgu cerību, ka tautas krietnums pagātnē mums rādīs ceļu nākotnē.

* * *

1988. gadā visās Baltijas republikās tautas savilņojums radīja nepieredzētu izpausmi, kuras rezultātā (un pat ar valdības svētību) piedzima Tautas fronte. Tajā cilvēki saskatīja reālu iespēju pašiem ietekmēt sabiedrības pārmaiņas, iesaistīties politiskajā dzīvē. Tautas frontes statūtos un programmā viņi saklausīja jaunas dzīves jēgas piepildījumu. Tautas frontes mērķi bija cerīgi un daudzsoļi, un tauta tos dedzīgi atbalstīja.

Varakļānu sabiedrība, tāpat kā visa valsts, bija uzrūgusi kā aramzeme pavasarī, tā gaidīt gaidīja pirmo sējumu. Pirmie pie šī sakoptības darba stājās Jānis Salenieks (nesenais Varakļānu pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs), Viktors Briška (Varakļānu vidusskolas skolotājs) un Jānis Vutnāns (Varakļānu slimnīcas ārsts). Viņi pirmie uz savu roku pēc iedvesmas un praktiskas konsultācijas devās gan uz Rīgu, gan uz Madonu un LTF iniciatīvas punktiem. Viņi atveda uz Varakļāniem ideju uz vietas dibināt iniciatīvas atbalsta grupu. Šī iniciatīva iegūla auglīgā augsnē, ko bija jau iekultivējuši »Helsinki 86«, VAK, Radošās savienības paplašinātais plēnums, vēsturnieku

Varakļānu folkloras kopa »Klāni« 1989. gada 25. marta piedalās LTF rīkotajā mītiņā. Pie mikroфона dzejniece Anda Līce, no kreisās: Māris Marinskis (ar brillēm), Ivars Šminiņš (ar akordeonu), folkloras kopas vadītāja Zinaīda Raģele, Antons Zeps, Aina Kanča, Leonora Stabulniece, Veronika Poļaka, Sandra Mickeviča, Janna Erele. Pirmajā rindā bērni no kreisās: Verners Pelšs, Regīna Vilkausa, Evija Suhačeva

diskusijas par *balto plankumu* likvidēšanu vēsturē, Folkloras svētki »Baltica 88«, kuros piedalījās arī mūsu folkloras kopa »Klāni« Zinaīdas Raģeles vadībā, nacionālās simbolikas legalizēšana, »Brīvās Eiropas« balss ar mūsu novadnieka, jauniešu vidū personīgi pazīstamā žurnālista Daiņa Mjartāna un mūsu vidusskolas 1986. gada absolventa Andreja Svilāna (Andra Stroda-Sermo) līdzdalību tajā un daudzi citi pašapziņu rosinoši procesi.

Varakļānos vairākās vietās nodibinājās Tautas frontes atbalsta grupas. Kopumā tajās darbojās ap 500 dalībnieku.

Katoļu draudzes Baznīcas LTF atbalsta grupā, kuru vadīja Staņislavs Viļums, dalībnieku skaits vien sasniedza 245 cilvēkus. Tā bija lielākā LTF grupa Varakļānos.

Tika organizēta ļaužu piedalīšanās svētkoļojumā uz Aglonu 15. augustā, piedalīšanās kardināla J. Vaivoda bērēs un biskapa B. Slokāna pārapbedīšanas ceremonijā Aglonas bazilikā. Darbība tika vērstā arī uz vientuļo un slimo cilvēku atbalstīšanu pilsētā. Līdzko baznīcas rīcībā tika nodota sv. Viktora kapliča, dekāntēva Antona Boldāna aicinājumam atsaucās LTF baznīcas nodaļa un aktīvi iekļāvās celtnes remontdarbos. Visos baznīcas rīkotajos pasākumos par aktīvu darbību uzteicami Dekšāru ciema cilvēki. Kopīgiem spēkiem tika veikti Varakļānu kapsētas sakārtošanas darbi. Atdzīvojās Baznīcas saskarsme ar ārpusauli, t. i., pilsētas dzīvi.

Skolā sākās ticības mācības nodarbības un Svēto rakstu skaidrojumi. Vidusskolā to veica skolotāja Marta Eiduka un māsa Marjama (Tekla Vanaga). Dekāns Antons Boldāns tika uzaicināts iesvētīt pilsētas bērnu dārzu »Sprīdītis« (1990), vēlāk iesvētīja vidusskolu. Skolā tika organizētas izstādes, kas saistītas ar baznīcu, pārrunas un svētku svinības kopā ar mācītājiem. Skolotāja Leonora Laizāne sadarbībā ar dekāntēvu Adventes laikā vairākus gadus pēc kārtas vidusskolā veidoja svētsvinīgi klusu, dziesmotu pasākumu »Baltie Ziemassvētki«. Kopīgi skolā tika atzīmētas Lieldienas. Atmosfēras gados, uzsākot jaunu mācību gadu, skolēniem, skolotājiem un vecākiem tika veltīts dievkalpojums abās – katoļu un luterāņu – baznīcās. Atmosfēras sākumposmā daudzi nelaulāti pāri salaulājās un jau lieli bērni un vairāki pieaugušie tika kristīti, un luterāņi savā baznīcā iesvētīti. Atkal sāka darboties Svētdienas skolas. Katoļiem to vadīja māsa Marjama, luterāņiem – Anda Mālniece.

Ne mazāku ieguldījumu neatkarības atgūšanai Latvijā devuši visi tie cilvēki, kuri ik dienu sirsnīgi lūd Dieva palīdzību, lai Viņš apžēlojas par latviešu tautu.

Pateicoties Atmosfērai, reliģiskā dzīve sāka attīstīties ārpus baznīcu sienām, rodot atbalstu gandrīz katra varakļānieša mājās un daudzās sirdīs.

Baznīcas LTF grupa bija aktīva atbalstītāja un līdzdalībniece visos republikas LTF, rajona un pilsētas LTF atbalsta grupas pasākumos.

Aktīvu līdzdalību baznīcas tautfrontieši veica vietējās, rajona un Saeimas vēlēšanās. Lielu degsmi sabiedriskās aktivitātēs izrādīja bērnu dārza »Sprīdītis« darbinieku grupa. Neaizstājama arī pilsētas pasākumos bija dārziņa vadītāja un LTF grupas vadītāja Valentīna Pelša.

Vidusskolas grupā darbojās 24 dalībnieki. Iedvesmas un ideju ģenerators bija skolotājs Viktors Briška – sākumā vidusskolas grupas vadītājs, vēlāk pilsētas nodaļas līderis. Par sekretāri un kasieri strādāja Marija Kolneja. Pārlicināta par savu darbību bija Valentīna Briška. Viņa pirmā centās vidusskolā ārpusklases pasākumos iedzīvināt latvietību. Nodibināja un vadīja skolēnu folkloras ansambli, kura dalībnieki paši tikās ar veciem cilvēkiem un vāca novada tautas folkloru, pirmie iesāka vākt senos sadzīves priekšmetus novadpētniecības stūrītim – pamatu pašreizējam novada muzejam. Pēc viņas izstrādātā scenārija notika pirmā sarkanbaltsarkanā karoga pacelšana. 1989. gada 12. klases absolventi pateicībā skolai un kā atmiņu par sevi izlaidumā uzdāvināja pirmo sarkanbaltsarkano karogu. No tā laika Varakļānu vidusskolai bija savs pirmais pēcpadomju režīma sarkanbaltsarkanais karogs, kurš mastā tika celts nākošā mācību gada pirmajā skolas dienā.

Domāju, uzmanības cienīga ir dedzīgā skolotājas Veltas Kalvānes darbība. Viņa bija aculieciniece pirmajām »Helsinki 86« aktivitātēm pie Brīvības pieminekļa. Viņa organizēja skolēnu ekskursiju uz Rīgu tieši pirmajā »Baltijas ceļa« dienā un piedalījās braucienā uz O. Kalpaka piemiņas vietām. Viņa uzsāka un veica luterāņu draudzes atjaunošanu Varakļānos. Skolotājas tiešā līdzdalībā un uzraudzībā notika luterāņu baznīcas celšana no drupām, luterāņu kapsētas sakopšana, kapličas atjaunošana un mākslinieciski vērtīgā memoriāla sakopšana.

Vidusskolas tautfrontiešu grupas ļaudis, citi skaļāki, citi nosvērtāki un klusāki, bet pilnīgi visi bija dedzīgs balsts Atmosodas procesā.

Ļoti atsaucīga bija slimnīcas tautfrontiešu grupa. Neaizstājami aktivitātēs gan grupā, gan pilsētas nodaļā strādāja slimnīcas galvenais ārsts Jānis Vutnāns, dakters Julijans Blusanovičs, Osvalds Zalāns, feldšeri Viktors Eiduks, Valentīna Skrinda, medmāsiņas Zinaīda Rāgele, Valija Švarce u. c.

Varakļānieši »Baltijas ceļā« 1989. gada 23. augustā. No kreisās: Osvalds Zalāns, Marija Cīrule, Imants Cīrulis, Jāzeps Lemps, Janīna Poča, Antoņina Mestere, Anna Rukmane, Jānis Vutnāns, Andris Trops, Māris Marinskis, Andris Uzuliņš, Viktors Eiduks u. c.

1990. gada pašvaldību vēlēšanās varakļānieši Zinaīdai Rāgelei kā vienai no darbīgākajām slimnīcas grupas tautfrontietēm uzticēja pārstāvniecību Madonas rajona deputātu padomē. Viņa rezultatīvi strādāja Reliģijas lietu komisijā. Viņas neatlaidīgās darbības rezultātā tika iedalīti naudas līdzekļi arī Varakļānu luterāņu baznīcas atjaunošanas remontdarbiem.

Lietišķi darbīga bija Lubānas PMK-3 tautfrontiešu grupa: Anna Rukmane, Valentīna Garjāne, Rita Pelše, Valdis Selickis, Ēriks Krastiņš, Jānis Salenieks – pirmais pilsētas LTF atbalsta grupas priekšsēdētājs u. c. Sekretāres pienākumus veica Valentīna Garjāne un Anna Rukmane.

Laikā, kad karogus vēl nevarēja nopirkt veikalā, šīs atbalsta grupas dalībnieces pašas iepirka audumus un šuva sarkanbaltsarkanos un VAK karogus. Viņu lepnums bija vides aizsardzības zaļais karogs, kas līdzās sarkanbaltsarkanajam karogam pelnīti ieņēma vietu pie pilsētas daudzdzīvokļu mājām.

Lubānas PMK-3 grupa un Varakļānu ciema grupa (vadītājs Andrejs Ivanovs) bija galvenie transporta gādātāji dažādu republikas LTF pasākumu atbalstītāju dalībniekiem.

Visus Tautas frontes organizētos pasākumus dedzīgi atbalstīja kultūras nama darbinieki: bijusi direktore Leonora Stabulniece, metodiķe Antra Stepanova, jaunā direktore Marija Madžule, kultūras nama saimnieks Antons Piļpuks, visi pašdarbības kolektīvi. Neiztrūkoši vienmēr bija jauniešu un pieaugušo deju kolektīvi (vadītāja M. Madžule), sieviešu koris »Dzelvērte« (vadītāja nopelniem bagātā diriģente Antoņina Mežinska un dēls Jānis Mežinskis uz vajadzīgo pasākumu bez iebildumiem katrreiz ieradās no Rēzeknes), folkloras kopa »Klāni« (vadītāja Zinaīda Rāgele). Vienmēr pasākumos uzstājās Viktora Čerņecova, Valentīnas Briškas, Leonoras Laizānes, Ainas Jaunzemes sagatavotie vidusskolas skolēni.

Pulcēšanās vieta darba korigēšanai bija ugunsdzēsēju biedrības zāle 1. Maija laukumā. Uz sanāksmēm parasti ieradās visi Tautas frontes iestāžu grupu vadītāji, kā arī bieži tika uzaicināti palīgā iestāžu, organizāciju un uzņēmumu vadītāji. Viņi nekad neliedza savu atbalstu.

Visas pilsētas Atmodas laika sabiedriskās aktivitātes LTF atbalstam organizēja un vadīja LTF Varakļānu pilsētas un Dekšāru grupas līderi: Jānis Salenieks, Viktors Briška, Rūdolfs Kroičs, Jānis Vutnāns, Pēteris Justs, Andrejs Ivanovs u. c.

Dekšāru pagasta ļaudis organizējās savrup, jo administratīvi Dekšāres pieder pie Rēzeknes rajona un viņi darbojās sava rajona ietvaros.

1988. gada septembrī Dekšāru grupā uzsāka darbu 66 biedri, bet 1989. gada oktobrī jau darbojās 108 tautfrontieši. Tā bija viena no ietekmīgākajām lauku grupām Rēzeknes rajonā. Tāpēc arī LTF dibināšanas kongresā Rīgā 1988. gada 7. un 8. oktobrī no septiņiem Rēzeknes rajona delegātiem viens – Pēteris Justs – bija no Dekšārēm.

Dekšāru LTF grupa aktīvi darbojās visās iespējamās demokrātiskās, nevardarbigās protesta formās: cīņā pret migrāciju, pret vardarbību Padomju armijā, par demokrātiskām vēlēšanām, pret Interfrontes centieniem, tautas manifestācijās Daugavpilī, braucienos uz barikādēm, ziedojumu vākšanā piemineklim »Vienoti Latvijai« Rēzeknē, visāda veida tautas izglītošanā ar devīzi »Jāstrādā!«. Dekšāru pagastā bija vislielākais laikraksta »Atmoda« abonētāju skaits rajonā. Zīmīgi tas, ka līdzās latviešiem ļoti draudzīgi un atsaucīgi darbojās arī krievi un citu tautību pārstāvji.

Kā piemiņa no LTF darbības Atmodas laikiem zaļo koku aleja Grivženiekos asfalta malā pie avotiņa, kuras idejas autori bija Oskars Ahentāls, Aivars Strods un Bronislavs Svilāns.

Aleju nosauca rakstnieka A. Sprūdža vārdā, citi dēvē to par Atmodas aleju.

* * *

Leonoras Laizānes, Veltas Kalvānes, Viktora Briškas organizēti, 1989. gada Lāčplēša dienas vakarā, krēslai iestājoties, varakļānieši ar karogiem un iedegtām svecītēm rokās pulcējās pie pilsētas Brāļu kapu stūra Rīgas un Lubānas ielu krustojumā pretī katoļu baznīcai, lai gājienā dotos uz luterāņu kapsētas memoriālu. Šinī brīdī tas mums simbolizēja neatkarības cīņu pieminekli. Bija samērā vējains un nemīlīgs vakars, svecītes bieži dzisa, bet gājēji prata saglabāt uguntiņas visu ceļu līdz kapsētai. Kapsētā noturējām klusuma brīdi, runāja Tautas frontes grupas līderis V. Briška, arī V. Kalvāne, L. Laizāne, A. Jaunzeme u. c.

1990. gada Lāčplēša dienas svinības atkārtojās līdzīgā veidā.

Varakļānieši savos dzīvokļu logos bija iedeguši liesmojošās svecītes, parādot cieņu savas tautas Lāčplēšiem, parādot drosmi pašapliecināties un gatavību nostāties savas Latvijas aizsardzībai. Protams, tobrīd vēl ne katrā logā mirdzēja gaismiņa. Daudzi logi bija stingri noslēgti un draudoši melni.

Cilvēku krūtis urdīja nemiera, satraukuma, uzbudinājuma sajūtas. Kaut kāds vēl neskaidru, pretrunīgu un mokošu izjūtu kamols iestrēdza kaklā ne vienam vien.

* * *

Atsaucoties LTF kongresa ierosinājumam par Tautību foruma sasaukšanu, 1988. gada 28. novembrī Varakļānu kultūras namā notika pilsētas iedzīvotāju sapulce, kuru organizēja pilsētas izpildu komiteja.

Sapulcē piedalījās 113 iedzīvotāji. Sapulci vadīja pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs Oskars Kančs, protokolēja Marta Dūda. Darba kārtībā izskatīja jautājumu par delegāta izvirzīšanu

Latvijas Tautu forumam u. c. Tika nosaukti pieci delegātu kandidāti, kurus izvirzījušas pilsētas strādājošo sapulces, no zāles saraksts tika papildināts vēl ar vienu kandidātu. Atlasei, atklāti balsojot, palika kandidāti: Anna Rukmane, Rūdolfs Kroičs, Staņislavs Viļums, Leontīne Garanča, Vladislavs Salenieks, Oskars Kančs. Neviens no iepriekšējās strādājošo sapulcēs izvirzītajiem kandidātiem netika ievēlēts. Uz Tautu forumu brauca Oskars Kančs. Šķiet, ka šī sapulce bija pirmā, kurā nenotika *vienbalsīga* jau iepriekš izvirzīto kandidātu atbalstīšana. Tautību forums tika uztverts un gatavots vēl ar dalītām iecerēm un pat ar diametrāli pretējām izjūtām un mērķiem.

Minētajā iedzīvotāju sapulcē pirmo reizi Varakļānos oficiāli izskanēja arī doma par latviešu valodas mācīšanu krievvalodīgajiem strādājošajiem Varakļānu bērnumamā un Varakļānu linu vērpurvē. Šī doma īstenojās! Mācīja skolotājas Genovefa Melne, Tamāra Locāne, Lidija Jostsone. Tikai 1989. gadā AP pasludināja latviešu valodu par valsts valodu un nolēma veikt krievvalodīgajiem iedzīvotājiem valsts valodas atestāciju. Vēlākajos gados visi tie cilvēki, kuri vēlējās, arī Varakļānos sekmīgi nokārtoja valsts valodas prasmes pārbaudījumus.

* * *

Iekļāvāmie arī plaši izvērstajā Latvijas Republikas Pilsoņu komiteju darbībā. Kur tikai nenotika pilsoņu reģistrācija! – To veicām izpildkomitejā, baznīcā, iestādēs, veikalā, tirgū, uz ielas – visur tur, kur pulcējās ļaudis. Un katrs vēlējās apliecināt savu pilsonību. Pilsonības reģistrācija savā veidā bija Latvijas tautas aptauja, lai pārliecinātos, cik ir pilsoņu, kas iestāsies par Latvijas neatkarību, lai pārliecinātos par pilsoņu aktivitātes līmeni, bet galvenais, – lai mobilizētu cilvēku pašapziņu izšķirošam ceļam uz valstisku neatkarību. Pilsoņu reģistrācijas akciju Varakļānos vadīja izpildkomitejas sekretāre Anna Strode.

Sociologi ziņoja, ka LTF atbalstījuši gandrīz 65% iedzīvotāju. Arī Varakļānos ārpus LTF grupas ietvariem radās tās ideju anonīmi atbalstītāji. 1989. gadā uz savu roku, paši finansējami savu ideju īstenošanu, kapu pieminekli toreiz vēl tikai mirstošajai Latvijas Padomju Sociālistiskajai Republikai uzstādīja degvielas uzpildes stacijas darbinieki.

Kapakmeņa veida piemineklis atrodas Jēkabpils–Rēzeknes šosejas malā Varakļānos 145. degvielas uzpildes stacijas zālienā. 1997. gada 15. jūlijā »Neatkatīgajā rīta avīzē« rakstā »Latvijas PSR apbedīta Varakļānos« lasām: »Toreiz bija tāds liels nacionāls pacēlums, un arī mēs, degvielas uzpildes stacijas darbinieki, nolēmām izveidot kaut ko atmiņā paliekošu, kas vienlaikus atgādinātu par pārciesto un iemūžinātu atmodas sākumu.«

Piemineklis pasūtīts un izgatavots Pļaviņu kapakmeņu darbnīcā, uzstādīts minētajā zālājā un visiem vēsta »Mūžīgu dusu, Latvijas PSR«.

* * *

1989. gada 23. augustā piedalījāties »Baltijas ceļā« – nevardarbīgas atbrīvošanas manifestācijā. Pēc LTF izstrādāta scenārija 23. augusta vakarā uz desmit minūtēm visā šosejas Tallina–Rīga–Viļņa garumā cilvēki sadēvēs rokās ar vārdiem 3 valodās: »vabadu«, »brīvība«, »laisve«. »Baltijas ceļš« pārsteidza ar savu vienotību. Divi miljoni vīriešu, sievietes, bērnu, sirmgalvju elektrizējās dzīvā ķēdē no Tallinas līdz Viļņai, demonstrējot miera un saliedētības paraugu. Mēs, varakļānieši un deksārieši, bijām tikai piliens divu miljonu cilvēku lielajā spēkā. Tomēr mēs bijām pārliecināti spēks, jo jutāmies atbildīgi par šo laiku un savu vietu uz šīs zemes. No Varakļāniem izbraucām ar diviem autobusiem un personīgajām automašīnām. Dekšārieši brauca ar savu transportu.

LTF visi spēki arvien vairāk virzījās uz Latvijas Valsts atjaunošanu. Lielāku impulsu deva LTF otrais kongress 1989. gada oktobrī, kurā piedalījās arī divi varakļānieši – Jānis Salenieks un Rūdolfs Kroičs.

1990. gada 4. maija diena. Pilsētas kultūras namā notika Varakļānu vidusskolas rīkotais pašdarbības kolektīvu un koku atskaites koncerts. Viss ritēja saskaņoti, kā iecerēts. Tomēr pašdarbnieki, skolotāji un skatītāji zālē jutās satraukti. Lielākajai daļai dalībnieku prāts, domas un sirds kavējās nevis pie zālē notiekošā, bet gan satraukumā un gaidās saistījās ar tobrīd notiekošo Rīgā, Augstākās Padomes zālē. Tur tobrīd izšķīrās mūsu valsts dzīvības un nāves jautājums.

Cerīgo ziņu pirmais saņēma pilsētas valdes priekšsēdētājs Oskars Kančs. Tika pārtraukts koncerts. Viņš paziņoja varakļāniešiem, ka Latvijas Augstākā Padome ar 138 balsīm »par« pieņēmusi Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Zālē iestājās pirmsgaviļu klusums. Applāpētās emocijas lauzās no cilvēku krūtīm gaviļu, mīlestības un neizsakāma gandarījuma asarās. Uz skatuves esošais skolēnu koris uzsāka »Nevis slinkojot un pūstot«. Emociju pārpilnība viņoja pār zālē dziedājošo cilvēku galvām. Skolotājs Viktors Čerņecovs diriģēja kori un dziedātājus. Valdīja vispārējs emocionāls pacēlums. Bijām jauna, daudzsološa laikmeta sākuma gaidās. Tātad Latvija juridiski kļuva mūsu!

* * *

Bet melni mākoņi arvien ciešāk samilza ap Latvijas cerīgajām un sajūsmas pilnajām debesīm. Padomju militārpersonu aktivitātes valstī arvien pastiprinājās, kļuva nekaunīgākas un ciniskākas. Arvien biežāk galvaspilsētas centrālajās ielās pārvietojās bruņu transportieru kolonnas un armijas tehnika, nereti nācās vērot zemu lidojošus kara helikopterus.

Baltijas republiku stāvoklis kļuva nedrošs un draudīgs. Sekoja 1991. gada janvāra asiņainās dienas Lietuvā.

Laikā, kad mūsu ceļš uz Latvijas neatkarību bija nopietni apdraudēts, kad aktivizējās tumšie spēki, 1991. gada 12. janvārī, protestējot pret LKP un Padomju armijas vardarbībām, Varakļānu pilsētas kultūras namā notika Varakļānu pilsētas un Varakļānu pagasta iedzīvotāju kopsapulce, kurā pieņemtais lēmums skanēja tā:

1. Atbalstām Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Ministru Padomes pašreizējās darbības programmu.
2. Nosodām LKP CK rīcību patvarīgā Preses nama ieņemšanā (1991. gada 2.–3. janvārī)
3. Atbalstām *Preses nama* darbinieku nostāju, to atstājot, un neceļam pretenzijas par to, ka nesaņemam preses izdevumus.
4. Izsakām protestu pret PSRS desanta karaspēka ieviešanu Baltijā un bruņotu provokāciju izraisīšanu Lietuvā, kā arī citās Baltijas republikās.

* * *

Bet 14. janvāra rītā plkst. 8.00 tika sasaukta Varakļānu pilsētas iestāžu, uzņēmumu un organizāciju vadītāju sanāksme. Darba kārtībā viens jautājums – »Par stāvokli republikā un Baltijā un par turpmāko darbību pilsētas padomē«.

O. Kančs – pilsētas IK priekšsēdētājs – runāja par stāvokli Baltijā, aicināja klusuma brīdī solidarizēties ar Lietuvas tautu un godināt bojā gājušos. Informēja par draudīgo stāvokli Latvijā un izteica aicinājumu doties apsargāt valsts stratēģiskos centrus. Izbraukšana steidzama, šai pašā dienā – 14. janvārī plkst. 14.00, otrais brauciens – 15. janvārī. plkst. 8.00 no pilsētas IK (Daugavpils ielā 31), par nākošajiem braucieniem tiks lemts pēc vajadzību noskaidrošanas.

Vienojās par nepieciešamo līdzņemšanai: siltām drēbēm, termosiem, maizītēm, medikamentiem. Līdzī jābrauc ārstam.

Braucienam tika aicināti tikai brīvprātīgie, un to pieteicās vairāk nekā varēja sasēsties autobusus. Cilvēki saprata, ka viņiem jābūt gataviem uz vislaunāko. Ļoti iespējams, ka kāds arī neatgriežas vairs mājās. Cilvēkiem, pirms izlēma braukt uz barikādēm, bija jāizšķiras par gatavību ziedoties. Un Latvijas Republikas, t. i., savas valsts neatkarības ideja uzvarēja bailes.

Pavisam no Varakļāniem uz Rīgas barikādēm trīs dienās aizbrauca aptuveni 130 cilvēki, no Dekšārēm – divtik. Dienā no Varakļāniem brauca pa trīs pārpilniem autobusiem. Autobusus deva MCVU (J. Čudarāns), kolhozs *Latgale* (J. Pīgoznis), Varakļānu kultūras nams (M. Madžule), Dekšāru kolhozs *Vienība* (E. Kolosovskis).

Šai ļoti atbildīgajā un bistamajā laika posmā Varakļānu pilsētas un ciemu iestādēs valdīja lietišķa, izprotoša atmosfēra.

Barikāžu aizstāvjiem līdzņemšanai tika gatavoti pārtikas groziņi pilsētas un ciemu iestādēs. Bērnudārza »Sprīdītis« (vad. V. Pelša) virtuvē un vidusskolā valdīja satraukums un darba rosme. Tika cepti pīrādziņi, gatavotas maizītes. Darba biedri, draugi palīdzēja sarūpēt līdzņemamo pašreizlīdzīgajiem barikāžu aizstāvjiem.

Mūsu aizstāvības objekts bija stratēģiski svarīgais informācijas centrs – televīzijas tornis Zaķusalā.

Runājot par cilvēku sajūtām tur, uz barikādēm, atbildes bija: trauksmaina, bet milzīga atbildība; lai nāk kas nākdams, bet no šejienes mēs projām neiesim; te dzima un nostiprinājās pārliecība, ka savu brīvību un neatkarību otrreiz bez cīņas neatdosim; stāvēsim uz dzīvību un nāvi!

Te vietā ir minēt Latgales dzejnieces Naaizmērstules (1890–1965) vārdus: »Mōcis vērtēt savu dzimteni, esi gotovs aizstōvēt tū, nasaslēp kōktā, kod dzimtine uperu nu tevis prosa!«

* * *

Iepriekš minētajā Varakļānu pilsētas iestāžu, uzņēmumu un organizāciju vadītāju sanāksmē izstrādāja rīcības plānu šim kritiskajam dzīves periodam. Nolēma: pienotavai izstrādāt plānu, kā pārkārtot ražošanu, lai nepieciešamības gadījumā apgādātu pilsētu ar piena produktiem. Arī patērētāju biedrībai tika dots uzdevums nodrošināt iedzīvotāju apgādi ar pārtiku ekstremālā situācijā. Bija nolemts veikt diennakts dežūras telefonu iecirkni, pastiprināt uzraudzību, lai nevainojami darbotos gan telefonu sakari, gan radiotranslācija. Iestāžu vadītājiem bija jāizmaksā vidējās algas tiem strādājošajiem, kuri brauca uz barikādēm. Visiem organizāciju vadītājiem vai viņu vietniekiem nepārtraukti bija jābūt uz vietas, lai nepieciešamības gadījumā varētu pārorientēt darbu.

Pilsētas IK sekretāre Anna Strode aicināja visus uz miera un izturības saglabāšanu, nepieļaujot nekādus konfliktus ne darba, ne nacionālajā jautājumā! Katram pašam stingri vajag organizēt sevi.

Mācītājam lūdza aicināt tautu – draudzes locekļus saglabāt mieru. Pilsētā, pilsētas un ciemu IK tika organizētas dienas un nakts dežūras.

Tajā pašā dienā, 1991. gada 14. janvārī, daudzi varakļānieši devās uz Rīgas Daugavmalu, lai piedalītos Vīslatvijas manifestācijā ar mērķi atbalsēt likumīgi ievēlēto Latvijas valdību un izteikt protestu pret iespējamo bruņoto apvērsumu.

Bet 20. janvārī Rīgā »no ložu rētām parka kokiem tecēja sula«.

Televīzijas ekrānos šāva un trāpīja mums katram sirdī.

Rajonu iekšlietu darbinieki pa radio nepārtraukti tika aicināti ierasties Rīgā kaujas gatavībā. Jau naktī no 20. uz 21. janvāri uz Rīgu devās 18 rajona iekšlietu daļas darbinieki. Viņu vidū bija arī Iekšlietu daļas pilnvarotais Varakļānos Vladimirs Turkins.

* * *

Kā mēs atbalstījām Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 12. februāra lēmumu rīkot 3. martā Latvijas iedzīvotāju aptauju par attieksmi pret Latvijas neatkarību?

20. februārī uz pirmo sēdi sanāca Latvijas iedzīvotāju aptaujas sarīkošanas Varakļānu pilsētas iecirkņa aptaujas komisija.

Notika pienākumu sadale starp komisijas locekļiem un izrunāti tika darba organizatoriskie jautājumi. Tika nolemts nekavējoties uzsākt gatavošanos aptaujai. Bija jā sastāda aptaujājamo saraksti, jā sagatavo urnas, jā saņem biļeteni, jā izdala ielūgumi iedzīvotājiem. Runāja par transportu aptaujas dienai, par cilvēkiem, kas strādās pie galda ar sarakstiem, par kabīņu iekārtošanu utt.

Bija padomāts arī par telpu noformējumu, mūziku, finansiālajiem līdzekļiem.

Septiņas dienas pirms aptaujas dienas iecirknī notika dežūras (no plkst.15.00 līdz 20.00). Iedzīvotāju aptaujas sarīkošanai 1991. gada 3. martā Varakļānu iecirknī tika iztērēti 2000 rubļi.

Lūk, varakļāniešu balsu skaitīšanas rezultāti (pēc balsu skaitīšanas protokola 1991. gada 3. martā), atbildot uz aptaujas jautājumu: »Vai Jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku?«:

Aptaujas dalībnieku kopskaits iecirknī (pēc aptaujas saraksta) - 1936

Aptaujas biļetenus saņēma – 1882

Urnā atradās – 1880

Par atbildi *Jā* nodoto balsu skaits – 1742

Par atbildi *Nē* nodoto balsu skaits – 125

Par nederīgiem atzīti – 13

Tā mēs – varakļānieši – balsojām Vislatvijas aptaujā par brīvu neatkarīgo Latviju. Mūsu *Jā* balsīm bija zelta svars, cerību pilnas nākotnes svars tautas, pasaules un cilvēces priekšā.

* * *

Vēl nopietns pārdzīvojums arī varakļāniešus skāra 1991. gada augustā, kad sākās apšaušana Doma laukumā Rīgā, kad OMON vienības ieņēma Latvijas Radio, kad LR AP izskatīja LR konstitucionālo likumu par LR valstisko statusu, kad *melnās beretes* sāka izklīdināt cilvēkus, kuri bija ieradušies aizstāvēt LR AP ēku. Bet par spīti visam Augstākā Padome paspēja pasludināt Latvijas Neatkarību!

Šajā draudīgajā situācijā 23. augustā ar diviem autobusiem un personīgajām mašīnām vēlreiz devāmies aizstāvēt savas zemes pleķīti, šoreiz liesmojošā »Baltijas ceļa« posmu, tāpat kā iepriekšējā reizē, aiz Cēsīm uz Pleskavas šosejas. LTF aicināti, savu līderu mudināti un organizēti, ņēmām līdzi svecītes, fotoaparātus, videokameras. Plkst. 19.00 uzliesmoja mūsu spīts, aizstāvēšanās, nelokāmas vienotības uguns kuri un sveču liesmu virtene. Šoreiz tautas siržu liesmām pievienojās arī uguns liesmas. Liesmoja »Baltijas ceļš« – Lietuva–Latvija–Igaunija. Arī Varakļānu novada ļaudis šīnī brīdī un šīnī vietā katrs personīgi vēl ciešāk apzinājās savu spītu, savu gatavību un varēšanu.

* * *

Stāvoklis valstī pamazām normalizējās. Sāka noplakt kaislības, un sākās milzīgais valsts atjaunošanas un sakārtošanas darbs, kurš, neskatoties uz visu paveikto, sabiedrību pārsteidza nesagatavotu. Milzum daudz kas mūsu apziņā vēl šobrīd neatbilst jaunajai situācijai. Tikai lēnām kristalizējas priekšstati par mērķiem, uz kuriem jāvirzās atjaunotajai Latvijai.

1990. gada martā notika Latvijas PSR deputātu un vietējo TDP vēlēšanas. Pilsētas padomē tika ievēlēti cilvēki, kas aktīvi darbojās Tautas frontē vai arī bija lojāli tās centieniem. Pilsētā tika ievēlēti 30 deputāti: Julijans Blusanovičs, Valda Briška, Lilija Čerņecova, Albīne Dūda, Jānis Donga, Vija Eiduka, Viktors Eiduks, Juris Eiduks, Lidija Jostsone, Oskars Kančs, Svetlana Klimakova, Ludmila Kozireva, Rūdolfs Kroičs, Leonora Laizāne, Genovefa Melne, Jānis Nevlans, Valentīna Pelša, Jānis Ragaussis, Aloizs Strods, Arvīds Strods, Jānis Strods, Jāzeps Strods, Jānis Salenieks, Feodosija Samsonova, Pēteris Stiuka, Rasma Segale, Jānis Vutnāns, Helēna Zieda, Osvalds Zalāns, Antons Zeps.

Trīs deputāti no Varakļāniem – Oskars Kančs, Zinaīda Raģēle, Ivars Balodis – tika ievēlēti Madonas rajona TD padomē. No Varakļānu pagasta tika ievēlēts Jāzeps Garjānis.

Rajona TDP šā sasaukuma laikā 1991. gadā iesākās plaša, lietišķa, ilgstoša, vēl šodien aktuāla sadarbība ar Vaijes pagastu (Vācijā). Pateicoties tai, daudzi varakļānieši ir iepazinušies ar dzīvi ārzemēs, mācījušies Vaijes pagasta skolās, pārveduši no Vāczemes krietnu iespaidu, zināšanu, kultūras, izglītības un darba pieredzes bagāžu. Visa tā iespaidā guvuši jaunu skatījumu uz dzīvi, uzsākuši līdz šim nebijušu privāto uzņēmējdarbību, gūto pieredzi cenšas iedzīvināt pilsētas un ciema ikdienas dzīvē.

Minētās vēlēšanas vēl nevarēja uzskatīt par demokrātiskām, jo valstī vēl atradās okupācijas karaspēks. Bet tik un tā šinī komandā jau bija ievēlēti tie cilvēki, kuru vārdi padomju gados tikpat kā nemaz netika minēti saistībā ar sabiedrisko dzīvi, daži pat bija agrākajam režīmam nevēlami.

Daudziem deputātiem nebija pieredzes šinī darbā, un tāpēc tas nevedās gludi. Reizēm, labu gribot, cilvēks izpelnījās ironisku piezīmi vai nopēlumu no padomju darbā pieredzējuša aktivista. Tas pats notika arī Tautas frontes grupās. Bet tautfrontieši tik darbojās tālāk tā, kā viņiem lika sirdsapziņa. Šī sasaukuma Varakļānu pilsētas TDP priekšsēdētājs bija Jānis Salenieks, viņš arī – Tautas frontes grupas līderis.

Paralēli pastāvēja arī pilsētas izpildkomiteja ar septiņiem ieceltiem locekļiem. Oskars Kančs – pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs, Anna Strode – izpildkomitejas sekretāre, kā arī Vladislavs Salenieks, Jānis Čudarāns, Larisa Saleniece, Jānis Vutnāns, Marija Pušmucāne.

Oskaram Kančam kā pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājam šī sasaukuma laiks nebija no vieglajiem. Vajadzēja lielu prasmi un daudz enerģijas, lai pretrunīgā un sarežģītā politiskā situācijā sastrādātos ar nepieredzējušiem deputātiem.

Varakļānu ciema Tautas deputātu padomē tika ievēlēti: Valentīns Tumans, Kārlis Eriņš, Māra Bārbale, Jānis Siliņš, Jānis Ozoliņš, Genovefa Vilcāne, Pēteris Kančs, Antonija Vaļka, Vladislavs Pugačevskis, Anna Āboliņa, Genovefa Kokare, Staņislavs Broks, Juris Kārkls, Antons Zalāns, Marija Vaļka, Juris Pelšs, Arnis Putniņš, Anatolijs Indāns, Jānis Stafekis, Ivars Vilkaušs.

Par Tautas deputātu padomes priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Siliņu. Paralēli ciema Izpildkomitejā strādāja septiņi IK locekļi: Jānis Bārbals – priekšsēdētājs, Genovefa Kokare, Pēteris Solzemnieks, Jāzeps Garjānis, Aina Grāmatniece, Lilija Ozoliņa, Kornēlija Poča. Varakļānu ciema TDP Izpildkomitejas sekretāre bija Genovefa Kokare.

Dekšāru ciema deputātu padomē tika ievēlēti: Antons Ikaunieks, Gunārs Kazāks, Pēteris Orlovs, Alfons Sparāns, Pēteris Svilāns, Andrejs Ikaunieks, Arnolds Klušs, Veronika Saleniece, Pēteris Mičulis, Oļģerts Justs, Leopolds Naglis, Edvīns Svalbs, Juris Počs, Aloizs Erels, Jānis Benislavskis. Pagasta valdi vadīja Jānis Benislavskis. Par sekretāri strādāja Ināra Juste.

* * *

Latvijas Republikas AP trijos gados sagatavoja pamatu Saeimas vēlēšanām un sekojošajām vietējo pašvaldību vēlēšanām. Pēc sešdesmit divu gadu pārtraukuma Latvija varēja organizēt demokrātiskas daudzpartiju vēlēšanas. Vēlēšanās tika dotas tiesības piedalīties tikai Latvijas Republikas pilsoņiem.

Folkloras kopa »Klāni« 1996. gadā

Aktivizējās politiskā dzīve. Sāka veidoties jaunas partijas, vēlēšanu savienības, apvienības, organizācijas un pilsoņu kopas.

1994. gadā notika vietējo pašvaldību vēlēšanas. Un, lūk, pirmo demokrātisko vēlēšanu rezultāts: Varakļānu pilsētas domē tika ievēlēti no KDS Julijans Blusanovičs, Antons Zeps un Arvids Strods, no Varakļānu slimnīcas vēlētajū apvienības Juris Vēveris un Antons Strods, no vēlētajū apvienības »Stars« – Oskars Kančs, Juris Kazāks un Anna Razgale, no Varakļānu vidusskolas apvienības – Jānis Pilpuks. Par pilsētas domes priekšsēdētāju deputāti ievēlēja Juri Vēveri. Par domes izpilddirektori apstiprināja Annu Strodi, – ilggadējo izpilddomniejas sekretāri un pilsētas valdes sekretāri.

Varakļānu pagasta valdē tika ievēlēti: no vēlētajū apvienības »Zeme« – Jānis Bārbals, Genovefa Kokare, Antons Zalāns, Andrejs Ivanovs, Anna Āboliņa, Ivars Vilkaušs, no vēlētajū apvienības »Ikdiena« – Rita Pelša. Par Varakļānu pagasta valdes priekšsēdētāju atkārtoti tika ievēlēts Jānis Bārbals, bet Genovefa Kokare par pagasta valdes sekretāri.

Par Dekšāru pagasta valdes priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja Jāni Benislavski. Par pagasta kancelejas vadītāju strādāja Ināra Juste.

* * *

Klāt bija 1997. gada pašvaldību vēlēšanas. Varakļānu pilsētas domē tika ievēlēti sekojoši varakļānieši: Juris Vēveris, Gunārs Gabrišs, Valija Švarce, Juris Daleckis, Viktors Briška, Oskars Kančs, Kornēlija Poča, Julijans Blusanovičs, Inguna Garanča. Pilsētas domes priekšsēdētājs – Juris Vēveris, izpilddirektore – Anna Strode. Varakļānu pagasta valdē tika ievēlēti un strādā: Jānis Bārbals, Anna Āboliņa, Antons Zalāns, Rita Pelša, Ivars Vilkaušs, Andrejs Ivanovs, Jānis Vaļka. Pagasta valdes priekšsēdētājs – atkārtoti Jānis Bārbals. Sekretāre – Genovefa Kokare.

Dekšāru pagasta valdē tika ievēlēti: Leopolds Naglis, Jānis Benislavskis, Bernadete Kanča, Jānis Stafeckis, Veneranda Kivle, Raitis Svilāns, Aldis Ceipinieks. Par pagasta valdes priekšsēdētāju ievēlēja Leopoldu Nagli, pēc viņa atteikšanās šajā amatā ievēlēja Jāni Benislavski. Par pagasta kancelejas vadītāju strādāja Ināra Juste.

NRA lasām: »Pirms mēs sākām cīņu, valsts nebija. Tagad valsts ir!« Tad bija cīņa uz dzīvību un nāvi. Pirmo reizi Tautas frontes kongresā dziedātā Latvijas himna skanēja īpaši, – vai skanēs tā kādreiz vēl tā? Citēju Daini Īvānu: »Pirms desmit gadiem radusies visaptverošā tautas kustība bija fenomēns, kas tuvākajos simt gados neatkārtosies... Vēsture apliecina, ka šādas kustības rodas tikai izšķirošos brīžos. Tautas fronte vēsturē ieies kā simbols. Tas bija svēts brīdis, kas piederēja visiem. Tas bija laiks, ko mēs paši veidojām.«

1992. gadā atjaunojām ceļmalas krustu Strodu sādžā; 1993. gadā noņēmām no pjedestāla Ļeņina pieminekli Varakļānu pilsētā; 1994. gada martā izdevām pirmo neatkarīgo Varakļānu novada laikrakstu »Varakļonīts«; 1994. gada septembrī atklājām piemiņas akmeni rakstniekam, profesoram Leonardam Latkovskim Bokānos; 1996. gadā atklājām Dekšāru muzeju; 1997. gadā atklājām Varakļānu novada muzeju vecajā Borhu pilī; 1998. gadā nodibinājām Atklāto sabiedrisko fondu »Varakļonīts«. Bet tā jau vairs nav Atmoda, tā ir novada ļaužu darba ikdiena savā neatkarīgajā Dzimtenē.

Miķelis Valters (1874–1968) ir teicis: »Dzimtene ir brīvība un taisnība, gudrība un apdoma, prāts un sirds lielā auglīgā kopībā. Dzimtene nav zemes gabals, tā ir mūsu pašu sirds, vēl vairāk – sirdsapziņa«.

1989. gadā pēc LTF Varakļānu nodaļas dažu biedru iniciatīvas pie »Latvijas nafta« uzpildes stacijas Varakļānu bāzes tika uzstādīts piemineklis ar uzrakstu »Mūžīgu dusu Latvijas PSR«, bet 2002. gada novembrī pēc »Latvijas naftas« priekšniecības rīkojuma piemineklis ir noņemts

NO R. LABANOVSKA GRĀMATAS »REZONANSE«*

R. L.: Kā Jūs domājat, cik liels var būt tautas izturības mērs? Vai dažādām tautām tas ir atšķirīgs?

K. S.: Domāju, ka tautām, tāpat kā cilvēkiem, šis izturības vai pacietības mērs vispār ir ļoti liels un laikam jau arī dažāds. Dabiski, ka mazām tautām tam jābūt lielākam un spēcīgākam, jo citādi tās jau sen būtu izzudušas. Es lasīju sava kolēģa vēstures profesora Henrika Stroda publikāciju pirms kāda gada »Lauku Avīzē« par to, ka latviešu zaudējumi Otrajā pasaules karā ir 400 tūkstoši, tas ir – ap 20 procentiem no visiem latviešiem, kas dzīvoja Latvijā pirms kara. Apmēram līdzīgus zaudējumus ir cietuši tikai poļi un baltkrievi. Padomju Savienība kopumā zaudēja 9–10 procentus, bet Vācija 4–5 procentus. Diemžēl arī tagad latvieši Eiropā un varbūt arī visā pasaulē laikam gan ir vienīgā tauta, kura savās vēsturiskajās robežās nav atjaunojusi savu skaitlisko daudzumu salīdzinājumā ar pirmskara līmeni. Lielo tautu pārstāvjiem jau to ir grūti saprast, viņiem ir citāda pasaules uztvere, citāda tā saucamā mentalitāte, jo viņiem šis iznīcināšanas briesmas nedraud. Es šajās dienās lasīju mūsu tautieša Oto Lāča rakstu, kurā viņš ļoti pārliecinoši vēršas pie maskaviešiem un saka: »Ko jūs domātu, ja krievu valodā runātu tikai kāda trešā daļa iedzīvotāju, bet pārējie būtu ķīnieši vai indieši? Kāda tad būtu jums sajūta savas valsts galvaspilsētā?«

Ar latviešiem Rīgā tas jau ir noticis, tādēļ šīs bažas, šis satraukums par savas tautas izdzīvošanu, savas tautas nākotni ir pilnīgi pamatots...

Mēs nevaram būt kopā ar tiem, kuri tikai runā par pārbūvi un konsolidēšanos, bet faktiski grib vienīgi pārkrāsot brūkošās valsts ēkas fasādi.

Docents Konrāds Sondors nodarbībā ar Medicīnas Akadēmijas studentiem.

* No Konrāda Sondora intervijas Latvijas Radio žurnālistam Rišardam Labanovskim 1990. gada 29. aprīlī

IZGLĪTĪBA

Jānis Broks

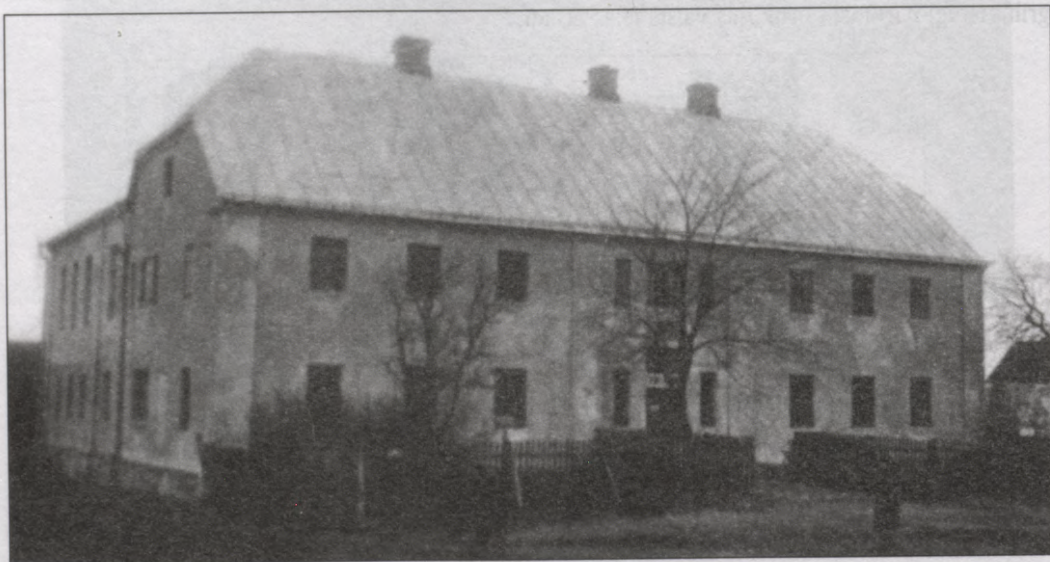
VARAKĻĀNIEŠI UN IZGLĪTĪBA AIZGĀJUŠAJOS LAIKOS

Latgales agrāko laiku presē varakļānieši daudzkārt ir cildināti un rādīti par priekšzīmi citu Latgales apvidu cilvēkiem ar savu ceņšanos pēc izglītības.

Latgaļu literāts un kultūras darba veicinātājs Francis Zeps, pēc izcelsmes varakļānietis, zināja sacīt, ka Varakļānu pagastā jau Pirmā pasaules kara sākumā bijuši saskaitīti 42 latvieši, kuriem izglītība skaitījies vismaz toreizējā valsts dienesta pirmās klases apjomā, t. i., pabeigta tirdzniecības vai pilsētas skola, četras ģimnāzijas klases u. tml. Vēlāk Varakļānu vidusskolā ap trim ceturtdaļām skolēnu ir nākuši tieši no Varakļānu pagasta un pilsētas.

Cakulu pamatskola 1934. gadā.

Varakļānu I pamatskola 1931. gadā

Varakļānu 1. pamatskolas skolotāji 30. gados: 1. rindā no kreisās: Emma Locāne, garīdznieks Kazimirs Kaļinka, Francis Locāns, Antoņina Zvīdriņa. 2. rindā: Jānis Cakuls, Paulīna Svilāne, Florianis Indāns, Paulīna Strode

Varakļānu 1. pamatskola 1934. gadā

Tāpat Varakļāni ir bijuši priekšā citiem Latgales apvidiem studentu skaita ziņā. Labu ieskatu par Varakļānu izcelsmes studentu vietu Latgales pārējo studentu vidū dod biedrības »Latgaliešu studentu fonds« valdes priekšdētāja Bronislava Spūļa pārskats par fonda izmaksātajām stipendijām studentiem laikā no 1930. līdz 1936. gadam.

Zināms, šis pārskats stāsta tikai par fonda atbalstītajiem studentiem, bet, ņemot vērā to, ka vispārējās trūcības dēļ no Latgales latviešiem tikpat kā nebija tādu studentu, kuri būtu varējuši iztikt bez fonda palīdzības, tad šo pārskatu var droši uzskatīt arī par vispārējā studentu skaita raksturotāju.

Varakļānu 1.pamatskolas 1936. gada izlaidums: 1. rindā no kreisās: Anna Kokare (vēlāk – Broka), Amālija Solzemniece, neatpazīta, Anna Skromane (Varakļānu mirtiesneša meita), Petronale Svilāne, Veronika Lapkovska (vēlāk – Mozga). 2. rindā – pedagogi Florianis Indāns, Antoņina Zvidriņa, Emma Locāne, Francis Locāns (skolas pārzinis), pārstāvis no Rīgas, Jānis Svilāns (pagasta vecākais), neatpazīta, Paulina Svilāne (pagastvecākā kundze), Jānis Cakuls. 3. rindā – Emīlija Zepa, Jānis Strods, Konstantīns Salenieks, Edmunds Juškevičs (vēlākais garīdznieks), Staņislavs Eriņš, Jānis Svilāns, Jāzeps Dūda, Francis Smelters, Antons Zeps, Ģenovefa Broka (vēlāk – Locāne). 4. rindā – Biruta Cīrule, Antons Pizičs, Jānis Ikaunieks, Antons Kokars, Aleksandrs Bruzgulš, Pēteris Elsts, Pēteris Skuruls, Jānis Svilāns, Jadvīga Ikauniece

Varakļānu 2. pamatskola

Varakļānu 2. pamatskolas 1936. gada izlaidums

Pie skolas ēkas Varakļānu 2. pamatskolas skolotāji ar saviem audzēkņiem 1938. gadā. Vidū no kreisās skolotāji: Natālija Ābeltiņa, Klāra Puisāne, Andrievs Ābeltiņš, Arvīds Kuplis (skolas pārzinis), Puisāns un Bronislava Beča

Izrādās, ka pārskata periodā fonds ir atbalstījis 152 Latgales studentus, izmaksājot tiem 15 618,50 latus (jeb caurmērā 93,10 latus uz personu). 5450 lati ir atdoti Rēzeknes apriņķa 50 studentiem no 16 pagastiem. Rēzeknes apriņķis ir bijis visbagātākais ar latviešu studentiem, un tiem

ir izdota vislielākā summa. Viņu vidū ir deviņi varakļānieši, un viņiem piešķirtā summa sastāda 970 latus vai 107,77 latus uz cilvēku. Interesanti atzīmēt, ka Latgalē nav bijis otra pagasta, ne pilsētas, kur būtu bijis tik daudz un ar tik lielu kopējo summu atbalstītu studentu.

Mēnešraksta *Katoļu Dzeive* 1936. gada jūlija numurā bija rakstīts: »Varakļāni ir visiem pazīstami kā liels kulturāls centrs ar savām skolām un izglītības iestādēm. No malas vērojot, mums jānonāk pie slēdziena, ka varakļāniešu jaunatne mīl zināšanas un ar prieku apmeklē vietējo ģimnāziju.«

Tā paša mēnešraksta 1938. gada decembra numurā savukārt bija lasāmi šādi vārdi: »Ar lielāko izglītoto cilvēku daudzumu visā Latgalē ir Varakļānu draudze. Tās locekļi jau sen labi saprot izglītības lielo nozīmi un neželē līdzekļus, lai savus bērņus sūtītu skolās. Tāpēc nav jābrīnās, ka tik daudzi šai draudzei piederīgie mācās augstskolā, ģimnāzijā, arodskolās u. c. Ka tas tik tiešām tā ir, var spriest kaut no tā, ka Latvijas Universitātē Romas katoļu teoloģijas fakultātē studē 4, filoloģijas nodaļā – 4, dabas zinātņu nodaļā – 4, inženierzinātņu fakultātē – 1, tieslietu fakultātē – 1 draudzei piederīgais u. c. Tas der par paraugu tiem, kas savu bērņu uzturēšanu pat pamatskolā uzskata par lielu grūtumu un nevajadzīgu lietu.«

Jānis Pilpuks

IESKATS VARAKĻĀNU SKOLU VĒSTURĒ

Ir zināms, ka Varakļānu vidusskola – Varakļānu Valsts ģimnāzija – ir uzsākusi savu darbību 1921. gada 16. oktobrī, bet 26. novembrī ir notikuši vidusskolas atklāšanas svētki.

Tomēr izglītības pirmsākumi Varakļānu novadā attiecas uz daudz agrāku laiku. Pēc Vitebskas guberņas statistikas ziņām pirmā skola Varakļānos – Varakļānu Tautskola – ir vērusi savas durvis 1866. gadā. Viengadīgo skolu uzturēja valsts un vietējā pagasta valde, turklāt valsts atvēlēja 40 rubļus, bet pagasts 332 rubļus gadā. Skolotājs saņēma 150 rubļus lielu atalgojumu un dzīvokli. Mācības skolā notika tikai krievu valodā, izņemot ticības mācību. Tas bija laiks, kad bija spēkā latgaliešu drukas aizliegums (1865–1904), bet latgaliešiem, t. i., katoļiem nebija tiesību strādāt par skolotājiem. Pašreiz ir zināmi tikai dažu šīs skolas skolotāju uzvārdi: I. Baranovskis (1886), K. Kuškis (1889), S. Žguts (1908), Tručinska (1908). 1886. gadā skolā ir mācījušies 36, bet 1889. gadā – 53 skolēni. Skolu ir apmeklējuši tikai zēni, kaut gan tādas iespējas ir bijušas arī meitenēm. Skola ir atradusies pagasta nama 2. stāvā. Šeit atradās arī skolotāja dzīvoklis un skolēnu kopmītne. Ar laiku mācību ilgums skolā bija 3 gadi. Pamatizglītību Varakļānu tautskolā ir ieguvuši ievērojamie Latgales atmodas darbinieki: katoļu priesteris teoloģijas maģistrs M. Dukaļskis, priesteris P. Smelters (mācījies neilgi), kā arī nedaudz vēlāk teoloģijas doktors Aloizs Broks un filozofijas doktors profesors bīskaps Pēteris Strods. 20. gadu sākumā par šīs skolas pārzini ir strādājis A. Bojārs, kā arī sabiedriskais darbinieks un dzejnieks D. Trūps.

Neatkarīgās Latvijas laikā bijusī 3-gadīgā tautskola kļūst 6-klasīga un saucas Varakļānu 1. sešklasīgā pamatskola. Tajā mācās galvenokārt pagasta apkārtējo sādžu skolas vecuma bērni. Ilgus gadus 1. sešgadīgo pamatskolu vadīja Francis Locāns. Par skolotājiem 30. gados šeit strādāja E. Locāne, A. Zvidriņa, P. Svilāne, P. Strode, F. Indāns, J. Cakuls u. c. Skola atradās pagasta namā.

Pilsētas bērni pamatskolas zināšanas apguva galvenokārt Varakļānu 2. sešklasīgajā pamatskolā. Tā savu darbību uzsāka 1899. gadā kā Varakļānu pareizticīgo draudzes skola pie Jāņa Kristītāja baznīcas, kura nodega 1944. gadā. Pirmie šīs skolas vadītāji bija pareizticīgo garīdznieki N. Pestmalis un A. Lielmežs. Vēlāk šo skolu ilgus gadus vadīja Andrievs Ābeltiņš. Par skolotājiem šeit strādājuši: N. Ābeltiņa, Beinerte, Miķelsons, E. Svilāns, Puisāne, Puisāns, Arvīds Kuplis, Bronislava Beča, Bronislavs Leja (Začests) u. c.

Varakļānu 2. pamatskolas skolotāji 1938. gadā pirmajā rindā no kreisās: Puisāns, Klāra Puisāne, Bronislava Beča, Natālija Ābeltiņa, Arvīds Kuplis (skolas pārzinis), otrajā rindā Andrievs Ābeltiņš

Bez divām iepriekš minētajām skolām, Latvijas republikas gados Varakļānos darbojās arī Ebreju pamatskola. Skola atradās tagadējo Rēzeknes un Kosmonautu ielu krustojumā, tā bija koka divstāvu ēka, kas uzcelta par vietējās ebreju kopienas un valsts atvēlētiem līdzekļiem. Jau pēc kara skolas ēka nodega. 30. gados Varakļānos dzīvoja pāri par 900 ebreju tautības iedzīvotāju. Par skolotājiem šeit strādāja Š. Baskovičs (pārzinis), A. Nāburgs, S. Gabaji, H. Melameds, I. Lifšics, D. Dimants, Z. Kogans, L. Joffe u. c.

Šajos gados Varakļānu pagasta teritorijā ir darbojušās arī 10 I pakāpes lauku pamatskolas: Oltužas, Ļodānu, Lucānu, Kristceļu, Armušku, Dekšāru, Teicejas, Vidsalas, Lielstrodu, Cakulu. Skolēnu kopskaits pagastā un pilsētā bija apmēram 1000. Tajā laikā pastāvēja obligātā 6-klasīgā izglītība. Taču pagastā ārpus skolas palika 5,6 % bērnu, tam par iemeslu bija trūcīgi dzīves apstākļi.

Varakļānu skolās darbojās skautu un gaidu organizācijas, bet pēc 1934. gada sāka darboties 398. Varakļānu mazpulks.

1921. gadā Borhu pils ēkā uzsāka darbu Valsts Varakļānu ģimnāzija. Tas kļuva iespējams, pateicoties vietējās pašpārvaldes iniciatīvai, kā arī Latvijas Izglītības ministrijas atbalstam, kur toreiz darbojās izcila Latgales kultūras un izglītības darbiniece Valērija Seile. Varakļānu vidusskolas priekštece ir jau agrāk atvērta pilsētas augstākā pamatskola, kur mācījās skolēni, kas beiguši 3. klasi. Uz šīs skolas bāzes tad arī 1921. gadā tika atvērta augošā vidusskola.

Ģimnāzijas nodibināšanai bija liela nozīme Varakļānu novada dzīvē. Ļoti daudzi ģimnāzijas absolventi, pabeiguši pedagoģiskos kursus, kļuva par skolotājiem, kuru Latgalē bija liels trūkums. Ir zināms, ka no pirmā izlaiduma 1925. gadā absolventiem skolotāja profesijai pievērsās 17 no 22 absolventiem. Daļa absolventu izlauza ceļu uz augstskolu, kļūstot par filologiem, juristiem, matemātiķiem, teologiem. 1940. gadā LU studentu starpā bija 20 varakļānieši: filoloģijas un filozofijas fak. – 7, Romas katoļu teoloģijas fak. – 4, tautsaimniecības – 3, juridiskajā – 2, dabas zinātņu – 3, inženieru – 1.

Pirmais ģimnāzijas direktors A. Balodis bijis ļoti enerģisks, nevairījies fiziskā darba, veicis dažādus remontdarbus un strādājis skolas saimniecībā. 1924. gadā A. Balodi skolas direktora amatā nomainīja L. Cenne. Pēc L. Cennes, kurš 1929. gadā aizgāja no Varakļāniem, līdz 1940. gadam par ģimnāzijas direktoriem ir darbojušies: K. Dāvis, K. Balodis, J. Bērtulis, E. Kalniņš. Par skolotājiem Varakļānu ģimnāzijā 20. un 30. gados ir strādājuši: H. Balode, Valtere, J. Svilāns, A. Gusārs, Loze, Miezīte, P. Veidemanis, J. Karps, E. Kučers, Stepanova-Āboltiņa, E. Ūdra, A. Buga, B. Plūme-Nesaule, A. Stukēna (Bokša), E. Meijere, A. Lūse, A. Veiliņš, V. Vulfs, Laupers, Rozenberga, A. Treiberģs, Kažoknieks, Svidrevics, Kristberģs, Aksakovs-Žukovskis, V. Timmermane, M. Mežīte, A. Strode, K. Ģērķis, V. Klēgere (Gusāre), K. Svenne, J. Stabulnieks, J. Birhāns, A. Jaudzema, K. Kalinka, St. Vaikuls, E. Baumanis, A. Grīvniece, I. Grundule, Gross, E. Liepiņa u. c.

Varakļānu mazpulcēni ar skolotāju Natāliju Ābeltiņu
1938. gadā

Ģimnāzijas skolēni apguva: ticības mācību, latviešu, angļu, vācu un latīņu valodu, vēsturi, ģeogrāfiju, kosmogrāfiju, algebru, ģeometriju, trigonometriju, analītisko ģeometriju, fiziku, ķīmiju, dabas zinības, mākslas vēsturi, sabiedriskās zinātnes, filozofiju (ievads), vingrošanu, rokdarbus, mājturību un zīmēšanu. Varakļānu ģimnāzija ir bijusi humanitāra novirziena vidusskola.

Ģimnāzijā aktīvi darbojās skolēnu literāri zinātniskais pulciņš, kurš izdeva savu žurnālu. Darbojās arī dramatiskais pulciņš, pūtēju orķestris, koris. 20. gados par skolotāju strādājis baletmeistars Aksakovs-Žukovskis, kura vadībā tikusi iestudēta izrāde »Meža pasaka«. Dramatiskais pulciņš izrādījis R. Blaumaņa, J. Janševska u. c. autoru lugas.

Pirmskara 20 gadu laikā ģimnāziju absolvēja 242 audzēkņi. Pēdējais pirmskara izlaidums notika 1940. gada 13. jūnijā. Izlaidumā piedalījās arī Izglītības ministrs J. Čamanis, kurš savā uzrunā klātesošos sveica Valsts un Ministru prezidenta K. Ulmaņa vārdā. Ģimnāzijai tika pasniegts karogs. Tas bija dzeltenā krāsā, kura vienā pusē attēlota skolas ēka, bet otrā – Kronvalda Ata vārdi: »Tēvzeme un Brīvība – vissvētākie dārgumi virs zemes.«

Kā zināms, 1940. gada vasarā Latvija zaudēja savu valstisko neatkarību un varmācīgi tika pievienota PSRS. 1940. gads ienesa lielas izmaiņas arī Varakļānu skolu dzīvē. Būtiski mainījās mācību plāni un saturs. Par skolas galveno uzdevumu kļuva jaunatnes komunistiskā audzināšana. No skolu programmas tika svītrotā ticības mācība. Skolās sāka mācīt PSRS vēsturi un krievu valodu. Sešklasīgās pamatskolas tika pārveidotas par septiņklasīgajām nepilnajām vidusskolām (pēc PSRS parauga). Pamatskolās nodibināja pionieru organizācijas. Par pionieru vadītāju visām pagasta pamatskolām tika nozīmēta B. Altmane. Varakļānu vidusskolā nodibināja komjauniešu šūniņu. Par *komsorgu* (komjaunatnes organizatoru) un sarkanā stūriša vadītāju klubā darbojās H. Donde. Vidusskolas direktors 1940./41. m. g. bija Staņislavs Jaudzems, kurš vēlāk kļuva par Rēzeknes Skolotāju institūta direktoru.

Jaunas izmaiņas Varakļānu skolu dzīvē ienesa arī vācu okupācijas laiks. Staļina portrets pie skolas sienas tika nomainīts ar Hitlera portretu. Skolā neatgriezās daudzi ebreju tautības jaunieši, jo 1941. gada 4. augustā apmēram 140 Varakļānu ebreju ģimenes tika nošautas. 1942. gadā vācieši lika atbrīvot vidusskolas telpas Borhu pilī, jo šeit iekārtoja vācu kara hospitāli. Mācības notika vairākās vietās pilsētā, tajā skaitā privātās mājās. Kara gados tika saīsināts mācību gads – 1944. gadā tas beidzās jau aprīlī. Par skolas direktori šajos gados strādāja A. Stukēna.

Ārkārtīgi grūti bija pirmie pēckara gadi. Varakļānu vidusskolas telpas (pils) bija stipri cietušas. Skolas direktors Francis Strods ar audzēkņu palīdzību laboja skolas jumtu, sakārtoja telpas, izgatavoja skolas solus un līdz pat 1950. gadam saviem spēkiem sagādāja malku apkurei. Pirmajos pēckara gados Varakļānu vidusskolā par skolotājiem strādāja: V. Erele, F. Strods, P. Strode, G. Strode, V. Augustāne, A. Cakule, A. Zeps, A. Nagle, A. Strods, A. Počs, A. Eiduks u. c.

2. septiņgadīgās skolas skolotāji 1951. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: Čačs, Ida Joffe, Viktors Galviņš, Leiba Joffe, Natālija Ābeltiņa, V. Mozga (dz. Saprovska); otrajā rindā – E. Strode (dz. Čača), M. Seržane, Pēteris Ornicāns, Tekla Garanča (dz. Zepa), Veronika Eiduka (dz. Broka), Vera Tirina, Anatolijs Movels

Tomēr rajona partijas komitejas un izglītības nodaļas priekšniecību neapmierināja direktora F. Stroda pašai ziedīgais darbs – viņš bija spiests aiziet no skolas direktora amata un arī no Varakļāniem. Padzīta tika daļa skolotāju, daži tika represēti. Nākamajos 10 gados Varakļānu vidusskolā par skolas direktoriem strādāja: M. Petrova, N. Runkovska, V. Kovaļevskis, V. Klibiķe, M. Valtere, V. Šmate u. c.

Pēckara gados Varakļānos bija 2 septiņgadīgās skolas (ebreju skola vairs nepastāvēja). Par 1. septiņgadīgās skolas direktoriem šajos gados strādāja G. Teilāne, F. Locāns, M. Šidlovska, Valters, bet 2. septiņgadīgo skolu vadīja L. Joffe, E. Strode. 1951. gadā abas skolas tika apvienotas. Skolotāju kolektīvs šajā laikā bija šāds: L. Joffe, I. Joffe, E. Locāne, P. Ornicāns, E. Rimša, A. Broka, M. Broka,

K. Juste, A. Mičule, V. Borozinska (Nagle), S. Mikāne, M. Auziņa, P. Urtāns, A. Zepa, S. Sila, A. Garančs, L. Klauča (Jostsons) u. c.

No jauna izveidotā 2. septiņgadīgā skola bija ar krievu mācību valodu. Skolas direktors bija A. Movels, bet par skolotājiem strādāja N. Kuzņecova, A. Feldmane u. c.

Varakļānu rajona pastāvēšanas laikā (1950–1956) pilsētā notika samērā intensīva sabiedrisko ēku celtniecība. 6 gados tika uzcelts kultūras nams, slimnīca (projektēta gan kā rajona partijas komitejas un izpildkomitejas ēka) un vidusskola. 1957. gada septembrī jaunā vidusskolas ēka tika nodota ekspluatācijā, taču varakļāniešu bērniem vēl dažus gadus bija jāpaciesas, jo jaunuzceltajā ēkā izvietojās tikko atvērta internātskola ar krievu mācību valodu, kur audzēkņi bija savākti gandrīz no visiem republikas rajoniem un arī no dažiem Krievijas apgabaliem. Vidusskola pārgāja uz jaunajām telpām tikai 1961. gadā janvārī, kad internātskolai tika uzcelta jauna ēka. 1957. gadā Varakļānu 1. septiņgadīgā skola administratīvi tika pievienota vidusskolai, bet vēlāk arī 2. septiņgadīgā, kas veidoja krievu klašu komplektu. 1961. gadā visi Varakļānu skolēni (izņemot internātskolu) no 1. līdz 11. klasei mācījās vienā kopējā skolas ēkā – tagadējā Varakļānu vidusskolā.

1959. gadā par Varakļānu vidusskolas direktori kļuva jaunā, enerģiskā skolotāja Antoņina Viļuma. Turpmākajos gados notika mazo lauku skolu likvidācija. Uz Varakļāniem pārcēlās arī Madonas MCP, tādēļ skolēnu skaits Varakļānu vidusskolā strauji palielinājās. Jaunuzceltā vidusskola ēka jau izrādījās par šauru. Daudz pūļu un laika no skolas vadības prasīja skolas piebūves celtniecība, kuru celtnieki ekspluatācijā nodeva 1967. gadā. Vislielākais skolēnu skaits bija 1972./73. m. g., kad skolā mācījās 720 skolēni. Skolotāju skaits šajā laikā bija 56. Ar 1960./61. m. g. Varakļānu vidusskola sāka pārkārtoties par lauksaimniecības novirziena vispārīzglītojošo politehnisko darba vidusskolu ar ražošanas apmācību. Vidusskolai tika ierādīta kolhoza teļu ferma, cukurbiešu lauks, krietns pļavas gabals un norakstīts MTS kāpurķēžu traktors. Par laimi šī kampaņa neturpinājās ilgi, taču skolas mācību darbu dezorganizēja pietiekami.

Sešdesmito gadu vidū sākās kārtējā kampaņa – pāreja uz vispārējo vidusskolas izglītību. Jau 1974./75. m. g. Varakļānu vidusskola raportēja, ka visi 8. klasi beigušie ir novirzīti pa vidējās izglītības ceļu. Tagad gan jāatzīst, ka 100 % vidējās izglītības realizēšana radīja formālismu gan skolotāju, gan skolēnu darbā, pazemināja zināšanu kvalitāti.

1965. gadu Varakļānu vidusskola kļuva par vieglatlētikas novirziena vidusskolu, kaut arī tam trūka materiālās bāzes, galvenokārt otras sporta zāles, taču stundu skaits fizikulturā dubultoījās.

60.–70. gados veidojās un nostiprinājās skolas tradīcijas. Sāka atzīmēt skolas jubilejas, pirmā un pēdējā zvana dienu, ābece svētkus, tika organizēti absolventu salidojumi, vakari »Par skolas godu«, dziesmu un deju svētki, vakari »Iepazīsimies« u. c. Lielu popularitāti skolā ieguva tautu un īpaši sarīkojumu dejas, skolotāju Spodras un Aloiza Tutānu vadībā. Dejojāji veiksmīgi startēja rajona un republikas konkursos. Dažādu interesantu pasākumu organizēšanā lielu ieguldījumu devušas ārpusklases darba organizatore T. Locāne un vecākā pionieru vadītāja O. Mālniece.

70. gadu beigās notika pilnīga pāreja uz mācību kabinetu sistēmu. Skolā tika izveidoti 32 mācību kabineti. Kabinetu materiālās bāzes nostiprināšanā lieli nopelni bija skolas direktoram Pēterim Ziemelim, kurš direktora pienākumus sāka pildīt 1972. gadā. Vairākus gadus pēc kārtas Varakļānu vidusskola bija labākā starp rajona vidusskolām.

1982. gada 31. maijā skolā notika nelaime – traģiski gāja bojā skolas direktors P. Ziemelis. Skolas direktores pienākumus uzņēmās bijusī mācību pārzine Marija Pušmucāne. Šajā laikā sākās jauna kampaņa, ko izvirzīja 1984. gadā noteiktā skolu reforma. Prasība bija tāda, ka katram jauniešim, beidzot vidusskolu, ir jāiegūst specialitāte. Zēni tika virzīti par atslēdzniekiem un virpotājiem, meitenes par dārzenkopējām. Taču bāzes uzņēmumiem tas bija lieks slogs, jo pietika

savu problēmu, tāpēc profesijas apguve noritēja tīri formāli un rezultātā no šī pasākuma bija jāatsakās. Skolā sākās arī 6-gadīgo bērnu apmācība.

Visos pēckara gados, kad valdība padomju administratīvi birokrātiskā sistēma, Varakļānu vidusskolā tāpat kā visās mācību iestādēs galvenais uzdevums bija skolēnu komunistiskā audzināšana. Sevišķi akcentēta tika internacionālā, militāri patriotiskā un ateistiskā audzināšana. 100% sekmība, oktobrēnu, pionieru un komjauniešu rindu augšana bija galvenie skolas darba rādītāji. Taču arī šajos gados lielākā daļa Varakļānu vidusskolas skolotāju savu iespēju robežās centās skolēniem sniegt pilnvērtīgas zināšanas.

Ļoti daudzi no vidusskolas absolventiem ir kļuvuši par labiem sava aroda pratējiem, krietniem un apzinīgiem cilvēkiem. Visā Latvijā ir pazīstama dzejniece M. Bārbale, rakstnieki E. Strods un A. Broks. Zinātniskos grādus ieguvuši: E. Mugurevičs, Aloizs Strods, Aleksandrs Strods, K. Sondors, V. Kokars, A. Garančs, P. Klīdzējs, J. Paklons, J. Paeglis, E. Ikaunieks, A. Gruduls u. c.; visus mēs vēl neesam apzinājuši. Arī bijušais LPSR kara komisārs ģenerālis J. Dūda ir vidusskolas absolvents. Skolas 8. klasi ir beiguši vēlākie Latvijas Republikas AP deputāti P. Krūgalažs un I. Movels, kuri balsoja par Latvijas neatkarības deklarāciju un saņēma Triju Zvaigžņu ordeni.

70. gados uz bijušās Varakļānu internātskolas bāzes tika izveidota internātskola psihiski neattīstītiem bērniem, kas dažus gadus vēlāk tika pārcelta uz Jelgavu, bet no turienes uz Varakļāniem pārcēla bērnu namu. 1989. gadā bērnu namu izformēja un tā vietā izveidoja Varakļānu pamatskolu ar krievu mācību valodu. Par skolas direktori tika iecelta Lidija Jostsone, par mācību pārzini strādāja L. Strupišs, bet par skolotājiem – F. Samsonova, A. Kondratjeva, N. Smolanka, S. Uļčenko, J. Ančevs-Grandāns u. c. Tā kā skolēnu skaits bija neliels (30–40), tad 2000. gadā skolu likvidēja un palikušās klases pievienoja vidusskolai.

Kopš 1991. gada Varakļānos darbojas arī bērnu mūzikas un mākslas skola. Latvijas neatkarības atgūšana radīja jaunas iespējas un arī jaunas problēmas Varakļānu vidusskolai, kuras 80 gadu jubileju atzīmējām 2001. gada 2. jūnijā.

Jānis Broks-Eisāgs

VARAKĻĀNU ĢIMNĀZIJA LAIKMETU GRIEŽOS

Kad bija apklususi Pirmā pasaules kara (1914–1918) un Latvijas atbrīvošanas cīņu kara darbība (1918–1920), izcīnīta Latvijas brīvība un ar Ļeņina Krievijas valdību 1920. gada 11. augustā noslēgts miera līgums, kurā Krievija uz mūžīgiem laikiem atteicās no teritoriālām prasībām pret jaundibināto Latvijas valsti, Latvijā sākās vispārējs jauncelsmes darbs. Īpaša vērība tika pievērsta izglītības veicināšanai. Tika atjaunots darbs jau bijušajās skolās, organizēta jaunu skolu atvēršana. Un tā 1921. gadā tika nodibināta arī Varakļānu ģimnāzija.

Telpas ģimnāzijai tika atrastas teiksmainajā Varakļānu muižas Borhu pilī. Par ģimnāzijas pirmo direktoru tika iecelts Aleksandrs Balodis. Viņš mācīja dziedāšanu, spēlēja vijoli, bija ļoti enerģisks un saimniecisks. Arī viņa kundze Hilda bija pedagoģe, mācīja vēsturi.

Ģimnāzijas darba uzsākšanā bija jāpārvar dažāda rakstura grūtības, un viens no svarīgākajiem apstākļiem bija pietiekama audzēkņu skaita nodrošinājums. Arī pats direktors personīgi griezās pie visiem apzinātiem pilsētas un tuvākās apkārtnes iedzīvotājiem ar aicinājumu sūtīt bērnus jaunatvērtajā Varakļānu ģimnāzijā.

Tā, pēc grūtību pārvarēšanas, 1921. gadā Varakļānu ģimnāzija uzsāka darbu. Reizē ar to Varakļānu pilsētas un apkārtējo ciemu jaunatnei radās teicama iespēja izglītoties, jo jūtams ekonomisks atvieglinājums bija tas, ka sakarā ar dzīvesvietas tuvumu audzēkņiem nevajadzēja

dzīvot internātā vai privāti noligtā dzīvoklī. Ģimnāzijas tuvums dzīvesvietai ievērojami samazināja mācīšanās izdevumus, jo saimniecībās, kuras vēl nebija atspirgušas no kara sekām, trūka materiālo iespēju. Ja attālāko ciemu — Lielstrodu, Kozsaliešu, Teicejnieku, Mežstrodu, Ļodānu, Garanču un daudzu citu ciemu bērniem jau pēc pirmās pakāpes pamatskolas, tas ir, četru klašu pabeigšanas, lai iegūtu pilnu pamatskolas izglītību, vēl divus gadus vajadzēja mācīties vienā no divām Varakļānu pamatskolām, tad Kokaru, Skapstotu, Poču, Puntužu, Bokānu, Ļovānu un citu apkārtnējo ciemu vecākiem bija vienalga, vai viņu bērns mācās pamatskolas 1. klasītē vai ģimnāzijas abiturijas klasē. Starpība tikai tā, ka ģimnāzijā bija noteikta mācību nauda, kas pēdējos neatkarīgās Latvijas gados sastādīja 150 latus gadā. Te gan jāatzīmē, ka mazturīgākiem un sekmīgākiem audzēkņiem mācību maksa varēja būt ievērojami samazināta.

Sava ciema ģeogrāfiskos apstākļus bērnu skološanā slavējami izmantoja Kokaru ciema ļaudis. Toreiz starp ciema ģimenēm radās tāda kā iepriekš neparedzēta sacensība. »Ja kaimiņa bērni var mācīties ģimnāzijā, vai tad manējie ir sliktāki«, domā otrs kaimiņš. »Tiem arī jātiek ģimnāzijā mācīties.« Tā divdesmito gadu otrajā pusē, bet it īpaši trīsdesmito gadu pirmajā pusē bija samērā bieži gadījumi, kad vienā klasē ģimnāzijā mācījās četri vai pieci Kokaru ciema jaunieši, un nav nekāda nejaušība, ka ievērojama Varakļānu inteligences daļa nāca no Kokaru ciema.

Vispār, kā izcilākās personības, kuras sākuma posmā mācījās Varakļānu ģimnāzijā, jāmin astronomijas zinātņu doktors Jānis Ikaunieks (1912—1969) no Barkavas, rakstnieks Alberts Sprūdžs (1908—1944) no Dekšārēm, emigrācijā mirušais profesors Leonards Latkovskis (1905—1991) no Bokāniem, emigrācijā dzīvojošais tiesību zinātņu doktors Dominiks Garančs (1912) no Garančiem, pedagogs, kādreizējais Varakļānu ģimnāzijas direktors Francis Strods (1907—1999) no Solas un citi.

Pārfrāzējot Raiņa vārdus par mainību uz augšu, gadu ritmā brīvās Latvijas laikā ģimnāzijā pulsēja pilnvērtīgs mācību un audzināšanas darbs. Pedagogu vidū bija personības, kuru vārdus bijušie skolas audzēkņi ar cieņu un godbijību atceras pēc vairākiem gadu desmitiem. Tādi bija latīņu valodas skolotājs Pauls Veidemanis (1870—1937), kura atdusas vieta ir Varakļānu luterāņu kapos; matemātikas un fizikas skolotājs Eduards Kučers, kura ģimene ar 9 gadus veco dēlu Aldi devās bēgļu gaitās un patvēruma zemi atrada Austrālijā. Aldis ir Melburnas infekciju slimnīcas direktors un pēc 45 gadu prombūtnes 1989. gadā ciemojās savā tēvzemē; vēstures skolotāja Marija Mežīte, zīmēšanas un mākslas skolotājs Arvīds Gusārs, dziedāšanas un mūzikas vēstures skolotāji Jānis Stabulnieks un Kaspars Svenne (tagad dzīvo Austrālijā), anatomijas, fizioloģijas un ģeogrāfijas skolotāja Albertīne Stukēna un daudzi, daudzi citi.

Visu brīvās Latvijas laiku ģimnāzijā mācījās dažādu tautību jaunieši: latvieši, krievi, poļi, ebreji. Nevienam neienāca prātā kaut ko uzbāzīgi deklarēt par tautu draudzību un vienlīdzību, bet starp jauniešiem vienmēr bija saprotoša gaisotne.

Nesaticību neradīja arī tas, ka jauniešu vidū bija dažādām reliģiskajām konfesijām piederīgie — katoļticīgie, luterāņi, pareizticīgie, Mozus ticīgie, baptisti. Lai gan īsti neapjaustu nākotnes briesmu gaisotnē ieroču žvazdināšana bija dzirdama gan rietumos, gan austrumos, ģimnāzijā darbs turpinājās kā parasti. Dodot prioritāti mācībām, ik gadus tradicionāli tika rīkotas meža dienas, spodrības nedēļas, Draudzīgā aicinājuma (28. janvārī) atceres pasākumi, Lietuvas un Igaunijas valsts proklamēšanas dienas, Mātes diena. Tika atzīmētas arī Latvijas valstij nozīmīgās dienas — 18. novembris un pēc 1934. gada arī 15. maijs. Tad arī ģimnāzijas audzēkņi piedalījās parādēs, kuras notika pilsētas tirgus laukumā.

Ģimnāzijā mācību diena sākās ar svētbrīdi aktu zālē. Klašu secībā zēni nostājās zāles kreisajā pusē, meitenes — labajā. Priekšā skolas pūtēju orķestris. Kāds no vecāko klašu zēniem priekšā nolasīja kādu fragmentu no Svētajiem rakstiem, orķestrim spēlējot un galvenokārt meitenēm līdzī

dziedot, tika atskaņota kāda no garīgajām dziesmām. Kādreiz direktors vai kāds no skolotājiem vēl pateica kādu paziņojumu, kas attiecās uz visu skolu, un tad mācības sākās klasēs.

Ģimnāzijai bija arī pēc zīmēšanas skolotāja Arvīda Gusāra meta veidota emblēma – zeltītas krāsas ozollapu aplocē ietverti trijstūrī izvietoti burti VVG. Emblēmu nēsāja kreisajā pusē pie formas cepurītēm. Absolventu žetons ģimnāzijā tika iedibināts 1939. gadā, un diemžēl tikai divu izlaidumu absolventi, 1939. un 1940. gadā, saņēma šos žetonus. Žetons bija neregulārs četrstūris, kura augšējo stūri taisnleņķī veidoja vienāda garuma taisnes, kas attiecībā pret apakšējo šaurleņķi veidojošām taisnēm ir 7:10. Žetona zaļā pamatkrāsa simbolizē Lubāna zemes klānu zaļumu, zaļo četrstūri ietverošā sudrabkrāsas apmalīte simbolizē apkārtējo upju un ezeru ūdens bagātību. Žetona zaļā fona vidū burti VVG un tiem apakšā skaitlis 1921 – ģimnāzijas dibināšanas gads. Žetona virsējā daļā virs taisnleņķa simetriski izvietotas trīs zvaigznes, bet apakšējo šaurleņķi aptver papildu sarkanbaltsarkanās krāsas veidots šaurleņķis.

Vēl neapjaustas Latvijas traģēdijas simptomi parādījās jau 1939. gadā, kad divi lielākie pasaules noziedznieki Ādolfs Hitlers un Josifs Staļins savu globālo interešu sfēru sakarā atrada kopēju valodu. Tā rezultātā tika noslēgts Molotova-Ribentropa pakts ar Latvijas liktenim traģiskajiem slepenajiem protokoliem, tam sekoja PSRS karaspēka bāzu izvietošana Latvijā un beidzot 1940. gada Latvijas okupācija.

1940. gada jūnijā Daugavpilī Dziesmu svētku noslēgumā trīs reizes dziedātās Latvijas himnas akordi vēl atbalsojās Stropu sila priedēs, kad, vēstīdami lielu nacionālo nelaimi latviešu tautai, gan no austrumiem, gan caur Lietuvu, Latvijā dārdēdami iebrāuca okupantu tanki. Jaunais 1940./41. m. g. sākās jaunos apstākļos, pat daudziem nenojaušot, cik traģisma sevī slēpj šie laikmetu grieži. Tomēr ar zināmu lepnumu varam atcerēties, ka pēc 1940. gada okupācijas Varakļānu ģimnāzijā nebija tādu, kuri kā izbadējušās žurkas vai zirnekļi, tumsai iestājoties, izlīstu no savām slēptuvēm un, tēlojot agrāk pagrīdē iedzītos un vajātos, sāktu uzdarboties zaigojošo komunisma virsotņu un laimīgās nākotnes vārdā. Starp vietējiem nebija pat ko likt par skolas *komsorgu*. Sākumā no pilsētas iznira kāds ebreju jaunielis Donde. Sanāsmēs viņam dikti gribējās runāt, un, žestikulēdams ar rokām, viņš vienmēr runāja vienu un to pašu: kāda jauka dzīve mūs sagaida bez ekspluatatoriem, liekēžiem un izsūcējiem. Taču, organizējot kādu pasākumu, pielikt savu roku pie kāda praktiskāka darba - tas nebija šī jauneklja dabā.

Vēlāk *komsorga* pienākumus veica no Ludzas puses ieklidušais jauneklis Kazimirs Pujats, kas pie katras izdevības deklarēja, ka īsts vīrs (kā viņš!) idejas vārdā ir gatavs par galvas tiesu palikt īsāks. Šis biedrs šausminājās par to, ka garīdznieki ģimnāzijā ir strādājuši par skolotājiem, pauda vislielāko necieņu pret ticīgajiem un aicināja pievērsties vienīgi pareizajai Marksa–Engelsa–Ļeņina–Staļina mācībai, lai mēs varētu censties panākt tādu dzīves līmeni, kāds ir PSRS, kura mums vismaz par desmit gadiem aizsteigusies priekšā. Protams, par trīsdesmito gadu masu slepkavībām, miljoniem bada upuru Ukrainā tika noklusēts. Šis iznīrelis bija uzmeties arī par skolotāju – mācīja rasēšanu.

Uzradās arī kāds vietējais *kadrs* no pilsētas – Jānis Grandāns. Vīrs pat bez vidusskolas izglītības, ar cietumos iegūtu gudrību bagāzu, bet par skolotāju vidusskolā priekš tiem laikiem *itin labs* bija politmācības skolotājs. Grandāns savās stundās izvairījās no komunisma ideju aplūkošanas vēsturiskā aspektā. Stundas sākās un beidzās ar mūsu nākotnes apjūsmošanu sociālisma apstākļos, jo plašajā zemē, kas aptverot 1/6 no pasaules, cilvēks izjutot vislielāko brīvību, visiem esot nodrošinātas vecumdienas, bezmaksas ārstēšanās un izglītība. Un tas Savienībā esot jau tagad, kad mēs vēl dzīvojam kapitālisma aplenkumā. Kur mēs aizgājām, iedami pa *vienīgi pareizo ceļu*, tas kļuva redzams itin drīz.

Pujatam patika ālēties ar ieročiem. Cilvēku arestēšanas, izvešanas un ticīgo vajāšanas laikā viņš ar pielādētu pistoli naktīs klīda pa skolas gaiteniem, pārbaudīdams, vai tik kaut kas nenotiek. Un bija gadījums, kad, dzirdot telpā »aizdomīgus trokšņus«, viņš caur aizslēgtām durvīm raidīja telpā šāvienu. Toreiz gan laimīgā kārtā iztika bez upuriem.

Pirmais mācību gads iesākās ar lielām izmaiņām skolotāju sastāvā. Pirmie tika padzīti reliģiskās ētikas skolotājs Varakļānu katoļu draudzes dekāns Kazimirs Kalinka (1871–1943) un vēstures skolotāja Marija Mežīte. Par direktoru atnāca Rēzeknes apriņķī pazīstamais pedagogs Staņislavs Jaudzems, spējīgs un delikāts kungs, kuram nevar pārmet simpatizēšanu okupācijas varai. No Talsiem uz Varakļāniem tika atsūtīts fizikas skolotājs Vilis Grikmanis, kas, kā vēlāk izrādījās, brīvās Latvijas laikā ir bijis 1. Talsu aizsargu pulka bataljona komandieris. Grikmanim vēlāk tomēr laimējās emigrēt. Viņš dzīvoja ASV, un no turienes solidais un inteligēntais skolotājs, vairs neredzējis Latviju, ir aizgājis aizsaulē. No skolas vajadzēja aiziet jau pieminētajam skolotājam Eduardam Kučeram ar kundzi, kura bija matemātikas skolotāja. Tā skolotāji tika pārcilāti un samainīti pa visu Latviju, jo visus ģimnāziju skolotājus ar pagrīdniekiem un viņu līdzskrējējiem sākumā aizstāt nevarēja.

Jūsmošana par jauno iekārtu Varakļānu ģimnāzijā, vai, kā toreiz to sauca, vidusskolā, bija ļoti minimāla, bet bija arī jaunajai varai praktiski izteikta pretestība. Laikā, kad pa visu Latviju pēc *darbaļaužu vēlēšanās* rikoja sapulces, lai prasītu augstāko soda mēru piespried grupai Latvijas Iekšlietu ministrijas darbinieku, kuri it kā esot izrēķinājušies ar darbaļaudīm demonstrāciju laikā, Varakļānu vidusskolas *masu sapulcē* nekas neiznāca. Savas balsis »pret« pacēla abiturientu klases drošsirdīgie audzēkņi Benedikts Mičulis un Jānis Strods. Bija gadījums 1941. gada pavasarī, kad dažas dienas pirms skolas sarīkojuma no aktu zāles nozuda proletariāta diktatūras atribūtika un *visu tautu drauga un skolotāja* Josifa Staļina portrets ar visu pīpi (tieši ar pīpi viņš bija uz portreta) saplēsts bija izlidojis pa logu. Tādu pašu likteni bija piedzīvojis no skatuves virsdaļas novāktais plakāts ar saukli »Mēs jaunu pasauli sev celsim!«

Šajā sakarībā gan ar draudiem gan ar labu tika tirdīti skolas zēni, bet zināma grupa zēnu tika ņemta īpašā uzraudzībā. Vainīgie tomēr netika atklāti. Taisni demonstratīva bija audzēkņu, it īpaši redzamākās vietās sēdošo, atturēšanās no aplausiem visdažādākajos skolas sarīkojumos, kuros skolniekiem uzbāzīgi pauda jaunās dzīves jaukumus.

Visa skola dziļi pārdzīvoja 1941. gada 14. un 15. jūnija deportācijas, kuras skāra arī vairākas ģimnāzistu ģimenes. Baismais ceļš bija jāuzsāk arī ģimnāzijas audzēknim Imantam Brokam ar māti skolotāju Almu un trīspadsmitgadīgo māsu Ilgu. Tēvu – sabiedrisko darbinieku un ierēdni Donātu Čeksti – bija paguvuši arestēt jau krietni agrāk. Diemžēl Imants neatgriezās. Bija gadījums, kad ģimnāziste, Barkavas pagasta valdes darbveža Antona Veikšāna meita Tatjana no deportācijas paglābās parkā pie ģimnāzijas, jo labi cilvēki Tatjanu bija laikus brīdinājuši par atbraukušajiem meklētājiem. Daudzi skolas audzēkņi bija aculiecinieki, kā garām skolai pajūgā aizveda Varakļānu piensaimnieku biedrības kasiera Antona Tuča ģimeni no Varakļānu »Upītēm«. Pajūgam līdzī kiras zābakos slampāja bruņoti sarkanarmieši, un visi, to redzot, sastinga, kā palaižot garām sēru gājienu. Domājams, ka Antona Tuča ģimeni Varakļānu–Viļānu lielceļa malā uzņēma kāda iepriekš ieplānota kravas mašīna, jo ik pa brīdīm pa to aizbrauca smagā likteņa piemeklētajiem cilvēkiem pieblīvētas kravas mašīnas. Un tas notika tai laikā, kad, elegantā dziedāšanas skolotāja Kaspara Svennes mācīti, mēs attiecīgos gadījumos dziedājām »Internacionāli« un toreiz populāro »Varen plaša mana zeme dzimtā«, kurā mums jau toreiz likās absurdas tādas rindas, kā: »Un es nezīnu starp zemēm simtām, kur vēl citur cilvēks ir tik brīvs«. Interesanti atzīmēt, ka neviens no audzēkņiem, kuri dziedāja skolas korī, nelepojās ar to, ka viņš jau iepriekš zinājis »Internacionāles« meldiņu un tekstu. Tādu, kas zinātu, vienkārši nebija.

1941. gada 22. jūnijā Hitlers bez kara pieteikuma uzbruka Padomju Savienībai, un vienā rāvienā abi noziedznieki atradās pretējās barikāžu pusēs. Izmantojot pārsteiguma momentu, Hitlera karaspēks kara sākumā guva lieliskus panākumus, un jau 8. jūlijā bija ieņemta visa Latvija. Kā tautā mēdza teikt, sākās vācu laiki.

Ilgu laiku par mācību atsākšanu valdija neziņa, un tikai vēlā rudenī kļuva zināms, ka mācības sāksies novembrī. Uzsākot mācības, 1941./42. mācību gada pirmajā dienā bija svētbridis pie vācu armijas kritušo karavīru kapiem, kuri bija apbedīti Varakļānu katoļu baznīcas dārzā. Pie kapiem goda sardzē stāvēja vācu karavīri, tika teiktas gadījumam piemērotas īsas uzrunas, bija uzradies pa Baigo gadu kaut kur saglabātais sarkanbaltsarkanais karogs un šo aktu var atzīmēt vienkārši kā svinīgu.

Bija zināmas izmaiņas arī skolotāju sastāvā. Direktores pienākumi bija uzticēti Albertīnei Stukēnei, bet populārākais no jaunpienākušajiem skolotājiem bija mūzikas un dziedāšanas skolotājs Jānis Stabulnieks. Daudz un saistoši viņš prata stāstīt par Latvijas un pasaules izcilākajiem mūzikas mākslas meistariem, no galvas spēja citēt plašus Dantes Aligiēri «Dievišķās komēdijas» tekstus, un neviens nešaubījās par viņa teiktā patiesīgumu: «Es zinu no galvas desmit reižu vairāk tekstu, nekā jūs visa klase kopā.» Zināmu respektu radīja arī tas, ka viņš labāk par katru no mums spēlēja šahu.

Visumā mācību darbs un skolas dzīve ritēja ciešami normālos apstākļos. Vācijas himnu «Deutschland, Deutschland über alles» un Horsta Veseļa dziesmu «Die Fahne hoch, die Reihen fest geschlossen», kura bija Lielvācijas himnas komponents, mums iemācīja Varakļānu ģimnāzijas internāta telpās izvietotie vācu karavīri. Kādā jaukā ziemas dienā uz dziedāšanas stundu ieradās trīs vācu armijas apakšvirsnieki, no kuriem divi, mūsaprāt, labi spēlēja klavieres. Protams, nepalika nepamanītas arī viņu pieklājīgās manieres, elegances, uzmanība, it īpaši attiecībā uz ģimnāzistēm. Tā mēs pēc pāris nodarbībām zinājām himnas melodiņu, un teksta apgūšana arī nesagādāja nekādas grūtības, jo starp ģimnāzijā mācītām svešvalodām bija arī vācu valoda. Tomēr praktiska pielietojuma himnai tikpat kā nebija.

Mācību gada vidū sāka parādīties uzaicinājumi uz brīvprātīgu valsts darba dienestu un dienestiem armijā un apsardzības formācijās. Bija norādīts, ka tiem vīriešu kārtas jauniešiem, kuri pēc ģimnāzijas beigšanas vēlēties turpināt mācības augstskolā, obligāti ir jāiziet vienu gadu ilgais valsts darba dienests Vācijā. Pēc zināma laika tādi darba dienesti, galvenokārt, lai varētu tālāk mācīties, tika organizēti arī Latvijā, bet tas viss kopumā neizcēlās ar kādu īpašu nozīmīgumu un apjomu. Bija arī ģimnāzisti, kuri, dažādu motīvu vadīti, nepabeiguši ģimnāziju, aizgāja dažādās formācijās, un bija arī tādi, kas pēc ģimnāzijas beigšanas bez īpašas kavēšanās iestājās latviešu leģionā. Šini sakarībā kā nozīmīgs fakts jāatzīmē, ka ģimnāzijas direktore Albertīne Stukēne centās uzzināt darba dienestā Vācijā un bruņoto spēku formējumos esošo ģimnāzijas audzēkņu adreses, kuriem tad viņa pati personīgi rakstīja vēstules. Tās vienmēr sākās ar aizkustinošiem vārdiem «Mīlais bērns!» Ir zināms, ka cienītajai direktorei patvēruma zeme brīvajā pasaulē bija ASV, no kurienes arī viņa diemžēl ir aizgājusi aizsaulē.

Karš nav bez upuriem, un kā viens no pirmajiem vācu laika ģimnāzijas absolventiem latviešu leģiona rindās krita Varakļānu ģimnāzijas skolotāja Jāņa Birhāna dēls Voldemārs, kas ģimnāziju absolvēja 1942. gadā. Viņš krita 1944. gada 19. maijā. Ir apzināts arī, ka pie Opočkas kritis tā paša izlaiduma apdāvinātais jauniešis Jānis Mičulis, par kuru savā laikā direktors S. Jaudzems teica: «Ja es būtu tik apdāvināts kā šis puisis, tad es tagad ieņemtu daudz augstāku amatu, nekā skolas direktors.»

Lai gan visi apzinājās, ka nekas īpaši jauks un sajūsminošs no vāciešiem nav gaidāms, bet, atceroties Baigā gada slepkavības, spīdzināšanas, deportācijas un pārējās negēlības, vāciešu ienākšanu Latvijā sākumā tomēr uzņēma kā atbrīvošanu un glābiņu. Tālākais nebija ilgi jāgaida.

Jūsmošana noplaka. Nāca totāla ebreju slepkavošana. Ebreji pirms kara Varakļānos veidoja lielāko iedzīvotāju daļu — ap 60%. Kļuva saprotams nacistu uzskats, ka viņiem līdzvērtīgu tautu nav. Ir tikai »ein Volk, ein Reich, ein Führer«.

Bet dzīve turpinājās. Ģimnāzijā notika tradicionālie sarīkojumi, Ziemassvētku eglītes, izlaiduma akti, kur, kā parasti, jaunieši pēc oficiālās daļas dejoja. Vācu laikā Varakļānu ģimnāzijā notika trīs izlaidumi: 1942., 1943. un 1944. gadā. Visus šos gadus par direktori strādāja jau pieminētā Albertīne Stukēne. Jau toreiz, kad varenā vāciešu kara mašīnerija sāka ļodzīties, varbūtējās atbaidošās nākotnes paredzējumi sāka parādīties: »Baudi karu, miers būs briesmīgs.« Sevišķi izplatīts šis teiciens bija *Kurzemes katlā*.

Ar 1944./45. mācību gadu Varakļānu ģimnāzijas dzīvē sākās jauns posms, kuru gan par jauku un saulainu katrs sevi un Latviju cienošs cilvēks nosaukt nevarēja, jo skolotāju darbs un iniciatīvas bija līdz bezjēdzībai totāli iesprostotas ideoloģijas rāmjos. Un tad vēl piespiedu kolektīvizācija, deportācijas, pārforsētā industrializācija, migrantu plūdi. Bet tas jau ir cits stāsts.

Pēc otrreizējās Varakļānu novada okupācijas 1944. gada augustā daudziem jauniešiem, kuri negribēja karot okupācijas spēkos, vajadzēja slēpties pie radiem vai paziņām, vai arī aiziet nacionālajos partizānos. Starp tādiem bija arī vēl nesenie Varakļānu ģimnāzijas audzēkņi. Mocekļa nāvē mira vienmēr nopietnais un nosvērtais jauniešs, nesenais ģimnāzijas audzēkņis Jānis Svilāns no Varakļānu Lazdiniekiem. Čekisti pēc spīdzināšanas Jāni noslepkavoja. Cits Latgales puisis, tikai gados jaunāks, Francis Strods no Lielstrodu Jākužiem mira, dzīvodams nelegālos apstākļos. Franci apbedīja slepeni, naktī.

Ilgus gadu desmitus Varakļānu vidusskola darbojās pēc padomju iekārtas principiem.

Tagad katrs no mums, par neatkarīgu Latviju domājošs cilvēks, šis mums tuvās un dārgās Varakļānu ģimnāzijas vai vidusskolas kādreizējais audzēkņis, var būt laimīgs, ka mūs atkal vieno sarkanbaltsarkanais karogs un ka atkal brīvi varam dziedāt Latvijas himnu »Dievs, svētī Latviju«.

Bez īpaša riska var teikt, ka nebūs tāda novada Latvijā, kur nebūtu kāds Varakļānu vidusskolas absolvents. Lai kur mēs esam, lai kā mums dzīvē ir klājies, bet vienmēr, kad pēc ilgāka laika nokļūsti Varakļānos, ir jāizbrīvē brīdis, lai varētu aiziet uz savu veco, labo un mīļo skolu. Lai gan šī celtnie liekas vairāk zemei pieplakusi, ne tik liela kā vecajos laikos, tomēr tā ir mīļa un dārga, jo tur dzima mūsu nākotnes sapņi un ilgas.

Leontīne Strode (dz. Saliniece)

KAVĒJOTIES ATMIŅĀS

Kā dziesmā dzied: »Dzīve ir gara — mūžs tik īss.« Tā arī mana dzīve ir aizritējusi nemanot, jo jūtu, ka mūža vakars nav aiz kalniem.

Agrā bērnība — smaguma pilna. Kad palika septiņi gadi, vajadzēja sākt pelnīt pašai maizīti — iet ganos. Tas man bija pa spēkam.

Ziemā vecāki centās sūtīt bērnus skolā, bet skolā iet ar pirmo mācību dienu daudzi nevarēja, jo lopus vēl nelika kūtīs, vajadzēja tos ganīt. Daļa bērnu skolā nokļuva tikai pēc lopu iezīmošanas, arī ar mani pāris mācību gadus bija tāpat. Mācību programma tomēr bija jāapgūst visiem bez izņēmuma, atlaides nebija. Tomēr centīgākie bērni gāja no klases uz klasi, līdz beidza sešas klases. Pirmo klasi sauca par Ābeces klasi, tāpat pavisam septiņas klases. Un tad jau varēja doties tālāk, kur kuram iespējams.

1935./36. mācību gada izlaidumā inspektors mūs mudināja mācīties tālāk, teikdams šādus vārdus: »Visu cilvēkam var atņemt, nozagt, bet izglītību nekad, nekur, neviens.« Šie vārdi gāja visu mūžu līdz. Tūlīt, nākošajam gadam sākoties, es iestājos Varakļānu ģimnāzijas V klasē (tā tajā laikā dēvēja pirmo ģimnāzijas klasi — pēdējā klase saucās I klase).

Kārtība skolās bija brīnišķīga, kā pamatskolā, tā ģimnāzijā. Katru dienu mācību process sākās ar lūgšanu – Tēvreizi, to noskaitīja klases dežurants. Tas radīja disciplinētību, un visa skolas atmosfēra skolēnos nemanot audzināja savas zemes mīlestību. Tāda kārtība pastāvēja četrus mācību gadus.

1940./41. mācību gadā viss krasi mainījās, pat disciplina pasliktinājās.

To, ka mēs bijām dziļi patriotiski auguši, liecināja kaut vai tas, ka 1940. gada 18. novembrī, kad bija drēgna, lietaina, vējaina nakts, bet ceļš neizbrienams, mūsu klases zēni bija aiznesuši vainagu un karogu uz 8 km attālo Atbrīvošanas cīņu dalībniekiem atklāto pieminekli Mežastrodos, neviena ne sūtīti, ne mudināti. Otrā rītā par to uzzinājuši, mēs, pārējie, no priekiem apraudājāmies.

Līdz 1940. gadam skolā strādāja zinoši, cienījami skolotāji. Daži no tiem, kurus atceros: vēstures skolotāja Mežīte, matemātiķi – vīrs un sieva – Kučeri, bioloģijas skolotāja Stukēne, dziedāšanu mācīja vairāki skolotāji (viņi pa gadiem mainījās). Atceros skolotāju Krisbergu, angļu valodu mācīja skolotāja Liepiņa, latīņu valodu - Veidemanis, direktors Kalniņš pasniedza fiziku.

Arī mans darba mūžs atdots skolotājas darbam, jaunās paaudzes audzināšanai. Varu būt apmierināts par to, ka manis audzinātie skolēni, tagad dažādu vecumu un profesiju pārstāvji, ir lietišķi, kārtīgi sava darba darītāji.

Konrāds Sondors

ATMIŅAS PAR TĀLAJIEM SKOLAS LAIKIEM

1939. gadā, kad man palika 7 gadi, sāku mācīties Varakļānu 1. pamatskolā. Pirmajā skolas dienā tur ierados mātes pavadībā, bet turpmāk 5 km attālumam līdz skolai nācās veikt patstāvīgi, jo vecāki bija aizņemti darbā.

Atmiņā saglabājies *tragisks* atgadījums, kad, nākošajā dienā dodoties uz skolu no Lazarkas puses cauri parkam, sapratu, ka esmu apmaldījies. Taču, pārbaudījis dažu sāncelīņu virzienus, uz Pils alejas tomēr izkļuvi un laimīgi sasniedzu galamērķi.

Mācoties pamatskolā, trīs reizes mainījās valsts vara, un šis faktors nevarēja neatstāt negatīvu iespaidu uz mūsu zināšanām un dzīves pārlietu politizēto vērtību orientāciju.

Atceros, kā pirmajā padomju okupācijas gadā mūs, otrklasniekus, iesaistīja oktobrēnu organizācijā. Sākoties nacistu okupācijai, kad cilvēkus represēja par padomju varas atbalstīšanu, sāku pat bažīties, vai represijas neskaris arī oktobrēnus. Taču tās izrādījās tikai bērnu iedomas. Mulsinošas pārdomas izraisīja 1941. gada rudenī pie pilsētas robežām izliktais uzraksts »Judenfrei«, kas liecināja par ebreju, kuri veidoja pilsētas iedzīvotāju lielāko daļu, briesmīgo traģēdiju.

1944. gada sākumā skolas telpās ievācās vācu kara hospitālis, bet mūsu, 5. klasi, pārcēla uz kādu privātmāju, kura mācībām bija maz piemērota. Togad jau agrā pavasarī – aprīļa mēnesī – sakarā ar neveiksmēm frontē Ostlandes vadība izdeva rīkojumu pārtraukt mācības skolās.

Kad pārlūkoju atmiņā savus pirmos skolotājus, tad visspilgtāk atceros dzīvesbiedrus Franci un Emmu Locānu. Francis izcēlās ar to, ka savas matemātikas un algebras stundas konsekventi vadīja tikai latgaliski, kamēr Emma gan svešvalodu pasniegšanā, gan sadzīvē runāja tikai latviešu literārajā valodā. Taču tas viņiem abiem acīmredzot netraucēja labi saprasties. Vēl labi atceros pagasta vecākā kundzi skolotāju Paulīnu Svilāni un latviešu valodas un literatūras skolotāju, pazīstamo Latgales dzejnieci Mariju Andžāni. Aiz cieņas pret skolotāju nopirku arī viņas tikko iznākušo dzejoļu krājumiņu, taču tajā vecumā man bija grūti izprast dzejoļu saturu, tajos izmantotās alegorijas un metaforas. Atmiņā palicis arī dziedāšanas un darbmācības skolotājs, augumā slaidais vecpūsis Florianis Indāns. Mācību stundās viņš bieži vien novirzījās no pamatjautājumiem uz tīri sadzīvīskām

problēmām. Kādu reizi viņš man stundas laikā jautāja: »Tu tātad esi no Zaltakolna. Kur tad tas zelts tur ir?« Salasījies pasakas par zemē apraktiem zelta podiem, es nešaubīgi atbildēju: »Zemē!« Sekoja skolotāja sajūsmas pilna reakcija: »Ļoti pareizi! Tikai cītīgi kopjot zemīti, var tikt pie bagātības!« Par zelta iegūšanas iespējām mums acīmredzot bija atšķirīgi uzskati.

Mans tēvs, dzimis deksārietis, jau kopš jaunības gadiem bija pazīstams ar kaimiņu Mālnieku (Mōlnīku) sādžā dzīvojošo Franci Locānu. Kādreiz, satiekoties Varakļānos, tēvs paineresējies par mani, — kā es mācoties un uzvedoties. Skolas pārzinis nav izteicis īpašas pretenzijas, tikai pajokojot bildis, ka Konrādam vajadzēšot aizsūt bikšu kabatas, jo pārāk bieži es staigājos ar kabatās sabāztām rokām. Kad tēvs to mājās atstāstīja, mans četrus gadus jaunākais brālis Jānis, kurš skolu vēl neapmeklēja, strikti paziņoja: »Ja skolotājs Konrādam aizsūs kaut vienu kabatu, es viņam pašam aizsūšu visas kabatas!« Tā ka skolotājs savus draudus nerealizēja, tad izpalika arī mana brāļa apņemšanās. Bet svarīga jau bija brāļa *solidaritāte*.

Nacistu okupācijas gados radās grūtības ar dzīvei nepieciešamo preču iegādi. Nevarēja, piemēram, nopirkt ziepes, tāpēc skolnieki slimoja ar kašķi. Trūka petrolejas, tādēļ iso ziemas dienu vakaros mācīties mājās nācās pie vecmāmiņas rādītās skala uguns. Trūka mācību grāmatu, burtnīcu, rakstāmpiederumu. Apģērbi tika šūti no mājās austas rupjas vadmalas. Normālu apavu vietā vajadzēja valkāt tēva darinātās auklu vizes, sauktas par *petērnem*. Atkušņa un pavasara šķidoņa laikā tās ātri izmirka. Arī pēc kara beigām bija liels posts, trūka mācību grāmatu un skolotāji jauno mācību vielu klasē diktēja. Taču nebija arī burtnīcu, kur uzdoto pierakstīt. Rakstīšanai izmantojām jebkuras papīra strēmeles. Kad sāka parādīties mācību grāmatas, tās varēja iegādāties tikai Rēzeknē. Autobusu satiksmes toreiz nebija. Atceros, kā vienreiz mans tēvs kopā ar skolotāju jau nakts vidū ar zirga pajūgu izbrauca uz Rēzekni pēc mācību grāmatām, lai paspētu tajā pašā dienā atgriezties skolā.

Man mācoties 6. klasē, sākās otrā padomju okupācija. Franci Locānu skolas pārziņa amatā nomainīja kāds ienācējs no Rēzeknes puses, uzvārdā Cipruss, bet drīz vien viņš tika arestēts un par skolas pārzini kļuva M. Šidlovska. 1945. gada 9. maijā, kad pienāca ziņa par kara beigām, mēs savos pusaudžu gados nespējām to pienācīgi novērtēt un priecājāmies galvenokārt par to, ka tajā dienā nenotika mācības un skolas sporta laukumā varējām turpināt no rīta iesāktu laptas spēli.

Varakļānu 1. pamatskolā toreiz mācījās galvenokārt lauku bērni, bet 2. pamatskolā - pārsvarā pilsētnieku bērni, kurus mēs saucām par *mīškōnim* (kā jau miesta iedzīvotājus). Nevaru apgalvot, ka abu skolu audzēkņu starpā valdīja klaji naidīgas attiecības, taču zināms »šķiru« antagonisms tomēr pastāvēja, kas dažkārt noveda arī pie izplūkušānās vai vismaz niknas pikošanās ziemā.

Tagad, pēc 55 gadiem, ielūkojoties pamatskolas beidzēju fotogrāfijā, daudziem vairs neatceros pat vārdus. Kad ierodos Varakļānos, allaž ar acīm noglāstu mūsu *balto namu* — bijušo pirmās skolas ēku. Tagad to izmanto citiem mērķiem — te darbojas bārs un veikals. Ieejot kādreizējā skolotāju istabā — tagadējā bārā, atcerējos Bībeles vēstījumu par to, ka Jēzus Kristus naudas mijējus un auglētājus padzinis no tempļa. Kā redzams, mūsdienās Bībeles postulāti īsti neiederas. Taču kā svarīgs novada kultūrvēstures piemineklis mūsu baltā skola saglabājama nākošajām varakļāniešu paaudzēm.

†Francis Strods

ATMIŅAS PAR VARAKĻĀNU VIDUSSKOLU PIRMAJOS PĒCKARA GADOS

Visi Varakļānu vidusskolas absolventi raugās pa atmiņu lodziņu uz savu bijušo skolu. Lai ir atļauts arī man paskatīties pa savu lodziņu uz veco skolu. Tajā es mācījos 5. un 6. klasē (tolaik tās saucās par sagatavošanas klasēm) un 4 gadus vidusskolā. Pēc kara 6 gadus strādāju savā vecajā skolā. Tātad mans lodziņš uz veco skolu ir dubultplats — 12 gadi.

No ceturtdā izlaiduma absolventiem iesākām mācīties 45, bet beidzām 11. Daudzkārt aplūkoju izlaiduma fotogrāfiju. Mūsu sejas ir priecīgas, nākotnes cerību apdvestas. Desmit gadi aizritēja darbā un dažkārt arī maldos. Tad pasauli sabangoja karš. Divi no mums tika nošauti, viens notiesāts uz nāvi, vēl šodien sasiētām rokām tiek dzenāts pa pasauli, jo neviena zeme negrib viņu ņemt preti. Mēs nezinot šāvām cits uz citu, tad bijām spiesti izklīst pa pasauli.

Vēl gruzdēja nodegušo māju pelnos ogles, kad liktenis man lēma atgriezties savā vecajā skolā. Pils ēka bija sašauta, daudzi koki parkā lādiņu nolauzti. Grūtības bija lielas, bet laiks un darbs spēj visu pārvarēt. Rūpes par veco skolu mūs visus ieliksmoja. Tikai bailes no *Dāmokla zobena* nomāca. Skolotāji un skolēni dienu un nakti baidījās par savu kailo dzīvību. Mežastrodos tika nošauts vidusskolas skolēns Mežatučs, viņa vecāku mājas nodedzināja. Skolnieci Genovefu Rēzi nošāva ceļā, ejot uz skolu. Ernestu Pelšu, vēl puiku, 8. klases skolnieku, nošāva tēva mājās Murmastienē.

Bailīgi skolēniem bija iet pa aleju no pilsētiņas uz skolu, jo izpildkomitejas priekšā, otrpus ceļa, citiem par brīdinājumu gulēja nošauti cilvēki. Parkā tumšajās naktīs bija redzami ne milas pāriši, bet bieži vien sveši, bruņoti vīri, kas apstaigāja arī miegā dusošo veco pili.

Dažādos veidos pārbaudīja arī manu lojalitāti. Atceros vienu tādu *komisku* paņēmieni. Bija pāri pusnaktij. Es vēl strādāju kancelejā. Blāvā uguns logā bija likusies drošības sargiem aizdomīga. Durvis es nemēdzu aizslēgt, lai nu nāk – ir brīva pieeja ikvienam. Viegli pavērās durvis. Parādījās vietējās čekas priekšnieks. Es neapmulsu un lūdzu viesi iekšā. Priekšnieks likās iedzēris, un mēs draudzīgi parunājāmies. Runājām niekus. Tad viesis piecēlās, atvainojās par traucējumu un gāja prom, taču ne pa izejas durvīm, bet manā viesistabā. Tur ar kabatas lukturīti aplūkojis visu, murminādams gāja tālāk manā guļamistabā. Ieraudzījis, ka tur guļ mana sieva un bērni, viņš atkal atvainojās un pagriezās atpakaļ, lai dotos uz virtuves durvīm. Beidzot, pēc izpētes, no virtuves pa garajām kāpnēm nodelverēja lejup, arvien pusbalsī kaut ko runādams. Izrādījās, ka priekšnieka palīgi viņu bija gaidījuši pie ieejas durvīm.

Skolas apkārtnē pēc kaujām. 1944. gada 15. augustā notika skolotāju konference Rēzeknē. Grūti bija tur nokļūt. Visa kara tehnika virzījās uz Vidzemes pusi. Laiks bija sauss, gaiss piesātināts ar putekļiem. Rītos bija sadzirdama lielgabalu dunoņa no frontes līnijas. Kaujas norisinājās pavisam netālu – pie Aiviekstes.

Kad ierados Varakļānos, viena mašīna stāvēja uz ceļa Rēzeknes virzienā. Daži cilvēki stāvēja mašīnā, turēdamies pie bortiem. Es pievienojos šiem cilvēkiem, kuri arī brauca uz skolotāju konferenci.

Konference notika kādā šķūnim līdzīgā mājā. Vienā malā atradās galds, pie kura sievietes pierakstīja konferences dalībniekus. Arī es pieteicos uz Varakļānu vidusskolu. Konference notika divas dienas. Runātāji bija sparīgi. Vairāki stipros vārdos nogānīja bijušos skolotājus – aizsargus.

Piektās dienas vakarā pēc konferences kāds valdībai uzticams cilvēks man atnesa papīra gabaliņu, uz kura bija Tautas izglītības nodaļas vadītājas Annas Čerbardes paraksts. Tam blakus uzspiests kāds neskaidrs zīmogs. Atnestajā zīmītē bija rakstīts, ka esmu iecelts par Varakļānu vidusskolas direktoru. Mani tas stipri pārsteidza. Naktī pat aizmigt nevarēju.

Nākamajā rītā pa aleju devos apskatīt parka ieskauto skolu. Pie upītes divi bārdaini vīri mani aizturēja. Tālāk nedrīkstot iet. Es bārdainajiem uzrādīju Tautas izglītības nodaļas pavēli, ka esmu iecelts šai skolai par direktoru. Bet tas neko nelīdzēja.

Apgrīzozos. Vēlējos apskatīt skolu no otras puses. Gāju cauri parkam. Tā parka daļa, kas atradās uz Viļānu ceļa pusi, bija līdz nepazīšanai nopostīta. Mīnu lādiņi bija nolauzuši kokus, galvenokārt liepas, kā arī ozolus un papeles. Pa ceļiņu nevarēja pāriet, vajadzēja iet apkārt pa pļavu. Nonācu pie parka no dienvidu puses. Arī tur, pie lielajiem vārtiem stāvēja sardze, kura nelaida mani

apskatīt skolu. Gar upītes celiņu nonācu pie skolas saimniecības ēkām. Tur satiku pusmūža vīrieti. Viņš stādījās priekšā, — esot skolas saimniecības daļas vadītājs Oskars Ķēniņš. Uzrādīju savu TIN rīkojumu. Ķēniņš ar kritisku skatu aplūkoja mani, laikam neticēdams, ka tāds varētu izskatīties direktors. Un tomēr mūsu sarunas ievirzījās lietišķā gultnē.

Ķēniņš pastāstīja, ka pagājušā gadā skolā (pilī) vācieši izvietojusi frontes štābu. Skolai ar visām mantām bijis jāpārvācas uz pilsētu. Mantas tikušas izvietotas direktores Stučēnas mājā, bet klases — apkārtējās lielākajās mājās. Pilsētas centrs kara laikā nodedzis, un viss skolas inventārs tur sadedzis. Vēl tagad kūpot pagrabā sanestais skolas arhīvs. Pati direktore ar skolas zirgiem aizbraukusi bēgļu gaitās. Pašreiz pils telpās esot izvietojies padomju armijas hospitālis.

Izdzirdis, ka manas tēva mājas atrodas tikai kādus 8 km no Varakļānu pilsētiņas, Ķēniņš kļuva daudz laipnāks. Viņš pat piesolīja istabiņu pie kūts. Nolēmu iet uz pilsētu apskatīt, vai kur vēl nemētājas skolas lietas. Ķēniņam bija taisnība, viss bija sadedzis. Pilsētas centrs bija nodedzināts. Palikušas tikai mājas uz Stirnienes un Barkavas pusi, kā arī baznīcas un abu sešgadīgo (pilsētas un pagasta) skolu ēkas. Baznīcas durvis bija vaļā. Ieskatījos pa tām. Tur strādāja vairāki cilvēki — sievietes ar spaiņiem un lupatām, vīrieši kārtoja grīdas flīzes un taisīja ciet ar dēļiem caurumu jumtā, pa kuru bija nācis lādiņš.

Man iešāvās prātā doma, ka arī skolas atjaunošanai būtu jāaicina vietējie iedzīvotāji. Bet skolas jau nebija. Tur atradās kara hospitālis. Jāaicina talkā būtu arī skolēni, bet tie atradās vairākos pagastos, un nebija zināms, cik vēl te ir palikuši. Pagastu un pilsētas valdes tikko veidojās. Neatlika nekas cits, kā izmantot baznīcu, lai priesteri paziņotu, ka skola atsāks savu darbu. Tas bija visdrošākais ceļš.

Svētdien es ierados baznīcas dārziņā, lai sagaidītu katru skolēnu. Par lielu izbrīnu, to, kas nebija aizbēguši vāciešiem līdz, bija necerēti daudz. Sevišķi daudz pieteicās uz 8. klasi — 70 skolēnu. Agrāk jauno vidusskolas klasi bija grūti sakomplektēt, tagad pietika vairāk kā divām klasēm.

Pirmdien ar skolēnu sarakstu devos uz Rēzeknes TIN pie vadītājas Čerbardes. Viņa bija ļoti iepriecināta un izkārtēja, ka Varakļānu pilsētas skola nodod sešas telpas pagaidu lietošanā vidusskolai. Griezpos pie skolēnu vecākiem, lai tie skolai uzdāvinātu kādu dēļa gabalu, lai iztaisītu garos solus, kur bērnus nosēdināt. Tika izgatavoti vairāki soli. Piecus garos solus uzdāvināja pilsētas un pagasta skolas.

Bija nepieciešami skolotāji, kas līdzētu organizēt skolēnus skolas iekārtošanas darbam. No bijušās vidusskolas skolotājiem bija palikusi tikai viena — Valentīna Erele. Izglītības nodaļas vadītāja šajā ziņā nesolīja nekādu palīdzību. Viss bija jāmeklē pašam direktoram.

Vispirms uzmeklēju Genovefu Strodi — vācu valodas skolotāju. Jaunā skolotāja savukārt iepazīstināja mani ar studentu no Viļakas — latviešu valodas speciālisti V. Augustāni. Viņa labprāt gribēja iet strādāt uz Varakļānu vidusskolu. Vēl sameklēju Paulīnu Strodi no Viļāniem un Ainu Nagli no Varakļānu pagasta, kura bija beigusi angļu valodas institūtu. Pirmo mācību dienu varēja sākt, lai gan pagaidām divas 7. klases bija jāizvieto vienā telpā.

Biju sameklējis dzīvošanas vietu arī personīgām vajadzībām. Jaunajā dzīvoklī varēju noturēt pirmo pedagogisko sēdi. Nozāģējām blukšus, pārlikām pār tiem dēļa galus, novietojām vācu atstāto finiera galdīņu, to pārklāju ar baltu segu, uz tās noliku burtnīcu, un pedagogiskā sēde varēja sākties.

Bija jāsadala klašu audzinātāji, bet skolotāju bija mazāk nekā klašu. Septītajai klasei pagaidām pietrūka audzinātāja. Skolotājai Augustānei vajadzēja mācīt latviešu un krievu valodu, mācību daļas vadītājas amats tika skolotājai Naglei. G. Strode pasniedza vācu valodu, skolotāja Erele — dabas zinības un ķīmiju, fiziku mācīja P. Strode. Palika neiedalītas matemātika un vēsture, jo nepietika skolotāju. Dažas dienas pats mēģināju mācīt vēsturi, bet tas bija pārāk smags darbs. Mācību grāmatu

nebija. Lasīju profesora Vipera biežās vēstures grāmatas. Tad sameklēju vēstures mācīšanai skolotāju Agnesi Cakuli, klasiskās filoloģijas studenti. Vēl palika matemātika. Latīņu valoda bija mana specialitāte (vēlāk to no mācību programmām izsvitroja). Matemātika un latīņu valoda loģikā bija stipri līdzīgas. Matemātikā bija labums arī tas, ka uzdevumiem nevajadzēja ideoloģijas. Kaut kas bija jāmāca arī man, un es riskēju iet matemātikas stundās. Tā beidzot skolas mācīšanas darbs bija sadalīts. Ierādītājās klašu telpās tika novietoti garie soli, atradās katrai klasei pa kādam galdiņam. Uz tiem tika uzsegtas baltas sedziņas, parādījās arī puķu vāzes. Mācību sākumā bija jāizmanto jau 1920. gada paņēmiens, kad skolēniem bija jāsed uz garajiem soliem. Rakstot bija jānometas ceļos, lai uz sola novietotu burtnīcu.

Oktobra vidū Sarkanā armija ieņēma Rīgu. Tas tomēr mūsu skolas darbu neatviegloja. Nevien skolotājs jau negribēja no Rīgas pārcelties uz lauku skolu, kur viss bija izpostīts.

Tomēr lielas pārmaiņas iznāca pašos Varakļānos. Kara hospitālis 1945. gada februārī tika pārcelts uz Rīgu. Trīs dienās (tad mācības nenotika) savedām pils telpas tādā stāvoklī, lai varētu ierīkot klases. Tas bija gauss un netīrs darbs. Visas ģipša plāksnes – mākslīgās sienas – tika izņemtas un saliktas darbnīcās. Vāciešu sadzītās naglas tika izrautas. Varēja sākties mācības *jaunajās telpās*. Septītajai klasei paredzētajai telpai gan nebija durvju, bet mācībām bija jānotiek, kaut arī pirksti sala. Arī šai telpai beidzot tika pielāgotas durvis. Skola izmantoja arī internāta telpas, kuras pamazām atbrīvojās no iepriekšējiem saimniekiem. Lai kā arī bija, skola sāka darboties savās agrākajās telpās.

Skolas saimniecība. Līgumā, kas noslēgts 1923. gadā, bija teikts, ka Varakļānu vidusskolai lietošanai nododama muižas pils, muižas pārvaldnieka ēka, muižas klēts, pirts, veļas žāvētava un lopu kūts, kā arī 7 ha dārza zemes, 19 ha tīrumu, 14 ha parka un 10 ha pagalma. Kopēja platība bija apmēram 50 ha zemes.

Pēc kara lielā saimniecība bija ļoti cietusi: parks stipri sašauts, pils jumti un logi cauri, saimniecības lopi aizdzīti, palikušas tikai 4 govīs. Saimniecības vadītājs Kēniņš par dažiem litriem piena no Sarkanās armijas nopirka zirgu, kas militāram vajadzībām nebija vairs derīgs. Pēc nedēļām divām zirgs atzīrga un bija noderīgs mūsu saimniecības darbos. Vislielākās rūpes sagādāja pils. Abos pils galos dakstiņu jumts bija sagrauts, vidējā daļā skārda jumts sašķembots. Izšautas minas bija gājušas cauri jumtam un plīsušas bēniņos. Vispirms bija jāsalabo jumts. Vēl pirms hospitāļa pārcelšanās uz Rīgu skolēnu vecāki, saņēmuši atļauju no kara hospitāļa, salaboja dakstiņu jumta spāres un latas. Skolēni savāca *dzīvos* dakstiņus, bet meistari bija skolas apkopējs un direktors, kuri uzklāja dakstiņu jumtu. Nedēļas laikā uzklājām no pilsētas atnestos skārda gabalus uz mīnu izšautajiem caurumiem. Logus *lāpīja* pats kara hospitālis.

Skolas apkurei izlietojām parkā *nošautos* kokus. Tie bija pašiem jāizzāgē un jāpieved. Lielas raizes radīja daudzās šķembas. Zāģi bija jāasina vēl un vēl. Bet ar parka kokiem vien nepietika. Skolai bija vajadzīgi apmēram 350 m³ malkas vienai apkures sezonai. Nākamajā gadā skolai piešķīra kūdru Kristapūrā. To vajadzēja pašiem izgriezt un savest. Tomēr lielāko daļu apkurei skola lietoja kara laika sazāģētos baļķus. Vietējiem iedzīvotājiem bija meža aviācijas vajadzībām jāizzāgē priedes un egles, zari jāsadedzina, bet koki jāszāģē baļķos. Tie tad tur arī gulēja neizvesti no meža. Gan Varakļānu, gan Barkavas mežos skolēni un vecāki tos sazāģēja un veda uz skolu.

Sāpīgs bija arī skolas inventāra trūkums. Tikai 1946. gada pavasarī Izglītības nodaļa paziņoja, ka Varakļānu vidusskolai piešķirti 54 skolas soli. Tiem bija jābrauc pakaļ uz Rāznu. Varakļānu kooperatīvam bija 2 smagās mašīnas. Kooperatīva direktors tās arī apsoliņa skolas solu atvešanai. Skolas direktors un 2 skolēni aizbrauca pēc soliem. Bija lielas problēmas, kā divās mašīnās sakraut 54 solus: platumā krautie soli apdraudēja pretimbraucošo transportu, bet augstumā krautie – telefona vadus. Tomēr tās paša dienas vakarā mašīnas piebrauca pie skolas. Soli tika steidzīgi

izkrauti, skolēni gaviļēja, sasēdās solos un skaļi priecājās. Protams, atvesto solu nepietika visai skolai, taču atbrīvojās galdi, pie kuriem varēja novietot garos solus, uzlikt grāmatas, burtnīcas.

Valsts pedagogija. 1945. gada sākumā Varakļānos tika sasaukta liela sapulce. Tur piedalījās visi skolotāji un valsts iestāžu darbinieki. Aktīvists Donde asiem vārdiem uzstājās pret pagasta 6-klasīgās skolas pārziņi. Kā varot būt par skolas vadītāju cilvēks, kas draudzējies ar vāciešiem un skolā bijis mazpulku vadītājs? Tādam neesot tiesību piedalīties šajā sapulcē. Donde pavēlēja skolas vadītājam atstāt sapulci. No sapulces telpas viņam līdzī izgāja divi *istrebiteļi*. Vēlāk kļuva zināms, ka skolas vadītājs notiesāts uz vairākiem gadiem un izsūtīts uz Sibīriju. Tā bija pamatīga *pedagoģija*, kas nāca no skolas ārpusēs.

1945. gada 9. maija rītā es aparū zemīti ģimenes vajadzībām. Pēkšņi ieraudzīju skrienam pāri uzartajam lauciņam vietējo *partordzi*. Drele pieskrēja pie manis un apskāva. Tā bija prieka izpausme – karš esot beidzies. Tajā dienā skolā mācības nenotika. Diena bija saulaina un silta. Skolēni gāja rotaļās un dancoja. Un tomēr, skolēnos nebija īsta prieka. Daudzi cerēja, ka kapitālisti pret komunistiem pēc hitleriskās Vācijas sakaušanas uzsāks jaunu karu un atbrīvos Latviju no padomju iekārtas. Bet tas nenotika. Cilvēkos un arī skolēnos valdīja drūma noskaņa.

Pēc kara izbeigšanās daudzi spēcīgākie vīrieši noslēpās mežos. Sākās partizānu karš. Dažas dienas un nakts Sarkanās armijas karavīri atpūtās vidusskolas telpās un parkā. Tā kā frontē nebija vairs ko darīt, tie gāja palīgā *istrebiteļiem*, piedalījās mežu *ķemmēšanā*. Cerība nepiepildījās. *Istrebiteļi* palika vieni. Tie acīgi novēroja partizānu kustību un bieži vien tiem izdevās kādu partizānu nošaut. Tad tie tika atvesti un nomesti alejas malā milicijas ēkas priekšā par brīdinājumu citiem. Nošautie gulēja neaprakti vairākas dienas. Starp tiem bija arī skolotājs Jānis Svilāns un leģendārais Bokte. Tā partizāni zaudēja savus spēkus un pamazām ciņu partrauca.

Kad ciņas ar partizāniem bija norimušas, 1949. gada agrā pavasarī visu tautu saviļņoja baigs notikums – cilvēki tika izvesti no savas dzimtenes. Izvešana notika slepenībā un bija rūpīgi sagatavota. To nezināja neviens, atskaitot partijas aktivistus. Pirms tam tika dzirdēts, ka esot ieradusies karavīri, tie uzkāpjot baznīcas tornī, novērojot apkārtni, pētot ceļus un mājas. Tad kādā rītā agri klauvēja pie manām durvīm. Tā bija internāta audzinātāja. Mētelis mugurā, pati izspūrusi. Uzreiz sapratu, ka ir noticis kaut kas slikti. Iestājās baiļu apjukums. Naktī uz 25. martu no skolas internāta tika izvesti vairāki skolēni. Starp aizvestajiem bija arī skolotājs Pušmucāns. Agrā rīta stundā vairāki skolēni bez atļaujas atstāja internātu, skrēja uz savām mājām, lai pārliecinātos, vai vecāki nav aizvesti. Arī vecāki satraukti devas uz skolu neziņā par saviem bērniem. Mācību stundas notika formalitātes pēc. Neviens nespēja ne lasīt, ne rakstīt. Gandrīz visiem bija viens jautājums: «Kas notiks nākamajā naktī?»

Dienas beigās uz skolu atnāca pagasta *partorgs* Ikaunieks. Viņš lika sasaukt skolotājus, lai tie ietu pie tautas un teiktu, ka turpmāk cilvēku izvešanas nebūs. Reizē viņš centās pārliecināt skolotājus, ka kolhozi esot vislabākais saimniekošanas veids. Tas tomēr cilvēkus nenomierināja. Iedzīvotāji šķiroja un bāza maisos mantas, lai būtu gatavībā, kad atkal notiks izvešana. Bet patiešām, cilvēku izvešana vairs nenotika. Cilvēki meklēja glābiņu kolhozos, tā cerēdami izdzīvot savā dzimtenē. Tā noslēdzās padomju varas īstenotā iebaidīšanas *pedagoģija*, kas stipri iedarbojās uz visu tautu.

Skolas pedagogija. Skola ir iestāde, kuru atalgo valsts, tādēļ mācību programmas noteicēja bija valsts pārvalde. Skolai vajadzēja paklausīt valsts varai, ikvienai stundai vajadzēja būt piesātinātai ar antirelīgisko propagandu. Ikviens bērns un jauneklis, ja gāja baznīcā, tika nozākāts. Skolotājiem vajadzēja veikt divus svarīgus darbus – mācīšanu un audzināšanu padomju garā. Lai sniegtu zināšanas, skolotājam vajadzēja zināt metodiku. Lai *iemācītu padomju garu* – vajadzēja atteikties no Dieva un pietātes pret cilvēkiem. Skolotājam vajadzēja cienīt zinātni, it sevišķi to, kas

gājusi caur padomju ideoloģijas prizmu. Lai milētu padomju iekārtu, skolotājam bija jābūt komjaunietim vai partijas cilvēkam. Bet Varakļānu vidusskolā neviens skolotājs nebija ne komjaunietis, ne partijas biedrs.

Varakļānu vidusskolā latviešu valodas un literatūras mācīšana bija uzticēta baltu filoloģijas studentei Veronikai Augustānei, kura bija sajūsmināta par latviešu literatūru, bet viņas skaidrojumi nesaskanēja ar padomju ideoloģiju. Radās pretrunas un konflikti. Tas daudzkārt radīja nesaskaņas starp skolotāju un programmā paredzēto, it sevišķi tajos laikos, kad vēl pastāvēja partizānu karš, kurā it viegli varēja tikt ierauti gan skolotāji, gan skolēni. Beidzot, pēc kādiem trīs gadiem, Augustānei Varakļānu vidusskola bija jāatstāj. Viņu pārcēla uz kādu Rīgas vidusskolu, stingrākā uzraudzībā.

No seniem laikiem valodu mācīšanā pastāvēja divas būtiski atšķirīgas metodes: gramatiskā un estētiskā. Pēc gramatiskās metodes valodas likumi tika sīki ievēroti, lietojot valodas mācīšanai izmeklētus teikumus. Šī ievirze tika izlietota arī literatūras mācībā. Otrais novirziens – estētiskā metode – centās valodu iemācīt ar tās daiļumu, valodu neskaldot un nedalot. Daudzkārt starp abām valodas mācīšanas metodēm skolotāju vidū izcēlās strīds. Šai nesaskaņai nepagāja garām arī Varakļānu vidusskolas skolotāji.

Pēc kara daudzi vīrieši atgriezās no armijas privātajā dzīvē. Daži no tiem atnāca par skolotājiem Varakļānu vidusskolā. Visgrūtāk bija ar militāras mācības skolotājiem. Virsnieks Šaidašs skolā ieradās jau drīz pēc karadarbības izbeigšanās. Militārajai mācībai metodiku nenoteica skola. Galvenais bija šautenes. Šaidašs bija ļoti labs šāvējs. Viņš drīz vien izšāva visus baložus skolas apkārtnē. Tos izlietoja arī ēšanai. Pavasarī, kad skolas zālē notika sarīkojums par godu Uzvaras dienai, Šaidašs ieradās zālē ne visai tīrā sporta tērpā un sāka publikai rādīt savus *priekšnesumus*. Publika skaļā balsī smējās. Arī partijas cilvēki bija sarīkojumā. Šaidašam bija drīz vien jāaiziet no skolas pedagoga darba. Viņa vietā nāca virsnieks Baikovs. Tas bija solīds, nosvērts, apdomīgs. Pēc diviem gadiem Boikovs ar visu ģimeni aizgāja atpakaļ uz armiju.

No frontes atnāca skolotāji Antons Počs, Konstantīns Gaļanskis un Pēteris Pušmucāns. Tie rūpīgi gatavojās mācību stundām, bet nebija sajūsmināti par toreizējo sabiedrisko iekārtu. No Daugavpils pedagogiskā institūta atnāca par skolotājiem Aizbalts un Vabele. Bet tiem vidusskolas mācības likās par smagām. Pēc viena gada darba tie no Varakļāniem aizgāja prom. No Lielstrodu skolas atnāca vēstures skolotājs Aloizs Strods. Viņš bija enerģisks, jaunu ideju pārpilns. Neklātienē studēja vēsturi. Skolas jaunieši viņam pieķērās. Skolotājs labprāt piedalījās arī sabiedriskajā darbā. Taču savā pasaules uztverē jaunais vēstures skolotājs atšķīrās no mums, visiem pārējiem. Patiesība viņam likās visas dzīves pamats.

Baznīca kļūst par deju zāli. Varakļānu rajona partijas komiteja un izpildkomiteja ierosināja luterāņu baznīcu pārvērst par klubu. Šim mērķim uzticamie cilvēki steidzīgi brauca pie draudzes locekļiem, lai saņemtu atteikšanās parakstus. No mašīnu un traktoru stacijas atbrauca vīri, aplika troses baznīcas tornim un to nogāza. Altāra vietā izveidoja skatuvi. Visur tika krāsots. Jaunajam klubam bija jābūt gatavam līdz 1. Maija svētkiem. Bez vidusskolas līdzdalības nenotika neviens *riskants* sarīkojums. Arī šoreiz gan skolotāji, gan skolēni visi kā viens bija spiesti ierasties uz svinīgo svētku sēdi.

Pēc priekšnesumiem sākās dejas. Arī šeit pastāvēja plāns–, kam ar ko jāuzsāk dejošana. Beidzot arī skolēniem bija atļauts dejojot. Īstenībā nekāda dejošana nesanāca, jo cilvēku bija pārāk daudz. Pēc trešās dejas pie direktora nokļuva daži skolēni un lūdza atļauju vidusskolēniem pārcelties uz pils zāli, lai brīvāk varētu izdejoties. Es tiem devu piekrišanu. Dažās minūtēs visi skolēni aizsteidzās uz pili. Jaunā zālē palika pustukša. Trešajā dienā pēc sarīkojuma mani aizsauca uz partijas komiteju. Mani apvainoja provokatoriskā nodomā – izjaukt svinīgo vakaru jaunajā klubā.

1949./50. mācību gads bija beidzies. Skolā bija tradīcija parādīt, ko interesantu katra klase gada laikā paveikusi. Šajā mācību gadā Izglītības ministrija bija izsludinājusi vidusskolās izvērst ārpusklases darbību, pētot skolas apkārtnes vēsturi. Sevišķu atsaucību mūsu skolā izrādīja vēstures pulciņš. Uz noslēguma izstādi bija ieradušies cilvēki no Izglītības nodaļas un citām valsts iestādēm. Viņi vēlējās redzēt skolēnu paveikto. Visi slavēja skolas darbu, bet tad negaidīti bija ieradušies divi pārstāvji no Rīgas, no komjaunatnes centrālkomitejas. Tie lūguši arī viņiem parādīt skolas izstādītos rakstus. Viens no viesiem skaļi iesaucies: »Tā ir BBC propaganda! Revolucionāri it kā esot piekājuši sievietes baznīcā, nošāvuši zemnieku Dubicki un viņa saimniecības vadītāju! Revolūcijas un kara laikā, kā tas ir vienmēr, darbojās arī bandīti un zagļi. Un nu vēstures pētnieki visu te piedēvē revolucionāriem!« Atbraukušie komjaunieši steidzīgi ziņoja par to uz Rīgu, Centrālajai komitejai. Nākamajā dienā par skolas vēstures pētījumiem jau zināja visas republikas vidusskolas.

Skolas direktors un vēstures skolotājs – abi vainīgie – tika uzaicināti uz rajona partijas biroja sēdi. Kad ienācām biroja telpās, naida pilni skatieni raudzījās uz mums. Vēstures skolotāju un mani apsēdināja uz peramo krēsliem.

Katram partijas biroja loceklim bija jāizsakās par notikumiem vidusskolā. Katrs biroja loceklis teica, ko spēja, lai mūs pazemotu. Kurš no runātājiem varēja teikt sliktākus vārdus, to partijas pirmais sekretārs atzinīgi uz klausīja. Bija pagājuši vairāki gadi, kopš lielajā sapulcē nozākāja Varakļānu 1. pamatskolas direktoru. Tad lēmums tika izšķirts vienpersoniski, bet tagad izteicās visi sēdes dalībnieki. Biroja sēdes dalībnieku vārdi bija tik smagi, ka nebūtu brīnums, ja kāds no tiem izņemtu no kabatas revolveri un raidītu šāvienu uz mums. Tas tomēr nenotika, jo partija pati bija daudz mācījusies. Vēstures skolotājs sasparojās un gatavojās runāt, gribēja aizstāvēties. Es tomēr viņu pavilklu aiz piedurknes un iečukstēju ausī: »Šeit nav tā vieta un tie cilvēki, lai runātu patiesību – te patiesībai vieta nav ierādīta.« Sapulces vadītājs mums teica: »Esat brīvi! Varat iet!«

Ar stipru troksni tika aizvērts lodziņš uz Varakļānu vidusskolu.

Jūnija beigās es saņēmu rakstu no Izglītības ministrijas, kurā bija teikts, ka Varakļānu vidusskolas direktors Francis Strods ir atbrīvots no sava amata kā skolai nepiemērots.

Tā bija smaga vasara. Man bija jānodod skola, bet jaunais direktors vēl nebija iecelts. Skolu vajadzēja pieņemt direktora vietas izpildītājam Antonam Počam, kuru drīz pēc tam pašu represēja. Uz galda tika saliktas skolas inventāra grāmatas. Bija jānodod katrs sols, katrs galds, kuru, man stājoties amatā, skolai nemaz nebija. Pat 3 zirgi saimniecības inventāra grāmatā bija ierakstīti (2 darba zirgi un viens kumeļš).

Vairākas reizes es braucu uz Rīgu un gribēju uzzināt, vai man kādā skolā būs darbs, vai nebūs. Un vienmēr, nesaņēmis atbildi, braucu mājās. Izglītības ministrijai savas atbildes nebija. Bija jāprasa padoms Centrālkomitejai. Beidzot tika dota atbilde – man bija atļauts strādāt kādā cita rajona skolā, darbs jāmeklē pašam. Es sazinājos ar Cēsaines rajona Izglītības nodaļas vadītāju Kornetu. Tas bija ar mieru pieņemt mani Kraukļu skolā par matemātikas skolotāju.

1950. gada 30. augustā agri no rīta mēs iznesām no skolas savas mantas. Linu fabrikas direktors apsoliya aizvest uz jauno dzīvesvietu. Nekādu lielo mantu jau mums nebija: 2 galdi, 4 krēsli, nobružāties skapis un dažī spaiņi ar visādām sīkām mantām. Apsēdāmies uz krēsliem un gaidījām mašīnu. Es nogrimu pārdomās...

Varakļānieši ir devuši man šīs mantas, bet man grūti bija pateikt, ko es šo mantu vietā esmu atstājis varakļāniešiem. Darbs. Bet darbs jau var būt visāds – labs un slikts. To nosaka cilvēku dzīves vajadzības. Bieži naktīs es sevi salīdzināju ar spāņu literāro tēlu Donu Kihotu. Arī viņš darīja lielus darbus, kas bija pāri paša spēkiem, bet bija pārliecībā, ka dara cilvēkiem labu. Taču cilvēki Dona Kihota labo domu neatzina. Tie pat viņu izsmēja.

...Piebrauca mašīna. Steidzīgi salikām visas mantas vezumā. Mašīna veda mūs pretī jaunai, nezināmai dzīvei...

VARAKĻĀNU VIDUSSKOLAS SKOLOTĀJI PIRMAJOS PĒCKARA GADOS

Karš bija beidzies. Tai tālajā 1944. gada 1. septembrī uzsākām mācības Varakļānu vidusskolas 10. klasē. Bija atnākuši strādāt daudzi jauni skolotāji – tikko beiguši augstskolu. Latviešu valodu un literatūru mācīja skolotāja *Veronika Augustāne*. Ļoti simpātiska. Viņa bija vidēja auguma, smalka, glītu sejiņu: augstu pieri, zilpelēkām, sapņainām acīm, nedaudz uzrautu deguntiņu. Brunete. Visu zēnu acis staroja priekā, kad klases durvis atvērās un ienāca jaukā skolotāja. Literatūras stundās skolotāja Augustāne daudz stāstīja par latviešu tautas kultūras dižgariem, viņu devumu tautai. Bieži vien skolotāja stāstīja par tiem latviešu rakstniekiem, kuru literārie darbi padomju varas gados bija aizliegti. Skolotāja bija drosmīga, nacionāla, un tas mums visiem patika, jo arī mēs nebijām padomju varas piekritēji.

Literatūras stundās skolotāja daudz strādāja ar literāro tēlu iedzīvināšanu, prasmīgi analizēja rakstnieka valodu. Skolotāja Augustāne bieži vien deva rakstīt sacerējumos brīvos tematus, lai dzirdētu mūsu domas un spriedumus.

Skolotāja Augustāne mācīja arī dziedāšanu. Ar lielāko prieku piedalījāties dziedāšanas stundās. Ja iepriekšējos gados zēni izvairījās no kora dziedāšanas, tad tagad liptin lipa skolotājai, lai viņus pieņem korī. Citīgi gatavojāties Dziesmu svētkiem, kuri notika Madonā. Jau iepriekšējā dienā kājām devāmies uz Madonu. Nakti pavadījām mūsu klasesbiedrenes Sholastikas Justovičas mājās – Seimušku ciemā. Izdziedājām visas dziesmas. Rīta agrumā turpinājām ceļu uz Madonu. Pēc Dziesmu svētkiem atkal kājām mērojām ceļu uz mājām. Neviens nesūdžējās par nogurumu, noberztajiem papēžiem, jo visu ceļu dzirkstīja dažādas asprātības un joki.

Jāatzīmē, ka skolotāja Augustāne bija arī ļoti drosmīga. Svētdienās viņa kopā ar savu kolēģi Genovefu Strodi gāja uz baznīcu, piedalījās dievlūgšanās un klausījās baznīckunga Liepnieka interesantos sprediķus. Mēs bieži vien sekojām viņu piemēram.

Drīz vien skolotāja Augustāne nokļuva padomju varasvīru nežēlastībā un no Varakļāniem pazuda. Viņa sameklēja darbu Rīgā. Pagājuši jau daudzi gadi, kopš skolotāja Augustāne ir aizsaulē, bet mūsu atmiņās viņa ir dzīva.

Skolotāja *Viktorija Zaščerinska* mācīja krievu valodu, bet ne visās klasēs. Mūsu klasei krievu valodu mācīja *Anna Nagle*. Ar skolotāju Zaščerinsku iznāca daudz saskarties, jo viņa dzīvoja turpat skolā. Viņa bija stalta, enerģiska, mirdzošām, tumšām acīm. Allaž valkāja melnu halātu ar baltu apkakliti. Sirsnīga un jauka. Viņa bija mums padomdevēja. Skolēni viņu uztvēra kā otro māti, jo viņa bija par mums vismaz 20 gadus vecāka. Katram deva kādu nomierinošu, labu vārdu. Pamācīja, kā rīkoties vienā vai otrā situācijā. Ļoti viņu cienījām. Kad beidzām vidusskolu, viņa mūs ar savām lietišķajām pamācībām un pamudinājumiem pavadīja tālākās dzīves ceļā. Viņa rūpējās, lai mēs izaugtu par godīgiem, kārtīgiem cilvēkiem. Mēs viņas rūpes un gādību esam novērtējuši. Paldies labajai skolotājai!

Mūsu klases audzinātāja no 10. līdz 12. klasei bija *Genovefa Strode*. Tikai dažus gadus vecāka par mums. Mācīja vācu valodu. Tā kā toreiz Varakļānu vidusskolā bija sagadījies tā, ka pieci skolotāji bija ar uzvārdu Strods, ieskaitot direktoru Franci Strodu, tad mēs šos skolotājus saucām pēc attiecīgā mācību priekšmeta: vācu valodas Strode, algebras Strode, fizikas Strode, direktors Strods un vēstures skolotājs Aloizs Strods – direktora brāļadēls.

Ar klases audzinātāju mums bija paveicies, jo skolotāja Genovefa, mana novadniece, bija ļoti jauka. Vienmēr smaidoša, platām acīm, graciozām kustībām. Labi iemācīja vācu valodu, diezgan brīvi vācu valodā rakstījām sacerējumus. Skolotāja lielu uzmanību veltīja sarunu valodai. Katrā stundā vajadzēja sarunāties tikai vāciski.

Pēc dabas skolotāja bija strauja, enerģiska, dzīvespriecīga. Nekad neienāca klasē noskumusi, vienmēr smaidoša. Bieži rikojām klases vakarus, jo skolotāja Genovefa Strode skolā vadīja dramatisko pulciņu. Klases audzināšanas stundās apspriedām dažādus tematus, arī par mīlestību. Bijām visādā ziņā kautrīgi un atturīgi. Pārāk godīgi, salīdzinot ar mūsdienu jauniešiem. Audzināšanas stundas vienmēr beidzās ar kādu dziesmu, jo pati audzinātāja un mūsu klases meitenes bija labas dziedātājas. Gribas novēlēt klases audzinātājai Genovefai Strodei-Daugertei labu veselību, vēl ilgus mūža gadus.

Fiziku un astronomiju mums mācīja viļāniete *Paulīna Strode*, arī kādus 20 gadus par mums vecāka. Neskatoties uz saviem gadiem, viņa reizēm bija draiskulīga kā meitene. Ļoti acīga. Visu redzēja un dzirdēja. Liela runātāja. Mūs aizrāva ar savām lieliskajām zināšanām fizikā un astronomijā. Vienmēr klausījāmies ar lielu uzmanību, stundās sarunāties vai grozīties nebija iespējams, jo skolotāja Paulīne Strode visu redzēja un dzirdēja. Ar jaunās vielas izklāstu skolotāja aizrāvās tā, ka dažreiz neatlika laika kādu izsaukt. Mēs par to bijām priecīgi, jo ne katrreiz bijām labi iemācījušies uzdotu. Arī vēl tagad skolotāja Paulīna Strode, (kā mēs viņu saucām – fizikas Strode), dzīvojot Viļānos. Esot jau ap 90, bet vēl aizejot uz veikal, redze un dzirde esot laba. Tā laikam Dieva dāvana.

Vēstures skolotāja *Agnese Cakule-Mikažāne* toreiz vēl bija neprecējusies, vismaz desmit gadus vecāka par mums. Ļoti slaida, cēla, nopietna. Zināmā mērā atgādināja Jaunavu Mariju. Nekādās blakus sarunās ar skolēniem neielaidās, klusa, mums pat likās kautrīga. Bija meiteņu audzinātāja internātā. Raudzījās, lai *nenokļistu* kāda meitene. Audzināšanā izmantojusi daudzus piemērus no dzīves. Labsirdīga un taisnīga. Jau mirusi.

Viņas brālis *Vladislavs Cakuls* mums mācīja vācu valodu tā sauktajā vācu laikā no 1942. līdz 1944. gadam. Ļoti stalts un iznesīgs, labi ģērbies, ar smalkām manierēm. Kā daudzi latvieši, lai izvairītos no padomju varas, emigrēja uz ārzemēm. Skolotājs ASV.

Ļoti nopietni un stingri ķīmiju un bioloģiju mācīja *Valentīna Erele*. Viņa dzimusi 1913. gadā Mālnieku sādžā ļoti kārtīgā un reliģiozā ģimenē. Skolotāja Erele bija vidēja auguma, nedaudz bakurētānu seju, valkāja brilles un nekur negāja kailu galvu. Vienmēr no lakata bija izveidota tāda kā cepure, cieši pieguloša galvai. Viņas stundās vajadzēja domāt tikai par mācību priekšmetu. Viņa ļoti necieta sliņķus. Pret tiem, kuri labi mācījās un bija disciplinēti, skolotāja bija labvēlīga. Arī personīgajā dzīvē viņa ar savu stāju un uzvedību bija paraugs visiem skolēniem. Padomju varas gados atklāti gāja baznīcā, arī mēs ņēmām piemēru no viņas. Viņa savas reliģiozās pārliecības dēļ zaudēja darbu, dzīvoja Varakļānos un tagad atdusas savas ģimenes kopējā *kapsētiņā*. Lai viņai viegla smiltis un skaidrība debesīs!

Latviešu valodu un literatūru mācīja skolotājs *Antons Eiduks*. Viņš bija maigas dabas, sirsnīgs un savu priekšmetu mācīja dziļi emocionāli. Stāstot par literāriem tēliem, viņš pats pārdzīvoja viņu likteņus un viņu romantiskos pārdzīvojumus izraisīja arī savos skolēnos.

Skolotājs *Konstantīns Gaļanskis* mācīja ķīmiju. Laikam jau savu priekšmetu pārzināja (tā vismaz mums likās). Neprecējies. Tā vien šķita, ka acīgs uz meitenēm. Ģērbās vienkārši, arī savā uzvedībā bija vienkāršs lauku skolotājs. Īpaši ne ar ko neizcēlās. Labsirdīgs gan. Sen jau smilšu kalniņā.

Mums visiem ir ļoti patīkami atcerēties savu skolu un visus savus skolotājus.

Jānis Pelšs

VARAKĻĀNU ĢIMNĀZIJU – VIDUSSKOLU ATCEROTIES

Mūsu laikā skolas audzēkņi, tāpat kā brīvās Latvijas laika ģimnāzisti, izglītojās Varakļānu pilī. Mēs bijām pirmie audzēkņi, kas pēc kara trokšņu dunoņas pierimšanas sākām mācīties, mācību procesam atkal izmantojot pils telpas. Kara laikā pili bija iekārtots vācu armijas karavīru hospitālis,

lauksaimniecības pamati, darbmācība – skolu darbnīcās, skolu mācību un izmēģinājumu lauciņos, jaunības gados arī fizikultūra, pat dziedāšana. Kas gan viss tik nav bijis jāmāca un jādara garajos mūža darba gados, ir arī būts par skolas direktoru. 30 gadus vadīju Valmieras rajona Ģeogrāfijas skolotāju metodisko apvienību, līdztekus darbojoties kā Izglītības nodaļas padomes loceklis, skolu sabiedriskais inspektors.

Vēlāk, jau mūsu studiju gados Rīgā, skolotāja Zašcerinska kā svešvalodu mācību spēks strādāja universitātē. Satiekot mūs, savus bijušos audzēkņus, vienmēr aicināja ciemos pie sevis. Risinot dažādu domu un atmiņu kamoliņu, viņas labestības un sirsnības lādiņš izpaudās, pacienājot ar dažādu cienastu. Zināja jau, ka ne katrreiz bijām tik paēduši, kā tas būtu vajadzīgs, – tās pašas trūcīgās studenta dzīves apstākļu dēļ. Jau skolas gados mums viņa atgādināja: »Neskatiet tik daudz, kas jums mugurā, bet gan, kas jums vēderā, – veselība ir pats galvenais!«

Krievu valodas zināšanas sākām apgūt ar ābecīti līdzīgu grāmatiņu »Drug«, jo šo valodu līdz šim skolās nebijām mācījušies. Vidusskolu beidzot, jau tīri pieņemami bijām *ielauzījušies* arī krievu valodas prasmē.

Mana klases audzinātāja bija Pauline Strode (fizikas Strode), jo paralēlklases audzinātāja arī bija Paulīna Strode (mācīja algebru). Mūsu Strodīte (kā mēs viņu milināmā vārdā saucām) bija labestīgs, ar lielu dzīves gudrību apveltīts cilvēks, – daudz kas labs un pamācošs palicis atmiņā pat līdz šim laikam. Vēsturi mācīja Aloīzs Strods – Franča brāļadēls, tagadējais Latvijas Lauksaimniecības universitātes filozofijas profesors. Skolā tai laikā, direktora Franča Stroda ietekmes rezultātā, zināmā mērā valdīja Strodu dinastija.

Skolā Paulīnes Strodes (fizikas) vadībā darbojās teātra pulciņš – skolas aktieru kopa, spēlējām ne tikai viencēlienus, bet arī daudzcēlienu lugas. Labu izlases balsu korīti vadīja jauka, simpātiska, talantīga skolotāja Veronika Augustāne. Braucām apkārt pat koncertturnejās, uzstājāmies arī Barkavas lielajā kultūras nama zālē, kas bija pati lielākā visā plašajā apkaimē (vēlāk nodega).

Vai nu tikai mācījāmies vien! Gan skolā, gan pilsētiņā un apkārtnē mūsu organizētu izdarību netrūka. Dažādi pārgērbusies, nogrimējušies gājām ķekatniekos, Mārtiņus dzīt, rikojām *večerinkas*, bet reizēm apmeklējām arī baznīcu, kas gan tā laika valdīšanai, protams, nebija pa prātam.

Nāk atmiņā dažas zīmīgas epizodes no skolas ikdienas. Piemēram, šāda ainiņa: pa trotuāru gar skolas fasādi iet meitenes. Iepretī mūsu zēnu internāts – domāju, attaisīšu logu un ar meitenēm aprunāšos. Izrādās, ka logam nav eņģu, un tā viss rāmis izkriet, stikli, no otrā stāva krītot, saplīst gabalu gabalos. Esmu šokēts, redzu, ka pa ietvi iet arī pats direktors un visu notiekošo redz. Eju steidzīgi vien viņam pretī un stādos priekšā kā šī atgadījuma vaininieks. Solos logu no jauna iestiklot. Viņš gan groza neticīgi galvu, – kur es krīzes laikos tos ņemšu. Pilsētiņā mums bija labs kontakts ar ebrejiem, kas pēc kara bija atgriezušies, pie tiem frizējāmies, pirkām smēkus, remontējām velosipēdus, lāpījām skolas koptalā katlus, stiklojām izsīstās logu rūtis un vēl virkni citu darījumu kārtojām, jo viņi bija ļoti amatnieki, tirgotāji, dažādi piepelinājās, uzturēdami savas ģimenes.

Ar izsīsto logu aizbraucu pie Joskes, pat no mana tēva laikiem vēl ļoti pazīstama ebreja. Izstāstu viņam, kāda ķibeļa man piemetusies. Joske psiholoģiski emocionāli notēlo situāciju:

– Oi, Jōne, kō tu dūmoj, kur es to stikle lai tev nem. Tu tokš zin, ka man vine nav!

(Viņam jau daudz taisnības, jo pēc kara jau daudz kā nebija, arī stiklu. Saku, ka direktoram apsolīju, – maksā ko maksādams, stiklus vajag sagādāt un logu savest kārtībā.)

– Janke, Janke, tu ir dumje, ko tu vinem sole, ko tu nezare izdarīt!

(Zīnu jau zīnu, ka tā ir tikai labestīgā Joskes kārtējā atruna. Solu maksāt tik, cik viņš prasīs.)

– Janke, te neiet rune par naude, bet par stikle!

Pēc britiņa nosminējis bārdiņā, nopētījis manu nelaimīgo fizionomiju, saka:

– Page, Janke, paskatēm (blakus viņam tāda kā krāmu noliktava), voi tur kade lauske nav.

(Protams, tur atradās gan stikli, gan to griežamie, un nepagāja ne pusstunda, kad mans rāmis spīguļoja atkal ar jauniem stikliem. Prieцгs prasu, cik jāmaksā.)

— Ko tu, Janke, tas pa draugem, ko vajage, nāci vēl!

Protams, draudzības, pateicības un sadarbības nolūkos arī Joskes darbu vismaz ar pāris rubļiēm vajadzēja atalgot. Un tas jau viss tiešām tikai līdz nākamajai reizei, jo gadījās arī vēl kāda cietāka sniega pika, kas nejausi ielidoja kādā skolas loga rūti. Nerātņību jau arī tik lieliem puīšiem kā mums netrūka.

Pils ar savu gleznaino parku, Kažaviņas upi, lielo uzticības un mīlestības akmeni, pie kura daudzi jaunieši deva solījumu, pat zvērestu — būt uzticīgiem viens otram uz visu mūžu, ēnainā parka liepu aleja, kas mūs ik rītus no pilsētas pāri Kažaviņas laipām atveda uz skolas mācību stundām, bija kā cita, no pārējās dzīves un apkārtnes atdalīta pasaule. Apkārtnes cilvēku dzīve un rūpes mums netraucēja ne mācīties, ne vīt nākotnes sapņus.

Vakaros īpaši to mācību klašu telpu logus, kas vērsti uz parka pusi, nedrīkstējām vērt vaļā, jo spoži apgaismotās telpās tūlīt salidoja sīkspārņi, kuru netrūka dobumainajos parka kokos. Rītos mēs, internātā dzīvojošie, pat ziemas salā ar brašu dziesmu devāmies uz upītes dzidrajiem ūdeņiem izmazgāt miegu no acīm. Upītē pie laipām bija plakani, ērti akmeņi — uz tiem varēja nostāties, uzlikt visus vajadzīgos tualetes piederumus un ērti, labi vēsajā ūdenī nomazgāties. Domāju, ka tas mūsu veselībai nāca tikai par labu. Vasarā Kažaviņas dziļākās vietās varēja nopeldēties.

Mēs bijām vēl to absolventu skaitā, kas beidzām 12 klases (tas nozīmē, ka visas 5 ģimnāzijas klases), tāpēc arī mūsu zināšanu apjoms laikam bija plašāks kā nākamajiem 11 klašu absolventiem. Par to liecina lielais absolventu skaits, kuri daudzās fakultātēs, izturot diezgan lielus konkursus, iestājās augstskolās. Pats pabrīnījos, ka iestājeksāmenu ķīmijā pie profesora Tērauda nokārtoju uz »pieci«, bet ne jau nu ar laboratorijas un praktiskajiem darbiem un arī ar pašu ķīmijas mācīšanas procesu skolā viss bija tik labi, kā vajadzēja būt.

Nosaukšu tikai dažus no saviem un paralēlās klases skolasbiedriem, kas beidza augstskolas: Konrāds Tiltiņš, Jānis Stalidzāns, Vaclavs Mičulis (apgūva jurisprudenci), Ādolfs Ščuckis, Antons Broks (žurnālistiku un literatūru), Jezups un Pēteris Gugāns (teoloģiju). Daudzu vārdi saistīti ar pedagogu darbu, jo pēckara gados bija izjūtams skolotāju trūkums. Tā Pēteris Sperga kļuva par Varakļānu rajona Izglītības nodaļas vadītāju, vēlāk Lubānas vidusskolas direktoru; Vjačeslavs Žeimunds — Rikavas skolas direktors; Marija Tropa — Salmenes skolas direktore; Bronislava Čača— Pelša (mana dzīvesbiedre) — 23 gadus bija Rūjas skolas direktore; Vasilijs Iskrovs — Valles skolas direktors, un daudzi citi skolotāji, kas beidza augstskolas, skolotāju institūtus, pedagoģiskās skolas un strādāja vai pat vēl strādā dažādās skolās. Jāmin Jānis Šusts, Jānis Brikulis — augsta ranga militārie darbinieki. Vai nu visus nosaukt un vai vairs visus ir iespēja atcerēties, bet skaidrs gan viens, ka gandrīz visi pēc vidusskolas beigšanas turpināja mācīties, izglītoties un pēc tam strādāja dažādās nozarēs.

Vairākkārt salidojumsos esam tikušies, priecājušies par atkalredzēšanos, kavējušies skolas gadu atmiņās, stāstījuši savu dzīves gaitu norises. Tie ir jauki brīži, mirkli no mūsu dzīves dienām, kas kā spilgti krāsaini, atmiņā paliekoši metu un audu pavedieni tiek ieausti mūsu dzīves rakstainajā segā.

Aloizs Strods

VĒSTURES »VILTOTĀJI« VARAKĻĀNU VIDUSSKOLĀ

Tas bija skandāls, vismaz Varakļānu intelīgences pasaulē: atlaists no darba vidusskolas direktors un vēstures skolotājs, it kā par pretpadomju darbību iedzīvotāju un jaunatnes vidū, par pretpadomju ziņu vākšanu. Tas notika Varakļānos 1950. gada maijā un jūnijā. Skandāla atskaņas

daudzu cilvēku runu pārvērta čukstos, skatu – bailīgās acu kustībās, un prātos ienesa bailes par gaidāmiem arestiem. Tā vai citādi šis skandāls gadu desmitus ietekmēja vairāku cilvēku likteņus.

Visš sākās pavisam prozaiski. Izglītības ministrija izsludināja konkursu ar devīzi »Pazīsti Padomju Latviju« sakarā ar padomju varas nodibināšanas trīsdesmitgadi Latvijā – 1949. gadā. Strādāju par vienu no vēstures skolotājiem Varakļānu vidusskolā. Darbojās vēstures pulciņš, ko vadīja mans audzēknis, vēlāk vēsturnieks Konrāds Sondors. Konkurssam pieteicām tēmu »Varakļānu pagasts 1918.–1920. gadā«.

Iecerējām sagatavot albumu ar kartēm, vietējo iedzīvotāju atmiņām par tā laika notikumiem Varakļānos un apkārtnē sādžās 1919. gadā. Ziņu vākšanā, karšu zīmēšanā, vāku noformēšanā un ziņu pārrakstīšanā, fotogrāfiju sagādē piedalījās pāri par desmit vecāko klašu skolnieku, to skaitā arī pašreizējais Latvijas ZA akadēmiķis Ēvalds Mugurēvičs.

Iecerēto materiālu – atmiņu vākšana izrādījās visai nopietna. Taču skolnieki atrada arī tādus aculieciniekus vai atstāstītājus par notikumiem, kuriem no zinātniskā skatījuma nebija kaut cik nozīmīga vērtība. Aptaujātie parasti atcerējās tikai kādus spilgtākus gadījumus un nereti ne labākos.

Tāds, piemēram, bija aculiecinieka stāsts par sarkano strēlnieku niknu šaušanu uz mēnesi, jo mēness spilgtā gaisma traucējusi virzīties izlūkos uz Varakļāniem no klānu puses u. tml.

Taču Varakļānu apkārtnē toreiz vēl netrūka tādu, kuri labi atcerējās peripetijas ne tikai 1919. gadā, bet stāstīja arī 1940. un 1944. gadu notikumus. Viņi par tiem neko labu stāstīt nevarēja, jo, lūk, sarkanie esot bijuši pret baznīcu, pret Dievu, naidīgi lūrējuši uz labi iekoptām sētām, uz privātīpašumu utt. Starp intervējamiem bija arī Varakļānu pilsētas pamatskolas direktors, pilsētas deputāts Joffe, kurš skandāla gaisotnē no savām liecībām mēģināja norobežoties, nevis apstiprināt jaunajiem novadpētniekiem stāstīto par saviem redzējumiem.

Skandāla lavīna sāka velties 1950. gada maijā, kad skolas darbu skatē zālē, kur bija izstādīti žūrijas vērtējumam visādi jubilejai veltīti darinājumi, mūsu albums piesaistīja arī ĻLKJS CK pārstāvja V. Vaļļa un rajona komjaunatnes komitejas sekretāra N. Vēženieka uzmanību. Albums ar fotogrāfijām, kartēm, savāktajiem novadpētniecības materiāliem šķita ievēribas cienīgs, bet aizdomīgs un, pasītis padusē, Vēžinieks to aiznesa.

Komjaunatnes sekretāra *modrās acis* bija pamanījušas to, ko neredzēja albuma – žurnāla autori. Viņi no ilgi vāktajām intervijām par notikumiem 1919. gadā bija izveidojuši no atsevišķiem pierakstiem apceri rokrakstā. K. Sondors un B. Bondare ievadā un noslēgumā bija ielikuši, un ne bez skolotāja ziņas, vispārējo koncepciju par padomju varu, bet centrālo daļu sastādīja fakti, atmiņas no skolnieku pierakstiem tā, kā cilvēki bija stāstījuši par vācu okupāciju un padomju varas iedibināšanas posmu. Un N. Vēženieka *modrās acis* skolnieku savāktajā albumā saskatīja nevis cīņu »par«, bet gan cīņu »pret« padomju varu.

Aiznestā albuma *vērtība* partijas komitejā pacēlās līdz KPFSR kriminālkodeksa 58. pantam ar saturu – kontrrevolūcija. Šādu vērtējumu pieņēma arī kompartijas rajona komitejas pirmais sekretārs Viktors Kaupužs un birojs, kas 1950. gada jūnijā nolēma:

1. Atbrīvojot no amata Varakļānu vidusskolas direktoru Franci Strodu par pretpadomju darbības nepamanīšanu viņa vadītajā skolā;

2. Atbrīvojot no darba Varakļānu vidusskolā Strodu Aloizu Donāta d., kā nepiemērotu pedagoģiskajam darbam padomju skolā un ierosināt viņu izslēgt no LVU. (Tas arī tika ar attiecīgu troksni izdarīts – partijas komitejai bija zināms, ka esmu neklātienas nodaļas 5. kursa students.).

Tā beidzās Varakļānu vidusskolas novadpētnieku pirmie objektivitātes meklējumi novada vēstures izpētē un aizsākās katram skarbā iepazīšanās ar partejiskuma principu dzīvē turpmākajos gadu desmitos.

K. Sondors par politisko tuvredzību saņēma stingru rājienu ar ierakstu (komjaunatnes sakarā).

ATMIŅU VĒJOS, ATMIŅU GUNKUROS

1948. gada pavasarī beidzu Murmastienes septiņgadīgo skolu. Bijām vairākas dienas vadījušies no skolas, skolotājiem, priecājušies, ka skola pabeigta, un gauži noskumuši, ka jāšķiras. Dokumenti tika aizsūtīti uz Rēzeknes pedagoģisko skolu, bet, kad aizbraucu kārtot eksāmenus, kad ar Rēzekni tikos vaigu vaigā, mans nodoms saplaka un izkūpēja kā tāds pārkarsis pūpēdis. Rēzekne toreiz man nepatika, šīs sajūtas es nevarēju pārvarēt. Nēmusi kājas pār pleciem kā tāds zaķa bērns lēpatoju uz mājām. Toreiz autobusi nekursēja. Izlūdzos piedošanu vecākiem, tēvs pēdējā brīdī mani aizgādāja uz Varakļānu vidusskolu. Skolas direktors Francis Strods neatteica. Un tā es kļuva vidusskolniece. Pirmais mācību gads iznāca klūmīgs, jo saslīmu un ilgstoši nācās cīnīties par redzi. Taču savus klasesbiedrus biju iepazinusi un nekādi negribēju no viņiem šķirties, tāpēc vasaras laikā šo to *apgrābstīju*, lai rudenī atskaitītos priekšmetu skolotājiem. Vai nu mani pažēloja, vai arī nebiju pilnīga nejēga, man ļāva sākt mācības 9. klasē. Klase bija sarukusi, dabiskais atbirums. Turklāt – skolai pāri bija pārbrāzies drausmīgais 1949. gada 25. marts. Bet skolas dzīve kūsāja tālāk. Ar lielu aizrautību sākām rosīties dažāzādās pulciņos. Sevišķi populārs bija dramatiskais pulciņš, kuru vadīja enerģiskā, vienmēr emocionālā vācu valodas skolotāja Genovefa Strode. Viņa iestudēja pat vērienīgus gabalus. Tikām izbraukuši arī ārpus skolas. Un mums bija panākumi. Sākumā mums vēsturi mācīja Agnese Cakule. Viņa bija arī meiteņu internāta audzinātāja. Ne mazums nervu viņai *pabendējām*.

Lielas skolēnu simpātijas izpelnījās skolotājs Aloīzs Strods. Man liela autoritāte bija fizikas skolotāja Paulīna Strode. Viņa bija atklāta un tieša. Protams, skolas *dirigents* bija direktors Francis Strods. Viņa gādīgās rokas un vēriņš bija jūtams ik uz soļa. Skolas apkārtnē sakopta, tika gādāts par telpu tīrību, internāts uzraudzīts, lai siltuma, kaut skopa, pietiktu visiem, lai pie malkas grēdas lielākais nedarītu pāri mazākajam. Mēdz sacīt, ka tas esot bijis Strodu dinastijas laiks. Lai pateicība visiem Strodiem!

1950./51. mācību gadā sākās jūtama skolotāju maiņa. Par direktori sāka strādāt Marija Petrova (tagad pazīstamā dramaturģe Māra Rītupe). Pēc skolotājām Čigānes un Saprovskas mūsu klasi savā audzināšanā pārņēma krievu valodas pasniedzēja Viktorija Fiskoviča. Audzinātāja savu darbu sāka ar patiesu mīlestību, ar lielu pašatdevi, visas savas emocionālās dvēseles spēku. Droši vien mēs toreiz neprātām novērtēt viņas mīlestību. Par to šodien varam izlūgties tikai piedošanu. Viņas vadībā mēs no bariņa kļuvām par istu klasi. Kādi mēs tur bijām? Gudrais, nopietnais Antons Gruduls, ar asu prātu apveltītā Aina Zepa, talantu svētītā Valērija Kanča. Viņas vadībā tapa klases sienasavīzes, un tās bieži izpelnījās atzinību un ievērību. Centīgā, labu humoru saprotošā Tekla Gaigalnice, mazā šķelme Olga Čevere, rosīgā Leontīne Pastare, mūsu dzīvsudrabs Vitālijs Strods, jaukais, visu mīlētais Vilis Cakuls-Strods. Jā, savos temperamentos mēs bijām ļoti dažādi. Mierīgais, nosvērtais Benedikts Spridzāns, paklusais Ēvalds Kančs, melanoliskais Aloīzs Piļpuks, savrupā Alma Grudule, dzirkstošā Valentīna Barazinska, biklā Marija Grudule un Janīna Spridzāne, džentlmeniskais, solīdais Jānis Cvīlikovskis-Upītis, it kā nemanāmie Jānis Zeps un Valentīna Oreniša. Visi kopā pārcietām pēckara bērnu un jauniešu grūtumus un nedienas. Mēs gandrīz visi bijām vienādi nabagi, jo vecākiem jau bija atņemts viss, un viņi rāvās kolhozu *ziedošajās ārēs*.

1951./52. mācību gadā vēl nāca pārmaiņas skolotāju sastāvā. Par skolas direktori sāka strādāt stingrā, visnotaļ patīkamā vēstures skolotāja Nellija Runkovska. Matemātikas priekšmetus no jauna mācīt, pārmācīt un iemācīt ņemās skolotājs Runkovskis. Pateicoties viņam, vismaz par sevi to varu sacīt, tiku pie diploma. Sākās mūsu sadraudzība ar jauko fizikas skolotāju Emīliju Vēveri. Bet latviešu valodas un literatūras mācīšanu savās rokās pārņēma

Vizma Veide. Ar pateicību gribu pieminēt iepriekšējo gadu skolotāju Antonu Eiduku, kurš palīdzēja sagatavot ne vienu vien referātiņu par atsevišķiem rakstnieku darbiem. Taču ar skolotājas Veides atnākšanu notika tāds kā apvērsums. Citkārt sausā, it kā neinteresantā viela ieguva dzīvību. Biju jau pierakstījus klades ar dzejoļiem, bet sajēgas par īstas dzejas būtību nebija nekādas. Stunda aiz stundas, un priekšgars pamazām vērās. Dzejoļus rakstīja daudzi, jo Varakļāni jau vispār ir talantu zeme. Toreiz mēs to nezinājām. Nedrīkstējām zināt, ka ir bijis Alberts Sprūdžs, Konstantīns Strods-Plencinieks u. c. Ritēja dienas. »Uguns un nakts« Spīdola, Lāčplēsis. Pirmā tikšanās ar dzīviem rakstniekiem Jāni Sudrabkalnu, Andri Vējānu, Pēteri Silu. Kāds pārdzīvojums! Varbūt jau tad mans likteņa pulkstenis bija sācis darboties.

Mēdz sacīt, ka no pagātnes atminam to gaišo. Viegli jau nebija. Gandrīz katru sestdienu cilpojām uz mājām. Lidz Murmastienei – taisnā ceļā – 15 km, citiem vēl tālāk. Bet, bariņā ejot, ceļš nešķīta tik grūts. Kājas jau pašas nesās uz priekšu. Mātes sarūpēja aizaidu visai nedēļai. Koppalda tad nebija. Deva tikai siltu tēju. Atpakaļceļam gan tēvi centās dabūt kādu kolhoza zirgeli, salika ratos vai kamanās pārtikas sainīšus, satupināja mūs pašus. Iespējams, ka kādreiz arī idējām, jo sausā barība jau nevarēja radīt sāta sajūtu. Pēdējā gadā mēs, trīs meitenes, apmetāmies pie radiem Justiem Brīvības ielā. Mājas labais gars Tekla uzmanīja, lai mēs būtu savlaikus pāēdušas, sevišķi eksāmenu laikā dzīvoja līdz mūsu priekiem un bēdām. Leons rūpējās, lai būtu siltas telpas. Justu māja bieži dimdēja no mūsu dziesmām, smiekliem, valodām. Ja kas nevedās, varēja arī izraudāties. Tomēr kopmītnes laiks palicis dzīvā atmiņā. Jau agrā pavasarī no ritiem steidzām mazgāties Kažaviņā. Ūdens tīrs, auksts, bet spirdzinošs. Kokos vīteroja putnu kori. Tas viss noskaņoja gaišām izjūtām. Kur tad tie nebeidzami stāsti par pili, grāfu Borhu, viņa daiļo meitu Jadvigu, muižas kučieri – lielo Zābaku. Lielā Zābaka staigāšanu jau bija dzirdējuši visi. Vajadzēja tikai ieklausīties, kā šis tur kāpelē pa trepēm. Šausmās stingām un pat neelpojām. Parks bija mūsu svētnīca. Tam mēs sūdzējām savas likstas, čukstējām pirmos mīlestības vārdus. Skolas vide bija patiesi romantiska un tāpēc neaizmirstama.

Anna Sondore

VARAKĻĀNU VIDUSSKOLAS DIREKTORI

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Darbības laiks	Mācāmie priekšmeti
1.	Balodis Aleksandrs	1921.VIII – 1924.VIII	Dziedāšana, ķīmija
2.	Cenne Leonīds	1924.VIII – 1929.VII	Matemātika, fizika, angļu val.
3.	Dāvis Kārlis	1929.VIII – 1934.VIII	Vēsture
4.	Balodis Augusts	1934. – 1936.	Ķīmija
5.	Bērtulis Jānis	1936. – 1938.	Matemātika
6.	Kalniņš Ernests	1938. – 1940.	Matemātika, fizika
7.	Jaudzems Staņislavs	1940. – 1941.	Matemātika
8.	Stuķēna Albertīne	1941.VIII – 1944.IV	Dabas zin., ķīmija, krievu val.
9.	Strods Francis	1944.VIII – 1950.VIII	Matemātika, latīņu val.
10.	Petrova Marija	1950. – 1951.	Latviešu val.
11.	Runkovska Nellija	1951.VIII – 1953.III	Vēsture
12.	Kovaļevskis Vladislavs	1953.III – 1953.VIII	Matemātika
13.	Klibiķe Valentīna	1953.VIII – 1956.	Matemātika
14.	Valtere Magdalēna	1956. – 1957.	Ģeogrāfija
15.	Šmate Valentīna	1957. – 1959.I	Latviešu val.
16.	Vijuma Antopina	1959.I – 1972.VIII	Vēsture, sabiedrības mācība
17.	Ziemeļis Pēteris	1972.VIII – 1982.V	Ģeogrāfija
18.	Pušmucāne Marija	1982.VIII – 1989.VIII	Matemātika
19.	Strods Arvīds	1989.VIII – 1996.IX	Fizikultūra
20.	Daleckis Juris	1996.IX -	Bioloģija, fizikultūra

VARAKĻĀNU VIDUSSKOLAS DIREKTORA VIETNIEKI MĀCĪBU DARBĀ

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Sāka strādāt	Beidza strādāt	Mācību priekšmeti
1.	Počas Antons	1949	1950	Fizika
2.	Runkovska Neonella	1950	1951	Vēsture
3.	Jostsone Aīda	1951	1953	Vēsture
4.	Valtere Magdalēna	1953	1956	Ģeogrāfija
5.	Erele Valentīna	1956	1957	Dabas zinības
6.	Lukaševičs Jānis	1957	1964	Fizika
7.	Pāvule Ausma	1964	1965	Latviešu val.
8.	Sondore Anna	1965	1976	Fizika
9.	Ivuškāne Vilhelmīne	1976	1978	Latviešu val.
10.	Pušmucāne Marija	1978	1982	Matemātika
11.	Saleniece Anita	1982		Latviešu val.

VARAKĻĀNU VIDUSSKOLAS SKOLOTĀJI

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Sāka strādāt	Beidza strādāt	Mācāmie priekšmeti
1.	Aizbalts Antons	1947	1950	Matemātika
2.	Aizpurietis Jānis	1938	1940	Dziedāšana
3.	Ancāns	1942	1943	Ticības mācība
4.	Apse	1940	1941	Angļu val
5.	Augustāne Veronika	1944.09.	1948.06.	Latviešu val., lit., mūzika
6.	Auziņa Marija	1963.09.	1965.06.	Vācu val.
7.	Balode Hilda	1921	1924	Vēsture, ģeogrāfija
8.	Balodis Aleksandrs	1921	1924	Matemātika, dziedāšana
9.	Balodis Augusts	1934	1936	Ķīmija
10.	Balodis Pēteris (Pīlpuks)	1969.09.	1973.06.	Fizikultūra
11.	Baumane	1941	1942	Vēsture
12.	Beitāns Jāzepts	1954	1957	Dziedāšana
13.	Bērtulis Jānis	1934	1938	Matemātika
14.	Bērziņa Mirdza	1953	1954	Angļu val
15.	Birhāns Jānis	1939	1942	Fizikultūra
16.	Blesfelds	1927	1928	Zīmēšana
17.	Bokša	1923	1926	Dabas zinības
18.	Bondare Austrā (dz. Sondore)	1957.09.	1967.06.	Dziedāšana
19.	Briška Lolita (dz. Dūda)	1992.09.		Zīmēšana, darbmācība
20.	Briška Valentīna (dz. Stanka)	1979.09.	1995.06.	Fizikultūra
21.	Briška Viktors	1971.09.	2001	Fizikultūra, milit. apmācība
22.	Brizga Aija (dz. Caune)	1988.09.		Latviešu val.
23.	Broka Antoņina (Viļuma)	1948.09.	1978.06.	Krievu val. 1.- 4. kl.
24.	Broka Janīna	1977.09.	1979.06.	Fizikultūra
25.	Broka Marija	1957.09.	1981.06.	Latviešu val.
26.	Broks	1940	1941	Ķīmija
27.	Brokule Valentīna	1982.09.	1995.11	1. - 4.kl., darbmācība
28.	Bundže Henriks	1956.09.	1960.06.	Vācu val., krievu val.
29.	Bundže Natālija	1956.09.	1960.06.	Krievu val.

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Sāka strādāt	Beidza strādāt	Mācāmie priekšmeti
30.	Buivide Ruta	1950	1953	Dabas zin., angļu val/
31.	Busere Mirdza	1938	1939	Vācu val.
32.	Cenne Leonīds	1923	1929	Angļu val.
33.	Cukunde Marta	1938	1940	Latviešu val.
34.	Čerņecovs Viktors	1969.09.	1996.12.	Dziedāšana
35.	Čerņecova Lilija	1969.09		Latviešu val.
36.	Čudarāne Anna	1974.09.	1976.06.	Dziedāšana
37.	Dalecka Ingrīda	1998		Vēsture, ģeogrāfija
38.	Daleckis Juris	1996.09.		Bioloģija, fizikultūra
39.	Daugerte Genovefa (dz. Strode)	1945	1954	Vācu val., loģika
40.	Daugiloviča Gaļina	1953	1954	Dziedāšana
41.	Dāvis Kārlis	1929	1934	Vēsture
42.	Dombrovska Aina	1953	1954	Dabas zinības
43.	Dubinska Valentīna	1980.09.	1986.06.	1. – 4.kl.
44.	Dūda Velta	1977.09.	1981.06.	1. – 4.kl.
45.	Eiduka Marta (dz. Slūka)	1967.09.		1. – 4.kl.
46.	Eiduks Antons	1945.09.	1951.06.	Latviešu val.
47.	Eiduks Jānis	1979.09.	1999.	Darbmācība
48.	Erele Valentīna	1941.09.	1957.06.	Dabas zin., ķīmija
49.	Ēvele Larisa	1954	1956	Fizikultūra
50.	Feldmane Anfisa	1960.09.	1962.06.	1. – 4.kl.
51.	Filka	1924	1926	Zīmēšana
52.	Fiskoviča Viktorija	1948.09.	1968.06.	Krievu val.
53.	Freibergs	1924	1926	Fizika, latviešu val.
54.	Gailītis Evalds	1955.09.	1958.12	Vēsture
55.	Gailuma Katrīna	1962.09.	1966.06.	1. – 4.kl.
56.	Galvāns Arvīds	1957.09.	1963.06.	Rasēšana
57.	Gaļanskis Konstantīns	1945.09.	1952.	Ķīmija, ģeogrāfija
58.	Garanča Tekla (dz. Zepa)	1957.09.	1989.06.	Dabas zin., darbmācība
59.	Gatiņa Antoņina	1977.09.		Vācu val.
60.	Graudumniece Smaida (dz. Radžele)	1959.09.	1972.06.	Dabas zin., ķīmija
61.	Graudumnieks Vitālijs	1957.09.	1962.12.	Dabas zin., ķīmija, ģeogrāfija
62.	Griboniks Roberts	1963.09.	1964.06.	Ražošanas apmāc.
63.	Grikmanis Vilis	1940	1941	Fizika
64.	Grišule Janīna	1965.09.	1968.06.	1. – 4.kl.
65.	Grišulis Klements	1965.09.	1968.06.	Matemātika
66.	Grivniece Apolonārija	1941	1942	Latviešu val.
67.	Golubeva Rozālija (dz. Kokare)	1976.09.		Matemātika
68.	Gross	1936	1938	Dziedāšana, fizikultūra
69.	Grundule Ismena	1936	1942	Latīņu val.
70.	Grudule Sandra (dz. Lapkovska)	1993.09.		1. – 4.kl.
71.	Gusāre Vera (dz. Klēgere)	1934	1939	Latviešu val.
72.	Gusārs Arvīds	1936	1938	Zīmēšana, dziedāšana
73.	Hofmane Helēna (dz. Pastare)	1972.09.	1988.06.	Darbmācība
74.	Ikauniece Tekla	1967.09		Matemātika
75.	Ivuškāne Vilhelmīne	1976.09.	1978.06.	Latviešu val., matemātika
76.	Janbergs Edgars	1965.09.	1967.06.	Dziedāšana
77.	Jaudzema	1941	1942	Vācu val.

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Sāka strādāt	Beidza strādāt	Mācāmie priekšmeti
78.	Jaunzems Stanislavs	1940	1942	Matemātika
79.	Jaunzeme Aina (dz. Slūka)	1982.09.		Latviešu val.
80.	Jirjena Aina	1962.09.	1999.	Vācu val., angļu val.
81.	Jukšinskis Aivis	1992.09.		Fizikultūra
82.	Juste Klāudija (dz. Zvidre)	1952.09.	1991.06.	Latviešu val.
83.	Justs Boleslavs	1949	1951	Fizikultūra, militārā apmāc.
84.	Justs Māris	1999		Darbmācība
85.	Kalniņš Ernests	1938	1940	Fizika
86.	Kalvāne Velta	1985.09.	1989.06.	Matemātika
87.	Kamerāde Daiga	1996.09.	2000	Psihologs, darbmācība
88.	Karzubova Marija	1962.09.	1969.06.	1. – 4.kl.
89.	Karnele Rita	1964.09.	1970.06.	Vācu val.
90.	Karps J.	1925	1933	Vācu val.
91.	Kazāka Aina (dz. Pušmucāne)	1990.09.		Ģeogrāfija
92.	Kažoknieks	1927	1929	Latviešu val., fizika
93.	Kārklīņš Jēkabs	1954.09.	1962.06.	Vācu val., angļu val.
94.	Jostsone Līdija (dz. Klauča)	1957.09.	1963.06.	Krievu val.
95.	Klevīna Klāra	1952	1956	Krievu val.
96.	Klibiķe Valentīna	1953.09.	1956.06.	Matemātika
97.	Kļaviņa Ruta	1951	1953	Latviešu val.
98.	Kodols Edvards	1950	1957	Dziedāšana
99.	Kokars Jānis	1961.09.	1964.06.	Dziedāšana
100.	Kolneja Marija	1980.09.		1. – 4.kl.
101.	Kozlova Jevdokija	1972.09.	1974.06.	Krievu val.
102.	Krisbergs Augusts	1938	1940	Dziedāšana
103.	Kručāne Irēna	1953.09.	1956.06.	Latviešu val.
104.	Krupeņikovs Dimitrijs	1951	1954	Fizikultūra, milit. apmāc.
105.	Krūmiņa Ilga (dz. Upeniece)	1995.09.		Dabas zin.
106.	Kučere Elza (dz. Meijere)	1934	1939	Matemātika, fizika
107.	Kučers Eduards	1926	1927	Krievu val.
108.	Kučers Eliass	1936	1939	Matemātika, ķīmija
109.	Kupče Lucija	1955.09.	1962.06.	Matemātika
110.	Kuzņecova Natālija	1960.09.	1974.10.	1. – 4.kl.
111.	Kuzņecova Olga	1980.09.		1. – 4.kl., krievu val.
112.	Kvasova Līdija	1951.09.	1960.06.	Krievu val., vācu val.
113.	Ķēniņš Oskars	1945	1948	Fizikultūra
114.	Ķirīte Rēģina (dz. Stavro)	1951	1953	Ģeogrāfija
115.	Laizāne Leonora	1986.09.		1.- 4.kl., latviešu val.
116.	Laupers Voldemārs	1923	1924	Dabas zin.
117.	Laura Ināra	1986.09.		1. – 4.kl.
118.	Laurs Staņislavs	1960.09.	1962.06.	Milit. apmācība
119.	Leone Vallija	1981.09.	1982.06.	1. – 4.kl.
120.	Liepiņa Elvīra	1934	1940	Angļu val.
121.	Litkina Anna	1961.09.	1964.06.	Krievu val.
122.	Locāne Tamāra	1965.09.	1989.06.	Krievu val.
123.	Locāns Jānis	1973.09.	1974.06.	Dziedāšana
124.	Locāns Vladislavs	1965.09.	1991.06.	Fizikultūra
125.	Lose H.	1929	1932	Fizikultūra, dziedāšana
126.	Lucāne Anna	1956.09.	1982.06.	Vācu val.
127.	Lukaševiča Vilma (dz. Eglīte)	1955.09.	1980.06.	Matemātika

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Sāka strādāt	Beidza strādāt	Mācāmie priekšmeti
128.	Lukaševičs Jānis	1954.09.	1985.06.	Fizika
129.	Lūse A.	1922	1924	Latv. val.
130.	Mālniece Marfa (dz. Mihailova)	1969.09.		Matemātika
131.	Mālniece Olga (dz. Studene)	1958.09.	1985.11.	Fizikultūra
132.	Mālnieks Andrejs	1965.09.	1966.06.	Fizikultūra
133.	Meistare Māra	1967.09.	1969.06.	Dziedāšana
134.	Melne Genovefa (dz. Zeimule)	1967.09.	2000.09.	Krievu val., 1.- 4.kl.
135.	Melne Ingrīda (dz. Cakule)	1994.09.		1.- 4.kl.
136.	Mežīte Marija	1934	1939	Vēsture
137.	Mičule Anna	1953.09.	1991.06.	1.- 4.kl.
138.	Mikažāne Agnese (dz. Cakule)	1944.09.	1978.06.	Vēsture, vācu, latīņu val.
139.	Mikažāns Dominiks	1947	1951	Dziedāšana
140.	Milgrāvis K.	1924	1927	Latv. val.
141.	Moroze Bronislava	1951	1952	Dziedāšana
142.	Movels Anatolijs	1961.09.	1969.06.	Krievu val.
143.	Mozga Ieva	1997		Vācu val., angļu val.
144.	Muižniece Anna	1952	1953	Vācu val.
145.	Nesaule B. (dz. Plūme)	1931	1934	Latv. val.
146.	Nicovs	1936	1937	Dziedāšana
147.	Opalā Valija	1953.09.	1957.06.	Latviešu val.
148.	Orinska Aīda (dz. Jostsons)	1951	1953	Vēsture
149.	Ornicāne Mihalina	1957.09.	1978.05.	Darbmācība, ģeogrāfija
150.	Ornicāns Pēteris	1957.09.	1979.06.	Darbmācība, vēsture
151.	Oškalne A.	1938	1941	Matemātika
152.	Lilija Ozoliņa	1936	1940	Angļu val.
153.	Pavlovičs Antons	1952	1953	Angļu, vācu val.
154.	Pāvule Ausma	1962.09.	1965.06.	Latviešu val.
155.	Pāvuls Imants	1962.09.	1963.06.	Ražošanas apmāc.
156.	Petrova Marija	1950	1951	Latviešu val.
157.	Pilpuks Jānis	1962.09.	1998.	Zīmēšana, rasēšana, vēsture
158.	Počas Antons	1947	1950	Fizika
159.	Priede	1942	1943	Dziedāšana
160.	Pušmucāne Marija	1978.09.	1995	Matemātika, fizika
161.	Pušmucāns Pēteris	1947	1949	Krievu val.
162.	Puzāka Anna	1968.09.	1970.06.	1.- 4.kl.
163.	Radecka Irina	1956.09.	1958.06.	Krievu val.
164.	Razumovska Jūlija	1969.09.	1971.06.	Krievu val.
165.	Riekstiņa	1934	1940	Vācu val.
166.	Rotkeiča Raina	1973.09.		Vācu val.
167.	Rozenberga	1923	1924	Vācu val.
168.	Runkovska Nellija	1950	1953	Vēsture
169.	Runkovskis Jānis	1950	1953	Matemātika, rasēšana
170.	Rupainis	1927	1928	Dziedāšana
171.	Rutka Viktorija	1952	1954	Fizika, astronomija
172.	Saleniece Anita (dz. Grudule)	1981.09.		Latviešu val.
173.	Saliņa Skaidrīte	1953	1956	Vēsture
174.	Saliņš Agris	1954	1956	Vēsture
175.	Saprovskā Anna	1947	1951	Latviešu, angļu val.
176.	Selicka Margarita (dz. Kalniņa)	1998		Zīmēšana
177.	Selicka Veronika	1964.09.	1982.06.	1.- 4.kl.
178.	Selickis Francis	1969.09.	1978.06.	1.- 4.kl.

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Sāka strādāt	Beidza strādāt	Mācāmie priekšmeti
179.	Seržans Jānis	1964.09.	1966.06.	Dziedāšana
180.	Sīla Solomeja	1957.09.	1976.06.	Matemātika
181.	Silava B.	1939	1941	Angļu val.
182.	Sīma Žanna	1970.09.	1972.06.	Krievu val.
183.	Skroders	1940	1941	Vēsture
184.	Skudra Mārīte	1967.09.	1969.06.	Dziedāšana
185.	Slūka Marija	1976.	1979.	Vācu val.
186.	Sokolova Raisa	1971.09.	1988.01.	Krievu val.
187.	Sokolovs Georgijs	1955	1957	Dziedāšana
188.	Sondore Anna (dz. Losāne)	1957.09.	1991.04.	Fizika, astronomija
189.	Sondors Daris	1995.01.	1998.	Fizika, informātika
190.	Sondors Teodors	1963.09.	1976.06.	Darbniecība
191.	Spalviņa Janīna	1996.09.	1997.06.	1.- 4.kl.
192.	Sprūdža Antoņina	1957.09.	1958.06.	Dabas zin., ķīmija
193.	Sprūdža Maija (dz. Apale)	1963.09.	1999.	Ķīmija, dabas zin.
194.	Sprūdžs Osvalds	1965.09.	1966.06.	Ražošanas apmācība
195.	Sprūdžs Raimonds	1963.09.	1999	Fizikultūra
196.	Stabulnieks Jānis	1941	1942	Dziedāšana
197.	Steļmaha Gaļina	1998		Angļu, krievu val.
198.	Stepanova (Āboliņa)	1928	1932	Zīmēšana
199.	Stepiņa Velga	2000		Angļu val.
200.	Stepņaka Regīna	1980.09.	1991.06.	Krievu val.
201.	Strode Antoņina	1940	1945	Latviešu val., latīņu val.
202.	Strode Ilze (dz. Dukaļska)	1998		Fizika, informātika
203.	Strode Inga (dz. Tropa)	1987.09.		Dabas zin.
204.	Strode Lilīta (Mankovska)	1989.09.	1996.06.	Krievu val.
205.	Strode Paulīna	1945.09.	1951	Fizika, astronomija
206.	Strode Paulīne	1945.09.	1950	Matemātika
207.	Strods Aloīzs	1946.09.	1950.07.	Vēsture
208.	Strods Arvīds	1989.09.	1996.06.	Fizikultūra
209.	Strods Arvīds	1995.		Fizikultūra
210.	Strods Francis	1944	1950	Matemātika, latīņu val.
211.	Stutāns Pēteris	1952	1953	Dziedāšana
212.	Svalbe Velta	1964.09.	1965.06.	Ražošanas apmācība
213.	Svalbs Edgars	1979.09.	1981.06.	Darbniecība
214.	Strauts	1938	1939	Zīmēšana
215.	Stuķēna Albertīne	1929	1944	Dabas zinības
216.	Stūre Juris	1950	1951	Dziedāšana
217.	Svenne Kaspars	1940	1941	Dziedāšana
218.	Svidrevičs	1924	1926	Fizikultūra
219.	Svilāns	1924	1926	Matemātika
220.	Šints Jānis	1942	1943	Matemātika, geometrija
221.	Šmate Anna	1969.09.	1970.06.	Dziedāšana
222.	Šmate Valentīna	1957.09.	1959.06.	Latviešu val.
223.	Teilāne Genovefa	1957.09.	1961.06.	Matemātika
224.	Teilāne Veronika	1973.09.	1976.06.	Krievu val.
225.	Timmermane Veronika	1937	1942	Mājturība
226.	Tumane Ārija	1990.09.		Dziedāšana
227.	Trops	1940	1941	Vācu val.

Nr. p.k	Uzvārds, vārds	Sāka strādāt	Beidza strādāt	Mācāmie priekšmeti
228.	Tutāne Spodra	1962.09.	1977.06.	Fizikultūra, rasēšana
229.	Tutāns Aloizs	1962.09.	1977.06.	Fizikultūra
230.	Urtāns Pēteris	1955.09.	1962.12.	Fizikultūra
231.	Ūdras Ē.	1923	1925	Ģeogrāfija, matemātika
232.	Veidemanis Pauls	1924	1933	Latīņu val.
233.	Valtere Magdalēna	1953.09.	1957.06.	Ģeogrāfija
234.	Valters Boļeslavs	1954	1956	Matemātika
235.	Vaskinovičs Juris	1950	1951	Fizikultūra
236.	Veide Vizma	1951	1953	Latviešu val.
237.	Vēliņš	1923	1925	Vācu val., vēsture
238.	Viļuma Antoņina	1959.01.	1988.06.	Vēsture
239.	Viļums Vitālijs	1959.01.	1991.04.	Vēsture
240.	Visnape Veneranda	1966.11.	1991.06.	1.- 4.kl.
241.	Visocka Evelīna	1982.09.	1984.06.	Krievu val., 1.- 4.kl.
242.	Vīgupe Erika	1985.09.	1995.06.	1.- 4.kl.
243.	Vīgups Voldemārs	1985.09.	1995.06.	Fizika, darbmācība
244.	Vollere Virma	1939	1941	Vācu val.
245.	Vovere Emīlija	1951	1954	Matemātika
246.	Vulfs Voldemārs	1921	1924	Latīņu val.
247.	Vutnāne Maija	1972.09.	1973.06.	Vācu val.
248.	Zaburdajeva Sanita (dz. Pugačevska)	1995.09.		Zīmēšana, bibliot.
249.	Zaščerinska Viktorija	1944.09.	1948	Angļu, krievu val.
250.	Žeimuls Francis	1956.09.	1995.06.	Latviešu val.
251.	Žepa Anita (dz. Pilpuka)	1978.09.	1983.06.	1.- 4.kl.
252.	Žepa Anna	1955.09.	1983.06.	1.- 4.kl., latviešu val.
253.	Žepa Daira (dz. Meldere)	1986.09.		Vēsture
254.	Žeps Leons	1938	1939	Fizikultūra
255.	Ziemele Leonora (dz. Ceple)	1974.04.	1998.	Ģeogrāfija, dabas zin.
256.	Ziemelis Pēteris	1962.09.	1982.05.	Ģeogrāfija
257.	Žogota Valentīna	1955.09.	1958.06.	Fizikultūra
258.	Žulego Galina	1963.09.	1976.06.	Matemātika

VARAKĻĀNU VIDUSSKOLAS SKOLĒNI - REPUBLIKAS OLIMPIAŽU UZVARĒTĀJI (1964-1999)

Vārds, uzvārds,	Māc. priekšmets	Vieta	Gads	Skolotājs
Jānis Slūka	Zīmēšana	1.	1964.	J.Pilpuks
	Zīmēšana	1.	1965.	J.Pilpuks
Skaidrīte Ozoliņa	Vācu val.	2.	1966.	A.Jirjena
Nelliņa Strode	Vācu val.	3.	1968.	A.Jirjena
	Sacerējumu konk.	3.	1969.	F.Zeimuls
Andris Rampāns	Ģeogrāfija	2.	1968.	M.Ormicāne
Jānis Locāns	Fizika	1.	1970.	J.Lukaševičs
	Ģeogrāfija	3.	1968.	P.Ziemelis
Silvija Juste	Vācu val.	2.	1971.	A.Jirjena
Ināra Kaža	Bioloģija	3.	1971.	T.Garanča
Silvija Karaša	Vācu val.	1.	1972.	A.Jirjena
	Vācu val.	2.	1974.	A.Jirjena
Aina Juška	Vācu val.	2.	1972.	A.Jirjena
Jānis Šints	Fizika	2.	1974.	J.Lukaševičs
	Fizika	2.	1975.	J.Lukaševičs
Valdis Belka	Matemātika	3.	1975.	T.Ikauniece
Andris Rampāns	Fizika	3.	1977.	J.Lukaševičs
Nora Ivuškāne	Vācu val.	1.	1978.	A.Gatiņa
Ligita Zepa	Matemātika	2.	1979.	M.Mālniece
Vija Bračka	Vācu val.	3.	1980.	A.Jirjena
Vija Trušele	Vācu val.	1.	1982.	A.Gatiņa
Melānija Vulāne	Vācu val.	2.	1982.	A.Jirjena
	Vācu val.	3.	1984.	A.Gatiņa
Dzintra Poļaka	Bioloģija	3.	1982.	M.Sprūdža
Jānis Grigals	Matemātika	3.	1983.	T.Ikauniece
Dace Poča	Vēsture	3.	1984.	V.Viļums
Ilze Blusanoviča	Vācu val.	1.	1986.	A.Gatiņa
	Vācu val.	1.	1989.	A.Gatiņa
	Vācu val.	2.	1990.	A.Gatiņa
Kristīne Trūpa	Krievu val.	2.	1986.	G.Melne
Žanna Čerņecova	Latviešu val.	2.	1987.	A.Jaunzeme
Vineta Nagle	Krievu val.	2.	1988.	T.Locāne
Vija Zinovjeva	Krievu val.	2.	1988.	T.Locāne
Dina Segale	Matemātika	3.	1989.	R.Golubeva
Daris Sondors	Matemātika	1.	1989.	R.Golubeva
	Matemātika	1.	1990.	R.Golubeva
	Matemātika	3.	1991.	R.Golubeva
Ilze Saleniece	Latv. val.	2.	1999.	L.Čerņecova

Valda Jermanova

VARAKĻĀNU MŪZIKAS UN MĀKSLAS SKOLA

1991. gada vasarā Varakļānos tiek īstenots daudzu pilsētnieku un tuvējo laucinieku sapnis – Varakļānu pilsētas Tautas deputātu padome nolemj atvērt mūzikas skolu.

Jūlijā par topošās skolas direktori ievēl Agnesi Zepu (dz. Raģeli). Augustā skolai paredzētajās telpās Pils ielā 25 (agrāk – bērnu nama internāts, tagad – b/o »Varakļānu slimnīca«) skolotāji uzsāk remontdarbus. 1991. gada 6. septembrī notiek svinīga skolas atklāšana, kurā piedalās arī kultūras ministrijas pārstāvji.

Mūzikas un mākslas skolas skolotāji. No kreisās: skolas direktore kopš 1993. gada Valda Jermanova, Anita Ikauniece, Agnija Strūberga, Māris Gruduls, Agnese Zepa, Anda Erele, Jānis Sārnis, Ieva Locāne, Ieva Melne

Pirmo mācību gadu uzsāk 33 skolēni un 6 skolotāji: Valda Jermanova, Ārija Tumane - mūzikas teorija, Ivars Šminiņš (akordeons), Jānis Sārnis (pūšamie instrumenti), Jānis Mežinskis un Agnese Zepa (klavieres). Skolā ir divas klavieres un viens mazais flīgelis (toreizējā kultūras ministra R. Paula dāvinājums), pūšamie instrumenti no kultūras nama, akordeons – skolotāja I. Šminiņa īpašums, mēbeles – 10 skolas soli un 1 plaukts – bijušā bērnu nama īpašums, bet 5 skolotāju galdi un krēsli iegādāti par izpildkomitejas līdzekļiem.

Mācību gada laikā notiek zināšanu pārbaude pēc mācību plāniem. Grūtības rada skolēnu dažāda vecums un dažāda zināšanu līmenis, jo daudzi uzņemtie skolēni jau bija mācījušies Viļānu un citās tuvējās mūzikas skolās.

Ar katru gadu skolēnu skaits nedaudz pieaug, skolēni un skolotāji aktīvi iesaistās pilsētas un reģionālajos pasākumos.

1994. gada rudenī skola uz gadu tiek ievietota vidusskolas telpās, 1995. gada augustā skola iekārtojas kultūras nama telpās un pie mūzikas skolas atver mākslas nodaļu (strādā skolotājas Anda Erele un Ineta Indāne), kā rezultātā skola tiek pārdēvēta par mūzikas un mākslas skolu. Tajā mācās 80 skolēni un strādā 7 skolotāji.

Varakļānu Kultūras nama telpās veidojas kultūras centrs, kur veiksmīgi sadarbību uzsāk mūzikas un mākslas skola, bibliotēka un kultūras nams, veidojot dažādus tematiskus pasākumus un konkursus (romantisms mūzikā, mākslā un dzejā, Valentīndiena, Mātes diena u. c.), ar 1997. gadu rajonā tiek iedibināta tradīcija »Madonas rajona mūzikas un mākslas skolu svētki« (1998.–Madonā, 1999.–Cesvainē, 2000.–Varakļānos). Mākslas nodaļas skolēni veiksmīgi piedalās starptautiskajos bērnu zīmējumu konkursos.

Skolā aktīvi darbojas pedagogu radošais kolektīvs, kuru vokālais ansamblis »Sonāte«, vēlāk »Anima« dzied pilsētas, rajona, valsts pasākumos, ceļo uz Franciju (1996), papildus citviet strādā ar koriem un ansambļiem, veido savu darbu izstādes, radoši remontē un iekārto skolas telpas.

2000. gada rudenī mācības uzsāk 125 skolēni, strādā 11 skolotāji: mūzikas nodaļā – Agnese Zepa, Agnija Strūberga, Sandra Solzemniece, Jānis Sārnis, Anita Ikauniece, Aivars Zariņš, Valda Jermanova (šīs skolas direktore no 1993. gada); mākslas nodaļā – Ieva Locāne, Ieva Melne, Anda Erele, Māris Gruduls. Skolā darbojas klavieru, pūšamo instrumentu, akordeona, kokļu, tekstila, keramikas, koka tēlniecības klases.

2000. gada rudenī pie skolas darbojas pirmskolas vecuma bērniem radošā grupa (26 bērni), kur attīsta un veido bērnu iemaņas mūzikā un mākslā, savukārt interesentiem bez vecuma ierobežojuma tiek organizēti floristikas kursi (20 interesenti).

Skolas 10 gadu pastāvēšanas laikā to ir absolvējuši 80 skolēni, no kuriem astoņi turpina mācības Rēzeknes mūzikas koledžā, Daugavpils mūzikas koledžā, J. Mediņa Rīgas mūzikas koledžā, Rēzeknes mākslas koledžā.

KULTŪRA

Jānis Broks

KULTŪRAS DARBS VARAKĻĀNOS NEATKARĪBAS GADOS

Varakļānos līdz pat Latvijas brīvvalsts pirmajiem gadiem nav pastāvējušas plašākas kulturāli sabiedriska rakstura organizācijas, kas varētu kļūt par šādu pasākumu organizētāju un vadītāju. Taču, šejienes iedzīvotājiem par laimi, dekāns Vincents Tomašunass, dibinādams un vadīdams saimnieciskas organizācijas, pratis rīkot arī kulturāli sabiedriskus pasākumus, gan izmantojot vietējās sabiedrības iespējas, gan attiecīgus spēkus aicinot no ārpusē. Viņa rosme aizrāvusi citus darbiniekus, un rezultātā Varakļāni veidojušies par vienu no rosīgākajiem kultūras centriem Latgalē.

Par labu kulturāli sabiedriskajam darbam Varakļānos nācis arī tas, ka šajā laikā jau vairāki apkaimes jaunieši, beiguši vietējo pagasta skolu, mācījās Rēzeknes tirdzniecības skolā, kur visus aizrāva dekāna Nikodema Rancāna, inspektora Fridriha Obšteina un vēl dažu citu darbinieku entuziasms, tāpēc šīs skolas audzēkņi paši ar sajūsmu pārņēma sabiedrisko darbu un mēģināja uz tā atbalstīšanu pamudināt arī savus tuviniekus un draugus.

»Dryvas« 1909. gada 14. februāra numurā atrodam ziņu, ka aizgavēņa laikā latviski vakari bijuši sarīkoti Rēzeknē, Kārsavā, Varakļānos un Mežvidos. Tā paša laikraksta 1910. gada 25. jūnija numurā var lasīt šādus vārdus: »Otrajā Vasarasvētku dienā kungs Kemps nolāsija varakļāniešiem lekciju par māju būvēšanu, materiālu un siltuma taupīšanu utt. Varakļānieši klausījās ar patiku un bija priecīgi, ieraudzījuši savā pajumtē vienu no lielajiem tautas druvas strādniekiem.«

Pats F. Kemps, parakstoties ar pseidonīmu Skabarga, tā paša gada »Dryvas« 11. augusta numurā stāsta, ka 18. jūlijā jaunkundze Bžezinska Varakļānos noorganizējusi dramatisku vakaru, teātra sarīkošanā aktīvi piedalījies arī dekāns V. Tomašunass, izplatīdams biļetes un aicinot savas draudzes locekļus uz vakara apmeklēšanu. Publikas vakarā bijis daudz. Šajā vakarā viena ludziņa – »sv. Agnese« izrādīta latviski, otra – »Jubileusz« – poliski (aktrises, izņemot vienu, bijušas iebraucējas).

»Dryvas« korespondents laikraksta 1911. gada 16. februāra numurā par Varakļāniem atzīmē, ka teātru izrādes te notiekot diezgan bieži. Iepriekšējā gada 28. novembrī Barkavas Saviesīgā biedrība sniegusi J. Sproga četru cēlienu lugu »Neesmu mierā« un šī gada 16. janvārī stīrnienieši izrādījuši lugas »Sestdienas vakars« un »Gluži vienkārši«, abas reizes, kā saka korespondents, »tika nospēlēts labi un arī apmeklēts bija labi«.

»Dryvas« 1912. gada 1. februāra numurā ir ziņa, ka Varakļānos vietējais pasta ierēdnis 8. janvārī sarīkojis teātra vakaru ar izrādi latviešu un krievu valodā. »Dryvā« atrodam arī ziņu, ka tā paša gada 5. februārī Barkavas Saviesīgā biedrība Varakļānos rīkojusi lielu vakaru ar teātra izrādēm un deklamācijām. Izrādītas lugas – »Pēdējie divi rubļi« un »Nemierīgā māja« – latviešu valodā, un viena – krievu. Pēc teātra, kā sacīts korespondencē, bija *dancošana ar pūšamo mūziku*. Te muzikanti nebija žīdi, kā citur, bet savi tautieši, kuri izpildīja savu amatu ne sliktāk kā žīdi, neskatoties uz to, ka viņi vēl nemāk spēlēt pēc notīm un bija mācījušies tikai šim vakaram«.

Lielstrodu dramatiskais ansamblis 1929. gadā pēc izrādes »Skroderdienas Silmačos«. Otrajā rindā pirmais no labās Francis Strods, trešajā rindā otrā no labās – ganu meitene Anna Strode

Varakļānu Valsts ģimnāzijas pašdarbības teātra dalībnieki 1938. gadā pēc J. Janševska romāna »Dzimentene« izrādes. Pirmajā rindā no kreisās: skolotāji Jānis Aizpurietis un Jānis Birhāns. Trešais no labās ģimnāzijas direktors Ernests Kalniņš

1912. gada 18. novembrī Varakļānu pareizticīgo baznīcas psalmotājs Ābeltiņš noorganizējis teātra vakaru ar Pšibiševska drāmas »Sniegs« izrādi krievu valodā un Zeltmata »Sagaidīts« latviski, par aktieriem bijuši vietējie skolotāji un daži citi.

Kā lasām laikrakstā »Jaunas Ziņas«, Barkavas latviešu biedrība 1913. gada februārī Varakļānos sarīkojusi teātra vakaru, uzvedot divas lugas – vienu latviešu valodas vidus dialektā, otru – krievu valodā. Starp vakara apmeklētājiem bijis daudz baltiešu un vietējo krievu ierēdņu, bet latgaļu – gandrīz nemaz. Tas, pēc korespondentes secinājuma, tāpēc, ka nekas nav spēlēts latgaliski, jo, kā viņa saka, »kad pāris gadu atpakaļ Varakļānos spēlēja vietējā valodā, tad katoļu latviešu bija pilns un baltieši gandrīz nebija redzami«.

1913. gada sākumā »Dryvā« cildināti Rēzeknes tirdzniecības skolas audzēkņi, kuri Ziemassvētku brīvlaikā, būdami mājās, rīkojuši bērnu eglītes, starp citiem minēts arī varakļānietes

Slimnīcas ārsts Nikolajs Stučēns ar Varakļānu aizsardzēm

Varakļānu KN deju kolektīvs 1954. gadā. No kreisās: 1. rindā - Aina Dombrovska, Anita Pīrāga, Emīlija Pekstiņa, Zenta Luka-Indāne, Irēna Kručāne, Valentīna Klibiķe, Arklone, Marija Čača. 2. rindā - Jānis Zeps, Jānis Pīrāgs, Jānis Litaunieks, Juliāns Broks, Justs, Ādolfs Borbals, Pāvels Segals, Kārlis Skabs. Varakļānu sieviešu ansamblis 1959. gadā

Varakļānu jauktais koris 1959. gadā dziesmu svētkos Viļānos

Varakļānu vīriešu ansamblis 60. gados. No kreisās: Bronislavs Borbals, Vincents Rimša, Aleksis Mālnieks, Jānis Strods, Aivars Zeimuls, Trizna

Varakļānu Patērētāju biedrības sieviešu ansamblis, kurš 70. gados priecēja Varakļānu un citu novadu mūzikas cienītājus. No kreisās: Inga Briška, Nellija Piterniece, Zinaīda Lapkovska, Anna Poča, diriģents Viktors Čerņecovs, Vija Eiduka, Tekla Saleniece, Anna Puškina, Marija Puisāne

Zuzannas Svilānes vārds. Z. Svilāne vēlāk, strādādama savā dzimtajā pagastā par skolotāju, sabiedriskajā un kultūras dzīvē parādījusi patiešām atzīstamu rosmi.

1914. gada 23. novembrī, pateicoties dekāna V. Tomašunasa un Laškeviča gādībai, Varakļānos ticis sarīkots vakars ar teātra izrādi krievu un latviešu valodā. Latviski izrādīta Konstancijas Daugules luga »Ugunsgrēks« un visi lomu tēlotāji bijuši vietējie.

»Dryvas« korespondents stāsta, ka 1915. gada 27. janvārī Rēzeknes prokurors Varakļānos noorganizējis teātra vakaru, kurā skatītājiem sniegta viencēliena drāma, kā laikrakstā sacīts, vidzemesiū izloksnē un farss krievu valodā. Aktieri lomā iejuties labi, daži pat ļoti labi, arī apmeklētāju bijis daudz. Vakara atlikums novirzīts par labu ievainotajiem karavīriem, kuri tolaik ārstējās Rēzeknes apvienotajā zemstes un Sarkanā Krusta slimnīcā.

Varakļānu KN veco ļaužu deju kolektīvs 1978. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: Veronika Locāne, Valentīna Briška (kolektīva vad.), Janna Erele, Anna Strode, Konstancija Kanča, Leontīne Garanča, Veronika Poļaka, Leonora Stabulniece. Otrajā rindā: Jānis Locāns, Vincents Garančs, Raimonds Sprūdžs, Zenons Zeimuls, Ralfs Barkāns. Trešajā rindā: Viktors Briška, Francis Kančs, Jānis Maurāns

Varakļānu KN deju kolektīvs 1979. gadā Madonā pēc veiksmīgas piedalīšanās balles deju konkursā. Deju kolektīva vadītāja Valentīna Briška

1917. gada 16. jūlijā Rēzeknē nodibinātā Latgales Latviešu jaunatnes, vai, kā sacīts tolaik, jaunības savienība savu pirmo jaunatnes vakaru organizējusi Varakļānos tā paša gada 13. augustā un par to žurnālā »Gunkurs« lasāmi šādi vārdi: »Priecīgi, jautri satecēja jaunība uz Varakļāniem. Veselu dienu nodarbojās ar skatuves un zāles savešanu kārtībā. Sevišķi labi strādāja Aleksandrs Stafeckis un Francis Zeps.

Varakļānu sieviešu kora »Dzelvērte« II soprāni 1980. gadā. No kreisās: Leonora Ziemele, Ināra Kasparāne, Veronika Bernāne, Veneranda Broka, Antonīna Briuce, Janīna Sprūdža, Tekla Saleniece

Darba bija daudz, bet bija patīkšana, savāds prieks apņēma, šo darbu darot. Šis vakars ir pirmais mūsu jaunības vakars. Lai gan daži no jaunatnes ņēma aktīvu dalību agrāko latvisko vakaru sarīkošanā, bet tīra jaunības vakara vēl nebija. Un tāpēc mēs sevišķi pūlējāmies, tādēļ mēs bijām priecīgi. « Skatītāji redzējuši dramatisku etīdi »Plaisa«, apmeklētāju bijis ļoti daudz. Pēc izrādes bijuši danči. Korespondenta secinājums: »...vakars noritējis diezgan brangi.«

1920. gada otrajās Lieldienās, kā stāsta laikraksta »Latgaliētis« korespondents, Cakulu ciema jaunatne skolas telpās sarīkojusi vakaru ar teātra izrādi un deklamācijām, rādīta luga »Ugunsgrēks«. Aktieri tēlojuši labi, bet apmeklētājiem vairāk interesējusi dziedāšana. Starpbrīžos dziedātāju pulciņš skandējis tautasdziesmas, arī pēc izrādes Varakļānos pazīstamās Cakulu dziedātājas izpildījušas vairākas tautasdziesmas. Apmeklētāju bijusi pilna istaba, vakara sagatavošanā visaktīvākās bijušas Konstānce un Monika Cakulas.

Tā paša laikraksta 1920. gada 16. jūnija numurā stāstīts, ka nesen Varakļānos vietējā inteliģence sarīkojusi vakaru, izrādot Liepiņa lugu »Vecie un jaunie«. Lietaina laika dēļ apmeklētāju bijis pamaz. Turpat sacīts arī, ka pēdējā laikā Varakļānos nodibinājies latviešu aktieru pulciņš. Šā gada 15. augustā tas sniedzis bezmaksas izrādes – komēdijas »Jaunais dzejnieks« un »Veriņas noslēpums«, aktieri, starp kuriem vairāki pirmo reizi uz skatuves, spēlējuši diezgan labi.

»Latgolas Vērdā« 1921. gada sākumā savukārt ir ziņa, ka Varakļānu muižā izveidojusies 42 jauniešu grupa, kas nodarbojas ar dziedāšanu un teātra izrādēm.

Varakļānu sieviešu koris Rīgā 1980. gadā pēc Dziesmu svētku fināla

Vēl «Latgolas Vördā», bet jau 1925. gada 11. februāra numurā, var lasīt, ka Jaunajā gadā aktīvākā Ereļu sādžas jaunatne rīkojusi svētku eglītes dedzināšanu, pieaicinot dalībniekus ar dažām attiecīgām dziesmām un labi sagatavotām bērnu deklamācijām.

»Jaunās Straumes« 1927. gada 13. janvāra numurā bija rakstīts, ka 1926. gada pirmajos Ziemassvētkos Lielajos Strodos skolotājas Veipas vadībā notikusi R. Blaumaņa lugas «Sestdienas vakars» izrāde, otrajos Ziemassvētkos Arkliniekos skolotājas Z. Svilānes vadībā – Olūta (J. Vaivoda) drāmas «Rozīte» izrāde un Jaungada vakarā Leimaņos – lugas «Pārejas laiks» izrāde. »Jaunā Straume« raksta arī, ka 1928. gada 10. aprīlī varakļānieši F. Zeps un D. Trūps ar vidusskolas direktora L. Cennes starpniecību pulcinājuši visu savu pagasta inteligenci, vakarā ar priekšlasījumiem uzstājušies L. Latkovskis, B. Briška, F. Zeps un dekāns Staņislavs Vaikulis, dalībnieki runājuši par dzimtā novada saimnieciskās un kultūras dzīves celšanu.

Savukārt «Sauleites» 1932. gada marta numurā atrodam ziņu, ka 2. janvārī Puntužu un Jurašinku jaunatne sarīkojusi vakaru Jurašinkos, izrādīta A. Anteņa joku spēle «Prātiņ, nāc mājās!», starp aktieriem bijuši vairāki Latvijas Katoļu jaunatnes biedrības biedri. Izrādei sekojušas tautiskās dejas un rotaļas. Tā paša gada 3. aprīlī Ereļu sādžas jaunatne, kas skaitījusies Latvijas Katoļu jaunatnes biedrībā, rīkojusi biedru slēgtu vakaru, skatītājiem rādot divas ludziņas – »Divi izredzētie« un »Lopārstniecība«. Aktieri, kā raksta korespondents, lomas tēlojuši labi, izņemot vienu, un, atzīmē, ka sekojusi jaunatnes saviesīgā dzīve ar tautiskām rotaļām un dejām un piebilst: »Patiesību sakot, nebiju nekur dzirdējis tik jaukas un skaistas sadziedāšanas, un tik daudz skaistu rotaļu kā Ereļu sādžā.« Par vakara labo izdošanos rūpējies Vladislavs Ludžinīks.

1933. gada 27. maijā Varakļānos ieradušies Latvijas Katoļu jaunatnes biedrības Rīgas nodaļas pārstāvji, kurā tolaik strādāja Varakļānu izcelsmes kapelāns Izidors Broks, un šejienes sabiedrībai snieguši ļoti plašu sarīkojuma programmu ar dramatiskiem priekšnesumiem, dziesmām, deklamācijām. Ieradusies inteligence un lauku jaunieši no šī pasākuma guvuši patīkamus iespaidus.

Latgales Tautas universitāte laikā no 1936. gada 1. augusta līdz 1937. gada 31. jūlijam dažādās novada vietās sarīkojusi 55 publiskas lekcijas (varakļāniešiem šajā posmā bijusi iespēja

noklausīties divas). 1937. gada 17. janvārī šī universitāte rīkoja I sešklasīgajā pamatskolā stud. phil. Aleksandra Batņas lekciju par tematu »Nacionālās domas atdzimšana Latgalē«, bet to noklausījušās tikai 12 personas. Šajā laikā lektoriem nav gadījusies otra tāda vieta, kur būtu tik maz klausītāju. Vairāk bijis 13. martā Sīlmalas I pamatskolā uz stud. agr. Jāzepa Ivbuļa lekciju »Izdevīgākais saimniekošanas veids« – to noklausījušās 49 personas.

Bet ne tikai šajā laika posmā un ne tādā vien skaitā varakļānieši klausījušies Latgales Tautas universitātes lektoru priekšlasījumus. Starp citu, kā viņu lektors novadnieku priekšā uzstājies arī L. Latkovskis. Diezgan bieži ieradies no Rēzeknes ar viesizrādēm Latgales teātris. »Latgolas Vārds« 1937. gada 4. decembrī vēstī, ka uz izrādi daudzus katoļus skatītāju pulkā pulcinājusi Rupaiņa luga »Dzimtā zeme« un tai sekojošās dejas. 1938. gada janvārī šis teātris atkal bijis klāt ar viesizrādi, šoreiz sniedzis Jāņa Sārta lugu »Gredzens«.

Pateicoties tam, ka Varakļānos bija kupls skaits dažādu iestāžu, iedzīvotājiem arī tādus gadījumus, kā tā laika gadskārtējās Spodribas nedēļas, Meža dienas un Mātes vai Piemiņas dienas atklāšanas svinības, arī citās reizēs vienmēr bijusi iespēja dzirdēt vairākus priekšlasījumus, noklausīties kāda kora priekšnesumu, noskatīties teātra izrādi. Piemēram, 1937. gada 2. maija Spodribas nedēļas atklāšanas reizē tauta pulcējusies pilsētas pamatskolas zālē, kur runu sacījis ģimnāzijas direktors J. Bērtulis, tad veterinārārsts Jānis Krievs runājis par tīrību lopkopībā, mājturības instruktore Staudža – par tīrību mājas iekšienē un vietējās pienotavas vadītājs J. Ikaunieks – par piena tīrību, bet pēc referātiem klātesošie noskatījušies Kārļa Ieviņa divcēlienu lugas »Spodrais pavasaris« izrādi.

1939. gada 7. maijā lielu skaitu apmeklētāju pilsētas pamatskolas zālē pulcinājis Ģimenes dienas svinīgais akts, tajā vietējā iecirkņa izmeklēšanas tiesneša P. Būcena uzrunai par ģimenes nozīmi bērna dzīvē sekojis ļoti labi izstrādāts draudzes vikāra J. Ušerovska referāts par ģimeni kā Dieva iestādītu sabiedriskās dzīves formu un tās lielo, neatsveramo lomu visā cilvēka dzīvē. Sabiedrisko lietu ministrijas lektors R. Spodris runājis par ģimenes valstisko nozīmi, un vietējais rajona ārsts Nikolajs Stukēns sniedzis aizrādījumus bērnu izsargāšanā no lipīgām slimībām, savukārt Varakļānu II sešklasīgās pamatskolas audzēkņu koris skolas pārziņa B. Začesta vadībā nodziedājis vairākas labi sagatavotas dziesmas.

1939. gada Ziemassvētku otrajā dienā studenti no Varakļāniem Konstantīna Garanča vadībā savas bijušās ģimnāzijas zālē Latgaliešu studentu fonda līdzekļu papildināšanai rīkojuši studentu vakaru ar priekšlasījumiem, koncertu un saviesīgo daļu. Programmu, starp citu, kuplinājuši rakstnieks Alberts Sprūdžs, studenti Vladislavs Bernāns un Agnese Cakula un atlikumu – 90,58 latus nodevuši fondam. »Jaunais Vārds« korespondencei par to līcis virsrakstu »Teicama priekšzīme citu novadu studentiem«. 1943. gada rudenī bijušā Latgales teātra vietā Rēzeknē izveidotais dramatiskais ansamblis jau pirms Ziemassvētkiem Varakļānos apciemojis ar A. Hinriha triscēlienu komēdijas »Kad gaiļi dzied« izrādi Staņislava Začesta vadībā. 1944. gada janvārī šis ansamblis atkal viesojies Varakļānos, vienā dienā uzstājoties divas reizes ar dziesmu, mūzikas un deju priekšnesumiem, un visi šie pasākumi pulcējuši ļoti daudz apmeklētāju.

Aina Jaunzeme

KULTŪRAS DZĪVE PĒCKARA PERIODĀ

Apzinot un vācot materiālus par kultūras iestāžu darbību Varakļānos, jāsecina, ka aktivitāte un vispusība kultūras pasākumu organizēšanā vērojama no 1947. gada.

Pēc 2. pasaules kara kultūras pasākumu organizēšanai Varakļānos tiek veltīts ne mazums pūļu. Nav piemērotu telpu, nav cilvēku, kas prasmīgi uzsāktu šo darbu. Bieži mainās kultūras darba

organizatori. Kopš 1947. gada par Varakļānu tautas nama vadītājiem strādāja Anatolijs Movels, Arkādijs Jevklidovs, Leons Justs.

Leona Justa darbības laikā sāk veidoties nopietna kultūras dzīve. Tautas nama rīcībā ir vidusskolas zāle (M. Borha pils ēkā), 7-gadīgās skolas zāle, bet kultūras dzīves plānošana norit pilsētas izpildkomitejā. Ļoti atsaucīgi bija arī Varakļānu vidusskolas direktors Francis Strods un 7-gadīgās skolas vadība. Dažādu pasākumu organizēšanā aktīvi piedalījās skolēni.

1947. gadā darbību uzsāk pirmais mākslinieciskās pašdarbības pulciņš – orķestris. Leons Justs kopā ar domubiedriem vāc instrumentus no lauku un pilsētas mājām. Orķestra pirmie dalībnieki ir Altmanis, Leizers, Sandleris, Boļeslavs Justs, Aleksandrs Tiriņš, Leons Justs u. c. Orķestra vadītājs Gandziļevskis.

Otrs pašdarbības kolektīvs ir dramatiskais pulciņš Leona Justa vadībā. Tiek iestudēti dažādi viencēlieni, aktīvākie kolektīva dalībnieki – Antoņina Sčucka, Kārlis Dilbeks, Jānis Broničs u. c.

Palielinoties pašdarbnieku saimei, rodas nepieciešamība pēc piemērotākām telpām, tāpēc 1949. gadā Varakļānu luterāņu baznīcas telpas nelikumīgā kārtā tiek piemērotas kultūras nama vajadzībām. Šajā laikā izveido Varakļānu rajonu, tāpēc kultūras dzīves pasākumi jāorganizē ne tikai pilsētai, bet arī rajonam. Jauno kultūras nama telpu atklāšana notiek 1. Maija svētkos, tās atklāj rajona partijas komitejas I sekretārs Viktors Kaupužs, pēc tam seko pašdarbnieku koncerts.

Šajā laikā darbojas deju kolektīvs, kuru vada Varakļānu vidusskolas skolotāji. Tiek dibināts arī jauktais koris, pirmie diriģenti – Gandziļevskis, Mikazāns, Čačs, Dambenieks.

Kā savās atmiņās izklāsta Varakļānu rajona kādreizējais Kultūras nodaļas vadītājs (laikā no 1953. līdz 1956. gadam) Boļeslavs Groza, 50. gadu sākumā par Varakļānu kultūras nama vadītāju strādājis J. Ikaunieks, pēc tam – Vincents Rimša. No 1953. gada marta līdz 1956. gada martam kultūras nama direktors bijis Leonards Borbals, bet mākslinieciskās daļas vadītājs šajā laikā – Antons Zeps (liels mākslinieks, ilgu gadus vadījis dramatisko kolektīvu, mūža nogalē ar labiem panākumiem darbojies fotomākslā). Īsu laiku par māksliniecisko vadītāju strādājis arī no Rīgas atsūtītais pianists Šmits. Neilgu laiku par kultūras nama direktoru bija Falilejevs.

Darba apstākļi kultūras namā bija ļoti bēdīgi, sevišķi ziemas periodā bez kažoka nekādas nodarbības organizēt nebija iespējams, jo akmens sienas izsala cauri un iekšpusē nosarmoja. Tāpēc Kultūras ministrijai tika ierosināts šo namu izmantot kā kinoteātri, bet istu kultūras namu celt no jauna. Ierosinājums tika pieņemts. No Rīgas atbrauca komisija, visu sāka analizēt un rezultātā piešķīra līdzekļus vecā kultūras nama restaurācijai un pārbūvei par kinoteātri un jauna kultūras nama celtniecībai. 1954. gadā tika noslēgts līgums ar Rēzeknes CMP par būvdarbu uzsākšanu.

Un tā Varakļānos sāka celt kultūras namu, kur bija ielānotas telpas bērnu un pieaugušo bibliotēkām un kultūras dzīves aktivitātēm. 1958. gada 4. augustā jaunais kultūras nams tika atklāts. Tā direktors – Roberts Briška. Darbojās jauktais koris, dramatiskais kolektīvs, pūtēju orķestris Jāņa Kokara vadībā, sieviešu vokālais ansamblis Austras Bondares vadībā. No 1960. līdz 1961. gadam par kultūras nama direktoru atkal strādāja Leons Justs.

Pateicoties labajām attiecībām ar kultūras ministriju, uz Varakļāniem tika sūtīti konsultanti. Kad tika iestudēta Blaumaņa luga »Ugunī«, dramatisko kolektīvu konsultēja pat tāda slavenība kā Lidija Freimane (Pasternaka). Koriem palīdzēja tādi diriģenti kā Melbārdis, Pukste un citi. Kultūras dzīve sāka plaukt kā rajonā, tā arī pilsētā.

Raiņa parkā tika uzcelta jauna estrāde, ciemos un kolhozos arī sāka darboties pašdarbības kolektīvi. Ļoti liels un smags darbs tika veikts, gatavojoties rajona Dziesmu svētkiem. Kā kori, tā deju kolektīvi piedalījās republikas mēroga pasākumos.

Šajā laikā tika organizēta rajona iedzīvotāju apkalpošana ar kinoizrādēm. Neskatot stacionāro kinoteātri pilsētā, kuru nosauca par kinoteātri »Blāzma« (vecajā kultūras namā), rajonā darbojās piecas pārvietojamās kinoiekārtas.

No 1961. gada līdz 1962. gadam kultūras darbu pilsētā vadīja Inta Meldere. Šajā laikā aktīvi darbojās deju kolektīvs (vad. Marija Indāne), dramatiskais kolektīvs (režisors Antons Zeps) rajona skatē ieguva pirmo vietu, pūtēju orķestris (vad. Jānis Kokars), atsāka darbu jauktais koris (diriģente Austra Bondare). Enerģiskā kultūras nama direktore meklēja jaunas formas un noorganizēja šuvēju un piegriezēju kursus (vad. Valērija Kanča), kulinārijas kursus (vad. Austra Sondore).

Kultūras namam bija savs noformētājs – jaunais, talantīgais Kārlis Vanags. Šajā laikā Varakļāni iekļauti Viļānu rajonā. Kārļa Vanaga veidotā uzskatāmā aģitācija rajona skatē guva labus panākumus.

1962. gada novembrī par kultūras nama direktori iecēla Dekšāru kluba vadītāju Albīnu Pastari (Dūdu), par mākslinieciskās daļas vadītāju strādāja Bruno Cīrulis (tagad Borhu pils parka saimnieks).

Ikvienā pasākumā aktīvi piedalījās populārais sieviešu ansamblis Austras Bondares vadībā, kurā dziedāja Leonora Stabulniece, Antoņina Ščucka, Veronika Tiriņa, Ausma Auziņa, Silvija Taukule u. c. Ar labiem panākumiem ansamblis piedalījās vokālo ansamblu skatē.

Darbojās jauniešu un bērnu deju kolektīvi Spodras un Aloiza Tutānu vadībā. Bērnu deju kolektīvs 1962. gada skatē ieguva pirmo vietu.

Darbību uzsāk estrādes orķestris Jāņa Kokara vadībā, vīru vokālais ansamblis Dzeņa vadībā, arī estrādes ansamblis, kurā dziedāja Valentīna Klauža, Austra Bondare, M. Kazāks.

1963. gada republikas skatē dramatiskais kolektīvs ieguva otro vietu. Režisors Antons Zeps kultūras namā darbojās arī kā dekorators, viņa dekorācijas lieliski iederējās dažādos tematiskajos pasākumos, veiksmīgas bija teātra izrāžu dekorācijas.

1963. gadā kultūras namā darbu uzsāk bērnu dramatiskais kolektīvs (vad. Anna Zepa). Viņas vadībā darbojās daiļlasītāju pulciņš. No 1964. gada līdz 1965. gadam par kultūras nama direktoru strādāja Dzintars Liepiņš, mākslinieciskās daļas vadītāja bija Rasma Segale, noformētājs Lauris Pauniņš.

Šajā laikā reizi mēnesī notika kinoseanss ar satīrisku izdevumu »Varakļānu Dundurs«, kurā tika izmantoti Madonas rajona prokuratūras materiāli, organizēts satīrisks mutvārdu žurnāls »Melnais kaķis«. Darbojās kinoklubs, kurš organizēja tikšanās ar republikas vadošajiem kinokritiķiem, režisoriem un aktieriem. Estrādes orķestra vadību pārņēma Jānis Seržans, arī pārējie kolektīvi turpināja aktīvi darboties, deju kolektīvs Spodras un Aloiza Tutānu vadībā piedalījās 1965. gada Latvijas Dziesmu un deju svētkos Rīgā. Reizi mēnesī tika organizēta jaunatnes kafējnīca »Jautro un asprātīgo klubs«, kurā aktīvi darbojās liela daļa Varakļānu jaunatnes.

1965. gadā kultūras nama vadību pārņēma Jānis Dzanuškāns, mākslinieciskās daļas vadītājs bija Jānis Kokars. 1966. gadā tika iekārtots metodiskais kabinets, par metodiķi sāka strādāt Pēteris Piļpuks, bet 1969. gadā Anita Ščucka. Šajā laikā darbojās jauniešu deju kolektīvs, dramatiskais kolektīvs, sieviešu vokālais ansamblis, meiteņu vokālais ansamblis, estrādes un pūtēju orķestris, lauku kapella.

1969. gadā kultūras namā nodibinājās jaunatnes padome A. Ščuckas vadībā, kura nodarbojās ar jaunatnes pasākumu, atpūtas vakaru, sporta sacensību organizēšanu.

No 1970. gada kultūras nama dzīvi vadīja Leonora Stabulniece. Viņa bija arī pilsētas Tautas deputātu padomes locekle, sadzīves tradīciju komisijas priekšsēdētāja un aktīva pašdarbniece. Šajā gadā Janna Ereles vadībā uzsāka darboties lietišķās mākslas pulciņš, tā dalībnieces vēl šodien ir slavenas ar saviem austajiem, izšūtajiem un adītajiem darinājumiem. Tās ir: Janna Erele, Marija Pelše, Alvīne Plote, Anna Paegle, Helēna Sārna, Monika Brice, Leonora Stabulniece, Veronika Poļaka, Veronika Locāne, Marija Stiuka u. c. Daiļamatnieces katru gadu rikoja krāšņās skates.

Šajā laikā kultūras namā tika rīkoti pašdarbības kolektīvu koncerti, dažādas lekcijas, pārrunas, viesizrādes, atpūtas vakari.

No 1970. līdz 1971. gadam darbojas skolēnu vokāli instrumentālais ansamblis »Rūķītis«, tā sastāvā Kārlis Ahentāls, Alberts Gruduls, Haralds Broks, Jānis Ikaunieks, Edgars Zviedrs.

Laikā līdz 1983. gadam kultūras nams ar panākumiem piedalījās dažādās republikas un rajona skatēs un konkursos. 1973. gadā Madonas rajona kultūrizglītības iestāžu skatē Varakļānu kultūras nams ieguva 3. vietu, 1974. gadā – 2. vietu, 1975. gadā – 1. vietu, arī 1976. gadā – 1. vietu. 1977. gadā kultūras nams iegūst 1. un 2. vietu rajona un republikas skatēs. 1976. gadā darbu uzsāka slavenākais kolektīvs kultūras nama vēsturē – sieviešu koris Nopelniem bagātās kultūras darbinieces Antoņinas Mežinskas vadībā.

1980.–1983. gadā kultūras namam atkal pirmā vieta rajona sacensībās. Laikā no 1970. gada līdz 1983. gadam par mākslinieciskās daļas vadītājiem strādājuši Vincents Rimša, Jānis Kokars, Antons Zeps, Viktors Čerņecovs, metodiķi – Anita Ščucka, Maija Stabulniece, Aina Jaunzeme, Ilga Broka, Aina Pastare, Ojārs Uljans, Valda Strode, noformētāji – Kārlis Vanags, Antons Zeps, Juris Urtāns.

1983. gada rudenī par mākslinieciskās daļas vadītāju sāka strādāt Jānis Sārnis. 1984. gadā Jāņa Sārņa vadībā sāk darbību vokāli instrumentālais ansamblis, tā sastāvā Juris Sprindžs, Guntis Kelass, Normunds Pauniņš, Ģirts Mālnieks. Mainoties sastāvam, ansamblis pastāvēja līdz 1994. gadam.

1984. gadā kultūras namā gada laikā notiek ap 180 tematisku pasākumu, 12 profesionālu kolektīvu vieskoncertu, apm. 35 000 apmeklētāju.

Šajā gadā Ainas Jaunzemes vadībā uzsāk darbu bērnu ritmikas grupa.

1985. gadā Anitas Rozņajas vadībā uzsāk darbu jauniešu deju kolektīvs.

Astoņdesmitajos gados aktīvi pasākumu organizēšanā darbojās jaunatnes padome »Optimists«, darbojās bērnu dramatiskais kolektīvs, vīru ansamblis, meiteņu vokālais ansamblis, daiļlasītāju pulciņš, bet savu darbību pārtrauca dramatiskais kolektīvs un kapela.

Trūka profesionālu cilvēku, kas nodarbotos ar kolektīvu attīstību un profesionalitātes celšanu, tāpēc Varakļānu pilsētā aktuāls kļuva jautājums par bērnu mūzikas skolas organizēšanu.

1986. gadā darbību uzsāka klavieru pulciņš Līgas Liepiņas vadībā, jauniešu deju kolektīva vadību uzņēmās Marija Madžule.

1988. gada februārī par kultūras nama direktori sāka strādāt Marija Madžule, māksliniecisko daļu vadīja Ivars Šminiņš, metodiķes bija Leonora Stabulniece (1988–1989) un Antra Stepanova (1989–1992).

Sākas Trešās atmodas laiks Latvijā, kas radīja jaunas un daudznozīmīgas izjūtas un notikumu risinājumus.

1989. gadā Zinaīdas Raģeles vadībā darbību uzsāka folkloras kopa »Klāni«, tās dalībnieces pašas vāca novada dziedātās dainas, piedalījās dažādos pilsētas pasākumos, arī festivālos republikā. Aktīvākās kopas dalībnieces: Veronika Locāne, Veronika Poļaka, Janna Erele, Ģertrūde Guseva, Genovefa Kokare.

Marija Madžule noorganizēja un vadīja pirmsskolas bērnu deju kolektīvu.

1991. gadā tiek nodibina mūzikas skola, sieviešu kori »Dzelvērte« sāka vadīt Valda Jermanova.

1993. gada rudenī par kultūras nama direktori atkal sāka strādāt Marija Madžule, par mākslinieciskās daļas vadītāju – Margrieta Broka. Darbojās pirmsskolas bērnu deju kolektīvs, jauniešu un vecākās paaudzes deju kolektīvi (vad. M. Madžule), sieviešu vokālais ansamblis (vad. V. Čerņecovs), estrādes ansamblis »Sliekšnis« (vad. J. Sārnis).

Turpmākajos gados par mākslinieciskās daļas vadītājiem strādāja Lilija Latkovska, Mārīte Bernāne, Sandra Patmalniece, no 1997. gada vasaras – Gunta Sidorova.

1996. gada rudenī darbību uzsāk vokālais ansamblis »Noskaņa« Agneses Zepas vadībā, sieviešu koris »Dzelvērte« svinēja 20 gadu jubileju un devās ceļojumā uz Vāciju–Franciju–Holandi, uzsāka darboties aerobikas pulciņš (vad. M. Madžule).

Folkloras kopa »Klāni« 1997. gadā Eiropas Kultūras mantojuma dienās Varakļānu pilī. No kreisās: Veronika Poļaka, Anna Šuste, Genovefa Kokare, Veronika Locāne, neatpazīta, Līga Paegle, Janna Erele, priekšplānā – Zinaida Raģele

1998. gadā darbību sāka bērnu dramatiskais pulciņš Jeļenas Maijeres vadībā.

Daudzi kultūras nama kolektīvi 50 pastāvēšanas gadu garumā ir piedalījušies ne tikai pilsētas, rajona, republikas pasākumos, bet arī sadarbojušies ar citiem kolektīviem Latvijā un ārpus robežām.

Kultūras nama darbinieki vienmēr ir bijuši kultūras pasākumu organizēšanas iniciatori un veidotāji, daudzi pasākumi kļuvuši tradicionāli.

1959. gadā tika iedibināta pilngadības svētku tradīcija, 1962. gadā – mirušo atceres dienas, 1963. gadā – svinīgas laulību ceremonijas, 1982. gadā – sveču vakari, Jāņu ielīgošana, vakarēšanas vecākajai paaudzei.

Daudzas aizsāktās tradīcijas saglabājušās arī deviņdesmitajos gados. Gribas ticēt, ka neraugoties uz smago ekonomisko stāvokli, Varakļānos netrūks dziedāt, dejot, darboties gribētāju, ka neplaks varakļāniešu aktivitāte un entuziasms dažādu interesantu pasākumu organizēšanā.

FIZISKĀ KULTŪRA UN SPORTS

Viktors Briška

SPORTS VARAKĻĀNU NOVADĀ

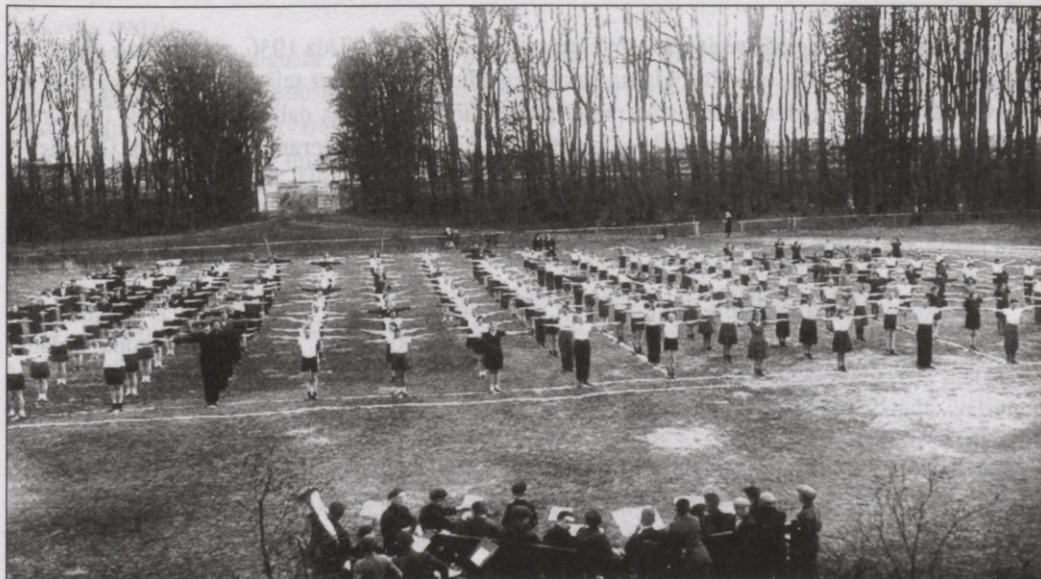
Apskats par sporta dzīvi Varakļānu pusē veidots, atsevišķi nodalot divus laika posmus – līdz 1946. gadam un līdz pat mūsdienām.

Ziņas par sporta pirmsākumiem iegūtas, balstoties uz tā laika presi, kur rakstu autori un apkopotāji bijuši rakstnieki un publicisti: Leonards Latkovskis, Jānis Broks, Jūlijs Kārlis Počs, O. Zvīdris u. c. Ziņas iegūtas arī no kādreizējiem aktīviem sportistiem Jāņa Pastara, Jāņa Klauža, Jāzepa Mozgas. Daudz materiālu šī raksta tapšanai sagādājis Varakļānu novada muzejs (Jānis Pilpuks) un Varakļānu vidusskolas bibliotēka (Valentīna Briška, Sanita Ziburdejeva).

Ziņas par sporta dzīvi Varakļānos pēc kara snieguši Jānis Broks-Eisāgs, sporta skolotāji un sporta dzīves organizētāji.

Sporta dzīve līdz 1946. gadam. Pie sporta dzīves aizsākumiem Varakļānu novadā minamas savā laikā populāras tautas spēles »Ripu sišana«, »Bļikatošana«, »Dripatas«, arī »Lapta«. Tautā ir daudzināti cilvēki, kas bijuši apveltīti ar lielu fizisku spēku, izturību un veselību (piemēram, Pēteris Počs no Počiem, kāds vīrs no Bokāniem u. c.). Taču šīs, ar sportu saistītās nodarbes vairāk kalpojušas tikai laika kavēklim.

20. gados brīvajā Latvijā liela nozīme kultūras un sporta dzīves attīstībā bija aizsargu organizācijai. Tika organizētas sacensības dažādos sporta veidos starp atsevišķām aizsargu nodaļām, kā arī Latvijas mērogā. Varakļānu aizsargu un aizsardžu nodaļa vairāk nodarbojusies ar kultūras

Sporta svētki 1938. gadā Varakļānu ģimnāzijas pūtēju orķestra pavadījumā

Akrobātiskie vingrojumi 1948. gada sporta svētkos

dzīves organizēšanu. Ir ziņas, ka Varakļānu aizsardžu nodaļā rīkoti pirmās medicīniskās palīdzības kursi (žurnāls «Aizsargs», 1940. gada aprīlis).

Sporta dzīves attīstībā Varakļānu novadā nenoliedzami liela loma ir bijusi skolām. Skolu mācību programmās tika ieviestas vingrošanas nodarbības, kas veicināja jauniešu fizisko attīstību. Varakļānu vidusskolā (vēlāk – ģimnāzijā) jau no tās dibināšanas sākuma stundu sarakstā bija vingrošanas priekšmets. Tas ietvēra sevī gan vingrošanu, gan vieglatlētiku, sporta spēles, slēpošanu u. c. Sporta nodarbībām izmantoja vidusskolas (pils) zāli un pilij piegulošo laukumu.

Skolas tuvumā ziemā izveidojās labvēlīgi apstākļi slidošanai. Līdz 1936. gadam, kad vēl nebija nosusināts Lubāna ezers, tas pārplūda un savu iespaidu atstāja arī uz tajā ietekošajām upītēm. Arī Kažavai pārplūstot un ziemā aizsalstot, parkā pie kapličas izveidojās dabiska slidotava. Tika veikti pat tālāki slidojumi pa aizsalušo Kažavu un Malmuti līdz Lubāna ezeram (12+12 km). Ģimnāzists Pēteris Urka no Trokšām iemanījies, izmantojot ledu grāvjos un ceļā, uz skolu doties ar slidām (4+4 km). Slidošanas inventārs gan lielāko tiesu bija primitīvs – izmantoja atbilstoši apstrādātu koka pagali, 8–10 mm stiepli (vislabāk – vecas izkopts muguru) un linu auklu slidu piestiprināšanai pie kājām.

Varakļānu ģimnāzija katru gadu pavasarī rīkoja sporta svētkus, kuros piedalījās arī apkārtnes skolu bērni, tādēļ šos svētkus dēvēja arī par Bērnu svētkiem. To programmā ietilpa dažādas atrakcijas: rāpšanās stabā, iešana pa slīpu laipu, stafetes skrējieni u. c. Sporta pasākumus ģimnāzijā materiāli atbalstīja skolēnu kooperatīvs, kurš guva līdzekļus, tirgojot skolēniem rakstāmlietas un grāmatas.

Rakstnieks un kultūrvēsturnieks Jānis Broks savā grāmatā «Klōnu pusē» sniedzis vairākas epizodes no sporta dzīves Varakļānu ģimnāzijā. Lūk, dažas no tām.

»1930. gada 8.–9. jūnijā Rēzeknē sakarā ar Latgales atbrīvošanas un skolu svētkiem sacīkstēs ir piedalījušās 102 personas no 11 Latgales skolām. Varakļānu ģimnāziju pārstāvēja 4 sportisti.«

Henriks Purins

Viktors Briška

»1933. gada 25. maijā ģimnāzijas audzēkņi skolas sporta laukumā ir rādījuši skatītājiem spējas tāllēkšanā, diska mešanā, šķēpa mešanā, lodes grūšanā, skriešanā un soļošanā.«

»1935. gada 30. maijā Latgales atbrīvošanas 15 gadu atceres svētkos Rēzeknē no 400 sportistiem 64 ir bijuši Varakļānu ģimnāzijas sportisti, skolotāja Kārļa Ģerķa sagatavoti«, tā bijis rakstīts ģimnāzijas žurnālā »Līdums«.

»1937. gada 17. aprīlī Varakļānu ģimnāzijā ieradās Rēzeknes Valsts komercskolas volejbola un futbola komandas. Volejbolā uzvarēja varakļānieši, bet futbola spēle beidzās neizšķirti.«

Sporta dzīves attīstību Varakļānos un Varakļānu novadā ir veicinājušas vairāku kulturāli sabiedriska rakstura organizāciju nodaļas. 1923. gadā dibinātās Latgales jaunatnes biedrības statūtos tieši paredzēts, ka biedrībai jā rūpējas par jaunatnes fizisko audzināšanu. 1928. gadā šīs biedrības nodaļa nodibināta Brangavā. Nav gan ziņu par šīs nodaļas veikumu sporta jomā.

Popularitāti varakļāniešos un apkārtnē guvusi Latvijas Katoļu jaunatnes biedrība, starp kuras dibinātājiem ir bijis arī varakļānietis Francis Supe. Kā viena no pirmajām 1924. gadā nodibināta Barkavas nodaļa.

»1933. gada 5. augustā Vidsmuižas nodaļā sakarā ar darba 5 gadu jubilejas svētkiem ir piedalījušās līdzās vidsmuiziešiem arī Viļānu, Varakļānu un Ciskādu nodaļas. Varakļānieši parādījuši savu veiklību sportā un uzvarējuši.«

Par 30. gadu sportu un atsevišķiem sportistiem Varakļānos savas atmiņas rakstiski saglabājis to laiku aktīvs sportists Jāzeps Mozga (1916–1991). Viņš pats skolas gados spēlējis futbolu un volejbolu, slidojis ar paštaisītām slidām, nodarbojies ar vieglatlētiķi. Lodes grūšanā viņš trīs gadus bijis Rēzeknes apriņķa čempions. Labi rezultāti viņam bijuši arī šķēpa mešanā.

Jāzepa Mozgas atmiņās vēstīts, ka, mācoties 2. Varakļānu 6-klasīgajā pamatskolā (t. s. Ābeltiņa skolā), skolēni visvairāk spēlējuši volejbolu un futbolu. Pamatskolas laukums bijis smilšains, tāpēc skolēni bieži gājuši spēlēt uz siliņu (pie vecās slimnīcas). Šeit sacentušies abu Varakļānu pamatskolu, ebreju pamatskolas un ģimnāzijas jaunāko klašu skolēni. 30. gadu vidū Varakļānu 1. pamatskolā spēlējuši pat kriketu.

1935. gada pavasarī Varakļānu ģimnāzijā notikusi militārā nedēļa, ko vadījuši 9. Rēzeknes kājnieku pulka virsnieki un instruktori ar pulkvežleitnantu Zeltiņu priekšgalā. 8. jūnijā Varakļānu ģimnāzijas futbola komanda spēlējusi pret pilsētas izlasi, kas sastāvējusi no aizsargiem un ebreju biedrības »Makabi« sportistiem. Spēle bijusi aizraujoša, asa un brīžiem par traģikomiska. Rezultāts bijis 7:3 ģimnāzijas komandas labā.

1944. gada maijā Varakļānos notika plaša mēroga sacensības vieglatlētikā, kurās piedalījās pa diviem sportistiem arī no Lazdīniekiem un Lielstrodziem. Sacensībās visi četri ierindojās godalgotās vietās. Pēc sacensībām viņi satikās ar Varakļānu ģimnāzijas 1942. gada absolventu, atvaļinājumā esošo Latviešu leģiona kaprāli Ivaru Kanaviņu un kopā nofotografējās. No kreisās: Pēteris Svilāns (1919–1951), ģimnāzijas absolvents, Nacionālās pretošanās kustības dalībnieks; Jānis Broks-Eisāgs (1921), ģimnāzijas absolvents, publicists, novadpētnieks; Ivars Kanaviņš; Jāzeps Svilāns (1927), vēlāk skolotājs Anglijā, skolu direktors Kanādā; Eduards Strods (1927–1957), ģimnāzijas audzēknis, skolotājs, Nacionālās pretošanās kustības dalībnieks

Uz sacensībām citās pilsētās Varakļānu sporta entuziasti nereti devušies kājām, piemēram, 25 km līdz Barkavai, tad starts sacensībās un atkal kājām atpakaļceļā.

Laika posmā no 1938. līdz 1943. gadam Konstantīns Staudžs no Kokariem piedalījies daudzās apkārtņē rīkotajās zirgu rikšošanas sacensībās – vasarā ar sporta ratiem un ziemā ar kamanām uz ledus Lubāna ezerā, Lejas dzirnavu dīķī un citur. Tā 1939. gada ziemā, startējot uz Rēzeknes ezera ledus ar ķēvi Ernu, viņš ieguvis 3. vietu.

Īsts sava sporta veida entuziasts bijis soļotājs, vidējo un garo distanču skrējējs Henriks Purins. »Rēzeknē paredzētas plašas vieglatlētikas sacensības. Lai uz tām nokļūtu, Henriks agri no rīta devies uz Varakļānu dzelzceļa staciju, taču nepaspējis – vilciens aizgājis. *Pa špalām* kājām gājis (vai skrējis?) līdz Rēzeknei, tur pāris stundas atpūties, tad startējis vienā no garajām distancēm un ieguvis 2. vietu,« – savās atmiņās kavējas Jānis Klaužs, Jānis Pastars un Antonija Staudža (Kukule).

1937. gadā Varakļānos nodibināta Latvijas aerokluba Varakļānu nodaļa. Taču nav ziņu par tās darbību.

1938. gada 24. aprīlī Varakļānu aizsardžu pulciņš pilsētas pamatskolas zālē rīkojis plašu dziesmu, tautisko deju un vingrošanas vakaru.

Populārās Varakļānu futbola izlases sastāvs 1939.–1941. gadā: Budže – komandas kapteinis, meistars pienotavā, Miķelis Pugačevskis – vārtsargs, Vladislavs Voitkevičs – centra uzbrucējs (iesauka Garais), Leonards Vanags – (iesauka Levka), Jānis Pastars – (iesauka Čoguļs), Šeškins, Frīds un Leizers no ebreju biedrības »Makabi«, Vladislavs Bečs – skolotājs, Jānis Klaužs, Foka Hailovs, Henriks Purins (arī populārākais vieglatlētis, spēlēja basām kājām), Anatolijs Savickis no Ļovāņiem, Staņislavs Madžuls no Teicejas, Vladislavs Celmāns (sauca par Celmiņu).

Dažādi likteņi piemeklējuši šos Varakļānu sporta entuziastus. Daudzi kļuvuši par kara upuriem, daudzi – miruši, dažu liktenis nav zināms.

Varakļānu volejbola komandā 1942.–1944. gadā arī darbojās vairāki aktīvie futbolisti: Jānis Klaužs, Vladislavs Voitkevičs, Vladislavs Celmāns (Celmiņš), Leonards Vanags, Foka Hailovs, arī Jānis Pelšs, Antons Bogdanovs, Jānis Maurāns.

Futbolu un volejbolu tad spēlēja katru vakaru. Katru svētdienu notikušas dažādas sacensības gan uz vietas, gan izbraukumos. Tradicionālas bijušas futbola sacensības starp precētajiem un neprecētajiem (īpaši 1942.–1944. gadā). Visas sacensības galvenokārt tiesājis Varakļānu slimnīcas ārsts Nikolajs Stukēns.

Sporta pasākumus Varakļānos kara laikā (1942–1944) rīkoja organizācijas »Atpūta un dzīvesprieks« Varakļānu nodaļā, kurā sporta kopu vadīja Vladislavs Voitkevičs.

Sporta dzīve pēckara laikā. Organizēta sporta dzīve pēc kara Varakļānos sākās 1946. gadā pēc fizkolektīva nodibināšanas Varakļānu vidusskolā. Šajā periodā fizkultūras un militārās mācības skolotājs bija Baikovs. Fizkolektīvu vadīja 11. klases audzēknis V. Žeimunds (vēlāk – fizkultūras skolotājs un direktors Rikavas pamatskolā). Fizkolektīvā darbojās 5 sekcijas: vingrošanas, slēpošanas, vieglatlētikas, volejbola un futbola.

Vidusskolas fizkultūrieši organizēja fizkultūras vakarus, kur uzstājās ar fizkultūras priekšnesumiem un sporta veidu demonstrējumiem. Populāras bija vieglatlētikas sacensības pavasarī. Tajās labākos panākumus guva: skriešanā V. Žeimunds un Aloizs Zeps, tāllēkšanā un augstlēkšanā Anatolijs Stafeckis, lodes grūšanā – Antons Svilāns un Jānis Apeins.

Volejbolu spēlēja cauru gadu (ziemā – skolas zālē, vasarā – laukumā). 1946. gada pavasarī vidusskolas volejbola komanda (Roberts Kokars, Vitālijs Čakuls, Jeronims Briška, Jevgēnijs Pelšs, Grandāns un Putniņš) Rēzeknē aprīņa sacensībās kļuva par čempioniem.

Pirmajam Varakļānu vidusskolas pēckara gadu fizkolektīvam ir pateicīgi daudzi tā biedri, kuri savu tālāko dzīvi saistīja ar sportu: Donāts Repša, beidzis vidusskolu 1947. gadā, ir pirmais varakļānietis, kurš iestājies Fizkultūras institūtā, 1951. gadā to beidzis; Vladislavs Locāns un Anna Bondare (Sauka), kuri LVFKI iestājās 1950. gadā un pēc institūta beigšanas visu darba dzīvi veltījuši jaunatnes fiziskajai audzināšanai; Antons Svilāns, Viktors Briška, Anna Briška un Famoida Hailova sāka strādāt par fizkultūras skolotājiem un turpināja mācības LVFKI neklātienē.

1949. gadā tika nodibināta Varakļānu rajona Fiziskās kultūras un sporta komiteju, par kuras pirmo priekšsēdētāju kļuva Staņislavs Mālnieks. Jaunā FKSK sāka organizēt rajona sacensības vieglatlētikā, šaušanā, slēpošanā un volejbolā. 1948. gadā no LLA komandas Artūrs Garančs Rīgā Daugavas stadionā izcīnīja Latvijas Republikas studentu vieglatlētikas sacensību čempiona titulu 3000 m skrējienā.

Par fizkultūras skolotājiem 1948.–1950. gadā strādāja Žogota un Boļeslavs Justs. 1950. gadā Varakļānu rajona komanda startēja Latvijas PSR pirmajā spartakiādē un guva samērā labus rezultātus. Komandas sastāvā bija galvenokārt vidusskolu audzēkņi un 1950. gada absolventi: Anna Bondare (Sauka), Vladislavs Locāns, Jānis Mālnieks, Aloizs Zeps, brālēni Pēteris un Aleksis Sirmie, Anna Briška, Viktors Briška, Famoida Hailova. Pēteris Sirmis riteņbraukšanā Mežaparka aplī pat izcīnīja 1. vietu.

1951. gadā par fizkultūras skolotāju Varakļānu vidusskolā sāka strādāt Juris Vaskinovičs. Pie šī skolotāja savas sporta gaitas uzsāka šādi nākamie sporta darbinieki: *Pēteris Josts*, beidzis vidusskolu 1953. gadā, LVFKI – 1957. gadā. Sporta meistars, vairākkārtējs Latvijas PSR čempions svarcelšanā, nopelniem bagātais treneris, BSB »Vārpa« CP bijušais priekšsēdētāja vietnieks; *Juliāns Garančs*, beidzis vidusskolu 1953. gadā. Dienēdams padomju armijā Baltkrievijā, nopietni pievērsies sportam, vēlāk beidzis Minskas Fiziskās kultūras institūtu. Specializējies vieglatlētikā – mešanu disciplinā (lode, disks, veseris), vesera mešanā – 1. sporta klase. Strādājis par BSB »Dinamo« treneri, sporta kombināta vadītāju. Arī pašreiz nodarbojas ar dažādu pasaules, Eiropas

Juliāns Garančs

Raimonds Sprūdžs

Vallija Broka (Sprūdža)

un Latvijas sporta sacensību organizēšanu Rīgā, ir vieglatlētikas tiesnesis dažāda ranga sacensībās; *Raimonds Sprūdžs*, beidzis vidusskolu 1953. gadā, pēc tam beidzis Rīgas Pedagoģiskā institūta fizikultūras fakultāti. Ir bijis vairākkārtējs institūta čempions 400 m skrējienā. Strādājis par fizikultūras skolotāju Līgatnē, par treneri un sporta skolas direktoru Viļānos. 1963. gadā sācis strādāt Varakļānu vidusskolā par fizikultūras skolotāju un vieglatlētikas treneri. Izaudzinājis daudzus ievērojamus sportistus – vieglatlētus, uzsācis Varakļānu vidusskolas rekordu un labāko sportistu uzskaiti; *Vallija Broka (Sprūdža)* beigusi vidusskolu 1953. gadā, LVFKI – 1957. gadā. Apprecējusies ar varakļānieti Jāni Broku, kurš ir ievērojams sporta darbinieks, nopelniem bagātais treneris un skolotājs. Jānis un Vallija ir strādājuši par treneriem dažādās Rīgas sporta skolās. Abi allaž bijuši ciešā sadarbībā ar sportu Varakļānos; *Marija Garanča* 1956. gada LVFKI absolvente, strādāja Rīgā Pārtikas rūpniecības darbinieku arodbiedrības republikāniskajā komitejā un organizēja sacensības dažādos sporta veidos, bet vēlāk, strādājot Maskavas Augstākās sporta meistarības olimpisko rezervju sporta skolā kā trenere un instruktore, rūpējās arī par Latvijas sportistu iesaistīšanu olimpiskajā kustībā un olimpiešu saimē.

Nesaskaņu dēļ ar toreizējo Varakļānu rajona partijas komiteju J. Vaskinovičs drīz vien spiests no Varakļāniem aiziet (pēc tam ar labiem panākumiem un joprojām strādā Balvu rajona Bērzpils vidusskolā). Pēc viņa fizikultūras mācīšanu Varakļānu vidusskolā turpina Pēteris Urtāns.

1952.–1953. gadā Varakļānu vidusskolā izveidojās spēcīga volejbola komanda, kurā spēlēja Antons Gruduls, Pāvels Segals, Valentīns Kokars, Pēteris Josts, Juliāns Garančs, Jānis Litaunieks, Jānis Skariņš, Raimonds Sprūdžs, Pinhuss Hnohs, Francis Skabs. Varakļānu vidusskolas volejbolisti šajā laikā Latgales zonā izcīnīja 2. vietu.

1954. gadā BSB »Vārpa« spartakiādē Varakļānu vidusskolas audzēknis J. Poplauskis 100 m skrējienā izcīnījis 3. vietu (vēlāk bijis Rēzeknes BSS mācību daļas vadītājs).

1957.–1961. gadā Latgales pusē ar ievērojamiem panākumiem izcēlusies Varakļānu patērētāju biedrības volejbola komanda (brāļi Edmunds un Andris Poči, Aleksandrs un Viktors Kelasi, Arvids Broks un skolotājs Pēteris Urtāns). Komandu aktīvi atbalstījusi Patērētāju biedrības vadītāja Makarova.

1957.–1963. gadā Viļānu rajonā bija pazīstami distanču slēpotāji no Varakļāniem: Pēteris Mozga, Andris Mozga, Kančs, Vladimirs Ribakovs. 1958. gadā republikas jauniešu sacensībās slalomā Jāzeps Garančs izcīnīja republikas skolu jaunatnes čempiona nosaukumu un tajā pašā gadā Latgales zonā starp pieaugušajiem ieguva 1. vietu.

Basketbolu Varakļānu vidusskolā un Varakļānos sāka spēlēt piecdesmito gadu beigās, kad par fizikultūras skolotāju strādāja J. Reņģe. Fizikultūras skolotājs Pēteris Urtāns izveidoja vienu no republikā labākajām meiteņu basketbola komandām. Trīs gadus (1960–1962) komanda bija 2. vietas ieguvēja Republikas sporta skolu kausa izcīņas sacensībās basketbolā. Komandā spēlēja Zinaīda (Albīne) Vaivode, Valentīna Eriņa (Pastare), Natālija Knikste, Silvija Broka, Genovefa Garanča, Anna Karaša, Inta Staudža, Zinaīda Kokare (Senkāne), Vija Strode (Cēberga), Anna Zepa, Antoņina Ikauniece, Aina Juste.

Valentīna Eriņa (Pastare) pēc Varakļānu vidusskolas beigšanas (1961) uzsāka mācības LVFKI, pēc tam bija speciāliste rokasbumbā – BSB »Vārpa« rokasbumbas komandas kapteine un spēlētāja, Ogres rajona rokasbumbas trenere. Vairākas viņas trenētās meitenes iekļuvušas republikas un BSB »Vārpa« izlašu sastāvos.

Piecdesmito gadu beigās un sešdesmito gadu sākumu var uzskatīt par Varakļānu sporta dzīves augšupejas gadiem, kad varakļāniešu uzvārdi sāk parādīties starp labākajiem Latvijas un Vissavienības sportistu uzvārdiem. 1961. gadā republikāniskajā krosā Henrihs Mālnieks 1500 m distancē ierindojās 3. vietā, 1962. gadā Latvijas lauku jaunatnes sacensībās Anna Sprūdža (Skaba) šķēpa mešanā ieguva 2. vietu.

Piecdesmito gadu beigās Varakļānos atklāja internātskolu. Fizikultūras skolotājs Antons Svilāns tajā sāka aktivizēt sporta dzīvi. 1961.–1971. gadā par fizikultūras skolotāju te strādāja Viktors Briška, kurš turpināja un paplašināja sporta darbu, veicināja sporta laukumu un bāzes izbūvi.

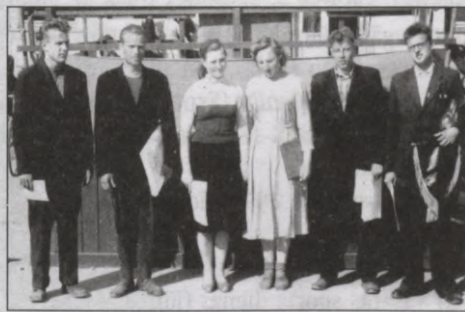
1962. gadā Varakļānu vidusskolā par fizikultūras skolotājiem no Viļāniem pārnāk Aloīzs un Spodra Tutāni – speciālisti basketbolā un vingrošanā. 1963. gadā uz Varakļāniem pārnāk Raimonds Sprūdžs, bet 1965. gadā – Vladislavs Locāns. Visiem šiem sporta darba speciālistiem aiz muguras bija jau lieliska darba pieredze, sagatavoti daudzi labi jaunie sportisti. Viņu darba spars nepsika arī strādājot Varakļānos.

1964. gadā Varakļānu internātskolai un vidusskolai kā perspektīvākām skolām vieglatlētikā tika piešķirta vieglatlētikas specializācija ar pastiprinātu nodarbību skaitu. Tas viss pozitīvi ietekmēja Varakļānu skolu jaunatnes sportisko izaugsmi.

Bez jau minētajiem fizikultūras skolotājiem Varakļānos strādāja Mihails Korobļovs (1962–1964), Jurijs Kuķins (1964–1966) un Valentīna Briška (1965–1979). Visiem viņiem augstākā

Varakļānu novada labākie sportisti 1987. gadā pirms došanās uz republikas vieglatlētikas sacensībām Aizputē. 1. rindā no kreisās: Paulis Bričovs, Oskars Kančs, Dainis Briška. 2. un 3. rindā: Valentīna Garjāne, Jānis Čudarāns, Mihails Melņiks, Staņislavs Zvidris, Zinaīda Senkāne, Anna Zalāne, Klements Lipskis, Aloīzs Justs, Andrejs Mičulis, Voldemārs Platacis, Jānis Griboņiks

Varakļānu novada ritenbraucēji 1960. gadā pēc kārtējās uzvaras ritenbraukšanas sacensībās. No kreisās: Ēvalds Mālnieks, Ivars Puriņš, Silvija Taukule, Bronislava Vovere, Viktors Kelass un komandas kapteinis un treneris Vladimirs Ribakovs

Vladimirs Ribakovs izcina savu kārtējo čempiona titulu 1959. gada Vissavienības lauku jaunatnes sacensībās Simferopolē 30 km krosā un 1961. gadā grupas braucienā Kišiņevā

izglītība fizikultūrā. Valentīna Briška, kas LVFKI beigusi ar specialitāti «ārstnieciskā fizikultūra», bez fizikultūras stundām vadīja arī koriģējošo vingrošanu. 1960.–1990. gadā fizikultūras stundas vēl vadījuši Jānis Eiduks, Olga Mālniece un Pēteris Pilpuks (Balodis).

Sports Varakļānu skolās bija cieši saistīts ar sportu Varakļānu pilsētas uzņēmumos un iestādēs, to vadītājiem sadarbojoties ar fizikultūras skolotājiem.

Varakļānu sporta dzīvē aktīvi iesaistījās Meliorācijas celtniecības pārvalde (priekšnieks Bārtulis, sporta metodiķis A. Mālnieks), kur uzcēla šautuvi un organizēja šaušanas treniņus. Labus panākumus šaušanas sportā guva Artūrs Vanags, Janīna Vanaga un Roberts Sprūdžs, dambretē – Artūrs Vanags, Jānis Jakša, Kārlis Naglis un Marta Dūda.

1978. gadā Varakļānos tika nodibināta sabiedriskā sporta padome, lai koordinētu un vadītu sporta darbu Varakļānos.

Tās sastāvā bija: priekšsēdētājs Viktors Briška, priekšsēdētāja vietnieks Pēteris Balodis, sekretāre Anna Strobe, locekļi – Arnolds Seržans, Vladislavs Locāns un Raimonds Sprūdžs.

Ar mazām izmaiņām šādā sastāvā padome darbojās līdz pat 1991. gadam. Padomes darbības laikā tika izveidota slēpju bāze, izveidotas 1–5 km slēpošanas trases (1 km garumā vakaros apgaismota), vasarās – veselības trase ar vingrošanas rīkiem (stienis, līdztekas utt.). Slēpošanas inventāra iegādei līdzekļi tika savākti no apkārtējiem uzņēmumiem un saimniecībām. Šo inventāru varēja izmantot gan skolās, gan citur strādājošie. Līdzekļu piešķiršanā aktīvi bija «PMK - 3» (Jānis Čudarāns), kolhozs *Vienība* (Ernests Kolosovskis), kolhozs *Latgale* (Guntis Melderis), p/s «Varakļāni» (Broks), Varakļānu SPK (Skutele) u. c. Jāsaka īsi – 80. gadu sākumā sports Varakļānos kļuva par masveidīgu parādību.

Laika posmā no 1979. līdz 1992. gadam Varakļānos par tradicionālām ir kļuvušas sekojošas sporta sacensības:

- 1) Ziemas sporta dienas ar daudzveidīgu programmu, dalībniekus sadalot pa vecuma grupām;
- 2) Vasaras sporta dienas (jūnijā – jūlijā);
- 3) Varakļānu kausa izcīņas sacensības riteņbraukšanā;
- 4) garo distanču skrējieni pa Varakļānu pilsētas ielām (augusta mēnesī), iekļaujot šo pasākumu republikas sporta kalendārajā plānā.

Bez sacensībām pilsētas mērogā vēl tika organizētas sacensības uzņēmumos, iestādēs un organizācijās. Šīs sacensības īpaši aktīvi notika Lubānas PMK-3, Varakļānu slimnīcā u. c.

80. gadu sākumā Varakļānos Lubānas PMK-3 uzcēla sporta zāli (30x18 m), iegādājās daudzveidīgu sporta inventāru. Līdz ar to Varakļānos parādījās jauns sporta veids – rokasbumba,

un radās viena no labākajām rokasbumbas komandām Madonas rajonā. Pirmās komandas sastāvā bija Jānis Bārbals – komandas kapteinis, Uldis Briška – vārtsargs un laukuma spēlētāji: Ģirts Mālnieks, Oskars Kančs, Artūrs Zeps, Edgars Zeps, Māris Bečs, Māris Gailums, Jānis Opincāns. Spēlējot dažādos sastāvos, komanda kļuva par pieckārtēju Madonas rajona čempionu rokasbumbas sacensībās. Sporta zālē izveidoja arī 25 m slēgto šautuvi, kas izmantojama cauru gadu.

Jānis Senkāns, būdams sporta metodīķis, Varakļānos sāka popularizēt brīvo cīņu. Viņš arī viens no pirmajiem Latgalē un Madonas rajonā attīstīja tādu sporta veidu kā soļošana sievietēm.

No varakļāniešiem – sporta entuziastiem vēl īpaši atzīmējami:

Jānis Broks-Eisāgs (dzīvo Talsos), kurš 37 gadu vecumā (1958. gadā) uzsācis sporta gaitas kā soļotājs. Soļojot 5, 10, 20, 30 un 50 km distancēs dažāda ranga sacensībās, republikā guvis daudzas godalgotās vietas. Pēta Varakļānu novada un republikas vieglatlētikas vēsturi; *Arvīds Zeps*, p/s »Varakļāni« sporta darba organizators, guvis labas sekmes sporta darba organizācijā, ir vienīgais varakļānietis, kurš trīs reizes skrējis maratonu; *Oskars Arklons* – otrs varakļānietis, kurš piedalījies maratonskrējienā, ir viens no 80. gadu vadošajiem republikas skrējējiem – gargabalniekiem, bijis starp desmit labākajiem 10 un 30 km skrējējiem Latvijā.

Šādi ir Varakļāniešu sasniegtie rezultāti starp visu laiku 100 labākajiem republikā olimpiskajās disciplīnās: augstlēkšana – Ineta Solzemniece – 1,70 m (1990. gadā), republikā 100. rezultāts – 1,65 m; trīssoļlēkšana – Jānis Poļeļunass – 14,57 m (1972. gadā), republikā 100. rezultāts – 14,50 m; lodes grūšana – Jānis Poļeļunass – 15,00 m (1973. gadā), republikā 100. rezultāts – 14,69 m; diska mešana – Jānis Poļeļunass – 47,06 m (1973. gadā), republikā 100. rezultāts – 45,90 m; lodes grūšana – Santa Jokuma (Jukšinska) 13,83 m (1989. gadā), republikā 100. rezultāts 12,47 m; diska mešana – Santa Jokuma 52,24 m – republikā 100. rezultāts 39,86 m; septiņcīņa, Ilga Kanča – 4032 p. (1984. gadā), republikā 100. rezultāts 3822 p; desmitcīņa, Gunārs Locāns – 6864 p (1979. gadā) – republikā 100. rezultāts 6146 p.

1957. gadā savas sporta gaitas sāka leģendārais riteņbraucējs *Vladimirs Ribakovs* (dzimis 1939. gadā Cakulos). Sporta gaitas sācis kā garo distanču skrējējs, bet turpinājumu radis riteņbraukšanas sportā un tam uzticīgs palicis visu mūžu.

Vladimirs Ribakovs

Varakļānu novada izcilākās sportistes 1980.–1990. gadā. No labās: Anna Sturineica, Māra Bārbale un Anna Svilāne

Pirmos panākumus riteņbraukšanā V. Ribakovs guva 1957. gadā republikas daudzdienu velobraucienā Rēzeknē, kur, četrās dienās nobraucot 300 km, ieguva 3. vietu. Šajās sacensībās viņu ievēroja sporta biedrības »Vārpa« riteņbraukšanas treneri, kuri sāka nodarboties ar Vovkas (tā viņu sauca komandas biedri) sportisko izaugsmi. Jau 1959. gada aprīlī 25 km riteņbraukšanas krosā Tukumā V. Ribakovs izcīnīja 1. vietu, dažus mēnešus vēlāk Saldū – atkal uzvara, atstājot aiz sevis tādas slavenības riteņbraukšanā kā Raimonu Andersonu un Antonu Anīņu.

Sekoja panākumi arī Vissavienības sacensībās: uzvaras lauku jaunatnes sacensībās Simferopolē 30 km krosā 1959. gadā, Baltijas kara apgabala meistarsacīkstēs 50 km distancē 1960. gadā. 1963.–1967. gadā V. Ribakovs startēja PSRS riteņbraucēju izlasē sacensībās dažādās Eiropas valstīs un gandrīz visās PSRS republikās.

No aktīvā sporta V. Ribakovs atvadījās 1972. gadā, bet arvien palika saistīts ar savu iemīļoto riteņbraukšanas sportu – strādāja par LSB »Vārpa« izlases riteņbraucēju galveno treneri, bija Rēzeknes JBSS riteņbraukšanas treneris. Sagatavojis divus sporta meistarus un četrus meistarkandidātus riteņbraukšanā. Lai atjaunotu riteņbraukšanas tradīcijas un popularizētu šo sporta veidu dzimtajā novadā, V. Ribakovs ar vietējo pašvaldību atbalstu vairākus pēdējos gadus organizē sacensības riteņbraukšanā pa maršrutu Varakļāni–Viļāni.

Laikraksta »Sports« aptaujā 1989. gadā Vladimirs Ribakovs atzīts par visu laiku labāko sporta biedrības »Vārpa« sportistu, apsteidzot pat leģendāro soļotāju Ādolfu Liepaskalnu.

Sporta dzīve pēdējos gados. 1994. gadā pēc Varakļānu vidusskolas jaunsargu ierosinājuma (jaunsargu vad. Viktors Briška) ar Varakļānu pilsētas domes (priekšsēdētājs Juris Vēveris), Dekšāru un Varakļānu pagastu (padomes priekšsēdētāji Jānis Benislavskis un Jānis Bārbals) atbalstu, Bokānos uzbūvēta 200 m šautuve, kurā 1999. gadā iebūvēta mednieku šautuve šaušanai *pa cūku* (mednieku kolektīva »Tinis« vad. Andris Broks).

Sākot ar 1995. gadu, katru gadu novembrī notiek tradicionālās šaušanas sacensības, veltītas Lāčplēša dienai (2000. gadā sacensības notika 5. reizi).

1999. gadā 1. reizi notika tradicionālās »Vīru spēles Varakļānos«, ko organizēja Varakļānu vidusskolā kopā ar 3. rotas zemessargiem.

Vairākus gadus pēc kārtas notiek gadskārtējās sacensības basketbolā starp Varakļānu pilsētas iestādēm. Stiprākās komandas basketbolā ir vidusskolai un veikalam »Kolors«.

Regulāri notiek treniņi volejbolā vīriešu un sieviešu komandām.

Sieviešu volejbola komanda vairākus gadus ir Madonas raj. I – III vietu ieguvēja, komandas sastāvs 1978.–2000. gadā: Zinaīda Senkāne, Anna Sturineica, Lolita Mozga, Aija Garanča, Māra Bārbale, Mārīte Ahentāle, Aija Vilcāne, Marija Bukovska, Valija Pastare, Natālija Sirica, Antra Stepanova, Inese Bondare.

Sporta dzīvi Varakļānos regulāri atspoguļo vietējā avīze »Varakļonīts« (redaktore Aina Jaunzeme).

Varakļānu pilsētas domē nodibināta sporta un kultūras komiteja.

Raimonds Sprūdžs

VARAKĻĀNU VIDUSSKOLAS SASNIEGUMI SPORTĀ

• 1971. gadā – Latvijas labākās vidusskolas nosaukums vieglatlētikā un Augstākās sporta meistarības skolas ceļojošais kauss. Komandā: Jānis Poļeļunass, Jānis Leicis, Andris Iecelnieks, Anna Locāne, Juris Orinskis, Janīna Broka, Aleksandrs Krauklītis (Čapajevs), Marija Solzemniece, Mārīte Strode, Jāzeņs Balodis.

• 1972. gadā – 1. vieta Latvijas vidusskolu kausa izcīņā vieglatlētikā. Komandā: Andris Iecelnieks, Anna Locāne, Jānis Poļeļunass, Janīna Broka, Juris Orinskis, Marija Solzemniece, Aivars Puisāns, Aina Juškeviča, Gunārs Latkovskis, Valentīna Strode, Aleksandrs Krauklītis (Čapajevs).

• Vieglatlētikā specializēto skolu sacensībās: 1. vieta – 1973. un 1982. gadā; 3. vieta – 1981. un 1989. gadā.

VARAKĻĀNU VIDUSSKOLAS SPORTISTU PANĀKUMI LATVIJAS IZLASES SASTĀVĀ

1973. gadā – Jānim Poļeļunasam sudraba medaļa diska mešanā PSRS lauku jaunatnes sacensībās.

1978. gadā – Gunāram Locānam zelta medaļa desmitcīņā PSRS lauku jaunatnes sacensībās.

1984. gadā – Santai Jukšinskai (Jokumai) sudraba medaļa diska mešanā Vissavienības skolnieku spartakiādē.

UZVARĒTĀJI LATVIJAS SKOLĒNU SPARTAKIĀDĒS

Jāzeņs Garančs – slalomā (1958), Jānis Sarmulis – 5 km soļošanā (1963), Valfrīds Litaunieks – diska mešanā (1966), Ivars Čakuls – lodes grūšanā (1966), Aina Juškeviča – šķēpa mešanā (1970, 1971), Jānis Poļeļunass – trīssoļlēkšanā (1971), Jānis Poļeļunass – lodes grūšanā (1972, 1973), Andris Iecelnieks – desmitcīņā (1971), Inta Juška – septiņcīņā (1975), Aivars Strods – 1500 m šķēršļu skrējienā (1976), Māra Locāne – pieccīņā (1976), Māris Pureniņš – kartingā (1977), Gunārs Locāns – desmitcīņā (1978), Laila Sprūdža – 200 m barjerskrējienā (1984), Santa Jukšinska (Jokuma) – diska mešanā (1985, 1986, 1987, 1988, 1989).

LATVIJAS SKOLĒNU SPARTAKIĀDĒS 2. UN 3. VIETAS GUVUŠIE

Pēteris Sirmais – ritenbraukšanā, Anna Sprūdža – šķēpa mešanā, Pāvels Mālnieks – vesera mešanā, Kārlis Kančs – vesera mešanā, Valfrīds Litaunieks – trīssoļlēkšanā, Ivars Zdanovskis – augstlēkšanā, Ēvalds Počs – 400 m barjerskrējienā, Valdis Kokars – desmitcīņā, Anna Locāne – šķēpa mešanā, Janīna Broka – lodes grūšanā, Valentīna Strode – šķēpa mešanā, Aleksandrs Čapajevs – 400 m skrējienā, Anita Ločmele – septiņcīņā, Juris Reinis – 110 m barjerskrējienā, Jānis

Puisāns – 800 m skrējienā, Ilga Kanča – septiņciņā, Inga Aleksandrova – diska mešanā, Antra Stepanova – diska mešanā, Raitis Šķēls – augstlēcšanā, Iluta Stepanova – lodes grūšanā, Imants Mālnieks – kārtslēcšanā, Vilnis Gritāns – lodes grūšanā, Edgars Elksnis – lodes grūšanā, Ineta Solzemniece – augstlēcšanā, Dainis Dambinieks – šķēpa mešanā.

VARAKĻĀNIEŠU REKORDI VIEGLATLĒTIKĀ UZ 2001. GADA 1. JANVĀRI

Sievietes - jaunietes

60 m	Anita Ločmele	8,2	1975. g.
100 m	Ilga Kanča	13,0	1984. g.
200 m	Ilga Kanča	27,2	1984. g.
300 m	Ilga Kanča	44,8	1983. g.
400 m	Mārite Strode	1:02,7	1971. g.
800 m	Ilga Kanča	2:30,8	1983. g.
60 m b/s	Laila Sprūdža	10,0	1983. g.
100 m b/s	Inta Juška	15,6	1976. g.
200 m b/s	Laila Sprūdža	32,6	1983. g.
300 m b/s	Laila Sprūdža	49,9	1984. g.
3 km soļošana	Ināra Zepa	18:59,0	1984. g.
Tāllēcšana	Inta Juška	5,35	1976. g.
Augstlēcšana	Ineta Solzemniece	1,70	1990. g.
Lode (4 kg)	Santa Jukšinska (Jokuma)	13,83	1989. g.
Disks	Santa Jukšinska (Jokuma)	52,24	1989. g.
Šķēps	Anna Sprūdža	38,42	1962. g.
Septiņciņa	Ilga Kanča	4032 p.	1984. g.

Vīrieši - jaunieši

60 m	Aleksandrs Krauklītis (Čapajevs)	7,1	1973. g.
100 m	Gunārs Locāns	11,0	1979. g.
200 m	Gunārs Locāns	22,8	1979. g.
400 m	Gunārs Locāns	51,8	1979. g.
800 m	Aleksandrs Krauklītis (Čapajevs)	2:04,3	1972. g.
1500 m	Arvids Strods	4:27,3	1981. g.
3000 m	Aleksandrs Krauklītis (Čapajevs)	9:45,0	1972. g.
5000 m	Henrihs Mālnieks	18:21,8	1962. g.
60 m b/skr	Mārtiņš Laizāns	9,02	2000. g.
110 m b/s	Andris Iecelnieks	16,1	1971. g.
200 m b/s	Ivars Zdanovskis	27,7	1968. g.
300 m b/skr.	Mārtiņš Laizāns	41,45	2000. g.
400 m b/s	Mārtiņš Laizāns	1:00,56	2000. g.
1500 m šķ./skr.	Aivars Strods	4:42,8	1976. g.
3 km soļošana	Jānis Sarmulis	13:43,9	1963. g.
5 km soļošana	Jānis Sarmulis	23:35,5	1963. g.
10 km soļošana	Jānis Sarmulis	52:08,4	1963. g.
Tāllēcšana	Jānis Poļeļunass	7,03	1973. g.
Augstlēcšana	Imants Mālnieks	1,90	1986. g.
Trissoļlēcšana	Jānis Poļeļunass	14,57	1972. g.
Kārtslēcšana	Gunārs Locāns	3,60	1978. g.
Lode	Jānis Poļeļunass	15,00	1973. g.
Disks (1,5 kg)	Valfrīds Litaunieks	49,48	1966. g.
Disks (2 kg)	Jānis Poļeļunass	47,06	1973. g.
Šķēps	Jānis Poļeļunass	62,30	1973. g.
Veseris (6 kg)	Kārlis Kančs	56,24	1966. g.
Desmitciņa	Gunārs Locāns	6869 p.	1979. g.

Julijans Blusanovičs

VESELĪBAS APRŪPE VARAKĻĀNOS

NEDAUDZ NO VĒSTURES

Pēc nostāstiem pirmie medicīnas sākumi Varakļānu novadā saistās ar Zviedru-poļu kara (1600–1629) laika lazareti, ko tautā sauca par *Lazarku*. Vēlāk zinātnieks grāfs Mihaels Borhs tur veicis dažādus eksperimentus. Tur tika ārstēti mēra un citu lipīgu slimību slimnieki, strādāja no ārzemēm uzaicināti ārsti un provizors.

Varakļānu lazarete laikam bijusi pirmā slimnīca lauku apvidū Livonijas zemē. Pat Krievijas ķeizariene Katrīna II (1729–1796) ārzemju viesiem lielījusi grāfu Borhu, kurš savā muižā ierīkojis slimnīcu dzimtļaužu ārstēšanai.

Pēc Polijas pirmās dalīšanas 1772. gadā Latgale (jeb Polijas Inflantija) ar Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķiem nokļuva Vitebskas guberņā. Katrā apriņķa pilsētā bija pastāvīgs ārsts, arī Varakļānos. Vitebskas guberņas ārstniecības pārvaldes atskaitē 1874. gadā minēta slimnīca Varakļānos, ko vadījis dr. Fridrihs Kārlis Deilens (1812–1880). Viņš Varakļānos strādājis no 1864. līdz 1880. gadam, miris un apglabāts Varakļānos.

Pēc Vitebskas guberņas arhīvu materiāliem, 1908. gadā Varakļānu slimnīcu vadījis Vilhelms Hiršbergs, medicīnas doktors no Tartu Universitātes. Slimnīcā strādājis feldšeris Ivans Prohorovs, Pēteris Berezņakovs un vecmāte Jekaterina Hanovska. 1899. gadā slimnīcā bijušas 10 gultas, 1907. gadā – 15 gultas.

19. gs. beigās vai 20. gs. sākumā Varakļānos uzcēla zemstes infekciju slimnīcu. Ēka pašlaik atrodas Rīgas ielā 68

Feldšera P. Berezņakova izvadišana pensijā 1937. gadā. No kreisās: N. Stukēna meita Ausma, Mihalina Solzemniece, P. Berezņakovs, vecmāte Čanapeka, dr. A. Stukēns, Albertīne Stukēna (Varakļānu vidusskolas direktore), sanitāre Bronislava Latkovska, sagādnieks Teodors Garančs un viņa sieva Helēna Garanča un meita Anna

Žurnāla «Latvijas Ārsts» 1944. g. 1. numurā rakstīts, ka 1943. g. 27. novembrī Varakļānu slimnīcas direktore M. Jirgensone rīkojusi slimnīcas 40 gadu jubileju, un atzīmēts, ka tobrīd slimnīcā ir 100 gultas vairākās nodaļās, kas izvietotas vairākās ēkās. Tas apliecina, ka slimnīca ir dibināta 1903. gadā.

1918. gada beigās un 1919. gada sākumā, kad īslaicīgā padomju vara izveidoja Viļānu apriņķi, Viļānos atvēra slimnīcu no jauna, bet Preiļos un Varakļānos paplašināja esošās slimnīcas, nosakot bezmaksas medicīnisko palīdzību.

1920. gada «Valsts Statistikas» izdevumā rakstīts, ka Varakļānos ir slimnīca ar 20 gultām, tur strādā ārsts, ir aptieka. Avīzēs bija rakstīts, ka, iestājoties slimnīcā, jāmaksā Ls 5, par ārstēšanas dienā Ls 3. Divdesmitajos gados Varakļānu slimnīcā pastāvīgi strādāja feldšeris P. Berezņakovs, bet ne vienmēr bija ārsts. Šajos gados slimnīcā vecmāte Čanapeka sāka pieņemt dzemdības. Uz dzemdībām bija jāiet ar savām drēbēm, pēc dzemdībām 8 dienas jāpavada gultā, bērni gulēja pie mātēm.

1926. gadā slimnīcā sāka strādāt dr. Nikolajs Stukēns. 1928. gadā Varakļānos privātā praksē strādāja ārsti Mahelsons un Rivlins, zobārsts un zobu tehniķis Sajemsons. 30. gados jau strādāja mācīta vecmāte Zepa.

1932. g. Latgales prospektā 13 (tagad Pils iela) tika atvērts Sarkanā krusta Veselības kopšanas punkts. Bērnu apskate tur bija bez maksas. Māsas reizi pusgadā apskatīja bērnus arī laukos.

Sanitāre Bronislava Latkovska atceras, ka 1934. gadā slimnīcā strādājis ārsts N. Stukēns, feldšeris P. Berezņakovs, sagādnieks Teodors Garančs, vecmāte Čanapeka (Trokša). 1937. gadā pēc P. Berezņakova aiziešanas pensijā te sāk strādāt feldšeris Jezups Galvāns (1888–1959). 1940. gadā, kad Latviju okupēja Padomju Savienība, notika lielas pārmaiņas arī medicīnā. Dr. N. Stukēnu pārcēla uz Barkavu, par slimnīcas galveno ārstu iecēla Rivlinu, sāka strādāt Gastons Gangnuss. Ārstēšana bija bez maksas.

1941. gada jūlijā padomju okupantus nomainīja vācieši. Slimnīcu šajā laikā paplašināja: apaļās baznīcas tuvumā pārņēma ebreju divstāvu māju un ēku Ļovānos. Vecajā slimnīcas ēkā izveidoja infekcijas slimību nodaļu. Slimnīcas galvenā ārste bija Mirdza Jirgensone, ārsti Krēsliņš un Gangnuss, zobārste Straupe.

Provizors Pokrovskis un feldšeris Jezups Galvāns

Eliasa Knoha Varakļānu vecā aptieka. Provizora Pokrovskā bēres 1931. gadā

Varakļānu aptiekas. Pēc medicīnas vēsturnieka A. Vīksnas datiem, pirmā aptieka Varakļānos atvērta 1828. gadā un piederējusi grāfam Karolam Borham. Sistemātiskas ziņas par aptiekām ir no 1864. gada. Līdz 1895. gadam aptiekas provizors bija L. Hagemans, bet no 1900. līdz 1903. gadam aptiekas īpašnieks un provizors bijis K. Baumanis.

No 1904. līdz 1931. gadam īpašnieks un provizors ir *Pokrovskis*, aptieka atradās Rīgas–Daugavpils ielu krustojumā divstāvu ēkā. Pēc Pokrovskā pēkšņās nāves aptieku pārņēma dr. Stukēna māsa, kurai bija augstākā farmaceitiskā izglītība. Varakļānos vēl bija Gutmana aptieka (ienākot vāciešiem, ebrejs Gutmans noindēja savu ģimeni un noindējās pats).

1930. gadā sāka darboties Manuela Duela drogu veikals. (Kuplās bārdas un miermīlīgā smaids dēļ Duelu tautā sauca par *svātū Jezupu* (vācu laikā Duelu nošāva).)

Slimnīcas darbinieki 1940. gadā. No kreisās: neatpazīts, medmāsa Sautiņa, dr. Gustons, grāmatvedis Stafeckis, vecmāte N. P. Trokša, dr. Krēšliņš un grāmatvedis T. Dilbeks. Attēlā pa labi dr. J. Jakovičs ar slimnīcas personālu 1951. gadā

1944. gada decembrī aptiekas organizēšanai no Rīgas atsūtīja Ēvaldu Lagzdiņu un 1945. gada maijā atvēra aptieku Rēzeknes ielā 3. Aptiekā pirmā sāka strādāt Viktorija Bokāne. Sākumā Varakļāniem medikamentus ar vilcienu piegādāja no Rīgas, vēlāk no Daugavpils noliktavām.

1949. gada septembrī aptiekas pārvaldīšanu uzticēja farmaceitu kursus beigušajai Emīlijai Zvidrei, kura nostrādāja līdz 1984. gada oktobrim, kad par aptiekas pārvaldnieci kļuva Viktorija Aļeņikova.

1994. g. 8. oktobrī V. Aļeņikova izveidoja savu aptieku – »Viktorijas aptieka«. 1994. gada decembrī te tika atvērta arī Viļānu aptiekas »Lana« filiāle, kur par aptiekas pārvaldnieci strādāja Ilga Gabriša (līdz 1998. gada martam).

Aptieka no Rēzeknes ielas 3 ar pārvaldnieci Tatjanu Mičāni 1995. gadā pārvietojās uz Rīgas ielu 13. T. Mičāne to privatizēja, un tagad tā saucas »Alianse«.

1998. gada janvārī veterinārārsts Gunārs Gabrišs Zemgales ielā 2 atvēra veterināro ambulanci un aptieku.

Medicīniskā apkalpošana pēc 2. pasaules kara. 1944. gada 2. augustā Varakļānos atgriezās padomju karaspēks. Vāciešiem atkāpjoties, nodega slimnīcas ēka apaļās baznīcas tuvumā ar visu slimnīcas arhīvu. No Varakļāniem bija aizbraukuši visi ārsti, bet pamazām sākās medicīniskās apkalpošanas atjaunošana.

1944. gada augustā sāka strādāt vecmāte Emīlija Broka (dz. Gailāne, 1908–1994). Viņa par vecmāti nostrādāja līdz 1976. gadam.

Pirmā ārste pēc kara Varakļānos bija Jeļena Tverdova, kura te nostrādāja 4 gadus.

Ar Latvijas PSR AP Prezidija 1949. gada 31. decembra dekrētu Latvijā aprīņķu vietā izveidoja 58 rajonus, starp tiem arī Varakļānu rajonu. Valdības komisija, kas ieradās organizēt rajona iestādes, nolēma, ka jāatjauno gadsimta sākumā celtā infekciju slimnīcas ēka.

1950. gadā pēc medicīnas studijām Varakļānos sāka strādāt divi pāri ārstu – Juris un Elga Stūri un Juris un Velta Jakoviči. J. Jakovičs vadīja ambulances darbu, bet J. Stūris sāka vadīt veselības aizsardzības nodaļu. Šajā laikā par sanitārepidemioloģiskās nodaļas vadītāju sāka strādāt Kapitolina Kosolapova, kuras vīrs bija rajona čekas priekšnieks. Čeka vēlāk noorganizēja J. Stūra arestu un notiesāšanu uz 10 gadiem cietumā.

1951. gadā par galveno ārstu Varakļānos sāk strādāt Kurskas Medicīnas institūta absolvents Ivans Bordaševics. Sāk darboties Varakļānu slimnīca. Dzemdību nodaļā strādāja vecmāte Emīlija Broka un sanitāre Anna Seržane. 11. septembrī te piedzima pirmais bērns, bet pavisam 1951. gadā slimnīcā ārstējās 119 slimnieki, bija 37 dzemdības. Tai pašā gadā ambulanci pārcēla uz Rēzeknes ielu 14. Par stomatoloģi sāka strādāt Mirdza Apaļais, par laboranti Valija Grintāle (Mālniece).

Zobārstniecības kabinetā par sanitāri strādāja Janīna Buciniece (Kelase). Tajā laikā zobu urbšanas mašīnu darbināja ar kāju.

1952. gadā notika lielas izmaiņas: no Varakļāniem aizgāja pediatre Elga Stūre, no darba atbrīvoja ārstus Jakovičius. Palika tikai ārsts Bordaševics, kurš savā ķirurga darbā pieļāva ne mazumu aplamību. Uz Varakļāniem darbā tiek nozīmēts studijas beigušais Ēriks Jakobsons. Stāvoklis te nav spidošs. Vecākā māsa Jeļena Kunakovska ir bez medicīniskās izglītības un bez organizatora spējām, medicīnas māsa Ļuba Boika – ar kara laika 3 mēnešu kursiem. Vienīgās darbam piemērotās darbinieces bija Leontīna Cakule ar medicīnas māsu skolas izglītību un ambulancē māsa Matilde Leice. Jūlija beigās Varakļānos sāka strādāt ginekoloģe Anna Osīte, bet 3. septembrī saviem studiju biedriem pievienojas Julijans Blusanovičs. Par rajona veselības aizsardzības nodaļas vadītāju sāka strādāt Anna Osīte, par māsām – māsu skolas absolventes Ilga Lūrope (slimnīcā) un Daina Kamša (ambulancē). I. Lūrope pārņēma vecākās māsas J. Kunakovskas izsaimniekoto saimniecību (trūkst palagu, daudzu medikamentu). Septembrī ārsts Ē. Jakobsons veica pirmo sarežģīto operāciju 14 gadu vecai meitenītei, kura slimoja ar eksudatīvo pleirītu.

Ārstiem darba bija pat pārāk daudz, par ēšanu nebija laika domāt, vajadzēja iztikt ar sviestmaizēm un tēju vai pienu, tāpēc dakteri noorganizēja *ēdēju kolhozu*, kur par saimnieci strādāja Agate Poča. Agate gatavoja labi, garšīgi, *kolhozs* darbojās līdz 1959. gadam.

Šajā laikā slimnīcai nebija nekādu transporta līdzekļu. Vēlāk Veselības aizsardzības ministrija apžēlojās un iedeva *bobiku*. Šim *padomju brīnumam* pastāvīgi kaut kas lūza, pie tam pašos kritiskākajos brīžos, kad slimnieks steidzīgi bija jānogādā uz operāciju.

1953. gadā sākās slimnīcas telpu remonts. Uz jaunām telpām pārgāja dzemdību nodaļa, izveidoja operāciju bloku. Taču aprīkojums te bija ļoti primitīvs. Galdnieku darbnīcā izgatavoja koka galdus, uz kura dakteris Ē. Jakobsons varēja izdarīt brūču sašūšanu un sastrutojumu atvēršanu. Varakļānu slimnīca saņēma jaunu *Moskviču*, kuru visbiežā personīgām vajadzībām izmantoja galvenais ārsts I. Bordaševics.

1953. gadā izdarīja pirmo asins pārliešanas operāciju. Mainījās kadru sastāvs. Par veselības aizsardzības nodaļas vadītāju sāka strādāt M. Apaļais. J. Blusanovičs sāka strādāt par akušieri-

Slimnīcas personāls 1982. gadā

1955. gadā atvadišanās no dr. M. Prorešņajas. No kreisās: pediatre V. Penka, stomatoloģe M. Apaļais, vecmāte E. Broka, vecākā operāciju māsa I. Lūrope, galv. ārste M. Prorešņaja un šoferis J. Veips

Atpūtas brīdis 1957. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: saimniece A. Poča, dr. Ē. Jākobsons, dr. M. Apaļais, dr. V. Penka. Otrajā rindā: dr. J. Blusanovičs un dr. J. Krauklis

Varakļānu slimnīcas 75 gadu jubilejā uzstājas slimnīcas sieviešu ansamblis. No kreisās: Zinaīda Rāgele, Jūlija Broniča, Marija Cīrule, Ģertrūde Guseva, Antoņina Mežinska, Veronika Trūpa, Ilona Zeimule un ansambļa vadītājs Teilāns

ginekologu. Par terapeitu – Pēteris Kotāns. Darbu uzsāka arī Maskavas Pediatriskā institūta absolvente Fira Gehte – simpātiska, satīcīga ebrejiete.

1954. gadā no Varakļāniem aizbrauca ārsts P. Kotāns, galvenais ārsts I. Bordaševics, bet rudenī darbu uzsāka terapeite Maija Fitingofa un ādas, venerisko slimību speciāliste Marija Prorešņaja, kura veica arī galvenās ārstes pienākumus.

Šajā laikā operāciju bija daudz: gadiem nēsātas brukas (hernijas), lieli labdabīgi ādas un zemādas veidojumi, akūti apendicīti utt., gadījās arī kuņģa čūlu plīsumi.

1955. gada decembrī Veselības aizsardzības ministrija par galvenā ārsta vietas izpildītāju nozīmēja J. Blusanoviču. Darba lauks viņam bija ļoti plašs – gan galvenais ārsts, gan ķirurgs, arī akušieris-ginekologs. Stabila asistente bija daktare Valentīna Penka.

1956. gadā par statistiķi sāka strādāt Tekla Nagle, par terapeitu – dr. Jānis Krauklis, par ginekologu – dr. Zigfrīds Auziņš.

Par medicīnas iestāžu telpām. 50. gados jaunajos rajona centros katru gadu cēla pa kādai jaunai ēkai pēc rajona vadības izvēles. Varakļānos 1954. gada rudenī uzsāka celt kultūras namu, nākošajā gadā iesāka celt kompartijas komitejas ēku pilsētas centrā – Rīgas ielā 13. 1956. gadā, kad likvidēja Varakļānu rajonu, ēka bija uzcelta tikai līdz jumtam. Ieradās speciālisti no Rīgas, lai pārprojektētu jaunceltni slimnīcas vajadzībām, un 1958. gada septembrī slimnīcas celtniecības darbi

1987. gadā 28 Varakļānu slimnīcas darbinieki saņēma medaļu »Darba veterāns«: pavāre Alīda Babre, dr. Staņislava Briška un Anna Janberga, sanitāres: Veneranda Broka, Ģertrūde Guseva, Veronika Kanča, Emīlija Kozlovska un Veneranda Mālniece, vecmātes: Jūlija Broniča, Marija Ćirule un Veronika Zepa, strādnieks Aleksandrs Dilbeks, medmāsas: Anna Juste, Leontija Nagle, Helēna Pastare, Zinaida Raģele, Līdija Saleniece un Janīna Vanaga, māsa-saimniece Janīna Kelase, šoferi: Pēteris Locāns un Antons Trušelis, laborante Janīna Poča, vecākā māsa Valija Švarce, veļas pārzine Tekla Vanaga un galvenais ārsts Jānis Vutnāns

Tie paši cilvēki, tikai citos svētkos

bija pabeigti. 24. septembrī slimnīca jau atrodās jaunās telpās. Salīdzinot ar iepriekšējām telpām, darbs te bija kā paradīzē: centrālā apkure, sava ūdens apgāde, elektrība no divām sistēmām. Kaut gan, — ja ir labi, gribas vēl labāk. Rentgena telpas bija par mazām, tāpat arī telpas laboratorijai un fizikālajai terapijai, galvenā ārsta kabineta vispār nebija. Bija nepieciešama piebūve, Veselības aizsardzības ministrija šo ideju atbalstīja, bet līdzekļus neiedalīja.

1955. gadā rajona izpildkomiteja nopirka māju Rīgas ielā 7, kura gan bija pamatīgi jāremontē. Mamerts Zvīdris izprojektēja šīs mājas pielāgošanu ambulancei, bet remontceltniecības kantora darbinieki Dailona Purcena vadībā veica celtniecības darbus. Vienlaikus tika iekārtota bērnu konsultācija Rēzeknes iela 5, bet bijušajā ambulances mājā Rēzeknes iela 14 ierīkoja dzīvokļus trijām slimnīcas darbinieku ģimenēm. Vēlāk izdevās nopirkt A. Lutrina māju Rīgas iela 11, uz kuriem pārcēlās bērnu konsultācija.

Pēdējie 40 gadi. 60. gadu sākumā izveidojās veiksmīga sadarbība ar P. Stradiņa klīnikas dakteriem A. Rocēnu un Lināru, kuri bija konsultanti un labprāt brauca operēt slimniekus, kā arī ar Viļānu slimnīcas ārstiem Jāni un Skaidrīti Strodiem. Slimnīcā tika ieviesti jauni paņēmieni traumu ārstēšanā, nodibināti lietišķi sakari ar dr. Arnoldu Muižuli. Šīs sadarbības rezultātā arī Varakļānos

tika veidoti Filatova ādasstiebrī, dažādas osteosintēzes un pat tika veikta konservētu kaulu pārstādīšana. Tika veiktas arī kāju vēnu operācijas.

1978. gada 16. decembrī Varakļānu slimnīca atzīmēja 75 gadu jubileju, reizē arī aptiekas 150 gadu jubileju. Tas bija liels notikums gan Varakļānu pilsētas iedzīvotājiem, gan medicīnas darbiniekiem.

1980. gada 2. martā sakarā ar aiziešanu pensijā galvenais ārsts J. Blusanovičs savu amatu nodeva ārstam Jānim Vutnānam, pats paliekot strādāt par ķirurgu.

1988. g. sākās PSRS sabrukums un Trešās atmodas laiks Latvijā. Izmainījās arī sabiedriskā un ekonomiskā dzīve. Medicīna sāka pāriet uz maksas pakalpojumiem. Varakļānu pilsētas deputāti nolēma likvidēt bērnu namu un uz tā telpām pārcēla ambulanci un slimnīcu. Diemžēl pirms medicīnas iestāžu pārvietošanas netika izdarīta bērnu nama telpu ekspertīze par iespējām pielāgot tās slimnīcas vajadzībām. Sākumā uz jaunajām telpām tika pārceļta ambulance, bet 1995. gada 18. janvārī – arī slimnīca. Telpu platība te bija liela, bet ļoti neracionāla slimnīcas vajadzībām: griesti zemi, gaiteni un durvis šauras, apkure un siltais ūdens bija no pilsētas centrālās apkures, tāpēc pavasaros un rudenos telpās zema temperatūra, karstais ūdens tikai 2 reizes nedēļā.

Jāuzskaita arī pozitīvais: plaša telpa rentgena kabinetam, fizikālajai terapijai, laboratorijai, vairāki zobārstniecības kabineti, atsevišķs zobu protēzista kabinets, uzstādīta burbuļvanna, bet galvenajam ārstam, vecākajai māsai un statistiķei atsevišķi kabineti. Slimnīcai iegādāts ultrasonoskops, uzstādīts moderns firmas »Siemens« rentgena aparāts. Ja slimnīcas apkārtnē būtu aktīvāka ekonomiskā darbība, varētu vēl daudz ko iegādāties, sevišķi nepieciešami bija laboratorijas aparāti.

1995. gadā par slimnīcas galveno ārsti sāka strādāt Anna Razgale, bet 1997. gadā – Olga Breda. 1999. gadā slimnīca pārtapa par Varakļānu pilsētas domes b/o »Varakļānu slimnīca«.

ĀRSTI, KURI STRĀDĀJUŠI VARAKĻĀNOS PĒC II PASAULES KARA

Galvenie ārsti: Juris Jakovičs (1950–1951), Ivans Bordaševics (1951–1954), Ēriks Jākobsons (1952–1953), Marija Prorešnaja (1954–1955), Julijans Blusanovičs (1955–1980), Jānis Vutnāns (1980–1995), Anna Razgale (1995–1997), Olga Breda-Zepa (no 1997).

Ķirurgi: Juris Stūris (1950–1951), Ivans Bordaševics (1951–1954), Ēriks Jākobsons (1952–1955), Julijans Blusanovičs (1955–1999), Nikolajs Zagorskis (1986–1988), Jānis Litaunieks (1989–1993), Ludmila Veršinska (1993–1998), Aleksandrs Kosickis (1999).

Rentgenologi: Lidija Lapiņa (1960–1976), Ilona Zeimule (1976–1987), Inguna Garanča (1991).

Terapeiti: Jeļena Tverdova (1947–1950), Juris Jakovičs (1950–1952), Pēteris Kotāns (1953–1954), Maija Fitingofa (1954–1955), Jānis Krauklis (1956–1960), Margarita Borinskiha (1959–1961), Anna Apšineica (1959–1963), Marija Beleviča (1960–1963), Valentīna Dukaļska-Robule (1963–1967), Ilona Zeimule (1967–1975), Jānis Vutnāns (1969), Stanislava Briška (1975–1995), Anna Razgale (1980), Rita Latkovska (1990), Edvīns Radiņš (1997–1999).

Pediatri: Elga Stūre (1950–1951), Fira Gehta (1953–1955), Valentīna Penka-Ciema (1955–1958), Irina Kulimzina (1958–1960), Helēna Spicilla (1960–1962), Ilona Zeimule (1965–1967), Zenta Tamane (1967–1970), Aivars Šņore (1973–1976), Ārija Štrodaha (1974–1977), Emerita Sperga (1976–1981), Lauma Purviņa (1978–1984), Marija Kolneja (1978–1985), Nelija Dokāne (1985), Sandra Gritāne (1989), Aija Kolinga (1993–1995).

Akušieri-ginekologi: Velta Jakoviča (1950–1952), Anna Osīte (1952–1953), Julijans Blusanovičs (1953–1956), Zigfrīds Auziņš (1956–1960), Rita Kokare (dz. Cera, 1961–1963), Māra Tūtere (1964–1970), Valentīna Eiduka (dz. Sjakste, 1970–1979), Anita Spakovica (1981–1985), Sarmīte Stabulniece (1985–1986), Julijans Blusanovičs (1985–1990), Olga Zepa (dz. Breda, 1990).

Stomatologi: Mirdza Apaļais (1952–1957), Biruta Brasla (1958–1959), Regīna Rutkovska (1959–1960), Anna Janberga (1960), Silvija Šulce (1976–1977), Ruta Eihmane (1979–1982), Larisa Oskina (1973–1975), Jūlija Veršilova (1975–1976).

Vecmātes: Emīlija Broka (1944–1976), Andra Lukjanova, Marija Cīrule (1958–1998), Helēna Pastare, Jūlija Broniča, Ilze Nevlane (1976).

Slimnīcas vecākās māsas: Ilga Lūrope-Blusanoviča (1952–1965), Leontija Tropa (1965–1975), Valija Švarce (1975).

Operāciju māsas: Ilga Blusanoviča (1952–1972), Lūcija Eiduka (1972–2000).

RELIGISKĀ DZĪVE VARAKĻĀNOS

Jānis Broks

NO VARAKĻĀNU DRAUDZES VĒSTURES (1790–1900)

Ieraksti metriku grāmatās ļauj secināt, ka Varakļāni 1790. gada nogalē no misiju stacijas tika pārdēvēti par draudzi, jo dominikāņu priesteris Ludvigs Jurgulovičs, kas līdz tam pie sava paraksta ir licis apzīmējumu »misionarius Varclanensis«, tāpat – Varakļānu misionārs, sāk parakstīties kā »curatus Varclanensis« – Varakļānu pārvalditājs.

1795. gadā Varakļānu draudze pārgāja pasaulīgo priesteru aprūpē. Šajā gadā par Varakļānu kurātu vai pārvaldnieku kļuva Jānis Kuprevičs, kas 1798. gadā sāka parakstīties kā Varakļānu baznīcas rektors (»rector ecclesia Varclanensis«). Pirmais pasaulīgais vikārs bija Jānis Milinovičs, kura vārds metriku grāmatās sāka parādīties 1795. gadā.

1796. gada laulību metriku ierakstos par dažiem laulājamiem parādās vārdi – »Barkavas draudzes loceklis«, »Viļānu draudzes loceklis«. 1797. gadā nāk klāt arī »Stirnieņu draudzes loceklis«. Tas nozīmē, ka šajā laikā jau ir darbojušās arī Varakļānu tagadējās kaimiņu draudzes Barkavā, Viļānos, Stirnieņē.

1799. gadā Varakļānu draudzi ir apmeklējis Rēzeknes dekāns Jezups Kirkillo, bet 1800. gada 18. oktobrī, sakarā ar dekanāta vizitāciju, Varakļānos ir uzturējies Daugavpils dekāns.

Maija mēneša novakarēs pie krusta pulcējās vietējie iedzīvotāji un dziedāja garīgās dziesmas. Attēlā ir redzams, kā tas notika Grozu ciemā

Ieraksti Varakļānu draudzes metriku grāmatās liecina, ka kaimiņu draudžu izveidošana ir ietekmējusi kā kristāmo, tā laulājamo skaitu Varakļānos. 1800. gadā Varakļānos ir nokrustītas 155 personas un svētība laulības kopdzīvei dota 49 pāriem.

Kā rāda ieraksts baznīcas laulību metriku grāmatā, 1801. gada 26. jūnijā, tātad pēc 45 ar pusi gadu starplaika pēc Livonijas bīskapa Antona Ostrovska apmeklējuma, Varakļānos ģenerālā vizitācijā uzturējās Mogiļevas palīgbīskaps Jānis Benislavskis, un viņu ir pavadījis Mogiļevas arhikatedrāles kanoniķis Francisks Mačuļskis. Šajā laikā Varakļānu draudze bija rektora J. Kupreviča un vikāra Franciska Voicehovska aprūpē.

Par bīskapu J. Benislavski zināms, ka viņš dzimis 1735. gadā, tātad Varakļānu apmeklējuma laikā jau ir bijis sirmgalvis. Viņa dzimtā vieta ir Zosuļu muižā pie Bērzpils, un viņš ir varējis tautu uzrunāt tās valodā.

Varakļānos 1801. gadā līdz bīskapa J. Benislavska vizitācijai ir bijušas 97 kristības un tikai sešas laulības. Cik bija gada otrajā pusē, nezinām, jo par to vairs nav saglabājušies dokumenti. Tāpat neko nezinām par cilvēku mirstību laikā no 1742. gada, jo metrikas mirušajiem nav atrodamas.

Nākošās metriku grāmatas, kurās ir iespēja ieskatīties, datējamas ar 1842. gadu. Tās jau ir ziņām bagātākas un rakstītas poļu valodā. Starp Varakļānu baznīcas arhīva dokumentiem ir grāmata ar uzrakstu – *»Liber parachianorum tam capatium quam incapatium Sacramentorum Ecclesia parochialis Varclanensis per me Hieronymum Szermulevicz Curatum Varclanensem comparatus nec non Scribi captus anno Domini 1832«*. (To varam tulkot apmēram tā *»Sakramentiem sagatavoto un nesagatavoto draudzes locekļu grāmata Varakļānu draudzes baznīcā, ko es, Hieronims Šermulevičs, Varakļānu pārvaldītājs, esmu 1832. Kunga gadā sagatavojis un uzrakstījis.«*)

Šajā sarakstā figurē gan tādi draudzes vietu nosaukumi, kas ir atrodami vēlāk – 1850. gadā bīskapa Ignata Holovinska apstiprinātajā draudzes apdzīvoto vietu sarakstā, gan daži tādi, kuru 1850. gada sarakstā nav, piemēram: Reini, Silava, Plencinīki u. c. Iespējams, ka dažai apdzīvotai vietai tautā ir bijuši pazīstami divi nosaukumi, bet prāvests savā sarakstā ir uzņēmis mazāk populāros, kas vēlāk vai nu ir pilnīgi atmesti, vai lietoti pavisam reti.

Māju vai saimju skaits sādžās bija ļoti dažāds. Saliniekos ir dzīvojušas tikai divas saimes, tāpat Piknos (tagad Viļānu draudzē), Garvacainiekos – 3, Meža Tučos, Trūpiņos – pa 4, Sondoros, Garančos – pa 5, Počos – 6, Ikauniekos – 9, Armuškās – 10, Asnītēs – 12, Ļodānos – 13 u. tml.

Dažās mājās ir mitinājušās lielas saimes. Piemēram, Počos lielākajā saimē ir bijuši 19 cilvēki. Ievērojot to, ka toreiz bija dzimtlaiki, tā mums var likties neparasta, bet draudzē tomēr ne pārāk reta parādība – atsevišķās saimēs bija kalpi. Dažās mājās bija kalps, citās – kalpone, bet kādreiz arī abi. Tāpat ir sastopami tā sauktie *bobuļi*, un pa reizei sarakstā parādās apzīmējums *rekrutka* (rekrūša sieva).

Varakļānu draudzes prāvests D. Šermulevičs 1832. gada oktobrī kā Mogiļevas konsistorijas garīgais deputāts ir pieņēmis valdības slēgtā Viļānu bernardinu klostera dokumentus.

Toreiz Varakļānu draudze bija Rēzeknes–Pielubāna dekanāta sastāvā. Šajā dekanātā bija astoņas draudžu baznīcas. Tās atradās: Feiņmaņos, Pušā, Rozentovā, Prezmā, Riebiņos, Gaļānos, Barkavā un Varakļānos. (Varam atzīmēt, ka tagad Latgales teritorijā ir 11 dekanāti. Tie ir: Krāslavas, Dagdas, Aglonas, Daugavpils, Ludzas, Rēzeknes, Viļakas, Nautrēnu, Varakļānu, Preiļu un Līvānu.)

No Varakļānu draudzes metriku grāmatām kļuvis zināms, ka Varakļānu baznīcā ir nokrustīti: 1842. gadā – 148, 1843. gadā – 189, 1844. gadā – 198 bērni. Par laulājamiem ir šādas ziņas: 1842. gadā salaulāts 31 pāris, 1843. gadā – 21, 1844. gadā – 28, 1845. gadā – 25.

Tā kā šī laika metriku veidlapās ir prasīti laulājamo un liecinieku paraksti, ir redzams, ka 1845. gadā ne starp laulājamiem, ne viņu lieciniekiem vēl nav bijis neviena rakstītpratēja, tāpēc viņu parakstu vietā metriku grāmatā katram ir ievilkti trīs krusti. 1842. gadā draudzē ir miruši 140 cilvēki.

1845. gadā izdarītā draudzes locekļu registrācija atklāj, ka arī šajā laikā saimes kopumā ir bijušas lielas. Dažās locekļu skaits svārstās no 15 līdz 19 cilvēku. Parasti tur ir divi precējušies brāļi ar saviem bērniem un vecais tēvs ar māti. Tāpat dažkārt dzīvoja arī sveši cilvēki. Ļoti vecu cilvēku ir maz. (Vecumā virs 70 gadiem ir tikai daži.) No jaunās paaudzes cilvēkiem kādā ģimenē 26 gadus vecam vīram ir 46 gadus veca sieva. Pāris gadījumos sieva ir 10 gadus vecāka par vīru. Dekanātu ir pārzinājis Rēzeknes draudzes prāvests I. Kobilinskis.

1852. gadā Rēzeknes—Pielubāna dekanātā ir bijušas 12 draudzes. Dekāna pienākumus šajā laikā ir pildījis Varakļānu draudzes prāvests Donāts Šermulevičs, bet vicedekāna postenis ir piederējis Pušas draudzes prāvestam Vincentam Lignarskim. No dekanāta draudzēm šajā laikā Feimaņu prāvestam ir bijuši divi vikāri, bet Pušas, Gaļānu un Varakļānu prāvestiem pa vienam.

1849. gadā Varakļānu draudzē ir bijis 5361 loceklis.

Mogīļevas palīgbīskaps Ignats Holovinskis ar viņam dotām Svētā krēsla delegāta pilnvarām ar savu 1850. gada 9. decembra dekrētu ir apstiprinājis Mogīļevas arhidiecēzē 164 draudzes ar tajās ietilpstošo apdzīvoto vietu uzskaitījumu. Varakļānu draudze šajā sarakstā figurē ar 111. kārtas numuru, un tai ir pieskaitītas šādas apdzīvotas vietas vai ciemi: Varakļāni, Seržāni, Poļaki, Stradeņi, Bārbaļi, Skuruļi, Valki, Leimaņi, Veipi, Stabulnieki, Pauneņi, Grozas, Slūkas, Broki, Maurāni, Karaši, Kluši, Ščucki, Pušči, Dzegciarovka (jādomā, ka Darvinīki — *J. B.*), Silavinki (jādomā, Silavnieki — *J. B.*), Veipi, Kokari, Puntūži, Jurašinkas, Nagļi, Poči, Bokōni, Kanči, Vērszepi, Dūcsola, Strodi, Piļpuki, Justi, Puisāni, Ikaunīki, Skabstaļi (liekas, Skapstoti — *J. B.*), Sārnas, Arklinīki, Teicejnieki, Kozuvla (liekas, Kozsola — *J. B.*), Cakuli, Repšas, Lazdinīki, Madžuļi, Mālnieki, Puduļi, Pastari, Trokšas, Stiukas, Gružinīki, Armuškas, Sondori, Trūpeņi, Garanči, Vacainīki, Čeveri, Sūļagols, Matuļi, Ļodāni, Ugrinīki, Batajanovka, Piziči, Trūpi, Orneicāni, Pikni, Juškas, Lucāni, Tūči, Asnīnes, Seiļi, Stikāni, Likņi, Ereļi, Juzavnieki, Bernāni, Kaprinīki, Garjuri, Salinīki, Opoļi, Apžinīki, Škeļi, Rokuļi, Rovenīki, Dekšāres. Šīs vietas palika Varakļānu draudzes sastāvā un vietējā garīgo ganu aprūpē līdz Latvijas brīvvalsts laikam, kad ar Latvijas katoļu Baznīcas virsgana A. Springoviča rīkojumiem vairākas no tām tika piešķirtas apkārtējām draudzēm — Viļāniem, Vidsmuižai, Stirnienei, Barkavai.

Tagad Varakļānu draudzē ietilpst šādas apdzīvotas vietas (pēc dekāna Jāņa Sileviča ziņām): Varakļānu pilsēta, Arklinīki, Armuškas, Asnīnes, Atspuka, Bernāni, Bokāni, Brangova, Brokas, Cakuli, Ceipinīki, Čeveri, Darvinīki, Dekšāres, Dūcsola, Erēli, Garanči, Garvacainīki, Grozas, Gružinīki, Ikaunīki, Eleonoras Ikaunieki ar jaunsaimniekiem, Varakļānu Ikaunīki, Justi, Kozsalieši, Kozsola, Kluši, Kokari, Lakts, Lazdinīki, Lielie Leimaņi, Mazie Leimaņi, Ļodāni, Ļovāni, Gribolvas Madžuļi, Varakļānu Madžuļi, Matuļi, Mālnieki, Maurāni, Bikši-Nagļi, Ožinīki, Pastari, Pauneņi, Peismola, Piļpuki, Poči, Puduļi, Puisāni, Puntūži, Pušči, Rokuļi, Rūbežneica, Soltās jaunsaimnieki, Sārnas, Seiļi, Silavnieki, Silinīki, Skapstoti, Šķēles, Sola, Gribolvas Sondori, Varakļānu Sondori, Spruksteņi, Stabulnieki, Storis, Stiukas, Stikāni, Stradeņi, Lielie Strodi, Meža Strodi, Sūļagols, Teicejnieki, Trokšas, Trupeņi, Vidsola, Meža Tūči, Vērsa Zepi, Varakļānu jaunsaimnieki, Veipi, Apšu Veipi, Ūgludūbe, Višņevski.

Ar 1852. gada 8. oktobra rakstu I. Holovinskis, toreiz jau Mogīļevas arhibīskaps, pēc Varakļānu draudzes prāvesta D. Šermuleviča lūguma ir atļāvis draudzes baznīcā, kas veltīta Vissv. Jaunavai Marijai, svinēt Jaunavas Marijas sv. Rožukroņa laikā trīs dienu svētkus. Tobrīd gan šī baznīca vēl nebija iesvētīta. Rēzeknes—Pielubāna dekāna sastādītais pārskats par 1852. gadu rāda, ka šajā laikā Varakļānu draudzē ir dzimuši 82 zēni un 73 meitenes, tajā skaitā, kā sacīts pārskatā, nelikumīgi, resp., ārļaulībā dzimuši trīs zēni un divas meitenes.

1854. gada rudenī Varakļānu draudzē ir bijuši sevišķi lieli svētki, jo tad dievlūdžiem ir vērušās tagadējās draudzes baznīcas durvis.

Laimīgā kārtā mums ir iespēja par šīm svinībām rast ieskatu toreiz Jelgavā iznākušā laikraksta »Latviešu Avīzes« 1855. gada 17. numura (28. aprīlī) pielikumā ar virsrakstu »Par Varklandes jauno

Procesija Lieldienās

baznīcu». Tajā, starp citu, sacīts: »Mogiļevas virsbīskaps Holovinskis nevarēja uz baznīcas iesvētīšanu nākt, tad pavēlēšanu deva Varklandes dekānam Šermolevičam, lai to iekš Dieva vārda iesvētī. 23. oktobrī 1854. gadā baznīcas iesvētīšanu 3 dienas no vietas turēja, tur bija 23 mācītāji sanākuši. Ļaužu neskaitāms pulks no malu malām, un no visādām kārtām, gan augstu un zemu bija sanākuši. Kaldabrunnas cienīgs dzimtkungs Staņislavs Zībergs 20 jūdzes brauca ne uz ballēm, bet uz baznīcas iesvētīšanu, un palika visas 3 dienas tur.

Kad ļaužu pulks priekš baznīcas durvīm sanāca, tad cienīgs grāfa kungs Borh baznīcas atslēgu atdeva dekanam Šermolevičam ar šiem vārdiem: »Līdz šim es biju tas saimnieks, nu paliekat jūs un strādājiet tam Kungam garā un patiesībā.« Dievgaldnieku par 3 dienām 10 tūkst. bija. Baznīcas krodzinieks par 3 dienām iepēmis vairāk kā 3000 sudraba rubeļus...«

Varakļānu baznīcas metriku grāmatas rāda, ka 1857. gadā ir nokrustīti 128 bērni, 1858. gadā – 201, 1859. gadā – 205, 1860. gadā – 185.

Jāpiebilst, ka metrikas par nokrustītajiem 1857. gadā un, protams, arī turpmāk jau rakstītas krievu valodā.

Par laulātajiem 1857. un 1858. gadā ziņu nav, bet 1859. gadā ir salaulāti tikai 20 pāri, 1860. gadā atkal vairāk – 86. Ne 1859. gadā, ne arī 1860. gadā starp laulājamiem un viņu lieciniekiem nav bijis neviena, kas prastu parakstīties.

Pēc Mogiļevas rubriceles datiem, no visām Latgales draudzēm Varakļānus locekļu skaita ziņā ir pārspējušas tikai divas draudzes, proti: Liksna, ieskaitot tās filiālbaznīcas Nicgalē un Kalupē, ar 9771 draudzes locekli, ko ir aprūpējis prāvests ar trim vikāriem, un Preiļi kopā ar filiālbaznīcu Pieniņos, kur 7373 locekļu aprūpē prāvestam ir palīdzējuši divi vikāri.

Gustava Manteifeļa sagatavotajā latgaliskajā kalendārā 1862. gadam ar virsrakstu »Cilājamas un necilājamas Odpusku dienas iekš Inŕlantzemes tai iekrīt šajā gadā« par Varakļāniem ir rakstīts, ka tur *otpuski*, resp., atļaidas ir:

- 1) Lieldienu Atsvētē Viktora nūm. – Sulu mēnesī 15. dienā.
- 2) Debesīs paņemšana Jumpr. Marijas – Labības mēnesī 15. dienā.
- 3) Jumpr. Marijas sv. Rožanca (3 dienas) – Lietus mēnesī 7., 8. un 9. dienā, un virs tā ir *otpuski* a) ap Jura dienu – 23. Sulu mēneša, b) un ap Jāņu dienu – 24. vasaras mēneša.

Vai Latgalei būtu bijis G. Manteifeļa kalendārs 1862. gadam, kas toreiz bija gājis pie tautas pirmo reizi, ja 1861. gadā nebūtu notikusi dzimtniecības atcelšana, par to grūti spriest. Mēs tikai zinām, ka tauta vēsti par dzimtniecības atcelšanu bija uzņēmusi ar lielu prieku.

Šajā gadā Varakļānu draudzē ir nokrustīti 211 bērni, salaulāti 62 pāri un izvadīti 93 mirušie, no kuriem četri cilvēki ir bijuši vecāki par 70 gadiem, bet 43 (vai 46,2% no visa mirušo skaita) mūžs nav pārsniedzis 10 gadus. Tas nozīmē, ka toreiz ir bijusi ļoti liela bērnu mirstība. Liela tā ir bijusi arī nākamajos gados un pat vēl nākamajos gadu desmitos.

Baznīcas arhīvā starp 1861. gada dokumentiem glabājas arī apraksts par Dekšāru sādžas pirms 20 gadiem mirušo Andrieva Lucāna sievu Annu, kas sasniegusi mūža 103. gadu un bijusi pilnīgi vesela, labi redzējusi un dzirdējusi; pie iešanas bijusi stipra uz kājām un saglabājusi skaidru prātu līdz pašai pirmsnāves slimībai. Viņa visā savā dzīvē nelietojusi ne reibinošus dzērienus, ne tabaku; dzīvojusi mierīgi un ne ar vienu nestrīdējusies.

Draudzes metriku grāmatās var uzzināt, ka Varakļānu baznīcā Kristības sakramentu 1866. gadā ir saņēmuši 277 bērni, 1867. gadā – 242, 1868. gadā – 249, 1869. gadā – 218, 1870. gadā – 215, 1871. gadā – 163, 1872. gadā – 291, 1873. gadā – 192, 1874. gadā – 283, 1875. gadā – 299.

No 1875. gadā krustīto bērnu kopskaita 7 ir nokrustīti jau dzimšanas dienā, bet pārējie: 225 nākošajā dienā, trešajā dienā – 50, ceturtajā – 9, piektajā – 4 un sestajā un septītajā – pa 2. (Starp citu, iepriekšējos gados tieši dzimšanas dienā ir ticis nokrustīts daudz vairāk bērnu.)

1875. gadā bērniem visbiežāk dotie vārdi bija: Zuzanna, Madaļa, Pēteris, Jāzeps, Donāts, Lūcija, Veronika, Jānis, Bārbala, Jadviga, Staņislavs, Izidors, Virģīnija, Matilde, Eduards, Aloizs, Māra, Ādams, Zoļa, Karoļs. Starp uzvārdiem dominē: Strods, Broka, Repša, Leimanis, Briška, Justs, Trušelis, Upenieks, Savickis, Justelis, Slūka, Dūda, Počs, Seiļs, Pauniņš u. c. Sieviešu uzvārdiem, tāpat kā agrāk, likta izskaņa -ova, tāpēc starp nokrustītajām meitenēm ir, piemēram, Zuzanna Strodova, Virģīnija Repšova, Jeļena Briškova.

Varakļānu baznīcā 1866. gadā ir laulājušies 50 pāri, 1867. gadā – 64, 1868. gadā – 26, 1869. gadā – 61, 1870. gadā – 61, 1871. gadā – 64, 1872. gadā – 59, 1873. gadā – 56, 1874. gadā – 65, 1875. gadā – 65.

No 1875. gadā laulātajiem pēc ticības visi ir katoļi; pēc sociālā stāvokļa 58 laulāto vīriešu ir zemnieki, 3 ierindnieki, 1 apakšvirsnieks, un par trijiem ieraksti ir neskaidri. No laulātajiem vīriešiem divi ir pratuši parakstīties, bet no sievietēm gan neviena.

Vecuma ziņā četros gadījumos līgava ir bijusi vecāka par līgavaini, un tāpat četros gadījumos abi laulātie ir bijuši viena vecuma. Visjaunākajam līgavainim ir bijuši 18 gadi, bet visvecākajam – 59 gadi; visjaunākajai līgavai – 17 gadi, visvecākajai – 42 gadi. Līdz 20 gadu vecumam ir apprecējušies 2 vīrieši, no 21 gada līdz 30 gadiem – 37, no 31 gada līdz 40 gadiem – 18, no 41 gada līdz 50 gadiem – 6, vecāki par 50 gadiem – 2.

Līdz 20 gadiem ir apprecējušās 26 sievietes, no 21 gada līdz 30 gadiem – 34, no 31 gada līdz 40 gadiem – 4, no 41 gada līdz 50 gadiem – 1.

Kā retāku parādību Varakļānu draudzes dzīvē var minēt faktu, ka 1876. gadā starp salaulātajiem 52 pāriem ir bijis arī viens muižnieku pāris, proti, Vaclavs Kazimirs Gorskis, 26 gadus vecs, no Luknas muižas Kauņas guberņas un Marija Benislavska, 19 gadus veca, no Varakļānu muižas.

Par mūžības valsts iemītņiem no draudzes locekļiem ir kļuvuši: 1866. gadā – 112 cilvēki, 1867. gadā – 105, 1868. gadā – 220, 1869. gadā – 167, 1870. gadā – 144, 1871. gadā – 150, 1872. gadā – 167, 1873. gadā – 130, 1874. gadā – 277, 1875. gadā – 144.

Draudze savus aizgājējus šajā laikā ir glabājusi Varakļānu, Teicejnieku, Seiļu, Ikauniku, Dekšāru, Strodu, Leimaņu, Sila, Šķeļu, Kļušu, Ļodānu, Broku un Opolūs kapos.

1885. gadā Varakļānos par kristīgās saimes locekļiem ir kļuvuši 300 bērni, laulības zvērestu devuši 58 pāri un Dieva tiesas priekšā stājušies 140 draudzes locekļi.

Mums gan nav nekādu rakstveida liecību, kā Varakļānu draudze 1894. gadā uzņēma ziņu, ka par priesteri ir kļuvis Kokaru sādžā dzimušais un kādreizējā Varakļānu vikāra Jāzeps Kovaļevska

Krucifikss Lielstrodos (autors kokačelnieks A. Rancāns)

gādībā augušais Pēteris Smelters, tomēr nav jāpšaubā, ka par sava novadnieka panākumiem priecājās un varbūt par brīnījās visi ticīgie, jo tad vēl bija tikai daži latviešu tautības priesteri. Arī Varakļānos līdz tam bija strādājis tikai viens savas tautas priesteris – nautrēnietis Andrievs Svīklis (1891./92. g.).

1896. gada vasarā Varakļānu draudze ir varējusi svinēt toreizējos apstākļos retus un tāpēc droši vien ļoti gaidītus svētkus sakarā ar bīskapa vizitāciju. Cik dienas bīskaps toreiz Varakļānos ir uzturējies, nav zināms, jo ieraksts latīņu valodā šī gada laulību metriku grāmatā tikai liecina, ka Varakļānu draudzes baznīcas kanoniskās vizitācijas laikā 1896. gada 17. jūnijā bīskaps šo grāmatu ir redzējis. Ierakstu ir parakstījuši bīskaps Francīskis Albīns Simons un vizitācijas sekretārs Augustīns Lužīnskis.

1896. gadā bīskaps F. A. Simons ir arī konsekrējis baznīcas Barkavā, Bikovā, Vārkavā, Kalupē.

Mogīļevas rubricelē 1896. gadam Varakļānu draudzē atrodam 8458 locekļus, 1897. gadam – 8508, 1898. gadam – 8297, 1899. gadam – 8439 un 1900. gadam – 8465 locekļus.

Varakļānu baznīcā krustīto bērnu skaitu 1896. gadā parāda 261 ieraksts, 1897. gadā – 265, 1898. gadā – 315, 1899. gadā – 260, 1900. gadā – 297.

Ir interesanti atzīmēt, ka 1897. gadā prāvests Rafaels Mažeiko un vikārs Jāzeps Usaniss metriks pie krustīto vārdiem ir likuši iekavās attiecīgā debesu aizbildņa tuvāko apzīmējumu, piemēram, Eduards (karalis), Staņislavs (bīskaps), Tekla (mocekle), Francīskis (Salezīts). Ne pirms, ne pēc šā gada līdzīga prakse nav manīta. Uz ko tā ir balstījies un vai 1897. gadā tāpat ir rīkojušies arī citu draudžu garīdznieki, neesmu noskaidrojis.

No 1900. gadā nokrustītajiem bērniem 148 ir bijuši zēni un 149 meitenes. 44 bērni jeb 14,8% ir nokrustīti jau piedzimšanas dienā, 119 jeb 40% – nākošajā dienā un arī pārējie ir krustīti vistuvākajā laikā. Tikai viens bērns, kas dzimis 9. datumā, ir gaidījis krustīšanu līdz 23. datumam.

Šajā laikā vairākiem vecākiem vai krustvecākiem ir paticis dot bērnam divus vārdus. Tikai atšķirībā no mūsdienām, kad bērnam otrs vārds tiek likts uz garīdznieka pieprasījumu, jo vecāku vai krustvecāku izmeklētais nav katolisks, toreiz abi vārdi ir bijuši katoliski, piemēram, Jāzeps Francisks, Broļislava Anna, Monika Matilde, Solomeja Tekla u. tml. Tas nozīmē, ka ticīgie ir vēlējušies, lai bērniem būtu debesīs divi aizbildņi. Starp izvēlētajiem vārdiem kā tautā svešāku var nosaukt vienu – Klemenss.

Var atzīmēt, ka tādiem vārdiem, ko latvieši izrunā citādi nekā krievi (piemēram, latviešiem ir Jānis, bet krieviem – Ivans), krieviskajos metrikos prāvests Julians Gedvillo ir rakstījis krievisko formu, bet vikārs P. Smelters – latvisko.

Draudzē laulības 1896. gadā ir slēguši 48 pāri, 1897. gadā – 76, 1898. gadā – 59, 1899. gadā – 69, 1900. gadā – 57.

No 1900. gadā salaulātajiem visi pēc konfesijas bijuši katoļi un pēc nodarbošanās zemnieki. Starp laulātajiem vīriešiem 24 jeb 42,1% ir pratuši parakstīties metriku grāmatā; starp sievietēm tādas ir bijušas tikai divas jeb 3,5%.

Attiecībā uz laulāto vecumu par vienu pāri ziņu nav; no pārējiem jaunākajam vīrietim ir bijis 19 gadu un jaunākajai sievietei – 17 gadu; vecākajam vīrietim – 60 un vecākajai sievietei 50 gadu.

No vīriešiem ir precējušies līdz 20 gadu vecumam – 3,
no 21 gada līdz 30 gadiem – 27, no 31 gada līdz 40 gadiem – 17,
no 41 gada līdz 50 gadiem – 4, vecāki par 50 gadiem – 5.
No sievietēm ir apprecējušās līdz 20. mūža gadam – 27,
no 21 gada līdz 30 gadiem – 22, no 31 gada līdz 40 gadiem – 6,
no 41 gada līdz 50 gadiem – 1.

Tātad toreiz sievietes ir izprecētas agri.

No šā gada laulībām divos gadījumos līgava ir bijusi vecāka par līgavaini. Vienā gadījumā līgavaiņa un līgavas gadu starpība ir pārsniegusi 20 gadus.

No draudzes Dievs mūžībā 1896. gadā ir aizsaucis 304 locekļus, 1897. gadā – 123, 1898. gadā 149, 1899. gadā – 189, 1900. gadā – 197. No 1900. gadā mirušajiem 101 ir vīrietis un 96 sievietes.

Līdz gada vecumam ir nomiruši 37 zēni un 26 meitenes jeb 32% no visa mirušo skaita; no viena gada līdz 10 gadiem – 19 zēni un 16 meitenes jeb 17,77%; no 11 līdz 20 gadiem – 4 jaunieši, 5 jaunavas; no 21 līdz 30 gadiem – 4 vīrieši, 14 sievietes; no 31 gada līdz 40 gadiem – 9 vīrieši, 4 sievietes; no 41 gada līdz 50 gadiem – 2 vīrieši, 2 sievietes; no 51 gada līdz 60 gadiem – 5 vīrieši, 5 sievietes; no 61 gada līdz 70 gadiem – 6 vīrieši, 9 sievietes; vecāki par 70 gadiem – 15 vīrieši un 15 sievietes. Raugoties uz šiem skaitļiem, rodas jautājums, vai toreiz dzīvībai viskritiskākais laiks ir bijis līdz gadam un līdz pat 10 gadiem, bet tie cilvēki, kam ir izdevies šo krīzes periodu pārdzīvot, ir dzīvojuši garu mūžu?

1900. gadā mirušajiem par nāves cēloni metrikās ir uzrādīts 35 gadījumos vecums, 29 – cēlonis nezināms, 27 – aizdusa, 24 – audzēji, 22 – karstumi, 12 – plaušu karsonis, 9 – astma un mazāks skaits dažādu citu kaišu, piemēram: četras sievietes ir mirušas dzemdībās, divi ir miruši no kritāmās kaites, viens ir nosists uz dzelzceļa pārbrauktuves, viens ir miris no tīfa, vienu nospēris zibens.

Starp citu, Varakļānu baznīcas metriku grāmatā par 1900. gadu ir ieraksts, ka minētā gada 8. jūlijā Varakļānu miestā ir miris Leopolds, Bernarda un Cecīlijas dēls, Sloskāns, tātad mūsu visu cienītā bīskapa Boļeslava Sloskāna (1893–1981) brālis. Mirušā vecums – trīs mēneši; nāves cēlonis saaukstēšanās. Mazais Leopolds apglabāts Stirnienes kapos. Stirniene, kā zināms, ir arī bīskapa dzimtā vieta.

Liela daļa 1900. gadā mirušo ir apglabāta bez garīdznieka piedalīšanās. Baznīcai tuvākajos draudzes kapos ir apglabāti 72 mirušie, bet no tiem tikai 42 ir pavadījis garīdznieks; Seiļu kapos guldīts 21, bet garīdznieks ir bijis klāt 10 gadījumos; Silinieku Sila kapos ir bijušas 18 bēres, bet garīdznieks vests tikai uz divām; Broku kapos bijušas 17 apglabāšanas, bet ar garīdznieka klātbūtni tikai septiņas; Dekšāru kapos no 17 apglabāšanas gadījumiem garīdznieks ir piedalījies trijos.

Daudz mazāk ir apglabāts Strodu, Šķēļu, Asniņu, Ikauniku, Ļodānu, Opolūs, Kļu un citos kapos.

1898. gadā ticīgie varakļānieši ir priecājušies, ka no viņu draudzes vidus ir nācis otrs priesteris – Darvinieku sādžas mazzemnieka ģimenē dzimušais Miķelis Dukaļskis. Toreiz vēl neviens nezināja, ka šis priesteris pēc daudziem gadiem *divus lāgus* vadīs savu dzimto draudzi un būs visa dekanāta priekšgalā.

Antons Boldāns

VARAKĻĀNU KATOĻU BAZNĪCA UN DRAUDZE

Varakļānu draudze dibināta 17. gs. Koka baznīcu 1675. gadā ir cēlušī dominiekāņi un draudzes locekļi. 1740. gadā tā nodega. Tad astoņus gadus dievkalpojumi notika privātā mājā. 1732. gadā Varakļānos no Izvaltas ieradās jezuīti un nodibināja misiju punktu. 1814. gadā tiek uzbūvēta sv. Viktora kapela – rotunda ar pagrabu visā ēkas platībā, kur bija paredzēts apbedīt grāfu Borhu dzimtas pārstāvjus.

Tajā laikā Varakļānu draudze bija ļoti liela, jo aizņēma teritoriju līdz pat Aiviekstes upei un tagadējo Stirnienes, Atašienes un Rudzātu draudzi. Sv. Viktora kapelā varēja saiet tikai ap 200 draudzes locekļi. Tautā ir izplatījies nostāsts, ka apaļā baznīca svētdienās bijusi tik ļoti pārpildīta, ka ļaudis jau iepriekš norunājuši, ka nu šodien kārtīgi *jāsaspiež* grāfiene Eleonora Borha-Brauna (viņa cītīgi apmeklējusi baznīcu), lai viņa izjustu, cik nepieciešama ir lielākas baznīcas celtniecība.

No 1845. gada līdz 1854. gadam baznīcas būves darbus pēc itāļu arhitekta Macoti projekta vadīja pats grāfs Karols Borhs. Šai baznīcai grāfs nopirka jaunus zvanus, marmora altārus ar lielām svētbildēm, ērģeles, marmora kristības trauku un 14 procesijas lukturus. Baznīcu iesvētīja dekāns Donāts Sermolēvičs, bet konsekrēja bīskaps V. Žilinskis 1854. gadā par godu Vissvētākās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanai. Iesvētes dievkalpojums turpinājās trīs dienas. Tai laikā svēto komūniju pieņēma 10 000 ticīgo, dievkalpojumā piedalījās 23 priesteri. Dievkalpojuma sākumā vēl pie baznīcas aizslēgtām durvīm grāfs Borhs, nododams atslēgas dekānam D. Sermolēvičam, esot teicis: »Līdz šim es te biju saimnieks, nu palieciet jūs un kalpoiet Dievam Kungam garā un patiesībā.«

Tagad draudzes locekļi apmeklē baznīcu un patriotiski to uztur. Baznīcā var saiet ap 3000 cilvēku. Lielākā atlaidu diena ir 15. augusts, kad notiek Vissvētākā Sakramenta godināšana. Vēl ir atlaidas Lieldienu atsvētē, Baltajā svētdienā – sv. Viktora atlaidas, 21. jūnijā – sv. Aloiza svētki, pirmajā oktobra svētdienā – sv. Rožukroņa Karalienes svētki, 8. decembrī – V. J. Marijas pasludināšanas atlaidas, kas vienmēr saistītas ar gavēņa rekolekcijām.

Priesteris, kas šeit darbojās kopš šī gadsimta sākuma, bija Julijans Gedvilo, kura vadībā uzmūrēja mūra sētu ap baznīcu un kapsētu, kā arī nodibināja spēcīgu kori. Kopš 1908. gada nākamais kanoniķis Vincents Tomašuns baznīcā veica lielus remontdarbus, nodibināja lielu procesiju, izstrādāja projektu torņiem, bet viņa darbību pārtrauca karš.

Kā vikāri līdz 1919. gadam šeit minēti priesteri – Sviklis, Ūsāns, Matulevičs (vēlāk bīskaps), Martians (ticīgo iecienīts labs mūziķis), P. Smelters (literāts, tautas folkloras vācējs), A. Tumans, A. Urbšs (vēlāk bīskaps), V. Trepša. Sākot ar 1920. gadu, šeit darbojās prelāts S. Vaikulis, tad mons. K. Kalinka,

Varakļānu katoļu jaunatnes biedrība 30. gados. Centrā dekāns S. Vaikulis

kas apbedīts Varakļānu draudzes kapsētā. Šīs kapsētas centrā uzstādīti daudzi metāla krusti ar bijušo priesteru un dekānu vārdiem un uzvārdiem. Līdz 1944. gadam šeit vēl minēti tādi vikāri kā J. Deksnis, J. Hāns, P. Stričko, A. Melders, V. Kozlovskis u. c. Kara laikā baznīca tika stipri izpostīta. Starp torņiem bija nomestas divas bumbas, izdauzīti logi, izlauztas durvis.

Pēc kara Varakļānu baznīcā darbojās dekāns J. Gabrāns, kas isā laikā ar draudzes palīdzību baznīcu izremontēja. 1953. gadā darbu sāka enerģiskais dekāns B. Grišāns, kurš bīskapa P. Stroda vadībā baznīcu gaumīgi izkrāsoja un ievilkā elektrību. Arī dekāns J. Silevičs šeit strādāja raženi. Dekāna J. Gavrača vadībā baznīcā ierīkoja centrālo apkuri un iesāka jaunas dzīvojamās mājas būvi, ko pabeidza dekāna A. Boldāna vadībā.

No 1944. gada šeit darbojās šādi vikāri: L. Krumpāns, S. Ivbulis, S. Gražulis, J. Jaškovičs, J. Gavars, Sidars, R. Springovičs, J. Gregāns, J. Trukšāns, A. Boldāns, A. Blaževičs, O. Pujāts, H. Vilks, J. Snežinskis, P. Mūrnieks, J. Kupčs u. c.

Varakļānu draudze ticības ziņā ir viena no spēcīgākajām draudzēm Latgalē. No Varakļāniem ir nākuši daudzi ievērojami kultūras darbinieki: filozofijas doktors, bīskaps P. Strods, kultūras darbinieks P. Smelters u. c. Vēl tagad dzīvo un raženi strādā Rīgā kūrrijas kanclers A. Smelters, garīgā semināra rektors A. Justs, Bērzpils prāvests V. Erels un Aizputes prāvests R. Latkovskis.

Draudzes locekļi centīgi apmeklē dievkalpojumus, sevišķi atlaidu dienās, ir labi dziedātāji kori un kopējā dziedāšanā baznīcā. Pēdējā arhibīskapa vizitācija notika 1994. gada 13. augustā, tad Iestiprināšanas sakramentu pieņēma 105 personas, bet svēto komūniju – 835 ticīgie.

No 1842. gada līdz 1998. gadam Varakļānu draudzē ir darbojušies šādi dekāni:

Donāts Sermolevičs (1842–1858), Daniels Rimkevičs (1859–1864), Apolinārijs Butkevičs (1864–1865), Vincents Milvids (1865–1867), Francisks Sandra (1867–1882), Jāzeps Visockis (1883–1884), Gregors Sidimts (1884), Dominiks Putrevičs (1884–1896), Rafaels Mažeiko (1896–1898), Julijans Gedvillo (1898–1908), Vincents Tomašūnas (1908–1920), Staņislavs Vaikuļs (1920–1933), Kazimirs Kaļinka (1933–1943), Miķelis Dukaļskis (1943–1944), Jānis Gabrāns (1944–1947), Miķelis Dukaļskis (1948–1951), Aloizijs Vizulis (1951–1953), Boļeslavs Grišāns (1953–1957), Bronislavs Kudiks (1957–1966), Jānis Silevičs (1966–1971), Leons Garška (1971–1973), Jāzeps Gavračs (1973–1980), Antons Boldāns (no 1980).

VARAKĻĀNU SVĒTĀ KRUSTA EVANĢĒLISKI LUTERISKĀ DRAUDZE UN BAZNĪCA

Vēstures avoti vēstī, ka jau 1638. gadā Varakļānos ir pastāvējusi luterāņu draudze, bet par luterāņu baznīcu pirmās ziņas datētas ar 1690. gadu. Tā ir pastāvējusi jau pirms jezuītu misijas.

Ziņas par to, ka Varakļānos pastāv luterāņu draudze, atrodamas arī 1862. gadā izdotajā Krievijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas ģenerālkonsistorijas grāmatā par draudzēm Krievijā.

1879. gadā Stirnienes muižas īpašnieks Varakļānos uzcēla mūra baznīcu ar 300 vietām. Tās altāra gleznu gatavoja gleznotājs Artemijs Gruzdiņš, un tā ir saglabājusies. Lazdonas draudzes mācītājs noturējis dievkalpojumus, bet draudzes ķesteris noturējis lasāmos dievkalpojumus un nolasījis iespiestu sprediķi. 1892. gadā baznīcā notikuši 11 dievkalpojumi.

1929. gada 22. septembrī, kad svinēta baznīcas 50 gadu jubileja, svinībās piedalījies arī arhibīskaps Teodors Grīnbergs (1870–1962) un šai dievkalpojumā arhibīskaps K. Irbe, mācītājs G. Kness-Kņezinskis un mācītājs F. Kramiņš darbam Latgalē ordinēja mācītāja amatā M. Ķemeru.

1935. gadā Varakļānu draudzē kopā ar vēl 4 mācītājiem vizītē arhibīskaps Teodors Grīnbergs. Statistika liecina, ka šai laikā Latgales luterāņi bijuši ļoti aktīvi un darbīgi. Gadā caurmērā 1 draudzes loceklis Latgalē baznīcai ziedojis 3 reizes vairāk kā vidēji Latvijā (Ls 8,26 un Ls 2,38).

1937. gada 8. septembrī iesvētīta un draudzes īpašumā nodota kapliča, ko cēla dr. P. Mucenieks sava brāļa Pētera piemiņai.

1938. gadā draudzē bija 560 locekļi: kristīti 8, iesvētīti 8, laulāti 4, apglabāti 4.

Latvijas neatkarības gados mācītāja pienākumus veica Arkādijs Rumpēters, Jānis Kundziņš un Fridrihs Kramiņš, kurš vēl tagad dzīvo un darbojas Dienvidfloridas draudzē ASV.

Varakļānu Evaņģēliski luteriskās draudzes pārstāvji 1935. gadā. Vidū arhibīskaps Grīnbergs, pa labi no viņa – Varakļānu luterāņu draudzes mācītājs Fridrihs Kramiņš, pa kreisi – Pēteris Jaunzems (viņa mājās pēc kara ierīkoja MTS) un (aiz viņa) – Jaunzema kundze

Tā līdz 1940. gada okupācijai baznīcā regulāri notika dievkalpojumi, reliģiski rituāli un pēdējā gaitā izvadītas novada ievērojamākās personas.

Tad nāca karš un okupācijas gadi. Kara laikā nodega pareizticīgo baznīca, katoļu baznīca cieta bombardēšanā, bet luterāņu baznīca palika neskarta, kaut gan arī tā cieta okupācijas laikā vēlāk.

Četrus gadus pēc kara, 1949. gada 25. martā, notika iedzīvotāju deportācijas. Par upuri tika izraudzīta arī kara vētrās neskartā majestātiskā Varakļānu luterāņu baznīca. To atņēma draudzei, 1949. gada aprīlī nogāza torni, un 1949. gada 1. Maija svētkos tur jau notika dejas.

Pēc torņa nogāšanas baznīcas telpās vispirms atradās kultūras nams, tad sporta zāle, būvmateriālu noliktava, un beigās celtnē stāvēja ar bojātu jumtu tikpat kā pamesta. Baznīcas inventārs tika izvazāts un pa lielākai daļai iznīcināts, tur saimniekoja tikai vējš, baloži un ziņkārīgie.

Sākoties atmodai, radās doma atjaunot Varakļānu evaņģēliski luterisko draudzi un baznīcu. 1989. gada 10. decembrī Varakļānu kultūras namā pulcējās neliela cilvēku grupiņa, kuri apzinājās sevi kā luterāņi. 1990. gada 18. novembrī Varakļānu Evaņģēliski luteriskās draudzes kapu kapličā notika pirmais dievkalpojums, kuru vadīja LVU Teoloģijas fakultātes students Aivars Purmals. Oficiāli draudze reģistrēta 1991. gada 15. maijā. Jau 1994. gada 20. novembrī arhibīskaps Jānis Vanags kopā ar Pasaules Luterāņu Federācijas ģenerāļsekretāru Gunnaru Stolsetu un LVU Teoloģijas fakultātes studentu Aivaru Purmalu iesvētīja Varakļānu Svētā Krusta Evaņģēliski luterisko baznīcu.

Baznīcas un draudzes atjaunošanu organizēja un vadīja draudzes priekšiece Velta Kalvāne. Lielu ieguldījumu baznīcas atjaunošanas darbos deva draudzes loceklis Bruno Cīrulis un citi. Varakļānu luterāņu baznīca no grausta un posta vietas ir pārvērtusies par gaišu, ieturēti elegantu un mājīgu dievnamu. Šodien draudzē ir 54 iesvētīti draudzes locekļi, darbojas svētdienas skola ar 14 bērniem (jau 2. maiņa), kuru vada skolotāja Anda Mālniece. Draudzei ir pilntiesīgs mācītājs – Juris Simakins.

Oficiālās ziņas par mācītājiem: 1923.–1924. gads vikārs Arkādijs Rumpēters no Daugavpils, 1924.–1926. gadā vikārs Jānis Kundziņš 1940.–1944. gadā mācītājs Fridrihs Kramiņš no Rēzeknes, 1990.–1994. gadā LVU students Aivars Purmals no Rīgas, 1995.–1997. gadā LVU students Andris Paprinskis no Rīgas, no 1997. gada jūnija – mācītājs Juris Simakins no Rēzeknes.

NOVADA MUZEJI

Jānis Piļpuks

VARAKĻĀNU NOVADA MUZEJS

Varakļānu novada muzeja pirmsākumi ir saistāmi ar Varakļānu vidusskolas novadpētniecības stūrīti – atsevišķu telpu skolā, kur tika novietoti dažādi, galvenokārt ar skolu saistīti materiāli.

Novadpētniecības stūrīša veidošanā aktīvi piedalījās kādreizējā pionieru vadītāja Olga Mālniece, skolotāji Pēteris Ziemeļis (vēlāk – skolas direktors), Leonora Ziemele, Anna Sondore, ārpusklases darba organizatore Tamāra Locāne u. c. Ar vērtīgiem padomiem un materiāliem par Varakļānu Valsts ģimnāzijas periodu, kā arī senāko Varakļānu muižas un novada vēsturi daudz palīdzēja pieredzējusi novadpētniecības darba entuziaste Emīlija Spēlmane, kura pati 30. gados mācījies Varakļānu Valsts ģimnāzijā. Ar viņas gādību tika iekārtots piemiņas stūrītis astronomam, zinātņu doktoram Jānim Ikauniekam, kurš arī bija Varakļānu ģimnāzijas 30. gadu absolvents.

Jauns posms muzeja izveidē saistās ar skolas bibliotekāres skolotājas Valentīnas Briškas vārdu. Laikā, kad Latvijā sākās Trešā atmoda, viņa, vadot folkloras pulciņu, uzsāka arī dažādu

1998. gadā dzejniece Marta Bārbale Varakļānu novada muzejā

novada sadzīves priekšmetu vākšanu (darbarīki, pulksteņi, trauki u. c.), iesaistot šajā darbā pulciņa dalībniekus. Rezultātā izveidojās diezgan bagāta eksponātu kolekcija, kuru izvietoja vienā no grāfu Borhu pils telpām. Šī telpa ar tur esošo ekspozīciju jau dēvējās par skolas muzeju. Šīs ekspozīcijas izveidē aktīvi piedalījās daudzi skolas audzēkņi: māsa Irēna un Ilze Zepas, L. Kivriņa, D. Tuča, R. Pūrīte, I. Grāvele, I. Dambeniece, S. Senkāne, J. Klušs, P. Sondors, M. Indričāns u. c.

1998. gada septembrī tika atzīmētas kārtējās Eiropas kultūras dienas Latvijā. Šoreiz uzmanības centrā bija Latvijas apdraudētākās pils, starp tām arī Varakļānu grāfu Borhu muižas pils. Lai atzīmētu šo notikumu, Varakļānu pilsētas dome nolēma paplašināt muzeja telpas pili un šajā nolūkā veica kosmētisko remontu divās pils zālēs un hallē. Šajās telpās tika izvietota jau plašāka pilsētai un novadam veltīta ekspozīcija, kurā tika iekļauta gan iepriekš savāktā sadzīves priekšmetu kolekcija, gan arī no jauna izgatavotie stendi un vitrīnas. Jaunās ekspozīcijas iekārtošanu vadīja skolotājs – muzeja vadītājs J. Piļpuks. 1998. gada 13. septembrī pie senās Borhu pils mastā plīvoja Eiropas Savienības kultūras dienu karogs un notika Varakļānu novada muzeja svinīga atklāšana. Tajā piedalījās daudzi varakļānieši, pilsētas domes pārstāvji un ciemiņi, starp tiem Madonas rajona kultūras pieminekļu aizsardzības inspektors Bruno Podiņš.

Par vienu no interesantākajiem un vērtīgākajiem muzeja eksponātiem uzskatāms telpu remonta gaitā atsegtais 18. gs. dekoratīvais sienu gleznojums. Šobrīd ir skatāms tikai neliels fragments. Diemžēl gleznojumu sižetiskais saturs līdz šim nav noskaidrots. Izņemot kokgriezuma tehnikā darinātās kāpņu margas, citi oriģināli mākslas darbi pili nav saglabājušies.

Interesants muzeja eksponāts ir Latvijas Valsts karogs, kas ir piederējis Varakļānu Valsts ģimnāzijai. Tas saglabājies, pateicoties bijušā varakļānieša (no Lazdiniekiem), Austrālijā dzīvojušā, Staņislava Svilāna gādībai. Sākoties kārtējai Latvijas okupācijai 1944. gadā, S. Svilāns devās bēgļu gaitās, līdz paņēmot ģimnāzijas karogu. 50 gadus tas rūpīgi tika saglabāts un, sākoties Nacionālajai atmodai, to Varakļānu vidusskola kā dāvanu saņēma no tālās Austrālijas.

Par ļoti vērtīgu materiālu ir uzskatāms bijušā varakļānieša, tagad Anglijā (Stokportā) dzīvojošā Jūlija Poča viņam adresētās prof. L. Latkovska (sen.), publicista B. Briškas u. c. Latgales kultūras darbinieku vēstules, kuras viņš nodevis muzeja rīcībā. J. Počs ir dāvinājis muzejam arī ļoti vērtīgu Latvijas vēsturei un kultūrai veltītu grāmatu klāstu, kas izdotas trimdas latviešu grāmatu apgādos.

Vairākus vērtīgu grāmatu sūtījumus muzejam ir veikusi Austrālijā dzīvojošā bijusī varakļāniete (no Lazdiniekiem) Veronika Šmite (dz. Svilāne). Radiostacijas »Brīvā Eiropa« korespondents Dainis Mjartāns un raidījuma »Latgolas bolss« vadītājs Andrejs Svilāns (Andris Strods-Sērmais) ir nodevuši muzeja rīcībā vairākus vērtīgus Latgales vēsturei un kultūrai veltītus materiālus.

Muzeja ekspozīciju ar dažādiem novada sadzīves priekšmetiem ir papildinājuši varakļānieši D. Bruzgule, Z. Kanča, V. Poļaka, D. Igoļņika, V. Justs, A. Strods un citi, bet muzeja ekspozīcijas iekārtošanā piedalījās mākslas zinātnieks Pēteris Savickis, Daugavpils mākslas koledžas audzēkne Ilze Strode, kultūras nama māksliniece Gunta Sidorova u. c. LLU docents Artūrs Garančs muzejam uzdāvināja videokasetes ar Varakļānu vēsturisko notikumu videomateriāliem.

2000. gadā par pils pārvaldnieci un novada muzeja vadītāju kļuva Terese Korsaka, kura beigusi Rēzeknes Mākslas koledžu. Enerģiskā vadītāja ir ļoti daudz izdarījusi pils un muzeja labiekārtošanā – sakopta pils apkārtnē, izgatavoti daudzi jauni stendi un vitrīnas. Muzejā regulāri notiek izstādes un citi pasākumi.

Varakļānu pils ir Latvijas muižu un piļu asociācijas locekle, un 2001. gadā to apmeklējuši ap 2600 muižu un piļu apceļotāju.

DEKŠĀRU PAGASTA MUZEJS

Dekšāru pagasta muzejs atklāts 1996. gada 4. maijā, pateicoties Dekšāru pagasta padomes iniciatīvai un tās priekšsēdētāja Jāņa Benislavska un pagasta bibliotekāres Antoņinas Skurules aktīvam atbalstam. Tas izpaudās gan muzeja telpas izbrīvēšanā, gan muzeja iekārtošanai nepieciešamo rekvizītu izgatavošanā un iegādē.

Pirmmateriāli muzeja ekspozīcijām gadu gaitā bija uzkrājušies Dekšāru skolas novadpētniecības pulciņa darbības rezultātā. Muzeja materiālu papildināšanā aktīvi iesaistījās daudzi dekšārieši: pensionētās skolotājas Valentīna Briška, Helēna Hofmane, Veronika Strode, Eleonora Sondore, bijusī Atspukas bibliotekāre Lonija Puisāne, represēto Zelmeņu un Locānu ģimenes u. c. Vērtīgus trīsdesmito gadu preses materiālus un grāmatas muzejs ieguva no Dekšāru skolas kādreizējā direktora Norberta Madžuļa arhīviem ar viņa radnieces Veronikas Latkovskas starpniecību.

Muzejā pamazām uzkrājās materiāli gan par pašiem ievērojamākajiem no pagasta vides nākušajiem cilvēkiem – literātiem Albertu Sprūdžu, Aleksandru Garanču, Leonardu Latkovski, Jāni Broku, sabiedrisko darbinieku Franci Zepu, juristu Dominieku Garanču, mākslinieku Konstantīnu Broku, prāvestiem Jāni Svilānu un Vaclavu Ereli, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieriem Jāni Strodu un Otto Bērziņu, gan par ierindas lauku darba darītājiem un lopkopējiem kolhozu laikos. Pārlicinoši pagasta vēstures liecinieki ir preses materiāli, kuri savākti un uzkrāti jau no 1950. gada un apkopoti gan stendos, gan daudzos albumos. Ļoti vērtīgas ir fotogrāfijas, kas ataino pagasta cilvēkus un viņu dzīvi neatkarīgās Latvijas laikā, kara un pēckara periodā, mācīšanos Dekšāru skolā un dzīvi pēc tam.

Savu palīdzību muzeja iekārtošanai dāsni piedāvāja ārvalstīs dzīvojošie novadnieki: Staņislavs Svilāns un Veronika Šmite (Svilāne) Austrālijā, Jāzeps Svilāns un Pēteris Broks Kanādā u. c. Tālu ceļu mēroja saiņi gan ar mūsu novadnieku sarakstītajām grāmatām, gan ar daudziem citiem latviskiem izdevumiem, arī avīzēm un žurnāliem latviešu valodā.

Vecākie dekšārieši ar lielu interesi lasa gan Latvijas laikā, gan emigrācijā izdotās grāmatas, sevišķi atmiņu pierakstus. Interesanti un savdabīgi ir brāļu Staņislava un Jāzepa Svilānu atsūtītie senie rokraksti, kuru autori ir viņu senči Lazdiniekos.

Muzejā ir iekārtotas vairākas ekspozīcijas: »Ar Dīva vārdu« (par novada priesteriem), »Tālu no dzimtenes« (par represētajām ģimenēm), »Ar Lāčplēša Kara ordeni apbalvotie«, »Senie raksti Lazdiniekos«, »Tas sākās no ābece« (par Dekšāru skolas vēsturi), »No pagasta vēstures«, »Lauku dzīve« u. c. Plauktos izvietotas novadnieku sarakstītās grāmatas, pie sienām – kādreizējo pagasta cilvēku Konstantīna Broka, Emīlijas Klīdzējas, Pētera Sirmā gleznas.

Īpašs stends muzejā vēsta par tiem dekšāriešiem, kuri pēc tālākas izglītības iegūšanas atgriezušies dzimtajā pusē un kā kvalificēti speciālisti sekmējuši saimnieciskās un kultūras dzīves norises. Tie ir: inženieris Pēteris Justs, veterinārārsts Leopolds Naglis, zootehniķes Aija Kisirovska un Anna Latkovska, ekonomiste Valentīna Enikova, grāmatvedes Lonija Piļpuka (1932–2000) un Janīna Juste, kasiere Anastasija Locāne u. c.

Nozīmīgi ir sabiedriskie pasākumi, kurus savas darbības laikā organizējis Dekšāru muzejs. Tā atklāšanā kopā ar daudzskaitlīgu patreizējo dekšāriešu piedalīšanos bija izaicinātas un piedalījās pazīstamas personas: dzejnieki Andris Vējāns un Marta Bārbale; literatūrzinātniece Ilona Salceviča, žurnāliste Dzidra Sondore; J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja direktora vietniece Gaida Jablonska; rakstnieka J. Klīdzēja brālēns, medicīnas zinātņu doktors Pēteris Klīdzējs u. c. Zīmīgi, ka pirmais pār jaunā muzeja sliksni pārkāpa Mālnieku sādžā dzimušais katoļu baznīcas prāvests Vaclavs Erels. Savās atmiņās par vecākiem dalījās Lāčplēša Kara ordeņa kavaliera Jāņa

Stroda meita, ekonomiste Marija Pāle, represētā dzejnieka Vladislava Briuca dēls no Krievijas - Komi latviešu kopienas vadītājs, inženieris Juris Briucs. Muzeja atklāšanas pasākums noslēdzās Griuženiekos, Svilānu dzimtas kādreizējā dzīvesvietā, atzīmējot mākslinieces Emīlijas Klidzējas (Milces tēla prototips J. Klidzēja romānā »Dāvātās dvēseles«) astoņdesmitgadi, piedaloties Svilānu dzimtas vecākajam pārstāvim Augustam Svilānam (1909–1998). Griuženieku pļavā ar Dekšāru skolas audzēkņu spēkiem tika uzvests dramatisējuma fragments no »Dāvātajām dvēselēm«, jauki izskanēja A. Vējāna dziedātā »Brūnacite« ar J. Klidzēja vārdiem.

Tā kā no Dekšāru pagasta nākušais valodu profesors Leonards Latkovskis ir ne tikai rakstījis grāmatas un pētījis folkloru un valodu, bet arī (savās publikācijās) interesējies par t. s. sieviešu darīšanām – ēdienu gatavošanu un to receptēm, tad pagasta goda saimnieču saiets kopā ar sagatavoto ēdienu degustāciju 1996. gadā notika tieši L. Latkovska dzimšanas dienā – 14. septembrī. Prasmīgas godu saimnieces ar savu pieredzi, gaumes un garšas izjūtu allaž ir bijušas pieprasītas kāzās, bērēs un tamlīdzīgos lielos pasākumos. No Dekšāru pagasta pieredzējušākajām godu saimniecēm zināmas: Antonija Auziņa (1915), Paulīna Broka (1917), Virgīnija Strode (1922), Valentīna Jaško (1921), Tekla Broka (1927), Veronika Zeimule (1930), Genovefa Latkovska (1932), Anna Čāce (1939), Valērija Inča (1939), Valentīna Šostaka (1944). Visām viņām ir ierādīta pienācīga vieta pagasta muzejā.

Rakstnieka un publicista Donata Latkovska 85. dzimšanas dienas atzīmēšana Dekšāru muzejā 1997. gada septembrī pulcēja ne tikai viņu atcerošos vecos dekšāriešus, bet arī radu saimi: meitu Maiju Voveri no Rēzeknes, mazmeitu, juristi Ivetu Stuberovsku un brālēnu, pensionētu juristu Jāzepu Latkovski no Rīgas, māsasmeitu Janīnu Justi u. c. Šajā reizē Dekšārēs ciemojās un uzstājās Atašienes etnogrāfiskais ansamblis »Viraksne«, kuru vada kādreizējā Dekšāru skolas skolotāja Valentīna Mičule (Reinika). Iepriecinoši, ka drīz pēc šā pasākuma iznāca profesora Pētera Zeiles sarūpētā D. Latkovska grāmata »Nacionālā atmoda Latgalē« (LKC izdevniecība, 1999).

1998. gada 29. decembrī bija 90. dzimšanas diena rakstniekam Albertam Sprūdžam. Aukstajā ziemas dienā viņa piemiņa tika atzīmēta pieklusināti – ar grāmatu izstādi un pārrunām pagasta muzejā. A. Sprūdža grāmatas »Daugavas vēju atbalss« svinīga prezentācija ar dzejnieka A. Vējāna un rakstnieka meitas Ainas Ceburas piedalīšanos notika nedaudz vēlāk Varakļānu novada muzejā. Šī bija arī reize, kad rakstnieka meita apmeklēja Dekšāru muzeju un pārliecinājās, ka viņas tēvs savā dzimtajā pusē nav aizmirsts un tiek augstu vērtēts.

Valērija Solzemniece

MURMASTIENES NOVADPĒTNIECĪBAS MUZEJS

Pastāv kopš 1993. gada un ir iekārtots Murmastienes pamatskolā, divās nelielās telpās. Muzeja materiālu kārtošana uzticēta V. Solzemniecei – pensionētai skolotājai. Novadpētniecības darbā skolēnus vada ārpusklares darbu organizatore S. Zepa.

Kabinetā ir savākts diezgan plašs materiālu klāsts par skolotājiem, skolas radošākajiem absolventiem, novada personībām: baznīckungiem P. Strodu, M. Dukaļski, L. Ornicānu, žurnālistiem L. Gruduli, J. Margeviču, par filozofijas zinātnu doktoru profesoru A. Strodu, kultūrvēsturnieku – pedagogu F. Strodu, publicistu J. Broku-Eisāgu, par dzejniekiem J. Cakulu, M. Bārbali u. c.

Kabinetā lasāmi laikraksta »Varakļonīts« visi izdevumi, »Murmastienes Vēstis«, »Talsu vēstis« un citi laikraksti, materiāli par LKO kavalieriem – novadniekiem, skolas agrākā un jaunākā laika vēsturiskie materiāli.

No 1998. gada pavasara skolas piebūvē tika izkārtota plaša ekspozīcija sakarā ar skolas 90-gadi Murmastienes novadā, ko Cauņu kapu svētku reizē apmeklēja daudzi novadnieki. Tika nolemts

2002. gadā pirmā pavasara talka Murmastienē. Otrā rinda no kreisās Martas Bārbales māsa Zinaīda ar meitām Mārīti un Margaritu, Valērija Solzemniece, dzejniece Marta Bārbale, Jānis Šteinerts, pagasta padomes priekšsēdētāja Modra Vilkausa, Murmastienes pamatskolas direktore Veronika Patmalniece. Fonā dzejnieces Martas Bārbales mājas »Skalbjudambji«

šo tradīciju turpināt – organizēt muzeja apmeklēšanu kapusvētku dienā. Muzejā ir daudz fotogrāfiju (vērtīgākās veco laiku tiek palielinātas) par skolas dzīvi, par izstādēm, par kultūras dzīvi Murmastienē, kas spilgti ilustrē notikumus agrāk un tagad. Materiāli pārsvarā tiek kārtoti mapēs.

Murmastienes pusē ir labas maija mēneša dziedāšanas tradīcijas pie krucifiksa, kurās piedalās arī skolas bērni, sevišķi tie, kuriem ir labas balsis. Par to liecina dziesmu skanējumi pasākumos, arī mūzikas pavadījums, – muzikantu mūsu novadā ir bijis diezgan daudz. Ir uzsākta fotogrāfiju un izziņas materiālu vākšana par muzikālajiem Murmastienes novada ļaudīm.

1998. gada novembrī izstādē Rīgā Madonas rajona ekspozīcijā »Cildens mans novadiņš« pārstāvēti tika arī Murmastienes pamatskolas novadpētniecības materiāli par dzejnieci M. Bārbali, filozofijas zinātni doktoru profesoru A. Strodu un kultūrvēsturnieku F. Strodu. Madonas rajonam tad tika piešķirta 1. vieta.

Latvijas Republikas 80. gadadienai par godu skolā tika iekārtota materiālu izstāde »Mazs bij' tēva novadiņš«.

Novadpētniecības kabinetā tiek rīkoti arī citi tematiski pasākumi: adventes vainaga gatavošana (1998), piemiņas brīdis aizgājējas novadnieces B. Nagles godam (1998. decembrī), dzejas dienas 1998. gada novembrī sakarā ar tautskolotāja dzejnieka Jāzepa Cakula simtgadi u. c. Senlietu vākšanā vienmēr atsaucīgs palīgs ir Vitālijs Trušelis no Zepu ciema. Novadpētniecības kabineta vajadzības vienmēr ar izpratni atbalsta skolas vadība: direktore Veronika Patmalniece, skolas saimnieks Jānis Broks un pagasta padomes priekšsēdētāja Modra Vilkausa, kā arī Antons Solzemnieks.

NOVADA LAIKRAKSTI

Aina Jaunzeme

»VARAKĻŌNĪTS«

1994. gada martā iznāca novada laikraksta »Varakļonīts« pirmais numurs. Tā idejas autors – Varakļānu vidusskolas skolotājs Jānis Pilpuks. Viņa ieceri palīdzēja īstenot skolotāja Genovefa Melne ar SIA »Meļņi« starpniecību.

Laikraksta pirmajā numurā tās redaktori raksta: »Cerams, ka vietējais laikraksts rosinās Varakļānu novada sabiedrisko, saimniecisko un kultūras dzīvi. Laikraksta slejās Jūs gūsiat informāciju par mūsu pilsētas un novada aktuāliem notikumiem, iepazīsities ar novada vēstures svarīgākajiem notikumiem un ievērojamiem cilvēkiem.«

Jānis Pilpuks un Genovefa Melne par laikraksta redaktoriem strādāja līdz 1996. gada septembrim, korektore bija Ingrīda Melne. Pirmo redaktoru darbu turpina Varakļānu vidusskolas skolotājas Aina Jaunzeme un Sanita Zaburdajeva. 1998. gadā mainījās avīzes izdevēji, tagad to izdod atklātais sabiedriskais fonds »Varakļonīts«.

Laikraksta »Varakļonīts« redaktori: 1. rindā no kreisās: Aina Jaunzeme, Genovefa Melne. 2. rindā: Jānis Pilpuks, Sanita Zaburdajeva

»Varakļoņša« slejās lasāmi raksti par ļoti daudzveidīgiem tematiem: pašvaldību darbību, politiskajām norisēm, nodarbinātību, veiksmīgu uzņēmēju un zemnieku saimniecisko darbību, skolu dzīvi, jaunsargu kustību, reliģijas, ētikas un morāles problēmām, kultūras dzīvi, sportu, medicīnu, veterinārmedicīnu, kā arī policijas ziņas. Būtisks pastāvīgs temats – novada vēsture, ievērojamu cilvēku atcere.

Laikraksts nevarētu pastāvēt bez iedzīvotāju un organizāciju atbalsta. Lielu atbalstu tas vienmēr ir saņēmis no Varakļānu pilsētas domes, SIA »Kolors«, IU »Vilniši« un SIA »JILSS« »Varakļoņšam« ir arī savi pastāvīgie korespondenti – varakļānieši Jānis Pilpuks, Genovefa Melne, Veronika Selicka, Dzidra Bruzgule, Ēvalds Leons, Tekla Vanaga, Andris Zosārs, Gunārs Gabrišs, Juris Vēveris u. c. Savas publikācijas atsūta arī murmastieniēši Marta Bārbale, Jānis Gruduls, Valērija Solzemniece, attālākie novadnieki: talsinieks Jānis Broks-Eisāgs, ķekavietis Jānis Broks, kalsnavietis Ādolfs Borbals, jēkabpīlietis Aleksandrs Pauniņš, aizkrauklietis Anatolijs Stafeckis u. c. »Varakļoņš« saņem rakstus arī no ārzemēm.

Kamēr vien būs rakstgribētāji un iedzīvotāju interese, pastāvēs arī »Varakļoņš«.

Valērija Solzemniece

»MURMASTIENES VĒSTIS«

Murmastienes pagasta pašvaldības avīze, kas iznāk kopš 1995. gada februāra.

Pirmajā numurā tika publicēts M. Bārbales dzejolis »Murmastiene«, V. Solzemnieces apcere »Kāds virsraksts mūsu dzīvei«, kurā autore mēģina izdomāt dzīves *virsrakstus* pagasta slavenākajiem amatniekiem, reizē rosinot visus būt radošiem, darbīgiem, vēloties, lai »Murmastienes Vēstis« kļūtu par spilgtu pagasta vēstures, kultūrvēsturisko notikumu atspoguļotāju.

Avīzi rediģē pagasta padomes priekšēdētāja. Regulāri informāciju sniedz skolas ārpusstundu darba organizatore S. Zepa, atsaucīga ir pagasta bibliotēkas vadītāja Teresija Ivenkova. Pirmajos gados par kultūras pasākumiem rakstus iesūtīja, kā arī pagasta kultūras dzīvē iedibināja vairākas labas tradīcijas (amatnieku, rokdarbnieku darbu izstādes; nodibināja un vadīja arī folkloras ansambli) kultūras darba organizatore I. Dukaļska (līdz 1998. gadam) Vēlāk šo darbu citā virzienā izvērsī kultūras darba organizatore Z. Veipa.

Bez Martas Bārbales kultūrvēsturiskajām apcerēm un tematiskās dzejas grūti iedomāties avīzes pastāvēšanu.

Ikmēneša izdevumā tiek atspoguļoti materiāli par Murmastienes pagasta un skolas aktuālākajām novadpētniecības aktivitātēm. Sabiedrība tiek iepazīstināta ar novada pētniekiem. Pagasta padome sveic vietējos iedzīvotājus ievērojamās dzīves jubilejās, sniedz informāciju, izziņas materiālus par notiekošo pagasta pašvaldībā. Diemžēl maza ir pagasta intelīgences atsaucība, reti tiek iesūtīti raksti, toties nezūd vēlme redzēt lielāku autoru skaitu.

Par atsaucību rakstu iesūtīšanā esam pateicīgi Talsos dzīvojošajam mūsu novadniekam Jānim Brokam-Eisāgam. Atsaucīgs ir skolotājs Jānis Gruduls, kura dzeja bieži tiek izmantota satura dažādošanai.

Lasītāju uzmanību piesaista intervijas ar cilvēkiem, apsveikumi jubilejās u. c. Labas atsauksmes par avīzes noformējumu un saturu ir arī no novadniekiem un lasītājiem citos pagastos. Tas uztur mūsu varēšanu.

KULTŪRVĒSTURISKI PIEMINEKĻI VARAKĻĀNOS

Jānis Pilpuks

GRĀFS MIHAELS BORHS

(1753–1811)

18. gs. Polijas valsts darbinieks, dabaszinātnieks un literāts, Varakļānu muižas īpašnieks grāfs Mihaels Jans Borhs dzimis 1753. gada 30. jūnijā.

Kā liecina vēstures avoti, Borhu dzimta ir viena no senākajām feodāļu dzimtām Eiropā. Tās pirmsākumi meklējami Itālijā, Neapoles karalistē, no kurienes tā ieceļojusi Vācijā, Vestfāles novadā. 18. gs. līdz ar krustnešiem Borhi ieceļo Livonijā. 1472. gadā viens no šīs dzimtas pārstāvjiem tiek ievēlēts par Livonijas ordeņa mestru. »Latviešu konversācijas vārdnīcā« lasām: »Borhs Bernts fon der, 38. Vācu ordeņa mestrs Livonijā, dzimis Ķelnē, 1451. gadā. Vēzenbergas konventa loceklis, 1471. gadā Alūksnes komturs, veda nesekmīgus karus ar Krieviju (1478., 1480., 1481. g.), kāpēc ordeņa brāļi spieda Borhu atteikties no mestra amata.«

18 gs. Borhu dzimtas vārds atkal parādās uz vēstures skatuves un saistās galvenokārt ar grāfa Mihaela Borha darbību. Kā vēsti dažādi avoti, Mihaels Jans Borhs pabeidzis studijas privileģētajā poļu aristokrātijas mācību iestādē »Collegium pium«, uzsāk militāru karjeru Lietuvas Lielkņazistes kājnieku gvardē. Tuvība ar Polijas karaļa galmu (Mihaela tēvs ir bijis valsts kanclers), kā arī ar pašu karali Staņislavu Poņatovski (kurš valda ar Staņislava II Augusta vārdu), ļauj M. Borham strauji virzīties pa militārās karjeras pakāpieniem.

Grāfs Mihaels Jans Borhs

Kad 1771. gadā karaļa pretinieki (konfederāti) mēģina Staņislavu II sagūstīt un piespiest atteikties no troņa, Lietuvas kājnieku gvardes kapteinis M. Borhs varonīgi aizstāv savu patronu un tiek ievainots. Šo notikumu viņš vēlāk apraksta poēmā »Polijas karaļa Staņislava II Augusta laimīgā izglābšanās« (izdota 1791. gadā Varšavā). 1776. gadā karalis M. Borhu paaugstina par huzāru pulkvedi un uzdod veikt diplomātisku misiju Itālijā un Maltā. Pēc atgriešanās Varšavā viņš turpina militāro dienestu un drīz vien tiek paaugstināts par *ģenerālporučiku* un iecelts par Lietuvas karaspēka ģenerālkvartirmeistaru. 1786. gadā viņš kļūst par kara departamenta pastāvīgās padomes locekli (kara ministru). Visos šajos amatos M. Borhs bauda pilnīgu karaļa uzticību un labvēlību. Diemžēl paša karaļa politiskais stāvoklis kļūst arvien nestabilāks, jo Polijas valsts lietās sāk iejaukties spēcīgākās kaimiņu lielvalstis, sevišķi Krievija. Jau 1772. gadā notiek Polijas pirmā dalīšana, kuras rezultātā Latgale (Inflantija) nonāk Krievijas varā, bet 1795. gadā karalis Staņislavs Augusts Poņatovskis ir spiests atteikties no troņa.

Taču vēl pirms tam, 1783. gada 28. martā, Borhu dzimta saņem kārtējo atzinību – tai tiek piešķirts grāfu tituls (»Диплом на графское Римской империи достоинство«). Krievijas cars uz šo apbalvojumu gan raugās ar zināmu augstprātību un nepatiku, tomēr šo titulu respektē. Turpmāk visi Borhu pēcnācēji tiek godināti par grāfiem un grāfienēm.

Pēc diplomātiskās misijas Anglijā 1790. gadā grāfs M. Borhs atsakās no sabiedriskās darbības un apmetas uz dzīvi Varakļānu muižā, kur pavada pēdējos divdesmit dzīves gadus. Viņa īpašumā šeit ir 110 427 desetīnas zemes ar 806 zemnieku (kļaušinieku) saimniecībām un 6311 iedzīvotājiem. M. Borham piederējuši tagadējie Varakļānu, Gaļānu, Stirnienes, Atašienes un Barkavas pagasti.

Jau 1783. gadā M. Borhs Varakļānos ir uzsācis mūra pils celtniecību, uzticot šo darbu veikt itāļu arhitektam Vinčenco Macoti. 1789. gadā pils bija gatava: iegarena ķieģeļu un akmens celtne ar augstāko trīsstāvu jomu vidū, ko vainago tornis ar galeriju (līdz mūsdienām nav saglabājies).

Apkārt pilij tiek iekārtots romantiska stila parks ar augļu dārzu un oranžēriju centrā, liepu prospektiem, mākslīgajām saliņām un diķiem. Parkam cauri vijas dzidrš strauts, kura krastus vieno arkveida tiltiņi. Visapkārt smaržo ziedi un vītero putni. Šī skaistuma iedvesmots, grāfs uzraksta apceri »Varakļānu sentimentālais dārzs« (izdota 1795. gadā Varšavā). Tajā alegoriskā formā risinātas jauna cilvēka dzīves ceļa izvēles problēmas. Borha fantāzija šeit uzbur gan tempļus (Miršu, Draudzības, Mīlestības, Tikumu, Slavas, Mūžības), gan salas (Prieka, Novērojumu), gan altārus un pat Elizejas laukus. Mihaels Borhs bija klasicisma mākslas cienītājs, apgalvojot: »Mākslai jābūt cēlai, jāveicina tikumi un vēlēšanās dzīvot noderīgu dzīvi.«

Vienlaicīgi ar pili tiek uzceltas saimniecības ēkas, zirgu staļļi, ūdensdzirnavas, kā arī medību namiņš tagadējā Jumpravkalniņā. Borhs bija iecerējis arī lielas mūra baznīcas celtniecību, kas lieluma ziņā būtu līdzinājusies tagadējai Aglonas bazilikai, taču savā dzīves laikā nav spējis šo ieceri īstenot. Jādomā, ka galvenais iemesls tam ir bijis naudas trūkums. Baznīcu, tiesa, mazāku, nekā bija iecerēts, uzceļ viņa dēls Karols.

M. Borha interešu loks ir ļoti plašs. Līdztekus literatūrai un vēsturei viņš interesējies par dabas zinātnēm, ģeoloģiju, medicīnu. Veicot diplomāta misiju Itālijā, viņš nododas Sicīlijas salas minerālu un iežu izpētei. Rezultātā tiek savākta plaša kolekcija un publicētas vairākas zinātniskas grāmatas. 1776. gadā Dižonas Zinātņu akadēmijā tiek nolasīts Borha traktāts par *indikatoraugiem*, kuri norādot uz dzelzsrūdas klātbūtni zemes iežos. Borhs bija iecerējis pēc franču parauga poļu valodā izdot plašu zinātnisku enciklopēdiju. Viņš ir bijis arī daudzu tā laika Eiropas valstu zinātņu un mākslas akadēmiju loceklis. Atzīstot viņa nopelnus dabas zinātņu attīstībā, kāda no okeāna bezmugurkaulaino sugām ir nosaukta viņa vārdā – Bicaratina borchi.

Grāfs Borhs ir veicis arī plašu saraksti ar ievērojamiem laikabiedriem: zinātniekiem, rakstniekiem un valstsvīriem. Šī sarakste, kā arī daudzi saimnieciskie dokumenti, tostarp arī daži

no ordeņa valsts laikiem, līdz pat Pirmajam pasaules karam glabājās Varakļānu muižas arhīvā (tas izvests uz Krieviju, vēlāk Poliju).

M. Borha dzīvesbiedre bija Baltijas ģenerālgubernatora Brauna meita Eleonora, kura dāvājusi grāfam trīs dēlus – Karolu, Juzefu un Aleksandru, kā arī četras meitas – Sofiju, Inesi, Izabellu un Aneti. Eleonora bijusi ļoti skaista un izglītota sieviete. Viņas jaunības vārds un uzvārds – Eleonora Brauna – ir iemūžināts divu pusmuižu (folvarku) nosaukumos: Eleonorhoff (Eleonoras pusmuiža, arī Ķaringava) un Braunhoff (Brangava).

Grāfs M. Borhs ir miris vēl samērā jauns – 57 gadu vecumā 1811. gada 13. janvārī (pēc vecā stila 1810. gada 31. decembrī). Kādas slimības ir piemeklējušas viņu, nav zināms. Taču savā testamentā, kas uzrakstīts 1809. gada 29. decembrī, grāfs sniedz lietišķus norādījumus, kā vadāmas viņa bēres un kā rīkoties ar viņa mirstīgajām atliekām: »... Kā tikai Dievam atdošu dvēseli, tā pēc trijām dienām un naktīm, kad liķis sāk trūdēt, apbedīt bez kādas bērū greznības, lai labie darbi man sagādā svētlaimi. Kad baznīcas ceremonija būs pabeigta, tad gribu pie saviem senčiem un pēcnācējiem atdusēties, bet, ja tas nebūtu ļauts, tad manas mirstīgās atliekas nolikt katoļu kapsētā blakus manam draugam V. Macoti. Kad būs uzcelta kapliča, pārvest uz to un iemūrēt velvē, kas no akmens kalta. 6 (seši) vecākie, kas būs no pagasta izvēlēti, aiznesīs mani uz kapiem. Viņiem bez ēdiena un dzēriena nozīmēju katram 10 rubļus, saku desmit. Priekš aizlūguma un zvaniem Varakļānu baznīcā nozīmēju 50 rubļus, bet atsevišķi Gaļānu, Stirnienes, Barkavas, Viļānu, Preiļu un Rēzeknes baznīcām – katrai pa 25 rubļi.«

Jāatzīmē arī, ka testamentā grāfs netieši liedz Eleonorai no jauna apprecēties, – pretējā gadījumā viņa zaudē visas īpašuma tiesības.

1814. gadā ir uzcelta kapliča un zem tās pagraba velvēm, izpildot aizgājēja gribu, tiek novietots viņa zārks. Gadu gaitā blakus viņam mūža māju rod arī uzticīgā sieva Eleonora, dēls Karols ar sievu un viņu dēls Anatolijs. Tomēr jāatzīmē, ka viņu pīšļiem nav bijis miera. 1919. gadā, lielieku valdīšanas laikā, grāfu dzimtas kapenes laupīšanas nolūkos tiek uzlauztas. Mirušo kaulus nolemj aizvest uz purvu, taču, par laimi, nepaspēj to izdarīt. Šis barbarisms atkārtojas padomju okupācijas gados, kad sv. Viktora kapliča tiek ierīkota graudu noliktava, bet pagrabtelpas pilnīgi izdemolētas un mirušo kauli mētājas kapličas apkārtnē.

Varbūt tikai tagad, kad kapliča ir atkal nodota katoļu draudzei, mirušo Borhu kauli savākti un novietoti kapelas pagraba sarkofāgu vietās un kapela savesta priekšzīmīgā kārtībā, varam droši teikt: »Miers viņu pīšļiem.«

Pēteris Savickis

GRĀFA MIHAELA BORHA ĢERBONIS

Ģerboņa nozīmīgākā daļa – vairogs, saskaņā ar grāfa kārtas tradīciju, atveidots lielas sermuliņu mantijas fonā. Tās vainagojumā trīs bruņu cepures, kas norāda uz bruņniecības cilmi. Grāfa sencis Bernts Borhs bijis trīsdesmit astotais Livonijas ordeņa mestrs (1472–1483). Vīrs bruņucepurēm atveidoti grāfa kroņi un heraldiski putni – abās malās grifi, bet vidū grāfa dzimtas galvenais simbols – krauklis. Šo gudro un drosmīgo putnu heraldikā sastop samērā bieži. Kurzemes hercogu Bironu ģerbonī astoņpadsmitajā gadsimtā rotājis krauklis ar trim zelta ozolzilēm knābī. Kā pilsētas simbols ģerbonī attēlots krauklis arī Preiļiem, ko savā laikā pārvaldīja Borhu dzimta. Te jāpiemin arī Varakļānu pilsētas ģerbonis ar lapsu kā veikla diplomāta simbolu (kāds bijis M. Borhs).

Kompozīcijas centrā ģerboņa vairogs sadalīts septiņos lielākos laukumos. Pašā vidū uz mazāka zelta vairodziņa: trīs melni putni – kraukļi. Vairoga labās puses augšējais stūris trīsreiz mazākās rūtīs.

Grāfa Mihaela Borha bibliotēkas grāmatzīme. 1790. gadā izdotās bibliotēkas ekslibra pamatā ir grāfa M. Borha ģerboņa motīvs, ko ietver klasicismam raksturīgs zaļoksna ozola stumbra un ciprešu birzes zīmējums. Tas ir viens no senākajiem grāmatzīmes paraugiem Latvijā

Attēls no L. Klingspora «Baltisches Wappenbuch»,
Stokholma, 1882

Grāfa Borha senču dzimtas ģerbonis

Katrā no tām kāds simbols. (Malta ordeņa krusts, Andreja krusts, Baltais ērglis u. c.), kas varētu apzīmēt grāfa saņemtos apbalvojumus. Blakus atzinības izpausmju apliecinājumam pa kreisi – viens no grāfa kroņa paveidiem.

Vairoga vidusjoslā divi šaurāki laukumi, pa labi ar tekstu »*Tres in uno*« (trīs simboli vienā). Šī devīze, kā arī teksts ģerboņa pamatnē - »*Omne trinum perfectum*« (trejādībā vienmēr pilnība), liecina, ka grāfs sekojis 18. gs. izplatītajam mitoloģiskās svētās trīsvienības idejas plašākam tulkojumam. Ievērojamais tā laika filozofs Hēgelis savu mācību galvenokārt pamatoja trīs dalījuma sistēmas pierādījumos.

Ģerboņa centrālo vairogu abos sānos balsta vairoga turētāji, labajā pusē – karotājs ar zobeniem Vācu ordeņa bruņinieku tērpā un šī ordeņa krustu standartā norāda uz slaveno senci – Vācu ordeņa mestru 16. gs. – Berntu Borhu. Kreisajā pusē – Polijas karalistes simbols – ērglis ar valdnieka zizli un iniciāļiem »SR« (Stanislaus Rex – Staņislavs karalis) standartā, liecina par M. Borha labvēļa, pēdējā Polijas karaļa Stanislava Poņatovska izcilo nozīmi grāfa dzīvē.

Ģerboņa krāsas: sarkana, melna, zila, zelta, sudraba.

Pēteris Savickis

ARHITEKTS VINČENCO MACOTI

(1756–1798)

Itāļu arhitekts un dārzu mākslinieks Vinčenco Macoti (Vincenzo Mazotti) darbojies Varakļānos astoņpadsmitā gadsimta otrajā pusē kā vietējā dzimtkunga grāfa Mihaela Borha īpašumu celtni projektētājs. Viņš veidojis Varakļānu muižas pils, tās parka, tāpat saimniecības ēku, kā arī tuvākās apdzīvotās vietas – Varakļānu miestīņa centra ansambļus. Pēc viņa projekta celta Borhu ģimenes mauzoleja kapela un Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanai veltītā baznīca. Iespējams arī, ka viņš projektējis Varakļānu kroga celtnes vidējā korpusa rekonstrukciju.

Savas celtnes un ansambļus arhitekts projektējis un īstenojis klasicisma stilā. Pēc baroka dekoratīvi pārbagātās greznības un ārišķībām jaunais virziens ienesa uzbūves skaidrību un formu līdzsvaru, īpaši uzsverot lietderības nozīmi. Macoti ir klasicisma stila celmlauzis ne tikai Latgalē, bet arī viens no pašiem pirmajiem šī stila ieviesējiem Latvijas arhitektūrā.

Arhitekts dzimis Romā 1756. gada 1. maijā, mācījies mākslas akadēmijā, darbojies Varakļānos līdz mūža beigām. Miris 1798. gada 25. maijā. Saņēmis titulu – Polijas karaļa padomnieks, galma kalpotājs, kamerdiners.

Pagaidām nav izdevies iegūt sīkākas ziņas par arhitekta dzīves gaitu. Neatbildēts paliek jautājums, – kā Macoti nokļuvis Varakļānos. Varbūt iepazīties ar M. Borhu viņa diplomātiskās misijas laikā Itālijā 1776.–1777. gadā? Iespējama arī ieceļošana no Varšavas, kur, tāpat kā daudzās Eiropas valstu galvaspilsētās, darbojās itāļu arhitekti. Noslēpumā paliek arī apstākļi, kas atvilinājuši talantīgo arhitektu no saulainās zemes ar senas kultūras spožumu un piesaistījuši viņu ziemeļzemes purvainam līdzenumam, liekot te uzticīgi kalpot tik daudzus gadus. Ko grāfs domājis, iekālot arhitektam vēltajā epigrāfā vārdu *vīrišķība*?

Saskaņā ar rakstītām ziņām, Macoti apglabāts Varakļānu katoļu kapos (tajā vietā, kur tagad atrodas baznīca). Ir dzirdēti nostāsti, ka ļaudis atcerējušies redzētu pie kāda koka piestiprinātu plāksni ar arhitekta kapa vietas norādījumu. Pieļaujama arī iespēja, ka arhitekta Vinčenco Macoti mirstīgās atliekas pārapbedītas Borhu sv. Viktora kapelā, jo kriptā zem grīdas limeņa konstatēti vairāki apbedījumi. Tā liek domāt arī ieraksts M. Borha testamentā: »Kad baznīcas ceremonija būs pabeigta, tad gribu atdusēties pie maniem senčiem un pēcnācējiem, bet ja tas nebūtu iespējams, tad manas mirstīgās atliekas novietot katoļu kapsētā blakus manam draugam Macoti. Kad būs uzcelta kapliča, pārnest uz to un iemūrēt velvē, kas apkalta ar akmeņiem.«

Pēteris Savickis

VARAKĻĀNU MUIŽAS ANSAMBLIS

Latvijas teritorijā lielāki muižu centri sāk veidoties tikai astoņpadsmitajā gadsimtā. Senāk muižnieku dzīvojamās ēkas līdzinājās zemnieku būvēm, būdamas tikai iespaidīgākas savos izmēros. Līdzīga varēja būt arī Polijas galma lielkancleram piederošās Varkas muižas apbūve, viņa dēla, vēlākā Varakļānu muižas īpašnieka, Mihaela Borha dzimšanas vieta. Laiku mainībā Borhu dzimtas arhīva materiāli nozaudēti, tādēļ jāizlīdzas ar pieņemtām aplēsēm un secinājumiem.

Zinot, ka Borhiem piederēja liela pils Varšavā (tagad Polijas katoļu augstākā garīdznieka – Primasa – rezidence), varētu pieņemt, ka lielkancleram Johanam Borham Varkas muiža bijusi vasaras rezidence medību pils mežainajā Pielubāna apvidū. Dalot mantojumu, lielkanclers savā testamentā saskaņā ar tradīciju galveno no muižām atstāj vecākajam dēlam. Tādējādi Varkas muižu saņēmis Mihaels, bet jaunākajam dēlam Juzefam atvēlēts Preiļu novads. Kā Varakļānu, tā Preiļu muižas rosīga attīstība attiecināma uz astoņpadsmitā gadsimta otro pusi. Tas ir laiks, kad lielkanclera Johana Borha testaments jau ir atvērts.

Izplatoties kapitālisma saimniecības veidam, feodāli rosīgāk attīstīja savu muižu ražošanas nozares, kas savukārt veicināja izvērstu celtniecību. Šai posmā varētu būt aizsākusies Varakļānu muižas vēsture.

Varbūt, ka iecere par dzimtas sēdekļa pārcelšanu no nomalē esošās un dziļu mežu ieskautās Varkas muižas uz vietu ar vairāk iekoptu zemi, pie Rīgas–Varšavas satiksmes ceļa jau bijusi agrāk izlolota. Par to liecina pārdomāta un strauja jaunā muižas centra tapšana Varakļānos. Šādu norisi apstiprina gan plānojums, gan celtņu projekti un būvniecības veids, tāpat pielietoto materiālu viendabība.

Par muižas ansambļa celtniecības laiku liecina uzraksts muižas pils parādes fasādē – »*Inchoatum anno 1783–1789 perfectum*« (sākta celt 1783, pabeigta 1789). Iespējams, ka pils nebija pati pirmā celtne jaunajā muižas centrā, taču pils būves pamatu ieguldīšanas laiks sakrīt ar Mihaela

Varakļānu muižas »Siera tornis« 1926. un 2002. gadā

Borha stāšanos laulībā ar ietekmīgā Vidzemes ģenerālgubernatora Brauna meitu Eleonoru. Kāzās Rīgas rāte jaunlaulātajiem dāvinājusi zelta karieti un sudrabkaļu darinātu greznu trauku komplektu. Pieļaujams, ka bagātās līgavas pūrā tāpat bija zelta dālderis, kas sekmēja kopīgās ģimenes ligzdas – jaunās pils būvdarbus.

Varakļānu muižas centru uzskata par vienu no lielākajiem šāda veida arhitektūras ansambļiem Latgalē. Līdzīgi, kā skaistumam domātajā parkā atrasta vieta ābeļdārzam, muižas celtnu grupējums arī ir saderīgi izkārtots. Parādei, godam domātā vide saskaņīgi apvienota ar ikdienišķās darbības teritoriju. Tuvākajā pils apkaimē iedzīvojušās saimniecības ēkas: pagrabs, mazgātava, klēts, nedaudz atstatu pat kūts. Viss ēku grupējums no piegulošās teritorijas nodalīts vai nu ar upīti, vai dziļu aizsarggrāvi, kas tagad lielākoties saglabājies kā izžuvusi gultne.

Stalji un klēts, kā daudzviet muižu ansambļos, izvietoti tuvu parādiskajam priekšējam pagalmam. Arhitekts tiem pievienojis vēl rotondas tipa* pagraba ēku ar konusveida jumtu, arkatūru** joslas rotājumu un nelielu portiku***. Šai ēkai reti sastopama konstrukcija – vienai celtni iekšā iebūvēta vēl otra ar masīvu laukakmeņu sienu. Iespējams, ka tā lietota kā saldētava. Celtnes uzbūve liecina, par tās izmantotašanu noliktavas (pagraba) vajadzībām. Iespējams, ka tajā uzglabāts siers, tādēļ arī tautā saglabājies nosaukums »Siera tornis«. Savdabīgā celtnē sabrukusi pēckara gados.

Stallis, kas atradās uz vienas ass ar muižas pili, bijusi liela celtnē, tā ieslēgusi no visām pusēm četrstūrīgu pagalmu. Vārti šai kompleksā bijuši izdaļoti ar arku un kolonnām. Daļā no saglabātās celtnes darbojas pienotava, kas trīsdesmitajos gados bija viena no lielākajām Latvijā. Muižas klēts ir liela ēka (tagad daļēji pārbūvēta), kurā vēl līdz 2. pasaules karam bija saglabājušies masīvi ozolkoka apcirknī divstāvu mājas augstumā. Mihaels Borhs bijis rosīgs labības audzētājs, ieviesis pat neredzētas jaunas šķirnes – lucernu un lupīnu. Vēlāk vecā klēts bija pielāgota linu fabrikas galvenajam ražošanas korpusam.

Turpat blakus pilij atradusies smēde. Šķiet dīvaini un nesaderīgi, taču kalves laktas zvani nav bijuši domāti romantiskas noskaņas radišanai, kā tos savās kompozīcijās ieaudis dažs tā laika skaņradis. Izrādās, ka grāfu pašu piesaistījusi metālapstrāde un viņš aizrāvēis ar dažādiem eksperimentiem. Apkaimē šī smēde vienīgā lepojusies ar prasmi vara kalšanas mākā. Droši vien tepat izkalts arī Borha izdomātais karietes uzbūves pilnīgums, kas kučierim ļāvis veikli manevrēt.

Muižas pilij kā sava laika vietējās dzīves centram un pārvaldes simbolam bija jāliecina par varas turētāja godību, tādēļ aristokrātijas mitekļi nereti lepojās ar ārišķīgu greznumu, kas mūsdienās piesaista vienmēr steidzīgos tūristus: jo vairāk kādai pilij rotājumu, jo skaļāki izbrīnas saucieni. Varakļānu muižas pils, līdzīgi citām klasicisma celtnēm, saista ar saskaņīgiem

* rotonda – (lat. rotundus > it. rotonda) – apaļš

** arkatūra – (vācu val. Arkatur) – nelielu dekoratīvu arku rinda, kas rotā celtni ārējās vai iekšējās sienas

*** portiks – (lat. porticus) – atklāta celtnes daļa, kas balstīta uz kolonnām vai stabiem. Parasti atrodas ēkas ieejas daļā.

izmēriem, ar skaidrām formām un cildenu vienkāršību. Efektīga pārsteiguma vietā šī stila celtnes uzrunā ar harmoniska miera noskaņu. Te jāpiebilst, ka Romas arhitekta Macoti projektētās un daļēji uzceltās celtnes pieder pašiem pirmajiem astoņpadsmitā gadsimta klasicisma pieminekļiem Latvijas teritorijā. Jaunajā stilā skaistais apvienojas ar lietderīgo. Klasicisma idejas atzina prāta neierobežotās iespējas, attīstīja pētniecisko garu, augstu vērtēja praktisko darbīgumu. Mihaels Borhs jauno virzienu apliecināja ar mūža darbu daudzās nozarēs, tāpat atstādams liecību par laikmetu sava arhitekta Vinčenco Macoti iecerēs un uzbūvētajās celtnēs.

Pils līmeniskās būvformas to izdevīgi iekļauj līdzenuma ainavā. Kā nelieli akcenti ir malējie korpusi un centrālo korpusu rotājošais tornis, kas diemžēl zaudēts jau divdesmitā gadsimta sākumā. Kopumā pils ēka atstāj svētdienīgu iespaidu. Kādā avotā tā pat nodēvēta par izpriecu pili (*Lustschloss*). Būves tipā gan var saskatīt līdzību ar astoņpadsmitā gadsimta Francijā iecienītajām vasaras pilīm (tāda ir arī tur esošā, kādreiz Abrenes vārdā nosauktā pils).

Kopējā ansambli pilij nav ierādīta īpaši izcila vieta – tā izvietota nomaļus, ar parku fonā. Pret skatītāju pavērstā pagalma fasāde ir salīdzinoši vienkāršāka nekā pret parku esošā – ar rizalītu izvirzījumiem un portiku. Pils priekšā liels laukums – celiņu un puķu dobjū kompozīcijām. Fasādi veiksmīgi rotā grāfa devīze – *»Virtute duce – deo favente – comite fortuna«* (vīrišķībai vadot, Dievam palīdzot, laimei līdzī nākot).

Pils plānojumā savdabīgs elements ir divi slēgti iekšējie pagalmi. Var pieņemt, ka tie domāti iekštelpu izgaismojuma uzlabošanai vai arī iekšējai satiksmei, lai nebūtu jāšķērso kādas telpas. Tagad tie izolēti no kopējā telpiskā ritma, vieš aizmirstības noskaņu. Dažādi var iztēloties, kāds bijis to dekoratīvais veidojums – ar augiem, skulptūrām vai vienīgi ar bruģa klājumu.

Blakus pilij, jau deviņpadsmitā gadsimta otrajā ceturksnī uzcelta bibliotēkas un mineraloģijas kabineta ēka, kurā ievietoti M. Borha sakrātie astoņi tūkstoši grāmatu sējumi, lielākoties ar dabas pētniecības materiāliem, un augsti vērtējamas minerālu kolekcijas. Pēdējās vēlākā laikā nodotas Kurzemes provinces muzejam Jelgavā, no kurienes daļa nonākusi Dabas muzeja īpašumā. Bibliotēka pārvesta uz Marienzejās muižu Atašienē, kur vēl bija saglabājusies līdz aizvadītā gadsimta sākumam. Bibliotēkas celtnē ārējais veidols visai vienkāršs un pieticīgs, kas, iespējams, atspoguļo muižas mantinieka Karola Borha ierobežoto rocību.

Pils iekārta izpostīta Pirmā pasaules kara laikā. Līdz šodienai saglabāties tikai neliels kāpņu margu fragments. 20. gadsimta sākumā, kad te uzsāka ģimnāzijas ierīkošana, no mēbelēm pāri bijis palicis viens liels, sarkans dīvāns. Vēl par kādu senās godības fragmentu rakstīts 1927. gada krievu avīzē *»Segodņa Večerom«*. Šajā pilī tomēr kaut kas mantots no Francijas. Galvenokārt tās ir brīnišķās krāsni ar Apoloniem, lirām, dziesmām, medūzām un ziedu ornamentiem. Pašreiz dzīvespriecīgajiem Apoloniem nodrupuši deguni un pie grīdas pamatnē rēgojas daudzi lieli caurumi. Bārie Apoloni un medūzas nedaudz cietuši no ģimnāzistu zīmuļu švikājumiem, tomēr, senais skaistums vēl tagad jūtams cauri bijušās mācību klases atspulgiem.

Muižas ansamblim pieguloša ir kāda sena celtnē *»Lazarka«*, no zviedru kara laikiem saglabājusies kara lazaretas ēka, izvietota aiz muižas parka. Šī ēka Mihaelam Borham bijusi kā ķīmijas laboratorija. Medicīnas vēsturnieks A. Viksna uzskata, ka eksperimentos Borham varējis asistēt kopš deviņpadsmitā gadsimta sākuma Varakļānos strādājošais ārsts Lavrentijs Gailevičs.

Patlaban pilī rosīgi sācis darboties nesen izveidotais Varakļānu novada muzejs. Tā darbinieki atklājuši un nedaudz atseguši sienu gleznojumus, kas var izrādīties vērtīgs astoņpadsmitā gadsimta mākslas piemineklis. Grietas cerēt, ka Varakļānu pils atdzims jaunai dzīvei, vienlīdz gan kā valsts nozīmes vēstures un mākslas piemineklis, gan kā vietējās estētiskās vides veidotājs, kas ļoti veiksmīgi izvietots tūristu apskatei. Šī arhitektūras pieminekļa izcilo nozīmi apstiprināja 1997. gadā Eiropas kultūras mantojuma dienā Varakļānu pilij piešķirtais zili zvaigžņotais Eiropas Savienības karogs.

VARAKĻĀNU PILS PARKS

Pati skaistākā Varakļānu pilsētas rota ir parks. To, balstīdamies uz grāfa Borha idejām, arī projektēja Romas arhitekts un dārzu mākslinieks Vinčenco Macoti. Andreja Johansona apjomīgajā, Stokholmā izdotajā »Latvijas kultūras vēsturē« par to teikts, ka »tas ir visīpatnākais parks Latgalē«. Latvijas parku izcilā pārzinātāja Ilze Janelle Varakļānu parku dēvē par savu »klusu mīlestību«.

Šodien vairāk nekā divsimt gadus vecie koki Varakļānu pils parkā ar savām dižajām lapotnēm vedina uz varenuma un svinīga miera noskaņu. Savulaik parkā gan valdījuši rotaļīgāki ritmi. Jaunie, zaļoksnie koki atmirdzējuši daudzos ūdens spoguļos: baseinos, dīķos vai kanālos. Upīti un kanālus rotājuši vairāki arkveida tilti vai tiltiņi. Daudzi paviljoni, pieminekļi un skulptūras greznojušas apstādījumus. Tajos nav trūcis retu svešzemju koku, krūmāju un košumaugu. Vēl līdz Otrajam pasaules karam netālu no pils bija saglabājusies prāva dzīvības koku audze, atsevišķi melno priežu sugas koki.

Parks vairākas desmitgades bija atstāts novārtā, tādēļ manāmi panīka. Bet 20.–30. gados, kad apstādījumu sakopšanā līdzdarbojās vietējās ģimnāzijas audzēkņi, tā pievilcība tika tālu daudzīnāta. Kādā no tā laika konkursiem tas pat atzīts par uzvarētāju, iegūstot skaistākā lauku apvidus parka nosaukumu. Pēdējos gados seniskais parks atkal atdzimst. Pašreiz parka atjaunošanā darbojas pieredzējis mežkopis Bruno Cīrulis, saudzīgi atjaunodams zudumus un meklēdams veidu, kā atdzīvināt seno harmonisko vidi.

Aiz svinīgās trijkāršo aleju rindas, kas līdzīgi vainagam simetriski ietver parku no visām pusēm, pa sazarotām takām var nokļūt daudzveidīgu koku grupējumu vidē, starp kuriem redzamas atsevišķas laucītes. Palielāku klajumu grezno brīvdabas sarīkojumu estrāde. Var doties pastaigā gar upītes malu vai arī pa atjaunoto kastaņu aleju, nonākt pie daudzīnātā Mīlestības akmens.

Velna tiltiņš Varakļānu pils parkā

Jadvīgas kapliča

Parka vidū upītes piekrastē zemē pusiegrimis guļ liels akmens. Dižakmeņu pētnieki par to raksta, ka virszemē redzama tikai viena ceturtdaļa no tā. Sirmām teikām apvīts, tas šodien tiek dēvēts mīlestības vārdā, kas varbūt radies jau senos laikos, kad, iespējams, upītes ielokā, koku pavēnī bijis ziedoklis mīlestībai, altāris tautas pulcēšanai, zemes auglību un mīlestību slavīnot.

Nostāsti par šo akmeni saistās arī ar jaunākiem laikiem, vēstot par grāfa meitas un staltā jauneklja, kučiera, traģiski pārrauto abpusējo mīlu. Taču akmeni iekaltais latīniskais uzraksts vēstī vēl kaut ko citu. Antīkā tradīcijā veidoto burtu tekstā lasām: »*Amicitiae et virtuti memoria et gratitudo 1798 anno*« (Draudzībai un vīrišķībai, piemiņā un pateicībā). Zem epigrāfa iecirstais gadskaitlis ir parka veidotāja, itāļu arhitekta Vinčenco Macoti miršanas laiks. Tas liecina, ka visticamāk šis memoriāls viņam arī veltīts. Varbūt tas pat ir daudzos aprakstos minētais pieminēklis arhitektam. Neraugoties uz pētnieku aplēsto pamatīgo masu, tomēr var secināt, ka akmens savā laikā ir kustināts. Tā lielākā plakne attiecībā pret sauli pavērsta tādā leņķī, lai uzraksts gaismēnu kritumā reljefi izceltos.

Kultūrvēsturiskā skatījumā Varakļānu parka izveides laiks sakrīt ar jaunas stila izpratnes ienākšanu zaļajā arhitektūrā. Vispārpieņemtā, Francijā izkoptā ģeometriskā stila vietā sāk iesakņoties brīvi risināts, dabas ainavai tuvs plānojums, tā sauktais *angļu parks*. Arhitekts Vinčenco Macoti patīšs abas pretrunīgās ievirzes brīnumlabi sakausēt: klasiskā stila stingro līniju ietvarā brīvi ieaužas dabas ainavas nemākslotā pievilcība.

V. Macoti celtajā pilī glabājās Borha vērtīgās minerāloģiskās u. c. kolekcijas. No gleznām goda vietā stāvēja portrets, kas rādīja 1498. gadā mirušo mestru Bernhardu Borhu visā augumā, bruņās un ordeņa apmetnī ar krustu uz krūtīm. Tomēr sevišķi jāatzīmē ap pili iekārtotais parks, ko M. Borhs pats franču valodā aprakstījis 1795. gadā privāti Varšavā iespiestajā grāmatiņā »*Jardin sentimental du chateau de Warkland*«, no kuras pa eksemplāram var rast tikai ļoti nedaudzās Eiropas bibliotēkās.

Pārmaiņus prozā un pantos sacerētājā tēlojumā Borhs allaž uzsver, ka viņa parks plānots un izveidots kā alegorija. Viņš aicina lasītājus to pārstaigāt kopā ar kādu Varakļānu pili dzimušu jaunekli, kas gājienu sāk no plašās terases pils priekšā. Terases galā atveras baseins ar ostu un moliem. Šis skats modina jaunekli pārdomas par cilvēku likteņiem *dzīves okeānā*. Lai nākotnes gaitās nenomaldītos, viņš meklē padomu Novērojumu salā. Tā sasniedzama pa tiltu, pēc tam likloču celiņš noved kupolveida paviljonā, kur uz plāksnes lasāma pamācība uzticēties »savam prātam, talantiem un sirdij, nevis bangainām asinīm un to tieksmēm«. Maz ietekmēts, jauneklis tūdaļ sēstas laivā un brauc uz Prieku salu. Tur meža ielokā plešas miksts, tūkstošiem puķu izraibināts maurs; rozes, savienodamās ar kaprifolijām un jasmīniem, veido diskrētas paslēptuves; visapkārt dvesmo salda smarža. Kad jauneklis, gar neaizmirstulēm un rezēdām soļodams, nonācis Miršu templī, viņam puķu groza vidū uzsmaida Amors. Tomēr no groza apakšas pretim lokās čūska – simbols briesmām, kas slēpjās »trakulīgā mīlestībā un straujās rotaļās«. Čūskas brīdinājums liek jauneklim pamest Prieku salu un doties uz kādu jau notālēm pamanāmu krāšņi rotātu celtni. Turp ved grambains ceļš, kura malā viņu maldināt mēģina divi sieviešu tēli, kas alegoriski saistās ar glaimiem un liekulību. Skaistais nams izrādās tukšs, – tas celts ar nolūku rādīt, ka godkāres uzburtam viltus spožumam trūkst pastāvības. Turpat blakus dziļa aiza, kurā sagāzti pīlāri, kas reiz greznojuši nama iekšieni, bet tagad tīti ložņu vijās un dzeloņainās lapās.

Atzinis, ka mīlestība un godkāre pieder pie bīstamām kaislībām, taču vēl nejudzamies gluži pārliecināts, jauneklis pēc brīža nokļūst mežainā apgabalā ar šaurām ejām astoņos virzienos un paaugstinājumu centrā. Uz tā guļ grezni tērpta sieviete izdzisušu skatu. Visa viņas būtne pauž gurdu nicinājumu; no viņas pirkstiem izslīdējis raksts vēstī, ka viņa notrulinājusies pastāvīgās, pārmērīgās baudās, kas beidzot atstājušas vairs tikai tukšumu, riebumu un nevarīgu iekāri. Gājēju pārņem žēlības, viņš zvēr nepadoties kaisles vilinājumiem un traucas tālāk, līdz kādā iežogojumā viņam priekšā paceļas eremīta namiņš. Viens no tā sienu balstiem aprakstīts ar atziņām un padomiem dzejas pantos, kas ieteic gudru mērenību – pareizi līdzsvarotas pārdomas vientulībā un darbību cilvēces labā.

Jauneklim liekas, ka viņa dvēselē iespīdējis gaismas stars, un iepriecināts viņš turpina pastaigu pa puķēm nosēto pļavu gar dzidru strautu un gar koku puduriem labi koptos laukos. Līkumaina taka viņu pamazām noved vispirms pie Draudzības, tad pie Laulāto mīlestības tempļa. Pēdējais ir bez kādiem rotājumiem – vienīgi pie dibensienas altāris ar vainagotiem Amora un Himeneja (sengrieķu kāzu dieva) attēliem. Tiem apakšā franču pants, kurā uzrunāta »dārgā laulātā draudzene, maigais draugs, mīļā Eleonora« (t. i., Borha sieva). Altāra priekšā trijkājis, bet kvēpināmā vīraka vietā sirds ar devīzi: »Vienmēr maigs un uzticīgs.« »Ieteicu jauneklim te brīdī pakavēties un padomāt par laulības iestādījumu«, piemetina Borhs. Pasāktā taka pārvēršas eglu, kadiķu un tūju alejā, kas izbeidzas pie hieroglifiem apgleznotās piramīdas. Zem tās pazemes telpa, kuras nišās novietotas urnas, kas pārklātas ar liķautu, apcerēta nenovēršamā nāve un gaidāmā jaunā dzīvība. Tad var doties uz Pārpilnības templi. Zīmīgā kārtā tas iekārtots zemnieku rijā; vīrs ieejas Amaltejas ragi (pēc sengrieķu teikām Amalteja bija kaza, kas zīdīja mazo Zevu), jumta kores galā Providences (dievišķās gādības) acs.

Seko divi no neapstrādātiem laukakmeņiem un akmeņu krāvumiem veidoti templi. Mūžības tempļa pakājē čūska, kas kož pati savā astē; otrs templis veltīts »*soli et vero Deo factori naturae*« – vienīgajam un īstajam Dievam, dabas radītājam. Šī tempļa kāpnēs »kritīs uz vaiga, izlūdzoties visas dabas tēva palīdzību«, jauneklis pieceļas un bijīgi soļo uz Tikumu templi, kam aizmugurē pievienojas Īstenās slavas templis. Komplekss celts pakalnā, ieapaļas terases centrā ar lēzenām kāpnēm katrā pusē. Te valda greznība: ieeju aņņem kupols, iekšienē »kara, zinātņu un lauksaimniecības trofejas«. Dziļāk pjeDESTĀLS ar Vidzemes ģenerālgubernatora Brauna bisti (Borha

Piemineklis arhitektam Vinčenco Macoti, tas atradās parka ziemeļrietumu stūrī. Attēlā tas ir skatāms no dienvidu puses vietā, kur arī tagad vēl atrodas divi akmens stabi

dzīvesbiedre Eleonora bija Brauna meita), bet Īstenās slavas templi redzami Katrīnas II, troņmantinieka Pāvila un viņa sievas portreti. Attēlus papildina cildinājumi pantos. Tempļa priekšā plaši *Elizejas lauki*, kuros ietilpst kanālu un ūdens baseinu kompozīcija. Šeit jauneklīg atkal *jākrīt uz vaiga*, apliecinot paklausību, cieņu un uzticību lieliem valdniekiem. Uzraksts uz *Elizejas laukiem* pamāca, ka katrs cilvēks var veidot savu dzīvi saskaņā ar paša raksturu un nosliecēm, taču tam, kas grib ieiet slavas templī, iepriekš jāiziet cauri tikumu templim.

Nobeigdams tēlojumu, Borhs patētiski runā par vienlīdzību, labdarību, cilvēcību un brālīgu sadraudzību kā valsts labklājības galveno pamatu. »Ja mans sentimentālais dārzs,« viņš raksta, »spētu modināt kaut vienu no šīm idejām un derīgajām dziņām vismaz tā apmeklētājos, es svētīšu brīdi, kad iecerēju tā plānu, un šo gandarijumu, kas tik patīkams uzticīgam pavalstniekam, paņemšu līdzī kapā.« (Andrejs Johansons »Mazpilsēta ar sentimentālo dārzu«.)

Astoņpadsmitā gadsimta aristokrātijai šādi *sentimentāli dārzi* bija visai izplatīta parādība. Kādā no »Dabas un vēstures kalendāra« izdevumiem lasījām publikāciju ar līdzīgu, tiesa, mazāk brīnumaina parka aprakstu vienā no Kurzemes muižām. Pie tam dažiem grāfa tēlojumiem saskatāma līdzība dabā. Ka paviljoni laika gaitā varēja sagrūt, rodam apstiprinājumu pilnīgi visu arkveida tiltiņu izzušanā, no kuriem vairāki bija lietotami vēl trīsdesmitajos gados. Vai arī pēdējā ilgāk pastāvējušā paviljona t. s. *Jadvigas kapelas* liktenī, kas mūsu acu priekšā pārvērtās par romantiskām drupām.

Varakļānu parkam piemīt kāda savdabība – košumam domātajos dekoratīvajos veidojumos iesaistīti arī saimnieciskie stādījumi. Parka masīvā ierādīta liela vieta augļu dārzam, kurā savulaik ziedējušas un augļus nesušas septiņsimt ābeles. Tagad šajā, pret dienvidiem vērstajā, nogāzē vietu atradusi estrāde sarīkojumiem ar plašu sēdlaukumu skatītājiem. Tautas pulcēšanās reizēs seno parku atdzīvina cilvēku klātbūtne, simtgadīgo koku audzē atbalsojas gan tautas mūzikas, gan modernāki ritmi.

Parka ansamblī ir bijusi iesaistīta arī muižas dārzniecība ar galveno ēku tā saukto *Palmu māju*, ko tautā dēvē par *Zāļu namu*. Blakus tai sarkanu ķieģeļu izbūvē atradās vairākas oranžērijas, kas bija skatāmas vēl trīsdesmitajos gados. Muižu dārzniecībās parasti atradās bagātīgi košumaugu stādījumi. Bijušajā dārzniecības teritorijā tagad izvietotas Varakļānu slimnīcas ēkas.

Netālajā zvernīces mežā muižai bijis ierīkots, kā šodien mēs to dēvētu – rezervāts brīvībā turētiem savvaļas dzīvniekiem, ar dīķi ūdensputniem un norobežotu teritoriju citiem zvēriem. Vēl līdz šodienai saglabājies nosaukums – »kazu dambis«. Dzīvnieki šajā vietā vēl ilgi uzticīgi tuvojušies cilvēkiem.

Pēteris Savickis

VARAKĻĀNU BAZNĪCAS

Ap 19. un 20. gadsimtu miju nelielajā miestīnā un tās pierobežā triju reliģisko kopienu īpašumā atradās septiņas kulta celtnes (četras baznīcas, trīs sinagogas). Tas ir pierādījums, ka noritēja rosīgs garīgās aprūpes darbs. Līdzās tradicionālo reliģiju – katoļu, luterāņu, pareizticīgo un jūdaisma – piekritējiem pagastā pastāvēja arī neliela vecticībnieku draudze ar savu lūgšanu namu Kristceļu sādžā.

Konfesiju daudzveidība radināja būt iecietīgākiem pret citāda pasaules uzskata piekritējiem. Sabata vakara klusumā pilsētīnā nenotika trokšņaini sarīkojumi vai skaļas iedzeršanas. Arīdzan, kad izslāpušam ceļiniekam gadījās palūgt ūdens malku kādā no vecticībnieku sētām, neviens neapvainojās, ja dzeramo pasniedza īpaši glabātā *pagānu traukā*. (Droši vien sens ieradums no epidēmiju laikiem, lai ciemā neienestu kādu sērgu.) Kad Varakļānu katoļu draudzi vizitēja

1939. gada jūnijā V. E. bīskaps J. Rancāns vizitācijas braucienos viesojās 17 Latgales draudzēs, tai skaitā arī Varaklānos, kur viesus sagaidīja pilsētas galva Pūpols un rabīns Grockis, kurš viesi uzrunāja senebreju valodā. Senebreju valodu ziņošais V. E. bīskaps J. Rancāns arī atbildēja. Vēlāk vietējie ebreji no rabīna centās uzzināt, ko abas augstās personas runāja. Uz to rabīns Grockis atbildējis, ka to, ko teicis bīskaps Rancāns, viņš sapratis ļoti labi, bet, ko atbildējis pats, – to gan viņš nevienu neteikšot

Katoļu baznīca (uzcelta 1854. gadā)

bīskaps Rancāns, pie pilsētas robežu goda vārtiem frakā tērpts ebreju kopienas pārstāvis ekselencei pasniedza greznu torti. Neraugoties uz šādām saskaņas izpausmēm, katras konfesijas piekritēji savu ticību dedzīgi aizstāvēja kā pašu pareizāko, par citi cībniekiem stāstot anekdotes vai kādu dīvainību aprakstus.

Senākās paaudzes baznīcu uzskatīja par vienu no savas dzīves simboliem. Ar to saistītas cilvēka gaitas no kristību ūdens slacījuma līdz pēdējā gaitā bērtām smilšu saujām. Svinīgajā telpā uzklausa cilvēkmīlestības mācība, pieredzēti sirds pacilātības brīži, tuvojoties dievišķajam garam. Gadu simteņiem baznīcu ēkas daudzviet pasaulē pilsētām un apdzīvotām vietām bijusi galvenā rota.

Savas apjomīgās un arhitektoniski izteiksmīgās būves dēļ nozīmīgākā celtne Varakļānos vēl arvien ir Svētās Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas godam celtā Romas katoļu baznīca. To projektējis arhitekts Macoti, un tās pamati vienlaikus ar muižas pili arhitekta vadībā iemūrēti 1783. gadā. To varētu iztulkot kā Borha centienus gādāt arī par tautas garīgajām vajadzībām, bet varbūt tiklab par arhitekta gribu vairāk nodrošināt svētnama būves nākotni. Vienlaicīgi tik vērienīgai būvniecībai nebija arī līdzekļu. Baznīca turpināta celt krietni vēlāk stipri samazinātos izmēros un ar citām nepilnībām.

Pārvarot šīs grūtības, kā arī postījumus un ērģeļu zudumu pēdējā karā, dievnams saglabāts un sasniedzis mūsdienas sākotnējā godībā. Laiks tomēr atstājis dažas zīmīgas pēdas celtnes vēsturē. Trīsdesmitajos gados baznīcā izveidota *Lurdas kapela* – apkurināma telpa dievkalpojumu vadišanai ziemā. Savukārt gadus trīsdesmit vēlāk vienā no torņiem ierīkota telpa – slēpnis, jo sakristejā dzīvojošam baznīckungam nereti naktis bija jāpieredz ielašanās mēģinājumi. Vācu okupācijas laikā no torņiem noņēma zvanus, lai nogādātu tos pārkausēšanai. Dažas nedēļas tie gulēja zemē pie durvīm, līdz draudze saziedoja krāsainā metāla daudzumu, kas ļāva zvanus paturēt. Pēckara remontu laikā blakus vietējo garīdznieku neatlaidīgam darbam dzimtās baznīcas sakārtošanā un izdaiļošanā talkā nācis bīskaps Pēteris Strods.

Baznīca saskaņā ar iecerētās nākotnes pilsētas plānu atradās tieši vecās kapsētas vietā. Lai netraucētu sentēvu kaulu mieru, tai pāri ticis uzbērts zemes slānis. Biezā uzbēruma kārtā ļāva izvairīties no kapu pārliekas izrakņāšanas, reizē veidojot paaugstinājumu celtni, tādēļ skatītājam šķiet, ka tā atrodas kalnā.

Par baznīcas celtniecību pirmskara paaudze varēja dzirdēt savu vecvecāku stāstījumu: būvdarbos vīrieši bijuši pie mūrēšanas, sievietes piegādājušas ķieģeļus. Pamatots bija izbrīns un neizpratne, kādēļ iebūvētie pamati nojaukti un to vietā rakti citi. Zināja stāstīt arī par labāko mūrnieku, kam uzticēts nostiprināt krustus torņu galos, ko tas svētsvinīgi izdarījis ar baltiem cimdiem rokās, kā pēc vietējā ieraduma dara, uzliekot vainagu līgavai pirms došanās laulībā. Vēl legenda vēsti, ka drīz pēc tam meistars aizsaukts aizsaulē. Lai nostiprinātu apmetuma pamatu, izmantotas niedres, kas vāktas Malmutes ličos.

Pēc senas tradīcijas baznīcām galvenā fasāde bijusi pavērsta pret ļaužu pulcēšanās vietu – tirgus laukumu. Arhitekts Macoti šo ieradumu neievērojis, nošķirot nozīmīgāko celtnes ieeju no tirgus drūzmas. Tuvošanās baznīcas ansamblim sākas ar pacelšanos pa platām un augstām kāpnēm no ielas līmeņa uz laukumu baznīcas priekšā, tikai tad seko ieejas kāpnes, kas caur dzižām portika kolonnām ved svētnīcā.

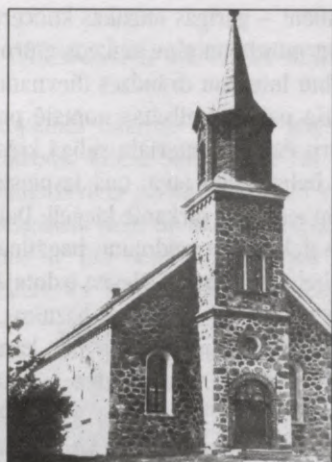
Plašajā telpā (garums 42 m, platums 28 m, augstums 10 m) pārsteidz bagātīgā gaismas plūsma no lielajiem, baznīcām neparasti zemu izvietotajiem logiem. Griestu daļas izgaismošanai paredzēti mazāki lunetveida logi sienas augšpusē. Tuvojoties altārim, telpa nedaudz paplašināta ar it kā šķērsojamo izbūvi. Šāda šķietama telpas atvēršanās kāpina apmeklētāja emocionālo pārdzīvojumu. Varakļānu dievnama plašumu un gaismas pārpilnību daudzina tie svētceļnieki, kas atļaidu dienās apceļojuši tuvas un pavisam tālas svētnīcas.

Baznīcu rotā trīs, lielākoties krāsaina Itālijas marmora apdarē veidoti, altāri ar lielām svētbildēm. Centrā 17. gs. spāņu mākslinieka Muriljo gleznas »Bezgrēcīgās Jaunavas Marijas parādība« kopija, labās puses altārī – Golgātas motīvs. Kreisās puses altāri grezno grāfa Mihaela Borha svētā aizbildņa erceņģeļa Miķeļa atveids (Rafaela gleznas kopija). Iespējams, ka altārgleznas iegūtas Viļņā, kur klosteru darbnīcās strādāja atzīti meistari, kas izpildīja baznīcu pasūtījumus.

Kāpnes arhitekta Macoti darbos ir iemīļots motīvs. Baznīcai ir neparasti daudz ieeju – piecas. Pie visām ir samērā augstas granīta kāpnes ar ērtu ieejas platformu. Arī Borhu dzimtas kapeņu kapelas kompozīcijā īpaši izceļas kāpņu akcents.

Sv. Viktora kapela
(uzcelta 1814. gadā)

Luterāņu baznīca
(uzcelta 1879. gadā)

Pareizticīgo baznīca

Grāfa Borha dzimtas kapeņu kapela ir pati savdabīgākā būve Varakļānos. Īpatnēja un reizē pievilcīga ar formu klasisko skaidrību, ar svinīgo pacēlumu nelielā pakalnā, kas īpaši uzbērts. Šīs celtnes attēls nereti izmantots kā Varakļānu pilsētas simbols.

Celtnes veidu iedvesmojis viens no pasaules arhitektūras dižākajiem paraugiem – Romas panteons. Būves apjomi ļoti vienkārši, atgādinot cilindru ar tajā iegremdētu lodi. Jumta kupola puslode atkārtō debess velves ritmu, tā saplūstot kopējā skanējumā ar Visumu. Nepārtrauktā kapelas sienas lokveida līnija sasauca ar laika rites nebeidzamību.

Kapelas pamati bija iemūrēti jau pirms trīsdesmit gadiem, līdz, vecajam grāfam nomirstot, celtni vajadzēja steidzīgi pabeigt (1814). Kad grāfa mirstīgās atliekas no katoļu kapsētas bija pārāpbedītas kapelas kriptā, no mājas kapelas pili šurp pārnesa sv. Viktora – romiešu leģionāra, pirmkristīgo mocekļa – pišļus, ko ievietoja kapelas altārī. Daudzu svēto debesu aizbildņu vidū, arī leģionāriem bija savs patrons. Tūdaļ te sāka darboties katoļu draudze, kurai koka baznīca pirms vairākiem gadiem bija nodegusi. Tādēļ vēlākos laikos kapelu tautā dēvēja par *Veco baznīcu*. Iespējams, no tiem laikiem veco ļaužu nostāstos bija saglabājušās atmiņas par reliģisku mistēriju uzvedumiem. Tos varētu būt sarīkojuši Borhu atbalstītās jezuītu misijas tēvi. Uzvedumu skatuvei izmantots kapelas portīks. Uz tā jumtiņa reizēm bijuši izvietoti eņģeļi, bet no apkārtējo namu jumtiem rēgojušies velni.

Vieglā portīka piebūve ar kāpnēm, kolonnām un jumtiņu līdzsvaro celtnes kopējo, nedaudz smagnējo raksturu.

Kriptā apglabāto grāfa Mihaela un Eleonoras Borhu kapenes vēstures tumšajos laikos atkārtoti postītas. Tas sācies jau deviņpadsmitajā gadsimtā, kad kapi apgānīti, it kā meklējot tajos paslēptus poļu dumpinieku ieročus. Vēlāk pieredzēti atkārtoti aizkapa miera traucējumi, reizēm īsti šaušalīgā veidā.

Melnas dienas piedzīvojuši arī pati kapela, par mata tiesu izglābdamās no pārvēršanās drupās. 20. gs. 60. gados draudzei atsavinātajā celtņē tikuši glabāti kolhoza graudi, pazemes telpās saimniekojuši vandaļi un dzērāji. Līdzko sācis tecēt jumts, celtnē pamesta likteņa varā. Kā valsts nozīmes arhitektūras piemineklim tai iedalīja līdzekļus remontam, taču neizdarības dēļ tie netika apgūti. Atkārtoti bija jāpūlas panākt finansējuma atjaunošanu, līdz trešajā mēģinājumā varakļānieši sasparojās paglābt no zudības savu skaistāko arhitektūras pieminekli. Zinot, ka, tāpat kā citām kupolveida celtņēm, arī Varakļānu kapelas iekšpusei ir raksturīgs īpašs starojums, jācer, ka tā

nepaliks slēgta biežākiem apmeklējumiem – garīgās mūzikas koncertiem, sakrālās glezniecības vai pat tautas mākslas izstādēm, tā ienesot mūsdienu elpu senajos mūros.

Veiksmīga vieta izvēlēta Varakļānu luterāņu draudzes dievnamam, kas nesen nosvinēja savu 120 gadu jubileju. Uz atsevišķi stāvoša pakalna pilsētas nomalē pret debesīm stalti iezīmējas tā siluets. Tuvumā celtnes pievilcību vairo dabīgo materiālu sulīgā krāsainība. Baznīcas sienās plēsto laukakmeņu mūrējumu sasaista koši balta kaļķu java, tajā iespiestas spīguļojošas melna granīta šķembas, aplodām un citiem akcentiem iemūrēti sarkanie ķieģeļi. Daudzveidīgā faktūra un krāstoņi rada košu un pacilājošu iespaidu. Šāds dekoratīvs veidojums bagātina pilsētas kopējo ansambli, kur pārējās lielās celtnes tērtas atturīgā baltā krāsojumā. Nesen izdotajā albumā par Latvijas luterāņu baznīcām ievietots arī attēls ar parakstu »Skaistā Varakļānu baznīca«.

Pirms dažiem gadiem draudze baznīcu atjaunoja, jo pēc kara tajā bija ierīkots klubs, tad kinoteātris un vēlāk sporta zāle. Visas celtnes vainagojuma – torņa uzbūvei, ko bija nogāzuši vietējie ateisti, pietrūka līdzekļu. Torņa nopostīšanu, ejot garām uz savu darbavietu – Strodu pamatskolu, tās pārzinis Eduards Strods sadomājis nobildēt. Par laimi, ticis sveikā tikai ar pratināšanām un uzņemtās filmas iznīcināšanu.

Altārgleznu »Jēzus Ģetzemanes dārzā« 1879. gadā darinājis viens no pirmajiem latviešu profesionālajiem gleznotājiem, Minhenes mākslas akadēmijas audzēknis Artemijs Gruzdiņš (1825–1891). Pirmskara laikā gleznas izvietojumu altāra augšpusē ietvēra uzraksts ar Kristus vārdiem no lūgšanas Golgātā – »Tēvs, piedod tiem, jo tie nezina, ko dara«. (It kā jau tad būtu paredzēts postīgais baznīcas liktenis.) Varakļānu luterāņu baznīcā 1927. gadā par mācītāju ordinēts pazīstamais gleznotājs, Purvīša audzēknis Miervaldis Ķemers.

Tā tikusi celta deviņpadsmitā gadsimta otrajā pusē, kad Baltijas guberņās sāka ieviest Krievijas valsts oficiālo ticību, kas skāra arī Latgali. Pie baznīcām dibināja skolas, kuru vadību sākumā uzticēja vietējās baznīcas popam. Varakļānu pareizticīgo draudzes baznīca bija izmēros pieticīga koka būve ar nelielu kupolveida tornīti. Tās plašie un daudzie logi, iespējams, vietējās katoļu baznīcas arhitektūras iespaidoti. Baznīca gan atradās pie lielā Rīgas ceļa, taču ārpus pilsētas robežām. Tas liecina par katoļticības stipro ietekmi uz tā laika pilsētas dzīvi. Baznīcas interjerā nevarēja vērot austrumu svētnīcām raksturīgo dekoratīvo greznību. Šī baznīca izzuda kara gadu liesmās.

* * *

Pirmskara Varakļānos pilsētas iedzīvotāju lielākā daļa bija ebreji. To kopienas kulta vajadzībām darbojās trīs sinagogas. Vecākā no tām atradās 19. gs. otrajā pusē celtajā mūra ēkā. Pēc vietējo ebreju nostāstiem, to cēlis kāds no bijušās Borhu muižas pārvaldniekiem pēc tam, kad sapnī viņam rādījies viens no miestīņa ebrejiem, ko tas par izdarītu pārkāpumu licis nogalināt.

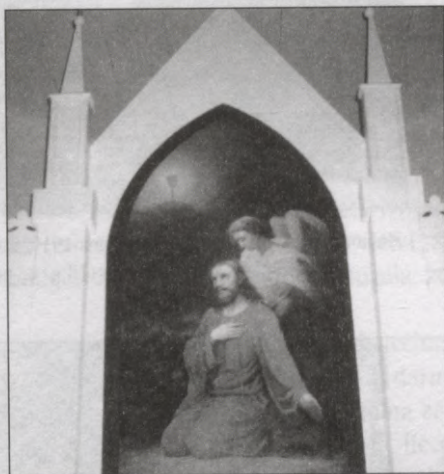
Abas pārējās sinagogas bija samērā vienkāršas celtnes, no kurām viena izcēlās ar koši zaļu krāsojumu. Arī iekšējā, vismaz lielajā mūra celtnē, bija pieticīgs iekārtojums. Tā kā zēniem viss jāzūpēt, mēs trīs ziņkārīgi puikas, kādā sestdienā nolēmām ieskatīties, kā ebreji pielūdz savu Dievu. Likās, ka pietiek, ja zinājām – svētajā telpā nedrīkst noņemt cepuri. Par uzvedības ētiku, ka sveši ienācēji var traucēt rituālu, tad nedomājām. Ienākšanu neviens neaizkavēja, un kādu laiciņu bijīgi noraudzījāmies notiekošajā. Telpai nekādu rotājumu nebija. Daži neuzkrītoši gleznojumi ar tekstu pie sienām. Lielākais greznums – lasāmā pulsts ar apzeltītu lauvas skulptūru, ķēniņa Dāvida simbolu. Sieviešu nodalījumam aizmugurē bija iebūvēta empora (balkonam līdzīga konstrukcija). Liturģija, salīdzinājumā ar kristiešu daudzveidīgajām ceremonijām, likās stipri vienkārša.

Ebreju kopiena stingri pieturējās pie senlaicīgiem paradumiem. Lai nepārkāptu trešo bausli »Tev būs to sabata dienu svētīt«, sestdienā nedrīkstēja pat savā dārzā nošķīt salātus. Šai vajadzībai lūdza palīgā kristiešu kaimiņus, par lielu nesapratni un izbrīnu pārējiem. Pilsētiņā tikai pāris atkritēju no ebreju vides uzdrošinājās lietot uzturā košera nepieļauto cūkgaļu. Tikpat neparasta parādība bija kāda ebreju ģimene, kas kopa zemnieku saimniecību.

VARAKĻĀNU NOVADA KAPSĒTAS

Varakļānu apkaimē sastopamas daudzas nelielas kapsētas, kas nereti nodēvētas tāpat kā atsevišķas sādžas – Dekšāru, Strodu, Klušu, Šķēļu kapi. Tas varētu liecināt par tradīciju izvēlēties mūžīgā miera vietu turpat, blakus saviem tuviniekiem. Tad viegli iespējams sakopt savu piederīgo kapiņus, pasērst pie aizsaulē aizgājušo miļo tuvinieku atdusas vietām.

Dažos kapos apglabāšanai ir ļoti sena vēsture, par ko liecina tur uzietie arheoloģiskie atradumi. Vecos aprakstos minēts, ka 1933. gadā Šķēļu kapos atklātas senlietas no agrā dzelzs

Kapliča luterāņu kapos

Piemineklis uz Savicku dzimtas kapa

Memoriāls Latvijas atbrīvotājiem, kuri 1919. un 1920. gadā krituši pie Varakļāniem: Nikolajs Grīslis (25 g. v., no Atašienes), Andrejs Erviks (28 g. v., no Piebalgas) un Jānis Kalniņš (31 g. v., no Sērmūkšu p.)

Varakļānu kapi

laikmeta, tas ir, – vismaz no tūkstošgadīgas pagājības. Aizvēsturisku laiku apbedījumi uzieti arī Silinieku grantsbedrēs, kas atrodas turpat blakus Sila kapiem.

Varakļānu pilsētas kapi jau kopš pagājušā gadsimta vidus ir lielākā apbedījuma vieta plašā apkārtnē. Jau iesākumā tā veidota kā apvienota atsevišķu konfesiju – katoļu, luterāņu, pareizticīgo – apbedījumu teritorija ar atsevišķiem nodaļumiem katras ticības piederīgajiem. Ja pārējās konfesijas vēl aizvien saglabājušas sākotnējo teritoriju, katoļticīgo nodaļums ir daudzkārt paplašinājies un aizņem vairākus hektārus platības.

Katoļu kapu senākajā nodaļumā saglabājušās ievērojamāko kanoniķu un citu sava laika ievērojamāko pilsoņu kapu kopas ar piemiņas zīmēm, no kurām gan daļa cietusi no vandālisma.

Reizēm sūnām klātajos kapakmeņos ieraugām kādu novadam nozīmīgu vārdu. Tāds ir, piemēram, arī novada pirmā ārsta Lavrentija Gaileviča kapa plāksnē iegravētais. Varakļānu kapos apglabāts arī Latgales rakstniecības lepnums Alberts Sprūdžs. Kā izcilākais no kapu pieminekļiem jāmin Jāņa Brieža skulptūra »Bārenīte«, kas atrodas pie tiesneša Sproga kapa. Citādi māksliniecisku pieminekļu veidojumi ir retums.

Izrādās, ka Varakļānu kapsēta ir otrajā vietā Latvijā pēc tajā uzstādīto čuguna lējumā veidoto kapu pieminekļu daudzuma, kā savos pētījumos atklājis metālstruktūru speciālists V. Anteinis.

1937. gadā Varakļānu kapu luterāņu nodalījumā izdarīta pamatīga rekonstrukcija, kurai lielu daļu līdzekļu ziedoja slavenā ķirurga Pāvila Mucenieka ģimene. Uzbūvēja modernu kapliču ar vitrāžu un mozaīku rotājumu, ar blakustelpu kamīnam. Šajā pašā laikā iekārtoja laukumu svinīgiem pasākumiem, pēc Anša Bērziņa meta uzcēla skaistu arhitektoniskas kompozīcijas veida pieminekli Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušo Varakļānu draudzes locekļu piemiņai. Tai pašā reizē uzbūvēti oriģināli veidoti vārti ar zvanu torni, it kā teiksmaina putna izskatā. Kā atzīmējis pats arhitekts – »...baltais gulbis dodas debesīs«. Līdzīgi kapu vārti 1938. gadā iesvētīti Plūdoņa kapos Ceraukstes pagastā. Retumis kapsētās sastopama tik bagātīga ansambla kompozīcija.

Te varētu minēt arī Meža Strodu ciemā 1936. gadā uzcelto pieminekli Latvijas atbrīvošanās cīņu piemiņai. Piemiņas zīme veltīta 1. Liepājas kājnieku pulka cīņu uzvaru un upuru vietai. Šeit kritis arī Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, astoņpadsmitgadīgais kareivis Aleksandrs Lakstīgala, kurš vēlāk pārapbedīts Barkavas kapos.

Braucot pa Rīgas–Rēzeknes ceļu, tā simt deviņdesmit piektajā kilometrā pa labi ceļmalā redzami skaistie Sila kapi. Arī tajos trīsdesmito gadu beigās veica pamatīgus labiekārtošanas darbus. Pēc draudzes priestera Ušerovska meta uzcēla ieejas vārtus. Iegādājās jaunu čuguna lējuma sētu. Katra sādža pirka savu posmu, tādēļ tiem atšķirīgs režģu raksts, kas palicis kā skaista liecība kopīgam pasākumam. Šajā kapsētā atzīmējams Eduarda Karitona darinātais granīta viengabala kalums »Sieviete ar dzīves kamolu«. Tepat arī tēlnieka Bērtuļa Bula veidotais granīta piemineklis Aglonas ģimnāzijas direktora Aloiza Broka simboliskajai kapa vietai, kurš pats pazuda moku ceļā nacistu koncentrācijas nometnēs.

Pašā Varakļānu pilsētas centrā atrodas Padomju armijas pēdējā karā kritušo cīnītāju kapi. Visi kaujas laukos palikušie cīnītāji ir pelnījuši cieņu, bet tādēļ to kapu kopām nebūt nav jāizvēlas vieta ielu satiksmes kustības ielencumā. Taču katrs karaspēks saviem kritušajiem centies izvēlēties pašu cienīgāko vietu. Kad kara sākumā gaisa kaujās tika notriekti divi vācu kara lidotāji, vācieši tos apglabāja pašā svinīgākajā baznīcas dārza daļā – blakus lielā altāra apsidei. Neilgi pēc tam gan šo karavīru mirstīgās atliekas aizveda pārapbedīšanai uz Vāciju.

Pati traģiskākā kapu vieta pilsētas robežās, tā sauktajā Siliņā, ir Ebreju kapi. Tajos fašistu okupācijas vara 1941. gadā iznīcināja visu uz vietas esošo ebreju kopienu, par ko šodien atgādina masu kapu vietā uzstādītais piemineklis.

Vēl varētu ciemoties daudzās klusās lauku kapsētiņās, kas runā par apklusušajiem mūžiem, pieminēt savu senču paaudžu gājumu, to likteņus laika pārvērtībās. Taču tad šis apraksts būtu pārāk plašs.

Pēteris Savickis

SENIE KROGI VARAKĻĀNU APKAIMĒ

Mājīgi pieglaudušās ceļmalai, seno krogu celtnes jau gadu simtus rotājušas mūsu lielceļu ainavu. Garumā izstieptās, parasti vienstāvu ēkas ar slitām zirgu piesiešanai to priekšā, ar lielām durvīm stadulai, kur iebraukt vezumniekiem. Tā bijusi pajumte ceļiniekiem pārnakšņošanai. Te arī

sabiedriskās dzīves aizmetņi, kur ceļavīri uzzināja jaunākās vēstis, pārsprieda vietējās dzīves un pasaules notikumus, apmainījās zināšanās vai aizrautīgi sacerēja savus mednieku stāstus, nereti ieklausījās piedzīvojumu stāstu šaušalīgajos notikumos. Tautas parunās krogu dēvēja par labu skolu gudrības iemantošanai.

Krogi bija izdevīga vieta alus un degvīna kroģēšanai, tādēļ tos, neraugoties uz aizliegumiem, centās celt iespējami tuvāk lielākam miestam vai pilsētai. Šāda tendence vērojama arī Varakļānu novadā. Krogi diemžēl arī veicināja dzeršanas netikuma iesakņošanu tautā.

Varakļānu apkaimē līdz pat 2. pasaules karam bija saglabājušās septiņu krogu ēkas: Elkšņu, Murmastienes krogs, Kristakrogs, Salmukrogs, Silakrogs, Teicejas un Varakļānu krogs. (Tagad jau triju krogu atrašanās vietām pāraudzis maurs.)

Ja par Varakļāniem kāds jautā, kas te bija pirmais – apdzīvota vieta vai krogs, tad jāteic, ka krogs gan. Pie tā pamazām sāka veidoties preču apmaiņas un tirgošanas vietas, augot un attīstoties līdz mūsdienu pilsētai. Kroga celtni šeit jābūt pašai senākajai, jo ir zināms, ka jau septiņpadsmitajā gadsimtā pa šo ceļu vedis pasta maršruts Rīga–Varšava.

Ar savu grezno divstāvu fasādi par izcilu veidojumu Latvijas krogu vēsturisko celtnu vidū jādēvē Varakļānu krogs, kas aizvadītā gadsimta sākumā vēl stāvēja pilnā godībā. Tas redzams ilustrētā žurnāla »Jaunā Nedēļa« 1927. gada Nr. 23 mākslinieka K. Andermaņa zīmējumā. Zem attēla paraksts – »Spriežot pēc vecās ēkas arhitektūras, daži domā, ka tā celta pēc Rastrelli meta«. Patiesībai tuvāk būsim, ja par meta autoru nosauksim Romas arhitektu Macoti. Senajā attēlā saskatāmas it kā divas celtnes – abos galos smagnējo un zemo, no pilsētas laukakmeņiem būvēto lauku krogam tipisko ēku, bet vidusdaļā – mūra apmetumā veidotu būvķermeni ar kolonnām un nišām. Šķiet tāda divdabība radusies, pielāgojot piezemēto kroga ēku iecerētajam pilsētas ansamblim, ar baznīcu, plebāniju un Borhu dzimtas mauzoleju – sv. Viktora kapelu.

Trīsdesmitajos gados veco būvi pārveidoja, pielāgojot to tirdzniecības apvienības »Turība« veikaliem un noliktavām. Tā modernās būvniecības neizteiksmīgās līnijas aizsedza vēstures attīstības iezīmētās formas.

Apkaimes krogu sarakstā otrā vietā jāierindo (šķiet, vēl nesen – astoņdesmitajos gados nolīdzinātais) skaistais Silakrogs ar izbūvētu otro stāvu, jaukā vietā – pakalnā, kuplu koku pavēnī. Savā laikā tur darbojusies arī zirgu pasta stacija. Starpkaru posmā te mitinājās Sīlmalas pirmās pakāpes pamatskola, pēc kara – vietējā ciema padome. Kad ugunsgrēkā ēkas koka daļas izdega, celtnē ilgi gaidīja atjaunošanu. Seno krogu vajadzēja saglabāt vismaz kā vietējās nozīmes arhitektūras pieminekli, kaut vai tajā iebūvētā manteskursteņa dēļ, kas Latgales arhitektūrā ir liels retums. Latvijas celtniecības apskatos atzīmēts, ka šī detaļa (citādi saukts arī apvalkdūmenis) Latgales arhitektūrā tikpat kā nav sastopama.

No Salmu kroga, kas iznīcis pēdējā kara laikā, arī saglabājies vienīgi nosaukums. Tas liecina par šīs, uz Viļānu ceļa posma celtās ēkas necilo izskatu. No citiem krogiem tas atšķiras ar salmu apjumi, kas rosinājuši piešķirt tā vārdu. Arī šī bijušā kroga telpās 20.–30. gados pajumti bija atradusi Salmenes pirmās pakāpes pamatskola.

Elkšņu krogs, kas atradās uz Gaļānu ceļa pie Malmutes upes, izskata ziņā atgādināja savus brāļus – parastos lauku lielceļa pavadonus, taču apkārtnē tam bija slikta slava. Varbūt tāpēc nezināmu iemeslu dēļ ēka pārvērtās krāsmatās.

Viens no attālākiem ir Kristakrogs – pie Krustpils ceļa Lielā Teiču purva tuvumā. Sena koka ēka ar kokgriezumiem rotātu gēveli, spītējot laikam, atgādina par viesmīlīgo patvēruma vietu ceļiniekiem pagājušajos laikos.

TŪRISMA OBJEKTI UN MARŠRUTI VARAKĻĀNOS

Varakļānu (Varakļōnu) pilsēta (pilsētas statuss kopš 1928. gada) atrodas pie Rīgas—Krustpils—Rēzeknes šosejas, tāpēc ikvienam ir ērti to apskatīt. Galvenie tūrisma objekti, kas nevar izpalikt, apmeklējot Varakļānus, ir sv. Viktora kapela, Romas katoļu baznīca, Varakļānu pils un parks. Tomēr tas nebūt nav viss, ko ceļotājam var piedāvāt Varakļāni un to tuvākā un tālākā apkārtnē. Sīkaku informāciju par maršrutā ietvertiem objektiem ieteicams meklēt objektu aprakstos grāmatas tekstā.

Dodoties uz Varakļāniem no Krustpils puses, jau vairākus kilometrus pirms Stirnienes, pārbraucot dzelzceļam un vēl brīdi pēc tam šosejas kreisajā pusē redzams *Teiču purvs* — lielākais Latvijas purvs, kas ietilpst Teiču rezervātā. Vairākās vietās, kur nav koku un purvs burtiski *pienāk* šosejas malai, var lieliski novērot tā purva savdabīgo pasauli, kur patvērumu sev atradušas arī daudzas retu augu un dzīvnieku sugas.

Tuvojoties Stirnieni (Stērnīne), labajā pusē redzama Stirnienes dzelzceļa stacija, pie stacijas — *Piemiņas akmens* deportētajiem novada iedzīvotājiem. Aiz stacijas, nogriežoties pa labi, pāri dzelzceļam ceļš aizved uz *Stirnienes Romas katoļu baznīcu*, kas redzama jau no šosejas. (Tās apmeklējums gan saskaņojams ar draudzes vadību.)

Braucot pa šo ceļu, tālāk ar likumu ceļš aizved līdz *Stirnienes muižai*, kur tagad izvietojusies Stirnienes pamatskola. Apkārt kungu mājai saglabājušās citas muižas ēkas un parks. Pirms parka, pagriežoties pa kreisi (nav jāatgriežas pa to pašu ceļu atpakaļ), var izbraukt atkal uz Rīgas—Rēzeknes šosejas un turpināt ceļu uz Varakļāniem.

Pēc vairākiem kilometriem kreisajā pusē nozarojas Madonas ceļš, vēl pēc nepilna kilometra, braucot Varakļānu virzienā, ceļa labajā pusē redzami *Sila kapi (Syla kopi)*. Kapos vairāki interesanti pieminekļi, tai skaitā simbolisks katoļu mācītāja Aglonas katoļu ģimnāzijas direktora — nacistu nomocītā *Aloizija Broka* kaps ar tēlnieka Bērtuļa Buļa veidotu pieminekli, kā arī tēlnieka E. Karitona veidotais *sievietes tēls ar likteņa kamolu rokās*.

Iebraucot Varakļānos no Krustpils puses (Rēzeknes šoseja — pa labi no pilsētas), ielas labajā pusē paliek priežu puduris, kurā atrodas ebreju apbedījuma vieta, kreisajā pusē prāva koka ēka — *pilsētas vecā slimnīca* ar bagātīgi ornamentētu pret ielu vērsta loga apdari. Līdzīgas logu apdares var pamanīt daudzviet, galvenokārt lauku māju apbūvē. Šī tradīcija veidojusies, Latgalē saplūstot latgaļu un krievu vecticībnieku celtniecības tradīcijām. Turpinot ceļu tālāk, aiz vecās slimnīcas redzamas zaļumos pa pusei paslēpušās vienkārša privātmājas, līdz ielas kreisajā pusē parādās apaļa celtne ar kupolveida jumtu — *Sv. Viktora kapela*, celta 1814. gadā (kapelas, jaunās katoļu baznīcas un pils projektu autors — itāļu arhitekts Vinčenco Macoti (1756—1798)), savulaik kalpojusi arī kā katoļu draudzes baznīca. Pārsteidzošas ir telpas akustiskās īpašības. Kapelas pagrabā atdusas poļu grāfu Borhu dzimtas piederīgo mirstīgās atliekas.

Diemžēl padomju laikā kapeņas tika vandaliski izlaupītas un izdemolētas, kā rezultātā gājuši bojā nozīmīgi interjera elementi. Dievnama un kapeņu apmeklējums saskaņojams ar katoļu draudzes vadību.

Netālu no kapelas — *pilsētas kultūras nams* — tipveida padomju laika celtne, kas tomēr, pateicoties fasāžu saderībai, iekļaujas vienotā stilā ar kapelas, pils parka fasādes un Jaunās katoļu baznīcas fasādi. Tā ir ļoti iederīga celtne »*Balto kolonnu pilsētā*«.

Tālāk pilsētas galvenās ielas kreisajā pusē redzama lielā (jaunā) *Romas katoļu baznīca*, kas 1854. gadā savulaik nomainīja katoļu draudzei par šauru kļuvušo apaļo baznīcu — sv. Viktora kapelu. Ieteicams, saskaņojot apmeklējumu ar draudzes vadību, iepazīties arī ar baznīcas interjeru.

Tajā dominē klasicismam raksturīgā formu stingrība, taču līdzīgi kā baznīcas torņi aprisēs, arī interjerā jaušama citu stilu, – galvenokārt baroka un arī neogotisko formu klātbūtne. Īpaši greznas ir pārnēsājamās procesiju svētbildes barokālos kokgriezumu ietvaros.

Galvenā iela ar likumu, pagriežoties pa labi, atkal aizved uz Rīgas–Rēzeknes šoseju un Varakļānu pili, bet iela, kas nogriežas pa kreisi gar baznīcu, ved uz Varakļānu Evaņģēliski luteriskās draudzes baznīcu. Ceļu starpā paliek 2. *pasaulē kara padomju karavīru kapi*, kas ierīkoti, izpostot vecos katoļu kapus.

Evaņģēliski luteriskās draudzes baznīca atšķirībā no sv. Viktora kapelas un jaunās Romas katoļu baznīcas, kuru baltumā jūtama itāļu arhitektūras tradīciju dažkārt pat nedaudz neierastā klātbūtne, luterāņu dievnama ēka vairāk raksturo vietējās celtniecības tradīcijas. Līdzīgi kā apkārtnes – Stirnienes, Atašienes, Barkavas un Vidsmuižas katoļu baznīcas, tā celta no šķeltiem granīta akmeņiem. (Diemžēl no vecā interjera baznīcā nav saglabāties gandrīz nekas.)

Varakļānu kapi. Ceļu sazarojumā pirms Evaņģēliski luteriskās draudzes baznīcas pagriežoties pa labi, var aizbraukt uz Varakļānu kapsētu. Ieteicams apskatīt vecākos kapu krustus un pieminekļus paugura virsotnē, kā arī pēc Anša Bērziņa projekta veidoto *kapu vārtu, kapličas* un *atbrīvošanās cīņu pieminekļa ansambli* luterāņu kapu daļā. Kompleksa celtniecību finansēja ķirurga Pāvila Mucenieka (1891–1940) dzimta. Otrpus ceļa – pilsētas *jaunie kapi*, tajos apbedīts Rēzeknes bombardēšanas laikā bojā gājušais rakstnieks Alberts Sprūdžs (1908–1944).

Bronzas laikmeta seno latgaļu apmetne. No Varakļāniem ceļš tālāk aizved uz Nagliem. Pa ceļam pirms tilta pār Malmutes upi ceļa labajā pusē daļēji grantsbedrēs norakta bronzas laikmeta seno latgaļu apmetne.

Atbrīvošanas cīņu piemineklis Mežastrodos. Atgriežoties Varakļānos, jāpabrauc vēlreiz garām Varakļānu Evaņģēliski luteriskajai baznīcai. Ceļš pa labi gar šo baznīcu ved uz okupācijas gados iznīcināto un pirms dažiem gadiem atjaunoto atbrīvošanas cīņu pieminekli Mežastrodos (apm. 8 km). Tālāk šis ceļš ved uz Murmastieni un Barkavu, Tiltagalā savienojoties ar asfaltēto šoseju. Šo maršrutu ieteicams izmantot, braucot uz Madonu vai atgriežoties no Madonas, tiesa gan, rēķinoties ar grantētu ceļu, kas ne vienmēr ir pienācīgi kopts.

Atjaunojot 1919. gada 1. Liepājas kājnieku pulka cīņām 1936. gada 16. augustā atklāto piemiņas vietu, pieminekļa virsotne līdzekļu trūkuma dēļ atlieta no betona. Pieminekļa projekta autors ir inženieris Zilevics. Pieminekļa virsotnes granīta oriģināldaļa izmantota kā kapa piemineklis *Lielstrodu (Lelūs Strodu)* kapos. Pie kapiem savulaik atradušās latgaliešu ortogrāfijas pētnieka Romas Katoļu baznīcas *bīskapa Pētera Stroda* dzimtās mājas.

Pārsimts metrus pirms kapiem redzams padomju laikā iznīcinātā *krucifiksa* vietā ar novadnieka Daiņa Mjartāna un Andriņa Jūrdža fonda finansiālu atbalstu atjaunotais krucifikss. Kristus tēlu kokā griezis tēlnieks Antons Rancāns.

Varakļānu pils. Izbraucot no Varakļānu pilsētas centra pa Rīgas–Rēzeknes šoseju Rēzeknes virzienā, kreisajā pusē paliek linu pārstrādes cehs, kas neapdomīgi iebūvēts Varakļānu pils teritorijā. Pēc apmēram simts metriem no šosejas jānogriežas vēlreiz pa kreisi, kur, koku ieskauda, redzama 1783.–1789. gadā celtā Varakļānu pils.

Varakļānu novada vēstures muzejs atrodas Varakļānu pils pirmajā stāvā, kur aizņem 3 lielas telpas. Muzejā bieži tiek rīkotas novadnieku darbu izstādes un paredzēts ar laiku visu pili atremontēt un atjaunot kā apskates objektu.

Varakļānu pils parks. Ievēribas cienīgs ir Varakļānu pils parks, kas pēc ainavu arhitektes Ilzes Janeles atzinuma ir pirmais oficiāli reģistrētais ainavu parks Latvijā. Parkā atrodas *Mīlestības akmens* – vairāku vēsturisku teiku objekts ar, iespējams, daudz senāku kultūrvēsturisku nozīmi

(sens upurakmens – dobumakmens). Dobumam līdzās *uzlabots* piemiņas uzraksts parka autoram Vinčenco Macoti.

Pēc pils un parka apskates ceļš var turpināties Viļānu virzienā, kad pie Kristceļiem (Krystceļi) redzams 19. gs beigu vecticībnieku lūgšanu namiņš.

Jāatzīmē, ka Varakļānu apkārtnē ir interesanta ekotūrisms, jo te sastopamas plašas, salīdzinoši maz ietekmētas mitrāju platības.

Ekotūrisma cienītājiem jāreķinās ar to, ka teritoriju šķērso meliorācijas sistēmas, tajā daudz mitru un grūti pārvaramu purvu, kā arī Teiču rezervāta klātbūtne, kas ierobežo pārvietošanās iespējas. Teiču rezervāta iepazīšanas iespējas saskaņojamas ar rezervāta administrāciju.

Ģatavojoties apmeklēt *Lubāna (Lubōna) ezera* dienviddaļu, ar padomu var līdzēt arī šī raksta autors (Nacionālais Botāniskais dārzs, Dendrofloras nodaļa Salaspilī).

Andrejs Svylāns

AIZSORGOJAMĪ DOBAS OBJEKTI UN CYTAS DOBAS VĒRTEIBAS VARAKĻŌNU APLEICĪNĒ

Nu vides aizsardzeibas un biologiskās daudzveideibas saglobōšonas redziņa verūtis Varakļōnu apleicinis lelōkō vērteiba ir cylvāka darbeibas moz aiztyktōs dobas teritorijas, storp kurom golvonū vītu ijām pūri (peisi), slapņū mežu masivi un palīņu pļovas.

Teiču pūrs ir lelōkais pūrs Latvijā un vīns nu lelōkajim Baltijas vaļstis. Nu 1982. goda pūra teritorijā nūdybynōts *Teiču Vaļsts rezervats*, kura plateiba pošureiz sasnād 19 337 ha. Rezervāta teritorijā uzskaitētas 36 aizsorgojamū augstōkū augu sugas, 31 aizsorgojamū syunu un kērpū suga, 8 aizsorgojamū zeideitōjdzeivīniku sugas, pa vīnai aizsorgojamūs rōpuļu un abinīku sugai, 35 aizsorgojamū putnu sugas un 23 aizsorgojamū bezmugurkaulņīku sugas. Lela daļa nu rezervatā atrostajom ratūs augu un dzeivīniku sugom sastūpama arī cytur Varakļōnu apkōrtnē.

Lubōna azars un tō apleicīne (peisi, naiztaisnōtī upu pūsmi ar slapņajom pļovom un mežim) ir teritorijas, kas ar sovu vērteibu ir īvārojamas un varātu tikt jīntas aizsardzeibā gon saisteibā ar Ramsāres konvenciju par mytrōju aizsardzeibu, gon saisteibā ar ryndu cytu starptautiskū vides aizsardzeibas dokumentu. Nasaverūt uz tū, ka lela daļa nu šom teritorijom ir meliorācijas un cylvāka cyta veida darbeibas dēļ īvārojami degradēta, tei ir patvārumš daudzom Latvijā ratom un aizsorgojomom augu un dzeivīniku sugom un ratim biotopim, kas daleji jau atsarūn vaļsts aizsardzeibā. Storp tim pīmynama *Borkovas ūzulu audze* 44,1 ha plateibā un dobas līgums »*Lubōna īplokas*«.

Varakļōnu piļš parkam blokus tō kultūrvēsturiskajai nūzeimei ir vārā jamama lūma nu vides aizsardzeibas un biologiskās daudzveideibas saglobōšonas vīdūkļa. Tō vacī, dūbumainī kūki ir patvārumš vairōkom Latvijas Sorkonajā grōmotā īraksteitom sykspōrņū sugom. Dīmžāl vaļsts aizsardzeibā ir tikai 27 ha parka, bet daļa kūku ryndu un aleju, lynu pōrstrōdes uzjāmuma nūrūbežōtō un bezatbīldeigi pōrveidōtō parka teritorija, kai arī Rēzeknes rajona teritorijā asūšō parka daļa (aleja uz Kuciskolnu, Kuciskolns ar aizmērstom drupom un daļa zvēru dōrza teritorijas ar Zverinces līpom, Kažavas upes pūsmš leidz Lejasdzērnovom) vyspōr nav jīnta vaļsts aizsardzeibā. Parkam kūpumā ir kultūrvēsturiska nūzeime.

Latgolas 1784. goda generalmēreišonas aprokstūs teik pīminātas apkōrt dōrzam stateitōs līpas, augļu kūki un kryumi, kai arī oranžerija, kurā audzāti vairōki citrusaugu veidi un vīges. Īvēreibas cīneiga ir nūrōde uz zvēru dōrza pastōvēšonu, kurs bejis, tycamōk, storp tagadejū pili un Zverinci (Zverinces nūsaukuma etimoloģija (nu kr. *zverinec* – zvērneica, zvēru audzātova) jau pošā par sevi nūrōda uz tū). Te jōjam vārā veļ kaidš byutisks aspekts – laikā, kod nūtyka generalmēreišona, tikai gods beja pagōjis nu piļš celtniceibas un parka īreikōšonas sōkuma. Atklōts palīk vaicōjums, – voi tik eisā laikā jau varēja runōt

par greznas arhitekturas kungu nomu, parku, oranžeriju un zvēru dōrzu, voi tūmār generalmēreišonas aprokstūs runa ir par kaidu vacōku kungu mōju un citim jau uz pošlaik radzamōs piļš celtnīceibas laiku pastōvūšim objektim. Šū vaicōjumu ir izvērzejuse ari Ilze Janelis, 1981. godā grōmotā »Vecie lauku parki« izsokūt apgolvōjumu, ka generalmēreišonas aprokstūs runa ir par vacū Varakļōnu piļš dōrzu. Vysai tycama varātu izarōdeit dūma, ka tys ir atsaradis tagadejōs Zverinces tyvumā. Par tū varātu līcynōt ari Zverinces lelōs līpas (veļ jo vairōk tōpēc, ka līpas sovā vaļā Varakļōnu apļeicinē nav atrūnamas), kai ari riņča formas mōrcenš ar saleņu vydā.

Jaunajā parkā (precīzōk – tō aizsorgōtajā daļā), Nacionalō Botanisko dōrza Dendrofloras nūdaļas zynōtnīkim veicūt parka dendrologiskū apzynōšonu, 1995. godā konstatāta 31 kūku un kryumu suga, nu tom 14 īvastōs, kas nav Latvijas augu vaļsts dabeigi elementi. Parkā konstatāti 5 kūki, kuru stumbra apkōrtmārs pōrsnādz voi gondreiz sasnādz vaļsts nūzeimes dobas pīminēkļa apmārus.

ATSEVIŠKI ĪVĀROJAMI DOBAS OBJEKTI

Eiropas lopegle (Larix decidua) Varakļōnu piļš parkā. Apkōrtmārs 336 cm (Nacionalō Botaniskō dōrza (NBD) dendrologu 1995. goda mērejums. Apkōrtmārs te un cytur teik saprosts ar stumbra apkōrtmāru 1,3 metru augstumā nu sakņu kokla, jo nateik nūrōdeits cyts mēreišonas augstums). Jōatzeimōj, ka Varakļōnu apļeicinē lopegle tautā teik saukta par vōcegli, leidzeigi kai papeles (daļa *Populus gints* sugu) – par vōcapsem.

Ļōdānu prīde (Pinus silvestris) pūra molā aiz Eleonoras muižas. Divžuburu kūka apkōrtmārs 340 cm (A. Svylāna – roksta autora – 1988. goda mērejums).

Borkovas muižas kopu prīde (Pinus silvestris) – apkōrtmārs 337 cm (dr. Raimonda Cynovska 1995. goda mērejums).

Dūdsolas prīde (Pinus silvestris). Paprōva prīde ceļa lobā pusē, eimūt nu Dūdsolas laipom uz Dūdsolu. Apkōrtmārs 225 cm (A. Svylāna 1998. goda mērejums).

Parostais kļovs (Acer platanoides) Varakļōnu piļš parkā. Apkōrtmārs 398 cm (NBD 1995. goda dati).

Līpa (Tilia cordata) Varakļōnu piļš parkā. Apkōrtmārs 405 cm (NBD 1995. goda dati).

Zverinces līpas. 3 līpas pi Varakļōnu mežnīceibas. Rasnōkajai 170 cm augstumā apkōrtmārs 400 cm, mozōkajom (1,3 m augstumā) apkōrtmārs 313 cm un 280 cm (A. Svylāna un V. Briškas 1998. goda mērejumi). Lelōkajai līpai stumbra lejasdaļa koniska. Acimradzūt dēļ tō literaturā (S. Saliņš, 1974) mynāts apkōrtmārs 430 cm. Divas lelōkōs līpas sovulaik vātrā tyka saškībtas. Par tū saudzejami apkōrteji kūki, kas pasorgoj tōs nu lelōkom vēja brōzmem.

Brangovas līpa. Lela divžuburu līpa. Gōjuse būjā.

Gūba (Ulmus glabra) Varakļōnu piļš parkā. Apkōrtmārs 442 cm (NBD 1995. goda dati).

Veiksna (Ulmus laevis) Varakļōnu piļš parkā. Apkōrtmārs 402 cm (NBD 1995. goda dati).

Ōžinīku paeglis (Juniperus communis) Ōžinīkūs. 80 cm augstumā apkōrtmārs 140 cm (A. Svylāna un V. Briškas 1998. goda mērejumi). Paeglis 130 cm augstumā sasadola trejūs žuburūs un apmāram 10 golūtnēs. Aizsorgojamūs objektu sarokstūs teik oplom saukts par *Ošinieku paegli* (S. Saliņš 1974).

Ōžinīku ōbelneica (Malus domestica). Pēc Viktora Briškas ziņom, blokum Ōžinīku paeglam auguse lela ōbelneica, kura nūkoltuse un nūzōgeita.

Ūzuls (Quercus robur) storp Varakļōnu kopim un Lejas dzērnovom, piļsātas izgōztuves teritorijā. Apkōrtmārs 400 cm (autora 1988. goda mērejums). Lelōkais ūzuls Varakļōnu apļeicinē. Pakōpeniski īt būjā izgōztuves itekmes dēļ.

Ūzuls ar vairākiem stobriem Varakļoņu pils parkā. Saudzejams kā sovdebeigs kūks.

Cārmyuška (Sorbus aucuparia) pi Stērnīnes dzelzceļa stacijas. Divstumbru kūks 150 cm augstumā sasādola divos stobros, kuru apkōrtmāri 125 un 120 cm (1999. goda mērejumā).

Pi saudzejamom dobas vēteibom byutu jōpīpulcej *kūki, kas Varakļōnūs tyka stateiti 1928. goda Meža dīnās*. Varakļōni ir vīta, kur pēc mežkūpa P. Purviņa iniciatīvas pirmū reizi Latvijā tyka sareikōtas Meža dīnas, kas vēlōk palyka par valsts mārūga ikgadeju pasōkumu.

Mīlesteibas akmiņš Varakļoņu pils parkā. Aizsorgojams gon kai kultūrvēsturisks pīminēklis, pils un parka autora arhitekta Vinčenco Macoti pīmiņas vīta (jam vēlteits akminī koltais uzroksts), gon kai īspējams arheologisks pīminēklis – pādakmiņš (J. Urtāns, 1990), gon kai daudzos Varakļoņu puses teikōs pīmināts objekts (A. Ancelāne, 1988, »Madonas novads teikās un nostāstos«1993), gon kai literarūs sacerējumūs pīmināts (pīmāram, Ontona Rupaiņa dorbā »Jaunō skūlōtōja«).

Mōksleīgi apškaldeits *cilindrveida akmiņš* sovulaik atrots pi Krystcelim, bet aizvasts uz Viļānim, kur atsarūn kaidā sātā Jaunviļānūs. Akmiņa augstums 70 cm, apkōrtmārs 120 cm.

Sērmūs akmiņš radzams Lelajūs Strodūs meliorācijas grōvī pi Sērmajim. Aptuvenais augstums kūpā ar zamydiņa daļu atklōtajā pusē – 170 cm. Lelais plokonaiss akmiņš ar vīgli nūlaidonu vērsu atroks, padzilinojūt meliorācijas grōvi. Saudzejams kai vīns nu lelōkajim akminim Varakļoņu apkōrtnē.

Napoleona krāsls – plokons akmiņš ar nūlaidonu vērsu Bokōnūs, J. Svylāna zemē. Apkōrtmārs zemes līminī 890 cm. Augstums vērs zemes 80–110 cm. Pēc nūstōstīm, uz šō akmiņa kara laikā atsapyuts Napoleons. Akmiņš saudzejams gon kai nūstōstu objekts, gon kai izcylō volūdņika Leonarda Latkovska (sen.) pīmiņas vīta. Napoleona krāsls apraksteits jō dorbā »Dzymtōs zemes ļaudis«.

Lels olūts Bokōnu upeites lobajā krostā pi tylta natōli nu ceļa, kas vad nu Varakļōnim uz Varakļoņu staciju. Olūts radīs 1969. godā pēc geologu izdareita dziļurbuma un, īspējams, tam ir vēteigās ōrstnīciskas īpašeibas.

VALSTS AIZSARGĀJAMO KULTŪRAS PIEMINEKĻU SARAKSTS

VARAKĻĀNOS UN VARAKĻĀNU PAGASTĀ

1. Varakļānu muižas apbūve (18. gs. b.–19. gs. 1. p.).
2. Varakļānu pils (1783–1789).
3. Parks ar savu arhitektūras ansambli (18. gs. b.).
4. Varakļānu muižas kapliča – kapela (1814).
5. Varakļānu katoļu baznīca (1854).
6. 2 vitrāžas Varakļānu luterāņu kapu kapličā (1937).
7. Stīrnienes (Tiltagalā) senkapi – pie Stīrnienes kapsētas.
8. Silinieku senkapi – Siliniekos (Madonas–Varakļānu–Jēkabpils šoseju krustojumā).

DEKŠĀRU PAGASTĀ

1. Zviedru skanstis (Jumpravas kalns, Kuces kalns) – viduslaiku nocietinājums »Storōs«.
2. Cakulu senkapi – Cakulos, Malmutes upes kreisajā krastā.
3. Garanču apmetne – Garančos.

††Pēteris Broks, Emīlija Spēlmane

NOSTĀSTI UN TEIKAS PAR VARAKĻĀNIEM

Varakļānu pils celta no 1773. līdz 1789. gadam. Par to liecina uzraksts pils otrā pusē: »Inchoatum 1783–1789 Perfectum« (vārds *Perfectum* nav saglabājies). Muiža piederējusi bagātajai un varenajai Borhu dzimtai. Viens no Borhu senčiem bijis ordeņa mestrs un uzvarējis daudzās kaujās. Viņa pēcnācēji bijuši ievērojami gan ar augstiem amatiem galmā, gan ar savu labvēlību pret vietējiem zemniekiem. Nav brīnums, ka tautas fantāzija Borhus apveltījusi ar teiksmainiem nostāstiem.

Dzīvais zobens. Viens no Borhiem ir izpelnījies sevišķi lielu slavu, jo pirmais no Varakļānu grāfiem, vēlēdamies kļūt bagāts un varens valdnieks, pārdevis savu dvēseli elles valdniekam Luciferam. Velns viņam par to iedevis Dzīvo zobenu, kā arī viltības, spēka un visu vēlēšanos izpildītāju – burvju nūjiņu. Uz elli teiksmainais muižnieks ceļojis vairākas reizes un kādā melnā rudens naktī no turienes pārvedis arī velna auzas, no kurām izauguši kareivji.

Grāfs ar Dzīvo zobenu un velna auzu kareivjiem sakāvis latgaļu karapulkus. Dzīvais zobens kā ugunīga čūska locīdamies lidojis pa gaisu un plāvis visu dzīvo, kas tam gadījies ceļā. Zobens pildījies tikai grāfa pavēles, un to grāfs turējis lielā, ar cilvēku asinīm pildītā kublā. Tur tas neapstādamies riņķojis, neļaudams sarecēt asinīm. Ja tas notiktu, zobenam būtu jāizgaist.

Mīlestības akmens. Teika vēstī, ka, būvējot savu pili, grāfs ar savas burvju nūjiņas un Dzīvā zobena palīdzību esot vēlis akmeni no lauka uz pils būves vietu. Kad velšanas gaitā akmens sasniedzis to vietu, kur atrodas tagad, tas vairs neklausījis burvju nūjiņas spēkam. Grāfs par to saskaities un ar burvju nūjiņu iesitis akmenim. No sitiena akmens sašķēlies un zemē radusies liela sprauga, kas bijusi ieeja ellē. Grāfs nokāpis ellē un ilgi sarunājies ar tās valdnieku Luciferu. Elles kungs sācis atprasīt grāfa dvēseli, jo esot izbeidzies līguma laiks, ko tas noslēdzis ar Velnu, dodoties krusta karā uz Latviju. Beidzot grāfam tomēr esot izdevies iežēlināt Luciferu, jo apsolījis, ka cilvēku ciršanai un cilvēku ciešanām Dzīvo zobenu vairs nelietos. To esot pieprasījuši arī visi labie gari. Grāfam atstājot elli, akmens uz visiem laikiem esot noslēdzis elles vārtus un sācis kalpot kā visskaistākās mīlestības simbols – Mīlestības akmens.

Napoleona Ordas 1875. gada zīmējumā ir redzams, ka Varakļānu pilij ir bijis arī skaists tornis

Mīlestības akmens

Grāfs Borhs ar savu skaisto meitu Jadvīgu teatralizēta uzveduma laikā 2000. gada vasarā

Lazarka

No tā laika, kad Mīlestības akmens esot ieguvis savu nosaukumu un maģisko spēku, visiem mīlētājiem, kuri pie tā atnākot, dzīve esot pilna mīlestības, prieka un laimes. Bet teika brīdina, ka plaša akmenī tomēr saglabājoties un ar katru gadsimtu kļūstot lielāka. Akmens plaisas palielināšanās apstāšoties tikai tad, kad mīlestība uz visiem laikiem uzvarēšot viltu.

Stāsts par grāfa Borha lielo zābaku un skaisto Jadvigu. Viens no apkārtējo zemnieku varenākajiem dēliem grāfam Borham bijis par kučieri, kas ļoti labi spējis un pratis valdīt apbrīnojami lielo 6 zirgu vilkto karieti. Ar šo karieti grāfs īsā laikā varējis nobraukt milzīgus attālumus. Brauciens noticis brīžiem pa zemi un brīžiem pa gaisu. Dažreiz Borhs brokastis ēdis Pēterburgā, pusdienas Rīgā, bet vakariņas Varšavā.

Grāfam Borham esot bijuši milzīgi lieli zābaki. Tie bijuši melnā krāsā, ar nolocītiem dzeltenīgiem stulmiem. Uz nolocīto stulmu augšdaļas esot bijis liels pils ģerbonis. Zābaku purngali, zole un papēži esot bijuši apkalti ar dzelzi, bet pie papēžiem bijuši spīdīgi pieši ar kustīgu zvaigznīti. Ar šiem zābakiem grāfs Borhs varējis nokāpt pašā ellē. 1905. gada vasarā viens no zābakiem vēl mētājies pie Varakļānu pils pagraba un bērni, spēlējami paslēpes, līduši tajā iekšā.

Muižas laikos šos zābaku vajadzējis tīrīt un spodrināt viņa veiklajam un iznesīgajam kučierim. Kad zābaki bijuši notīrīti un nospodrināti, tad kučieris, grāfam neredzot, šad un tad ar tiem pastaigājies un palepojies, tāpēc apkārtējie nedraugi viņu iesaukuši par *Lielo Zābaku*.

Grāfam Borham esot bijusi brīnumskaista meita Jadviga, kas ar savu skaistumu apbūrusi gan jaunos, gan vecos un idilliskajā Latgales dzīvē likusi mīlēt visu skaisto. Radās vēl kaut kas skaists – Jadviga iemīlējusies brašajā puīši – Lielajā Zābakā. Sākumā viss noritējis lieliski. Siltajās vasaras naktīs viņi satikušies teiksmainajā pils parkā, visbiežāk pie Mīlestības akmens. Bet vai nu muižā trūkst ziņkārīgo un greisirdīgo? Par abu jauniešu tikšanās reizēm sākuši runāt arvien biežāk un vairāk, par to kļuvus zināms arī vecajam kungam. Par tādiem jauniešu nedarbiem Borhs tā pārskaities, ka pavēlējis meitu ieslodzīt pils austrumu flīgelī. Pastaigāties gūsteknei atļāvis tikai dienas laikā, turklāt pa vienu vienīgu aleju, kura no austrumu flīģeļa gar deviņām lielām liepām ved uz Jadvigas kapliču upītes krastā.

Bet vai nu tā būtu īsta mīlestība, ja tik viegli to varētu aplāpēt? Lielais Zābaks vienmēr atradis laiku un iespēju, kā ar savu mīloto apmainīties ar skatieniem, vārdiem un skūpstiem. Arī par to dabūjis zināt grāfs un tad pavēlējis durvis noslēgt uz visiem laikiem. Tā godkārīgais muižnieks gribējis pasargāt muižniecības godu no apkārtējo ļaužu acīm un prātiem.

Cik skumju dienu un nakšu skaistā Jadviga pavadījusi savā cietumā, pa kura logiem redzamas tās pašas deviņas liepas, nav zināms. Un cik stundu Lielais Zābaks neziņā nostāvējis zem lielajām liepām, caur zaļo lapotni raidīdams kaislus un ilgus skatus uz skaistās Jadvigas cietuma logiem, arī nav zināms. Bet jauneklā ilgas bijušas tik lielas, spēcīgas un mokošas, ka zemniekdēls nolēmis rīkoties: kādu nakti tieši divpadsmitos Lielais Zābaks uzlauzis savas mīlotās cietuma ārdurvis. Pricīgu un strauji pukstošu sirdi viņš uzkāpis pa kāpnēm un ar spēcīgajām rokām un pleciem atvēris arī nākamās durvis, aiz kurām to gaidījusi skaistā Jadviga. Tad noticis kaut kas negaidīts un šausmīgs... Vecais Borhs esot izdzirdis troksni. Viņš tūlīt nopratis, kas par lietu, un, burvības vārdus murminādams, pavēlējis Dzīvajam zobenam darīt galu šai mīlas dēkai. Tieši tajā brīdī, kad jauneklis atvēris durvis, kā spožs meteors pazibējis Dzīvā zobena asmens, un Lielais Zābaks bezspēkā saļimis uz grīdas pie savas mīlotās kājām. Visu to redzot un dzirdot, Jadvigas sirds nav izturējusi. Viņa izlēkusi pa sava cietuma logu, kā vajāta stirna dažos lēcienos aizskrējusi upītes krastā pie lielajām liepām un padarījusi sev galu. Grāfs par to esot bijis ļoti bēdīgs. Viņš savai mīļajai meitai sarīkojis lielas bēres un apbedījis viņu Jadvigas kapličā.

Tā traģiski beigusies šī teiksmainā mīlestība Varakļānu pils parkā. Tautā runā, ka pilnmēness naktīs Lielais Zābaks atverot Jadvigas flīģeļa durvis, uzkāpjot pa kāpnēm un klausoties Jadvigas mīlas čukstus. Bet vistumšākajās rudens naktīs tur atnākot arī skaistā Jadviga. Visuzmanīgākās Varakļānu ģimnāzijas audzēknes, kuras dzīvojušas skolas kopmītnē un īstajā brīdī bijušas pie vecajām liepām, visu to redzējušas savām acīm.

Arī Dzīvais zobens vairs neiet savās gaitās. Kādreiz, kad Borha nebijis mājās, viņa sulainis iedomājies paskatīties uz Dzīvo zobenu. Viņš atvēris smagās lādes vāku un pēc tam

mirdzošu biķeri. No tā izšāvusies čūska līdzīga liesma, kura šaudījies uz visām pusēm – tas bijis Dzīvais zobens, kas plāvis visu pēc kārtas. Sulainis nepratis zobenu savaldīt un ieslēgt atpakaļ biķerī. Par laimi, mājās pārbraucis vecais Borhs un asinskāro zobenu savaldījis. Viņš pacēlis labo roku, apvilcis gaisā apli, uzsvilpojis un ar labās rokas ikšķi Dzīvo zobenu ievadījis mirdzošajā biķerī. Lai tādi notikumi vairs neatkārtotos, grāfs nākamajā naktī izkalis pils sienā caurumu, ievēlis tur pūsmucu, pildītu ar asinīm, un tanī ielicis Dzīvo zobenu. Dzīvais Zobens asinīs sācis pulsēt un riņķot. Kad Dzīvais zobens riņķot apstāšoties, tad pasaulei būšot gals. Grāfs caurumu sienā aizmūrējis, un vairs neviens nezina, kur tagad varētu atrasties šis brīnumainais Dzīvais zobens.

Pazemes eja uz kapelu – Viktora baznīcu. No daudzajiem nostāstiem par Varakļānu pili ir zināms, ka no tās vedusi pazemes eja uz parku, uz Jadvigas kapliču un tālāk uz apaļo baznīcu. Grāfs Borhs pirms miršanas esot izteicis savu pēdējo vēlēšanos, – lai viņu zārkā aiznesot pie viņa mīļās meitas uz Jadvigas kapliču un pēc tam pa pazemes eju uz kapelu, bet pēc tam lai eju aizberot. Tā piederīgie arī esot izdarījuši, un tāpēc tā vieta, kur eja sākas un kur beidzas, tagad nav redzama un nav zināma.

Zem apaļās baznīcas ir liels pagrabs ar daudzām nišām. Šinīs nišās tikušas guldītas daudzu Borhu mirstīgās atliekas. Vislielākā niša, kurā tika guldīts grāfs Borhs, esot savienota ar teiksmaino pazemes eju.

1919. gada atbrīvošanas cīņu laikā, kad bolševiki uz neilgu laiku ieņēma Varakļānus, to karavīri, meklēdami dārglietas, apaļās baznīcas pagrabu un šīs nišas uzlauza un izdemolēja. Netika saudzētas arī Borhu mirstīgās atliekas. Nav zināms, ko viņi tur atrada, bet pēc aculiecinieku nostāstiem, tā nav bijusi tikai ziņkārība vai mantkārība vien – šīs izdarības vairāk izskatījušās pēc nelietībām.

Tagad apaļā baznīca, kura celta 1814. gadā, ir ietverta Latvijas republikas arhitektūras pieminekļu sarakstā.

Piemineklis arhitektam Vinčenco Macoti. Piemineklis atradies pils parka ziemeļu stūrī. Tam apkārt bija četri akmens stabi, kurus savienoja resna dzelzs ķēde. Pils mākslinieks un arhitekts bijis vienīgais cilvēks no pils kalpotājiem, kuram grāfs atļāvis atdusēties parka stūrī. Tāds gods gan tika parādīts arī grāfienes sunim.

Piemineklis grāfienes sunim. Tā bijusi akmens un ķieģeļu piramīdveida būve (3x4x5 m) un atradies Varakļānu pils parka redzamākajā vietā, apmēram 50 metrus virzienā uz estrādi, ieejot parkā no dienvidu puses.

Zirgu staļļi un audzētava. Varakļānu grāfam bijusi liela zirgu audzētava, tur audzēti braucamie zirgi, rikšotāji un vezumnieki.

Muižas zirgu staļļi atradušies pretī pilij – ceļa pretējā pusē (kur no 1929. gada atrodas Varakļānu pienotava). Staļļos varēja viegli novietot 300 zirgu un kumeļu, visus muižas darba ratus, grāfa un viņa viesu karietes. Staļļu vidusdaļā bijuši caurbraucami vārti un virs tiem – otrais stāvs. Vārtu abās pusēs dzīvojuši kučieri un staļļa puisi. Staļļu sētā atradies dīķis zirgu dzirdināšanai.

Dzelzceļa būve. Būvējot dzelzceļa līniju Rīga–Maskava, tā tikusi plānota gandrīz ap tagadējās šosejas vietu. Bijuši jau izrakti grāvji, ceļš nonivelēts un sāka grants vešana dzelzceļa būvei. Taču Varakļānu grāfs iedomājies, ka dzelzceļš tik tuvu pilij traucēs viņam naktsmieru. Tādēļ līcis dzelzceļa līniju atvirzīt piecus kilometrus tālāk. Tagadējais dzelzceļš pie Varakļāniem met likumu, atstādams pilsētu bez dzelzceļa satiksmes. Vecajās guberņu kartēs atrodams, ka dzelzceļam bijis jāiet no Viļāniem uz Varakļāniem, Barkavu un tikai tad uz Krustpili.

Lazarka. Netālu no pils parka ziemeļaustrumu virzienā atradies liela, balta māja ar biežām sienām, maziem logiem un sarkanu kārniņu jumtu. Tā bijusi pirmā slimnīca Varakļānos, ko cēlis grāfs Borhs un nosaucis par Lazareti vai kara slimnīcu, tautā dēvētu vienkārši par Lazarku. Lazarkā bija arī aptieka ar vara katliem, ozolkoka piestām un citām iekārtām zāļu gatavošanai. Slimnīcā bija dažādas medicīniska rakstura grāmatas, cilvēku skeleti, galvaskausi un citi kauli, kuri tautā radīja

Nostāstu un teiku vācējs Pēteris
Broks

lielas bailes un daudz šausminošu stāstu par lazareti. Provizora pienākumus pildījuši paši ārsti, kuri pārsvarā ieradušies no Francijas. Šajā slimnīcā ārstēja tikai muižas ļaudis un grāfa karadraudzes algotņus. Tautai tā bija nepieejama.

Kuces kalns – Jumprovkolns. Netālu no muižas, ziemeļu virzienā, stāvā pakalnā atradās 8-stūrainā balta māja ar sarkanu kārniņu jumtu, kuram bija nošļauptas malas. Sava izvietojuma dēļ tā bija labi saredzama tālā apkārtnē. To jau no tāluma varēja redzēt kā lielu mušmīri ar baltu kātu un sarkanu cepuri. Tauta runāja, ka tajā dzīvojis vagars, lai labāk varētu pārredzēt, kā tīrumā strādā dzimtļaudis. Muižas laikos tur bijusi grāfa medību suņu novietne un suņu audzētava. Mājas iekšpusē visapkārt bijušas suņu novietnes ar sienā iemūrētiem riņķiem, kur tos piesiet. Suņi gulējuši uz mūra klona, kurš katru dienu mazgāts. Blakus sarkanu ķieģeļu mājā dzīvojušas suņu kopējas. Suņu esot bijis ļoti daudz, un tos kopušas jaunas muižas meitas, kuras nav strādājušas smagos lauku darbus, tāpēc tās tautā saukuši par jumpravām. Šīs jumpravas ne tikai kopušas suņus, bet gādājušas arī par grāfa medību viesu izpriecām. Šī iemesla dēļ tautā tās nav ieredzētas, precinieki no tām vairājušies, un tās palikušas vecmeitās. Savas vecumdienas tās lielākoties pavadījušas nabagmājā – Špitelē.

Kazu dambis. Varakļānu tuvumā Zverinces meža dienvidrietumu daļā ir mākslīgi izrakts liels dīķis. Dīķa vidū bija atstāta romantiska saliņa, kura 30. gados bija jauniešu tikšanās vieta, un to sauca par Mīlestības saliņu. Uz saliņas bija ozolkoka galdiņš un tam apkārt daži oriģināli soliņi. Saliņu ar dīķa krastu savienoja romantiskas, garas un šauras ozolkoka laipas. Tās turējās uz nestabiliem, ļodzīgiem koka stēķiem, tāpēc nokļūšana uz saliņas bija visai riskanta, jo viegli varēja arī iekrist dīķa vēsajā ūdenī. Droši uz saliņas varēja nokļūt tikai tie jaunieši, kuri izjuta patiesu, valdzinošo tuvību un draudzīgu palāvību uz otra drosmi, atbalstu un īstu mīlestību. Apkārt pavasaros vienmēr skanēja skaistās lakstīgalu dziesmas.

Krustapurvs (Krystapūrs). Varakļānu–Stirnienes ceļa kreisajā pusē iepretim Ļovāniem (Ščuckiem) ir aizaudzis ezeriņš – *Krystapūrs*, kurš kalpoja kā Varakļānu pilsētas ganības. Par šī nosaukuma izcelšanos ir saglabājušās divas leģendas.

Pirmā vēsti, ka senos laikos šai purvā esot aplaupīts un nogalināts kāds tirgotājs, bet vietējie iedzīvotāji tajā vietā uzstādījuši lielu koka krustu. No šī krusta arī cēlies purva nosaukums.

Otrā, – ka t. s. Misijas laikā (sk. skaidrojumu par Bokōnim) pēc Polijas rekatolizācijas tiem, kas turējušies pie senču (pagānu) ticības, bijis jāizbrien cauri šim purvam, kas ieguvis Krusta purva nosaukumu. Tie, kuriem izbrišanas gaitā nelaimējās, purvājā noslikuši.

Raganbirzs (Rogonbērs). Mežs Bokānu un Āžinieku tuvumā, kā arī ceļa posms kreisajā pusē no muižas zirgu stajām līdz pilsētai. Šis ceļš it kā atdalīja muižu no meža. Ceļa abās pusēs bija sastādīti pilādži, tāpēc to sauca par Sērmūksļu (Cārmyušku) ceļu. Ceļš pavasarī bija skaisti balts, kad ziedēja pilādži, un rudenī skaisti sarkans, kad ienācās pilādžu ogas. Par Raganbirzs nosaukuma izcelšanos ir saglabājušās divas leģendas:

Pirmā vēsti, ka senos laikos visus burvjus, vārdotājus un pūšlotājus saukuši par raganām (*būrtavkām*) un Varakļānos tās bijušas *vairumā*. Kad baznīcā baznīckungs sācis skaitīt pātarus, lai no tām izdzītu velnus, visas raganas atmuguriski no baznīcas skrējušas uz mežiņu, kuru vēlāk nosaukuši par Raganbirzi.

Otra leģenda, – ka senos laikos Pļaujas svētkos Alku kalnā pirmo reizi pacēluši krustu, tad visi nelabie gari devušies uz tuvējo mežiņu, kuru vēlāk nosaukuši par Raganbirzi. Pie šī krusta tad arī esot apmetušies Kristus kalpi, lai sargātu tautu no nelabvēļiem. Vēlāk uz Elku kalniņa uzcelta vecā jeb Viktora, tas ir, Uzvarētāja baznīca.

Malmutes–Kažavas kanāls. Lai muižas Lejas dzirnavām visu gadu sagādātu pietiekamus ūdens krājumus, grāfs Borhs licis rakt Malmutes kanālu. Malmutes upes ūdeņus vajadzēja ievadīt tās pietekā Kažavā, uz kuras atradās dzirnavas. Pie Elkšņu kroga Malmuti aizdambējuši ar zemes valni un pāri Stiuku un Griuženieku sādžām izrakuši kanālu, kas pie tagadējās lina fabrikas ievadīts Kažavas upītē. Tā kā kanāls nebijis pietiekami dziļš, tad aizdambējumā ūdens līmenis bija jāpacel diezgan augstu, un reizē ar to kanāla malās tikušas stipri applūdinātas zemnieku pļavas. Pavasara rudens plūdos, kā arī ar zemnieku līdzdalību aizsprosts vairākkārt ticis pārrauts un vēlākos gados vairs neticis atjaunots, jo neattaisnojis uz to liktās cerības.

VARAKĻĀNU NOVADA CIEMI UN ĻAUDIS

Jānis Broks-Eisāgs

KOKARU CIEMS

No Varakļānu pagasta Kokaru ciema ir cēlušies daudzi ārpus novada robežām pazīstami akadēmiski izglītoti intelektuāļi.

Divdesmit astoņu māju lielais Kokaru ciems atrodas Varakļānu pilsētas pievārtē, un nezinātājiem ir grūti saprast, kur beidzas Varakļāni un sākas Kokari.

Kāpēc Kokaru sādža izceļas intelektuāļu ziņā? Viennozīmīgi var teikt, ka te izšķirošā nozīme ir Varakļānu ģimnāzijai. Šo apstākli lieliski izmantoja Kokaru ciema iedzīvotāji. Viņu bērniem nevajadzēja dzīvot internatā vai meklēt dzīvokli pilsētā, kā tas bija attālāko ciemu skolniekiem. Tā divdesmitajos un trīsdesmitajos gados nebija retums, kad no vienas Kokaru mājas Varakļānu vidusskolā mācījās vairāki jaunieši.

Kokaru ciema jaunieši 1936. gadā. 1. rindā no kreisās: Jāzeps Mozga (1909–1997), pašvaldību darbinieks, miris ASV; Jānis Mozga-Leidumnieks (1909–1982), sabiedriskais darbinieks, dzejnieks, miris Kanādā; Jānis Smelters (1914–1974), pedagogs; Jānis Leimanis (1911–1993), dažādu profesiju pārstāvis. 2. rindā: Valentīns Smelters (1918), dzelzceļa resora darbinieks, dzīvo Kanādā; Francis Smelters (1919), tirdzniecības kooperāciju darbinieks; Pēteris Smelters (1916–1982), pašvaldību darbinieks; Konstantīns Staudžs (1916–1996), sabiedriskais darbinieks. 3. rindā: Jāzeps Mozga (1916–1991), celtniecības resora darbinieks; Jānis Strods (1917–1996), izcili prasmīgs amatnieks; Staņislavs Mozga (1918–1983), garīdznieks, publicists, miris Kanādā; Vladislavs Garančs (1913–1989), mežsaimniecības darbinieks

Konstances un Kārļa Kokaru kāzas Varakļānu pagasta Skapstotos 1940. gada 21. aprīlī. Otrajā rindā (no kreisās): Rozālija Svilāne (dz. Strode, žurnālista Andreja Svilāna māte), Izidors Strods (Rozālijas tēvs), ceturtā – līgava Konstance Kokare (dz. Strode, novadpētnieces Silvijas Skromules un mežsaimniecības inženieres Zinaīdas Senkānes māte), līgavainis Kārlis Kokars, septītais – Jāzepts Počs (vēstures profesora Kārļa Poča tēvs). Trešajā rindā (no kreisās): Alfons Strods (līgavas brālis, vācu okupācijas laikā bijis piespiedu darbā Vācijā), ceturtā no labās – Antoņina Poča (dz. Kokare, profesora Kārļa Poča māte). Ceturtajā rindā (no kreisās): žurnālists Antons Kokars (dzīvo Vācijā), Anna Broka (dz. Kokare, līgavaiņa māsa, publicista Jāņa Broka-Eisāga dzīvesbiedre), ceturtā – viņas māsa Leontīne, sestā – Antona Kokara māsa Konstance, septītais Jānis Strods (līgavas brālis, karojis latviešu leģiona sastāvā un kritis karā)

Kokaru ciema intelektuālā darba darītājus aplūkosim, sākot ar garīdzniekiem. No Kokaru ciema ir nākuši trīs garīdznieki: folkloras vācējs, publicists, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris Pēteris Smelters (1868–1949), publicists, vairāku garīga satura grāmatu autors Staņislavs Mozga (1918–1983) un tagad ar rosīgu darbu garīgās literatūras laukā atzinību ieguvušais periodiskā izdevuma »Katoļu baznīcas vēstnesis« redaktors, trimdā akadēmisko izglītību ieguvušais Rīgas garīgā semināra mācībspēks, Rīgas dekanāta dekāns monsiņjors Antons Smelters (1923).

Kokaru ciemam godu dara arī tas, ka literatūras vēsturnieka Miķeļa Bukša (1912–1977) 780 lappušu biežajā »Latgaļu literatūras vēsturē« (1957) no Kokaru ciema nosaukti sešu ar latgaliešu literatūru saistītu personu vārdi. Bez jau minētajiem garīdzniekiem no Kokaru ciema nāk arī publicists un literāts Konstantīns Strods-Plencinīks (1908–1999), publicists un rakstnieks Vladislavs Strods (1905–1942), dzejnieks Jānis Mozga-Leidumnīks (1909–1982). Arī pārlopojot 1992. gadā Rīgā klajā laisto enciklopēdisko izdevumu »Latviešu rakstniecība biogrāfijās« (LRB), atrodam šos četrus ar latviešu literatūru saistītos uzvārdus.

No Kokaru ciema nākuši arī pedagogi Jānis Smelters, Paulīna Svilāne (Veipa), Antoņina Strode, Paulīne Strode (Leimane), Monika Studente (Veipa), Malvīne Strode, Veronika Timermāne (Kokare), Eizēnija Puzāka (Staudža) un Malvīne Tilgale (Leimane). Ar augstāko izglītību veselības aizsardzības nozarē strādāja ārste Antoņina Briede (Leimane, mirusi Austrālijā), un provizore Franciska Puzāka (Staudža). Jānis Veips Latvijas brīvvalsts laikā absolvēja Latvijas karaskolu un virsnieka pakāpē dienēja Latvijas bruņotajos spēkos. No Kokaru ciema nākuši arī dažāda ranga pašvaldību darbinieki, kalpotāji tirdzniecības iestādēs u. c.

Atzīmējams, ka vairāk kā trīs ceturtdaļas no šajā rakstā nosauktajām personām vidējo izglītību ir ieguvušas Varakļānu vidusskolā (ģimnāzijā) un tas vairāk attiecināms uz Latvijas brīvvalsts laiku. Arī

totalitārā režīma laikā Kokaru ciema jaunieši sekmīgi mācījās, taču viņu popularitāte ārpus Varakļānu pagasta robežām bija daudz pieticīgāka. Lai nu kā, bet ar tādu skaitu intelektuāla darba darītāju, kuru vārdi ir pazistami ārpus novada, ne katrs Latvijas pagasts varētu līdzināties Kokaru ciemam.

Atgādināšu, ka Varakļānu vidusskolas 70 gadu jubilejā 1991. gadā svinību ievada dievkalpojumā mācību teica monsinjors Antons Smelters. Tajā viņš atgādināja savus Varakļānu ģimnāzista laikus un savu vecāku izpratni par izglītības nepieciešamību bērniem. Viņa tēvs esot teicis: »Bāрни, мōcatis! Ja vajadzēs, pordūsem pēdejū gūvi, bet skūla dzeivē ir vajadzeiga.« Kad monsinjors A. Smelters kādā reizē sava tēva teikto par bērnu izglītību pastāstījis trimdas sabiedrībā, tad viņa sarunu biedri viņa tēva izpratni par bērnu izglītību uzskatījuši par tādu, ko ir grūti pārvērtēt par augstu.

Ādolfs Borbals

PAR BRAŠAJĀM KAUCMINDIETĒM

Latvijas brīvvalsts gados plašu slavu bija iemantojis Kaucmindes mājturības institūts, kas pēc būtības bija aizsākums pēc kara nodibinātajai Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Pārtikas rūpniecības tehnoloģijas fakultātei. Mācīties Olgas Kulitānes kundzes vadītajā institūtā bija liels gods, un institūta absolventes tika augsti vērtētas gan kā speciālistes, gan kā mājsaimnieces.

No Varakļānu puses apzinātas tikai trīs jaunavas, kuras mācījušās Kaucmindē. Visas viņas nākušas no Kokaru sādžas. Tās ir: Veronika Timermane (dz. Kokare, 1912–1996), Varakļānu ģimnāziju beigusi 1932. gadā, Kaucmindes institūtu – 1936. gadā; Malvīne Tilgale (dz. Leimane, 1913), Varakļānu ģimnāziju beigusi 1932. gadā, Kaucmindes institūtu – 1938. gadā; Eugēnija Puzāka (dz. Staudža, 1914–1968), Varakļānu ģimnāziju beigusi 1933. gadā, Kaucmindes institūtu – 1937. gadā.

Kaucmindiešu organizēto mājturības kursu dalībnieces Varakļānos 1932. gadā. 1. rindā no kreisās Veronika Garanča (dz. Radžēls). 2. rindā ceturtā – Veronika Timermane (dz. Kokare), piektā – kursu vadītāja skolotāja Antoņina Zvīdriņa. 3. rindā pirmā – Matilde Locāne

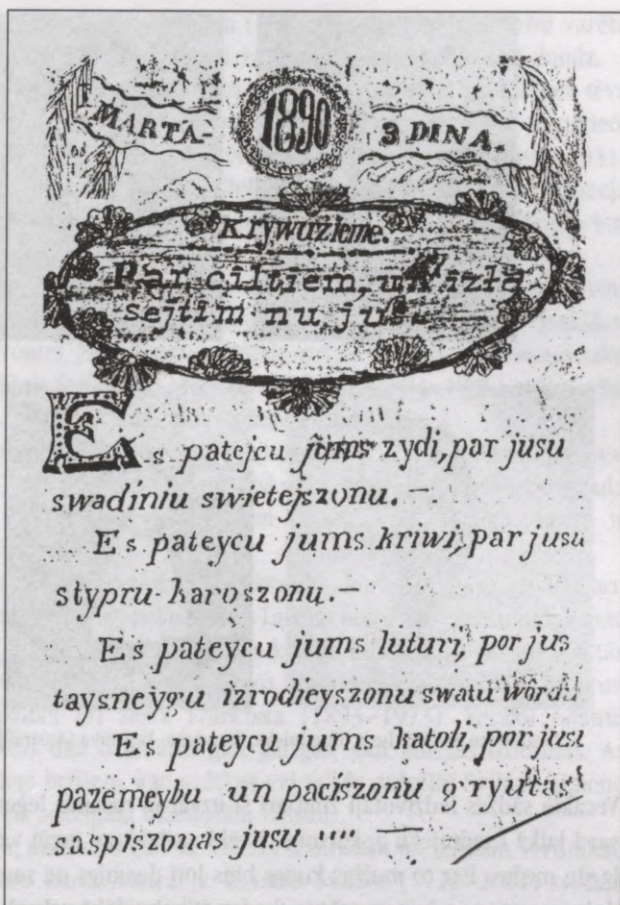
Visas minētās dāmas savai specialitātei atbilstošu nodarbošanos atradušas tikai Latvijas brīvvalsts gados. Pēc kara mājturības specialitāte tika noniecināta, tādēļ bijušās kaucmindietes lielākoties strādājušas par skolotājām.

Antoņina Piļpuka

LAZDINIEKU SVILĀNI

Lazdinieki (Lazdinīki) ir sādža Dekšāru pagastā, kurā, tāpat kā citur Latgalē, dzīvoja čakli zemes kopēji, ticīgi cilvēki. Tāpat kā citur, sādžas centrā bija liels un skaists krusts, kur ļaudis pulcējās maija mēnesī, lai izlūgtos labu veselību pašiem un bagātu ražu laukiem. Bet šodien no Lazdinieku sādžas,

Lūgšanu grāmatas fragments pārrakstītāju
izpildījumā

kurā 1938. gadā bija 22 saimniecības, ir palicis gandrīz vienīgi nosaukums, jo vairs tikai viena māja ir apdzīvota. Bet tur kādreiz dzīvojušo cilvēku gara gaisma nav zudusi. To tālāk nes nākamās paaudzes gan Latvijā, gan arī tālu aiz tās robežām, jo kara vētras daudzus aizsauca svešumā un gandrīz pusgadsimtu šķīra no dzimtās vietas.

Pirms kara Lazdinieki, tāpat kā daudzas citas apkārtējās sādžas, bija Varakļānu pagasta teritorijā. Tuvumā bija Salmenes 4-klasīgā pamatskola, kura bija daudzu sādžas bērnu pirmā skola. Tālāk Lazdinieku bērni savas zināšanas apguva Varakļānu 6-klasīgajā pamatskolā un ģimnāzijā. Varbūt tieši tāpēc, ka Varakļānu ģimnāzija atradās samērā netālu — apmēram 3 km attālumā — daudzos Lazdinieku jauniešos radās vēlēšanās mācīties tālāk, un laika gaitā no Lazdiniekiem nāca daudzi izglītoti cilvēki, aktīvi sabiedriskie darbinieki.

Sabiedriskā aktivitāte Lazdiniekos nāca pūrā no vecākās paaudzes. Jau 19. gs vidū, kad Latgalē skolu apmeklēja vēl retais, kad rakstu māksla vēl bija nedaudzu apdāvinātu cilvēku bagātība, Staņislavs Svilāns, kurš skolā bija gājis tikai astoņus mēnešus, ir mācējis ar drukas burtiem — tam laikam atbilstošā ortogrāfijā — rakstīt, pārrakstīt lūgšanas un dziesmas mācītājiem, kuri slikti prata latviešu valodu. Bez tam, katru jaunas dziesmas vai lūgšanas tekstu iesākot, pirmo vārdu ir izrotājis dažādiem zīmējumiem, kas padarīja rakstu skaistāku un pievilcīgāku.

Vecais Staņislavs bija pamudinājis darbu turpināt savus vecākos mazdēlus Staņislavu un Tadeušu Svilānus (dzimuši 19. gs. 60. gados). Uzvārds *Svilāns* Lazdiniekos ir bieži sastopams.

Lazdinieku Svilāni: Juris, Dominieks, Franciska, Veronika (Austrālijā), Tekla (Austrālijā), Bronislava un Marija

Vecākie sādžas iedzīvotāji zina arī šī uzvārda rašanās leģendu, kas ir diezgan ticama. Tā stāsta, ka savā laikā Lazdinieku apkārtnes cilvēki, gribēdami iegūt vairāk derīgas zemes, nosvilinājuši muižas lazdu mežus. Par to muižas kungs bijis ļoti dusmīgs un saucis visus par svilinātājiem. Arī vecākajos dokumentos ir minēts uzvārds *Svylyn* (tikai vēlākā rakstībā tas pārveidojies par Svilānu).

Arī Tadeušs un Staņislavs Svilāni rakstāmā teksta vai dziesmas pirmo burtu ir izrotājuši. Abi brāļi ir daudz rakstījuši, izplatot rokrakstā lūgšanas, dziesmas, miesta kārtības likumus, arī savus dzejoļus. (Droši vien būtu uzrakstījuši vēl daudz vairāk, ja dzīves pavediens nebūtu agri pārtrūcis.) Mājā atstājuši jaunāko brāli Franci (1872–1956), Staņislavs un Tadeušs aizgājuši cara dienestā Pēterpilī. Abi, būdami aktīvi atmodas laika darbinieki, tikuši vajāti, apcietināti un beidzot pazuduši. Brālis Francis ir noskaidrojies, ka vecākie brāļi krituši *melnās sotņas* rokās un apglabāti Pēterpilī. Daudz no brāļu rakstītā kara laikā ir gājis bojā. Tomēr liela pateicība Franča dēļiem, kas ir pratuši saglabāt vismaz daļu no šī vēsturiskā mantojuma.

Un tā vairāk nekā 200 lappušu biezs manuskripts ar Jāzepa Svilāna gādību (Kanādā), glīti restaurēts, ir saglabājies līdz šai dienai. Un jāsaka, ka Franča trīs dēli (Jāzeps, Staņislavs un Jānis) ne vien ir pratuši saglabāt radinieku uzrakstīto, bet arī paši ir aktīvi sabiedriskie darbinieki un dara visu iespējamo Latgales kultūras tradīciju saglabāšanā.

Jāzeps Svilāns pēc studijām Īrijā un Kanādā strādājis par skolotāju, vairāk nekā 20 gadus bijis katoļu pamatskolu direktors. Liels Jāzepa darbs – atmiņu grāmatu uzrakstīšana.

Staņislavs Svilāns (1921–2001) – menedžeris Sidnejā (Austrālijā) – ir izpētījis savu dzimtas koku un ir parūpējies par vērtīgu preses materiālu piegādāšanu savai bijušajai skolai Varakļānos un Dekšāru pagasta muzejam. Rīgas Katoļu semināram ir nosūtījis visas trimdā izdotās latgaliešu grāmatas. Aktīvi atbalsta katoļu un Varakļānu presi.

Par Franča trešā dēla, Baltinavas prāvesta Jāņa Svilāna (1916–1996) dzīvi un darbu varētu uzrakstīt biezu grāmatu. Viņa mūžs varēja būt garāks, bet arī šajā laikā tika paveikts ļoti daudz.

Tālāk vēl par vienu cildināmu Svilānu ģimeni Lazdiniekos: divi dēli un trīs meitas pēc tēva pāragras zaudēšanas, pateicoties tēva brāļa Donāta labestībai un gādībai, izauguši par kārtīgiem cilvēkiem un ieguvuši labu izglītību. Meitas – Bronislava (1900–1956) un Zuzanna (1896–1931) ieguvušas pedagoģisko izglītību, strādāja apkārtnes skolās – Dekšārēs, Tropiņos, Cakulos. Petroneļa (trešā māsa) vadīja saimniecību un ir bijusi plaši pazīstama rokdarbniece: audusi ļoti skaistus dekus un lielos lakatus, kurus pasūtīt braukuši pat no Vidsmuižas.

Par ievērojamu cilvēku no šīs ģimenes kļuva Jānis (1889–1977). Ieguvis speciālo izglītību, viņš strādāja par mērnīku, tad par matemātikas skolotāju Varakļānu ģimnāzijā, pēc tam par Varakļānu pagasta vecāko. 1944. gadā, tuvojoties fronte, Jāņa Svilāna ģimene atstāja labi iekopto saimniecību Lazdiniekos un devās rietumu virzienā. Jānis Svilāns un viņa sieva Paulīna (1904–1996) mūža mājā tiek guldīti svešumā, viņu dēls Oļģerts (arī ieguvis augstāko izglītību) dzīvo Čikāgā.

Par ievēribas cienīgām Lazdiniekos jāpieskaita arī brāļu Jura un Dominieka Svilānu ģimenes. Jurim izauga divi stalti dēli: vecākais – Pēteris studēja juridiskajā fakultātē un no 1951. gada nepārtraukti strādā savā specialitātē. Vispirms tiesā, pēc tam Jūrmalas advokatūrā, tagad ir zvērināts advokāts, ļoti iecienīts (arī dēls ir jurists).

Ar neparasti stipru gribasspēku ir apveltīts Pētera brālis Aleksandrs, kurš kara laikā zaudēja acu gaismu, tomēr prata iegūt augstāko izglītību un prasmīgi risināja visas Latvijas neredzīgo cilvēku problēmas.

Jura Svilāna brālim Dominiekam (1879–1967) ģimene bija krietni kuplāka, tomēr arī visi tās mājas bērni ieguva samērā labu izglītību, lielākā daļa – augstāko. Dominieks labi spēlēja vijoli un bija liels dziedātājs. Dziedāšanā neatpalika arī sieva Franciska (1893–1973). Vecāku talantu pārmantoja visi septiņi bērni. Mājās bieži tika dziedātas gan garīgās, gan laicīgās dziesmas. Ar sajūsmu kaimiņi stāsta par tiem skaistajiem brīžiem, kad svētkos vai talkās pulcējās Svilānu ģimene un ciemiņiem likās, griesti pacelsies no tik spēcīgām dziedošām balsīm.

Kara laiks sašķēla kuplo, draudzīgo, muzikālo ģimeni. Dēlam Henrikam un meitām Veronikai, Annai un Teklai-Viktorijai par mītnes zemi kļuva Austrālija. Henriks Svilāns (1922–2001) svešajā kontinentā ieguva inženiera diplomu un kuplināja Svilānu dzimtu ne tikai ar astoņiem pēcnācējiem, bet atrada arī iespēju visiem saviem bērniem nodrošināt augstāko izglītību. Vecākā meita Irēna Denisa (Svilāne) – studējusi filoloģiju gan Austrālijā, gan Sorbonas universitātē Francijā un 1994. gadā ieguvusi zinātņu doktores grādu. Marijai – maģistra grāds mūzikā, Ligija Rozīte (Svilāne) un Jānis – ārsti, Andris – metalurģijas inženieris, Miķelis – elektronikas zinātņu doktors. Terēze – filoloģe, ir strādājusi Vatikāna radiofonā Romā, veidojot raidījumus Latvijai. Francis, jurists, kopš 1997. gada ir Latvijas Valsts goda konsuls Austrālijā.

Tekla-Viktorija Bentons (Svilāne) ilgu gadu strādāja par sekretāri-referenti, izglītojās dziedāšanā un sniedza koncertus Austrālijas latviešiem un plašākai Austrālijas sabiedrībai. Annai Mākslas akadēmijā iegūtās zināšanas pavēra ceļu uz glezniecību, par viņas gleznu augstu novērtējumu liecina fakts, ka gandrīz visu trimdas latviešu mājās Adelaidē esot kāda Annas Zaļupas glezna.

Veronika Šmite (Svilāne) dzimtenē bija skolotāja Varakļānu ģimnāzijā, bet svešumā darbojās medicīnas laukā. Viņa izaudzina trīs augsti kvalificētus speciālistus: dēls Andris beidzis tehnisko augstskolu, meita Tamāra apguvusi datoru zinības, bet meitai Silvijai piešķirts maģistra grāds pilsētu plānošanā. Visus trimdas gadus Veronika ļoti aktīvi darbojusies un arī pašlaik turpina piedalīties »Daugavas Vanagu« darbā, tā atrodot iespēju palīdzēt dzimtenei. Latvijā Veronika ir pabijusi četras reizes, 1996. gadā kopā ar meitu Silviju. Var iedomāties, kādu audzināšanas darbu ģimēnē ir veikusi Veronika kopā ar vīru Eiženu Šmitu, cik mīļu vārdu bērni ir dzirdējuši par vecāku dzimteni Latviju, ja viņu meita Silvija, Latvijā būdama pirmo reizi, Dekšāru pagasta muzeja viesu grāmatā ierakstīja tik patiesi izjustus vārdus:

»Senču zeme, tēvuzeme,
Tā man mīla, silta zeme.
Lai to vienmēr apspīd saule,
Lai siltumiņu spētu smelt!«

Pēc kara kopā ar vecākiem Lazdiniekos palika Pēteris (miris 1951. gadā), Marija un Bronislava. Māsas beidza Varakļānu vidusskolu, turpināja izglītību Rīgā un kļuva par skolotājām, kā daudzas citas Lazdinieku sievietes. Bet Bronislavai (pēc apprecēšanās — Fridrihsonei) skolotājas loma bijusi īpaša. Pēc Latvijas Valsts Konservatorijas beigšanas četrdesmit gados ar viņas aktīvu piedalīšanos ir sagatavots vairāk nekā simts mūzikas speciālistu.

Varbūt tēva Dominieka iespaidā, kurš ģimenes pulkā svētdienās uz vijoles spēlēja pavadījumu garīgajām dziesmām, Bronislavai radās īpaša interese par garīgo mūziku, un viņa labprāt ir pieņēmusi ērgelnieka un komponista Mamerta Celminska uzaicinājumu darboties ērgelnieku sagatavošanas kursos (pie Rīgas Garīgā semināra) un ir gandarīta, ka šos kursus sekmīgi beigušas divas varakļānietes — Ieva Zepa un Liene Eiduka. Jāpiebilst, ka mācot citus, cienījamā pedagoģe vajadzīgo uzmanību ir veltījusi savai ģimenei — dēls Māris ir ieguvis divu augstskolu izglītību.

No beigumā gribētos novēlēt labu veselību un veiksmi visiem no Lazdiniekiem nākušiem, dažādu profesiju cilvēkiem. Un lai viņu jaunajai paaudzei būtu vēlēšanās atgriezties savā dzimtajā pusē!

Andrejs Svylāns

GRŌMOTU PŌRRAKSTEITŌJI

Nūrōdes par grōmotu pŏrraksteitŏjim latgališu drukas aizlġguma laikŏs atrŏnamas it seviškġ attġceibā uz Borkovas pusi. Bġzŏk teik pġmināts Augusts Salinġks, lai gon ziņas par jŏ ir skŏpas. Donāts Latkovskis rokstu seriġā »Nacionalŏ atmŏda Latgolā« (Jaunais Vŏrds, 1939. goda Nr. 31) aprokstā par Eduardu Justu, jŏ tyvu paziņu lŏkā miņ Augustu Salinġku. Turpat atrŏnama fraze: »...pi Justa pastŏveigi ġsaroduši vacġ draugi: Augusts Salinġks, Pŏvuls Trŏps, Eduards Krustāns, Ontons šķķele un citi vacŏs latvišu grŏmotu krŏjġji un pŏrraksteitŏji.« Kas vġļ bez Augusta Salinġka ir pġsadleġjis aizlġgtŏs rokstu pŏrraksteišonā, dġmžāl D. Latkovskis tyvŏk napaskaidroj.

Ziņas par vġļ vġnu lelu tautas dzġsminġku atrŏnam M. Bukša »Latgaļu literaturas vġsturġ« (Bukšs, 1957., 331.—332. lpp.), kur ġis, bolstŏtġs uz Leonarda Latkovska ġsnġgtajom ziņom, roksta par Jŏni Salinġku (Augusta Salinġka radinġks?), kurs dzimis 1837. godā Salinġku cġmā, bet myuža lelŏkŏ tġsu nŏdzeivŏġis Őzinġkŏs. Miris 1919. goda vosorā. Beġis cġši apdŏvynŏts un izgleitŏts, lels pŏsoku stŏsteitŏġs un dzġdŏtŏġs. Tġsa, nav ziņu par jŏ ġspġjamŏ leidzdaleibu pi grŏmotu pŏrraksteišonas, bet jamŏt vārā ġpriķš saceitŏ, varbyuteiba ir lela.

Kotrā ziņā ġspġjams, ka arī daļu nu teikom par grafu Borhu un Varakļŏnu pili ir folklorizġġjis Jŏns Salinġks voi jŏ leidzgaitnġki.

Nadaudz vġġlŏk runŏt par realim atrodumim. Storp ar rŏku pŏrraksteitim atrodumim, turklŏt ar daudzim zynomim faktim, nŏzeimeigŏkais nanŏlġdzami ir nu Dekšŏru puses. Daudz mozŏka apġjuma dorbs (28 lpp.) atrosts Lelajŏs Strodŏs. Burtneiceņās vydusdaļā iztryukst 4 lopaspuses, pŏreġā daļā atrŏnama »Dzġsmie uz guda Swata Jonia Kristieġtoġa«, kai arī vġļ vairŏkas dzġsmes un divas eisas lyugšonas. Datġjuma un nŏrŏdes par ġspġjamŏ autoru nav.

Ūtrs rŏkroksts, kas atrosts Lelajŏs Strodŏs, ir jau vālŏka laika pŏrraksteits teksts, kura originalteksts (»Dzġsme uz svātu Helġnu«) vġļ skaidrojams, lai sprġstu par tŏ tyvŏk.

8 DZISMIE treszā
Bofs kay širds Maryas ciniēja
Marya Engiēlu prica

Skaidrējba pasauliā wysa

Wieris uz man grakotāja

Liela graku milotoja

Pagriz tyudzu aci sowa

Uz biedieģu kofpu towu

Kucs nikniejbu cisz milowa

Nikni godus pordziejwowa

Godoja da smiertis turiejszu

Jurie tajmiejbas gulieszu

Kay godoju tay na bieja

Tiej nucieja apmonieja

Naxynu ku tagan dariejt

Kay nu worgu siewi pierstiejt

Kaj es tagan pordziejwoszu

Kay siew pelieģa daboszu

Datu towu ajxsirdieju

Jo baustieģbas samieģieju

Iksz niknieģbas es dziejwoju

Uz myuģieģbas na godoju

ατην maria kopu towu

Un pigfaud zam spornu sowa

Nu dwiesielies inajdniku

Etoboj tyudzu griečniku

Kad dwiesielie is nu szenis

Nadud wafnam piwilt winias

Kab caur towu ajxstoszonu

Tyktu debes dziejwoszona

Amien Amien Fay tay rutiejk

Kay tiev o Maria patiejk

Koczby un es worgus byutum

Kab win tiev gudu addutum

Jezu es zam krysta towu

Bieģszu dziejwoszonu sowa

Kocz sfaucama ģuni byutum

Kab ar tievīm rozamoksetim.†

9 DZISMIE

Nu dabasu Enkiengieli

Syutieģa Diws Gabrieli

Ar tu zinīu fut brieģnieģu

Wysam pasauliam milieģu

Lyugšonu grōmotas fragments pōrraksteitōju izpildejumā

Aloizs Strods

SOLA UN DŪDSOLA

ETNOGRĀFISKA SKICE

Tie ir kādreizējo apdzīvoto vietu nosaukumi Lubāna ezera dienvidrietumu purvainajos krastos. Aprakstos tos dēvē par klāniem. Šos nosaukumus varam atrast 1935. gada Latvijas kartē, kur Dūdsolas norādīta kā pēdējā apdzīvotā vieta un ceļa gals aiz Teicejas upes – ezera virzienā. Toreiz šī teritorija ietilpa Varakļānu pagastā, bet pašreiz ietilpst Barkavas pagasta valdījumā. Kur palikušas Solas? Kas noticis ar tām? Uz abām kaimiņsalām dzīvoja sešas dzimtas. Solā – divas, Dūdsolā – četras, kopā vairāk nekā 30 cilvēki.

Atbilstoši čaklumam un rocībai tām bija dzīvojamās un saimniecības ēkas, pārsvarā ar gārkuļas (salmu) jumtiem. Redzamu vietu te ieņēma Solā 1922. gadā no laukakmeņiem būvēta mūra kūts (6x12 m). Granti un laukakmeņus kūts būvei veduši no 8 km attālumā pie Varakļāniem esošajām grantsbedrēm vai no 15 km attāļajām Kristcelēm. Granti un akmeņus veda ziemā pa taisnākajiem ziemas ceļiem uz ragavām uztaisītās dēļu platformās-kastēs. Rīkoja arī akmeņu vešanas talkas. Citu mūra ēku abās salās nebija, ja nu vien kādai ēkai bija paaugstināti mūra pamati Dūdsolā.

Dzīvojamās ēkas bija ar *diviem galiem*. Starp tām vidū atradās krāsns ar plīti. Divskursteņu ēku salās nebija. Ģimenes dzīvoja vienā galā, kurināja vienu krāsni. Otrajā galā cilvēki mitinājās vasarā un līdz Ziemassvētkiem glabāja ābolus, vilnas maisus. Talkās šis gals kalpoja arī par dejas grīdu.

Kapsētas uz salām nebija. Mirušos veda apbedīt uz Strodu kapsētu.

Iedzīvotāji. Abās salās bija ļaudis ar uzvārdu *Zeps* (no igauņu val. *sepp* – kalējs), atskaitot vienu saimnieku Solā ceļa pagriezienā Lielstrodi–Dūdsola, kuram bija uzvārds »Strods«. Kāpēc – Zeps? Tas nav latviskas izcelsmes vārds. Izskaidrojums meklējams Latvijas vēstures likteņgaitās. Tie bija bēgļi no Vidzemes teritorijām aiz Aiviekstes, domājams – nākuši no lībiešiem un igauņiem. Par to liecina arī 15 km no Varakļāniem uz ziemeļrietumiem esošā apdzīvotā vieta Vērsu Zepi – ap diezgan augsto māla kalnu.

Etnogrāfisku pētījumu un aprakstu par Lubāna dienvidrietumu dumbraino krastu iedzīvotājiem nav. Niedras, kārkli (skreipšļi) un priedulāji sedz visus plašos klānus starp Maltas, Malmutes un Lisiņas upju lejtecēm. Arī tālā senatnē šos purvainos klajumus minušas cilvēku kājas. Kā liecinieki ir pilskalns pie Lisinas un Maltas Kurpniekiem. Tāpat atrastie akmens trauki, neolīta akmens mulda graudu malšanai. Solā Rācenājā, arot zemi 1932. gadā, atrastie akmens cirvi liecina, ka šai purvaini mežainajā vietā jau pirms pusotra tūkstoša gadu cilvēkiem ir bijušas mītnes. Taču vēl ap 1700. gadu, domājams, no šejienes līdz pat Varakļāniem ir bijis mežs – cilvēku neapdzīvota vieta.

Livonijas kara rezultātā 1561. gadā Lubāna baseins līdz pat Aiviekstei kļuva par Polijas sastāvdaļu. Aiz Aiviekstes Vidzemē (jeb Līvlandijā) saimniekoja zviedri. Abas latgaļu apdzīvotās daļas kļuva par kolonijām. Lai izvairītos no nodevām, zemnieki bēga uz klusākām vietām, uz t. s. salām. Tā, piemēram, Vidzemes hoftiesa un zemes lietu tiesu tiesneši 1639. gadā lūdza ģenerālgubernatoru rīkoties, lai novērstu zemnieku bēgšanu pāri robežai. Gada nogalē izdotā patente aizliedza ne vien saimniekiem, bet visiem zemniekiem atstāt muižas robežas. Kalps vai kalpone varēja atstāt savu saimnieku, vienīgi izbeidzoties līgumam, un arī tad tikai ar dzimtkunga atļauju atsevišķiem saimes locekļiem, vaļiniekiem, pirtniekiem, kalpiem.

Lubāna baseina Latgales daļa bija reti apdzīvota. Tāpēc Polijas valdība noteica zemniekiem nodevu nastu relatīvi mazāku ar nolūku – piesaistīt sev zemniekus no kaimiņiem: Krievijas, Baltkrievijas, Lietuvas un Zviedru Vidzemes. Sētās, kas izveidojās dziļos mežu biežokņos vai arī grūti pieejamās purvu salās, dažas zemnieku ģimenes uz kādu laiku paglabās no muižas varas un nodevām. Šīs nedaudzās zemnieku sētas tautā dēvēja par *salām*. Ar to izprotama daudzo salu pastāvēšana Lubāna klānos, – bez jau minētajām (Sola, Dūcsola) vēl bija Vidsola, Salenieki, Vidēsola, Teiklusola, Linusalīņas, Zušusalīņas u. c.

Zemnieku bēgšanas pastiprināšanos uz *salām* sekmēja: 1696. gadā lielā neraža Vidzemē un Krievijas uzsāktā cīņa par pieeju Baltijas jūrai 1700. gadā, kas ilga 21 gadu un ieguva Ziemeļu kara nosaukumu.

Neražas dēļ lielākā daļa zemnieku nespēja samaksāt muižai nodevas. Uz zemnieku sētām sūtīja vagarus, šķilterus, kas uzmeklēja slēptos graudus un ar varu atņēma visus zemnieku labības krājumus, atstājot zemniekus un viņu ģimenes likteņa varā. Zemnieki izrādīja pretestību un atteicās dot muižai jebkādas nodevas. Zemniekus, kuri bariem devās uz *salām*, ģenerālgubernators vēlēja muižniekiem ķert un nodot atpakaļ pēc piederības, bet hoftiesai bargi sodīt nepakļāvīgos, pat nocērtot viņiem roku.

Otrais bēgšanas iemesls bija – Vidzemes nonākšana Krievijas varā. Livonijas mantojuma sadalīšanā Krievija to bija zaudējusi par labu Zviedrijai un Polijai. Krievijai nebija arī pieejas Baltijas jūrai. Taču cars Pēteris I Krievijas vēlmi tomēr īstenoja, – ar 1721. gada Ništates miera līgumu Vidzeme nonāca Krievijas īpašumā. Bet ko ieguva zemnieki? Saskaņā ar šī līguma 10. pantu cara valdība garantēja iedzīvotājiem, muižniekiem un nemuižniekiem »viņu privilēģijas, paradumus, tiesības un taisnību, kādas pastāvējušas zem zviedru pārvaldes«, un atcēla zviedru uzsāktu vācu muižnieku zemes īpašumu iegūšanas likumības pārbaudi ar nosaukumu »muižu redukcija«.

Karadarbības izraisītais mēris izplatījās. Cilvēki mira, cieta un bēga. Vācu muižnieki savas pretenzijas pret latviešu zemniekiem trāpīgi izsaka »Barona Rozena deklarācijā« (1739), kur apgalvots, ka jau kopš vācu iebrukuma Livonijā 18 gs. nav vairs zemnieku – brīvu cilvēku, bet ir vergi, un kā tādi viņi ir piesaistīti muižām un ir dāvinājuma, pirkšanas-pārdošanas, mantojuma un citādu darījumu objekts. Aizbēgušos zemniekus viņu īpašnieki varēja atprasīt līdzīgi nozaudētām lietām.

Strodi un Varakļāni. Ziemeļu kara laikā, glābjoties no mēra, kungiem un briesmām, trīs brāļi Strodi ir atraduši patvērumu mežainajā apvidū – *salās*. No Vidzemes atbēgušie brāļi apmetušies starp divām Teicejas upes pietekām auglīgā zemes kalniņā, ko vēlāk dēvē par *Vacūsātu*. Pēc dažām neveiksmēm saimniecībā viņi pārcēlušies pāri upītei un apmetušies dienvidrietumos no tagadējās Strodu kapsētas, tuvāk Varakļāniem. Tur izaugusi Lielā Strodu sādža, pēc tam arī Meža Strodi utt.

Brīvību alkstošie vidzemnieki ir virzījušies no Barkavas puses pāri Aiviekstei arvien dziļāk ezera klānos, lielākās salas izmantojot dzīvojamo un saimniecības ēku būvei, mazākās – siena pļaujai un ganībām. Uz tām lopus pārcēla ar plostu. Govis un aitas, kā arī jaunlopi pavasaros ganījās līdz pat Jāņiem, piemēram, Zušusalīņā u. c. Vienīgi zirgi peldēja, piesieti pie plosta. Plosts nebija sarežģīta būve – ar kokiem savstarpēji sastiprināti apaļkoku baļķi, gar malām sēta.

Saplaut sienu ziemeļiem uz salām varēja tikai daļēji. Galvenā siena masa nāca no ezera sēkļiem, kur pēc ūdens nosēšanās kupli sazēla *miežabrālis*. Sienu pļāva gar Malmutes krastiem. To sagatavoja 3–5 dienās, izžāvēja un sameta kaudzēs, bet ziemas ceļā ragavās smaržojošo sienu pārveda mājās. Uz šīm pļāvām brauca zemnieki ne tikai no salām, bet arī no Piļpukiem un vēl tālākām vietām.

Strodi–Varakļāni ir aptuveni 8 km pa braucamo ceļu, kājām ap 7 km. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā Varakļāni bija pagasta centrs. Tam bija pakļauti klāni no Lisiņas upes ietekas Lubāna ezerā līdz Maltas ietekai.

Nostāsts vēsta, ka senāk Lubāna ezers viļņojis daudz plašāk. Tā ūdeņiem aiztekot uz Daugavu, radušies klāni, kam bijusi vara krāsa, purva rūdas un kūdras sajaukuma nokrāsa.

Dūdsalieši. Dūdsola ir pati augstākā un lielākā sala Lubānas ezera dienvidrietumu klānos. Domājams, ka tā ir ledus laikmeta atnesta māla morēna, kurai ziemeļu galā bija pat smilšu karjers, tā sauktais Zelta kalns. Dūdsola – *dzērveņu galvaspilsēta*. Te septembra sākumā pulcējās dzērveņu lasītāji. Te bija arī daži labi dzērveņu vietu zinātāji.

Kalna centrā, augstākajā vietā atradās Aloiza Zepa saimniecība, bišu drava un augļu dārzs. Pārējos dūdsaliešus atbīdīja uz kalna malām: uz ziemeļrietumiem Pētera un Eduarda mājas, saspiežot starp centru un smilšaino *Zelta kalnu*, bet Odumu (Ādams) – uz dienvidu galu. Turīgākais bija Odums ar visai izdarīgo, kustīgo, apsviedīgo un runīgo dēlu Jāni. Pēc vedeklas atvešanas no Strodiem viņš pārbūvēja sētu, pavirzoties tuvāk salas dienvidu galam.

Dūdsaliešu bērni gāja uz 4 km attālo Lielstrodu 1. pakāpes pamatskolu. Kad nāca pavasara plūdi Teicejā, tad sakari ar lielo pasauli bija problēma, kuru risināt varēja vienīgi ar laivas palīdzību. Toties rudenos – dzērveņu laikā Dūdsolā sabrauca radi un paziņas. Dzērveņu katrs salasīja tik daudz, ka ar grūtībām tās ietilpa 3 pūru maisā, kuru iznest no peisa bija problēma. Tāpēc dzērveņu

ogotāju grupai bija līdzīgs sava taure, pēc kuras skaņām pievakarē vīri devās meklēt savas sievas un stiept ogu maisus. Nereti ogas uzpirka šurp atbraukušie Varakļānu žīdi.

Plūdi, ūdens līdz mājas sliekšnim. Tā gadu no gada. Arī rudenos. Tad visas plāvas, klāni tika ledū kalti. Ūdens nebija sevišķi dziļš. Kamēr vēl uz ledus nebija sniega kārtas, zem tā varēja redzēt zivju kustību. Sākās lidaku *sišana*. To izdarīja ar lielu koka āmuru garā kātā. Ar sitienu pa ledu apdullināja zivi, ātri izcirta āliņģi un zivs bija rokā.

Cilvēki pārvietojās pa ledu mazās, t. s. baļķu vedamās ragaviņās. Braucējs nostājās uz ragaviņu slieču galiem tā, lai pa kāju starpu varētu izbāzt divžuburu siena dakšu. Ar tās palīdzību atspiežoties, varēja attīstīt ātrumu pat līdz 20 km stundā.

Staņislavs Cakuls

PAR LUBĀNA EZERU

Cara laikā Lubāns piederēja muižai un muiža ezeru iznomāja (izrentēja) rentniekiem. Latvijas brīvvalsts laikā Lubāns piederēja valstij un apriņķa valde ezeru arī izrentēja vairākiem rentniekiem. Katrs gribētājs tur nevarēja zvejot. Bija arī tādi cilvēki, kuri zvejoja pazagšus, bet, ja kādu noķēra, tad vajadzēja maksāt soda naudu.

Lisenes upē, Malmutē, Maltā un citās upēs Latvijas laikā varēja zvejot visi. Cara laikā mežsargi gan kontrolēja zvejas tīklus un dažreiz no tiem zivis izņēma. Šajās upēs varēja izzvejot lidakas, plaužus, šķaunadzies, asarus, raudas, un nārsta laikā dažreiz varēja noķert arī zušus. Mazajās upītēs bija daudz pikstuļu.

Pavasara plūdu laikā upēs lika tā saucamos *nerozus*, kuru abos galos bija *venterim* līdzīga ierīce, bet vidusdaļā — trīs asis gara sētiņa. Ja zivis nonāca līdz tīkla sētiņai, tad tālāk tām ceļa nebija, bija jāiet apkārt meklēt izeju, un tad tās nokļuva sētiņas venterī, no kura ārā tikt nebija iespējams.

Veikalos varēja nopirkt rūpnīcā izgatavotu smalku kokvilnas diedziņu tīklus. Tas bija apmēram 30 asis garš, un tam abās pusēs bija tā saucamie *leikači* ar lielām acīm. Ja zivs ar purnu ieskrēja tīklā un ierāva to leikača lielajā acī, tad tā bija it kā ieskrējusi kulē, no kuras ārā vairs nevarēja tikt.

Bija arī velkamie tīkli ar 20 asu gariem spārniem. Tīkla spārnu pakalgalā bija pievienotas tīklu kules. Ja ar tīklu apmeta kādu līkumu un pēc tam to vilka krastā vai laivā, tad zivis nonāca tīkla kulēs.

Vasarās zivis zvejoja ar tā saucamo *bradini*. Tas bija tīkls ar diviem spārniem, kuri bija piestiprināti ragavu sliecei līdzīgi saliektam kokam. Šai zvejā bija vajadzīgi divi cilvēki. Ar šo tīklu apmeta nelielu līkumu un vilka to no ūdens ārā. Ar bradini zvejoja, brienot ne pārāk dziļā ūdenī. Dziļākos ūdeņos zvejoja, izmantojot laivu.

Vēl bija tīkls, kuru sauca par *dzanamū*. Ar to zvejoja vasarā, kad bija sekls ūdens un ar citiem — lielākiem tīkliem zvejot nevarēja. Pie dzenamā lietoja *dukuri*. Tas bija garo dakšu kātam līdzīgs koks ar resnākajā galā piestiprinātu apaļu pāresninātu koka klucīti. Ar to sitot izraisīja troksni un ūdens vibrāciju, tā izbaidot un iedzenot zivis tīklā.

Ziemā ledū taisīja *tačus* — caurumus, caur kuriem upē vai ezerā ievietoja venterus. Vēdzeles ķēra rudenī, kad tās nārsto un pulcējas baros. Pavasaros ķēra lidakas, plaužus, šķaunadzies un citas zivis, kurām nārstošana bija šajā laikā.

Zivju garša bija atkarīga no ūdens, kurā tās zvejoja: upes, ezera vai purva dūņu garša.

Jānis Broks-Eisāgs

LIELSTRODU CIEMA UN ĻAUŽU LIKTEŅI

Neatkarīgās Latvijas laikā viens no lielākajiem ciemiem (vai kā arī mēdz teikt — sādžām) Varakļānu pagastā bija Lielstrodi. Te bija 42 lauku sētas un ciema iedzīvotāju skaits svārstījās ap diviem simtiem. Divdesmitajos gados dažos ciema sektoros vēl bija saglabājusies lauksaimnieciski

izmantojamās zemes šņoru sistēma. Diplomēta, akadēmiski izglītota mērnieka Jāņa Apsīša vadībā tika veikta zemes pārmērīšana, ciema saimniecību robežu stabilizēšana, tad arī pilnīgi izzuda šņoru sistēma. Pēc mērniecības darbu pabeigšanas 12 sētām savas ēkas vajadzēja pārcelt jaunā vietā.

Katrai lauku sētai, protams, bija savs nosaukums. Lielstrodu ciemā tipiski, ka vairākām sētām bija vienādi nosaukumi. Piemēram, bija veselas piecas mājas Sērmie, trīs Poļaki, trīs Eisāgi, trīs Laduži, trīs Medinieki, trīs mājas Puķīši utt. Ja runa bija par kādu konkrētu māju, tad vienmēr tika pieminēts arī saimnieka vārds. Piemēram, Sērmos Augusta, Poļaku Antona, Medinieku Alfona mājas utt. Visizplatītākais uzvārds Lielstrodos bija Strods. No 42 ciema iedzīvotājiem 38 mājās dzīvojošām ģimenēm uzvārds bija Strods. Gandrīz vai kuriozi izklausās, ka zināmos laika posmos Lielstrodos ir bijuši 18 Jāņi Strodi, 9 Antoni Strodi, 7 Helēnas Strodes utt.

Daudzi ciema iedzīvotāji ir sasnieguši solidu 80 un vairāk gadu vecumu, bet visvecākie līdz šim apzinātie ciema iedzīvotāji ir Odumiņu māju saimnieks Donāts Strods (1875–1974) un virsmežsargs Pēteris Strods (1898–1998).

Iedzīvotāju galvenā nodarbošanās bija lauksaimniecība – zemkopība un lopkopība. Trīsdesmito gadu pirmajā pusē Lielstrodos tika atvērta pienotava, kas pamudināja iedzīvotājus intensīvāk pievērsties piensaimniecībai. Pateicoties upju – Strodaucas, Malmutes – un Lubāna ezera tuvumam, daudzu sētu iedzīvotāji papildus pamatdarbam itin sekmīgi nodarbojās ar zvejniecību. Ciemā bija arī labi sava amata meistari, kā kurpnieks Donāts Strods (Ontuženos), galdnieks Antons Strods (Kļavās), šuvēja Paulīna Strode (Ladužos), šuvēja Helēna Strode (Ontuženos), diplomēta audēja Jūlija Strode (Odumiņos), un īpaši universāls meistars bija Jānis Strods no Trešdaļnieku mājām. Jānis savā laikā, teicamu amata prasmi apliecinādams, strādāja kā galdnieks un būvgaldnieks. Ar viņa vistiešāko līdzdalību un prasmi Varakļānos tika izbūvētas pirmās plašākā apkārtnē valču dzirnavas ar bīdeļu gaņģi, kur arī ilgāku laiku Jānis strādāja par meldermeistaru. Diemžēl labi nostādītās valču dzirnavas sociālisma celtniecības apstākļos izrādījās neperspektīvas, un tagad to vienkārši nav.

Ciema ļaudis darbdienās bez kādas norādes no augšas un skubināšanas visos gadalaikos strādāja zināmā secībā kārtējos darbus, bet svētdienās lūdza Dievu. Laikā visi paspēja iesēt, kopt, novākt, nokult un sabērt ražu apcirkņos.

Ciēmam lielas saimnieciskas grūtības radīja 1928. gada Lubāna ezera zemienu plūdi, kad pārplūda lielas platības lauksaimnieciski izmantojamās zemes un ūdens pienāca ļoti tuvu lauku sētām. Uzkalniņi un Lielstrodu kaimiņu ciemi Sola, Dūdsola un Salenieki ūdens plašumos izskatījās kā salas. Plūdu ieilgšanu veicināja stipri lietainais pavasaris un vasara, un lielākā daļa plūdu piemeklēto sētu pastiprināti sāka nodarboties ar zvejniecību. Tas bija nozīmīgs faktors pārtikas papildināšanai. Tur, kur gadu iepriekš atradās āboliņa lauki, pļavas, tika izmesti tikli lomiem, un zvejniecība izrādījās pietiekami rezultatīva. Ar zināmiem atvieglinājumiem tika saņemts valdības atbalsts ar pārtiku, labību un lopbarību. Mazākos apmēros un uz īsāku periodu plūdi atkārtojās arī nākošajos gados.

Kad trīsdesmito gadu sākumā Aiviekstes upe tika iztaisnota un gultne padziļināta, nekādas īpašas problēmas pavasara un rudens plūdi apkārtējo ciemu iedzīvotājiem vairs nerādīja. Ciema labklājības attīstībā kavējošs faktors bija arī trīsdesmito gadu vispārējā saimnieciskā krīze, bet pēc tās līdz 1940. gadam dzīve gāja augšup.

Lielākās un turīgākās mājas Lielstrodu ciemā bija vieni no trijiem Eisāgiem, kur saprātīgi saimniekoja Jānis Strods. Tās bija mājas, kurās pirmajās parādījās lauksaimniecības mašīnas: labības un zāles pļāvēji, kartupeļu racējs, arī pirmais radio ciemā. Otrās pēc lieluma un arī ar pietiekamu turību bija Jākužu mājas, kur saimniekoja Jāzeps Strods ar četriem dēliem. Arī šinīs mājās bija lauksaimniecības mašīnas, kupls ganāmpulks, vairāki zirgi, un valdīja pārticība. Diemžēl abas lielākās Lielstrodu ciema mājas ļoti stipri cieta laikmeta griežos. Eisāgu māju iedzīvotāji 1944. gada

jūlijā, fronteī tuvojoties Latvijas robežām, evakuējās. Frontei nākot pāri Lielstrodiem, nodega 18 ciema sētas, tanī skaitā arī Eisāgu mājas. Lai gan Jākužu mājas nenodega, Antoņinas un Jāzepa ģimene zaudēja trīs dēlus: Pēteri, Jāni un Franci. Visticamākais, ka Pēteris gāja bojā Litenē, Jānis krita kā latviešu leģionārs cīņās pie Narvas, Francis aizgāja mūžībā, dzīvodams nelegālos apstākļos.

Pēckara periodā, kad sākās kolektivizācija, Jākuži neizrādīja iniciatīvu stāties kolhozā, bet paturēja sev maksimālo zemes platību, tā rezultātā tika aplikti ar astronomiskiem nodokļiem. Aplamos nodokļus, protams, nevarēja nomaksāt, un par kaitniecību un nodokļu nemaksāšanu Jākužu saimniekam, kurš jau sen bija pārsniedzis pensijas gadus, vairākus gadus vajadzēja pavadīt apcietinājumā. Mājās vecais vīrs pārnāca fiziski un morāli sagrauts.

Atgriežoties pie Latvijas brīvvalsts laiku Lielstrodu ciema lauku sētām, jāatzīmē, ka ar lielu sakoptību izcēlās visas trīs Poļaku – brāļu Salimona, Antona un Donāta Strodu mājas. Uzskatīja, ka šo māju saimnieki iegūst visaugstāko graudaugu ražu. Nemaz nenoniecīnot citas ciema mājas, jāteic, ka ar prasmi saimniekot izcēlās visas trīs Ladužu ģimenes, abas Adišu ģimenes un citas. Ciemā bija divi Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieki, jau pieminētais Donāts Strods no Poļaku mājām un Jānis Strods no Sausiņu mājām. Abiem kā brīvības cīņu dalībniekiem tika piešķirtas jaunsaimniecības. Tādu, kas tanī laikā būtu cīnījušies par padomju varu, ciemā nebija.

Jau pirms neatkarīgās Latvijas nodibināšanas Lielstrodos ir bijuši censoņi pēc izglītības. Kā ievērojamākais ir minams valodnieks, filozofijas doktors, teoloģijas profesors bīskaps Pēteris Strods (1892–1960) no Eisāgu mājām, Latvijas armijas kapteinis Eduards Strauts (līdz uzvārda latviskošanai Stafeckis), skolu inspektors Izidors Strods (no Sērmos mājām) un aprīņa nozīmes augstāki ierēdņi un saimnieciskie darbinieki Vladislavs Strods (no Sērmos mājām) un Jāzeps Strods (no Mozgu mājām).

Otrā pasaules kara laikā ciema vīriem nepagāja garām arī iesaukšana armijā. Krituši un bez vēsts pazuduši ir septiņi vīri. Bez jau minētajiem brāļiem Pētera un Jāņa Strodiem no Jākužu mājām bojā vēl aizgājuši Jānis Strods no Mediniekiem, Antons Strods no Odumiņiem, Jānis Strods no Puķišiem, Pēteris Strods no Sausiņiem un Pēteris Pilpuks no Zemļakiem. Tomēr lielākajai daļai mobilizēto pēc kara un visu grūtību pārciešanas liktenis bija lēmis atgriezties.

Pēckara periodā sākās jauns, neziņas pilns dzīves posms. Atjaunoja karā nodegušos mājokļus un pēc sentēvu tradīcijas kopa savus laukus, audzēja ganāmpulkus un kārtībā turēja savu māju. Bet tad visām lauku sētām uzglūnēja liela nelaime, antihumānā un amorālā lauksaimniecības kolektivizācija. Četrdesmito gadu beigās tika pavēlēts dibināt kolhozus, taču ciema ļaudis izrādīja ļoti minimālu atsaucību, bet tad ar cilvēku arestēšanu un izvešanu iebaidītie ļaudis pret savu gribu *brīvprātīgi* stājās kolhozā. Tā Lielstrodu ciemā nodibinājās kolhozs *Oktobris*, kura priekšsēdētājs bija Alberts Strods. Drūma un pazemojoša dzīve bija kolhozā īpaši tā pastāvēšanas sākuma periodā. Kapeikas un grami graudu uz darba dienu sedza tikai nelielu daļu no vispieticīgākā dzīves iztikas minimuma. Daudzi vēl tagad dzīvie kolhoznieki atceras un ar šausmām sev jautā: «Kā mēs toreiz izdzīvojām?»

Zināms apstākļu uzlabojums nāca, kad tika ļauta stipri ierobežotā tā sauktā piemājas zemes izmantošana un mājdzīvnieku turēšana. Īpaši jūtamu apstākļu uzlabošanu nedeva arī gigantomānijas diktētā kolhozu apvienošana, kā rezultātā 1962. gadā Lielstrodu ciema teritorija nokļuva padomju saimniecības »Varakļāni« sastāvā, kuras centrs atradās Murmastienes ciemā. (Tāpat padomju saimniecības »Varakļāni« centru Varakļānos nav vērts meklēt!) Varakļānos gan jūs atradīsiet Lubānas 3. PMK. Tādu aplamību mūsu dzīvē ir pārāk daudz. Atcerēsimies kaut vai to, ka Pļaviņu HES atrodas no Pļaviņu pilsētas 35 km attāļajā Stučkā (tagad Aizkrauklē).

Tā Lielstrodu ciemā sāka pazust viena lauku sēta pēc otras. Vispirms to sekmēja valsts sistēma, pret dabiskā rūpniecības forsēšana pilsētās, smagais un bezperspektīvais darbs laukos, lauku skolu likvidēšana un arī meliorācija. Kas gan var saskaitīt tos dižkokus un lauku mājas, ko lauku masivizācijas vārdā iznīcināja melioratori. Vecākās paaudzes cilvēki atcerēsies, ka Lielstrodu

Lielstrodu 4-klasīgā pamatskola 1931. gadā. Skolēnu vidū no kreisās skolotāja A. Maurāne, dekāns Stanislavs Vaikulis un skolotāja Helēna Strode. Šeit redzami arī skolēni Aloizs Strods, Jānis Broks-Eisāgs, Ģenovefa Strode-Daugerte un skolotājas Helēnas Strodes meitas Janīna un Leontīne

kaimiņu ciemā Solā Izidora Stroda saimniecībā bija iespaidīga apdarinātu laukakmeņu kūts, kurā brīvi tika izmitināti trīs zirgi, divpadsmit govīs un sīklopi. Bet tad, kā pasakā, nāca melioratori, ar buldozeriem izraka milzīgu bedri, un lieliskā būve sagrauta pazuda rakumā. Bedri nolīdzināja, un darbiņš padarīts. Tas nekas, ka vectēvu laikos akmeņi ar pajūgiem tika sarūpēti no 15 verstu attālām vietām, jo tuvākā apkaimē celtniecībai derīgu akmeņu vienkārši nebija. Tādi gadījumi ir bijuši ne tikai Lielstrodu un kaimiņu ciemos, bet arī citviet visā nelaiemes piemeklētājā Latvijā.

Bet kāda situācija Lielstrodos ir pašreiz? Atbilde ir viennozīmīga – atbaidoša. No trīsdesmito gadu lauku sētām lielākā daļa ir iznīcinātas. Tikai atmiņās ir palikušas deviņpadsmit sētas. Tikai sešpadsmit sētās kopumā vēl dzīvo 31 cilvēks, no kuriem 22 ir pensionāri, bet tikai pieci strādā saimniecībā. Pa vienam cilvēkam dzīvo piecās sētās, pa diviem – septiņās, un pa trīs cilvēkiem dzīvo četrās Lielstrodu sētās. (Dati uz 1990. II.) Skolas vecuma bērnu nav.

Tā vien izrādās, ka neatkarīgās Latvijas laikā Lielstrodos bija vairāk saimniecību nekā tagad iedzīvotāju. Mums vieglāk nekļūst no tā, ka stāvoklis vairākos Lielstrodu kaimiņu ciemos ir vēl traģiskāks. Kaimiņu ciemi Sola, Dūdsola un Salenieki ir pilnīgi nozuduši. Vidsolā stāv tukšas mājas. Piļpuku ciemā, kur neatkarīgās Latvijas laikā bija labi uzturētas vairākas mājas (starp citu, Piļpuku ciemā arī parādījās pirmās mājas ar cinkotā skārda jumta segumu), tagad ir tikai trīs apdzīvotas mājas, kur katrā mīt viens cilvēks. Bet Latvijas laikā katrā ciemā, katrā lauku mājā pulsēja dzīve, kas bija tendēta uz uzlabošanas. Pie katras mājas bija augļu dārzi, pie istabu logiem – koptas puķu dobes, pagalmos čaloja bērni.

Liela nozīme Lielstrodu un apkārtnes ciemu dzīvē bija Lielstrodu skolai. »Par skolas atvēršanu (Lielstrodos – J. B-E.) sāka runāt 1920. gada rudenī,« atceras kādreizējais Varakļānu vidusskolas direktors Francis Strods un turpina, »tādēļ bērni netika sūtīti citur mācīties. Gaidīja. Telpu un

skolotāja sameklēšana aizkavēja sākumu. Mācības sākās tikai 1921. gada janvārī. Es mācījos 3. klasē. Skola atradās Ladužos, Agatiņas mājā. Skolotāja bija viena pati, apvienotas trīs klases. Mācījās daudzi skolēni. Lielā istaba bija pārblīveta tā, ka skolotāja ar grūtībām staigāja cauri. Neatceros ne skolotājas vārdu, ne uzvārdu. Tad vārds »skolotājs« izteica visu, vārds un uzvārds palika otrā vietā. Viņa laikam bija no Vidzemes. Skolotāja bija jauna, sportiski noskaņota. Viņa varēja noskriet mūs, visus puikas. Viņa bija atsaucīga vietējo cilvēku vajadzībām.« Interesantas atmiņas par skolas pirmsākumu ir arī pastāvīgajai Lielstrodu ciema iedzīvotājai Salimonai Strodai. Salimona atceras: »Pirmajā mācību gadā klasē bija tikai garie, parastie soli. Ja vajadzēja rakstīt, tad nometāties ceļos, burtnīcas uzlikām uz soliem un tā rakstījām. Nākošajā gadā klasē bija viens liels galds, visi sēdējām ap šo galdu un mācījāmies.«

Ar katru gadu uzlabojās skolas materiālais stāvoklis, un skola varēja strādāt samērā normālos apstākļos. Kā pirmie skolotāji Lielstrodu skolā vēl minami Helēna Strode (Višņevska), Paulīne Svilāne (Veipa), Anastasija Cakule (Maurāne). Neatkarīgās Latvijas laikā un okupācijas pirmajos gados par skolotājiem vēl strādāja Ozoliņa, Krēsliņa, Tropiņa, Kočers un Joanna Eriņa (Cakule). Skolēnu materiālais nodrošinājums bija viduvējs. Nedaudz sliktāks tas kļuva pēc pāris gadiem sakarā ar jau pieminēto vispārējo saimniecisko krīzi un divdesmito gadu nogales plūdiem. Tad skolā bērniem bija brīvpusdienas (bulciņas, auzu pārslu vai risu biežputra, salda tēja). Uz valsts rēķina tika organizētas Ziemassvētku eglītes ar skolēnu apdāvināšanu. Bez maksas tika izsniegti arī apģērbi un apavi.

Pirmskara periodā Lielstrodu skola, it īpaši skolotāju Helēnas Strodes un Anastasijas Cakules laikā, plašā apkārtnē izvērtās par tādu kā kultūras centru. Skolotājas savu mācīšanas un audzināšanas darbu centās dažādot, neaprobežojoties ar skolu programmās norādīto.

Skolas pasākumos skolēniem bija iespēja pirmo reizi iepazīties ar kinomākslu. Toreiz melnbaltās mēmās kinofilmas ar rokas aparatūru demonstrēja un komentēja Edmunds Ikaunieks no kaimiņu Ikaunieku ciema. Skolā noturīga un vērienīga bija teātra kopas darbība, kurā tika iesaistīti arī apkārtējo ciemu jaunieši. Tika iestudēti pietiekami nopietni darbi. Skolā tika noorganizēti, kā toreiz teica, priekšlasījumi (referāti) par reliģiskās ētikas, lauksaimniecības un citām tēmām. Līdz 1940. gadam skolā bija viena ticības mācības stunda nedēļā. 30. gadu sākumā to mācīja Varakļānu draudzes dekāns Staņislavs Vaikulis, vēlākos gados pasniedzēja pienākumus veica draudzes vikārs.

1934./35. mācību gadā, uzsākot darbu, skolas klašu telpas bija izvietotas divās mājās, jo sakarā ar skolēnu pieplūdumu un darba apstākļu uzlabošanu skolai telpas tika ierādītas arī blakus esošajā Jāņa Stroda-Cakula Ladužu mājā. Skolā bez Lielstrodu bērniem vēl mācījās bērni no Solas, Dūdsolas, Zepu, Mežastrodu, Vidsolas, Sārnu, Ikaunieku, Kozsaliešu un Piļpuku ciemiem. Līdz trīsdesmito gadu vidum, kad Teicejnieku ciemā tika atvērta skola, arī turienes bērni mācījās Lielstrodu skolā. Ļoti izplatīts skolā bija uzvārds Strods. Bija tāds laika posms, kad vienlaikus skolā mācījās septiņi Jāņi Strodi un četri Antoni Strodi. Lai atšķirtu vienā klasē esošos uzvārda un vārda brāļus, burtnīcu uzrakstos tika praktizēts toreiz Latvijā neparastais tēvvarda pielietojums.

Līdz 1944. gadam pastāvēja Lielstrodu pirmās pakāpes pamatskola, un sagatavotība skolēniem bija ļoti laba. Pēc pamatskolas izglītības iegūšanas daudzi mācības turpināja Varakļānu Valsts ģimnāzijā. Kā pirmie no Lielstrodu skolas audzēkņiem Varakļānu ģimnāziju absolvēja jau pieminētie Francis Strods un Veronika Kokare (Strode).

Šķietami vērienīgi skola savu darbu uzsāka pēc Otrā pasaules kara. (Cimos bija pietiekami daudz bērnu, lai tā normāli strādātu.) 1944./45. un 1945./46. mācību gadā skolā bija 4 klases, bet ar nākamo mācību gadu skola kļuva par septiņgadīgo (direktors – Aloizs Strods). Par direktoriem vēl ir strādājuši Pēteris Students, Eduards Strods un Alberts Solims. 1962. gadā Lielstrodu skola atkal pārtapa par četrklasīgu skolu un Valentīna Rimšas vadībā pastāvēja vēl 10 gadus. 1972. gadā

tā tika slēgta, bet kopumā bija darbojusies 52 mācību gadus. Diemžēl skolu slēgšanas process turpinās arī mūsdienās.

Uz šāda fona skolotāja Eduarda Stroda liktenis izcēlās jo īpaši. Savā dzimtajā ciemā viņš bija viens no gaišākajiem prātiem. Dzimis amatnieku ģimenē, un viņu saimniecība (hektāru skaita ziņā) ciemā bija viena no vismazākajām. Ģimnāzista gados viņa interešu loks bija plašs, un tolaik Eduards tika uzskatīts par perspektīvu vieglatlētu, sacensībās izcīnīja godalgotas vietas šķēpa mešanā. Viņš fotogrāfijās iemūžināja arī tādas kulta laika negēlības kā 1949. gada izvešanu Lielstrodos un Varakļānu luterāņu baznīcas torņa nogāšanu.

Pēc tam sekoja pratināšanas pagrabos, kas jūtami iedragāja viņa veselību. 1957. gadā Eduards aizgāja mūžībā, bet, viņa vārdiem runājot, »drošā vietā noglabātās fotogrāfijas« diezin vai kādreiz dienas gaismu ieraudzīs. Viņa dzimtās mājas »Ontužāni« jau sen ir nozudušas ar visiem pamatiem un kopā ar vienu no vislielākajiem augļu dārziem Lielstrodos. Tikai labs vietējās apkārtnes pazinējs tagad orientējoši varētu pateikt, kur kādreiz bijušas »Ontužānu« mājas.

Par to, ka Lielstrodu skolas skolēni bija labi sagatavoti, liecina arī fakts, ka daudzi ieguvuši augstāko izglītību un kļuvuši par erudītiem darba darītājiem savā profesijā. Pirmās zināšanas Lielstrodu skolā ir guvuši vēlākie skolotāji: Francis Strods, Ksaverijs Stafekis, Eduards Strods, Genovefa Daugerte (Strode), Emīlija Čače (Strode), Konstance Tanne (Strode), Helēna Veipa (Zepa), Ināra Strode, Gunārs Cakuls-Strods; filozofijas zinātņu doktors Aloīzs Strods; ārstes: Anna Slaidiņa (Saleniece), Anna Dubinska (Strode); feldšere Antoņina Sestule (Strode); provizore Veronika Kokare (Strode); žurnālists Jānis Salenīks; aviācijas apakšpulkvedis Edvards Justovičs; inženieri: Vilis Strods, Vitolds Strods; mežzinis Antons Strods.

Precīzu ziņu trūkuma dēļ skolas pedagogu un no skolas nākušo inteliģences pārstāvju uzskaitījums nav pilnīgs. Par palīdzību uzziņu sakarā pateicos Ritai Pelsei, Monikai Strodei, Konstānci Tannei, Francim Strodam, Konstantīnam Rimšam, Vilim Strodam un citiem.

Tāds ir stāsts par Lielstrodu ciema un skolas likteni, līdzīgs tūkstošiem ciemu un simtiem lauku skolu likteņiem visos Latvijas novados.

Jānis Broks-Eisāgs

LIELSTRODU CIEMA »LIELO EISĀGU« MĀJAS UN ĻAUDIS

Varakļānu pagastā nebija neviena pieaugušā, kurš neko nezinātu vai neko nebūtu dzirdējis par Lielstrodu ciema Lielo Eisāgu, jo prasmīgas saimniekošanas rezultātā Eisāgu mājas bija izveidojušās par vienu no visturīgākajām un ievērojamākajām mājām visā lielajā Varakļānu pagastā. Laikmeta griežos »Lielo Eisāgu« māju un cilvēku likteņos ir daudz interesanta un pamācoša, par ko arī gribu pastāstīt.

Lielā Eisāga saimniecības zemes bija ap 30 desetīnām, bet otrie un trešie Eisāgi bija izveidojušies, Brokam piederošo *učastku* sadalot starp viņa dēliem Jāni un Konstantīnu. Visas trīs Eisāgu sētas atradās kaimiņos.

Ja Eisāgu Konstantīna saimniecība viduvēji turējās citu ciema saimniecību līmenī un ar zināmām grūtībām pārdzīvoja 1928. un 1929. gada Lubāna ezera plūdu nodarīto postu un tam sekojošo trīsdesmito gadu vispārējo saimniecisko krīzi, tad brāļa Jāņa saimniecībai klājās daudz grūtāk un tā neizglābās no ūtrupes.

Pēc Latvijas atbrīvošanas cīņām, sākoties lauku skolu dibināšanas procesam, arī Lielstrodu ciemā tika nodibināta skola un 1920./21. mācību gadā uzsāka darbu. Pirmā skolotāja Lielstrodu skolā bija Alma Sproģe no Vidzemes, bet nākošajā mācību gadā Konstance Tuča no Varakļānu Tučiem. Zīmīgs pagrieziena ar tālejošām pozitīvām sekām visā Lielstrodu ciema dzīvē bija tas, ka

Lielstrodu skolas skolotāja 20. gados Helēna Strode ar savām meitām Čikāgā 1971. gadā, no kreisās: Leontīne Anstrats (dz. Strode, 1927), Helēna Strode (dz. Višņevska, 1904–1999), Janīna Sprūdža (dz. Strode, 1924), Zinaīda Strode (1930)

trešajā skolas pastāvēšanas mācību gadā par skolotāju Lielstrodu skolā atnāca strādāt jauna, simpātiska sieviete no Atašienes – Helēna Višņevska. Laika gaitā izrādījās, ka līdz ar jaunās skolotājas parādīšanos skolā sāka aktivizēties mācību process un kultūras dzīve Lielstrodu ciemā visaugstāko līmeni sasniedza tad, kad, sākot ar 1929./30. mācību gadu, skolā sāka strādāt arī otra skolotāja – Anastasija Maurāne. Protams, inteligentā un simpātiskā skolotāja Helēna drīz atradās precību izvēles priekšā. Laulības ar Lielo Eisāgu māju saimniekdēlu Jāni Strodu, notika Atašienē 1923. gadā.

Helēnas un Jāņa ģimenē auga trīs talantīgas meitas: Janīna, Leontīne un Zinaīda. Meitenes jau bērnībā tika iepazīstinātas ar darba tikumu un praktiskajām iemaņām. Pavasaros viņas stādīja un laistīja dārzus, ravēja, slauca govis, baroja lopus, strādāja pļavā un tīrumā, rudenos likņāja aiz kartupeļu rokamās mašīnas. Eisāgu saimniecība plauka. Bija dzirdama replika: »Lielajam Eisāgam neviens agronoms nav vajadzīgs.« Doma bija pamatota, jo tā bija pirmā māja, kur parādījās radio un kur abonēja vairākus preses izdevumus: »Jaunākās Ziņas«, »Sējēju« un citus. Tika iegādātas jaunas lauksaimniecības mašīnas, kuru komplektēšanai saimnieks vienmēr aicināja savu krustdēlu, »meistaru ar zelta rokām« Jāni Strodu no »Trešdaļnieku« mājām.

Trīsdesmitajos gados Eisāgos tika pārbūvētas visas saimniecības ēkas, izņemot labības šķūni ar riju, piedarbu un pirti, un darbus veica sava amata pratēji. Krāsnis un pavardus dzīvojamā mājā mūrēja izcils meistars Langa, kura (ja tā var teikt) firmas zīme bija tā, ka savus darinātos skursteņus virs jumta viņš nokrāsoja spilgti sarkanā krāsā, kas saglabājās gadiem ilgi. Starp ēku apdares koka darbu veicējiem bija arī Lielstrodu teicams galdnieks Antons Strods ar savu dēlu Bonifāciju no »Kļovu« mājām un jau pieminētais Jānis Strods no »Trešdaļnieku« mājām. Saimniecībai bija plašs augļu dārzs, kur augļu koki un ogulāji bija skaitāmi vairākos desmitos. Ievērojamus ienākumus saimniecībai deva lopkopība un piensaimniecība. Meiteņu koptais puķu dārzs apkārt dzīvojamai mājai priecēja katru, kuram gadījās būt klāt vai pavērot to no tāluma.

Otro Eisāgu (Konstantīna) ģimenes liktenis okupācijas laikā pēc Otrā pasaules kara savērpās nelabvēlīgi. Tā bija vienīgā ģimene Lielstrodu ciemā, kurai 1949. gadā bija jāmeļo tālais ceļš lopu vagonos uz Tomskas apgabalu Sibīrijā. Izvešanas brīdī Veronikai bija tikai 12 dienas veca meitenīte Leontīne, kura pārcieta visas ceļa mocības.

»Ar Eisāgu manai tēva mājai bija lojālas attiecības,« atceras pedagogs Francis Strods no Lielstrodu kaimiņu ciema Solas un turpina, »man pašam Eisāgu mājās vienaudžu nebija, pieaugušie

bija par veciem, bet meitenes par jaunām, lai gan kāds mīlestības stariņš varēja būt. Eisāgu māju ļaudis bija ar apsvērtu prātu apveltīti, tamdēļ arī mans vērtējums bija vairāk prāta, nekā jūtu svērts. Katru rītu man bija jāiet uz skolu gar Eisāgu mājām. Mans skats aizslidēja pa negaro koku aleju līdz mājas pagalmam. Un man bieži ienāca prātā atziņa: »Ai, cik skaisti izskatās lauku māja!« Jā, Eisāgu māja izcēlās ar sakoptību.»

Eisāgu sētā noturīga tradīcija bija – pavasaros pirmo reizi ganos govīs dzīt sestdienā. Tad, protams, klāt bija arī tuvākie kaimiņi, rumulēšanās un liksmi brīži pie klātiem galdiem.

Tā Eisāgu mājās gadu ritumā pulsēja pilnvērtīga dzīve. Mainījās gadalaiki, mainījās darba dienas ar svētdienām. Dažu simtu metru attālumā no Eisāgu mājām ceļa sazarojumā bija uzstādīts Latgales ainavai raksturīgais ceļmalu krucifikss, pie kura maija vakaros, godinot Dievmāti, ciema iedzīvotāji, pārsvarā sievietes, lūdza Dievu.

Tad nāca trīsdesmito gadu beigas un, tāpat kā visai Latvijai, arī Eisāgu mājām uzglūnēja liela un ilgstoša nelaime. Pēc divu lielāko pasaules noziedznieku – Ādolfā Hitlera un Josifa Staļina – ciešanās *sadarbības* Latvija 1940. gadā nokļuva PSRS varā. Visu pirmās okupācijas periodu, kas latviešu tautas atmiņā ir palicis kā Baigais gads, arī Eisāgu ļaudis pārdzīvoja bailēs un spaidos. Paldies Dievam, sakarā ar 1941. gada 22. jūnija Vācijas uzbrukumu Padomju Savienībai komunisti otro deportāciju vilni nepaguva realizēt.

1941. gada 8. jūlijā vācu karaspēks bija ieņēmis visu Latviju, un trīs gadu ilgā laika posmā vienu okupāciju nomainīja otra – Latvijā sākās vācu laiki, kad dzīve ritēja līdzīgi kā neatkarīgās Latvijas laikā. Kaut kādas nepārvaramas un īpašas grūtības kaut vai pārtikas ziņā lauku ļaudis neizjuta. Par vācu markām varēja nopirkt preces, kas bija normētas un saņemamas pēc kartītēm. Darbojās mācību iestādes, arī Lielstrodu skola. Eisāgu mājās viss, kas bija paredzēts, tika apsēts, novākts un sabērsts apcirkņos. Salīdzinot ar Staļina laika pēckara kolhoznieku dzīvi, starpība bija milzīga.

Kad pēc diviem gadiem vāciešu uzvaras Austrumu frontē sāka apsīkt un Sarkanās armijas karaspēks sāka gūt arvien lielākus panākumus, nākotnes nojautas nebija rožainas. Sevišķi drūms stāvoklis izveidojās 1944. gadā, kad padomju karaspēks pietuvojās Latvijas robežām.

Visi ceļi, kas veda uz rietumiem, bija pilni ar bēgļu pajūgiem, kuri bēga no paredzamās otrreizējās komunistu okupācijas. Eisāgu ļaudīm izvēles nebija, bija jādodas bēgļu gaitās. No dzelzceļa tika noīrēti preču vagoni un tanīs paņemtas līdzī pirmās nepieciešamības preces, pārtiku ieskaitot.

Jau augusta sākumā, pateicoties sausajai vasarai, tanki un cita kara tehnika varēja izbraukt cauri visām purvainākajām vietām. Tā rezultātā tieši Lielstrodos notika sīvas kaujas. Atkāpjoties vācieši Lielstrodos nodedzināja 18 lauku sētas. Fronte gāja pāri Lielstrodiem, Sārnām, Mežstrodiem, Teicejniekiem, Vidsolai. Šo ciemu iedzīvotāji orientējās pēc situācijas. Frontei ejot pāri, mājas atstāja, mantu, iedzīvi un mājlopus izvietoja iespējami drošākās vietās.

Jau bija iezīmējušās »Kurzemes katla« teritorijas kontūras, kad 1944. gada 24. oktobrī no Liepājas ostas uz Vāciju ceļā devās kārtējais kuģis ar bēgļiem no Latvijas, starp kuriem bija arī Eisāgu ģimene. Ar cerībām uz atgriešanos un ar asarām acīs daudzi attālinājās no dzimtenes krasta.

Ne bez pārdzīvojumiem un bailēm, tomēr laimīgi, Eisāgu ģimene sasniedza Vācijas krastus. Kara laika grūtībās vajadzēja nodzīvot vēl pusgadu, bet jau toreiz viņus urdīja doma par meiteņu tālāko likteni, par viņu izglītību. Vecākā meita Janīna Varakļānu ģimnāziju absolvēja 1943. gadā, bet viņas jaunākajai māsai Leontīnei Varakļānu ģimnāzijā mācīties sanāca tikai trīs gadus, Zinaīdai tikai vienu. Pateicoties Varakļānu ģimnāzijā gūtajām zināšanām, Leontīne un Zinaīda ļoti sekmīgi beidza latviešu ģimnāziju Vācijā.

Eisāgu dzimta var lepoties ar to, ka visas trīs meitas trimdas apstākļos ir ieguvušas akadēmisku izglītību. Janīna studēja slavenajā, jau 1425. gadā dibinātajā Lūvenas universitātē Beļģijā, Leontīne – Baltijas universitātē Hamburgā, bet Zinaīda ar bakalaura grādu uzņēmumu administrācijā 1970. gadā ASV absolvēja Čikāgas De Paula universitāti.

Janīna ir ģimenes cilvēks, viņas dzīvesbiedrs ir bibliogrāfs, publicists un sabiedriskais darbinieks Ādolfs Sprūdžs no Sakstagala. Ādolfam bieži iznāk būt dažādos zinātniskos pasākumos ārzemēs, tostarp arī Latvijā. Uzmanīgāks lasītājs Ā. Sprūdža publikācijas būs ievērojīs laikrakstā »Literatūra un Māksla«. Arī Janīnas darba lauks ir bibliogrāfija. Viņu četri bērni ir akadēmiski izglītoti. Interesanti atzīmēt, ka visa Sprūdžu ģimene aktīvi darbojas arī publicistikā, turklāt visi viņi raksta kā latviešu, tā arī angļu valodā.

Leontīnes dzīvesbiedrs ir lingvistikas profesors doktors Pauls Anstrats, dzimis Jelgavas novadā. Viņu meita Kristīne arī ir ieguvusi akadēmisku izglītību.

Pati skolotāja Helēna dzīvoja kopā ar jaunāko meitu Zinaīdu savā mājā, kuru nopirka jau 1972. gadā.

Eisāgu dzimta dzīvo Čikāgā. Regulāri viņi apmeklē Latviju un pēdējā laikā arī savas dzimtās vietas Varakļānu Lielstrosos, Atašienes, Sakstagala un Jelgavas novadā. Bez pārdzīvojumiem un negribētām asarām tādās reizēs neiztikt. Nevar taču palikt vienaldzīgs, ja dzimto māju lauki aizauguši krūmiem un ja vēl uz kādu dzimtajā pusē saglabājušos māju jābrien pa nezālēm. Ir skumji, bet cilvēki tomēr brauc, jo dzimto pusi un dzimto valodu aizmirst nespēj.

Jānis Broks-Eisāgs

REIZ BIJA LADUŽU AGATIŅAS MĀJAS

Varakļānu pagasta Lielstrosos reiz bija Ladužu Agatiņas mājas, tagad... vairs nav. Četrdesmit divu zemnieku sētu lielajā Lielstrodu ciemā tās bija viena no nozīmīgākajām.

Agatas (1871–1962) un Antona (1864–1918) Strodu ģimene bija svētīta ar 10 bērnu pulciņu. Pirmie trīs dēliņi – Donāts, Staņislavs un Jāzeps – mūžībā aizgājuši priekšlaicīgi, bet nākošie septiņi – Tekla, Paulīna, Vincents, Jānis, Bronislava, Antoņina un Vladislavs, izņemot meitu Bronislavu, aizgājuši mūžībā, nesasniedzot savas mammas Agatas (90 gadu ilgo) mūža garumu.

Agatas dzīve nav bijusi no vieglajām. Kad mūžībā aizgāja Agatas vīrs Antons, vecākajai meitai Teklai bija septiņpadsmit gadu, bet pašam jaunākajam – dēlam Vladislavam – tikai pieci gadiņi.

Ladužu Agatiņas māju četras paaudzes. 1. rindā no kreisās: Bronislava Strode (1910), Zenta Lūka (1938); 2. rindā: Inguna Ašme (1961), Linda Ašme (1982). Linda ir Bronislavas mazmāzmeita

Lielstrodu skola, kura atradās Ladužu Agatiņas mājās

Tajā laikā vēl notika jaundibinātās Latvijas Valsts brīvības cīņas un nebija pabeigta dzīvojamās mājas celtniecība, bet Agatiņas prasme un apņēmība bija pietiekama, lai jau 1920./21. mācību gadā viņas mājā savu darbu varētu uzsākt Lielstrodu pirmās pakāpes pamatskola. Tas nenāca viegli, mazākajam bērnam vajadzēja iet ganos arī pie citiem saimniekiem, lielākajiem nācās piepelnīties sezonas vai gadījuma darbos, un panākumi neizpalika. Agatiņas jaunuzceltajā mājā pietika vietas kuplajai ģimenei, skolas klasēm un arī skolotājas dzīvoklim.

Visi Agatiņas bērni bija apdāvināti, bet diemžēl līdzekļu nepietiekamība liedza viņiem izglītošanos turpināt. Vēl tagad meita Bronislava atceras, ka pēc vietējās skolas beigšanas, kur viss viņai padevies ļoti viegli, mamma nebijusi pierunājama ļaut viņai mācīties tālāk. Bronislavas ģimenē bija divi bērni: Zenta un Pēteris. Laika gaitā dzimta ir sakuplojusi, un tagad Bronislava var priecāties par četriem mazbērniem, kuriem ir savas ģimenes, un mazmazmeitiņu Lindu.

Agatiņas septiņi bērni prata arī atrast savu vietu dzīvē. Mājās saimniekoja vecākais dēls Vincents ar savu sievu Antoņinu no Arklenieku ciema. Pie viņu mājām 30. gados uzcēla pienotavu, kur krejošanai pienu piegādāja Lielstrodu un apkārtējo ciemu saimniecības. Pienotava darbojās arī okupācijas varas sākuma gados.

Strodu dzimta turpina kuplot, un tai raksturīgas visu radu draudzīgās attiecības gan ikdienā un dzīves skaistākos brīžos, gan nedienās un dzīves pārbaudījumu laikā. Regulāri tiek rīkoti dzimtas saieti. Pirmais notika 1980. gada 23. augustā Varakļānos, un tagad tie notiek ik pēc trim gadiem. Katrā salidojumā tiek pārrunāts trijos gados notikušais katrā ģimenē un noteikta nākošā saieta vieta.

Vēl jāpiemin, ka šajā dzimtā ir šoferi, ceļu iecirkņa priekšnieks, tirgotāji, ekonomisti, biznesmeņi, juristi, galdnieki, miesnieki, konditori, ārsti, zvejnieki, aktieri, izmeklētāji, bet vairākums ir un paliek pedagogi: Zenta Lūka, Inguna Ašme, Genovefa Dubrovska, Inta Čamane, Inga Pastare, Aiga Jokste un Osvalds Joksts. Pašreiz dzimtas vecākā pārstāve, kā jau minēts, ir Bronislava Stroda kundze, un viņai 2000. gada 29. februārī apritēja 90 gadi. Viņas atmiņas ir vērtīgs ieguldījums novada vēstures pētniecībā.

Aloizs Strods

JĀKUŽU ĢĪSTĒKNIS

Tas ir patiess stāsts par cilvēku, kurš dzīvoja Lielstrodu ciemā un nepakļāvās nevienai okupantu varai – ne boļševikiem, ne hitleriešiem.

Jākužu mājas bija tuvu Strodu ciema centram, rūpīgi sakoptas, ar labi iekoptiem laukiem. Pie šīm mājām bija skaista priežu jaunaudze. Ejot uz Strodu skolu, bieži vien plūdu dēļ man bija jāmet likums un jāiet garām Jākužu mājām. Ļaudis gan aiz bailēm, gan aiz līdzjūtības cits citam kļuva pačukstēja: »Tur, Jākužu mājās zem grīdas, paštaisītā bunkurā atrodas cilvēks, kurš neiet kalpot ne vāciešiem, ne krieviem.« Viņu nekad netiku redzējis, bet ik reizi ceļā uz skolu mani pārņēma dīvaina sajūta, domājot par to, kā gadiem ilgi viens cilvēks var dzīvot zem zemes. Viņš bija armijas iesaukuma gados, reliģiozs, kārtīgs un dzīvespriecīgs jauneklis. Skolā esot bijis centīgs un labi mācījies. Kaimiņi zināja stāstīt, ka ārpusē viņš iznākot tikai naktīs. Bet ko viņš varēja darīt visu dienu pazemē, un viens pats? Tā taču varēja sajukt prātā! Varbūt viņš lasīja grāmatas? Bet tumsā, elektrības taču nebija... Kā cilvēks to varēja paciest, pārdzīvot? Vai tās bija bailes par eksistenci, vai naidis pret okupācijas varām, to varam tikai minēt, bet izturēt to varēja tikai cilvēks ar stipru gribu un dziļu pārliecību.

Bija arī tādi, kuri to nespēja, bet sameklēja ieroci un aizgāja mežos. Tie riskēja vēl vairāk. Piemēram, no Lazdiniekiem nākušais skolotājs Jānis Svilāns, nacionālais partizāns, un viņam līdzīgie, kuri dzīvoja Lubāna klānos. Viņi, tāpat kā daudzi citi, domāja un cerēja, ka drīzi nāks amerikāņi vai angļi un palīdzēs izdzīt boļševikus no Latvijas, tāpat kā 1918.–1920. gadā. Taču diemžēl F. Rūzvelts Potsdamā piekrita atvēlēt Baltiju »tēvocim Džozam« (kā toreiz amerikāņi un angļi dēvēja Džugašvili – Staļinu).

Francis Strods

Jānis Svilāns un daudzi citi viņa domubiedri krita nevienlīdzīgā cīņā, un viņu mirstīgās atliekas tika nomestas Varakļānu tirgus laukumā un bieži vien arī pie milicijas mājas liepu alejas malā par brīdinājumu citiem un kā apliecinājums padomju varas visvarenībai.

Taču Francis Strods pazemē skaitīja stundas, dienas un gadus. Jebkurā brīdī viņu varēja arī kāds nodot un saņemt par to solīto atlīdzību. Bet neviens to nedarīja, lai gan par to zināja arī daudzi jaunieši un pat bērni.

Neziņa, šaubas un bailes sagrauva arī Franci – viņš saslima. Viņu ārstēja tikai vecāki, – ar Lubāna klānu zālītēm, ar rūpēm un mīlestību. Taču veltīgi, jo viņam bija vēzis. Kad Francis nomira, vecākiem radās jaunas bēdas, – kur Franci apbedīt? Uz kapsētu taču nevarēja vest! Vecāki nakts tumsas aizsegā Franci apbedīja dārzā zem viņa stādītās ābelītes.

Pagāja laiks, un cilvēki nevarēja saprast, kāpēc Franča tēvs lūdzis, lai viņu pēc nāves neved uz kapsētu, bet apbedī tepat dārzā zem ābeles. Tagad mums ir saprotams, ka tam bija dziļa jēga...

Valērija Solzemiece

PAR VIRSMEŽSARGU PĒTERI STRODU

Kad pirms dažiem gadiem kā novadpētniece iesācēja griezos pie zinošākiem ļaudīm noskaidrot – kas? kur? kad? – bieži saņēmu padomu: »Piezvani Pēterim Strodam Mežastrodos. Viņš ir visvecākais, arī atmiņa laba.« Tā pamazām sāku iepazīt Teklas un Pētera Strodu jauko ģimenīti. Pie viņiem bagātinājos ar daudzām vērtīgām dzīves atziņām.

Sirmais vecums netraucēja abiem dzīvesbiedriem vienmēr būt viesmīlīgiem. Pēterim visos dzīves brīžos humors deva pozitīvu lādiņu. Arī savā simtajā dzīves gadā viņš smējas: »As tok nivīnam nāasu nikō ļauna darejis, dēļ kō maņ tik garu myužu Dīvs nūlicis!«

Gribas domāt, ka Lielstrodu un Mežastrodu apvidus apveltīts ar īpašu auru. Te dzimuši un auguši daudzi cienījami, talantīgi cilvēki, no kuriem vairāki nodzīvojuši ilgu mūžu. Piemēram, P. Stroda vectēvs Odums nodzīvojis 109 gadus. Tuvu simtam nodzīvojis arī Lielstrodu iedzīvotājs Donāts Strods (1875–1974) no »Odumeņu« mājām (par to raksta novadnieks J. Broks-Eisāgs).

Arī manis minēto Strodu ģimene – Tekla un Pēteris – piedzīvoja cienījamu vecumu, aizejot atstāja gaišas atmiņas cilvēku sirdīs, bagātīgas dzīves atziņas bērniem un mazbērniem (atdusas vieta Varakļānu kapos).

Pēteris bija viens no cienījamākajiem novadniekiem ne tikai gadu skaita ziņā, bet arī vairāku labu īpašību dēļ, tāpēc ceru, ka lasītājiem būs interesanti nedaudz plašāk iepazīt Teklas un Pētera Strodu ģimenes dzīves gājumu.

Tekla Strode (1907–1999) dzimusi Lielstrodos Leokādijas un Pētera 6 bērnu ģimenē, bet Pēteris Strods (1898–1998) Mežastrodos Annas un Izidora 8 bērnu ģimenē.

Pēteris Strods

Tekla Strode

Senā pantiņā teikts:

»Prieki pieder bērņibai,
Milestība jaunībai,
Uzticība pusmūžam,
Pacietība vecumam.«

Teklai un Pēterim gan šie bērņības prieki nebija nekādi lielie. Ne jau nu pārticībā dzīvoja daudz bērņu ģimenes, toties darba tikuma bagātībā gan. Pētera bērņība sākusies ar pātaru grāmatu rokās ganu gaitās. Sārnu skolā beidzis 3 klases, bet rokraksts tāds, ka šodien, to ieraugot, vienam otram augstāko skolu beigušajam par savu rokrakstu būtu jānokaunas. Tekla lasīt un rakstīt iemācījusies tāpat, bez skolas sola deldēšanas.

Dzīve raiba kā dzeņa vēders. Kā jau visiem tā laika jauniešiem, – beigta sūra dzīves un darba skola, sākot jau ar bērņa gadiem. Teklai jaunība aizritējusi kalpones gaitās. Pēterim, kā jau vecākajam dēlam, agri bijis jāķeras pie arkla. Tēvs Izidors, piedaloties Rīgas–Maskavas ceļa būvē, iesaistījies darbos arī 14-gadīgo Pēteri. Visādus darbus nācies darīt. Vienu gadu dzīves pieredze krāta karā – 6. vieglās artilērijas divizionā. Bijis kara instruktors. Juku laikos nācies mežā paslapstīties. No 1920. līdz 1922. gadam strādājis Barkavā par policijas priekšnieka vietnieku. 1923. gadā bijis mežsargs Varakļānu mežniecībā. Maijā iecelts par virsmežsargu, no tā laika viņu atpazīna pēc iesaukas *Apjesčiks*. Pēteris 30. gados un vēlāk plašā apkārtnē bijis viens no cienījamākajiem un populārākajiem cilvēkiem. 1944. gadā ticis apcietināts, pratināts, kā pats domāja – par *mēles palaišanu*. Pēc tam viņš bieži lietojis teicienu: »Dievu lūdz, bet arī velnam ar akmeni nemet!«

Jaunībā diets un smiets. Liela piekrišana bijusi no meiteņu puses, tomēr par dzīvesbiedri izvēlēties vienkāršu kalponīti – 25 gadus veco Arklonu dienestmeitu Teklu. Laulība notikusi Varakļānu baznīcā, un satīcībā vadīti 66 kopējas dzīves gadi. Tekla apgalvoja, ka viņi ne reizi pa šiem gadiem nav sastrīdējušies! Arī darba smaguma netrūka. Dzima 5 bērņi: Anna, Pēteris, Jānis, Leontīna un Janīna. Divi mira agri, deviņdesmito gadu sākumā arī dēls Pēteris.

Varakļānos dzīvo Teklas un Pētera Strodu dēls Jānis un meita Leontīna (nu jau pensionāri) ar ģimenēm. Dēls Jānis 1962. gadā beidzis mežaskolu Rankā, strādāja Atašienes mežniecībā, vēlāk – Lubānas PMK, Jelgavas RMR. Jaunībā Jānis aktīvi piedalījies pašdarbībā, deju kolektīvos, bijis spēcīgs dambretists. Sieva nākusi no Sārnam, bērņi dzimuši Atašienē: Edvīns, Ausma un Biruta. Nu jau aug 6 mazbērņi.

Meita Leontīna pēc Varakļānu vidusskolas beigšanas (1959) 3 gadus nostrādāja Varakļānu slimnīcas laboratorijā. Interese aizveda viņu uz Rīgas 5. tehniko skolu, pēc tās beigšanas sekojuši interesanti darba gadi Varakļānu pastā. Telefoniste, tad operatore un no 1979. gada līdz aiziešanai pensijā pasta priekšniece. Leontīnas un Vincenta Garanču ģimenē izaudzināti 2 bērni un nu jau aug 2 mazbērni. Leontīna jau no pamatskolas laikiem bijusi aktīva pašdarbiece: vairākus gadus dziedājusi Varakļānu KN kori un nu jau ilgus gadus dzied baznīcas kori, dejojusi vidējās paaudzes bet tagad dejo veco ļaužu deju kolektīvā, ir spēlējusi teātra izrādēs.

Par saviem vecākiem Leontīna runā ar lielu cieņu un pateicību: »Tētis mums iemācīja nealkatību. Man nekad nekā nav trūcis. Saņēmu ļoti daudz mīlestības, un tas ir galvenais. Tētis mūs audzināja stingri, bet ļoti mīlēja, vadīja uz skolu, pie dakteriem. Mammai pietika darba pa virtuvi. No mamma iemācījos šūt, tamborēt, adīt. Mamma arī auda. Tētis pina grozus, vīzes, petēnes, ēveles taisīja. Tētis man iemācīja vīriešu darbus, vienmēr izpalīdzēja ar padomu. Mamma mums, bērniem, stāstīja ļoti daudz pasaku, arī vecmamma Leokādija daudz pasaku zināja stāstīt.«

Nu jau arī Jānis un Leontīna noskārst, ka lielākā bagātība, ko viņi saņēmuši mantojumā no saviem vecākiem, ir darba un cilvēkmīlestība, saprot, ka šīs vērtības jānodod tālāk bērniem, mazbērniem.

Strodu dzimtas koka saknes dziļi iesakņojušās Mežastrodos. Tur Teklas un Pētera nelielajā mājīnā ceļa malā mēs vienmēr tikām mīļi gaidīti, tur saņēmām neaizmirstamu labestību.

Tēva māju apsaimniekošanu turpina meita Leontīna, un atkal Mežastrodu Kolnu mājās pastāv iespēja bagātināties ar labestību un cilvēkmīlestību.

Leonards Latkovskis

LEĢENDĀRAIS DZIEDĀTĀJS ODUMS

Viņa īstais vārds bija Ādams Briška, bet varakļāniešiem viņš bija pazīstams tikai kā *dzidotōjs Odums*. Viņš bija dzimis 1874. gadā (miris 1957. gadā). Odumam bija sieva, četrus gadus jaunāka par viņu, un no citiem ģimenes locekļiem pieminama Oduma māsa Bōrbola, kas, tāpat kā Odums, bija liela dziedātāja, piedalījās ģimenes svinībās un dziedāja baznīcā. Odumam labi veicās valoda, viņš lasīja ļoti tekoši no grāmatas un daudz pātaru zināja no galvas. Kad viņš lasīja no grāmatas un pēc tam grāmatu aiztaisīja ciet un tālāk lasīja no galvas vai arī otrādi, tad pāreja bija pilnīgi nemanāma. Viņam bija maīga, skanīga, bet reizē arī patīkama balss. Viņš vadīja baznīcā krustaceļa iešanu un dziedāšanu, sāka un vadīja Dieva dziesmas. Svētdienās viņš ieradās baznīcā viens no pirmajiem un aizgāja pēdējais. Viņš prata noskaitīt gabalus arī latīņu valodā, kad baznīckungs skaitīja lūgšanas, piemēram, mirušo izvadišanas un citās ceremonijās.

1918. gada rudenī, kad vācu okupācijas karaspēks atkāpās no Varakļāniem un varu pārņēma boļševiki, baznīckungi no Varakļāniem aizbrauca. Baznīca tika izlaupīta. Taču Oduma vadībā pulcējās ticīgie, pārsvarā vecāki cilvēki, un svētdienās baznīcā skaitīja pātarus un dziedāja Dieva dziesmas, lai gan regulāru dievkalpojumu nebija. Pārsvarā tie bija cilvēki, kas pārstāvēja nesalauzto latgaļu garu. Tā bija liela varonība no Oduma puses - uzņemties vadību tādā brīdī, kad noskaņojums pret baznīcu un baznīcas apmeklētājiem bija tik naidīgs, tāpat tā bija varonība un upuris arī no to puses, kas piedalījās Dieva lūgšanās baznīcā, kad arī skanēja saucieni pēc atriebības.

Oduma māte savulaik dzīvojusi Lielo Strodu sādžā, kur viņas tēvam piederēja gabals zemes, labas mājas un saimniecībā bija daudz lopu. Viņa apprecējusies ar Brišku no Vidsmuižas pagasta, kurš bijis jauks puisis, pamatā strādājis par skroderi, jo ar zemes apsaimniekošanu tajos laikos un apstākļos bijis grūti. Odumam Briškam bija iesauka *Skrūderāns*, ar to viņš bija pazīstams visā apkārtnē. Ap 1920. gadu Odums ar savu ģimeni pārcēlies uz Slēzni par Varakļānu muižas meža sargu, bet no 1925. gada līdz mūža beigām bijis par Varakļānu katoļu draudzes kapu sargu.

Ādams Briška un viņa sieva

Oduma dēls Vincents, būdams pieminēkļu veidotājs, Varakļānu kapos ir uzcēlis savam tēvam skaistu pieminēkli. Bet daudz lielāku un nozīmīgāku pieminēkli Dzīdītōjs Odums ir uzcēlis pats sev ar savu raksturu, ar savu stāju un spējām kā raksturīgs stipro latgaļu gara pārstāvis to cilvēku sirdīs, kas viņu pazina un kas, sekodami viņa piemēram, uzticīgi kopa tēvu un sentēvu tradīcijas.

Viss Oduma mūžs bija kalpošana Dievam un tuvākajam, un to viņš darīja neapstājoties. Lieldienu naktī visu laiku viņš vadīja lūgšanas un dziedāšanu baznīcā, saulei lecot, procesijā viņš bija pirmais, kas sekoja baznīckungam un nesa Visusvētāko Sakramentu, ar savu spēcīgo un sulīgo balsi dziedāja: »Jauka dīna mums atgōja.« Dzīdītōjs Odums uzticīgi kalpoja savai tautai, darīdams *mazos darbiņus*, skatoties no caurmēra cilvēka viedokļa, bet lielus darbus, skatoties tautas vēstures aspektā. Viņš bija labsirdīgs, pacietīgs, taisnīgs un spējīgs nest upurus. Tāds viņš ir palicis to cilvēku atmiņā, kas viņu pazina.

Antons Garančs

CIEMS AIZ MALMUTES UPES

Varakļānu novadā savā laikā bija ap 90 ciemu. Ciemu sauca par sādžu vai par *dzerauni*. Starp Malmutes upi un Lubāna purviem (jeb peisu, kā to sauca vietējie iedzīvotāji) atradās Garanči. Šai ciemā bija 17 mājas jeb saimniecības. Katrai mājai bija savs nosaukums: Armiņi, Bērņi, Brencāni, Desetņiki, Duči, Jaudzimi, Kaļvi, Kalnajāņi (Kolnajōņi), Macki, Skroderi (Skrūderi), Spuras, Svilāni, Upmalieši (2), Viļumi un Viduči (2). Dažādi māju nosaukumi bija nepieciešami, jo no visām ciema ģimenēm tikai četrām nebija uzvārds Garančs.

Garanču ciemu ar Varakļāniem savienoja lauku ceļš, kurš no Kapu sila pāri Cakulu—Repšu ciemam veda līdz Malmutes upei. Šo ceļu ar Garanču ciema centru savienoja guļbaļķu tilts, kurš kā liels plosts peldēja virs ūdens. Katru pavasari tiltu būvēja no jauna, jo, sākoties pavasara paliem, iepriekšējā gadā būvēto tiltu vajadzēja izņemt. Ja tiltu laikus neizņēma, tad palu ūdeņi to aiznesa uz Lubāna ezeru. Sveši zirgi šim tiltam pāri negāja, jo tilts virs ūdens šūpojās, grima ūdenī un radīja sajūtu, ka tajā var iegāzties. Garanču ciema iedzīvotāji parasti centās iegādāties pašu ciemā audzētos kumeljus, kuri, staigājot pakaļ ķēvei, jau bija pieraduši un iemācījušies iet pāri šādam kustīgam un nestabilam tiltam.

Kulšanas un mēslu talka 1928. gadā

Katrā mājā bija 4–6 bērni un vairāk. Bērnu pienākums ziemā bija iet uz Cakulu skolu, bet vasarā – ganos. Ganīt govīs krūmos, purvā vai Lubāna klānu pļavās nebija viegli. Čūskas apdraudēja kājas, bet odi, mušas, dunduri un dažādi citi knišļi koda, kur pagadījās. Lai pasargātu kājas no čūsku kodieniem un dažādām traumām, kuras vienmēr varēja gadīties, ganam bija jāmācās arī nopīt sev vīzes. Purva un upes malā auga daudz kārkļu, no kuriem vajadzēja noplēst mizu (*lyukus plēst*), to apstrādāt un nopīt vīzes. Ar labi nopītām vīzēm varēja nostaigāt apmēram 10 dienas, pa to laiku bija gatavas arī jaunās. Rīta rasā, mitru un ūdeņainu ganību apstākļos ganam vīzes bija visai piemēroti apavi, jo tās gan ātri samirka, bet tikpat ātri arī izžuva. Ganībās, kur bija jāpavada visa diena, kājas bieži samirka un izsuta kāju pirksti, ātri vien kāju āda saspregāja un kļuva ļoti sāpīga. Bija izteiciens, ka ganiņš staigājot *dzērvju zābakos*. Labi, ja ganiņš govīs ganīja pie savas mātes un vakaros māte kājas sasmērēja ar svaigu krējumu, bet, ja govīs bija jāgana pie svešas mātes, tad nākamajā dienā, iebrienot ūdenī, bija jāizjūt vēl lielākas sāpes, – un tā katru dienu...

Ganam no rīta vajadzēja celties reizē ar saullēktu, jo, tiklīdz govīs bija izslauktas, tās tūlīt vajadzēja izdzīt ganos. Kad gans visu dienu bija noskraidījis pakal govīm, pusdienas laikā saplūcis biešu lapas un sakapājis tās izbarošanai cūkām, tad vakarā iekrita gultā un aizmiga tik ātri, ka pat nepamanīja, ka ir pienācis jau nākamās dienas rīts. Pirmās ganu dienas beigās un Līgo vakarā notika gana rumulēšana. Līgo vakarā gans govīs dzina mājās sapušķotas. Puķu pušķi un bērzu zaru vainagi govīm bija ap ragiem un ap kaklu. Gadījās arī tā, – kamēr tās aizdzina līdz mājām, tikmēr jau govīs cita citai puķes bija apēdušas.

Govīs turēja dziļajās kūtīs uz pakaišiem, kam noderēja ziemāju vai vasarāju salmi. Pa garo ziemu kūtīs sakrājās daudz mēslu, tāpēc pavasaros vai arī rudenos vajadzēja rīkot mēslu talku. Talkas rīkoja arī siena pļaušanai, labības kulšanai un citu lielo darbu veikšanai un tām gatavojās laikus: saimnieks darīja alu, bet saimniece rūpējās, lai būtu garšīgi ēdieni. Talkās lūdza visus ciema iedzīvotājus, bet atnāca spēcīgākie. Pēc talkas vakarā bija kopējas vakariņas (tās sauca par *pataļciem*), uz kurām bieži vien atnāca arī tie ģimenes locekļi, kuri dienā darbā nepiedalījās, bet īpaši tika aicināti jaunieši, jo pēc vakariņām visi dziedāja dziesmas, spēlēja kāds lauku muzikants, neiztika bez dejām, rotaļām un dažādām sacensībām. Tradicionālākā no dziesmām bija »Lobs ar lobu sasatyka«. Tur jaunieši parādīja, ko kurš zina, ko kurš var un kas kurš ir. Tāda – savdabīga, bet interesanta bija ciema kultūras dzīve.

Tādus darbus kā labības kulšana bez talkas arī nevarēja paveikt, jo 20. gados tikai kuļmašīnas un motora pārvešanai uz ciemu vajadzēja vismaz desmit zirgu, bet kuļmašīnas apkalpošanai vismaz piecpadsmit cilvēku. Kulšanas talkas parasti notika ciema mājās pēc kārtas, lai kuļmašīna nebūtu tālu jāved. 30. gados jau parādījās traktori un kuļmašīnas pārvietošana kļuva vienkāršāka.

Helidors Garančs ar Valiju kāzu dienā

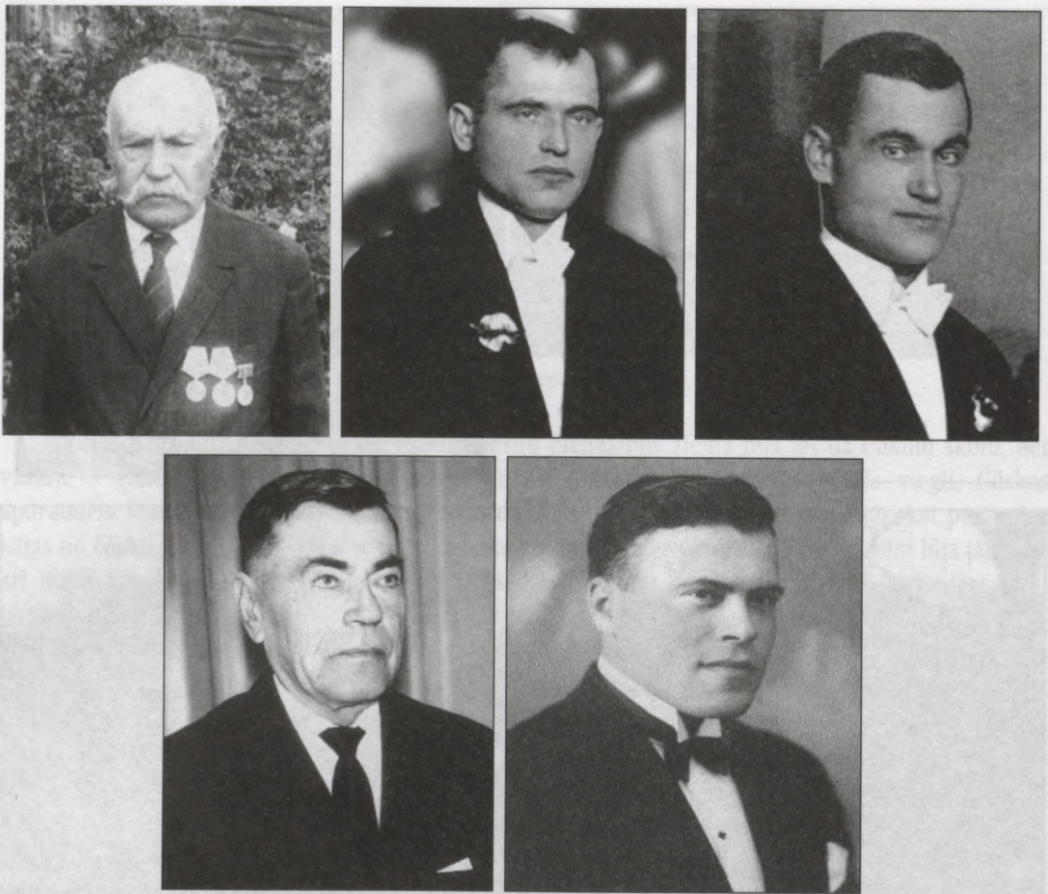

Upmaliešu mājas, kurās piedzima, uzauga un studiju laikā uzturējās Dominieks Garančs

Tāpat kā visur Latgalē, arī Garanču ciema vidū pie Svilānu (Svylynu) mājām bija liels koka krusts, kuram apkārt bija rūpīgi veidots koka žodziņš un vairākas puķu dobes. Maija mēneša novakarēs tur pulcējās ciema iedzīvotāji un dziedāja garīgās dziesmas. Tā bija vieta, kur jaunieši varēja parādīt savu muzikalitāti, garīgumu, raksturu, zināšanas, ģērbšanās kultūru un dzīvesveidu. Maija dziedāšanām bija ļoti liela pozitīvi audzinoša nozīme.

Jauniešu iepazīšanās, draudzēšanās un iemilēšanās vienmēr un visur ir bijis emocionāli ļoti laimīgs vai arī nelaimīgs notikums. Jaunieši satikās un sadraudzējās jau bērnībā. Augsti tika vērtēts jauniešu tikums, čaklums un prāts, ko iepazīna darba talkās, dažādos saietos un sadzīvē. Kad jaunieši bija sadraudzējušies un vēlējās apprecēties, tad norunātā sestdienas vai svētdienas pēcpusdienā līgavainis ar *svōtu* un *svōču* brauca pie līgavas un tās vecākiem *svōtūs*, t. i., lūgt līgavas roku. Svōtam un svōčai līdzī bija arī alus mucīņa un uzkožamie. Svōtus parasti izvēlējās attapīgus, labus runātājus un dziedātājus. Ja pēc līgavas bildināšanas līgava un tās vecāki bildinājumam piekrita, tad notika līgavas sadzeršana un kāzu dienas norunāšana. Ja līgavainis gāja dzīvot uz līgavas mājām, līgavaini sauca par *primaku*, bet apprecēšanos – par iziešanu primakos.

Kad viss bija norunāts, tad jaunie brauca pie baznīckunga sarakstīties. Jauno pāri trīs svētdienas mācības laikā baznīckungs uzsauca, bet ceturtajā svētdienā salaulāja.

Brāļi Garanči: Aloīzs (1890–1976), Ksavērijs (1897–1980), Konstantīns (1898–1941), Teodors (1901–1980), Pēteris (1904–1978)

No kāzu mājām uz baznīcu laulāties brauca zirgu pajūgos: vasarā – *droskā*, bet ziemā – kamanās. Kāzinieku zirgi bija sapušķoti ar puķēm, ozolu vai bērzu zariem un krāsainām lentēm. Pirmajā pajūgā brauca vedējtēvs un vedējmāte, otrajā – līgavainis ar līgavu. Nākamajos pajūgos brauca kāzu dalībnieki (liecinieki), kurus sauca par *ponōksnikim*. Atpakaļceļā no baznīcas kāziniekus bieži vien pie kādām mājām draugi sagaidīja ar mūziku, dziesmām un dažādiem pārsteigumiem. Tos sauca par *kāzu vārtiem*, un, lai tiem varētu izbraukt cauri, vedējiem vajadzēja vārtu gatavotājus un sagaidītājus uzciņāt ar alu un saldumiem. Ienākot mājas pagalmā vai pāri sliekšnim, jauno pāri sagaidīja vecāki, deva savu svētību, ieveda istabā, un sākās kāzu svinēšana, kas ilga 2–3 dienas, bet pēc nedēļas līgavas mājās svinēja atkāzas.

Garanču ciemā kāzu ceremonijas notika bieži, jo bija daudz bērnu, daudz jauniešu un tādējādi arī daudz līgavu un līgavaiņu. Upmaliešu mājās tradicionālo kāzu rezultātā izveidojās divas ģimenes: Jāņa Garanča un Franča Garanča. Jāņa ģimenē piedzima trīs meitas un trīs dēli. Staņislavs vēlāk kļuva par Latvijas TV režisoru, bet Dominieks kara laikā kopā ar māsām un māti devās svešumā un apmetās uz dzīvi ASV. Tur Dominieks, pateicoties savām izcilajām spējām un neatlaidībai, iemācījās 14 svešvalodas, kļuva par trīskārtēju juridisko zinātņu doktoru un piecu izcilu grāmatu autoru.

Vecākais dēls Helidors, kurš bija aizsargu organizācijā, dabūja daudz ciest no okupācijas varām un krita karā. Viņa dēls un meita ar ģimeni dzīvo Ķekavā.

Franča Garanča ģimenē bija divas meitas – Agata, Monika un pieci dēli – Aloizs, Ksaverijs, Konstantīns, Teodors un Pēteris. Vecākais dēls Aloizs kā drosmīgs latviešu strēlnieks un Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieks pēc Pirmā pasaules kara atgriezās savās tēva mājās, apprecējās un izaudzināja divus dēlus un četras meitas. Aloiza jaunākais dēls Andrejs Garančs tagad ir LR Ģenerālprokuratūras lietvedības nodaļas vadītājs.

Ksaverijs, kuru varakļānieši vairāk pazina kā skroderi Saveri, karoja Dienvidu frontē pie Krimas, bet Latvijas atbrīvošanas cīņu laikā, fronteij ejot pāri Varakļāniem, pievienojās Liepājas 1. kājnieku pulkam un cīņu gaitas beidza Zilupē pie robežas. Pēc kara Ksaverijs Rīgā apguva drēbnieka amatu un ieguva amatmeistara diplomu, Varakļānos izveidoja darbnīcu, vēlāk viriešu apģērbu veikalu un bija Amatniecības kameras pārstāvis no Varakļāniem. Ksaverija ģimenē izauga dēls un meita. Ksaverija dēls Antons ir publicists, grāmatu izdevniecības darbinieks un nodarbojas arī ar Latgales kultūrvēsturisko materiālu vākšanu.

Konstantīns Pēterburgā izmācījās par mašīnburtlici un strādāja Latvijas armijas tipogrāfijā un a/s »Konsums« par uzticības kasieri. 1941. gadā viņu izveda, un viņš pazuda savai ģimenei un saviem draugiem.

Teodors pēc dienesta Latvijas armijā strādāja Varakļānu slimnīcā par kalpotāju, tika ievēlēts Varakļānu pilsētas valdē par locekli un izaudzināja 6 bērnus, tajā skaitā arī šajā grāmatā minētos – veterinārmedicīnas doktoru, LLU emeritus docentu Artūru Garanču un sabiedrisko darbinieci Mariju Garanču-Laš.

Upmaliešu jaunākais dēls Pēteris strādāja Ludzā par pasta darbinieku, bija kaislīgs mednieks un ādu apstrādes meistars. Par piederību aizsargu organizācijai viņu arestēja un piesprieda 25 gadus izsūtījumā uz GULAGa noietnēm Krasnojarskas apatītu šahtās. Pēc Staļina nāves viņu rehabilitēja. Tika izaudzinātas trīs meitas. Vecākā – Viktorija – laulībā kopā ar žurnālistu un vēsturnieku Visvaldi Lāci izaudzinātas divus dēlus un meitu un tagad palīdz audzināt piecus mazbērnus.

Lai uzturētu ciešākus radnieciskos sakarus, Upmaliešos tiek rīkoti Garanču dzimtas salidojumi. Pirmais, mums zināmais, notika 1934. gadā, kad Upmaliešos sapulcējās septiņi Franča Garanča bērni ar savām ģimenēm, lai apstiprinātu savas mantojuma tiesības. Interesanti, ka viņi visi vienbalsīgi nolēma, ka vairāk ir jāsaņem tiem ģimenes locekļiem, kuriem uz to brīdi bija vairāk bērnu, – jo vairāk bērnu, jo lielāks mantojums. Otrais salidojums Upmaliešos notika 1975. gadā, trešais salidojums notika Saulkrastos (1982), bet ceturtais Baltužēnos pie Viktorijas un Visvalža Lāča (1988).

Ciēmā aiz Malmutes upes ir izauguši arī citi ievērojami cilvēki. No Bērņu mājām ir nācis agronoms, LLU saimniecības daļas direktors Andrejs Garančs, bet no Kalnajāņiem (Kolnajonim) – ķirurgs Leons Garančs.

Raksta autors ar meitu Ilzi un mazbērniem

Tāpat kā citviet Latgalē, arī Garanču ciema iedzīvotāji lietoja daudzus vārdus, kuri pašlaik tiek uzskatīti par kultūrvēsturiski nozīmīgiem, piemēram: *dīvers* – vīra brālis; *ītaļa*, *ītaleņa* – vīra brāļa sieva; *pleminiks* – brāļa dēls; *ponōksniki* – kāzu dalībnieki (liecinieki); *īgōtnis*, *primaks* – vīrietis, kurš ieprecējies sievas mājās; *stomuči* – kāzu dalībnieki, kuri atnāca neaicināti, bet projām raidīti arī netika; *svainis* – sievas māsas vīrs; *svōts*, *svōča* – sarunāti bildinātāji, kuri aizved līgavaini pie līgavas vecākiem un bildina līgavu, vai arī aizved līgavu pie līgavaiņa vecākiem un kārtu bildināšanas lietas; *švāgers* – māsas vīrs; *šveigers* – sievas brālis; *šveigeriene* – vīra māsa; *učastniks* – zemnieks, kuram piederēja viena *učastka* (apm. 30 ha) zemes.

Dzīvojot Malmutes upes krastā un netālu no Lubānas ezera, Garanču ciema iedzīvotāji nodarbojās arī ar zveju. Katrai Garanču ciema ģimenei bija sava laiva, kas bija nepieciešama gan zvejai, gan arī palu laikā un ikdienā, lai tiktu pāri upei. Katrai laivai upes malā bija sava vieta. Katrā laivā bija sēdekļi, airi un koka liekšķerīte, ar ko izsmelt ūdeni. Ciemam tuvais purvs jeb peiss deva iespēju rudenos lasīt dzērvenes. Galvenās ogu lasītājas bija sievietes, bet vīri vakaros gāja iznest ogas no purva. Dzērvenes labi noderēja veselīgam un vitamīniem bagātam uzturam, kā arī bija labs papildus ienākuma avots. Upeslīči zēniem vasarā bija laba peldvieta, kur bieži vien varēja arī makšķerēt, bet sievietēm un meitām teicama veļas mazgāšanas vieta. Rudenos zēni gaidīja palu ūdeņus, kuri sasalstot veidoja lielisku slidotavu. Slidas gatavoja paši, izmantojot vecas izkaptis. Aiztekot pavasara palu ūdeņiem, Malmutes līčos saziēdēja purenes, kuras izveidoja ļoti lielu un skaistu dzeltenu puķu dārzu. Malmute iepriecināja visus, kuri nonāca tās krastos līdz tam laikam, kad atbrauca vīri ar ekskavatoriem un Malmutes upi pārvērta par novadgrāvi...

Bet varbūt tas nav nekāds novadgrāvis, varbūt vienkārši atmiņas ir skaistākas par īstenību?

Ādolfs Borbals

PAR PIECU DĒLU ĢIMENI

Kad pēc Latvijas atbrīvošanas cīņām Brangavas muižas zemes tika sadalītas kara dalībniekiem, viens no pirmajiem jaunsaimniekiem te bija Jura krusta kavalieris Antons Stafeckis (1894–1966). Viņš sešus gadus bija karojis dažādās frontēs: gan cara armijas sastāvā Karpatu kalnos pret vāciešiem, gan franču armijas sastāvā pret turkiem, gan Latvijas armijā pret bermontiešiem un lieliniekiem. Savu tuvinieku domās sen apbedīts un baznīcā apraudāts, A. Stafeckis 1920. gadā beidzot atgriezās dzimtajā Viļānu pusē.

Par sievu viņam kļuva Vincenta Staudža atraitne Fiļimona (1892–1974) ar trijiem maziem dēlēniem. Stafecku ģimenei, saimniekojot »Medņos« uz Brangavas zemes, piedzima vēl divi dēli. Abi vecāki, nedzīvodami īpaši pārtikuši, centās savus piecus dēlus skolot un audzināt par krietniem cilvēkiem.

Vecākais dēls Antons Staudžs 1933. gadā beidza Varakļānu ģimnāziju, iesāka Rīgā studēt, taču 1935. gadā pārgāja mācīties uz Jelgavas skolotāju institūtu. Tur tikko bija izveidots speciāls kurss skolotāju sagatavošanai Latgales skolām. Pēc institūta beigšanas dienējis Latvijas armijā, kur ieguvis virsnieka vietnieka pakāpi. Skolotāja darba gaitas sācis Aglonas ģimnāzijā.

Antonam bija literāta dotības, viņu ļoti saistīja Latgales atmodas laika norises, tās vēstures un kultūras izpēte. Par šiem jautājumiem viņš rakstīja tā laika presē. Skolā līdztekus pamatpriekšmetiem (kā rezerves virsnieks) mācīja Aglonas puīšiem militārās zinības un audzināja viņus patriotisma garā. Iepazinās ar Jaunaglonas sieviešu ģimnāzijas direktori Leokādiju Skrindu (kara ārsta Antona Skrindas meitu), kura 1938. gadā bija beigusi ģermānistikas nodaļu Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē. Leokādija nāca no slavenas dzimtas, bija ar augstiem morāles principiem, un viņas laulība ar A. Staudžu 1942. gada vasarā liecina, ka dzīvesbiedrs bijis ne mazāk erudīts un dvēselē bagāts cilvēks.

Brāļi 1989. gadā Kanādā, no kreisās: Anatolijs Stafeckis (1929), Bronislavs Staudžs (1917–1998), Antons Staudžs (1913–1996), Juliāns Staudžs (1915), Zenons Stafeckis (1923)

Otrais brālis (pēc vecuma) Juliāns bija matemātiķis, taču izglītības ziņā pēc pagasta skolas beigšanas aprobežojies ar dažādiem kursiem, strādājis tirdzniecības jomā. Kādu laiku bijis Varakļānu »Turības« vadītājs. Armijā iesaukts un ieguvis dižkareivja pakāpi, bieži stāvējis goda sardzē pie Brīvības pieminekļa Rīgā.

Bronislavs pabeidzis Varakļānu ģimnāziju, 1939. gadā sācis studēt matemātiku Latvijas Universitātē, taču pēc krievu ienākšanas studijas pārtraucis. Sācis strādāt par skolotāju dzimtajā pusē. Būdams matemātiķis, ļoti cienīja literatūru, pats publicējies presē (galvenokārt ar feļetoniem), bijis labs aktieris un pašdarbības iestudējumu režisors.

Zenons Stafeckis mācījās Varakļānu ģimnāzijā, taču to pabeigt nepaspēja. Kara gaitas pagriezieni 1943. gadā un latviešu leģiona veidošanās skāra gan viņu, gan visus trīs vecākos brāļus.

Katrs no viņiem savā veidā un savā laikā nokļuva leģiona rindās. Latvijas neatkarības vārdā cīnījās Kurzemes cietoksnī, ievainoti, pa reizei cits ar citu satikdamies, visi palikuši dzīvi. Taču, kā jau uzvarētās armijas pārstāvji, visi nokļuvuši gūstā. Trijiem liktenis bija lēmis krist angļu–amerikāņu–franču gūstā. Tas deva viņiem iespēju (pēc dažiem dzīves gadiem pēckara Vācijā) jau 1949. gadā kopā ar ģimenēm (Zenons gan vēl tad nebija precējies) pārcelties uz dzīvi Kanādā.

Smagāk veidojās Bronislava liktenis. Viņa krišana krievu gūstā 1945. gada 22. aprīlī vēl ilgi tika uzskatīta par bojāejas faktu. Taču atgriezties mājās viņam radās iespēja ātrāk par citiem – jau 1946. gadā. Tiesa gan, – atgriezās kā stabils »nāves kandidāts«, jo tieši viņa nožēlojamais izskats karagūstekņu nometnē bijis par pamatu atlaišanai mājās, kad padomju lēģerus braukuši inspicēt Zviedrijas varasvīri. Bronislavam ilgāku laiku nācies atkopties, lai no *norakstīta* atkal kļūtu par pilnvērtīgu cilvēku, kaut arī ar iedragātu veselību. Strādāja viņš atkal par skolotāju dzimtajā pusē, *atmaskots* kā bijušais leģionārs, no skolotāja darba padzīts, taču atradis iespēju strādāt iemīļoto pedagoga darbu Jelgavas pusē (miris 1998. gada 21. oktobrī).

Jaunākais brālis Anatolijs Varakļānu vidusskolā mācījās jau pēc kara – četrdesmito gadu otrajā pusē, tad dienēja padomju armijā Termezas tuksnesī pie Afganistānas robežas, studēja žurnālistiku un līdz pat aiziešanai pensijā nostrādāja šajā darba laukā.

Bija pagājuši 45 gadi, kopš visi pieci brāļi bijuši kopā tēva sētā. 1989. gada vasara viņiem kļuva par jaunas tikšanās reizi, vienīgi – uz Kanādas zemes. No dzimtenes ciemos atbraukušajiem

Broņislavam un Anatolijam nācās iepazīties ar jaunajiem radiem – brāļu bērniem un bērnu bērniem, Zenona svešumā satikto dzīvesbiedri. Visi trīs Kanādas brāļi svešumā aizvadījuši ražena darba gadus, vecumdienas dzīvoja pārticībā.

Vecākais brālis Antons pa šiem gadiem bieži vien publicējies Vinipegas latviešu preses izdevumos. Izjūsts un interesants ir viņa publicētais atmiņu stāstījums par patēvu Antonu Stafeci sakarā ar viņa aiziešanu viņšaulē 1966. gadā. Pats Antons, jau ilgāku laiku būdams ar vāju veselību, samērā drīz pēc savas dzīvesbiedres Leokādijas arī aizgājis mūžībā 1996. gadā. Viņu dēli Andris un Viktors kļuviši par augsti kvalificētiem inženieriem. Andra divas meitas arī beigušas augstskolas. Visi viņi ir Staudžu-Skrindu ģimeņu un to tradīciju turpinātāji svešumā.

Juliāns visus dzīves gadus Kanādā ir aktīvi darbojies turienes Daugavas Vanagu organizācijā, apbalvots ar DV zelta krūšu nozīmi.

Visi pieci dēli ir allaž bijuši stipri un garā bagāti cilvēki, kas, neapšaubāmi, ir abu vecāku audzināšanas nopelns.

Jāzeps Latkovskis

JUSTU ĢIMENE NO VARAKĻĀNU PAGASTA »OŽINIEKIEM«

Justu ģimenē bija četri bērni: Jadvīga, Matilde, Helēna un Pēteris.

Jadvīga Strazdiņa (Juste) dzimusi 1923. gadā. 1943. gadā beigusi Varakļānu ģimnāziju. Pēc ģimnāzijas beigšanas 3 gadus strādājusi Varakļānu pagasta valdē un pastā. 1946. gadā iestājusies Rīgas 2. medicīnas skolā. Pēc tās beigšanas visu darba mūžu (54 gadus) strādājusi Paula Stradiņa slimnīcā par medmāsu. Saņemti vairāki apbalvojumi. Augstākais no tiem 1. pakāpes Triju Zvaigžņu ordeņa Goda zīme 1998. gadā. Mūža sapni – kļūt par ārsti – viņas vietā realizējuši abi dēli: neiroķirurgs Māris un kardiķirurgs Uldis.

Matilde dzimusi 1924. gadā. Varakļānu ģimnāziju beigusi 1944. gadā. Pēc tam divus gadus strādājusi par skolotāju Varakļānu 6-klasīgajā pamatskolā. 1946. gadā iestājusies Rīgas J. Rozentāla Mākslas vidusskolā neklātienes nodaļā. Pēc tam studējusi Mākslas Akadēmijas glezniecības, vēlāk grafikas fakultātē. Strādājusi par mākslinieci Rīgas tekstilfabrikā, – noformējot frotē audumus un mēbeļdrānas. Tagad ir pensionāre.

Helēna dzimusi 1927. gadā. Varakļānu vidusskolu beigusi 1947. gadā. Iestājusies Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātē, kuru absolvējusi 1952. gadā. Strādājusi par bioloģijas un ķīmijas skolotāju Jaunjelgavas vidusskolā, Jaunjelgavas vakara vidusskolā bijusi direktore. Pārcēlusies uz Rīgu un strādājusi par pasniedzēju Rīgas 5. poligrāfijas mākslas arodskolā, bet līdz mūža beigām – 22 gadus par bioloģijas un ķīmijas skolotāju Juglas sanatorijas meža skolā. Mirusi 2000. gada augustā.

Pēteris dzimis 1932. gadā. Varakļānu vidusskolu beidzis 1951. gadā. Studēja Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mehanizācijas fakultātē, kuru absolvēja 1957. gadā. Pēc augstskolas beigšanas strādāja Rīgā par arodbiedrību tehnisko inspektoru un konstrukturu birojā par inženieri. Bija aktīvs tehniskās jaunrades dalībnieks – racionalizators. Miris 1992. gadā.

Antoņina Pilpuka

SAVDABĪGA MĀKSLINIECE

Daudzās Dekšāru pagasta mājās var ieraudzīt neparastus priekšmetus, – liekas, tie ir no tīra zelta, bet neparasti viegli. Lūk, uz galda stāv vāze, bet tajā dzeltena kukurūzas vāļīte. Tikai pataustot ar roku, pārliecināties, ka tiklab vāze, kā arī vāļīte ir no salmiem. Tautiskā stilā darināti salmu svečturi ne ar ko neatšķiras no kokā grieztajiem, tikai tie ir vieglāki un smalkāki.

Dvieļa pakaramais, rāmiši gleznām, rakstains grāmatas apvāks, groziņi, tīnītes un vēl labs desmits dažādu greznuma un sadzīves priekšmetu, – to visu darinājušas Madžuļos dzīvojušās

talantīgās sievietes Konstances Brokas (1896–1971) rokas.

Sešdesmitajos gados Dekšāru skolā kādā karnevālā visi apbrīvoja skolnieces – meistares radniecības – Alīdas Madžules zeltainos tauriņa spārnus, jo arī tie bija no salmiem. Skolas kancelejā pie sienas bija padomju Latvijas ģerbonis, gluži kā īsts. Ilgi un neatlaidīgi tika veidots un būvēts Varakļānu baznīcas makets gandrīz metra augstumā. (Turklāt meistarei pietika laika un pacietības izgatavot to divos eksemplāros. Viens tika uzdāvināts Varakļānu baznīcai, otrs – aizsūtīts uz Rīgu.)

Vienkārši no malas paskatoties, varētu likties, – kas tur sevišķs, bet kādu rūpību un neatlaidību, un laiku tas prasa! Nav nosakāms, cik darba tika ieguldīts, vasarā vācot salmus, tos mērcējot, gludinot, līmējot un pacietīgi darbojoties ar adatu.

Žēl, ka nevienam citam nepietika pacietības apgūt šo interesanto, kaut arī sarežģīto amatu.

Antoņina Pilpuka

KOKĻU MEISTARS

Vēl pavisam nesen Dekšāru pagasta Madžuļos bieži iegriezās ciemiņi no attālākiem Latvijas novadiem, nereti pat no ārvalstīm. Mērķis visiem bija viens – līdzī aizvest kādu no Donāta Vucina (1934–1999) *brīnumbērniem* – skanīgu kokli.

Līdz aiziešanai pensijā D. Vucins 26 gadus nostrādājis kriminālizmeklēšanā, vairākkārt ieguvis labākā eksperta goda nosaukumu. Vecākā eksperta darbs prasīja domu asumu, vērību un uzmanību. Un šajos apstākļos cilvēkam reizēm nepieciešama atslodze. Zināmā mērā to spēj dot mūzika. Varbūt tāpēc Donāta pirksti arvien biežāk sāka pieskarties paša veidotās kokles stīgām. Tā veidojās īpaša saskarsme.

Draudzība ar kokli D. Vucinam vēl ciešāka kļuva pensijas gados. Viņa meistarīgo roku iespaidā kāda no pussagruvušām mājām Madžuļos tapa par gaumīgi iekārtotu ģimenes ligzdu un līdz ar to arī šo brīnumaino instrumentu darbnīcu.

»Kokli nevis taisa, bet būvē,« mēdza teikt pats meistars. »Kokli būvē no dziedoša koka – liepas, egles. Paša darināta kokle ir kā auklējums, ar kuru var lepoties, kuru var arī nopelt, ja kaut kas nav izdevies. Kokle top lēni, pamatīgi. Tas ir grūts, pacietību prasošs darbs.«

D. Vucins galvenokārt gatavojis Latgales kokles ar spārnu, arī ratu liras. No septiņām līdz divpadsmit stīgām, kuras uzstiepj instrumentam, var izvilināt visdažādākās melodijas. Viņa darinātās kokles ir individuālas kā cilvēki, katra ar savu balsi un dvēseli. Spēlētāju rokās tās var skumt, var arī gaviļēt. Kokles skaņās ieklausās gan jauns, gan vecs un reti kuru tās atstāj vienaldzīgu.

Kokle ir viens no vecākajiem latviešu tautas mūzikas instrumentiem. Agrāk to spēlēja no cilvēka šūpuļa līdz atvadu brīdim. Kokles vārds daudzdzināts dainās, tautas teikās, Ausekļa balādē »Beverīnas dziedonis«. Kā rotājošs elements kokle redzama tautiska rakstura ilustrācijās un Dziesmu svētku krūšu nozīmēs.

D. Vucina darinātās kokles nekad nav ilgi stāvējušas *plauktiņā*. Tās cita pēc citas aizceļojušas gan uz Madonu, Rēzekni, Daugavpili, gan uz Vāciju, Poliju, Čehiju un pat ASV.

Talantīgā kokļu meistara pārgrā aiziešana mūžībā pārtrauca šo cildeno darbu. Vairākiem pasūtītājiem kokļu darinājumi palika nepabeigti, bet dažiem – tikai ieceres līmenī. Taču D. Vucina rokās tapušās gatavās kokles skanēs vēl ilgi.

Pēteris Savickis

PAR DAŽIEM TAUTAS MĀKSLINIEKIEM

Varakļānu pagastā savā laikā bijusi samērā plaši pazīstama audēja Monika Strode (1911–1980). Dzimumsi Skapstotu sādžā. Būdam kurlmēma, viņa izmācījusies šuvējas, pinējas un audējas darbus, darināja kokgriezumus, zīmēja spēļu kārtis. Bieži tika uzaicināta lauku mājās, lai palīdzētu meitām darināt pūru. Viņas darbi eksponēti arī Varakļānu novada muzejā.

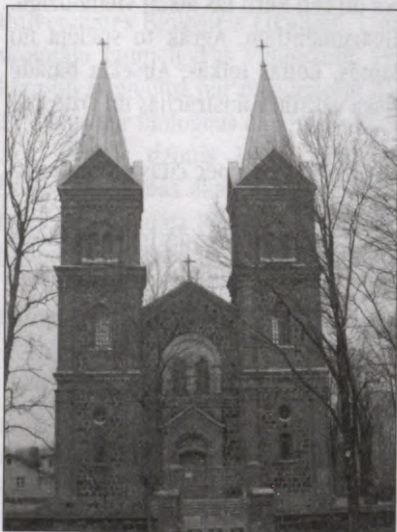
Teodors Dilbeks dzīvojis Varaklānos. Viņa pamatnodarbošanās – drēbniekmeistars. Papildus viņš vēl strādāja Varaklānu vecajā slimnīcā par grāmatvedi. Pazīstams kā gleznotājs-amatieris. Eļļas krāsu tehnikā gleznojis sentimentāli romantiskas ainavas ar kokiem, ūdeņiem un saulrietiem. Sagatavojis lielu skaitu dabasskatu, kurus daudzi pilsētas un pagasta iedzīvotāji ieguvuši savu dzīvojamo telpu rotājumam.

Valentīna Bāliņa

ATMIŅAS PAR STIRNIENI

Stirnieņu pagasta nosaukums saistās ar tālākā pagātnē ievērojamo Stirnieņu muižu. Vēl jau pēc Latvijas Brīvības cīņām no 1919. līdz 1924. gadam dzīve muižā ritēja kā parasti ikdienā. Muižu pārvaldīja muižkunga Lappo dzimta. Pats muižkungs bija jau miris. Viņa vietā bija vienmēr darbīgā, zemniekiem atsaucīgā muižniece Lappo, no visiem saukta – »madāma« Lappo. Muižas dzīvojamā divstāvu māja bija ar greznu logu un durvju rotājumu. Šie rotājumi saglabājās vēl līdz 1940. gadam. Bija arī daudzas saimniecības ēkas: dzirnavas, alus brūzis, labības šķūnis, pirts, t.s. »putnu māja«, govju kūtis, zirgu stallis. Un vēl lielais ābeļu un ogulāju dārzs, strūklaka, teiksmainais parks ar diķi, kur pavasaros savas dziesmas skandēja putni, jo diķa krastos auga ievas un citi krūmi. Plašo muižas teritoriju ieskāva egļu apstādījumi un lazdu aleja. Abās pusēs bija varenī vārti, kuru baltos mūra stabus ar torniņiem galos varēja redzēt jau no tāluma. Vārtus ik vakaru aizslēdza un rītos atslēdza muižas sargs, saukts »vārtnieks«. Tā tas turpinājās, līdz sākās zemes reforma. Muižas zemi sāka sadalīt zemniekiem. Izveidojās trīs jaunsaimnieku rajoni. Muižkunga dzimtai palika tikai dārzs un daļa no parka. Vienu daļu no parka un tam piegulošo zemi kopā ar diķi iedalīja kādam Latvijas brīvības cīņu dalībniekam, Lāčplēša ordeņa nesējam. Viņš tur uzcēla skaistu māju, atjaunoja arī piešķirto saimniecības ēku.

Muižniece Lappo saprata, ka ir jāatstāj savi nedaudzie īpašumi, un pārcēlās uz dzīvi citur. Muižas īpašumus savā valdīšanā pārņēma Stirnieņu pagasta valde. Ērtajā muižas dzīvojamajā mājā iekārtoja darba istabas, arī dzīvokļus darbiniekiem. Steidzīgi tika celts aizsargu nams, jo Stirnieņē bija darbīga aizsargu organizācija, atjaunoja dzirnavas. Plašo augļu un ogu dārzu iznomāja

Stirnieņu baznīca un skola 2002. gadā

Piemīņas akmens Stirnienes stacijā, no kurienes sākās daudzu Latgales cilvēku moku ceļš uz Sibīriju 1941.–1949. gadā

dārzniekam. Aizsargu organizācijā rosīgi darbojās skolotāji, pagasta valdes darbinieki un citi, kuriem bija vēlme piedalīties pagasta kultūras dzīvē. Plašais parks tika vienmēr sakopts - talkā nāca gan skolēni, gan tuvāk dzīvojošie iedzīvotāji. Netālu atradās divi veikali, bija arī ārsta māja.

Tagad viens no vecākajiem vēsturiskajiem objektiem Stirnienē ir muižkungu Lappo vadībā 1790. gadā izveidotais Stirnienes parks. Tā patreizējā platība - 5,6 ha. Parku no dienvidu un austrumu pusēm apņēma egles un ieskauj lazdu krūmi. Parkā skaistas ir liepu alejas un atsevišķi augošās vācu apses. Te aug daudz kļavu, akāciju, pīlādžu, dzīvības koku, dažādas ceriņu sugas. Parka vidū atrodas skolas vecais ābeļdārzs. Parka izskatu atdzīvina 1962. gadā skolēnu stādītie bērzi un pie skolas ierīkotais akmeņdārzs. Kādreiz parkā darbojusies strūklaka, bijušas izveidotas divas skaistas lapenes utt.

Otrs, ne mazāk svarīgs centrs Stirnienes pagastā bija Tiltagals. Tur jau iztālēm bija redzami katoļu baznīcas smailie torņi. Pretī tai – pāri ceļam liela mūra māja, tur dzīvoja draudzes priesteris, arī baznīcas sargs. Stirnienes katoļu baznīca (Svētā Laura baznīca) celta 1908. gadā, tā ir arhitektūras piemineklis. Pēdējā kara laikā tai nodarīti lieli bojājumi, taču ar ticīgo cilvēku pūliņiem baznīca drīz vien atjaunota. Restaurēta altāra glezna »Jēzus Kristus Olivu dārzā«, izveidots Jēzus Sirds altāris. No 1919. līdz 1990. gadam baznīcas draudzi apkalpojuši priesteri Pēteris Strods, Baltuns, Mīniļumas, Pāvels Virketis, Pāvels Stričko, Pēteris Līpņiks, Aloīzs Kļava, Jāzeps Lemps, Miķelis Jermacāns, Jānis Pujāts, Antons Blažēvičs un visilgāk (30 gadus) – Stanislavs Petuško. Priestera māju, sauktu »plebāniju«, ieskāva liels dārzs. Ļoti kārtīga apkārtnē bija ap nelielo aptiekas mūra māju.

Tiltagalā bija četri veikali, aptieka. Visur valdīja kārtība. Bija sava pasta nodaļa, tālāk – Stirnienes stacijas ēka, dzirnavas. Stirnienes dzelzceļa stacija uz dzelzceļa maģistrāles Maskava–Rīga 744. km uzcelta 1913. gadā. Sākumā tā saukusies par Aizkalniešu staciju un tikai no 1922. gada – par Stirnienes staciju. Tagad Stirnienes dzelzceļa stacijas apstādījumos ir uzstādīts piemineklis visiem tiem Stirnienes un Varakļānu novada cilvēkiem, kuriem 1941. un 1949. gadā sākās moku ceļš uz Padomju Savienības GULAGa nometnēm.

Apmēram kilometru tālāk, Atašienes virzienā, atradās Stirnienes 6-klasīgā pamatskola, kur strādāja ļoti prasmīgi skolotāji. Stirnienes skola dibināta 1866. gadā. Ap 1869. gadu skolā ir mācījušies

120 skolēni, 1899. gadā – 60 skolēni. 1920. gadā skola pēc tās iepriekšējās ēkas nodegšanas pārcelta uz agrāko Stirnienes pagasta valdes ēku, bet 1941. gadā – uz pārbūvēto muižas ēku. 20.–30. gados par skolas pārzini strādājuši Francis Čačs, Donāts Trūps, Jānis Dūda. 1928. gadā 4-klasīgā pamatskola tikusi pārveidota par 6-klasīgo skolu. Pēc Otrā pasaules kara skolas direktori bijuši Helēna Cakule, Antons Čačs, Vladislavs Strods, Veronika Eiduka, Jānis Stafeckis, Marija Pušmucāne u.c. 1966. gadā Stirnienes skola atzīmēja savas pastāvēšanas 100 gadu jubileju. Patreiz tā ir deviņgadīgā skola.

Skolu apmeklēja bērni no tālākiem Stirnienes nostūriem. Mācības bērni apguva labi, tika iesaistīti arī dažādās nodarbībās. Bija savs mazpulku pulciņš. Labākie no tiem brauca uz Pļaujas svētkiem Jelgavā. (1937.g.), uz svinīgo sarīkojumu Rīgā – Saules dārzā (1938.g.). Neaizmirstami bija Ziemassvētku eglītes un Valsts svētku sarīkojumi, tie priecēja bērnus, audzināja viņos cieņu pret sev tuvajiem, Dzimteni.

Tad nāca 1940. gads. Vispirms tas skāra Stirnienes muižu: likvidēja pagasta padomi, aizsargu namu pārvērta par »sarkano stūrīti«. Daļēji izdemolēja skaisto muižas māju, tur iekārtoja miliču »kabinetus«, dažādu no »plašās« dzimtenes ieceļotāju mītnes. Viens pēc otra nezināmā prombūtnē pazuda pagasta valdes darbinieki. 1941. gada 14. jūnijā moku ceļos uz Sibīriju aizveda skolotājus un citus inteligentos cilvēkus. Tiltagalā nebija vairs aptiekas. Draudzes priestera mājā padomju vara ierīkoja savas iestādes. Kara laikā Stirnienes muižā bija ierīkota lazarete ievainotajiem karavīriem. Atkāpjoties vācieši nodedzināja muižas ēkas. Baznīcai viens tornis bija pussagrauts, nodedzināta un sagrauta arī dzelzceļa stacijas ēka.

Tagad – Stirnienes muižā ir atjaunota bijusī muižas māja, tur iekārtota skola. Pārējās muižas ēkas sagrautas. Lielais augļu dārzs nopostīts, arī koki parkā izzāgēti. Skaistā māja, kas stāv līdzās muižas parkam, ieaugusi briksšos, jo tur mainījušies »saimnieki«, līdz tā pamesta pavisam. Bijušajā aizsargu namā sev mājokļus iekārtojuši »laimes« meklētāji. Apkārt skolai nevīžīgi uzceltas malkas nojumes, mētājas sadzīves atkritumi.

Labi, ka ir atjaunota kādreiz nopostītā mūra sēta. Vissakoptākā vieta ir baznīca, tās apkārtnē. Lai arī draudzei nav sava priestera, tomēr tur valda kārtība. Baznīcas dārzā zied puķes, kopts zālājs, ap draudzes māju, ko uzcēlušī draudzes ticīgie, arvien ir kārtība un rosība.

Pie Varakļānu–Madonas un Varakļānu–Jēkabpils šoseju krustojuma atrodas arheoloģijas piemineklis – Silinieku senkapi. Siliniekos kapos 1988. gadā atklāts tēlnieka Bērtuļa Bula kapa piemineklis Siliniekos dzimušajam teoloģijas doktoram un Aglonas ģimnāzijas direktoram Aloizam Brokam.

1948. gadā Stirnienes un arī Varakļānu pusē sāka veidoties pirmie kolhozi. Tie bija *Taisnība* Strnienē, *Gaisma* Kokaros, *Avangards* Počos un Ļovānos. Apvienojoties izveidojās kolhozi *Gaišais ceļš*, *Taisnība*, *Zelta druva*, bet no 1964. gada – lielkolhozs *Latgale*. 90. gadu sākumā tas pārtapa par paju sabiedrību.

Braucot uz Tiltagalu, arī paveras cits skats. Nav vairs māju, kas kādreiz bija abās ceļa pusēs. Toties jau iztālēm triju ceļu krustojumā redzams atjaunotais krusts, kurš it kā sveicina un svēti katru garāmgājēju un garāmbraucēju.

Jānis Broks-Eisāgs

VARAKĻĀNU NOVADA DEVUMS LATVIJAI

Personības ir savas tautas, savas valsts lepnums – vienalga, kādā jomā izpaužas viņu talanti. Tas vērojams gan pasaules, gan arī kādas valsts mērogā. Ja runājam par personībām, – intelektuālā darba darītājiem Latvijā, tad no enciklopēdiskiem izdevumiem varam pārliecināties, ka mūsu valstī ir daudz tādu novadu, kuri latviešu tautai devuši cienījamus kultūras darbiniekus.

Pārlapojot enciklopēdisko izdevumu »Latviešu rakstniecība biogrāfijās« (LRB, 1992), protams, katram rodas dabiska interese par savu dzimto novadu. Jāatzīmē, ka no Latgales novadiem visbiežāk minēts Varakļānu novads, pat vairāk nekā Latgales lielākās pilsētas – Daugavpils un

V. E. A. Justa tikšanās ar Varakļānu novadniekiem Čikāgā 1996. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: Eugēnijs Počs (V. E. A. Justa skolasbiedrs Teicejā), Helēna Strode (biskapa P. Stroda brāļa sieva), biskaps V. E. A. Justs, Mozga ar kundzi, (bijušais Varakļānu stārasts, strādāja kopā ar V. E. A. Justa tēvu). Otrajā rindā: Oļģerts Svilāns ar kundzi (Varakļānu pagasta vecākā dēls, Čikāgas katoļu draudzes priekšnieks), V. E. Stroda brāļa bērni

Rēzekne. Gribo pakavēties pie tiem, kuri tādu atzinību Varakļāniem sagādājuši. Vispirms atcerēsimies vācu filozofa, apgaismotāja un rakstnieka Johana Gotfrīda Herdera (1744–1803) viedokli: »Nenoliedzami, ka tikai reliģija ir atnesusi tautām pirmo kultūru un zinātņi.« Tāpēc arī ne bez pamata sāksim apskatu ar Varakļānu novada intelektuālā darba darītājiem – garīdzniekiem. No Varakļānu novada nākuši 17 garīdznieki: Pēteris Smelters (1868–1949), Miķelis Dukaļskis (1871–1957), Pēteris Strods (1892–1960), Aloizs Broks (1898–1942), Dominieks Sprūdžs (1901–1931), Izidors Broks (1906–1965), Staņislavs Zeps (1908–1961), Ludvigs Ornicāns (1915–1961), Vaclavs Erels (1915), Jānis Svilāns (1916–1996), Staņislavs Mozga (1918–1983), Edmunds Juškevičs (1920–1996), Antons Smelters (1923), Staņislavs Svilāns (1930–1975), Antons Justs (1931), Romualds Latkovskis (1939), Alberts Cimanovskis (1957).

Triju garīdznieku biogrāfijas atrodamas arī LRB. Tie ir: folkloras vācējs un publicists, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris Pēteris Smelters; izdevējs, garīgās literatūras autors un rakstnieks Miķelis Dukaļskis; garīgās literatūras autors, valodnieks, dramaturgs, filozofijas doktors, biskaps Pēteris Strods. Diemžēl izdevumā nepelnīti aizmirst pedagogs, valodnieks, tulkotājs, publicists un izdevējs, teoloģijas zinātņu doktors, vācu nacistu okupācijas varas noslepkavotais Aloizs Broks.

LRB pavisam atzīmēti 20 Varakļānu novada izcelsmes literāti. Bez minētajiem trijiem garīdzniecības pārstāvjiem nosaukti daudzi latviešu literatūras pārstāvji, kuri plaši pazīstami ne tikai Latgalē, bet visā Latvijā: rakstnieks Alberts Sprūdžs (1908–1944), kura darbi jau Latvijas brīvvalsts laikā bija iekļauti pamatskolu mācību programmā; rakstnieks, publicists, biogrāfs Bonifācijs Briška (1902–1994); etnogrāfs, folklorists, valodnieks, rakstnieks un publicists Leonards Latkovskis (1905–1991); literatūras vēsturnieks, rakstnieks un žurnālists Donāts Latkovskis (1912–1943); dzejnieks, pedagogs Jezups Cakuls (1898–1942); dzejnieks un publicists Aleksandrs Garančs (1909–1969); dzejnieks Jānis Mozga-Leidumnieks (1909–1982); rakstnieks un žurnālists Vladislavs Strods (1905–1942); rakstnieks, Latgales gara paudējs emigrācijas rakstniecībā Konstantīns Strods-

Plencinīks (1908–1999); rakstnieks, dzejnieks, kultūrvēsturnieks, vairāku grāmatu un monogrāfiju autors, publicists Jānis Broks (1919); rakstnieks, publicists, redaktors Ēvalds Strods (1933–1998); publicists, latgaliešu grāmatizdevējs Eduards Kozlovskis (seniors) (1898–?) komunistu terora upuris; dzejniece Anna Kraujiete (1923), precējusies – Neimane. Dzīvo ASV; rakstnieks Antons Broks (1929); bibliogrāfs, grāmatniecības vēsturnieks, rakstnieks Jānis Paeglis (1926); dzejniece Marta Bārbale (1933); literatūrzinātniece, dzejniece Paulīne Zalāne (1931), precējusies Vallena. No pamatskolas līdz maģistra grādam izglītību ieguvusi trimdā. Dzīvo ASV.

LRB nepelnīti aizmirsts no Varakļāniem nākušais Latvijas brīvvalsts II Saeimas deputāts, publicists, mācību grāmatu sastādītājs, redaktors, pedagogs Francis Zeps (1899–2000). Tāpat LRB pelnīti varēja pieminēt publicistu un pedagogu Franci Strodu un garīdznieku Ludvigu Ornicānu.

Nupat Latvijā kļuvuši pieejami Edgara Andersona sastādītie, ASV 1983–1990. gadā izdotie »Latvju enciklopēdijas« 4 sējumi. Tajā ietverti biogrāfiskie dati arī par 14 varakļāniešiem. Tie ir jau minētie: Bonifācijs Briška, Aina Kraujiete, Leonards Latkovskis, Jānis Mozga-Leidumnieks, Pēteris Smelters, Alberts Sprūdžs, Konstantīns Strods-Plencinīks, Pēteris Strods.

Šajā enciklopēdijā ietverti arī: arhitekts Staņislavs Borbals (1907–2000); juridisko zinātņu trīskārtējs doktors Dominieks Garančs (1912); māksliniece Emīlija Klīdzēja (1916); garīdznieks un publicists Staņislavs Mozga (1918–1983); profesors, akadēmiķis, vēstures zinātnieks Ēvalds Mugurēvičs (1931); fizikas zinātņu doktors Konstantīns Počs (1912–1994). Visi minētie Varakļānu novada izcelsmes cilvēki guvuši latviešu sabiedrības visaugstāko vērtējumu pat pasaules mērogā.

Attiecībā uz Latgali enciklopēdisko izdevumu klāsts ir papildinājies ar izziņu materiāliem nepārvērtējami bagātu grāmatu »Latgales Kultūras darba entuziasti (līdz 1944. gadam)« (LKDE), kuras autors ir iepriekš pieminētais kultūrvēsturnieks, vairāku grāmatu un monogrāfiju autors J. Broks. Izdevumā ir ar Latgales kultūras darbu saistītie 184 personāliju šķirkļi, starp kuriem ir daudzi ievērojamākie Varakļānu novada cilvēki.

Ciešā saistībā ar garīdzniekiem un literātiem kā garīgās dzīves rosinātāji un veicinātāji minami arī žurnālisti. Uzskaītāms vismaz ducis varakļāniešu, kuri savu darba mūžu veltījuši vai veltī darbam žurnālistikā. Tie ir: Jevgēnijs Pelšs, Ādolfs Ščuckis, Anatolijs Stafekis, Konstantīns Kristaps, Vladislavs Podnieks, Juliāns Broks, Jānis Salenieks, Jānis Pelšs. No jaunākās paaudzes žurnālistiem minami: Latvijas TV komentētājs Aloīzs Zeps, Latvijas TV raidījuma »Tādi esam« veidotājs Ilmārs Latkovskis, Radio »Brīvā Eiropa« žurnālisti Dainis Mjartāns un Andrejs Svilāns (pseidonīms Andris Strods-Sērmais).

Varakļānu izcelsmes literātu rosināšanā liela nozīme bijusi latgaļu dialektā izdotajiem periodiskajiem izdevumiem »Zidūnis«, »Sauleite«, »Draugs«, »Latgolas Vārds«, »Katōļu Dzeive« u. c., bez kuriem varbūt neizveidotos tādas personības kā Alberts Sprūdžs, Konstantīns Strods-Plencinīks, Jānis Broks, Vladislavs Strods, Jānis Mozga-Leidumnieks, Donāts Latkovskis, Aleksandrs Garančs. Tieši šajos periodiskajos izdevumos tika publicēti šo jauno autoru pirmie darbi. Viennozīmīgi labvēlīga ietekme bija arī Varakļānu ģimnāzijai, jo lielākais vairums minēto literātu un žurnālistu tur ir mācījušies.

Vai kādam tas patīk, vai nepatīk, bet Varakļānu novads gara kultūras darbinieku ziņā izceļas starp pārējiem Latgales novadiem. Protams, arī šeit neiztikt bez vienam otram piemītošās melnās nenovīdības. Tas varētu attiekties arī uz ambiciozajiem latgaļu rakstu valodas ortogrāfijas reformatoriem. Varakļānu novada latgaļu dialekta izruna, lūk, it kā esot ņemta par pamatu latgaļu rakstu valodai tikai tādēļ, ka Pēteris Strods ir varakļānietis.

Literātu rosme Varakļānos pašlaik ir aktivizējusies un priesē. 1994. gada martā sāka iznākt laikraksts »Varakļonīts«. Laikraksta slejās vārds tiek dots arī jaunajiem autoriem, un tas vieš optimismu nākotnei.

Ņemot vērā ne tikai izdevuma LRB, bet arī Latvijas literatūras vēstures datus, konstatēts, ka Piebalgas novads devis Latvijai salīdzinoši visvairāk kultūras darbinieku. No Piebalgas novada LRB minētas 40 personības. Tāpēc, novadus salīdzinot, Piebalgu min kā paraugu. Ar gandarījumu var teikt, ka Varakļānu novads ir Latgales »Piebalga«.

Jūlijs Počs

KLAI DĀ VAI ĀRZEMĒS DZĪVOJOŠIE VARAKĻĀNIEŠI

Pirmais pasaules karš varakļāniešus neizkļiedēja. Viņu dzimtu pavardi neizdzisa, kaut gan varakļānieši zaudēja daudzus savus dēlus strēlnieku un Latvijas atbrīvošanas cīņās. Karš īpaši neizmainīja varakļāniešu dzīvesveidu, uzskatus, izaugsmi, kas balstīta uz tautiskajām tradīcijām. Gluži pretēju situāciju radīja Padomju okupācija un Otrais pasaules karš, kad varakļānieši tika izkļiedēti pa visu pasauli. Pēckara padomju okupācija uzspieda savdabīgu dzīves uzskatu *pareizību*, to īstenojot ar terora palīdzību.

Mēs nevaram runāt par emigrāciju uz austrumiem, kad, Sarkanajai armijai atkāpjoties, līdzī devās vairāki varakļānieši. Nevaram uzskatīt arī deportācijas par emigrāciju uz austrumiem. Starp aizvestajiem bija arī tādi, kas dažādu iemeslu dēļ palika uz vietas izsūtījumā. Mēs tos dēvējam par klaida latviešiem. Tiem piepulcināmi arī agrāk izceļojušie tautieši, kas pārdzīvoja komunistiskās varas laikmetu.

Par emigrantiem mēs nevaram uzskatīt arī tos, kas Otrā pasaules kara laikā devās uz rietumiem kā bēgļi (tiešajā nozīmē), un viņu nākotne bija nezināma. Tie bēga, lai vēlreiz nepiedzīvotu to, kas notika pirmajā padomju okupācijas gadā (šādu cilvēku skaits precīzi nav zināms).

Daudzi varakļānieši brīvprātīgi devās cīņā pret Padomju Savienību. Tie nejaudāja, kas būs pēc nacistiskās okupācijas, jo ticēja, ka jāatriebjas par komunistu teroru un varmācīgi uzspiesto dzīvesveidu. Tiem likās, ka jaunā vācu okupācijas vara atdos zaudēto Latvijas brīvību un cilvēcisko cieņu nākotnē. Bet tā bija vienīgi ilūzija! Nedaudz vēlāk vācu okupācijas vara aizsūtīja darbā uz Vācijas daudzus latviešus, un varakļānieši nebija izņēmums. Šeit okupācijas vara izmantoja pašpārvaldi, kas nosūtīja cilvēkus kara mašīnerijai Vācijā, paši mazgādami rokas nevainībā.

Divas lielas varas izmantoja latviešu dzīvo spēku savu imperiālistisko mērķu sasniegšanai.

Karš vistragiskāk ietekmē mazas tautas dzīvotspēju, jo nedod tām iespēju būt patstāvīgām savā izvēlē un prasa daudz upuru. Rietumos dzīvojošie kara veterāni ir publicējuši 11 grāmatas »Latviešu karavīrs II pasaules karā«, kur tikusi publicēti kaujās pret sarkano armiju kritušo vārdi. (To ir pāri par 17 000.) Starp tiem daudzi ir varakļānieši. Nekas tamlīdzīgs nav zināms par latviešiem, kas cīnījušies pret vācu armiju, un cik to bija no Varakļāniem.

Viena daļa varakļāniešu, kas kā bēgļi bija pārdzīvojuši karu, atradās Vācijā. Tie, kas atradās Austrumvācijā, bija pakļauti padomju okupācijas varai un pēckara posmā pārdzīvoja jaunas šausmas. Daudzi nemaz netika atpakaļ uz savu Latviju, bet taisnā virzienā tika aizsūtīti uz *plašo dzimteni* pie ledus lāčiem. Citiem atļāva atgriezties savās bijušajās dzīves vietās, bet ar stingriem noteikumiem.

1944. gadā tika izveidota 15. latviešu divīzija, kurā iesauca jaunākā gadagājumu vīriešus. Tos bija paredzēts apmācīt, bet drīz sākās Sarkanās armijas ofensīva un viņi tika iesaistīti cīņās bez jebkādas apmācības, tostarp arī daudzi varakļānieši. Daudzi krita un pazuda bez vēsts. 15. divīzijai nebija motivācijas aizstāvēt Reiņu, saglabāt savu dzīvību ne katrreiz izdevās. Pēc kara Beļģijas Cedelheimas gūstā bija 11 187 latviešu karavīri, no tiem apzināti tikai aptuveni 25. Tagad ir noskaidrojies, ka Baltijas valstu karavīri tika turēti gūstā iespējamai izdošanai PSRS. Vēlāk politiskais stāvoklis mainījās, un Rietumi sāka apzināties padomju varas īsto dabu. Latvieši tika atlaisti uz Vāciju un tālākās dzīves gaitās izceļoja uz citām, lielākoties angļiski runājošām zemēm. Rietumos atradās varakļānieši kapteiņi: Eduards Strauts (Stafeckis), Silvestrs Skurulis, Bronislavs Rokulis, virsleitnants Pēteris Banders (15. divīzijas orķestra vadītājs) u. c.

Gribu minēt tos varakļāniešus, kuri, dzīvodami Anglijā, ir aizgājuši mūžībā (saraksts nebūt nav pilnīgs): Konstantīns Sārna, Eduards Strauts (Stafeckis), Jāzeps Počs, Leons Upmalis (Garančs), Bronislavs Rokulis, Aloizs Svilāns, Pēteris Pizičs, Francis Stabulnieks, Benedikts Kroičs, Tekla Kroiča, Pēteris Kroičs, Jūlija Dīriķe (dz. Kroiča), Vincents Kokars, Leons Grudulis, Staņislavs Mālnieks, Pēteris Dukalskis, Pēteris Savickis (Ikaunieks), Agnese Kudiņa (dz. Strode).

Pie varakļāniešiem jāpiepulcē arī Jānis Sekste, kas lielākoties strādāja Varakļānos. Anglijā vēl dzīvo Bronislava Liepiņa atraitne Kokare (dz. Svilāne), Staņislavs Madžuls, Malvīna Cakule, Jānis Čevers un Jūlijs Počs. Arī Bronislavs Veips, kaut gan dzimis Murmastienes Caunēs, taču beidzis Varakļānu ģimnāziju un strādājis Varakļānos. Viņa vecāki nāk no Mazajiem Veipiem. Tāpat ģimnāziju beidzis Roberts Broks, kurš dzimis Barkavas Zaļmežniekos.

Pauline Zalāne-Vallena

GLEZNOTĀJA JĀŅA STRODA PASAULĒ

Kas Ņujorkas latviešu māksliniekiem ir Elles ķēķis, tas Čikāgas un apkārtnes latviešu mūzikalpiem bija gleznotāja Jāņa Stroda mitekļis lielas sarikojumu zāles (Hull House) bēniņos. Tur dzejnieki lasīja savus jaunākos dzejdarbus, aktieri tēloja lomas, gleznotāji *lauza šķēpus* par jaunām idejām un dažādiem daiļrades procesiem. Gara veldzi guva gan mākslinieki, gan mākslas cienītāji.

Kāds tam visam sakars ar Varakļāniem? Kaut gan Jānis Strods ir dzimis Rīgā 1908. gada 23. decembrī, viņš ir nācis no Varakļāniem un visu mūžu saglabājis latgalisko dvēseli. Jāņa tēvs Donāts ir no Varakļānu Kokariem, māte Helēna – no Rudzātiem. Ģimene bija pārcēlusies uz Rīgu. Jānis apmeklēja Sāpju Dievmātes baznīcas pamatskolu, jau tad parādot spējas un interesi zīmēšanā. 1932. gadā beidza Rīgas Valsts komercskolu un bija ierēdnis valsts dienestā.

J. Strods bijis par modeli savam skolotājam Ansim Stundam, kad viņš gatavojis diplomdarbu Mākslas akadēmijā. Arī pēc tam Strods turpināja modeļa darbu.

Bēgļu nometnēs Vācijā J. Strods turpināja pašmācības un pašizaugsmes ceļā attīstīt savu talantu un kļuva par vienu no talantīgākajiem un savdabīgākajiem trimdas latviešu māksliniekiem. 1950. gadā J. Strods ieceļoja Amerikā. Šinī laikā viņš bijis precējies, bet laulība ātri izirusi. Pārējo mūžu nodzīvoja viens.

J. Strodam Amerikā ir bijušas gleznu izstādes »No krasta līdz krastam« (no Ņujorkas un Toronto austrumu krasta līdz Losandželosai pie Klusā okeāna). Latviešu mākslas skatē Ņujorkā 1958. gadā, kurā piedalījās 97 mākslinieki no visiem kontinentiem, J. Strods saņēma atzinības rakstu »Par izcilēm sasniegumiem glezniecībā«.

J. Stroda gleznās atmests viss liekais. Klusinātos toņos parādās lietu un ideju esence. Dažādos variantos Kristus galva, arī pašportreti, klusā daba, puķes, pudeles – tīrā kompozīcija prieka dēļ. Paviz arī Varakļānu puses ainavas. Ne jau kāda reāla pilsētas daļa, bet gara acīm redzētie Varakļāni. Cik dziļi tverts, līdz apskaidrotībai pārdzīvots darbs »Mūžīgā Latgale!« Aizmugurē tik tikko iezīmētas pelēcīgas ciemata mājiņas. Priekšplānā pāri visam Krustā sistais – kā vīzija, kā gaismas starojums, kā mūžīgā Latgales derība ar zemi un debesīm.

J. Stods mira 1990. gadā. Viņu izvadīja Čikāgas Aglonas draudzes prāvests B. Baginskis. J. Strods guldīts Čikāgas ziemēļu priekšpilsētā Nailsā (Nils), sv. Adalberta kapos.

Līdz šim tikai viena J. Stroda glezna ir nonākusi Latvijā, Rēzeknes muzejā. Būtu svarīgi, lai šī izcilā un patiesi savdabīgā mākslinieka darbi nepazustu svešumā, bet vismaz daļa no tiem atrastu ceļu uz Rīgu, Rēzekni un noteikti arī uz Varakļāniem.

TALANTIEM SVĒTĪTĀ ZEME

Varakļānu novadā ir dzimuši daudzi ievērojami literāti (~25), tostarp, piemēram, 10 no tiem sevi apliecinājuši dzejā. Šajā sakarā jāmin A. Sprūdžs, A. Garančs, J. Broks, K. Strods-Plencinīks, P. Zalāne.

Albertu Sprūdžu vairāk pazīstam kā prozas meistarū, tomēr nevar nepamanīt, ka viņš ir arī ievērojams dzejnieks. Alberta Sprūdža dzejas valoda ir gleznām bagāta, vijīga. Prasmīgi tiek uzburtas ainavas, kolorīti atveidotas dažādas norises. Savās daudzpusīgās tonkārtās Alberta Sprūdža dzeja ir gaiša un muzikāla.

Aleksandrs Garančs savā dzejoļu krājumā »Lidumos« (1939) apliecina: »Par karaļvārdu svētāks man ir – lidumnieks.« Viņa dzejā jūtama vēlme redzēt savu zemi skaistu un bagātu:

»Starp ezeriem un Māras zemes siliem,
Kur lidumos deg siekstas dūmiem ziliem –
Tur baltas rozes dārzos kādreiz plauks,
Un lini tur – pie lauka viņš lauks.«

A. Garanča dzejoļi sirsnīgi, brižumis rudenīgi rezignēti. Dzeja smalki atturīga, doma koncentrēta. Ilgu motīvs kā trausls pavediens vijas cauri dzejoļiem, kuri sauc atmiņā mīlo, kaut arī skarbo bērniību. Domās allaž gribas traukties:

»Tur, kur dūmu istabiņa,
Priedes skals ar blāvu liesmu,
Klusi, maigi rūca ratiņš...
Māte Dievam teica Dziesmu.«

Audzū audzēs paliks *Jāņa Broka* kultūrvēsturiskās grāmatas par Latgali, viņa vāktais unikālais fakts un notikumu iemūžinājums rakstītā valodā. Taču nedrīkstam piemirst, ka viņš ir arī nopietns dzejnieks. Viņa dzejā daba, reliģiskie motīvi, ētisko un estētisko vērtību izcēlums paceļas filozofiskos vispārinājumos, kas iegulst prātā un aizskar dvēseli. Cik īsi var pasacīt lielu domu, to liecina kaut vai šādi vārdi no dzejoļa »Nav rūgtas vērmeles...«:

»Nav rūgtas vērmeles, kas priekam klātu,
Un posts, lai kāds, uz laimi cerēt ļauj,
Ja cilvēks dzīvē mana Dieva prātu.«

Konstantīna Stroda-Plencinīka dzeja iznākusi krājumos »Sevī« (1931) un »Sirds« (1934). Dzejas pants tradicionāls, sirsnīga jūtu un mīlestības dzeja. Viņa dzejolis »Dziesmu kalnā« pārtapa *Jāņa Norviļa* dziesmā un skanēja Latvijas Valsts pēdējos pirmskara Dziesmu svētkos Daugavpilī 1940. gada jūnijā.

Izcilus panākumus rakstnieks guvis stāsta žanrā. Ar aizrautību lasām viņa memuāru darbu »Viss sākās Varakļānos« (1988). Jāpiemin viņa dzīvesbiedres Marijas Andžānes vārds. Viņa strādājusi par skolotāju Varakļānos, un te tapuši arī kādi no viņas dzejoļiem. Marijai Andžānei iznākuši četri dzejoļu krājumi, kas apliecina emocionālu pasaules skatījumu. Nav retums, kad tēlojumā dominē filozofiskums. Viņa ir nevēlota savas Latgales patriote.

»Kai svece vērs Dīvmotes oltora,
Tai muna dzeiveiba pleivoj –
Kai līsmā vērs dzimtenes oltora –
Par tautu, kas Latgolā dzeivoj...«.

Tikai pamazām iepazīstam *Paulīnes Zalānes* dzeju. Dzejniece nopietni pētījusi mūsu tautas folkloru. Par to liecina apceres »Pasaku izcelsme un nozīme«, »Dainas – latviskās pasaules pamats« u. c. Neapšaubāmi tas atstājis iespaidu uz viņas dzeju. Dzejoļi ir skaidri, koncentrēti domā, skanīgi, muzikāli:

»Dievs, iededzini man pierē Dainu
ar baltu liesmu,

lai es no laiku sākuma
mūžībai nesu Tevis dāvāto dziesmu!»

Vien ļoti, ļoti mīlot savu zemi, var pasacīt tā: »Mana mazā zeme, tava smilts manā sauējā mana dienišķā maize.« Paulīnei Zalānei visraksturīgākie ir atziņu dzejoļi: par cilvēka mūžu, dzīves gājumu un redzējumiem. Dzejniece spēj runāt tā, ka arī smeldzīgums ir gaišs un vitāls.

Savu ieguldījumu dzejā devuši arī V. Strods, J. Mozga (Leidumnīks), G. Upeniece (Dzērksteņa), D. Latkovskis, V. Briucs, J. Cakuls un E. Saliniece. K. Broks vienlīdz spoži sevi apliecinājis gan kā mākslinieks, gan kā dzejnieks. Katram no šiem minētajiem dzejniekiem savs ceļš, savs liktenis. V. Stroda un D. Latkovska talants nepaspēja uzplaukt. V. Strods krita karā, D. Latkovskis pazuda bez vēsts vācu okupācijas laikā. D. Latkovskim iznākuši divi dzejoļu krājumi – »Klusie brīži« (1936) un »Gaišie ceļi« (1938). J. Leidumnīks arī izdevis divus dzejoļu krājumus »Tēva pagalmā« (1959) un »Vēja stunda« (1975). Abas grāmatas iznākušas emigrācijā. Ar sirsnīgu katolisku dzeju vienmēr lasītāju priecinājusi Dzērksteņa. Sentimentāli idillisko dzeju pārstāv J. Cakuls. Iznākuši trīs dzejoļu krājumi: »Sapņi un ilgas« (1926), »Zudušos pārles« (1933) un »Trauslie ziedi« (1937). Līdz galam savu talantu neuzplaucēja E. Saliniece. Sākoties okupācijas laikam, viņa pārtrauca publicēties.

Savu talantu atrasisit neizdevās arī L. Klaužai. Cīnoties ar slimību, pārvarot depresīvus dvēseles stāvokļus, Klaužai tomēr izdevās uzrakstīt ne vienu vien labu, dziļdomīgu dzejoļi. Viņas dzejā reliģiskie motīvi mijas ar skaudrām dzīves atziņām. Viņas valoda ir skaidra, vienkārša. Piemēram, izdzejoli:

»Lai sajustu svētkus, nevajag daudz,
Tik vienu zaļu egles zaru.
Lai izjustu svētumu, nevajag daudz,
Tikai vienu gaišu zvaigznes staru,
Kas pāri gadsimtiem no Betlēmes spīd,
Gaismojot mūsu prātus un garu,
Kā debesu svētlaipe dvēselē krīt.«

Daži vārdi par tiem, kas vairāk vai mazāk aktīvi raksta pašlaik: skolotājs J. Latkovskis ir sirsnīgs lirikis. Viņa publikācijas (bijušas gan republikas presē, gan rajona avīzēs) priecina arī »Varakļoniša« lasītājus. Viņš raksta arī esejas, īsstāstus. Tikai nesen dzejai pievērsies Murmastienes pamatskolas skolotājs J. Grudulis. Tāpat saistīto valodu iemīļojis skolotājs P. Zeps (Dainavs). Savdabīgu pasaules redzējumu pamanām Ē. Leona publikācijās. D. Lepere visvairāk raksta bērniem. Panti drastiski, viegli lasāmi.

Gribētos, lai pašlaik rakstošu dzejnieku darbos ienāktu Varakļānu novada savdabības atspoguļojums.

Gribu kaut ko ļoti svarīgu atgādināt ar A. Garanča vārdiem no viņa krājuma »Lidumos«:

»Ezerzeme, laimes zeme,
Tevī pirmasauļe snauž!
Dievs kam šeitā dzīvot deva,
Tie šo laimi nenojauš...«

Šo pirmasauli modināt būtu katra dzejnieka pienākums, atveidojot klānu zemes skaistumu, šīs zemes īpatnējo raksturu, dabu visās dzelvērtēs krāsās.

VARAKĻĀNU NOVADA INTELIĢENCES REDZAMĀKIE PĀRSTĀVJI UN VIŅU DZIMTĀS VIETAS*

Varakļānu novada inteliģences redzamākājo pārstāvju dzimto vietu saraksts ir samērā plašs, taču sādžas, kas izvietojušās ap Murmastieni, Barkavu, Stirnieni un Siļukalnu, apvienotas zem kopēja nosaukuma.

Sarakstā tika iekļauti literāti (kopskaitā 27), sabiedriskie darbinieki un publicisti (26), politiķi (10), garīdznieki (21), mākslinieki, arhitekti, režisori, aktieri, diriģenti (15), zinātnes un augstskolu darbinieki (28), mediķi (16), juristi (10), žurnālisti (12), skolotāji, kultūras darbinieki (104), inženieri (20), ekonomisti, tautsaimnieki (14), veterinārārsti, agronomi un zootehniķi (13), sporta darbinieki (11), militārie darbinieki (13), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri (14), novadpētnieki (11) u. c.

Sarakstā pārsvarā tika iekļauti vecāka gadagājumu cilvēki ar augstāko izglītību. Atkāpes izglītības cenza ziņā pieļautas skolotājiem (kuri visu mūžu strādājuši šajā profesijā), tāpat literātiem, politiķiem u. tml. Atkāpes vecuma cenza ziņā pieļautas dažu spilgto profesiju pārstāvjiem (literātiem, māksliniekiem, diriģentiem, zinātniekiem, žurnālistiem).

Kopumā sarakstā rodami aptuveni 400 cilvēku vārdi. Taču šis apkopojums nav pilnīgs, jo droši vien izrādīsies, ka Varakļānu novadā ir dzīvojoši vai no novada nākuši cilvēki, kuri nepelnīti palikuši ārpus saraksta, – vienkārši par viņiem grāmatas veidotājiem nebija ziņu. Tādēļ atvainojamies šiem cienījamajiem cilvēkiem vai/un viņu piederīgajiem.

VARAKĻĀNI

Grāfs Mihaels Borhs (1753–1810), dabaszinātnieks, mineralogs, literāts, publicists.

Vinčenco Macoti (1756–1798), mākslinieks, arhitekts.

Andrievs Ābeltiņš (1873–1957), skolotājs, Varakļānu II pamatskolas pārzinis.

Aleksandrs Sergejevs (1892–?), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, lauksaimnieks.

Nikolajs Ķaune (1903–1939), skolotājs, vēstures zinātnieks.

Zalamans Maņevičs (1913–1992), Dr. med. vet., LLU profesors.

Staņislavs Pelšs (1920–1990), gleznotājs un fotogrāfs.

Aina Kraujiete (1923), literāte, dzīvo ASV.

Valentīna Briška (dz. Rute, 1930–2001), skolotāja.

Zinaida Damškalne (dz. Kokare, 1930), skolotāja.

Antons Garančs (1932), publicists, Latgales kultūrvēsturisko materiālu vācējs.

Ēvalds Strods (1933–1998), rakstnieks un žurnālists.

Griša Javičs (1935), inženieris mehāniķis, dzīvo Izraēlā.

Pāvels Segals (1935), pedagogs un sportists, dzīvo Izraēlā.

Arvīds Bruzgulis (1936), jurists.

---

* Novada vietu nosaukumi attiecas galvenokārt uz Latvijas pirmās brīvvalsts laiku

Pinhuss Hnohs (1936), ārsts, dzīvo Izraēlā.
Griša Javičs (1937), inženieris mehāniķis, dzīvo Izraēlā.
Marija Skutāne (1942), māksliniece, dzīvo ASV.
Alberts Cimanovskis (1957), garīdznieks.
Silvija Brice (dz. Karaša, 1958), filoloģe, redaktore, grāmatu tulkotāja.
Ilmārs Latkovskis (1958), filozofs, TV žurnālists.
Doloresa Lepere (dz. Akmatova, 1960), sabiedriskā darbiniece, literāte.

ARKLINIEKI (ARKLINĪKI)

Klaudija Juste (dz. Zvīdra, 1930–1992), skolotāja.
Antons Zvīdris (1932), Nopelniem bagātais ārsts, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris.

ARMUŠKAS

Helēna Hofmane (dz. Pastare, 1928), skolotāja.
Jānis Kozulis (1933–1986), skolotājs.
Anna Adamoviča (dz. Puzāka, 1944), skolotāja.
Pēteris Kozulis (1940), inženieris meliorators.

ASNĪNES

Kārlis Počs (1936), vēstures zinātņu doktors, profesors, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta goda zīmi.

ATAŠIENE

Helēna Strode (dz. Višņevska, 1904–1999), skolotāja, mirusi ASV.
Vladislavs Podnieks (1930), žurnālists.

ATSPUKA

Gunārs Tamsons (1929), sabiedriska darbinieks, publicists, organizācijas »Daugavas Vanagi« ģenerālsēkretārs, dzīvo Anglijā.

BALTINAVA (BALVU RAJ.)

Antons Boldāns (1930), prelāts, Varakļānu dekanāta dekāns.
Bronislavs Leja (dz. Začests, 1910–?), 2. pamatskolas direktors, mūzikas skolotājs un kordiriģents, 1946. gadā deportēts uz Sibīriju.

BARKAVA

Aloizs Laurs Trūps (1856–1918), cara galma augsts kalpotājs, nogalināts kopā ar cara Nikolaja II ģimeni.

Antons Ikaunieks (1898–1942), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.
Andrejs Ikaunieks (1899–1945), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.
Staņislavs Borbals (1907–2000), arhitekts, miris ASV.
Jānis Ikaunieks (1912–1969), astronoms, zinātņu doktors.
Jānis Kokars (1914–1967), garīdznieks.
Pēteris Čevers (1914–1951), kapteinis, nacionālo partizānu vienības komandieris.
Ēvalds Mugurēvičs (1931), vēstures zin. doktors, profesors, akadēmiķis.
Janīna Broka (dz. Martinova, 1932), agronome.
Jānis Solzemnieks (1939), fiziķis, tautsaimnieks.
Smaida Graudumniece (dz. Radžele, 1935–1972), skolotāja.
Marta Kokare (1935), skolotāja, izglītības darbiniece.

Silvija Zepa (dz. Eriņa, 1948), skolotāja, novadpētniece.

Aina Jaunzeme (dz. Slūka, 1950), skolotāja, novadpētniece, publiciste, laikraksta »Varakļonīts« redaktore.

BIKŠI-NAGĻI

Pēteris Banders (1906–1962), Latvijas armijas virsnieks, 4. Valmieras kājnieku pulka orķestra un 15. divīzijas orķestra vadītājs, bija arī Detroitas ASV latviešu kora diriģents.

Valērija Ikauniece (dz. Bokāne, 1922), aptieku darbiniece, ilggadīga Barkavas aptiekas vadītāja.

Jānis Pelšs (1927), pedagogs, novadpētnieks.

Juliāns Broks (1930), žurnālists, izdevniecības »Zinātne« direktors.

Vallija Broka (dz. Sprūdža, 1934), Fizikultūras institūta absolvente, sporta darbiniece.

Jānis Naglis (1936), mežkopības inženieris.

Jānis Broks (1944–1983), mūziķis, Nopelniem bagātais kultūras darbinieks, republikas dziesmu un deju svētku virsdiriģents (pūtēju orķestriem).

Leontīns Broks (1945), bērnu mūzikas skolu direktors Kandavā un Rīgā.

BOKĀNI

Leonards Latkovskis sen. (1905–1991), valodu profesors, rakstnieks, publicists, miris ASV.

Leonards Latkovskis jun. (1943), vēstures prof., dzīvo ASV.

Anna Nagle (1913–1959), skolotāja.

Jūlija Putāne (dz. Latkovska, 1912), skolotāja.

Zenons Bērziņš (dz. Piļikovs, 1924–?), skolotājs.

BRANGAVA

Voldemārs Runcis (1911–1995), luterāņu mācītājs, miris Zviedrijā.

Alberts Indāns (1916–1998), skolotājs.

Bronislavs Staudžs (1917–1998), II pasaules kara veterāns, skolotājs.

Veronika Strode (dz. Solzemniece, 1925), skolotāja.

Paulīna Staudža (dz. Locāne, 1927), skolotāja.

Anatolijs Stafeckis (1929), žurnālists.

Antoņina Piļpuka (dz. Borbale, 1933), skolotāja, novadpētniece.

Zinaīda Ancāne (dz. Kuzmina, 1934), skolotāja.

Marija Pāle (dz. Strode, 1935), ekonomiste, Lāčplēša Kara ordeņa kavaliera J. Stroda meita.

Ādolfs Borbals (1936), mežkopības inženieris, publicists, novadpētnieks.

BROKI (PIKŅAS)

Benedikts Kroičs, Varakļānu pagasta vecākais, miris Anglijā.

Eduards Kroičs, (B. Kroiča brālis), skolotājs, miris ASV.

Aloizs Kniksts (1930–1993), tautsaimnieks, ilggadējais Cesvaines sviesta un siera rūpnīcas direktors.

Eleonora Sondore (dz. Knikste, 1933–2000), skolotāja un skolas direktore.

Bērtulis Pizičs (1947), aktieris, Dailes teātra direktors.

CAKULI (RĒPŠAS-CAKULI)

Jānis Cakuls (1895–1971), sabiedriskais darbinieks, Rēzeknes apriņķa valdes loceklis, miris Kanādā.

Donāts Trūps (1898–1978), skolotājs un sabiedriskais darbinieks.

Jānis Cakuls (1905–1990), skolotājs.

Vladislavs Cakuls (1914), skolotājs, dzīvo ASV.

Agnese Mikažāne (dz. Cakule, 1919–1997), skolotāja.

Paulīna Skurule (1919–2001), Kaucminde institūta absolvente.

Veronika Mozga (dz. Lapkovska, 1923), skolotāja.

Janīna Eriņa (dz. Cakule, 1924), skolotāja.

Vitālijs Cakuls (1925), skolotājs, nacionālais partizāns.

Donāts Repša (1925–1992), Fizikultūras institūta absolvents, skolotājs.

Aloizs Repša (1933–1969), inženieris hidromeliorators.

Gunārs Cakuls (1937), celtniecības inženieris.

Zenta Cakule (1937), ārste.

Staņislavs Cakuls (1937), pārtikas rūpniecības tehnologs.

Vladimirs Ribakovs (1939), sportists, riteņbraucējs.

Vija Vitiņa (dz. Cakule, 1939), skolotāja.

Edvards Cakuls (1946–1998), inženieris enerģētiķis.

CEIPINIEKI (CEIPINĪKI)

Jānis Broks (1926), Fizikultūras institūta absolvents, sporta darbinieks.

ČEVERI

Benedikts Čevers (1907–1998), jurists, miris Kanādā.

Silvestrs Čevers (1913–1938), jurists.

DARVINIEKI (DARVINĪKI)

Miķelis Dukaļskis (1871–1957), garīdznieks, Latgales atmodas darbinieks, publicists.

Rita Dukaļska (1938), veterinārārste.

DEKŠĀRES

Antons Počs (1895–1967), sabiedriskais darbinieks, Rēzeknes apriņķa valdes loceklis.

Pēteris Broks (1907–1977), skolotājs, novadpētnieks.

Alberts Sprūdžs (1908–1944), rakstnieks.

Jāzepts Naglis (1909–1991), skolotājs.

Donāts Latkovskis (1912–1943), rakstnieks, žurnālists.

Jāzepts Latkovskis (1913), jurists.

Konstantīns Broks (1914–1982), mākslinieks.

Jāzepts Eriņš (1916), policists, K. Ulmaņa apsardzes darbinieks no 1936. līdz 1940. gadam.

Genovefa Locāne (dz. Broka, 1921–1991), skolotāja.

Valentīna Samiņa (1922–1992), skolotāja.

Pēteris Broks (1923), sabiedriskais darbinieks, katoļu īpašuma »Mežciems« līdzveidotājs Kanādā.

Marianna Trokša (1931–1998), juriste.

Stefānija Kindzule (dz. Latkovska, 1935), skolotāja un skolas direktore.

Pāvels Žauners (1939), veterinārārsts.

Romualds Latkovskis (1939), garīdznieks.

Zinaīda Ivanova (dz. Ikauniece, 1940), zootehniķe.

Jānis Ikaunieks (1942), agronomis, Aizkraukles arrodvidusskolas direktors, mācību grāmatu autoru kolektīva vadītājs.

ELEONORAS IKAUNIEKI

Izidors Pizičs (1916–1979), skolotājs.

ELEONORAS JAUNSAIMNIEKI

Konstantīns Galanskis (1914–1979), skolotājs.

Jānis Sirmāis (1925), veterinārārsts.

Jāzepts Piļpuks (1927), skolotājs.

Pēteris Sirmāis (1932), mākslinieks, dizainers.

Aleksandrs Dubinskis (1938), mežkopības inženieris.

Jānis Čeveris (1949), sabiedriska darbinieks, LR 7. Saeimas deputāts.

GAIGALAVA

Eduards Krustāns (1871–1953), kultūras darbinieks un ērgelnieks Barkavā.

Gunārs Gabrišs (1954), veterinārārsts, sabiedriskais darbinieks, »Varakļoniša« aktīvs atbalstītājs un rakstu autors.

GARANČI

Dominieks Garančs (1912–2002), trīskārtējs juridisko zinātņu doktors, J. U. D. (Freiburga), L. D. (Sorbona – Parīze) un Ph. D. (Londona), miris ASV.

Staņislavs Garančs (1924), TV un kino režisors.

Vija Liepiņa (dz. Garanča, 1942), pārtikas tehnoloģijas inženiere.

Andrejs Garančs (1947), sabiedriskais darbinieks, LLU saimniecības direktors.

GARVACAINIEKI (GARVACAINĪKI)

Genovefa Solazemniece (dz. Suhačeva, 1924), bioloģijas zinātniece.

GROZAS

Jānis Groza (1913–1944), Latvijas armijas virsnieks.

Francis Justs (1932), militārais un sabiedriskais darbinieks.

Janīna Zepa (dz. Dūda, 1927), skolotāja.

Valentīna Viģule (dz. Dūda, 1931–1995), skolotāja.

Aivars Groza (1961), diplomāts, LR vēstnieks Beļģijas karalistē un Luksemburgā.

GRIUŽENIEKI (GRYUŽENĪKI)

Pēteris Svilāns (1911–1993), skolotājs.

Emīlija Klīdzēja (dz. Svilāne, 1916), māksliniece, dzīvo ASV.

IKAUNIEKI – VARAKĻĀNU

Aloīzs Ikaunieks (1848–1929), aktīvs sabiedriskais darbinieks, Varakļānu katoļu draudzes ērgelnieks.

ĪDEŅA

Juris Spungianskis (1692–1733), Viļņas Karaliskās akadēmijas profesors, brīvo mākslu, filozofijas un teoloģijas doktors.

JAUNSAIMNIEKI (VARAKĻĀNU)

Jūlija Basankoviča (dz. Saleniece, 1922), skolotāja, izglītības iestāžu darbiniece.
Alma Sila (dz. Kokare, 1923), skolotāja.
Marta Leimane (dz. Kokare, 1925), skolotāja.
Janīna Goliņa (dz. Svilāne, 1925), skolotāja.
Pēteris Svilāns (1927), ceļu inženieris.
Roberts Kokars (1928), skolotājs.
Konstantīns Kristaps (1930–1982), žurnālists.
Aleksandrs Sprūdžs (1930), inženieris, Nopelniem bagātais racionalizators.
Antonija Zvīdra (dz. Sprūdža, 1932), bioloģe.
Genovefa Broka (1935), skolotāja, sabiedriskā darbiniece.
Olga Kuzņecova (dz. Saleniece, 1936), skolotāja.
Jānis Kokars (1936–1982), skolotājs.
Pēteris Salenieks (1939–1979), mežrūpnieks.
Zinaīda Grinberga (dz. Vaivode, 1942), skolotāja.

JURAŠINKAS

Vincents Zelmenis (dz. Poļaks, 1917–1991), Latvijas armijas virsnieks.

JŪSTI

Jānis Leimanis (1934–1994), ārsts.

KLUŠI

Staņislavs Svilāns (1930–1975), garīdznieks.
Jānis Dūda (1935), militārais darbinieks, padomju armijas ģenerālis.

KALUPE (KOLUPE, DAUGAVPILS RAJ)

Julijans Blusanovičs (1919), ķirurgs, ilggadējs Varakļānu slimnīcas galvenais ārsts.

KOZSALIEŠI (KOZSALĪŠI)

Bonifācijs Briška (1902–1994), agronoms, publicists, rakstnieks, miris ASV.
Anna Slaidiņa (dz. Saleniece, 1920–1978), ārste.
Jānis Salenieks (1930), žurnālists, redaktors.

KOZSOLA

Janīna Čačka (dz. Madžule, 1930), skolotāja.

KOKARI

Pēteris Smelters (1868–1949), garīdznieks, Latgales atmodas darbinieks, folklorists.
Francis Smelters (1882–?), skolotājs, Latgales atmodas darbinieks.
Vladislavs Strods (1905–1942), rakstnieks un publicists.
Paulīne Svilāne (dz. Veipa, 1904–1996), skolotāja, Varakļānu pagastvecākā J. Svilāna dzīvesbiedre, mirusi ASV.
Konstantīns Strods-Plencinīks (1908–1999), rakstnieks, pēc II pasaules kara dzīvoja ASV.
Marija Andžāne (1909–1988), dzejniece dzimusi Šķaunes pagastā (K. Stroda-Plencinika dzīvesbiedre).
Paulīne Strobe (dz. Leimane, 1908–1994), skolotāja.
Antoņina Briede (dz. Leimane, 1908–1996), ārste, mirusi Austrālijā.

Jānis Mozga-Leidumnieks (1909–1982), sabiedriska darbinieks, dzejnieks, miris Kanādā.

Veronika Timermane (dz. Kokare, 1912–1996), Kaucminde institūta absolvente.

Antoņina Strode (dz. 1912–1941), skolotāja, deportēta.

Malvīne Tilgale (dz. Leimane, 1913), Kaucminde institūta absolvente.

Jānis Veips (1913–1941), Latvijas armijas virsnieks.

Eugēnija Puzāka (dz. Staudža, 1914–1968), Kaucminde institūta absolvente.

Franciska Puzāka (dz. Staudža, 1918), provizore.

Staņislavs Mozga (1918–1983), garīdznieks, publicists, miris Kanādā.

Tekla Smeltere (1921), skolotāja.

Antons Smelters (1923), Rīgas dekanāta dekāns, redaktors, monsiņjors, Rīgas kūrījas kanclers, ekonoms, publicists. Literārais pseidonīms O. Okotnieks.

KRISCEĻI

Jevgēnijs Kozlovs (1897–1937), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

KŪRPINIEKI (KŪRPNĪKI, RIKAVAS PAG)

Pēteris Klīdzējs (1928), beidzis Varakļānu vidusskolu, LMA docents, Dr. med.

LAKTS

Tekla Garanča (dz. Zepa, 1924–1995), skolotāja.

Pēteris Kotāns (1927–1993), ārsts.

LAZDINIEKI

Jānis Svilāns (1889–1977), ilggadējais Varakļānu pagasta vecākais, miris ASV.

Zuzanna Svilāne (1896–1931), skolotāja.

Bronislava Broka (dz. Svilāne, 1900–1956), skolotāja.

Edmunds Svilāns (1901–1921), skolotājs.

Pēteris Garancis (1907–1975), pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, aizsargu vada komandieris, publicists.

Jānis Svilāns (1915–1947), skolotājs, nacionālais partizāns.

Jānis Svilāns (1916–1996), garīdznieks, publicists.

Anna Zaļupa (dz. Svilāne, 1918), māksliniece, dzīvo Austrālijā.

Pēteris Svilāns (1919–1951), skolotājs, Nacionālās pretošanās kustības dalībnieks.

Veronika Šmite (dz. Svilāne, 1920), skolotāja, sabiedriska darbiniece, dzīvo Austrālijā.

Staņislavs Svilāns (1921–2001), darbu vadītājs, miris Austrālijā.

Henriks Svilāns (1922–2001), inženieris konstruktors, miris Austrālijā

Pēteris Svilāns (1924), jurists, advokāts.

Marija Svilāne (1926), skolotāja.

Aleksandrs Svilāns (1927), ekonomists, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa Sudraba goda zīmi.

Jāzeps Svilāns (1927), filozofs, skolotājs, koledža direktors, dzīvo Kanādā.

Tekla-Viktorija Bentone (dz. Svilāne, 1928), mūziķe, vokāliste, dzīvo Austrālijā.

Anna Vilciņa (dz. Svilāne, 1931), skolotāja.

Bronislava Fridrihsone (dz. Svilāne, 1931), Konservatorijas absolvente, mūzikas pedagoģe.

Oļģerts Svilāns (1930), elektronikas inženieris un sabiedriskais darbinieks, Čikāgas katoļu draudzes vadītājs ASV, Varakļānu pagastvecākā J. Svilāna dēls.

LEIMANEIŠI

Silvestrs Skurulis (1906–1980), Latvijas armijas virsnieks, II pasaules kara veterāns, miris ASV.

LEIMANI

Veronika Eiduka (dz. Broka, 1923), skolotāja.

Monika Strode (dz. Karaša, 1926–1994), skolotāja.

Emīlija Leimane (1929), skolotāja.

LIELIE STRODI

Izidors Strods (1891–1928), skolotājs, skolu inspektors.

Pēteris Strods (1892–1960), bīskaps, filozofijas doktors, profesors, valodnieks, sabiedriskais darbinieks.

Vladislavs Strods-Sērmais (1899–1944), pašvaldību darbinieks, ilggadējais Varakļānu pilsētas valdes darbvedis.

Eduards Strauts (dz. Stafeckis, 1899–1972), Latvijas armijas virsnieks un II pasaules kara veterāns, miris Anglijā.

Jānis Strods (1900–1941), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, politiski represēts un notiesāts.

Broņislava Strode (1910), daudzu konkrētu vēsturisku faktu teicēja, novadpētniece.

Jānis Broks-Eisāgs (1921), publicists, novadpētnieks, sportists, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta goda zīmi.

Ksaverijs Stafeckis (1921–1999), Otrā pasaules kara veterāns, skolotājs.

Janīna Sprūdža (dz. Strode, 1924), bibliogrāfe, publiciste, dzīvo ASV.

Leontīne Anstrats (dz. Strode, 1927), tirdzniecības administratore, dzīvo ASV.

Eduards Strods (1927–1957), skolotājs, Nacionālās pretošanās kustības dalībnieks.

Konstance Tanne (dz. Strode, 1928), skolotāja.

Zinaīda Strode (1930), uzņēmumu administratore ASV.

Vitālijs Strods (1934), inženieris mehāniķis.

Vilis Strods (1934), inženieris mehāniķis.

Dainis Mjartāns (1965), radio žurnālists.

Andrejs Svilāns (1968), biologs, radio žurnālists (pseidonīms Andris Strods-Sērmais).

LIELIE TUČI (LELĪ TUČI)

Benedikts Tūčs (1895–1952), skolotājs.

Edmunds Juškevičs (1920–1996), garīdznieks, Dr. teol., miris Brazīlijā.

Broņislava Svilāne (dz. Pilpuka, 1925–1992), skolotāja.

Broņislavs Juškevičs (1925), filologs un mākslas vēsturnieks.

Jānis Goliņš (1931–1984), skolotājs.

Jānis Pilpuks (1934), skolotājs, novadpētnieks.

Arvīds Matusevičs (1939), elektrotehnikas inženieris, skolotājs.

Jāzeps Skarbinieks (1940), Līvānu mežniecības mežzinis.

Francis Matusevičs (1945), jurists.

LOZDAUNĪKI (NAGĻU PAG)

Benedikts Spridzāns (1931), beidzis Varakļānu vidusskolu, jurists, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta goda zīmi.

LUCĀNI

Jānis Strods (1931), ārsts.

ĻOVĀNI, ŠČUCKI

Vladislavs Romislovs (1897–1986), agronoms, sabiedriskais darbinieks.

Nikolajs Plāte (1915–1983), luterāņu mācītājs.

Leontīne Grudule (dz. Savicka, 1932), skolotāja.

ĻODĀNI

- Logins Šolgunovs (1889–1941), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, politiski represēts un nošauts.
Izidors Broks (1906–1965), garīdznieks.
Tekla Tuča (dz. Strode, 1926), daudzu konkrētu vēsturisku faktu zinātāja un teicēja.
Aleksandrs Strods (1929–1989), augstskolas pasniedzējs, vēstures zinātņu kandidāts.
Juliāns Čeveris (1935), skolotājs.
Jānis Leimans (1942), ārsts, Tuberkulozes un plaušu slimību Valsts centra direktors.
Nelliņa Janaus (dz. Broka, 1945), filoloģe, bijusī LR kultūras ministra vietniece, Rīgas Kosmētikas skolas direktore.

MADŽUĻI

- Francis Zeps (1899–2000), sabiedriska darbinieks, publicists, miris ASV.
Aleksandrs Garančs (1909–1969), dzejnieks.
Norberts Madžulis (1920–1980), skolotājs un izglītības darbinieks.
Mihailina Ornicāne (dz. Madžule, 1920–1978), skolotāja.
Malvīne Broka (dz. Ikaunieci, 1926), skolotāja.
Staņislavs Žihars (1926–2000), veterinārārsts.
Jāzeps Garančs (1927), skolotājs.
Marija Broka (dz. Melķe, 1929–1995), skolotāja.
Anastasija Kalniņa (dz. Ikaunieci, 1930–1978), skolotāja.
Francis Zeimuls (1933–1999), skolotājs.

MASAĻSKI

- Eduards Kozlovskis, seniors (1878–1942), grāmatizdevējs, sabiedriskais darbinieks.
Helēna Erss-Kozlovska (1895–1949), dziedātāja.

MATUĻI

- Leonards Savickis (1935–1967), skolotājs.
Pēteris Mozga (1936), jūrniecības speciālists.
Anna Strode (dz. Mozga, 1942), pašvaldību darbiniece, novadpētniece.
Janīna Melķe (dz. Mozga, 1942–1988), skolotāja.

MAURĀNI

- Anastasija Cakule (dz. Maurāne, 1904–1962), skolotāja.

MEŽASTRODI

- Pēteris Strods (1898–1998), ilgdzīvotājs, virsmežsargs.
Genovefa Daugerte (dz. Strode, 1921), skolotāja.
Artūrs Garančs (1928), Dr. med. vet., LLU docents.
Anna Dubinska (dz. Strode, 1935), ārste.
Konstantīns Mažatūčs, skolotājs 20.–30. gados.

MEŽATŪČI

- Konstantīns Mežatūčs, skolotājs 20.–30. gados.

MOLNĪKI

- Francis Locāns (1881–1961), pedagogs, Varakļānu I pamatskolas pārzinis.

Jezups Samiņš (1885–1941), militārais darbinieks.
Dominieks Sprūdžs (1901–1931), garīdznieks.
Valentīna Erele (1913–1991), skolotāja.
Vaclavs Erels (1915), garīdznieks.
Agnese Driķe (dz. Latkovska, 1926), skolotāja.
Aleksandrs Erels (1934), militārais darbinieks, atvaļināts pulkvedis.
Raimonds Sprūdžs (1934), skolotājs, sporta dzīves organizētājs.
Genovefa Tikuma (dz. Erele, 1937), zootehniķe.
Kornēlija Kanča (dz. Mālniece, 1940), pedagogijas zinātņu doktore.
Anastasija Svarinska (dz. Latkovska, 1954), LLU pasniedzēja.

MURMASTIENE (MURMASTĪNE)

Antons Salzemnieks (1894–1977), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, miris Kanādā.
Staņislavs Kančs (1895–1959), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.
Antons Zeps (1919–1991), kultūras darbinieks, fotomākslinieks.
Leontīne Strode (dz. Saleniece, 1920), skolotāja.
Jānis Pelšs (1927), pedagogs, novadpētnieks.
Konrāds Tiltiņš (1929), jurists.
Vilma Jakovļeva (dz. Savicka, 1932), skolotāja.
Valērija Solzemniece (dz. Kanča, 1932), skolotāja, novadpētniece, publiciste. Lāčplēša Kara ordeņa kavaliera S. Kanča meita.
Marta Bārbale (1933), dzejniece.
Antons Grudulis (1934), filozofijas zinātņu kandidāts.
Ēvalds Kančs (1934), inženieris hidromeliorators.
Aina Grīnvalde (dz. Zepa, 1934), kokapstrādes inženiere, Tautas daiļamata meistare.
Veneranda Mozga (dz. Drivineica, 1937), ārste.
Pēteris Kančs (1937), ārsts.
Ēvalds Ikaunieks (1938), datorzinātņu doktors, LU docents.
Jānis Grudulis (1940), skolotājs, dzejnieks.
Ilze Grudule (1944), arhitekte un mākslas maģistre.
Jānis Salenieks (1948), jurists, bijušais Latvijas tieslietu ministrs.
Valdis Kokars (1951), ķīmijas zinātņu doktors, profesors.
Gunārs Latkovskis (1957), policijas virsnieks.

NAGĻU PAGASTS (RĒZEKNES RAJ.)

Broņislavs Roznais (1931–1993), beidzis Varakļānu vidusskolu, skolotājs, Izglītības ministrijas darbinieks.
Tekla Saleniece (dz. Litauniece, 1934–?), beigusi Varakļānu vidusskolu, skolotāja.
Veneranda Pintāne (dz. Roznaja, 1936), beigusi Varakļānu vidusskolu, skolotāja.

OSUGOLS

Henriks Trūps (1908–1994), monsinjors, publicists, redaktors, profesors.
Pēteris Zeps, (1924), skolotājs, dzejnieks (pseud. Dainavs).

OŽINIEKI (OŽINĪKI)

Jadviga Strazdiņa (dz. Juste, 1923), medmāsa, apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta goda zīmi.
Matilde Juste (1924), māksliniece.

Helēna Juste (1927–2000), skolotāja.
Pēteris Justs (1932–1992), inženieris mehāniķis.

PASTARI

Jezups Dzērkaļš (1894–1990), tautsaimnieks, sabiedriskais darbinieks, miris ASV.
Antons Svilāns (1928), skolotājs.
Jūlija Bieziņa (dz. Dzērkalē, 1947), agronome.

PIĻPUKI

Mihaliņa Šidlovska (1901–1978), skolotāja.
Anna Šidlovska (1903–1976), skolotāja.
Kārlis Šidlovskis (1904–1954), jurists, miris Zviedrijā.
Jāzeps Latkovskis (1927), skolotājs, dzejnieks.

POČI (ALTUŽAS JEB VARAKĻĀNU)

Konstantīns Sārna (1895–1963), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.
Aleksandrs Pauniņš (1921), II pasaules kara veterāns, publicists.
Jūlijs Kārlis Počs (1927), publicists, sabiedriskais darbinieks, politologs, dzīvo Anglijā.
Jānis Počs (1950), veterinārārsts.
Pēteris Krūgaļauzs (1953), LR Augstākās Padomes LTF deputāts, vadošs Unibankas darbinieks.

POČI (MALTAS—AKMIŅU)

Jānis Počs (1905–1993), pedagogs un sabiedriskais darbinieks, Sakstagala pamatskolas pārzinis.
Konstantīns Počs (1912–1994), fizikas zinātni doktors, ASV raķešbūves speciālists, miris ASV.
Eižens Počs (1939), diplomāts, bijušais Latvijas ārlietu ministrs, LU docents.

PUDUĻI

Vladislavs Briucs (1909–1989), dzejnieks un viņa dēls Juris Briucs (1940), kalnu inženieris, latviešu biedrības «Komi Latvija» vadītājs.
Veronika Kalniņa (dz. Mālniece, 1934), zootehniķe.
Roberts Naglis (1937), veterinārārsts.

PUISĀNI

Francis Lucāns (1941), pārtikas tehnoloģijas inženieris, pedagogs, Smiltenes Lauksaimniecības tehnikuma direktors.
Elza Pudāne (dz. Lucāne, 1956), pārtikas tehnoloģijas inženiere, pedagoģe, Smiltenes Lauksaimniecības tehnikuma Mājturības un dietoloģijas nodaļas vadītāja.

PUNTIUŽI (PUNTYUŽI)

Jānis Broks (1919), kultūrvēsturnieks, literāts, publicists, novadpētnieks.
Malvīne Kriviša (dz. Seržāne, 1923), skolotāja.

PUŠČI

Ludvigs Ornicāns (1915–1961), publicists, jezuītu ordeņa tēvs, Dr. theol., miris Vācijā.
Pēteris Ornicāns (1921), skolotājs.
Veronika Selicka (dz. Ščucka, 1924), skolotāja.
Ādolfs Ščuckis (1929), žurnālists.
Leontīne Klauža (1931–1988), dzejniece.

ROKULI

Bronislavs Rokuls (1914–1970), Latvijas armijas virsnieks, II pasaules kara veterāns, miris Anglijā.
Anna Zepa (dz. Grudule, 1927–1992), skolotāja.

RUGĀJI (BALVU RAJ.)

Ēvalds Leons (1942), dzejnieks.

SAKSTAGALS (RĒZEKNES RAJ.)

Pēteris Ziemelis (1929–1982), skolotājs, Varakļānu vidusskolas direktors, novadpētnieks.

SALINIEKI (SALINĪKI)

Jānis Salinieks (1837–1919), dzīvojis Ožinīku ciemā, Varakļānu pagasta vecākais (*starsīna*)
19. gs. nogalē, Rēzeknes apgabaltiesas tiesnesis 20. gs. sākumā.
Eleonora Saliniece (1909–1977), dzejniece.

SĀRNAS

Luciāns Stafeckis (1895–1942), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

SEIMUŠKAS (SEIMAŅI)

Eduards Justs-Justovičs (1857–1927), aktīvs tautas darbinieks, Barkavas pagasta vecākais.
Sholastika Justoviča (1927), pedagoģe, bijusi Profesionālās izglītības komitejas priekšsēdētāja vietniece.
Jānis Pelšs (1931), žurnālists, redaktors.
Pēteris Josts (1934), Fizikultūras institūta absolvents, sporta darbinieks, sporta meistars.

SILINIEKI (SILINĪKI)

Aloizijs Broks (1898–1942), monsinjors, pedagogs, teoloģijas doktors.
Antons Broks (1929), literāts.

SĪĻUKALNS (SEIĻUKOLNS)

Vitolds Dūda (1930–2000), biologs, zinātnieks.
Francis Upenieks (1948–1971), dzejnieks.
Zenta Anspoka (dz. Trokša, 1952), pedagoģijas zinātņu doktore, Rīgas Pedagoģiskās
augstskolas docente.

SKAPSTOTI

Bronislava Čudare (dz. Eriņa, 1912), filoloģe, skolotāja.
Helēna Gajevska (dz. Eriņa, 1917), filoloģe.
Antons Kokars (1922), žurnālists, dzīvo Vācijā.
Pēteris Savickis (1925), mākslas zinātnieks, muzeju darbinieks, pedagogs.
Roberts Svirskis (1934), skolotājs.
Osvalds Svirskis (1943), elektroinženieris, "Lattelekom" vadošais darbinieks.
Silvija Skromule (dz. Kokare, 1944), bibliogrāfe, publiciste.
Zinaīda Senkāne (dz. Kokare, 1946), mežsaimniecības inženiere.

SMELTERI (ŪZGOLA)

Pēteris Strods (1893–1940), Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieks, vēlāk diplomāts Maskavā un Kauņā, apcietināts un pazudis bez vēsts.

Staņislavs Cakuls (1895–?), priekšzīmīgs lauksaimnieks, sabiedriska darbinieks, miris ASV.

Jezups Cakuls (1898–1942), skolotājs, dzejnieks.

SOLA

Francis Strods (1907–1999), pedagogs, Varakļānu vidusskolas direktors pēc II pasaules kara, publicists, novadpētnieks.

Aloizs Strods (1924), filozofijas zinātņu doktors, profesors, Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks.

SOLTĀ (SOLTŌ)

Otto Bērziņš (1892–1927), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

SONDORI

Marta Bite (dz. Broka, 1923), skolotāja.

Agnese Sondore (1929), skolotāja.

Pēteris Sondors (1935–1973), jurists.

Aina Piliņa (dz. Sprūgaine, 1941), agronome.

STIRNIENE (STĒRNĪNE)

Augusts Višņevskis (1828–1885), sabiedriskais darbinieks, Stirnienes pagasta vecākais.

Jānis Višņevskis (1861–1914), garīdznieks, aktīvs latviešu izglītības veicinātājs.

Jezups Grandāns (1868–1915), dzelzceļa inženieris, sabiedriskais darbinieks.

Pāvils Mucenieks (1891–1940), ārsts zinātnieks.

Boļeslavs Sloskāns (1893–1981), bīskaps, miris Beļģijā.

Ivans Veselovs (1894–1958), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

Ilja Purmalietis (1895–?), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

Anastasija Dūda (dz. Pušmucāne, 1908–2001), skolotāja, politiski represētā.

Bronislavs Kudiks (1911–1973), garīdznieks.

Antons Eiduks (1914–1986), garīdznieks.

Emīlija Spēlmane (dz. Kalniņa, 1912–2001), skolotāja, novadpētniece.

Bronislava Zdanovska (dz. Eiduka, 1922), skolotāja.

Leons Zalāns (1924–1945), dzejnieks.

Jānis Paeglis (1926), literāts.

Valentīna Bāliņa (dz. Ladusāne, 1927), skolotāja.

Veronika Latkovska (dz. Grigale, 1928), skolotāja.

Genovefa Dubrovskā (dz. Jokste, 1928), skolotāja.

Paulīne Zalāne-Vallena (1931), dzejniece, dzīvo ASV.

Eleonora Rimša (dz. Pekstiņa, 1932), skolotāja.

Gunārs Luka-Indāns (1933–1981), ekonomists un banku darbinieks.

Ēriks Ladusāns (1933), jurists.

Eleonora Zlēmete (1935), ārste.

Marija Borbale (dz. Luka-Indāne, 1936), ekonomiste.

Jānis Grēvelis (1936), Fizikultūras institūta absolvents, skolotājs un treneris.

Jānis Gruduls (1946), kordiriģents.
Juris Vēveris (1963), Varakļānu pilsētas domes priekšsēdētājs.

STRADENI (STRADENI)

Aloizs Piļpuks (1933), militārais darbinieks, atvaļināts padomju armijas pulkvedis.

STIUKAS (STYUKAS)

Eugēnija Bernāne (dz. Svalbe, 1926), skolotāja.
Pēteris Garančs (1932–1966), būvinženieris.
Valentīna Zepa (dz. Strode, 1932), kultūras darbiniece.
Juliāns Garančs (1936), sportists un sporta darbinieks.
Albīne Krustkalne (dz. Armuška, 1940), veterinārārste.
Valentīna Zariņa (dz. Armuška, 1942), skolotāja.
Andrejs Naglis (1943), sabiedriska darbinieks, LR 6. Saeimas deputāts.
Jānis Garančs (1948), kordiriģents.

ŠĶĒLES

Antons Justs (1895–?), pašvaldību darbinieks, dažādu sabiedrisko organizāciju vadītājs, publicists, miris ASV.
Jevģenijs Pelšs (1928), žurnālists.
Antons Justs (1931), bīskaps, Reliģijas zinātņu augstskolas rektors.

TEICEJNIEKI

Staņislavs Zeps (1908–1966), garīdznieks, garīgā semināra profesors.
Arvids Zeps (1940), sportists, maratonists.
Aloizs Zeps (1943), žurnālists, TV komentētājs.

TROKŠAS

Jānis Počs (1903–1942), pedagogs, Somersetas pamatskolas pārzinis un aizsargu rotas komandieris Daugavpilī, miris izsūtījumā.
Francis Počs (1904–1965), pedagogs, aizsargu vada komandieris, miris ASV.
Oļģerts Počs (1931), socioloģijas prof. Dr., (F. Poča dēls).
Eugēnijs Počs (1932), inģenierzinātņu prof., (F. Poča dēls).
Broņislava Stafecka (dz. Poča, 1908), skolotāja.
Eiģzens Locāns (1908–1999), jurists, sabiedriskais darbinieks, Latviešu katoļu biedrības Sidnejas nodaļas vadītājs, miris Austrālijā.
Antons Počs (1913), skolotājs un izģlitības darbinieks.
Donāts Počs (1919–1997), māģcīts tautsaimnieks.
Emilija Dreimane (dz. Poča, 1926), veterinārārste.
Vladislavs Locāns (1931), Fizkultūras institūta absolvents, skolotājs.
Viktors Briģška (1931), Fizkultūras institūta absolvents, skolotājs, sabiedriska darbinieks, sporta dzīves organizētājs.
Zinaida Kaģzoka (dz. Locāne, 1932), inģeniere mehāniģe.
Adolfina Apģine (dz. Broka, 1938–1991), skolotāja un muzeju darbiniece.
Marija Poča (1942), fizikas, matemāģikas un finansu speciāģliste.

TRŪPEŅI

Emīlija Čače (Strode, 1922), skolotāja.

TRŪPI

Genovefa Upeniece (dz. Stafecka, 1909–2002), dzejniece (psēd. Dzērksteņa).

VĒRSU ZEPI

Jānis Taukulis (1939), inženieris, Rīgas pilsētas gāzes saimniecības darbinieks.

Oskars Arklons (1959), sportists, maratonists.

VIĻĀNU PAGASTS

Anna Sauka (dz. Bondare, 1931), beigusi Varakļānu vidusskolu, skolotāja, trenere.

Genovefa Melne (dz. Zeimule, 1942), skolotāja, novadpētniece, publiciste.

VIDSOLA

Jānis Broks (1893–1961), Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

Marija Laš (dz. Garanča, 1931–1990), pedagoge, sporta darbiniece, Latviešu aktīviste Maskavā.

Antons Strods (1934), mežkopības inženieris, MRS direktors un pašvaldības vadītājs.

ZALTAKOLNS

Konrāds Sondors (1932), vēstures zinātņu kandidāts, docents, politologs.

ZVEJSOLA

Osvalds Zvejsalnieks (1944), mākslinieks, LR 7. Saeimas deputāts.

IEVĒROJAMĀKO VARAKĻĀNIEŠU BIOGRĀFIJAS

LITERĀTI

Valērija Solzemniece

JEZUPS CAKULS

(1898–1942)

J. Cakula vectēvs Pēteris nācis no Varakļānu pagasta Cakulu sādžas. Viens no Pētera četriem dēliem – Donāts (dz. 1865. gadā) ieprecas Ūzgolā pie Brigitas Justes. Arī viņu ģimenē piedzimst četri bērni: Staņislavs, Antons, Jezups un Antonija.

Jezups Cakuls

Cakulu dzimtā bijuši vīri ar gudrām galvām. Nākamais tautskolotājs un dzejnieks Jezups Cakuls beidz pagastskolu (1912), Rēzeknes pilsētas skolu (1917), skolotāju sagatavošanas kursu Rēzeknē (1918), strādā dažādās Latgales skolās: Vidsmuižas, Silajāņu, Rēzeknes pilsētas, Barkavas pagasta Sumeinieku, Kanču, pēc tam Silagala pamatskolā. Blakus skolotāja darbam raksta dzeju, aktīvi piedalās dzimtā pagasta sabiedriskajā dzīvē. »Latgolas Školā« u. c. preses izdevumos raksta par Latgales novada kultūras dzīvi un tautskolas problēmām. Publicējoties bieži lieto pseidonīmus *Ūzgalīšu Jezups*, *Ūzgalīts*. (Cik noprotams, vietvārds »Ūzgols« radies saistībā ar tuvējās Ūjas upītes nosaukumu.) Latgales kultūras mantojuma daļai J. Cakuls piepulcina trīs savus dzejoļu krājumus (autora izdevumi): »Sapņi un ilgas« (1926), »Zudušos pārles« (1933), »Trauslī zīdi« (1937).

Pēc pirmā dzejoļu krājuma iznākšanas autors sastopas ar samērā asu Latgales ievērojamāko literātu kritiku, tomēr dzejas rakstīšanu nepārtrauc, atzīstot, ka nealkst dzejnieka slavas, bet cer tā laika nabadzīgajā dzejā aizpildīt kaut niecīgu robu.

J. Cakulam dzeja palīdzēja pārvarēt vientulību, skumjas, smago ikdienu. Savas dzimtās Latgales drūmo likteni viņš izdzīvo kopā ar lasītāju krājuma »Trauslī zīdi« dzejoļi »Latgola«:

»... Kai bezgola gara un baismeiga nakts
Gōja godusimteni vēstures gaitā,
Malns bruninīks beja pi tevis uz vakts,
Un nadīnas gryutas tu cīti bez skaita.«

Dziļi un izjusti viņa dzejā izskan mīlestība uz dzimtā novada dabas skaistumu. Uzticību dzimtajai zemei līdz galam (un vēl tai saulē) dzejnieks apliecina dzejoļi »Dzymtō zeme«:

»... Kod zemes takas beidzis byušu,
Pat tod es tevi naaizmērsšu.
Kaut kopā soltā guldeits klyušu,—
Tevi, dzymtō zeme, mīļōšu.«

Tautskolotāja – dzejnieka Jezupa Cakula pēdējie dzīves gadi vadīti Silagalā, strādājot par pārzini pamatskolā. Bargā liktenstunda pienāk ārstu kļūdas dēļ – 1942. gadā. Atdusas vieta ir Trizelnieku kapsētā.

Ādolfs Borbals

BONIFĀCIJS BRIŠKA (1902–1994)

Bonifācijs Briška dzimis 1902. gada 30. oktobrī Varakļānu pagasta Kozsaliešu sādžā. Audzis kā piektais bērns sešu bērnu ģimenē. Pirmās zinības smēlies mājās no mātes lūgšanu grāmatas, bet pēc tam mācījies līdz pat sirmam vecumam. Šo B. Briškas zinību alcēja garu apliecina viņa dzīvesstāsts.

Mācījies vispirms Varakļānos, pēc tam Pēterpilī, Rēzeknē, Rīgā un Jelgavā. Beidzis skolotāju sagatavošanas kursus un no 1923. gada strādājis par Bērzgales pamatskolas pārzini. 1928. gadā pārcēlies uz dzīvi Rīgā, kur ilgus gadus strādājis Zemkopības ministrijā par Latgales lauksaimniecības lietu pārzini un par vecāko sevišķu uzdevumu ierēdni. (Kā vēstīts laikrakstā »Latgolas Vārds« 1938. gadā sakarā ar B. Briškas desmit darba gadiem ministrijā, – viņš vienmēr esot laipns, izpalīdzīgs un pretimnākošs. Šīs savas labās īpašības un lielu darba pienākuma apziņu B. Briška saglabājis visu garo mūžu.)

Kad pēc kara B. Briška ar ģimeni nokļuvis Vācijā, bet no 1950. gada dzīvojis Ņujorkas pavalstī ASV, ir nācies strādāt dažādus darbus: bijis laukstrādnieks, dženitors (»netirā darba« darītājs) slimnīcā, būvstrādnieks, 14 gadus nostrādājis par elektriķi uz dzelzceļa dīzeļlokomotīvēm. 1965. gadā sācis strādāt par slāvu valodu literatūras bibliotekāru Ņujorkas universitātes bibliotēkā un tikai 71 gada vecumā aizgājis pensijā, godināts par ilggadīgu priekšzīmīgu darbu.

Vēl strādādams Rīgā, B. Briška sācis studēt. Vispirms medicīnu Latvijas Universitātē, bet 1942. gadā ieguvis agronoma diplomu Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā. Savukārt dzīvodams ASV, vispirms rūpējies par savu triju dēlu skološanu. Kad tie visi viens pēc otra pabeiguši augstskolas, tēvs jau 60 gadu vecumā sācis jaunas studijas. Tām izmantodams vakarus, brīvdienas un atvaļinājumus, pēc 3 gadiem viņš ieguvis maģistra grādu bibliotēku zinībās un līdz ar to senilgotās tiesības strādāt bibliotēkā, kur pieejami visdažādākie izziņas avoti.

Bonifāciju Brišku jau no agras jaunības urdījis pētnieka gars, rakstītāja nemiers, kā arī līdzdarbošanās sabiedriski politiskajā dzīvē. Latvijā viņš darbojies Latgales Kristīgo zemnieku un katoļu partijā, Vācijas posmā vadījis latviešu katoļu organizāciju savienību, Amerikā bijis viens no iniciatoriem Latgaļu pētniecības institūta izveidei un tā darbībai. Un vienmēr rakstījis.

Latvijas laikā žurnālā »Zidūnis« un laikrakstā »Latgolas Vārds« bieži bija lasāmi B. Briškas atjautīgie feļtoni (ar pseidonīmu – *Striču Josels*). Savukārt žurnālā »Latgolas Zemkūpis« bija lasāmi viņa nopietnie apcerējumi par sabiedriska un lauksaimnieciska rakstura jautājumiem.

Trimdas gados B. Briška visu laiku aktīvi līdzdarbojies laikrakstā »Latgolas Bolss« un žurnālā »Dzeive«. Virkne viņa pētījumu par latgaļu pagātni publicēta rakstu krājumā »Acta Latgalica«. Pamatojoties uz personisko pieredzi un atmiņām par politisko dzīvi Latvijā 20.–40. gados, viņš sarakstījis grāmatu »Latgaļi politiskajās patmalēs« (izdota 1957. gadā), pēc tam – plašu kultūrvēsturisku apcerējumu »Latgola – muna Tāvzeme« (izdota 1984. gadā). Neaizmirdams savas

Bonifācijs Briška

humorista dotības, par Amerikas latviešu sadzīvi uzrakstītos humoristiskos stāstus apkopojis krājumā »Humoreskas« (izdots 1965. gadā).

Strādādams bibliotēkā, B. Briška aktīvi sekojis līdzi dažādām publikācijām par vēsturi, arheoloģiju, socioloģiju, literatūru u. c. Viņš pētījis Vladislava Loča veikumu periodikas un grāmatu izdošanā un uzņēmis mikrofilmā visu šo darbību (laikposmā no 1946. gada līdz 1966. gadam). Lielu ieguldījumu devis latgaliešu enciklopēdijas veidošanā. Vienmēr un visur B. Briškas publikācijas un pētnieciskais darbs bijis veltīts latgaļu gara kopšanai un veidošanai.

Bonifācijs Briška miris un apglabāts ASV 1994. gada oktobrī.

Leonards Latkovskis (jun)*

LEONARDS LATKOVSKIS
(1905–1991)

1991. gadā, profesoram Leonardam Latkovskim (sen.) aizejot Dieva mierā, kādā no avižu publikācijām viņš tika nosaukts par latgaļu patriarhu. Tik tiešām, grūti atrast latgaliešu sabiedrībā tādu personību, kurā enciklopēdiskas zināšanas būtu apvienotas ar tik stipru garu, Dieva un darba mīlestību, ko papildina lepnums par savu tautu un valodu.

Būdams skolotājs un pašvaldību darbinieks, rakstnieks un publicists, rosīgs trimdas katoļu un latgaļu sabiedriskais darbinieks, zinātnieku saimē starptautiski atzīta autoritāte, Leonards Latkovskis visas savas dzīves laikā vispirms palika latgalietis, nelokāms latgaliešu izloknes un kultūras aizstāvis, nepazina kompromisu, uzsverot un atgādinot, ka latgalieši ir seno, jau Livonijas Indriķa hronikā aprakstīto latgaļu (latviešu) mantinieki, kuriem ir tiesības būt lepnēm par savu novadu, tautu un kultūru.

Liels ir profesora Leonarda Latkovska devums latgaliešu kultūras vērtību saglabāšanā gan pašā Latgalē, gan arī trimdas katoļu sabiedrībā.

Leonards Latkovskis ir dzimis 1905. gada 14. septembrī kā sestais bērns Pētera un Bārbalas 9 bērnu saimē Varakļānu pagasta Bokānos. Būdams apveltīts ar izcilām spējām valodu apgūšanā, viņš jau piecu gadu vecumā runāja ne tikai latviešu, bet arī krievu un poļu valodā.

Latkovsku ģimene neizcēlās ar pārticību. Kā vēlāk rakstīja pats L. Latkovskis, viņš kādu laiku nevarēja apmeklēt pamatskolu tikai tāpēc vien, ka nebija vajadzīgā apģērba un apavu. 10 gadu vecumā L. Latkovskis sāk iet Varakļānu pamatskolā un pēc tam Varakļānu ģimnāzijā, kur viņam pavērās lielas iespējas svešvalodu apgūšanā.

1926. gadā ar visas Latkovsku ģimenes, bet it īpaši brāļa Antona un māsas Teklas palīdzību, Leonards iestājās Latvijas Universitātē, kur astoņus gadus studēja Klasiskās filoloģijas nodaļā. Viņš bija viens no spējīgākajiem studentiem un tāpēc vairākkārt saņēma pasniedzēju atzinību.

Liels prof. L. Latkovska devums ir filoloģijā. Nesamierināšanas ar sasniegto un vēlme mācīties pavādīja profesoru visu mūžu. Viena no viņa dzīves atziņām: »Iepazīt valodu nozīmē iepazīt cilvēku dvēseli.« Pats profesors brīvi pārvaldīja 13 valodas un varēja lasīt vēl astoņās citās valodās.

Studijas Latvijas Universitātē ir laiks, kad aizsākās ne tikai viņa kā valodnieka, bet arī publicista, komentētāja un pat dzejnieka karjera. 1926. gadā parādījās L. Latkovska pirmās publikācijas, bet mūža beigās to skaits sniedzās vairākos tūkstošos.

1928. gadā aizsākās skolotāja darba gadi. Paralēli studijām L. Latkovskis Pļaviņu ģimnāzijā mācīja vēsturi un valodas. 1933. gadā viņš pārgāja strādāt uz Aglonas klasisko vīriešu ģimnāziju. Aglona tobrīd jau bija izveidojusies par nozīmīgu Latvijas katoļu un Latgales Kultūras centru, kur

* No angļu valodas tulkojusi Ieva Mozga

satikās latgaliešu un katoļu sabiedrības tā laika gaišākie prāti, bet ģimnāzijas solos jau sēdēja nākamie Latgales un katoļu baznīcas redzamākie darbinieki.

Lai nopelnītu naudu studijām, L. Latkovskis 1927. gada ziemā sāka pasniegt privātstundas citiem studentiem, bet vasarās palīdzēja tēvam (Bokānos) un gāja arī ganos. Ganu gaitas nākošais profesors izmantoja, lai atkārtotu svešvalodas. Savās atmiņās viņš piemin kādu gadījumu, kad ļoti pārbaidījis divas garāmgājējas, kuras nobijušās no gana, kurš skaļi pats pie sevis runājis nesaprotamā valodā.

L. Latkovskis daudz pūļu veltīja arī Latgales dialektu pētniecībai. 1931. gadā Filologu biedrības rakstu 11. sējumā (100.–123. lpp.) publicēti viņa pētījumi par Varakļānu novada izloksnes īpatnībām. 1935. gadā viņš ar izcilību aizstāv savu zinātnisko pētījumu un saņem Filoloģijas maģistra grādu, un turpina gatavoties zinātņu doktora grāda iegūšanai. Viņam pietrūka tikai dažu akadēmisko kredītu maģistra grāda iegūšanai vēsturē, baltu un slāvu valodās, kad viņa nākotnes plāniem svitru pārvilkā II Pasaules karš.

Tāpat kā visiem latviešiem, arī Latkovsku ģimenei II pasaules karš ir smagu pārbaudījumu laiks, kaut gan ļoti nozīmīgi L. Latkovska privātajā dzīvē bija pēdējie pirmskara gadi, – 1935. gada 20. jūlijā viņš Aglonā salaulājās ar Albīnu Putāni. No 9 bērniem, kuri piedzima viņu laulībā, 4 piedzima Latvijā.

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gada rudenī tiek slēgta Aglonas ģimnāzija. Latvijā *trako* sarkanais terors. Banku nacionalizācijas dēļ Latkovsku ģimene zaudē visus ietaupījumus. Sākās deportācijas. Tikai laimīgas sagadīšanās dēļ L. Latkovskim izdodas izglābties no deportācijām, kuras naktī no 13. uz 14. jūniju piemeklēja 15 tūkstošus latviešu.

Sarkano teroru apturēja vācu iebrukums, – iestājās saspringts atelpas laiks. L. Latkovskis strādāja par pasniedzēju Latvijas Universitātē, vēlāk bijis Kārsavas ģimnāzijas direktors, pilsētas galva un, izmantojot visas kara laika iespējas, aktīvi piedalījās arī Latgales sabiedriskajā dzīvē.

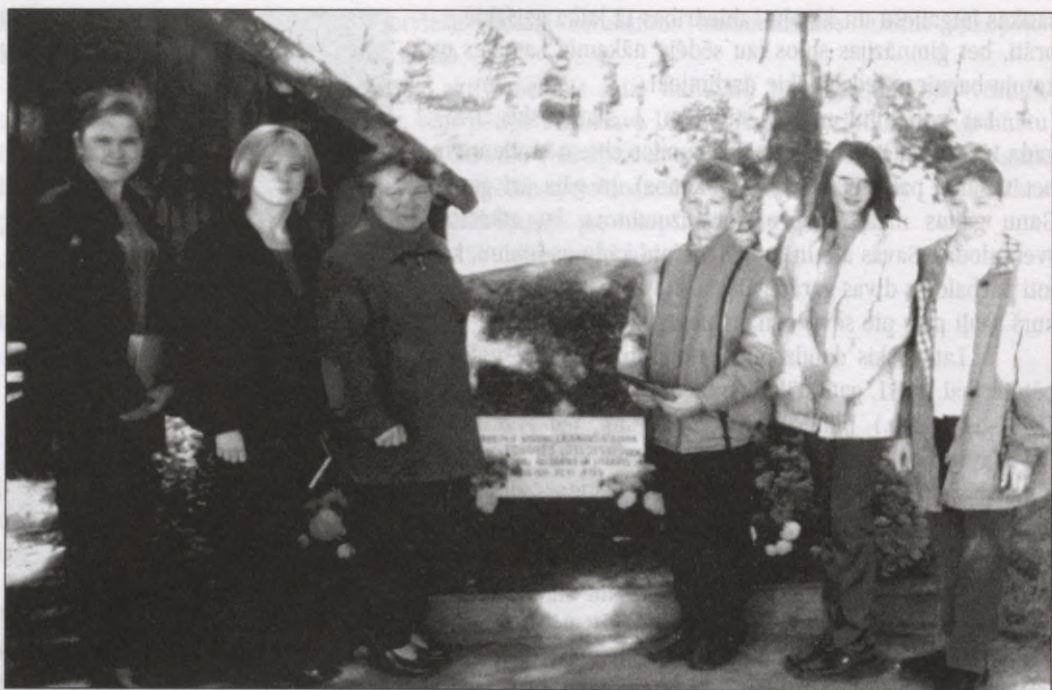
1944. gada pavasarī Sarkanā armija tuvojās Latvijas teritorijai. Jau aprīlī krievu aviācija bombardēja Kārsavu un Rēzekni. Neilgi pirms krievu ienākšanas Latvijā, Latkovsku ģimene samierinājās ar domu, ka būs jāpamet dzimtene. Leonards, Albīne, viņu četri bērni un Leonarda brālis Antons devās uz Baltijas jūras pusi, brīžiem tikai ar dažu dienu starpību viņiem uz pēdām mina krievu karaspēks. Vēlāk, to atceroties, Albīne teica: »Mēs bēgām ar bērnu vienā rokā, bet ceļa somu otrā rokā.« Steigā bija jāatstāj viss: māja, manta, radi un draugi. Ienākot krieviem, Kārsavā palika un sadega Leonarda Latkovska bibliotēka un manuskripti. Ar lielām grūtībām sasniedzot Rīgu un pēc tam turpinot ceļu uz Kurzemi, tikai 1944. novembrī ar kuģi »Bukareste« viņi atstāja Latviju un devās uz Vāciju.

Par pagaidu patvēruma vietu līdz pat nacistiskās Vācijas sakāvei Latkovsku ģimenei bija kāda saimniecība Bavārijā. Pēc ASV karaspēka ienākšanas, Latkovsku ģimeni pārvieto uz bēgļu nometni (DP) Neiotingā, kur L. Latkovskis ir gan latviešu bēgļu nometnes priekšnieks, gan Neiotingas latviešu ģimnāzijas direktors un reizē arī tulkus un sakaru uzturētājs ar ASV militāro pārvaldi.

Pēc diviem gadiem Latkovski pārcēlās uz DP nometni Ingolštātē. Bēgļu nometnēs L. Latkovskis aktīvi darbojās kā pedagogs un mācību līdzekļu gatavotājs, sarakstot vairākas mācību grāmatas un aktīvi veicinot latviešu savstarpējo sazināšanos un kultūras darba atjaunošanu. Tiek drukātas latgaļu avīzes, žurnāli un grāmatas.

Leonards Latkovskis

Varakļānu vidusskolas skolēni un skolotāja Aina Jaunzeme pie L. Latkovska piemiņas akmens viņa dzimtajās mājās Bokānos

Laika gaitā Latkovsku ģimenei, tāpat kā visiem bēgļiem no Latvijas, nākas samierināties ar atziņu, ka DP nometne nav vis īslaicīgs patvērums pirms atgriešanās atpakaļ dzimtenē, bet gan pagaidu pietātnē tālākam ceļam svešumā. Aizvien vairāk gaist sapnis par brīvu Latviju. Tie, kuri riskēja un atgriezās Latvijā, ar smagu nožēlu un lielā neziņā ceļoja aizvien tālāk uz austrumiem – uz Staļina koncentrācijas nometnēm, tāds liktenis piemeklēja arī Latvijā palikušo Leonarda māsu Helēnu un Albīnes vecākus, kurus uz Sibīriju aizveda 70 gadu vecumā.

1950. gadā Leonards Latkovskis savu ģimeni – sievu un sešus bērnus (divi no tiem ir piedzimuši jau Vācijā) – piesaka izceļošanai uz ASV. Tā paša gada decembrī viņi iebrauca Amerikā, un Kentuki pavalstī L. Latkovskis sāk strādāt Bellarminas koledžas bibliotēkā. Šeit ātri novērtē L. Latkovska enciklopēdiskās zināšanas, viņa spējas, un drīz vien jau viņu dēvē par »profesoru«, kurš kļūst par koledžas svešvalodu nodaļas galveno *balstu* un 25 gadus tur māca klasiskās un mūsdienās vadošas valodas, paralēli strādādams par pasniedzēju arī Luisvilas universitātē. Plašo zināšanu un lielās pieredzes dēļ (tai skaitā krievu okupācijas laikā) L. Latkovskis bieži vien tiek uzaicināts uzstāties ar lekcijām radio un televīzijas raidījumos un sniedz intervijas laikrakstiem. Viņš aktīvi darbojas izglītības darbinieku asociācijās, būdams gan lektors, gan arī ieņemdams vadošos amatus.

Amerikā Latkovsku ģimenē piedzima vēl trīs bērni, un visi skolā mācījās ne tikai angļu, bet arī latviešu valodu. Ģimenes lokā Latkovski runāja tikai latgaliski.

Pats profesors daudz laika veltījis valodniecībai. Latviešu izdevumos visā pasaulē parādās neskaitāmi raksti par valodām, folkloru, politiku un reliģiju. Daudzus rakstus viņš publicē latgaliešu izloksnē. Aktīvi piedalās publiskos sarīkojumos un nodibina Kentuki latviešu klubu, ilgus gadus ir tā prezidents. Viņš ir Amerikas Latviešu katoļu asociācijas dalībnieks un Latgales Pētniecības institūta dibinātājs un prezidents. Latgales Pētniecības institūts kļūst par organizāciju un vadošo spēku, kas trimdā latgaliešus satur kopā un veicina latgaļu zinātnisko darbu laikā, kad okupētajā Latvijā latgaliešu kultūra tiek apspiesta.

Starp L. Latkovska nozīmīgākajiem darbiem ir minami: monogrāfija »Direktors Dr. A. Broks« (1954), »Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas« (1–2, 1968–1971) un »Dzymtās zemes ļaudis« (1–2, 1966–1983), kur ir daudz svarīgu liecību par Varakļānu novada vēsturi, kultūru un tradīcijām.

Pēc aiziešanas pensijā L. Latkovskis saņēma Goda doktora nosaukumu. Strādādams uz nepilnu slodzi Indianas Universitātē, viņš palīdz tulkošanas darbos Sarkanajam Krustam un dažādām citām sabiedriskajām organizācijām un privātām personām. Būdams pensijā, viņš varēja vairāk laika veltīt arī savam vaļaspriekam – maizes cepšanai (maize, cepta pēc tēvutēvu receptēm, viņam bija svēta lieta).

Juzdams pienākumu un likteņa sūtību gādāt par savas tēvu valodas izdzīvošanu pa visu pasauli izkaisīto latviešu starpā, L. Latkovskis 1978. gadā uzsāka Vispasaules neklātienē kursu latgaliešu izloksnē. Šī ierosme rod aktīvus piekritējus ASV, Kanādā, Anglijā, Vācijā, Zviedrijā un Austrālijā. Tas bija apmācības kurss latgaliešu izloksnē, Latgales vēsturē, kultūrā, filozofijā, reliģijā, folklorā, filoloģijā un etimoloģijā. Kad pabeidza vienu tēmu, studenti pa pastu nosūtīja savus darbus novērtēšanai L. Latkovskim un tādā pašā ceļā saņēma arī nākošo lekciju. Līdz L. Latkovska aiziešanai mūža mierā lekciju kurss sasniedza 27 sējumus (kopā ap 1300 lpp.). Studentiem bija jāmaksā tikai pasta izdevumi, par savu darbu profesors maksu neņēma, jo to uzskatīja ne tikai par pienākumu, bet arī par savu sūtību.

Atsevišķs temats ir profesora Leonarda Latkovska reliģiskie uzskati un to veidošanās. Kā daudziem latgaliešiem, arī nākamajam profesoram pirmā ābece bija latgaliešu katoļu lūgšanu grāmata, kuru viņa māte izmantoja, mācot bērnus gan lasīt, gan arī mīlēt Dieva vārdus. Reliģija, ticība, katolisko uzskatu dominante uz mūžu palika Leonarda Latkovska dzīves neatņemama sastāvdaļa. Viņš bija reliģiozs zinātnieks ar vispusīgām zināšanām par jūdu-kristiešu rakstiem. Svētos rakstus viņš ne tikai lasīja seno grieķu un ebreju valodā, bet bieži vien to fragmentus citēja arī no galvas. Profesors ļoti labi zināja kristīgās Baznīcas vēsturi, jo to sekmēja viņa vispusīgās mācības Aglonā, kur pirms kara darbojās garīgais seminārs. Tajā viņš iepazinās ar Nikodemu Rancānu, Aloizu Broku (Aglonas ģimnāzijas direktoru), bīskapu Boļeslavu Sloškānu, Kazimiru Duļbinski, Pēteri Strodu, Jāzepu Rancānu un citiem katoļu priesteriem.

Profesors ļoti ticēja, ka tikai ar īpašu Dieva gādību viņam un viņa ģimenei ir izdevies pārdzīvot daudzās kara briesmas un bīstamās bēgļu gaitas. Dziļā reliģiozitāte bija dabiska un izpaudās visās viņa gaitās. Profesors Leonards Latkovskis rakstīja: »Mūsu principi ir mūsu pazīšanās zīme, ar kuru mēs vienmēr un visur saglabājam savu identitāti kā katoļi.«

Leonards Latkovskis (sen.)

TĀVA SĀTA

Ir tikai viņa vīta,	Tur myrušūs un dzeivūs
Kas viņoj paaudzes:	Sīn kūpā senču gors.
Tūs, kas dzeivē cīte	Tur drūsmeigūs un breivūs
Un kas dus kapenēs.	Viņoj dzeives spors.
Tei vīta – tāva sāta,	Zam kuplas līpas klusi
Kur šyupuļs kotram kōrts,	Dus mīrā tāva sāta.
Kur rudzu dryva sāta	Tur dryva saplaukuse
Un saimes syltais pōrts.	Brist saules apspeidāta.

VLADISLAVS STRODS

(1905–1942)

Vladislavs Strods dzimis 1905. gada 25. decembrī Varakļānu pagasta Kokaru sādžā. No 1922. gada līdz 1928. gadam mācījies Varakļānu ģimnāzijā un tūlīt pēc ģimnāzijas beigšanas apmeklējis skolotāju sagatavošanas kursus, bet jau 1928. gada rudenī uzsācis Latvijas Universitātē vēstures studijas un, vienlaikus strādādams Hipotēku bankā par ierēdni, tās ar pārtraukumiem turpinājis līdz 1940. gadam. Studiju laikā V. Strods aktīvi darbojies Latgales studentu biedrībā *Montania* un kādu laiku bijis tās seniors.

Vladislavs Strods

Savu pirmo dzejoļi V. Strods ieraudzījis iespiestu 1925. gadā »Zīdūnī«, bet vispār cītīgāk literāram darbam sācis nodoties, sākot ar 1926. gadu, kad tiek rakstīti dzejoļi un apcerējumi. Žurnāla »Zīdūnis« pirmajā literārajā konkursā V. Strods par saviem dzejoļiem iegūst trešo godalgu. Pēc tam viņš saistās ar laikrakstu »Jaunā Straume« un ilgāku laiku strādā tā redakcijā, iesniedz savus darbus arī žurnālam »Jaunais Vārds« un kopā ar S. Seili domā par sava žurnāla »Vilnis« izveidošanu, kas līdzekļu trūkuma dēļ tomēr neiznāk. Raksta arī akadēmiskajam žurnālam »Students« un J. Soma un S. Seiļa izveidotajai »Straumei«.

Ar laiku V. Strods, tāpat kā A. Sprūdžs, no dzejas atsakās un pievēršas stāstu rakstniecībai un šinī žanrā ir guvis panākumus, tāpēc arī A. Sprūdžs viņam kā stāstniekam ir devis vietu antoloģijā »Latgale stāsta«. A. Sprūdžs šīs antoloģijas ievada vārdos saka, ka V. Stroda »stāstos dominē notikumu risinājums, tuvas viņam psiholoģiskās tēmas, kuru pamatā pasaules nemainīgais spēks – mīlestība«.

Vērtīgi ir Vladislava Stroda apcerējumi par Latvijas un tieši par Latgales vēstures jautājumiem. Tāpat nozīmīgas ir viņa domas par citu Latgales literātu devumu, kas izteiktas recenzijās un kritiskos rakstos.

Žurnāls »Latgolas Škola« 1938. gada sākumā saviem lasītājiem vēstī, ka V. Strods ir sācis gatavot plašāku darbu par Latgales vēsturi un tagadni un šinī sakarībā vērsies pie ievērojamākajiem Latgales kultūras darbiniekiem ar atbilstošu aicinājumu.

Savukārt laikraksta »Jaunais Vārds« pielikumā literatūrai un mākslai 1939. gada pavasarī ir ziņa, ka V. Strods »vāc un kārtō apcerējumus rakstu krājumam »Latgale«, ko cer izdot uz Latgales atbrīvošanas 20 gadu atceres svētkiem«. Lasītājiem tomēr plašo rakstu krājumu nav bijis lemts sagaidīt.

Otrā pasaules kara laikā V. Strods cīnās padomju pusē un 1942. gadā krīt pie Staraja Rusas.

Vladislavs Strods

VIĻŅI

Kā lauvas saniknoti ātri veļas
Uz krastu trokšņodami viļņi:
To putām vaiņagotās galvas augsti ceļas,
Tie liekas vareni un spēka pilni.

Bez apstājas pret klintīm traucas,
Šķīst, lai no jauna sāktu savu gaitu,
Viens gar otru beržas, jaucas,
Nav kas noteic viņu skaitu.

Tiem nav miera nakti, dienu,
Vētras varā ceļas, krit,
Bet arī viņi vēlas vienu –
Kaut miers tiem nāktu rīt...

Alberts Spoģis

KONSTANTĪNS STRODS

(1908–1999)

»Latgales dvēseles paudējs«, (kā viņu savā laikā nosaucis rakstnieks prāvests Norberts Trepša (Neikšanīts), Konstantīns Strods (pseud. Plencinīks) dzimis 1908. gada 9. martā Varakļānu pagasta Kokaru ciemā zemnieku ģimenē. Jau pamatskolā viņu saistīja dzeja. Dzejolis »Puķu dārziņā« 1922. gadā tika publicēts »Jaunības Tekās«. Tika izvēlēts interesants pseudonims – *Plencinīks*, kas saistījās ar vectēvu, kurš lidis līdumus un iekopis zemi, tāpat bijis līdumnieks (tas izteica arī jaunekļa centienus).

1928. gadā viņš beidza Varakļānu klasisko ģimnāziju, uzsāka ierēdņa gaitas Rīgā, tad pārgāja uz Rēzekni un sāka cītīgi darboties rakstniecībā, no šī gada sākot regulāri publicēties »Zidūnī«. Tur publicēts arī viņa pirmais stāsts. 1931. gadā darbojās »Jaunajā Straumē«, tad arī iznāca pirmais dzejoļu krājums »Sevī«.

Šis laiks jauneklīm bija ļoti produktīvs: tapuši dzejoļi, stāsti, pasakas, humoreskas, kas publicētas visos latgaliskajos izdevumos. 1934. gadā iznāca otrs dzejoļu krājums »Sirds«. No šī krājuma J. Norvilis diviem dzejoliem – »Tev, Latgale« un »Dziesmu kalnā« – komponējis mūziku, tie ir vairākkārt godalgoti un bieži dziedāti dziesmu svētkos. Pēdējais kļuva sevišķi iemīļots tautā.

Konstantīns strādāja arī laikrakstu redakcijās, bet no 1934. gada bija latgaļu bezpartejiskās inteliģences laikraksta »Zemes Bolss« galvenais redaktors.

Pēc apprecēšanās ar latgaļu dzejniecei Mariju Andžāni 1933. gadā Konstantīns vairs nedzejo, bet raksta prozā. Bija Varakļānu bibliotēkas pārzinis, darbojās valdības atbalstītajā laikrakstā »Daugavas Vēstnesis«. Pirmais stāstu krājums »Sādžu ļaudis« iznāca 1936. gadā, pēc tam komēdija »Divi zači« (1937) un otrs stāstu krājums »Atmūda« (1943), kā arī romāna »Laipa« pirmā daļa.

Vācu okupācijas laikā K. Strods darbojās »Rēzeknes Ziņu« redakcijā, kur publicēja viņa romānu »Velni«. Par šo darbu viņš vēlāk dabūja smagi ciest. 1944. gada jūlijā K. Strods kopā ar dzīvesbiedri un bērniem devās bēgļu gaitās: vispirms uz Rīgu, tad tālāk uz Vāciju, kur atrada darbu lidmašīnu rūpnīcā. Tur viņu apcietināja vācu *gestapo*, taču drīz atbrīvoja.

Pēc kara viņš kādu laiku dzīvoja Oberkaselē pie Bonnas, kaut trūkumā, bet izdeva rakstu krājuma »Ceļinieks« vienu eksemplāru, kas trimdnieku vidū viņam sagādāja lielu atzinību un ceļoja no rokas rokā. Tad ģimeni pārcēla uz Augsdorfā nomietni. Vācijā valdīja nedrošība un trūkums, *letīņu* vairākums traucās pāri jūrām...

Arī Konstantīns ar ģimeni izceļoja uz ASV, kur smagā darbā dzelzs rūpnīcā Elmiras pilsētā, nostrādāja 19 gadus un ieguva savu zemes stūrīti un mājiņu nelielā pilsētiņā Horshedā, netālu no Elmiras. Dēli bija izskoloti, varēja mierīgi nodoties rakstniecībai un iemīļotajām filatēlijas nodarbēm.

Trimdā Konstantīns Strods uzrakstīja galvenos prozas darbus. 1958. gadā iznāca stāstu grāmata »Es, mazais cilvēks«. Katrs stāsts te ir kā senas filmas izgriezums no Latgales dzīves šī gadsimta pirmajos divos gadu desmitos. Šai mākā Strods ir rada rakstniekam J. Jaunsudrabiņam.

Krājuma »Kungs« (1974) astoņpadsmit stāstos Strods attēlo savas sētas un kaimiņu sadzīvi bērniības atmiņu skatījumā. Jau pirmais stāsts »Daleiņonūs« rāda kultūrvēsturisku notikumu, kad sādžas pāriet viensētās. Stāstā »Myusu sāta« smalkjūtīgi un reāli tēlota latgaļu zemnieka saimes

Konstantīns Strods

dzīve. Krājuma nosaukums »Kungs« liecina par katra apzinīga cilvēka personības izpausmi, kad katrs esam savas dzīves kungs. Tikpat interesants ir arī stāstu krājums »Nedrikstu raudāt, nedrikstu smiet«, kas iznāca 1976. gadā. Pēdējos gados rakstītie stāsti vēl gaida izdevēju.

Darbu »Tas sākās Varakļānos« autors nosaucis par atmiņu un izdomu romānu. Pārsteidz tas, ka Konstantīns Strods bija kļuvis par romānu rakstnieku. Bijām paroduši no viņa sagaidīt stāstus. Lasot aizraujas elpa, jo tik spilgtas ir tautas vēstures ainas. Tas ir savdabīgs un īsts vēsturisks romāns jaunā kalumā.

Konstantīna Stroda darbos skatām neviltotu Latgales seju. Tagadējā Latgale ir citāda – izmainījusies līdz nepazīšanai.

K. Stroda literārie darbi trimdā vairākkārt godalgoti, tie pamazām iegulst latviešu literatūras klasikā ar savu tematiku un stila vienreizību.

K. Stroda dzīvesbiedre Marija Strode-Andžāne jau kopš 1988. gada decembra dienām atdusas trimdas kapu nosūrītī.

1999. gada 25. jūnijā apstājās vecākā trimdas latgaļu rakstnieka un Latgales dvēseles paudēja K. Stroda sirds, un arī viņa pišļi guldīti svešumā blakus dzīvesbiedrei.

Konstantīns Strods (Plencinīks)

DZIESMU KALNĀ

Notrīc kalni, meži,	Aizšalc kalniem pāri
Ezers klausās rāms.	Dziesmu skaļais bars
Kas te kāpa kalnā?	Un no senām dienām
Kam tik varens spēks?	Atdzimst latvju gars.
Te dzied latvju brāļi,	Tur dzied latvju dēli,
Pienākums kam svēts:	Saulē tautu vest.
Dziesmu kalnā visus vienot,	Iet tie dziesmu kalnā dainot,
Māras zemei godu nest.	Tēvu zemei godu nest!

TEV, LATGOLA

Tev, Latgola, byus augt un zelt,
 Un lapnā speitā golvu celt!
 Dreīž izniks naidis storp tovim dālim,
 Dreīž kolpot sōks jī mērkim cālim.

Heronims Tihovskis

ALBERTS SPRŪDŽS (1908–1944)

Alberta Sprūdža dzīves un literārās darbības posms bija visai īss, bet tik ražens, daudzpusīgs un nozīmīgs, ka autors latviešu literatūrā atstājis neizdzēšamas pēdas un izvirzījis izcilāko latviešu rakstnieku vidū. Viņa darbi ir kļuvuši par stiprāko balstu Latvijas novadu vienošanā un garīgo saišu stiprināšanā.

Alberts Sprūdžs dzimis 1908. gada 29. decembrī Varakļānu pagasta Dekšārēs kalēja ģimenē. Mācījies Dekšāru pamatskolā, pēc tam – Varakļānu ģimnāzijā. Vēl ģimnāzijas audzēknis būdams,

aizrautīgi sekojis savas paaudzes gara dzīves viņņojumiem un ap 1926. gadu arī pats sācis publicēt savus dzejoļus un isākus rakstus avīzē »Jaunō Straume«. No 1927. gada A. Sprūdžs bijis tautskolotājs.

Tuvā saskare ar sava novada lauku dzīvi un tās pamodušos kulturālo un sabiedrisko aktivitāti Sprūdžam deva daudz novērojumu un ierosmju, ko viņš mēģināja attēlot plašākos prozas sacerējumos. Tā radās viņa pirmie romāni »Kultūras nesēji« un »Vēlēšanas Vītolos«, sacerēti latgaliski un publicēti 1931.–1932. gadā »Jaunajā Straumē«. Romānos vērojamas vienpusīgas idejiskas tendences, trūkumi saturā un formā, tāpēc arī pats autors tos uzskatīja tikai par mācekļa mēģinājumiem. Šai pirmajā literārās darbības posmā Alberts Sprūdžs aktīvi publicēja arī dzejoļus un 1928. gadā žurnāla »Zidūnis« *literārajā sacensībā* ieguva pirmo godalgu par dzejoļu krājumu »Klusōs sātōs«.

Jaunais autors bija atradis savu dzīves mērķi rakstniecībā, viņa spējas bija ievērojusi kritika un lasītāji. Pēc pārcelšanās uz Rīgu 1932. gadā A. Sprūdžam pavērās plašāki apvāršņi, radās jaunas ierosmes, individuāla saikne ar literāro pasauli. Šai laikā zināma psiholoģiska lūzuma rezultātā viņš kļuva par Latvijā pazīstamu un iemīļotu rakstnieku, sākot rakstīt latviešu literārajā valodā, sekmīgi debitējot literāros žurnālos un laikrakstos gan ar garākiem stāstiem, gan ar īsu tēlojumu, ko pats labprāt dēvēja par pastāstu.

Nākošajos 10 gados A. Sprūdžs literārā darbība aktivizējās. 1935. gadā iznāca stāstu krājumi »Bailēs un spaidos« un »Asaru liekņa«. Tajos pirmo reizi latviešu literatūrā bija plaši, ar īsta mākslinieka spēku un pārliecību attēloti sabiedriskie un sociālie apstākļi Latgalē 20. gs. sākumā un uz šī fona arī jauniešu pārdzīvojumu pasaule un ģimenes problēmas.

1936. gadā sekoja stāstu krājums »Saule līdumā« un Latgales dziesminieku antoloģija. Tādējādi Alberts Sprūdžs ne tikai pats sekmīgi debitēja latviešu literatūrā, bet arī centās ar šīs antoloģijas palīdzību iepazīstināt citus Latvijas novadus ar līdz tam maz pazīstamiem Latgales dzejniekiem. 1937. gadā kļājā nāca stāstu un noveļu krājums »Daugavas vēji« un »Zelta lietus«, 1938. gadā – »Cilpas« un garāks stāsts »Jaunā skolotāja«. Ar to viņš mēģināja pievērsties plašāka vērīena episkiem darbiem, kā arī tematikā un sižetos pacelties pāri viena novada robežām. 1939. gadā žurnālā »Sējējs« tika publicēts nākamais plašākais darbs – romāns »Stīprās saknes«. Šajā laikā Alberts Sprūdžs pa laikam sacerēja arī dzejoļus, fabulas, rediģēja žurnālus »Straume«, »Raksti un Māksla« un sacerēja dziedājumu »Svētā zeme« 1936. gada Pļaujas svētkiem Rēzeknē, kā arī rediģēja F. Trasuna kopotos rakstus, kuru pirmais sējums tika iespiests 1940. gadā, bet tā plašāku izplatīšanos aizkavēja pēkšņā boļševiku okupācija.

Alberts Sprūdžs

Lai sargātu un stiprinātu nacionālo kultūru un tradīcijas, vācu okupācijas laikā (1942. gadā) Alberts Sprūdžs uzņēmās »Rēzeknes Ziņu« redaktora pienākumus. Viņš uzturēja ciešu kontaktu ar Rīgas literātiem, bet pastāvīgi dzīvoja Rēzeknē, kur 1944. gada 7. aprīlī lielā krievu uzlidojuma laikā traģiski gāja bojā.

Alberts Sprūdžs mira sava talanta augstākā brieduma posmā. Jaunības svārstišanās, daža laba nesavaldība un maldi bija pārvarēti, viņa personība sāka gaismoties dziļos tikumiskos principos, pienākuma apziņā un tēvzemes mīlestībā. Viņš bija atradis un izkopies atbilstošu izteiksmes formu saviem mākslinieciskajiem dotumiem un nodomiem, viņa spējas un intencijas bija nobriedušas lielu darbu veikšanai, bet traģiskie notikumi mūsu zemē un pēkšņā nāve visam tam pārvilka svītru.

Taču – ņemot vērā vien to, ko Alberts Sprūdžs savā īsajā mūžā paspējis radīt, viņš ir izcīnījis sev paliekamu vietu latviešu gara darbinieku pulkā. A. Sprūdžs ir viens no tiem retajiem, kas sava mūža pirmajā pusē un samērā īsā literārās darbības laikā ierindojies starp latviešu klasiķiem, un viņa izcilākie prozas darbi, vēl viņam dzīvam esot, tika iekļauti mācību programmās un antoloģijās.

Alberts Sprūdžs

LAIKS GADU STRAUMĒM PLŪST

Laiks gadu straumēm plūst	Zūd laikiem brīvība,
Un līdz sev audzes rauj,	Cieš tauta apspiestā,
Bet upes neizzūst,	Bet paliek dzīvība,
Kam rasties avots ļauj.	Ja tālāk dota tā.
Zūd pēdas akmenī,	Kam griba skaldīta,
Un sagrūst templis stalts,	Draud nāve tiem no tā,
Bet paliek zeme šī	Bet simtreiz stiprāka
Un darba tikums balts.	Ir tauta vienotā.

Ilona Salceviča

JĀNIS MOZGA
(1909–1982)

Jānis Mozga (pseud. Leidumņiks) dzimis 1909. gada 4. janvārī Varakļānu pagasta Kokaru ciema *Sēnītēs* zemnieku ģimenē. Beidzis skolu Varakļānos. Strādājis par ierēdni Varakļānos, Rēzeknē, Kārsavā, Daugavpilī. 30. gadu beigās sācis rakstīt un publicējis dzejoļus latgaliešu periodiskajos izdevumos: »Zīdūnis«, »Latgolas Vārds«, »Zemnieka Ziņas«.

1944. gadā J. Mozga emigrēja uz Vāciju. Dzīvojis Neietingā, bijis aktīvs sabiedriskais darbinieks latviešu katoļu vidū. 1948. gadā pārcēlies uz Angliju, bet 1951. gadā – uz Kanādu, kur strādājis sv. Jāzepa hospitālī Ontārio.

No 1954. gada strādājis V. Loča izdevniecībā, piedalījies latgaliešu laikraksta »Latgola« (vēlāk »Latgolas Bolss«) organizēšanā un izdošanā, sastādījis un rediģējis »Tāvu zemes kalendāru«, šajos izdevumos arī pats ievietojis dzejoļus.

Pirmais Leidumņika dzejoļu krājums »Tāva pogolmā« iznācis 1959. gadā. Tajā dzimtenes mīlestība apvienota ar dziļu reliģiozitāti, dzimtās tēva sētas atceres saistītas ar abstraktiem, simboliskiem gara redzējumiem. »Tāva pogolms« ir paša dzejnieka *gara pagalms*, iekšējā pasaule, kur lasītājam nav viegli iekļūt. Dzejoļu krājumā »Vēju stunda« (1975) un turpmākajos dzejoļu publicējumos dominē filozofiska apcere par cilvēka mūžu un tā galvenajām vērtībām.

J. Mozga miris 1982. gadā Kanādā.

Jānis Mozga (Leidumņiks)

SVĒTKUS GAIDOT

Ar zvaigžņu kamanām es mājās braukšu,	Tīrs un maigs ir sniegš, kas snieg,
No tīrā sniega dvesmas apgarots.	Un Kristus vēsti pasaulei tas pauž.
Viss zudis, kas sāpēja un netīrs bija,	Piesnigušie lauki dziļā sniegā snauž,
Mani vieglu darīs svētku labais gars.	Spēks neredzams caur nakti ceļu lauž...

Vladislavs Briucs dzimis 1909. gada 11. jūlijā Varakļānu pagasta Puduļu sādžā. Mācījies Dekšāru I pakāpes pamatskolā, pēc tam Rēzeknes komercskolā. Vēlāk strādājis Rīgā, aktīvi piedalījies sabiedriskajā dzīvē, daudz lasījis un arī pats mēģinājis savas izjūtas izteikt dzejā. Novadnieka Alberta Sprūdža iedrošināts, Vladislavs dažus dzejoļus publicējis latgaliešu žurnālā »Straume« ar pseidonīmu *Vladis Kristals*. Atklāti, ļoti izjusti savus pārdzīvojumus par tēva nāvi V. Briucs izsaka plašāka apjoma dzejolī »Rudiņa diņa« (»Straume«, 1933. g., Nr.6).

Varbūt šodien varētu runāt par ievērojamu dzejnieku, ja vien pēckara gadus moku un pazemojumu pilns ceļš nebūtu aizvedis uz austrumiem. Par dienēšanu latviešu leģionā viņu uz desmit gadiem izsūta uz Vorkutas nometnēm, kur dzīsa gaišākie nākotnes sapņi. Arī pēc soda termiņa beigām viņam vēl ilgi nebija ļauts atgriezties Latvijā. Pēc *brīvvalšanas* V. Briucs dzīvoja Viļānos, daudzus gadus dziedāja baznīcas korī.

Mūžībā aizgāja 1989. gada 9. septembrī un tika guldīts Varakļānu kapsētā, – likteņa sakritības dēļ kopā ar vecāko brāli Bronislavu, kurš no Zviedrijas bija atbraucis ciemos uz dzimteni un kura sirdspuksti apstājās gandrīz vienā dienā ar brāli.

Vladislavs Briucs

RUDEŅA DIENA

»Miris mans tēvs –
Steidz ātrāki mājās!«...
Vairāk ne vārda.
Pat nav: »Kā tev klājas?«
Man papīrīts izkrit no rokām...
Es cīnos pēc gaisa,
Pēc gaisa, kā pietrūkst no sāpēm
Un dvēseles mokām...
Kā šodien man prātā tā rudeņa diena,
Kad gājputni prom skrēja bariem,
Kad jutos es atstāts, nebija drauga neviena,
Kā koks ar sen kalnušiem zariem...
Ko darīt, ko iesākt, ko steig?
Tālāk skrien vilciens rudeņa naktī,
Uz sliedēm ar riteņiem dauzīdams takti,
Zibšņodams acīm kā sadusmots zvērs,
Kā satrakots lauva, ko ārprāts ir tvēris.
Man liekas, viņš smejas par mani,
Ko rudeņa naktī atstājis vienu
Kopā ar sāpēm un bēdām...
Pretī tuvējam mežam
No kura tik daudzreiz
Malku un žagarus vedu,

Kā stāvēja toreiz,
Pustumša stāv stacijas ēka.
Man nava pat spēka,
Lai ienāktu iekšā un sūdzētu bēdas
Kaut tikai naktssargam,
Kas apsargā valsts malkas grēdas.
Locekļi smagi, kā pielieti svīnu,
Bet ātri man jāiet, kamēr aiziešu kājām,
Jo nav vairs kas atbrauc man pretī no mājām.
Jau redzēt var pirtiņu zedeņu malā...
Nu – paldies Dievam – ceļš reizi būs galā,
Bet nesit sirds priekā, kā citkārt, kad braucu
No pilsētas mājās.
Sirds nemiera pilna un nogurums...
Ak, kāds nogurums kājās!–
Tumšajā naktī pa rudeņa dubļiem
Kā klaidonis, zaglis gar sētmalu zogos...
Pagalmā tumšs un mocoši drūms;
Tik redzams pret logu viens, nobiris rasā,
Pussavītis ceriņu krūms,
Kas vasarā ziedus liec logos...
Nedroši sist sāku durvju klinķi.
To padzirdis, ierejas kaimiņu suns...
Es zinu –

Drīz istabas logos paspīdēs guns,
Kāds iznāks ar lukturi pretim;
Bet nebūs tas tēvs, kas pajautās man:
»Kam naktī, dēls, brauci,
Kā labi tev klājas,
Vai ilgi vēl paliksi mājās?
Izsalis būsi, ej vien, ej iekšā!«

Klētī pa brodiņa šķirbām,
Kur salikti vaiņagi kopā ar pūpoliem,
Spīd rudeņa saules stars nedrošs.
Metušies ceļos, ar noliektām galvām
Pēdējās lūgšanas ļaudis te skaita par draugu,
Kas krustotām rokām uz aukstām krūtīm,
Tām rokām, kas auklēja mani,
Kas darbā savilkta tulznās,
Guļ mierīgs un kluss dēļu slīpajās sienās.
Vējš pārmet pār klēts sliekšni lapu,
Kas atrauta kokam un nolemta trūdiem.

Nokāris galvu, es spiežos pie tīnes,
Graudiem ko pildījis tēvs, būdams vēl dzīvs...
Asaras veļas pār vaigiem,
Redzot to mirušu šķirstā,
Kam galvgalī deg divas sveces.
Es raudu, —
Raudu kā bērns mazs, kas iegriezis pirkstā...
Lēnām brauc rati pie klēts,
Kā daudzreiz tie braukuši tika,
Kad brauca ar labību tīrumā sēt.
Šoreiz skan dziesmas, kas jaucas ar raudām...

Šķirsts ir jau iznests un ievietots ratos.
Zīrgs iesāk gaitu, kā daudzas ir sācis...
Pirmais iet krustnesis, paceltu krustu:
Komžā viņš ģērbies, cepuri rokās,
Citi tam seko pakaļ vienkāršiem ratiem.
Koki, kā ardievas saukdami, lokās
Un birdina lapas uz gājēju matiem...
Rīb riteņi uz tiltiņa griestiem...
»Tēt, jaunas sijas pērn paliki tiem!«

Gājiens iet tālāk pār lauku gar egli,
Kas vientule grāvmalā šalc...
»Es pacelšu vāku, tu paskaties, tēt,
Uz skumīgo egli, kas apraud tevi,
Uz tīrumu savu, kur ari un ecēji

Līdz lauks bija līdzens kā galds,
Kur salicis kā pelēkā cielava tecēji,
Vai saulīte spīda vai laiks bija auksts,
Kad gāji ar sētuvi labību sēt...
Tēt,
Saki kaut vienu vēl vārdu!...«

Skan dziesma, šalc vēji ap labības zārdu,
No kura dažs salmiņš nokrīt uz ceļa...
Apstājas rati...
Puiši steidz cepures noņemt no galvām
Un beidzamo dziesmu dzied visi...
»Zem vecajiem bērziem
Nu stāvam mēs, tēt!
Tos, jauns būdams, nesi no meža,
Stādīji, kopī,
Visad vēries, lai nenolauž gani vai lopī, -
Maija vakaros katrreiz te gāji,
Kopā ar maziem un veciem
Lūdzies un milēji Krustā Sisto,
Kas skumīgi noliektu galvu uz pleciem
Lūdzās par tevi, par visiem...«

»Šis beidzamais gājiens, ko ejam vēl kopā,
Šie pārdesmit soļi no kapsētas vārtiem
Līdz tikko izraktai dobei, —
Cik smags tas un grūts!...
Kritot uz vāka, duc dzeltenās smiltis.
Ar spīdīgu lāpstu būvēt jau beidz
Racēji māju tev, tēt...
Māju,

Ko neiespēs sagraut neviens,
Kas aizsargās visus līdz pastarai dienai —
Gan bagātu, nabagu, stipru, gan vāju...

Paceļas krusts balts, kā rādīdams vietu
Gājējiem,
Garām, kas ietu,
Kas darbā vai atpūtā steidzas:
Zem krusta ceļš visiem beidzas!...«

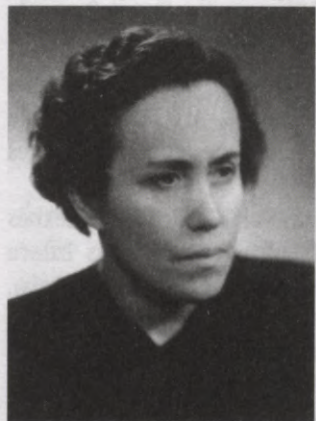
Daudz dzīvē ir bijis man dienu.
Visvairāk es atminu vienu,
Kad gājputni prom skrēja bariem,
Tad jutos es atstāts, nebija drauga neviena,
Kā koks ar sen kaltošiem zariem.

Jānis Broks

ELEONORA SALINIECE

(1909–1977)

Savā laikā ar apcerējumiem, dzejoļiem un stāstiem Latgales katoļu periodikā un citos izdevumos labi pazīstama ir bijusi Salinieku sādžā dzimusī literāte Eleonora Saliniece. Savus darbus viņa bieži parakstījusi ar pseidonīmu *Ella Sol*.

Eleonora Saliniece

Jau 1935. gadā Latgales grāmatu izstādē Rēzeknē Eleonora Saliniece sevi ir pieteikusi ar dzeju krājumu rokrakstā »Sāpju tvanā«, bet pie savas iespiestas grāmatas tikt viņai nav izdevies.

»Latgolas Vārds« 1938. gada pavasarī ir vēstījis, ka rakstniece E. Saliniece ir cītīgi nodevusi tautas atmodas laika literāta E. Krustāna darbu meklēšanai, jo noskaidrojies, ka viņam bez nodrukātajiem vēl ir bijusi laba tiesa atklātībā neparādījušos darbu, kuriem ir vismaz kultūrvēsturiskā nozīme.

E. Salinieces vārds ir figurējis arī Latgales rakstniecības izstādē 1940. gada jūnijā.

Pievienojoties N. Trepšas domām, jāsaka, ka periodikā izkaisītie E. Salinieces darbi apliecina ievērojamas talanta iezīmes, tikai spējas vēl nav pilnīgi izkoptas.

Sākoties krievu okupācijas laikam Latvijā, E. Saliniece vairs nav publicējusi. Dzīvojusi un strādājusi Rīgā, kur mirusi 1977. gada 18. janvārī.

Eleonora Saliniece

PAVASARIS DZIMTENĒ

Līdzī ar cīruļa trallām
Arājs tīrumā nāk.
Līp kūpošā zeme pie kājām,
Sirds krūtīs gaviļēt sāk.
Zilgana migla tin mežus,
Zem lazdām puķītes zied,
Dzeguzes skanda tur zvanus,
Simt balsīs putniņi dzied.

Kad saule debesu pļāvās
Vakarā taisās traukt,
Man, klausoties lakstīgalās,
Caur ievziediem gribas saukt:
»Ak ceļniek, apstājies!
Kam tālā svešumā klist?
Ozolu pakrēslā paklausies,
Kā dzimtenes burvības list!«

Leonards Erts

GENOVEFA UPENIECE

(1909–2002)

Genovefa Upeniece (dz. Stafecka) dzimusi 1909. gada 16. martā Varakļānu pagasta Trūpu sādžā. Kā jaunākajam bērnam saimē, viņai vajadzēja visilgāk iet ganos.

1918. gada rudenī Genovefa sāka mācīties Viļānu 1. pakāpes pamatskolā. Vēlēšanās dzejojot Genovefai radās jau ejot ganos. Pamatskolas gados uzrakstītos dzejoļus, parakstītos ar pseidonīmu *Dzērksteņa*, viņa iesūtīja žurnālam »Sauleite«, kur tie tika publicēti.

1925. gadā G. Upeniece pabeidza Viļānu 6-klasīgo pamatskolu un iestājās Rēzeknes Valsts skolotāju institūtā, kuru absolvēja 1930. gadā. Pirmā darbavieta – Viļānu 1. pakāpes pamatskolā, pēc tam – Viļānu pagasta Kūrpnīku 1. pakāpes pamatskolā. Vēlāk viņa strādāja Rīgā – katoļu bāreņu patversmē par audzinātāju un visbeidzot atgriezās dzimtajā pusē – Varakļānu pagasta Bērziņu 1. pakāpes pamatskolā.

1936. gadā liktenis jauno skolotāju atveda uz Vidsmuižas pagasta Grozu-Bērņānu skolu, kur viņa apprecējās un pārgāja strādāt uz Vilcānu 1. pakāpes pamatskolu. Tur G. Upeniece nostrādāja līdz 1945. gada vasarai. Viņa aizgāja no darba, jo nespēja slavēt padomju varu un bērniem mācīt ateismu.

Ļoti grūts periods G. Upenieces dzīvē sākās, kad 1945. gadā tika arestēts viņas vīrs un viņai vajadzēja rūpēties par 6 nepilngadīgiem bērniem, strādājot dažādus darbus. Arī šī laikā viņa rakstīja dzeju saviem bērniem par atmiņu, sludinot tajā mācību – nekad nesaļimt zem dzīves smagās nastas. Diemžēl šī dzeja nav publicēta.

Rakstīt viņa iesāka jau pamatskolas gados un nebeidza to darīt arī vēlāk, mācoties Rēzeknes Valsts skolotāju institūtā un aktīvi darbojoties literāri dramatiskajā pulciņā »Daile«, kas izdeva literāru žurnālu. Tajā viņa ievietoja savus dzejoļus, iesūtīja tos arī žurnālam »Sauleite« un »Zīdūnis«.

Neliels skaits G. Upenieces dzejoļu ir publicēts Preiļu novada dzejnieku kopas dzejoļu krājumā »Avota ūdens malks«, kurš ticis izdots 1992. gadā, un Preiļu rajona avīzē »Novadnieks«. Viņas dzejoļi ir ievietoti albumā »Monstra te esse Matrem«, kurā sakopoti latgaliešu autoru dzejoļi, veltīti Aglonas Dievmātes godam. Šis albums 1980. gadā ticis pasniegts pāvestam Jānim Pāvīlam II sakarā ar Aglonas baznīcas 200 gadu jubileju.

Pēc skolotāju institūta beigšanas G. Upeniece ļoti aktīvi darbojās Latvijas Katoļu Jaunatnes biedrībā. Viņa piedalījās šīs biedrības kongresos un visos citos pasākumos.

Augusts Eglojs

ALEKSANDRS GARANČS
(1909–1969)

Dzimis 1909. gada 28. novembrī Varakļānu pagasta Madžuļos. Viņa vecāki – Monika un Leons Garanči – bija sīkzemnieki, bet strādīgi un uzņēmīgi, viņi izaudzināja un izvadīja dzīvē kuplu bērnu pulciņu – sešus dēlus un divas meitas.

Aleksandrs Garančs

Neskatoties uz nabadzību un šaurību, visi Garanču bērni auga nīpri, labi mācījās un dzīvē kļuva par krietniem darba darītājiem. Arī Aleksandrs vairākas vasaras pavadīja ganu gaitās gan Malta upes līčos, gan meža līkumos, gan Lubāna klānu malās. Tas viņu tuvināja dabai, mācīja lielo dabas un dzīves ābeci, norūdiņa fiziski, radināja būt atbildīgam par savu darbu, audzināja patstāvību. Tā izauga dzimtenes skaistuma pielūdžs un apdziedātājs, kas vēlāk daudz sirsnīgu dzejas rindu veltījis Latgales linu druvām, pureņu pļavām, putniem, klusumam uz zili baltām mākoņu laivām un savas dzimtenes ļaužu likteņgaitām.

Pēc Dekšāru pamatskolas beigšanas Aleksandrs uzsāka darba gaitas. Ar istu zemnieka sīkstumu un neatlaidību viņš vēlāk dodas uz Rīgu, tur sameklē darbu, turpina izglītību, beidz vakara vidusskolu un pēc tam studē Mezsaimniecības fakultātē. Jau no pamatskolas laikiem viņu sajūsmīna literatūra un šo interesi vēl vairāk nostiprina tuvā draudzība ar Albertu Sprūdžu.

Studējot mežsaimniecību, Aleksandrs Garančs sāk rakstīt dzejas, īsos stāstus un aprakstus, sāk publicēties Latgales periodiskajos izdevumos: avīzēs »Jaunā Straume«, »Jaunais Vārds«; žurnālā »Straume« u. c.

Brīvdienas un atvaļinājumus Aleksandrs Garančs parasti pavadīja tēva sētā. Aktīvi piedalījās vietējā sabiedriskajā dzīvē, darbotamies Latgales progresīvās jaunatnes biedrības nodaļā, kuru tolaik vadīja rakstnieks Alberts Sprūdžs. Bijušajā Elkšņu krogā tika ierīkots Tautas nams, kur notika jaunatnes sanāksmes, tika lasītas lekcijas, iestudētas un izrādītas Rūdolfa Blaumaņa un citu autoru lugas. Šeit režisori un vadītāji bija Alberts Sprūdžs un Aleksandrs Garančs.

1939. gadā Rīgā iznāca pirmā Aleksandra Garanča dzejoļu grāmata »Lidumos« (latviešu literārajā valodā). Šajos gados viņš ļoti rosīgi darbojās Latgales novada periodikā, publicējot gan dzejoļus, gan arī stāstus un skices, parakstot tos gan ar pseidonīmiem - *Al. Malta*, *A. Lubāns* un *Al. Stūrmežs*, gan ar īsto vārdu.

Beidzis studijas, Aleksandrs Garančs visu savu dzīvi saistīja ar Latvijas mežiem. Viņa pēdējā darba vieta – Bergu koku pludināšanas iecirknis, kur viņš strādāja par vadītāju. Pēdējos dzīves gados viņš bieži slimoja, par viņu rūpējās sieva Hermīne, ar kuru viņi izaudzinājuši divus dēlus un meitu. Aleksandra Garanča mūžs noslēdzās 1969. gada 10. februārī. Viņa atdusas vieta ir Saulkrastu kapos pie trijām kuplām liepām. Kapam blakus nolikts vienkāršs laukakmens, kuru viņa bērni atveduši no dzimtenes, no Malts upes krastiem.

No Aleksandra Garanča atstātā literārā mantojuma nozīmīgākā daļa ir dzeja – dzidri liriska, gaišu domu un dziļu jūtu apgarota. Tā stāsta par dzimtenes dabu un tās ļaužu likteņiem. Īpaši spilgti dzejnieks spējis attēlot peļņāgājēju dzīves sūrumu. Viņa dzeja ir 1930.–1940. gadu Latgales vides un tās kolorīta ietekmēta. Lielākoties tā ir dabas dzeja, saistīta ar personisko, vērojošo skatienu. (Piemēram, dzejoļi »Gājēji«, »Uz Vidzemi« u. c.) Izteiksmes un tēlojuma ziņā patīkami ir bērības un jaunības dienu atmiņu tēlojumi, kas saistās ar dzimto pusi (piemēram, »Tur, kur zylas lynu dryvas«, »Nakts Lubōna klōnūs« un citi.)

Pēc II pasaules kara un beidzamajos mūža gados rakstītie dzejoļi publicēti žurnālā »Karogs«, arī »Latviešu dzejas antoloģijas« 5. sējumā.

Aleksandrs Garančs

KĀPĒC BAILĒS NOLAID ROKAS

Kāpēc bailēs nolaid rokas,	Ko tu gaidi klusu snauzot,
Dzīves vētrām pretim ejot?	Baigu viņu nestā laivā?
Vēlāk liks tev, ļauni smejoj,	Saņem drosmi, satver airus,
Dzīve apēst rūgtas ogas.	Vadi stūri, viņus laužot!

Kāpēc ceļā ērkšķus saudzē,
Kur tev dienās nāksies iet?
Nenobaidies sviedrus liet,
Izravē un rozēs audzē!

Pēteris Zeile

DONĀTS LATKOVSKIS
(1912–1943)

Latgaliešu literatūrā ir autori, kurus varam ierindot klasiķu vidū, taču ir arī līdz šim mazāk ievēroti un pieminēti autori, kuri veidojuši ne tikai latgaliešu literatūras fonu, bet kuriem ir sava īpatna un noteikta vieta literatūras un Latgales kultūras plūdomā.

Pie tādiem literāriem pieder arī rakstnieks, ražīgs žurnālists, kultūrvēsturnieks D. Latkovskis, kurš dzimis 1912. gada 7. septembrī Varakļānu pagasta Dekšārēs zemnieka ģimenē. Sākotnējo izglītību iegūst Dekšāru I pakāpes pamatskolā. Pēc tam pabeidz Viļānu 6-klasīgo pamatskolu un mācās Rēzeknes valsts komercskolā. No 1934. līdz 1936. gadam strādā Rēzeknes pilsētas valdes kancelejā. D. Latkovskis jau 20 gadu vecumā iesaistās žurnālistikā. No 1936. gada ir Latvijas Telegrāfa aģentūras Latgales korespondents un informators un pievēršas tikai literārajam darbam un žurnālistikai. 1941.–1942. gadā bijis laikraksta »Rēzeknes Ziņas« redaktors. 1943. gada aprīlī vācu okupācijas varas iestādes D. Latkovski apcietina, nosūta uz koncentrācijas nometni, kur viņš pazūd bez vēsts.

Pirmie iespiesti D. Latkovska raksti parādās jau 1929. gadā. 1930. gadā viņš sācis darboties laikrakstos »Zemnieka Ziņas« un »Latgolas Vārds« (tajā 1932. gada 30. novembrī iespiests arī viņa pirmais dzejolis »Senās atmiņas«). Pēc tam D. Latkovskis savus dzejoļus regulāri publicē vairākos periodiskajos izdevumos.

Nodibinoties laikrakstam »Rīts«, kļūst par tā Rēzeknes korespondentu, bet ar 1936. gadu sāk darboties Austrumlatvijas izdevumā »Latgales Vēstnesis«. Šī laikraksta slejās publicē vairākus kultūrvēsturiskus rakstus par Latgali un tās atmodas darbiniekiem. D. Latkovskis līdzdarbojies arī vairākos Latgales žurnālos: »Sauleite«, »Straume«, »Zīdūnis« u. c. Tajos galvenokārt publicēti viņa dzejoļi, pastāsti, tēlojumi.

Trīsdesmito gadu beigās D. Latkovskis ar literāro jaunradi nodarbojas samērā maz, visu enerģiju ziedojot Latgales kultūrvēstures izpētei. (Sevišķi avīzē »Jaunais Vārds« tiek publicēti vairāki desmiti apceru par Latgales atmodas darbiniekiem.)

Kaut arī D. Latkovska nozīmīgākais devums ir prozas darbi (stāsti, tēlojumi, ceļojumu apraksti, reportāžas, raksti par Latgales kultūrvēsturi u. c.), taču neapšaubāmi ievēribas cienīga ir arī viņa dzeja. Jāatzīmē, ka visi D. Latkovska literārie darbi nākuši klajā Rēzeknē kā paša autora izdevumi. Arī dzeja. Visi darbi drukāti lejaslatviešu literārajā valodā (vidus dialektā), kaut arī lielu daļu savu darbu – publicistikas un dzejoļu – D. Latkovskis uzrakstījis latgaliski.

Pirmais dzejoļu krājums »Klusie brīži« iznāk 1936. gadā, bet otrais – »Gaišie ceļi« 1938. gadā. Krājumā »Klusie brīži« sakopoti rakstnieka agrās jaunības, skolas laika liriskie dzejoļi, tādēļ tajos ne mazums jauneklīgas jūsmas un sentimentalitātes. Otrajā dzejoļu krājumā »Gaišie ceļi« jau rodami vairāki pozitīvi vērtējami dzejoļi. Te vairāk izjūtam Latgali, īpaši balādiskajos dzejoļos par Rēzekni, Mākonkalnu, Jersikas karaļvalsti, Lubānu, brāļiem Skrindām, grāfu Borhu u. c.

Apjoma ziņā plašākais grāmatā iespiests D. Latkovska darbs ir drāma »Karalis Visvaldis« (1937) (Tā sastāv no 17 skatiem, kuri veido grāmatas apjomu – 130 lpp.) Tā vēsti par 13. gs. sākumu Jersikas pilī, bīskapa Alberta karaspēka uzbrukumu, slavenās senās latgaļu valsts iznīcināšanu, tās valdnieka (rex) Visvalža traģiku. Drāmā darbojas vēsturiskas personas (Visvaldis, viņa sieva, sievastēvs Dangerūtis – leišu labietis, Kaupo – lībiešu vecākais, bīskaps Alberts, pāvesta legāts Modenas Vilhelms u. c.), kā arī brīvi tipizēti personāži. Luga uzrakstīta dzejas formā un visumā ir cerīgāks darbs par iepriekš minētajām dzejoļu grāmatām. Madsolas Joņš kādā no savām recenzijām, paslavējot D. Latkovska drāmas samērā labo valodu, salīdzina D. Latkovska darbu pat ar Raiņa »Induli un Āriju«.

D. Latkovska prozas grāmatā »Zilie ezeri« (1936) tēlota Latgales ļaužu un atsevišķu inteliģences pārstāvju dzīve, tradīcijas, stāstīts par Aglonas Dievmātes svētkiem. Daži no tēlojumiem un pastāstiem veidoti kā ceļojuma apraksti pa Latgali.

Par citiem D. Latkovska darbiem un iecerēm O. Ozoliņš 1940. gada 5. janvāra »Daugavas Vēstnesī« raksta: »Rokrakstā jaunajam Latgales prozaikim vēl stāstu krājums »Baltie dievnami«, jaunatnes luga »Vasara Dziļārēs«, komēdija »Pagasta tēvi«, kā arī romāna »Izredzētā zeme« pirmā daļa. No kultūrvēsturiskiem darbiem pabeigta divās grāmatās izdodamā »Nacionālā atmoda Latgalē«, ar kuras atsevišķiem reprezentantiem iepazīnāties periodikā.«

Par paša rakstnieka un žurnālista nodomiem šīnī avīzē varam izlasīt viņa izteikumus: »Patreiz kārtoju materiālus par Latgales teātra vēsturi, Latgales vecākajām draudzēm, skolām, pirmajiem izglītotajiem latviešiem Latgalē, kā arī Latgales attīstību, kas līdz ar Latgales draudžu apskatu tiek iespiesta periodikā.«

Taču lielākais darbs, ko savā īsajā mūžā spēja paveikt D. Latkovskis, ir viņa sakārtotā grāmata »Nacionālā atmoda Latgalē«. Tas ir fundamentāls pētījums, sakopots no laikrakstā »Jaunais Vārds« un citos izdevumos publicētajiem rakstiem par ievērojamiem Latgales 19.–20. gs. atmodas darbiniekiem. Grāmatai »Nacionālā atmoda Latgalē« D. Latkovskis bija atlasījis 42 darbinieku biogrāfiskos aprakstus. (Šī raksta autors tiem ir pievienojis vēl 12 rakstus par citiem, minētajā manuskriptā neietvertajiem Latgales nacionālās atmodas darbiniekiem.)

D. Latkovskis īpaši neizceļ pirmo Latgales atmodu, kas noritēja pēc drukas aizlieguma atcelšanas 1904. gadā un noslēdzās ar Rēzeknes latgaliešu kongresu 1917. gada maijā. Viņš raksta par Latgales nacionālo atmodu un šajā jēdzienā ietver gan tos agrīnos tautas apgaismotājus, kuri darbojās vēl 19. gs., gan arī izcilos 20. gs. pirmās latgaliešu atmodas darbiniekus. D. Latkovska krājumā atradīsim ne mazums personību un faktu, kurus nav sniedzis neviens cits pētnieks un kurus neatradīsim ļoti respektējamā M. Bukša darbā »Latgaļu atmūda« (1976). Daudzu cilvēku apziņā Latgales pirmā atmoda tiek reducēta uz nedaudzu, tiesa, ļoti izcilu darbinieku – F. Trasuna, N. Rancāna, K. un O. Skrindu, F. Kempa – personībām. Taču tajā aktīvi līdzdarbojās vairākas līdz šim nezināmas un neordināras personības, kuras parāda D. Latkovskis.

D. Latkovska apraksti par Latgales nacionālās atmodas darbiniekiem formā vienkārši, dažkārt literāri pat maz noslīpēti. Taču tajos ir daudz interesantu, nereti pirmreizīgu faktu un detaļu, kas var lieki noderēt novadpētniekiem, Latgales kultūras vēstures pētniekiem.

Piezīme. Latgales Kultūras centra izdevniecība 1999. gadā laidusi klajā D. Latkovska grāmatas »Nacionālā atmoda Latgalē« pirmo daļu, bet 2002. gadā – otro daļu.

Donāts Latkovskis

Donāts Latkovskis

LATGALES SILI

Latgales klusajie sili,
Ezeriem bagātās lejas,
Senajie meži, mūžīgi zili –
Jūs Latgales krāšņuma sejas!

Senajie ozolu meži
Sedz Lubāna plašajos klāņus,
Kā Latgales dēli, tik koši,
Tie pušķo dzimtenes kalnus.

Cik atmiņu tajos ir grimis,
Cik teiku, nostāstu snauz,
Cik varoņu tajos ir rimis –
Tie nākotni nākotnē jauž.

Bez vārdiem tie runā,
Un katram mums stāsta,
Kas apkārt mums staigā –
Cik daudzi bijis te lāsta.

Publicists un kultūrvēsturnieks Jānis Broks dzimis 1919. gada 6. janvārī Varakļānu pagasta Puntužu sādžā kā pirmais bērns ģimenē. (Viņam bija arī divas jaunākas māsas.)

Jānis Broks mācījies Varakļānu I pamatskolā (1927–1933), Varakļānu ģimnāzijā (1933–1938) un studējis Latvijas Universitātes Katoļu teoloģijas fakultātē (1939–1944).

Pēc studijām strādāja Talsu ģimnāzijā un Talsu apriņķa pamatskolās par skolotāju (1944–1945), Līvānu vidusskolā (1945–1946), Jēkabpils latviešu vidusskolā un Jēkabpils ekonomiskajā tehnikumā (1946–1948). Mācījis latviešu, latīņu un vācu valodu, kā arī matemātiku un vēsturi.

1946. gada 26. novembrī Jānis Broks apprecējās ar Paulīni Liepnieci, kura tikko bija beigusi Rīgas medicīnas māsu skolu. Jaunā ģimene pārcēlās dzīvot uz Lielvārdi (1948–1965). J. Broks strādāja par grāmatvedi Pļaviņu grāmatnīcā, Ogres grāmatnīcā, bet pēc tam Rīgā Putnkopības pārvaldē. 1949. gadā Broku ģimenē piedzima dēls Leonards un 1951. gadā meita Digna. Dēls beidza Rīgas jūrskolu, meita – LVU Filoloģijas fakultāti.

1965. gadā Broku ģimene pārcēlās dzīvot uz Tiraines putnu fabriku, bet 1967. gadā - uz Ķekavas putnu fabriku. No 1979. gada J. Broks ir pensionārs.

Tā ir Jāņa Broka patiesā dzīve, kuru viņš dzīvoja kopā ar savu ģimeni, radiem, darba biedriem un draugiem, bet Jānis Broks vēl dzīvoja otru dzīvi savā gara, domu un vēlmju radošās intereses pilnā pasaulē. Šo dzīvi viņš dzīvoja Latgales un Rīgas lielākajās bibliotēkās un pie sava rakstāmgalda. Viņš ir uzrakstījis 22 grāmatas, kuru sagatavošanai ir izlasījis, izpētījis un izmantojis gandrīz visu pieejamo literatūru.

Viņš ir arī publicējis rakstus daudzos periodiskajos izdevumos, piemēram, »Latgolas Bolsā«, »Tāvu zemes kalendārā«, līdzdarbojies izdevumos »Sauleite«, »Katōļu Dzeive«, »Latgolas Vārds«, »Rīgas Vēstnesis«, »Gaisma«, »Jaunais Vārds«, »Zidūnis«, »Skolu Dzīve«, krājumos »Olūts«, biļetenos »Gredzens« (Austrālijā), »Druva« (Vācijā), žurnālā »Dzeive«, »Daugavas Vēstnesis«, »Māras Zeme« un »Zemturs«.

Jāņa Broka radošais darbs notika laikā, kad Latvijā visu kontrolēja svešas varas. Bieži vien viņam vajadzēja slēpt rakstīto (šim nolūkam nereti tika izmantoti pseidonīmi – *Jānis (Jōņs) Vaivars, Augusts Strauts, Ego*).

Latvijas trešās atmodas laikā, kad Rīgā nodibinājās Latgaliešu kultūras biedrības »Olūts« un »Trešā zvaigzne«, J. Broks attīstīja ļoti rosīgu darbību, tur piedaloties ar lekcijām par Latvijas vēsturi, 4 gadus rediģēja »Katoļu Kalendāru« un bija »Katōļu Dzeives« redakcijas loceklis. Sakarā ar bīskapa P. Stroda simtgadi J. Broks par viņu deva apceres »Katōļu Dzeivei«, »Svētdienas Rītam«, rakstu krājumam »Bīskapa Pētera Stroda mantojums« un krājumam »Svētais Akvīnas Toms«. Jāņa Broka apcerējumi ir lietišķi un zinātniski objektīvi, turklāt uzrakstīti stiliski veiksmīgi.

Jānis Broks

J. Broks ir uzrakstījis šādas grāmatas:

1. Mūsu ticības dārgmanta. (Svēto rakstu izcelsmes vēsture, saturs un pielietojums. 1990.)
2. Starp akačiem. (Apceres par Dieva esamību. 1992.)
3. Krustugunis. Daži pārsprīdumi par svarīgām lietām. – Rīgas Metropolijas kūrīja, 1992.
4. Mūžības vai nebūtības vārti?... (Domas par cilvēka dvēseles nemirstību. Rīgas Metropolijas kūrīja, 1992.)
5. Katoļu baznīcas loma Latgales kultūras attīstībā (līdz 1944. gadam). – 1992.

6. Skaists myužs. (Bīskapa Dr. Pētera Stroda dzīve un darbs.) – Rīgas Metropolijas kūrīja, 1992.

7. Vienībā ar baznīcu, I un II daļa. (Liturģiskais gads dienu ritumā. Svēto dzīves apraksti.) – Rīgas Metropolijas kūrīja, 1995.

8. Latgales kultūras darba entuziasti. (Vēsturiski biogrāfisks atskats par 184 Latgales kultūras darbiniekiem (līdz 1944. gadam)). – Rīgas Metropolijas kūrīja, 1995.

9. Myusu īguvums. (Bīskapa Jāzepa Rancāna dzīve un darbs.) – Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996.

Daudzi J. Broka darbi pagaidām vēl ir tikai manuskripti, kas gaida savu izdošanu:

1. Prelata Staņislava Vaikuļa piemiņai. (Atmiņas, roksti, pōrdūmas.) 2. Mūžības gaismā. (Reliģiskā dzeja.) 3. Katoļisms Latvijā 800 gados (1186–1986). (Vēsturisks atskats.) 4. Domu ceļi. (Dzeja.) 5. Latgolas augsmei. (Fakti un pōrdūmas.) 6. Es pamaneju... (Atziņu un izjyutu atspulgi.) 7. Dienu atbalsis. (Dzeja.) 8. Ar sauli sirdī. (Dzeja.) 9. Dievam un tautai. (Dažu Latgales kultūras darba celmlaužu sejas.) 10. Lielais lūzums. (Stāsti.) 11. Reizēm tā gadījās. (No vecās Latgales *pušķina* piedzīvojumiem.) 12. Tiem, kas nezina, un tiem, kas aizmirsuši. (Īss ieskats latviešu katoļisko rakstu vēsturē līdz 1944. gadam.)

Īpaši atzīmējams J. Broka manuskripts »Klōnu pusē«. (Īskots Varakļōnu apvyda vēsturē (leidz 1980. godam). – 2 daļōs, mašīnrakstā 840 lpp.)

Jāņa Broka spalvai pieder arī ne mazums dzejas darbu, kuru tematika ir dabas skaistums un reliģiski motīvi.

Jānis Broks

NAV RŪGTAS VĒRMELES

IR APLAM TEIKT...

Nav rūgtas vērmeles, kas priekam klātu,
Un posts, lai kāds, uz laimi cerēt ļauj,
Ja cilvēks dzīvē mana Dieva prātu.

Nav rūgtas vērmeles, kas priekam klātu,
Ja cilvēks Dievam sevi vadīt ļauj,
Un aizsaulē grib redzēt laimi krātu.

Nav rūgtas vērmeles, kas priekam klātu,
Un posts, lai kāds, uz laimi cerēt ļauj.

Ir aplam teikt, ka dzīvē sākums šis vai tas –
Mazs cinītis spēj vezumu gāzt lielu,
Un upe spēcīga no strauta iesākas.

Ir aplam teikt, ka dzīvē sākums šis vai tas –
Viens skarbāks vārds ceļ naida trauksmē ielu,
Un piesauļot var glāsts pat bēdas tumšākās.

Ir aplam teikt, ka dzīvē sākums šis vai tas –
Mazs cinītis spēj vezumu gāzt lielu.

Ir labi

Vectēvs runā ar dēla dēlu.

ODA VACAĀJAI SKŪLĀI UN SENEĀJAI DRAUDZEIBĀI

(Varakļōnu Vaļsts gimnazijas 1938. goda izlaiduma salidōjumam)

Draugi, voi atminīt godus tūs skaistūs, kod kūpā mes bejom,
Kažauka mozō kur tak, Borham kur bejuse piļs?

Na jau tur Borhs beja sasaucis myusus, ni kaidis nu jō rodim,

Nabeja Borha vairs tur; nabeja grafu storp mums.

Sauce tur Latgolas jaunōtni skūla, kū pīminam cīnā,
Gaisma lai prōtam mums teik; gaismā lai rit myusu myužs.
Bejeibā pyrmūreiz vērem mes vacōs piļs durovas plašōs.
Drebēja rūkas un sirds: kū gon mums dīnas te ness?

Mes taidi nōkuši bejom nu zamom un palākom sātom.
Plašums vēl svešs beja mums. Moz kū vēl zynōjom mes.
Pīrodom, sarodom dzeivōt kai draudzeibai radeita saime,
Saista kū bādas un priks, sapis par nōkūtni vīns.

Dzīsmi mes jēmē tod vydā sev prīceigūs breižūs un skumēs.
Dzīsmē tod patyka mums. Šudiņ vēl izjyut tū sirds.
Bejom mes rōtni un narōtni dažreiz, kai jauniši vysi.
Vīnmār tai bejis un byus, jaunīts tik jaunīts mādz byut.

Dažreiz nu zineibu olkom mums sirds beja korsta un golva.
Sacejom poši tod sev: laimeigs, kas moceitīs var.
Reizem mes nanūjaudem ari, kod byutu mums zineibu gona;
Vairōk un vairōk tōs smeļt – sirds sauce jaunō un prōts.

Cīnu mes jutom pret calmlaužim vacim un zynōtņu veirim,
Gribējom sekōt mes jim; nōkūtnē blokus jim stōt.
Cyturēiz labprōt mes atdevem jūkim un nadorbim stundis;
Tykom dažs sūdeits un rōts. Var par tū smaideit voi sarkt.

Na jau tur ļaunums kaidis beja, tik nūvirzes mozas nu dorba.
Gryuši ir iztik bez tom. Cylvāks tik cylvāks vīn ir.
Tai Borha pilī mums nōce un aizgōja dīnas un godi,
Skaistōkī – kaidi var byut; skaistōkais jauneibas laiks.

Draugi, voi atminit dīnu tū tōlū ar zīdim un sauli,
Skūlu kod nūbeidzem mes? Vēļ kod taidis bejis mums priks?
Divdesmit divi mes laimeigī sajēmē liceibu dzeivei.
Dzeivei, par lelū kū sauc, dzeivei, kū izprast ir gryuts.

Jutamēs tūreiz kai putni, kū lidōjums breiniškeigs gaida.
Gryba mums beja un spāks; zineibu ikrōts na moz.
Pādejū reizi mes divdesmit divi tod kūpā vēl bejom.
Poši pat nanūjaudem tū; nōkūtnē slāpta ir mums.

Nanūjaudem tūreiz, ka dzeive mādz dažureiz byut ari skorba;
Kaidreiz pat tyma kai nakts – tyma kai nagaisa nakts.
Nanūjaudem mes vēl, ka sapis dažs paliks tik sapis uz myužu.
Nanūjaudem, sapani kai sōp. Nanūjaudem, liktins kaidis byus.

Daudz kas ar godim ir atrosts un zaudāts, un sajimts un atdūts;
Cīns palik skūlai arvīnu, cikom storp dzeivajim mes.
Skūla myus saukuse beja, lai dzeivi mes mōcamēs dzeivōt;
Gaismu lai tymā rūn prōts; gaismā lai zid myusu myužs.

Draugi, Jyus zynot un redzit, ka mes vairs na divdesmit divi.
Kur gon tū pōrejī ir? Kōpēc jī nanōk pi mums?

Nanōk un nanōks, kam reizi ir pōrīt lykts aizsaules valstī.
Šķērti nu dzeives ir jī. Šķērti nu jim asam mes.

Varim tik šudin, jūs pīmyņūt, nūlikt uz breidi mes golvu.
Gaišs lai jim aizsaules ceļš! Pīmiņa gaiša par jim!
Pīminēt vacōkus pīnōkums ir mums un magistru saimi.
Paļdis jim vysim nu mums! Paļdis, kaut dažkōrt jau vāls.

Pasmelsim, draugi, vēļ vacumam spāku nu draudzeibas okas
Šudin, kod kūpā byut ļauts! Vacums un jauneiba te...
Liksim, lai atmiņā atplaukst tī godi, kod kūpā mes bejom,
Kažauka mozō kur tak, jauneibas sapņi kur zylgst!

Viesturs Vecgrāvis

AINA KRAUJĪETE

Aina Kraujiete (īst. v. Aina Asja Kraujīte, prec. Neimane) dzimusi 1923. gada 15. augustā Varakļānos. Mācījusi Rīgas 1. Valsts ģimnāzijā. 1944. gadā emigrējusi uz Vāciju. Dzīvojuši Veimārā, Hanavā un Frankfurtē pie Mainas, studējusi medicīnu J. V. Gētes universitātē. 1948. gadā pārcēlusies uz Kanādu, kopš 1953. gada dzīvo Ņujorkā. Strādājusi dažādās zinātniskajās laboratorijās, kopš 1975. gada žurnāla »Jaunā Gaita« dzejas nodaļas redaktore. Latviešu rakstnieku apvienības un Latvijas PEN kluba biedre.

Pirmās publikācijas prozā bijušas periodikā vācu okupācijas laikā un emigrācijā rakstu krājumā »Kalve«, laikrakstā »Tēvzeme«, bet dzejā – Kanādas latviešu laikrakstā »Brīvā Balss« (1948). Regulāras dzejas publikācijas kopš 50. gadu 2. puses. Kraujietes dzejoļu krājumos »Es esmu vasara« (1963., Z. Lazdas balva 1965. gadā), »No aizpirtās paradīzes« (1966), »Kristāls un māls« (1970), »Ne bungas, ne trompete« (1974., Kultūras fonda balva 1975. gadā), »Spoguļi, spoguļi, atklājies« (1986., Kultūras fonda balva 1987. gadā) tradicionāli lirisks dabas un cilvēka skatījums, folkloras reminiscences, atainojot indivīda tieksmi pretoties pasaules haosam un steigai, tieksmi saglabāt nacionālo un ētisko pašcieņu. Kraujietes dzejā atklāts arī mākslinieka un laikmeta konflikts, trimdinieka tieksme rast atbalsta punktus vēsturiskajās paralēlēs, latviešu tautas likteni tēlojot cikliskās pārmaiņās. Kraujietes dzejā simboliskā vispārinājumā parādīts mehāniskā, vienpusējā un radošā cilvēka pretstatījums.

1998. gada nogalē »Preses nams« laidis klajā A. Kraujietes dzejas grāmatu »Jau čūsku ritulis ris«.

Pauline Zalāne

LEONS ZALĀNS (1924–1945)

Ar dzejnieka talantu apveltītais Varakļānu ģimnāzijas audzēknis Leons Zalāns bija viens no tiem daudzajiem jaunekļiem, kurus kā tikko saulei atvērušos ziedus nopļāva nežēlīgā kara izkaptis.

Leons Zalāns piedzima 1924. gada 4. oktobrī Veronikas un Antona Zalāna ģimenē Stirnienes Tiltagalā. Pēc pamatskolas beigšanas centīgo puisī skolotāji ievirzīja mācīties Rēzeknes Valsts skolotāju institūtā. Otrajā mācību gadā Leons ilgi slimoja ar pleirītu. Pēc zaudētā mācību gada viņš iestājās Varakļānu ģimnāzijā, jo bija izlēmis, ka nevēlas kļūt par skolotāju. Apdāvināts ne tikai ar dzejnieka talantu, bet arī mūzikā un glezniecībā, viņš kādu laiku bija neziņā, kurai mākslai pievērsties. Uzvarēja viņa lielā dzimtenes mīlestība. Leons izvēlējās iet Kara skolā, kļūt par virsnieku un rakstnieku, sakot, ka »tā es vislabāk varēšu kalpot savai tautai«. Pēc gada viņš atkal ir spiests atstāt skolu. (Vajadzēja kopt smagi slimo māti un darīt visus mājas un saimniecības darbus. Kaut tas

ļoti sāpēja, Leons darīja savu pienākumu nekurnot.) Viņa maigā daba, labestība un pienākuma apziņa kļuva pazīstama visā apkārtnē. Šinī laikā uzplauka Leona dzejnieka talants. Ik brīvu brīdi viņš pavadīja, vai nu lasot grāmatas, vai rakstot dzejas. Gandrīz katru dienu viņš uzrakstīja pāris dzejoļus.

Leons vēl nebija beidzis ģimnāziju, kad 1943. gadā viņu iesauca Latviešu leģionā, 15. divīzijā. Kā prettanku lielgabala komandieris viņš izcīnīja sīvas kaujas pie Ostrovas, Opočkas un citur. Bija nozīmēts doties uz virsnieku skolu Prāgā, bet tam vairs nebija laika. 15. divīzijai atkāpjoties, Leons krita Pomerānijā, Flederbornas ciemā (1945. gadā, naktī no 2. uz 3. februāri).

Daži Leona Zalāna dzejoļi ir publicēti 1942. gadā »Rēzeknes Ziņās« un laikrakstā »Tēvija«. Trimdā izdotajā antoloģijā »Latvijas vēsture dzejās un gleznās« Leona dzejoļi atrodami 2. sējumā »Asinis un ugunis«. Jau agrīnajos, 17 gadu vecumā rakstītajos, dzejoļos parādās spēcīgs dzejnieka talants. Tikai šiem dzejoļiem dažkārt vēl trūkst oriģinalitātes. Kara laika traģiskās izjūtas pa reizei izpaužas sakāpinātā patosā. Bet gadu vēlāk Leonam jau bija vesels krājums vērtīgas dzejas. Diemžēl to viņš paņēma līdzī kara gaitās. Tā šie dzejoļi kopā ar viņu aizgāja mūžībā.

Leons Zalāns

ĢIMNĀZISTE

Pazib zilgans mētelītis,
Klusi nočukst gatves oļi;
Viegli, viegli, tā kā lidot,
Aizslid tavi kautrie soļi.

Mazā šķelme, kas tev devis
Tādu varu, sirdis siet?
Bezbēdības spožās dzirkstis
Tavās acīs nenoriet.

Acis zilgas kā jūra,
Prieka dzirkstis apkārt raida.
Tie, ko viņu skatiens skāris,
Ilgo redzēt viņas smaida.

Vai tu mūžīgi tā smiesi,
Sirdis paņemot sev līdz?
Viegli pazib liepu gatvē
Iezilganais mētelīt's.

MŪSU LATGALE

Tavu rudo zemi es mēmi spiežu sauļā
Tā kā senie varoņi, ejot sīvā kaujā.
Mana mīļā Latgale, – birzis zeltā tvīkst;
Šmauga te reiz šūpojās mana šūpla liksts!
Viegli mana bērniņa tavās takās gāja,
Liksmi manai dvēselei zilezeri māja.
Mūsu dižā Latgale, māci tevi mīlēt,
Lai mēs droši varētu likteņrakstus zilēt!

Lai kā laikos senajos, nemāc tevi malds,
Kad pār zemi valdījis dižais Tāivalds.
Mūsu svētā Latgale, spēkus tevī rodam,
Lai mēs dzīves puteņos lēti nepazūdam!
Tevi mīlēt mūžīgi – Dieva likums svēts,
Jau kopš laikiem senajiem mums ir uzticēts.
Tad nu droši stāvēsim, lai tu mūžos zeltu,
Dzidri zilos debešos torņi smailes celtu!

Marta Bārbale

PĒTERIS ZEPS

Pēteris Zeps (pseud. Dainavs) dzimis 1924. gada 14. jūnijā Barkavas pagasta Osogola Dārzniekos zemnieka ģimenē. Mācījies Čerzinieku 4-gadīgajā, Barkavas 6-gadīgajā skolā, kuru beidzis 1939. gadā un iestājies Varakļānu vidusskolā. Viņam nācies karot gan vācu, gan padomju

armijā, tāpēc Varakļānu vidusskolu beidzis tikai 1946. gadā. Iestājies Rīgas Pedagoģiskā institūta Filoloģijas fakultātes neklātienas nodaļā, pēc tam studējis žurnālistiku un vēsturi LVU.

Sākumā strādājis par skolotāju Silagala un Barkavas skolās, vēlāk bijis direktora vietnieks un direktors dažādās Latvijas skolās, arī skolu inspektors un Tautas izglītības nodaļas vadītājs Rīgas rajonā.

Dzejoļus sācis rakstīt jaunībā, taču aktīvāk dzejojot sācis pensijas gados. P. Zepa dzejoļi publicēti laikrakstos »Varakļonīts«, »Zemturs«, »Rēzeknes Vēstis«.

Pētera Zepa dzeja ir mierīgi nosvērta, akcentēti stāstoša, nereti līdzīga ritmizētai prozai.

Pēteris Zeps

Pēteris Zeps-Dainavs

NO MANA ATMIŅU KOKA

Savā sirdī Latgales kā mātes vārdu sev līdzī nesu,
par tās veismēm sirds priecāties nekad nebeigs,
par Aglonas Dievmātes un Māras zemes slavu lepns esu,
domas uz turieni kā bites uz ziedu vienmēr steigs.

Arvien tālāk no dzimtā novada šķir mani laiks,
arvien spilgtāk bērnības dienas tagad atmiņā nāk,
prātā stāv un negaist Varakļānu ģimnāzijas laiks,
savādi kņudēt un stiprāk pukstēt man sirds pēc tā sāk.

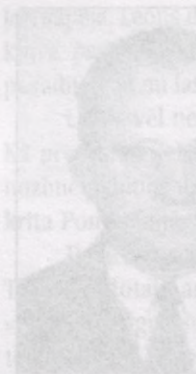
No sapņu dzīpariem nākotnes jostu jaunībā viju,
ar Māras zemes likteni arī savējo gribēju siet,
gaišu nākotnes nodomu un cerību pilns tad biju,
pa Dieva lemto ceļu kopā ar Latgali gatavs iet.

Bērza liksti šūpulim pie istabas griestiem tēvs kāra,
blakus šūpulim skalu gaismā ratiņš maigi dūjoja,
diegus aušanai no linu kodeļas māte sprēda,
zilu dūmu gredzeni no vectēva pīpes riņķoja.

No bērnības vietām manām vismiļākām
kad liktenim savam pretī nolēmu iet,
tālēs nezināmajās man toreiz šķita,
ka laimes mūžzaļās puķes vien tur zied.

Devos tad prom no tēva mājām, tīrumiem,
no zaļajām pļavām, kur zaigoja smilgas,
pēc visa tā vēl tagad manī kvēlo
nekad nedzēšamas un smeldzošas ilgas.

Varbūt tas viss tā bija jau no Dieva
un viņa man noteiktā likteņa lemts,

jo no toreiz drosmīgā lēmuma mana
atpakaļ nekas vēl nav mainīts vai ņemts.

Pa savu tik likumoto dzīves ceļu
tik līdzīgu purva muklājiem drūmajiem,
esmu smagi un grūti tiem cauri gājis
kā pa mūžmeža cieši bieziem krūmājiem.

Nereti brīži arī bezcerīgi man bijuši,
kad gaisa pilis un cerības man gruva
un šaurāka, arvien šaurāka priekš manis
mužžaļo cerību taciņa tad kļuva.

Arī draudzība un mīlestība tad zuda,
jo nevar važās no tām nevienu siet,
no bēdām un izmisuma reizēm likās,
ka zaudēts viss, ka pats vari bojā iet.

Tomēr domās savās, arī atmiņā arvien
pēc jaunības dienām un mīlestības saukšu,
kaut tagad ar prātu apjēdzu un zinu,
ka likteņa lēmumus es nesajaukšu.

Lai arī cik bieži es likteņa dzirnavās
tiku nesaudzīgi sijāts un malts,
mīlās tēva mājas un bērnības takas
atmiņā zib un mirdz kā sapnis balts.

Par drošības jostu kā talismanu es
vienmēr un visur esmu ņēmis sev līdz
mātes un tēva piemiņas gaišumu,
dzīves negaisiem cauri ejot, kas palīdz.

Par vecāku mūžīgas atdusas vietām
un vietām dzimtenē, sirdi kas saista,
apgalvot varu es droši, ka pasaulē
nekā dārgāka man nav un tik skaista.

No dzimtā novada – Zilo ezeru zemes –
bieži vien spēkus sev esmu smēlis
un jaunu veiksmju cerībā un gaidās
vienmēr galvu sev augstāk cēlis.

Tagad saprotu gan pilnīgi un skaidri,
ka pārvarēt vēl nāksies daudz dzīves sikumu,
līdz labākam un gaišākam laikam
arī Māras zemei daudz vēl būs likumu.

Lai Dievs dod, ka atmiņu kokam manam
lemts būs vēl kuplākam augt un ziedos plaukt,
un uz sirdij mīlajām, dārgajām vietām
atkal un atkal mani, turp aicinot, saukt.

MĀTE LATGALE

Lasīt, rakstīt un rēķināt pamatskolā mani mācīja,
mātes valodu vienmēr godā turēt man sacīja,
avīzē »Latgales vārds« par visu latgaliski rakstīja,
tautiskas villaines jaunās meitas pūrā locīja.

Cilvēka darba augļus, godīgā ceļā vāktos,
mācīja mani māte godā turēt un cienīt,
maizītei kā svētumam domās lai es paklanītos,
pēc tam, slavējot Dievu, sāktu to baudīt.

Silts kā pavasars bij' ziemā krāsns mazais mūrīts,
sēdēju tur vakaros un snaudienā grimu lēni,
krāsns irēs nevienam neredzams spēlēja circeņīts,
klausījos tā muzicēšanā, klausījās prusacēni.

Ziemas vakaros, ar vējlukturi gaismu rādot,
koka tupelēs pa sniegu brienot, uz kūti gāju,
vasarā pļauto sienu no kūtsaugšas grūžot,
zirgam, govij, aitām – visiem priekšā klāju.

Bezgala garas likās Pirmsliedienu gavēņa dienas,
kad nedrīkstēja ēst ēdamo ar gaļu vai taukiem,
apnika tad kaņepju sviests, zirņu miltu bliņas ikdienas,
zivs, kartupeļi, siļķes pirktās no Josķes ratu traukiem.

Ar ledu klātā pļava par slidotavu noderēja,
no raudivju perēkļiem pavasaros tur olas lasīju,
garkājainās žugures te vasarā vārdes meklēja,
satraukto ķīvišu vaidi ilgi un žēlīgi skanēja.

Maija mēnesī, krēslas stunda kad tuvojās,
krusts ceļa malā sādžas ļaudis kopā pulcēja,
jauni un veci, lieli un mazi dziesmās savās
Dievamāti slavēja, lūgšanas savas tai sūtīja.

Zāļudienas vakarā ap ragiem pītiem vainagiem
gotiņas pa olnīcu uz kūti mudīgi steidza,
uz taciņas pagalmā stāvēja māte ar spaiņiem,
ūdeni no akas uz kūti kad nest viņa beidza.

Simtiem ligotāju balsis Jāņu naktī skanēja,
gan tuvu, gan tālumā spīdēja gunskuru liesmas,
druvām kuplot, pienam plūst straumēm ligotāji vēlēja,
lidz pat saullēktam gaviļējot un dziedot dziesmas.

Baznīcas lielā zvana duna svētdienas vakaros,
vesperes iezvanot, uz lūgšanām baznīcā aicināja,
zvana skaņām plūstot un ceļoties debess augstumos,
trīsvienīgo Dievu lūdza, ar pateicību slavināja.

Daudzus gadsimtus teikas un dainas Māras zemi aptver,
 tautiešu – dižvīru likteņi un piemēri tālāk iet sauc,
 kvēlie viņu aicinājumi mūsu nākotnei durvis ver,
 sapņi par nākotni uz darbu sauc, laimei pretī tie trauc.

J. Zālītis

JĀNIS PAEGLIS

Jānis Paeglis dzimis 1926. gada 24. jūnijā Stirnienes pagasta Paegļos. Audzis zemnieku ģimenē, 1946. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu. Studējis Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes Klasiskās filoloģijas nodaļā (1946–1949), pēc tam – Bibliotēku zinātņu nodaļā (1949–1951). Kopš 1951. gada strādājis Latvijas ZA Fundamentālajā bibliotēkā, 1990.–1991. gadā – direktora vietas izpildītājs. Zinātņu kandidāta grādu ieguvis 1973. gadā. 1985. gadā piešķirts Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukums. Izdevis monogrāfiju »Sabiedriski politiskā grāmata latviešu valodā 1900.–1917.« (1987), publicējis vairākus desmitus rakstu periodikā un rakstu krājumos par literatūras izdošanu Latvijā, grāmatniecības, bibliogrāfijas un bibliotēku vēstures jautājumiem. Kopā ar līdzautoriem sastādījis ap 20 tematisko un personālo bibliogrāfisko rādītāju, piedalījies rādītāja »Latviešu periodika« (1–3, 1966–1989) sagatavošanā.

Marta Bārbale

JĀZEPS LATKOVSKIS

Jāzepe Latkovska

Jāzepe Latkovska dzimis 1927. gada 6. janvārī Varakļānu pagasta Piļpuku sādžā zemnieku ģimenē. Mācījies Lielstrodu četrklasīgajā pamatskolā, Varakļānu sešklasīgajā pamatskolā. Pēc Varakļānu vidusskolas beigšanas 1947. gadā sācis strādāt Murmastienes skolā. Neklātienē beidzis Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultāti. Strādājis lauku skolās Kurzemē, Vidzemē, Zemgalē. Mācījis latviešu valodu un literatūru, arī vācu valodu un vēsturi. Skolās pavadīti 50 mūža gadi.

Pavaļas brīžus veltījis dzejai. Publikācijas »Cīņā«, »Padomju Jaunatnē«, rajonu avīzēs. Pašlaik savu jaunāko dzejas ražu sūta »Varakļonītim«. Dzejolis – veltījums Varakļānu pilsētai – guvis jauku jaunās komponistes Ilonas Čerņecovas skanējumu mūzikā.

Jāzepe Latkovska

VĒJZIEDI CEĻĀ

Atkal un atkal	Ceļš uz sauli
man vējziedi ceļā	tik grūts!
Tā kā putenis krīt.	Apkārt man zeltojas
Gribu es iet	pieneņu lauks –
pa saules taku	Saules dzīvības trauks,
Pa saules staru	Bet kaklā kāpj
jau rīt.	kamols rūgts.
Bet mezgls pie mezgla...	Jo dienu no dienas –
viss sienas un režģas,	viens un tas pats:

Nezeļ iesētais lauks.
Sirds pieglum kā sieksta
un smaga top,
Grauds nejūt
augšanas prieku.
Vien vējziedi ceļā

atkal un atkal
Tā kā putenis krit.
Bet gribu es
spožāko saules staru
Atnest ļaudim
jau rīt!

MĪLI!

Mīli tās dienas,
Kas apkārt Tev stājas,
Dodot Tev spēku
Un izturību.

Mīli tos ceļus,
Kas dzīvē ir ieti,
Jo visi ceļi
Kopā ir sieti.

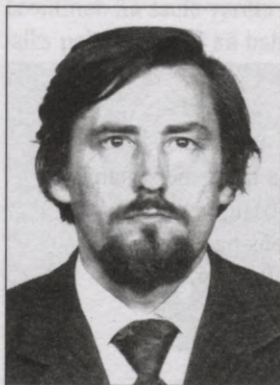
Mīli to gaismu,
Ko citiem Tu dāvā,
Jo gaisma rāda
Ceļu, kurp iet.

Mīli visus,
Kas labu Tev vēl,
Lai kādreiz nav jāsaka:
Vai, cik žēl!

Marta Bārbale

ANTONS BROKS

Dzimis 1929. gada 21. decembrī Varakļānu pagasta Silinieku ciemā zemnieka ģimenē. Mācījies Silmalas pamatskolā, Varakļānu septiņgadīgajā skolā un vidusskolā. Strādājis par skolotāju Silagala septiņgadīgajā skolā (1949–1950). No 1950. līdz 1955. gadam dienējis Padomju armijā. 1961. gadā beidzis LVU Vēstures un filoloģijas fakultāti. Paralēli studijām strādājis par vecāko pionieru vadītāju

Antons Broks

Rīgas 2. vidusskolā (1956–1959). Pēc tam »Karoga« redakcijā (1960–1966), izdevniecībā »Liesma« (1966–1968), laikrakstā »Literatūra un Māksla« (1968–1972), Rīgas kinostudijas scenāriju daļā (1972–1990).

1964. gadā uzņemts Rakstnieku Savienībā. Literārās darbības sākumā darbojies literatūras kritikā. Periodikā un kopkrājumos publicēti stāsti un apraksti. Savos stāstos A. Broks bieži vien izmantojis dialekta valodas īpašības, kā arī kolorītus tēlu zīmējumus, balstoties uz šo interesanto valodu.

Veidojis kinoscenārijus filmām »Liktenim spītējot« (1975., pēc I. Indrānes romāna »Ūdennesējs«), »Vasara bija tikai vienu dienu« (1980., pēc R. Ezeras stāsta), »Fronte tēva pagalmā« (1984., pēc B. Sauliša romāna »Ošu gatve«). 1985. gadā par šo filmu saņēmis LPSR Valsts prēmiju. 1986. gadā dramatisējis Ilzes Indrānes romānu »Zemesvēzi dzirdēt«. 2001. gadā klajā nākusi viņa grāmata »Pārsteigums«, kurā viņš interesantā veidā stāsta par savu dzimto novadu un tā ļaudīm.

LEONTĪNE KLAUŽA
(1931–1988)

Leontīne Klauža dzimusi 1931. gada 17. janvārī Varakļānu pagasta Puščos. Drīz pēc meitenes dzimšanas vecāki pārceļas uz dzīvi Vidzemē, Saikavas pagastā, lai nopelnītu naudu saimniecības paplašināšanai. Tur Leontīne saslimst ar kaulu tuberkulozi, ilgi ārstējas Madonas slimnīcā, taču slimība progresē. Pēc pieciem gadiem ģimene atgriežas mājās un nopērk zemi. Leontīne ļoti vēlas mācīties, jūtas nelaimīga, kad jaunākie brāļi sāk skolas gaitas, bet viņa pati nevar iet skolā.

Leontīne Klauža

Pašmācības ceļā iemācās lasīt un rakstīt. Skolas gaitas uzsāk 14 gadu vecumā Barkavā 1944. gada rudenī, kad puse māsa tur sāk strādāt par skolotāju. Pēc zināšanu pārbaudes skolotāju padome atļauj mācīties 3. klasē. 1949. gadā skolu beidz kā teicamniece. Slimības un fizisko spēku trūkuma dēļ izglītību nevar turpināt. No 1949. līdz 1950. gadam pie Annas Sprūdžas mācās par šuvēju. Kad sākas kolektīvizācija, tēvs pāriet darbā uz būvkontori Varakļānos un brīvos brīžos tur ceļ māju. 1956. gadā visa ģimene pārceļas dzīvot uz pilsētu. Leontīne ar dzīvi nav apmierināta, tāpēc dodas uz Rīgu pie pusbrāļa, pēc kāda laika sāk strādāt »Rīgas apgērbā«. Veselības stāvoklis liek katru gadu braukt uz Vainodes sanatoriju ārstēt kaulus, slimo arī ar sirdi. Leontīne Klauža mirusi Rīgā 1988. gada 17. jūnijā. Apglabāta Varakļānu kapsētā.

Sacerējusi vairāk nekā simts dzejoļu. Augusti reliģiozā ģimenē, tāpēc daudzi dzejoļi veltīti tieši šai tēmai. Daudz veltījumu arī ģimenei – tēvam, mātei, brāļiem, māsām; skolai un skolotājiem, darbabiedriem, dzejniekiem. Emocionāli apdziedājusi sievietes sūtību pasaulē.

Arī savu likteni viņa ir izdziedājusi dzejā. Emocionāli, viegli saprotami, kaut nereti arī traģiski ir šādi dzejoļi. Aizkustinošas ir vārdos tērtās nepiepiepildītās mīlestības ilgas.

Dzejoļu dziļums nāk no attieksmes pret Dievu un dabu, pret laiku, pret mīlestību uz cilvēkiem, pret likteņa skaudrumu. Ja liktenis būtu lēmis Leontīnei Klaužai iegūt labāku izglītību, nenoliedzami mūsu tautai būtu vēl viena ievērojama vārda māksliniece.

Leontīne Klauža

PĒDAS

Man vajag savu esamību

Cilvēces ceļā atstāt pēdas.

Ne jau nu tik dziļas, ne jau tik nozīmīgas,

Ka nākošās audzes tās gadsimtiem pēta.

Kaut vai tikai tādas, ka nevar nepamanīt

Tie, kas pēc manis šo pašu taku mīs.

Ikkatrs darbs, ja labi būs padarīts.

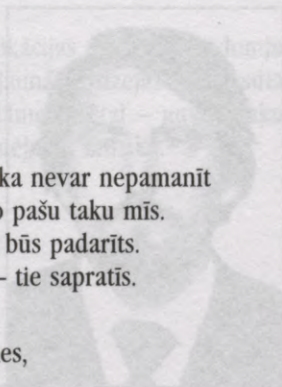
Kādā virzienā jāiet, – tie sapratīs.

Un labi, ja derēs tad viņiem manas ceļazīmes,

Ja noderēs pakāpiens klintī cirsts.

Kaut arī tie neizlasis manas rīmes,

Es tautai būšu neaizmirsts.

SVĒTKI

Lai sajustu svētkus, nevajag daudz,
Tikai vienu zaļu egles zaru.
Lai izjustu svētumu, nevajag daudz,
Tikai vienu gaišu zvaigznes staru.

Tikai vienu gaišu zvaigznes staru,
Kas pāri gadsimtiem no Betlēmas spīd,
Gaismojot mūsu prātus un garu,
Kā debesu svētlaipe dvēselē krīt.

Paulīne Zalāne

AIZ KALNA PAZUDA BALTĀ DIENA

Esmu nākusi pasaulē 1931. gada 21. augustā Stirnienes pagasta Tiltagalā, tanī sētā, kuru no lielceļa slēpa bērzi, liepas un apkārtnes skaistākais rudzu lauks. Vēl tagad redzu sevi linu krekliņā, baltiem matiem pie dārza žoga klausāmies, kā Teiču purva malas bērzos zvana dzeguzes.

Ziedu dūmakā tinies rudzu lauks un grāmatas pieder manām mīļākajām bērniņas atmiņām. Laimīgākie brīži bija, kad brālis Leons stāstīja par literatūru un rakstniekiem. Brālim Varakļānu ģimnāzijā jau bija krietns krājums itin labu dzejoļu, pāris pat publicēti laikrakstos. Tas pamudināja mani sākt dzejot 9 gadu vecumā. Reiz savā dzejoļu burtnīciņā atradu brāļa ierakstītus vārdus: »Es apbrīnoju Tavas spējas rakstīt. Cīnies vien tālāk, dienās no Tevis kas iznāks.« Pēc pāris gadiem brālītis nolika galvu svešā kara laukā. Burtnīciņa pazuda bēgļu gaitās. Bet vārdi palika sirdī uz mūžu.

Ar savām bērna acīm redzēju dzīvi, kāda tā bija: smags darbs, rūpes, sīkas ģimeņu un kaimiņu nesaticības, skaudības, lielības. Tomēr šai dabiskajai cilvēku dzīves sastāvdaļai pāri bija kāda liela, laba gaisma. Dzīvi caurstrāvoja godīgums, gaišas cerības, jaunatnes lielā centība pēc izglītības, ideālisms, tautas un tēvzemes mīlestība. Cilvēki svinēja svētkus, priecājās. »Ar katru gadu dzīve kļūst labāka un labāka« – teica mani vecāki. Biju pārliecināta, ka kļūšu dzejniece. Kaut ko studēšu – varbūt filozofiju, varbūt teātra mākslu, jo teātris bija *asinīs* arī manām vecākajām māsām Konstānci un Leontīnei. Ka saule varētu aptumšoties un zemes pamati sašķobīties, tas pat prātā neienāca. Tādēļ šis laiks palicis atmiņā kā balta saules diena.

Paulīne Zalāne

1944. gada vasara. Krievu tanki jau pie Rēzeknes. Uz lielceļiem nebeidzamas bēgļu rindas. Bēg visi tie, kuri vajāti, kuru piederīgie aizvesti vai nogalināti Baigajā gadā. Mēs piederam pie tiem. Pievienojamies bēgļu rindai. Atskatos. Raud pamestās mājas acis, sāpēs sastindzis rudzu lauks. Sunītis kaukdams paliek celiņa galā... Visas citas mūža sāpes ir rimušas, aizmirstas, kļuvušas nenozīmīgas. Bet šis brīdis sāp vēl šodien ar to pašu mežonīgo skaudrumu kā toreiz. Jo tanī dienā pārlūza dzīve, tanī dienā bojā aizgāja baltā, labā, cerīgā pasaule.

Pēc tam kad Čehijā mūs pārsteidza krievu armija, kad stāvējām šautenes stobra galā, kad nošaušanai nostādītais krievu ložmetējs likās kā atpestītājs no nebeidzamām mokām un bailēm, tomēr izdevās slepeni pārklūt pāri robežai uz Dienvidvāciju.

Vācijā pavadīti 7 gadi dažādās bēgļu nometnēs. Kaut apstākļi bija trūcīgi un nākotne neziņā tīta, nometnēs pavadītais laiks bija labs un vērtīgs. Tur bija bagāta latviešu kultūras dzīve un iespēja baudīt arī vācu kultūru. Nometnēs bija latviešu izcilākie mākslinieki, rakstnieki, mācībspēki. Nereti skolās mācīja Latvijas Universitātes profesori. Bija

skolas, baznīcas, kori, teātri, koncerti, priekšlasījumi, dažādi kursi u. c. Valkas nometnē (pie Nirnbergas) beidzu pamatskolu, sāku mācīties ģimnāzijā. Dziedāju divos koros, piedalījos visos Dziesmu svētkos. Baireitas Dziesmu svētkos dziedājām Riharda Vāgnera teātri. Spēlēju teātri, skandēju dzejas, dažreiz arī savas, dažādos sarīkojumos. Apceļojām Alpu kalnus, skatījāmie kēniņu pilis, vecas katedrāles, muzejus. Ar izmisuma mīlestību pieķēros Dainām, tās man kļuva par dvēseles mājām. Mācījos Dainas no galvas, lasīju, pētīju caurām naktīm, jo gribējās iegūt, paturēt, saglabāt kaut daļiņu no tā dārguma, ko svešā pasaule draudēja atņemt. Dzīvojām ar cerību, ka Rietumu lielvalstis radīs kādu risinājumu, liks krieviem izvākties no okupētajām zemēm, ka varēsīm atgriezties mājās.

Kad 1951. gadā bijām spiesti doties uz ASV, likās, ka debesis sagrūst pār galvu. Iļgotās atgriešanās vietā – vēl tālāks un svešāks svešums. Vācijā bija ap 14 miljonu bēgļu no Austrumiem. Karā grautā Vācija tiem nevarēja dot ne darbu, ne pajumti. Bija jāizceļo.

Nonācām St. Paulā (Sentpolā), Minesotā. Pirmie gadi bija ļoti grūti. Smags, fizisks darbs, garīgi tukša vide, neziņa par nākotni, rūpes par slimo māti. Svešuma sāpi mazināja latviešu sabiedrība, kas veidojās katrā lielākā pilsētā. Drīz vien mums bija savas draudzes, svētdienas skolas un visa tā kultūras dzīve, kas bija sākusies nometnēs, Vācijā. Sākuma gados no sabiedriskām rosmēm man bija jāatsakās, jo darbs un studijas paņēma visu. Neklātienē beidzu vidusskolu. Minesotas Universitātē esmu pavadījis laiku no 1958. gada līdz 1971. gadam. Tik ilgi tādēļ, ka studēju puslaiku, ar pārtraukumiem, jo visa dzīves iztika un studiju nauda bija pašai jānopelna. Un arī tādēļ, ka blakus galvenajam priekšmetam – valodām, literatūrai, pedagogijai – studēju vēsturi, mākslas vēsturi, antropoloģiju, psiholoģiju. 1964. gadā ieguvu bakalaura grādu. Strādāju vidusskolā un turpināju senlaiku un vācu literatūras studijas magistrantūrā. Studējot senlaiku literatūru, bija iespēja pētīt Dainu izcelsmi un seno izplatību. Tā radās maģistra disertācija »Dainu iespaids somu Kalevalā«.

Dažādās mācību iestādēs esmu mācījis vācu un franču valodu, literatūru un pasaules kultūrvēsturi. ASV rietumkrasta latviešu vasaras vidusskolā »Kursa« mācīju latviešu folkloru un latgaļu literatūru. Denveras latviešu skolā – latviešu valodu, literatūru, Latvijas vēsturi. Kopš 1964. gada bieži apciemoju ASV vidienes latviešu centrus ar referātiem par latviešu rakstniecību, folkloru, latviešu sabiedriskās un nacionālās dzīves jautājumiem. Amerikāņu sabiedrībai, arī televīzijā, esmu stāstījis par Latviju un tās likteņiem. Esmu piedalījis daudzos Rakstnieku cēlienos, daudzus arī vadījis. Kādu laiku *iemaldījos* organizāciju darbā. Biju Amerikas Latviešu Katoļu apvienības valdē, žurnāla »Treji Vārti« Jauno autoru nodaļas redaktore, esmu biedre Latviešu Rakstnieku Apvienībā, LKSAA »Dzintars« un »Daugavas Vanagu« organizācijā.

Sākot ar 1956. gadu dzejoļi un raksti publicēti gandrīz visos trimdas latviešu periodiskajos izdevumos, arī antoloģijā »Latvijas vēsture dzejās un gleznās«. Žurnālā »Akadēmiskā Dzīve« publicēti pētījumi par Dainu izplatību un nozīmi, pasaku izcelsmi un nozīmi, mākslinieciskās radišanas procesu, apcere par P. Miglinīku, F. Trasunu u. c. Mūža otrā pusē sagatavotais dzejoļu krājums »Cilvēka ceļš« īstenībā ir gadu gaitā rakstīto dzejoļu izlase. Ja savāktu periodikā izkaisītos darbus, iznāktu vēl pāris grāmatas. Ļoti lēnām top eseju krājums. Šo eseju materiālus esmu lietojis Rēzeknes Augstskolā, garīgā kursa lekcijā »Kristietības loma laikmeta atjaunošanā«.

Kad 1991. gadā pēc Rīgā piedzīvotā apvērsuma, ceļoju pa brīvo Latviju, domās skanēja Lūkas evaņģēlijā rakstītie Sīmaņa vārdi: »Kungs, atlaid Savu kalpu mierā, jo manas acis ir redzējušas Tavu pestīšanu.« Neapprakstāms prieks cēla spārnos. Lai kurā vietā Latvijā – es visur biju mājās! Tikai pamazām sāka atklāties dziļi ievainotā tautas dvēsele. Vai drīkstēju lūgt: »... atlaid mani mierā«, kad būtu vajadzīgs otrs mūžs, lai strādātu, palīdzētu, dziedinātu. Pārskolojos, lai palīdzētu Latvijai garīgi atspirgt. Pēc paveikta studiju posma ieguvu tiesības mācīt garīgā satura priekšmetus mācību iestādēs, rakstīt, runāt par garīga satura tematiem.

Lielākais gandarījums ir darbs Rēzeknes augstskolā, kur esmu lasījusi lekcijas rietumzemju literatūrā un garīgā satura kursus. Tas ir mūža sapņa piepildījums – mācīt savas zemes jauniešus, tos, kuri savu dzīvi un darbu atdos Latvijai. Lai viņu daudz vai maz, viņos ir dzimtenes mīlestība un rūpes par tautu. Viņos es redzu Latvijas nākotni.

Un es ticu, ka pienāks laiks (ja arī es to redzēšu caur Varakļānu vai Stirnienes sila kapu priedēm), ka mūsu mīļajā, daudz cietušajā zemītē atkal atgriezīsies BALTĀ DIENA.

P. S. Par 2000. gadā Latgales kultūras centra izdevniecībā izdoto Paulīnes Zalānes dzejas krājumu »Cilvēka ceļš« autore apbalvota ar bijušā Latvijas skautu prezidenta ģenerāļa Kārļa Goppera fonda balvu – par darbu, kas nozīmīgs jaunatnes audzināšanā un latvietības veicināšanā un svarīgs latviešu kultūras laukā.

Paulīne Zalāne

MANA MAZĀ ZEME

Mana mazā zeme,
tava smilts manā sauļā
mana dienišķā maize.

Pavalgs un veldze –
valoda tava,
tava sērdienes dziesma.

Bet tavas tautas dvēsele
sāpēs kveldēta,
postā deldēta,
tā manas dzīvības daļa.

Tā visu mīlestību
mīlestība mana.

MĀTEI

Pasaules greznības
tu nezināji,
pat baznīcā pelēkā
sagšiņā gāji.

Bet Tavas dvēseles gudrība
droši caur dzīvi
un pasauli ved,
Tu – Latgales zemnieka
sieva!

Ar Tavas dvēseles gudrību
zināšu atrast ceļu
pie paša
Dieva.

Valērija Solzemniece

MARTA BĀRBALE

Murmastienes »Skalbjudambji« – dzejnieces sākums un turpinājums. Sākums 1933. gada 28. februārī, kad Antonijas un Alberta Bārbaļu ģimenē pasaulē nāca pirmais bērns – Marta. Pēc muižas zemes sadalīšanas Bārbaļu ģimenes īpašumā nonāca 10 ha muižas zemes un īpatnēja, gara ēka, kurā dzīvojamā māja bija zem viena jumta kopā ar saimniecības ēkām. Tuvumā esošās citas muižas ēkas, smaržīgām kalmēm un *muzikālām* vārdēm bagātais diķis veidoja īpatnēju romantisku auru, kura pievilka apkārtējos bērnus. Kad Marta paaugās, svētku reizēs, svētdienās »Skalbjudambji« bieži pārvērtās par pulcēšanās, rotaļu vietu, jo saistīja arī spriganās meitenes asais prāts, atjautība, humors. Martas organizatores spējas izpaudās arī tālākos gados. Skolā, sabiedrībā ap viņu netrūka domu biedru.

Murmastienē pirmais atspēriens tālākajam ceļam – 1948. gadā 7. klases izlaidums. Asaras tecēja šķīroties ne tikai meitenēm vien. Pirmā skola, pirmais skolotājs, visu dzīvi līdz iet kā gaišs atstarojums no tālās bērnības. »Tikšanās stundā pēc 50 gadiem« Marta Bārbale raksta:

Marta Bārbale

»Tā iemilējām skolotājus,   No bērnu dienām nešķirsimies,
Ka aizmirst nespējam nekad.   Tik baltas baltas viņas šķiet.
Lai kāds ir mūsu mūža gājums,   Kas Murmastienē labs ir dzimis
Lai kā ir griezies laika rats.   Nekad tam projām neaiziet.«

Šis gaišums nests tālāk, mācoties Varakļānu vidusskolā (1948–1952). Te dzimst Martas dzeja (literatūras skolotājas Vizmas Veides mudināta), vēlākos gados par otro literatūras — dzejas skolotāju Martai kļuva Andris Vējāns.

Vidusskolas laikā Marta iesaistījās Varakļānu rajona avīzes darbā, parādījās pirmās publikācijas, pseidonīmi visvisādi: *Bērziņa, Vējiņa, Dainuvīte, Kalve, Kvelde* u. tml. (Kopumā ap vienpadsmit.)

Jaukais vidusskolas, sapņu un lielo cerību laiks nesa līdzī arī pirmos *belzienus*. Nācās pārvarēt izmisumu, atgūstot acu gaismu. Draudzīgs klases kolektīvs, jauki skolotāji, brīnišķīgs dvēselisks starojums vienmēr nāca no audzinātājas Viktorijas Fiskovičas (01.08. 1907.-02.06. 1995.). Dzejoli »Atvadu vārdi«, 1952. gada absolventu vārdā Marta raksta:

»...Jūsu saulei bij tūkstoš staru,
Milzīgs siltuma sārts.
Ejot mūžu grūtu un garu,
Gaismā pārtapa vārds.

Piemini, atceries visu labo!
Gaisma jau nespēj projām bēgt.
Jūsu tēlu mums ilgi, ilgi glabāt,
Dziļdziļi atmiņā slēgt.«

Pēc vidusskolas seko ceļš uz Rīgu, studijas Universitātes – Vēstures un filoloģijas fakultātē. Laimējās studēt kopā ar O. Vācieti, J. Plotnieku. Literatūras pulciņā saskarsmē ar vairākiem vārda māksliniekiem raisās dzeja, jaunas ieceres. 1953. gada oktobrī A. Vējāns »Karogā« publicē M. Bārbales pirmo dzejoli »Aiz ezera augsti kalni«. Pēc »Divu vijoļu« uzrakstīšanas atzinīgus vārdus jaunajai dzejniecei teic Arvids Grigulis.

1957. gadā Marta sāk strādāt Slokas 1. vidusskolā, bet pēc gada sadzīves apstākļu dēļ darba vieta tiek mainīta.

Septiņi gadi tika nostrādāti izdevniecībā »Liesma«. Strādājot par redaktori Daiļliteratūras redakcijā, Martai nācās sadarboties ar izciliem tā laika vārda māksliniekiem, rakstniekiem – Ilgoni Bērsonu, Jāzepu Osmani, Imantu Ziedoni, Imantu Auziņu, Antonu Broku u. c. Te pabeigta vērtīga dzīves skola.

1960. gadā iznāk pirmais dzejoļu krājums »Zeme rūgst«. Marta Bārbale tiek uzņemta Rakstnieku savienībā. Šajā laika posmā daudz strādāts ar jaunajiem literātiem, tulkota dzeja. Dažādu apsvērumu dēļ 1966. gada sākumā no »Liesmas« dzejniece aizgāja. Daļēji pat tāpēc, lai vairāk varētu rakstīt pati. Tostarp strādāts par konsultanti »Padomju Jaunatnē«, »Literatūrā un Mākslā«, »Karogā«.

Turpmākajos gados aktīvāk tiek rakstīta dzeja, daudz dažādu braucienu, radoši komandējumi, tikšanās skolās, dzejas dienu pasākumos. Marta līdzēja savā dzimtajā pusē organizēt vairākas jaukas tikšanās ar dzejniekiem, literātiem, māksliniekiem, atliek laiks jaunradei, top nākošie dzeju krājumi: »Arī kadiķi zied« (1964), »Lai es pakavs« (1967), »Manas miglas« (1969), »Saules pirtī« (1971), »Melni mani kumeliņi« (1975), »Aiz kalna« (1979), »Svied puķi debesīs« (1983), »Pa sirmu rasu« (1987), »Dvēselīte mana« (1993), »Tu esi aicināts« (1994), »Ļauj, debestiņ« (1994), »Sūnekļa alts« (2000).

Nu jau daži gadi M. Bārbale atkal ir savā dzimtajā pusē – »Skalbjudambjos« pie savas mammas, pie brāļa un māsas. Atkal kopā ar dzimtās puses, dzimtā novada ļaudīm risinās dzīves problēmas, rakstās dzeja, top daudzi jauki vēlējumi dzejā mīļiem cilvēkiem. Murmastienes, Varakļānu, Latgales vārds bieži tiek daudzinais caur Martas dzejas rindām, ar dziesmu »Latgalīte« u. c. Dzeju lasām »Stara« pielikumā »Pieskāriens«, »Katoļu kalendārā«, »Neatkarīgās« pielikumā »Hedvīgas Avīzē«, »Varakļonīti«, »Murmastienes Vēstīs«.

Dzejniece ir daudz rakstījusi par kultūrvēsturiskiem notikumiem dzimtajā novadā, aktīvi darbojusies materiālu sagatavošanā kultūrvēsturiskajai grāmatai »Varakļāni un varakļānieši«. Varakļānu pilsētas dome 1998. gadā – Varakļānu 70 gadu jubilejā – Martai Bārbalei izteica pateicību par personīgo ieguldījumu Varakļānu pilsētas kultūras mantojuma vairošanā.

Saskarsme ar M. Bārbales dzeju vienmēr rosina uz gaišām domām, bagātina mūs ar dvēseliskumu, mudina uz labiem darbiem, vairot dzimtā novada godu un slavu.

Marta Bārbale

TĒVU LAIPA

Vai tēvtēviem bij' laipu viegli salikt,
Lai bērnu bērniem būtu vieglāk iet?
Caur vergu gadsimtiem kā melniem paliem,
Caur karātavām, tundru asins pirtīm
Bij' bruģēts ceļš. Un tas bij' jāpāriet.

Vai jaunās sievas sapņoja par laimi,
Kad vīriem blakus kara kumeļš zviedz?
Cik dzīvas nāca bargo dienu asmas,
Cik asiņains bij' latvju zemes riets.

Kad bikliem pirkstiem pieskaries tu lādei,
Kur saglabāts ir senču sapnis balts.
Caur aizmūžiem – uz atkal jauniem mūžiem –
Tu dzirdēsi, tur dzimtu asins šalc.

Bet tēvtēvi tomēr laipu lika
Ar ticību, ka tur vēl daudzi ies.
Un nebīsies pēc savas laimes tiekies,
To stipru kaldinās. Un nevis lies.

Ai, bērniņ, apstājies uz savas laipas
Un kaut ko lielu, kaut ko svētu lūdž.
No visa zemiskā, no visa ļaunā
Cik tev ir spēka, vienmēr projām mūc.

TĒVZEMĪTE

Šis košais mežu valnis,
Šis ezers – zilacis,
Un teiksmu vītie kalni
Ir mūsu debesis.

Jo augstāk tās mēs ceļam,
Jo tās mums krāšņāk zied.
Mēs zinām savu ceļu,
Mēs redzam, kurp mums iet.

Kaut reizēm aplam grūti,
Jo daudz kas pazaudēts.
Caur dziļu sāpi jūti –
Šai zemē viss ir svēts.

Šis košais mežu valnis,
Šis ezers – zilacis,
Un teiksmu vītie kalni
Ir mūsu debesis.

PIE LATVIJAS

Cik daudzi ceļi atvijas
Kā pielocīti pūri.
Kāds spēks pie tavas Latvijas
Ir vienmēr tevi būris.

Te zaigo liepu alejas,
Te osis stipri turas.
Dun liesmās kalni, palejas,
Kad Jāņu gunis kuras.

Te tavas rozes plaukušas,
Te aizziedējis virsis.
Te stipras Saimes augušas
Kā svētozolu birzis.

Te kalējiem vēl laktas dim
Un sauli staro lemess.
Vēl stipri, sīkstī ļaudis dzims,
Ja turēsies pie zemes

Cik daudzi ceļi atvijas
Kā pielocīti pūri.
Kāds spēks pie tavas Latvijas
Ir vienmēr tevi būris.

Andris Vējāns

ĒVALDS STRODS
(1933–1998)

Viņš bija viens no Strodiem, un tāpat kā daudzi Strodi – no Varakļāniem. Dzimis šajā pilsētiņā 1933. gada 6. novembrī. Kurpnieka, amatnieka dēls. Daudzbērnu saimē necik plaša iztikšana nebija. Jau agri nācās satīties ar raizēm. Ne tikai ar aizputeņoto pagalmu ziemā, ar salto rasu rudeņu rītos, bet arī ar plāno maizes riecieni.

Tas viss asināja puikas skatienu, smagāku pielocīja viņa pieredzi. Kāds tēva pateikts joks, smieklu šalts istabas kaktā it kā gaišākas vērtā rūtis logos. Vēlāk arī Ēvalds pats centās apnicīgās bēdu ēnas aizgaiņāt ne tikai ar saules zaķiņiem, ielaižot tos pat aizceplē, bet pakampjot arī kādu asmēlīgu teicienu, kas noklausīts mājās, kaimiņu sētā, tirgus laukumā, skolā. Vai atrasts grāmatā. Vai laikrakstā.

Vēl nav ne desmit gadu, kad viņš kļūst par *avīžu puiku*, pa Varakļāniem iznēsājot »Rēzeknes Ziņas« – kara laika preses izdevumu, kuru vadīja Alberts Sprūdžs, bet redakcijā līdzdarbojās Konstantīns Strods-Plenciniks, dzejnieces Marijas Andžānes dzīvesbiedrs. Viņu ģimenei mājas darbos piepalīdzēja Ēvalda māšele, un tad jau nebija nekāds brīnums, ka arī brālis tur reizēm iegriezās, lai apskatītu lielo un plato mājas saimnieka rakstāmgaldū, grāmatu rindas plauktos pie sienām.

Tāda bija šī *Strodēna* pirmā saskare ar rakstniekiem, ar literatūru, ar avīzēm, kas, tikko atvestas no tipogrāfijas, vēl smaržo pēc divainām krāsām, pēc tuvu ciemu un tālas pasaules notikumiem.

Varakļānu vidusskolā, vēl vecajā muižas pilī, viņš kādu ziemu mācījās kopā ar Martu Bārbali, pēc tam krāt gudrības turpināja Poligrāfijas mākslas arodskolā Rīgā. Vēlāk neklātienē ieguva gatavības apliecību, studēja LVU Juridiskajā fakultātē. Pirmā publikācija »Padomju Jaunatnē« feļetons ar zīmīgu nosaukumu »Viens raud, cits smejas...« (1962).

No daudzajām iestādēm Ēvalds Strods visbiežāk atcerējās tautas tiesneša amatā pavadīto laiku (1966–1970), periodu Rakstnieku Savienībā (1976–1985), kur tika pildīti organizatoriskā sekretāra pienākumi. Abās vietās radās iespēja iepazīties ar dažādiem cilvēkiem, ar komplikētiem raksturiem un neparastām situācijām, ar uzdevumiem un problēmām, kur jāpalauza galva, lai sekmīgi risinātu nereti mezglu mezglus sacirtušos jautājumus.

Šie gadi un notikumi nevarēja neatbalsoties arī jaunā žurnālista un literatūras darbinieka publicistikā, viņa grāmatās. »Kad atnāk »ģitārista vecums«« (1972) – šis izdevums ietvēra tiesu lietās gūtos pieredzējumus un secinājumus. Tie atklājās arī citos aprakstos. Parādību analīzei laba talcīniece allaž bijusi satūra. Šādā ietonējumā radies pat vesels romāns »Kārdināšana« (1984). Jaunas personības veidošanās attēlota otrā garadarbā »Mēness fāzes« (1984).

Jau kopš bērnības Varakļānu puisi saistīja tālas un svešas zemes. Sevišķi maz pazīstamā Austrumāzija. Kad es astoņdesmitajos gados apmeklēju Vjetnamu, manus personīgos ceļa piedzīvojumus kupli papildināja »Akmens krūze« (1987).

Ēvalds Strods

Ar Ēvaldu kopā kuģojot pa Baltijas un Ziemeļu jūrām, staigājot pa Skandināvijas un Rietumeiropas pilsētām, es pārliecinājos, – ar viņu labi, droši būt kopā. Satvert un saglabāt skatienā un sirdī svarīgākās detaļas, lai vēlāk tās iekļautu tēlojumā vai aprakstā – lūk, šī krietnam ceļotājam nepieciešamā prasme piemita Ēvaldam.

»Cik skaista mūsu pašu zemīte!« – sacīja varakļānietis. Viņš mācēja apvaldīt sentimenta uzplūdus, bet reizēm liriska dzirksts pamirdzēja acīs un klusa sajūsma ieskanējās balsī.

To viņš necentās noslēpt, vadot žurnālu »Māksla« (1985–1997), kur regulāri parādījās apceres par mūsu novada mākslu, atsevišķu autoru gleznu reprodukcijas. Redakcijas paspārnē radītie gadskārtējie sienu kalendāri iepazīstināja ar Latgales katoļu baznīcām un to vēsturi.

Varakļānus Ēvalds sauca par balto pilsētu. Varbūt dievnamu dēļ. Vai no atmiņas nekad neizgaisa sengadu parkā augstās kupenas. Vai ievu ziedi bija tik pamatīgi reibinājuši sirdi, kas cauri visam mūžam kā padebešus šūpoja sapņus.

Ar Ēvaldu esam bijuši Dekšārēs un Varakļānu kapsētā, kur netālu no Alberta Sprūdža atdusas Strodu ģimenes ļaudis. Viņš mīlēja savas puses rakstniekus, arājus un kalējus, izglītotus cilvēkus. Viņa tēvs bija kopā ganos gājis ar Pēteri Strodu – nākamo profesoru, »Zidūņa« redaktoru, vēlāko bīskapu.

Viņš bija viens no Strodiem. Viņš bija un palika varakļānietis – līdz pēdējam elpas vilcienam 1998. gada 22. janvārī. Par agru, par agru tika mūžības sniegos ieputināta karsta sirds, sastinga roka, kura alka vēl daudz ko rakstīt par latviešu rakstniekiem, par viņu Savienības ikdienas likstām un svētku priekiem. Un vēl ļoti viņam gribējās uzrakstīt atmiņas par savu balto pilsētu – Varakļāniem.

Marta Bārbale

JĀNIS GRUDULIS

Jānis Grudulis

Jānis Grudulis dzimis 1940. gada 23. februārī Barkavās (tagad Murmastienes) pagasta Cauņu ciema Paeglišos. No 1948. līdz 1955. gadam mācījies Murmastienes 7-gadīgajā skolā, no 1955. līdz 1959. gadam Varakļānu vidusskolā. 1964. gadā beidz Daugavpils Pedagoģisko institūtu, iegūstot bioloģijas un ķīmijas skolotāja kvalifikāciju. No 1964. gada līdz 1974. gadam strādā Biržu internātskolā. 1976. gadā pāriet strādāt uz dzimto pusi. No 1976. līdz 1986. gadam bijis Murmastienes skolas direktors. Pašlaik turpina strādāt turpat par skolotāju.

Dzejai pievērsies nesen. Jāņa Gruduļa vārsmas vienkāršas, viegli saprotamas.

Aktīvi publicējas »Varakļonīti«.

Jānis Grudulis

MAN LABĀK LATGALES ZEMĒ

Lai kur būtu dzīvē gājis,
Lai kur būtu arī braucis,
Vai pa kuršu zemi seno,
Vai Gaujas senleju skaisto –
Man labāk Latgales zemē.

Te ceļi tik bieži nelūst
Un soļi tik strauji nepagurst,
Kad sirds sajūt zemes smaržu
Un rokām auž darba prieku
Ar zemes gudrības diegiem.

Te tēva dzimtajās mājās
Stāv ozols mūžīgi sardzē
Kā kareivis savā vietā.
Tas bērņības takas zina,
Jo pirmie gadi jau dzima.

Tie runā atmiņu stāstos
Un paliek rītausmas dārzos
Kā dziesmās salikti vārdi,
Kas pāršalc plašumus skaļi.
To visu atceras gadi.

Es zinu – tie vienmēr zaļos
Un mani vēl ilgi skanēs
Kā bites dābola laukā
To visu zinot un redzot,
Man labāk Latgales zemē.

PILSĒTAS LATGALES PUSĒ

Ir pilsēta Latgales pusē,
Kurai te šūpulis kārts.
Laikam ritot, gadi var klusēt,
Šiem gadiem ir bērņības smārds.

Un ieskanas gaišs akords dziesmā
Par senajiem laikiem,
Kad ļaudis darbā dedza liesmu
Arī šodienas gadiem.

Lubāns blakus kā kaimiņš dzīvo,
Spēku smeļot no klāniem.
Viļņu korēs vējš kokli stīgo
Pilsētai Varakļāni.

Tie saziedas pilsētas metos
Un cilvēku likteņos,
Un ģimenes pavarda svētkos
Kā lapu zelts rudenos.

Ir pilsēta Latgales pusē,
Kurai te pilnbrieda laiks.
Vai labākie gadi var klusēt,
Ja tas ir ziedoņa laiks?

Ēvalds Leons

PA CEĻAM AR DZEJU

Ieraksts pasē (dzimis 1942. gada 25. jūlijā) liecina, ka nebija vēl beidzies laiks, kad krievs ar vācieti Latvijas teritoriju bija izvēlējušies par spēku pārbaudes poligonu, – es esot piedzimis Jēkaba dienā Balvu rajona Rugājos. Krustvecāki gribējuši likt vārdu Ivo vai Jēkabiņu, tad vienojušies – Ēvalds. Taču par tā laika pasaules notikumiem ir jāsaka: »Ne dzirdēju, ne redzēju!«

Sevi patiesi sāku apjaust 1954. gadā, kad mans tēvs, pārnācis no Vorkutas lēģeriem, apmetās uz (pagaidu) dzīvi Lubānā pie Medeņmātes, kamēr uzbūvējām personīgo māju. Tur pa vasarām ciemos atbrauca arī dzejnieks Jānis Medenis. Protams, mana tēva un J. Medeņa attiecības arī uz manu redzeslauku atstāja lielu iespaidu. Lubānā – mana bērņība, jaunība... un tur aizsākās arī dzeja. Tēvs, būdams galdnieks, Latvijas brīvvalsts laikā bija ar velosipēdu apceļojis vai visu Latviju. Bija ļoti godīgs, kluss, sirds cilvēks, daba viņam sevišķi patika. Bieži ar motorlaivu braucām uz siena

Ēvalds Leons

plauju, zivju zveju, uz ogu un sēņu mežiem. Šī pārbagātībā esošā Lubānas zemienes daļa bija noteicošā visskaistākajām bērņības atmiņām.

Dvēsele dziedāja, un visa pasaule šķita mūžīgi skaista, it kā nebūtu neviena slikta cilvēka. Dzejošana? Dzejošana bija pati par sevi, jo Lubānā katrs otrs asprātībā kaut ko skaitīja līdzīgi dzejai. Pēc vidusskolas beigšanas tiku iesaukts dienēt armijā. Pēc tam pievērsos medicīnai. Jau prāvu laiciņu strādāju par zobu *skroderīti*, aizlāpot cilvēkiem izirušās zobu rindas.

Izbrīvētā laikā Varakļānu svētnīcā esmu ministrants. Tātad baltā uzvalkā... ir pārrēdzama dzīvība un nāve...

Pirms vairākiem gadiem radās dzejoļu grāmatīņa »Kad esi jauns«.

Ēvalds Leons

* * *

Ai, brīvība! Ai, ceļošanas prieks!
Bij' Varakļānos baroni un kņazi
Un pavadīti labie mūža gadi,
Līdz elpu sedza nesto puķu miers.

Kā senāk kolonas... Stāv baltie nami
Šķiet, Māras zemē – mazo klānu valsts,
Kur tautai moži runā dailes balss,
Lai mākslas darbi būtu pamanāmi.

Es arī ievēroju – škelto akmens seju,
Kur saulesstars akmens burtos kvēl,
Un sirmo koku, parka paspārnē,
Vēl Kažaviņas straume metas skrejā.

Tā steidzas cauri pļavu ziedu rotai,
Kur varavīksne lokam krāsas ņem,
Kur rīta gaismā Laima laimi lem,
Kas ceļiniekam – vienreiz mūžā dota.

GALU GALS

Ličagals priedē ar mežiem,
Ērgals – ar klāniem mūs saista.
Skan Ezergals putnu dziesmās
Un Visagals gleznaini laistās.
Kad Osagals sapņo par Jurgiņiem,

Kad Kalnagals slūžas tur lokā,
Redz Tiltagals ziedošām pēterpogām
Kā Silagals Teiču purvā,
Un Sūļagals dzērvenogām,
Soļo ar pilniem groziem.

Bet mūžagals, laikojot galus,
Liek pārdomās grozīt galvas:
»Kur sākums tam galam,
Ar kuru var beigties sākums,
Ja izsiktu vietvārdu nākums? »

Pat Sakstagals citā pusē,
Sēžot pie sliedēm – klusē...

Marta Bārbale

FRANCIS UPENIEKS

(1948–1971)

Francis Upenieks dzimis 1948. gada 25. decembrī Upenieku sādžā. Mācījies Vilcānu pamatskolā, pēc tam – Siļukalna un Salas skolās, arī Varakļānu vidusskolā, kad no dzīves priekšlaicīgi šķīrās viņa māte. Tas ienesa smagu morālisku traumu jaunieša dvēselē, jo viņš māti ļoti mīlēja.

Vidusskolas gados F. Upenieks sāka dzejot, savus dzejoļus iesūtīja arī avīzēm un žurnāliem. Pēc vidusskolas, studējot Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē, brieda un attīstījās viņa dzejnieka talants. Jaunais dzejnieks bija ar poētisku pasaules skatienu, rakstīja par dabu, daudz

dzejoļu veltījis mātei. Dzīves alku, gaišas dvēseles liecinājums viņa dzejā mijas ar smalku rezignāciju. Apbrīnas vērtā ir izjūta, ka to it kā rakstījis cilvēks ar krietnu dzīves pieredzi. Arvien vairāk viņa dzejā ieskanas skumjas un drūmas pārdomas. Tumšo domu māks, Francis Upenieks 1971. gada 4. septembrī šķiras no dzīves, būdams tikai nepilnus 23 gadus vecs.

F. Upenieka dzīves laikā viņa dzejoļi nepaguva iznākt atsevišķā grāmatā, tie palika iespiesti žurnālos un daudzi – tikai rokrakstā. Ar Intas Upenieces gādību 1997. gadā izdots F. Upenieka dzejoļu krājumiņš »Skumst ķirsis, skumst pīlādžu zari«. Tajā apkopots labākais, kas Franča īsajā šīs zemes mūžā uzrakstīts. Ko talantīgais jauneklis būtu veicis mūsu literatūrā, to šodien var tikai minēt.

Francis Upenieks

STRAZDUS MEKLĒJOT

Miers vecajam ķirsim, miers pīlādža zaram.
Sen strazdi jau siltajās zemēs.
Krīt lietus, krīt pelēks man matos,
Pār acīm un degunu skrien,
Un seja kļūst plāna un asa.

Skumst ķirsis, skumst pīlādža zari.
Sen strazdi jau siltajās zemēs.
Es, ietīnies kažokā, atnesu ziemu,
Balts krējums tai izlīst no rokām,
Balts klusums sāk mirgot no debess līdz
zemei, –
Sirms mans ķirsis un pīlādzis rūgtais.
Es izeju naktī, kad sprakst visas mājas,
Uz pagalma balta un meklēju strazdus.

SAPŅU VĀLODZES ILGI KLIEDZ SIRDĪ

Sapņu vālodzes
Ilgi kliez sirdī
Un saucienu
Atbalso gadi,
Zilas tāles
Un piemidzis skatiens
Liksmām un laimīgām domām.

Sapņu vālodzes
Skumīgi putni:
Uz spārniem
No bērnības mani
Uz jaunības pasauli nes.

Sirds apstājas
Pieplok pie zemes
Un kāri dzer
Vareniem malkiem
Asinīm – kvēli
Un smadzenēm – domas.

Sapņu vālodzes
Ilgi kliez sirdī
Un saucienam
Atbalso lūpas.

Egils Zirnis

SILVIJA BRICE

Silvija Brice (dz. Karaša) dzimusi Varakļānos 1958. gada 16. aprīlī. Beigusi Varakļānu vidusskolu. Pateicoties skolotājai Ainai Jirjenai, viņa pastiprināti pievērsusies vācu valodas apguvei, jau 15 gadu vecumā publicēts pirmais tulkojums no vācu valodas. Pēc Latvijas Universitātes Svešvalodu fakultātes beigšanas Maskavā neklātienē pabeigusi angļu valodas studijas.

Silvija Brice

No 1981. gada strādājusi izdevniecībā »Avots«, pēc tam »Liesma«, »Vaga«, »Jāņa sēta«. Sākumā tulkodama tikai no vācu valodas, vēlāk – arī no angļu un poļu valodas. Savos tulkotājos darbības gados ir pārtulkojusi aptuveni 70 grāmatas. Pēdējos gados galvenokārt strādājusi apgādā »Atēna«, ir Rakstnieku Savienības biedre.

Daudzām no S. Brices tulkotajām grāmatām bijuši grāmatu atvēršanas svētki. Īpaši atzīmējama kanādiešu rakstnieces Mārgaretas Astvudas romāna »Aklais slepkava« iznākšana. Silvijai Bricei 2000. gadā piešķirts labākās tulkotājas tituls. 2001. gadā iznākuši viņas tulkojumi – Hermana Heses pasakas, Franča Kafkas stāsti, Gintera Grasa romāns »Skārda Bungas« u. c.

SABIEDRISKIE DARBINIEKI, PUBLICISTI

Antoņina Pilpuka

LATGALIEŠU GRĀMATIZDEVĒJS EDUARDS KOZLOVSKIS

(1878–1943)

Eduards Kozlovskis (sen.) dzimis 1878. gada 18. oktobrī toreizējā Varakļānu pagasta Masaļsku sādžā. 1893. gadā, beidzis Varakļānu pagastskolu, sāk strādā ādu fabrikā Viļānos, pēc tam dodas uz Pēterpili un iestājas par burtliča mācekli A. Marksa tipogrāfijā. Pēc drukas mākslas kursa beigšanas strādā vairākās tipogrāfijās Pēterpilī, vienlaikus turpinādams iegūt vispārējo izglītību privātos kursos ģimnāzijas līmenī. Aktīvi piedalās Pēterpils latgaliešu nacionālajā kustībā, kā arī 1905. gada revolūcijas notikumos Latgalē.

Pēc mātes nāves E. Kozlovskis atgriežas dzimtenē. Šajā laikā Rēzeknē darbojas tikai viena tipogrāfija, kas pieder M. Golanskim, bet latīņu burtu tajā nav un burtliči latviešu valodu neprot. Tā kā latviešu salikums bija ļoti nepieciešams, 1912. gadā inteliģences pulciņš, kura sastāvā bija arī E. Kozlovskis, uz sabiedriskiem pamatiem nodibina pirmo latviešu tipogrāfiju Rēzeknē »Dorbs un Zineiba«. Par tipogrāfijas tehnisko darba vadītāju un pārzini tiek nozīmēts pieredzējušais Pēterpils poligrāfists Eduards Kozlovskis.

1916. gadā E. Kozlovskis kopā ar N. Rancānu nodibina pie tipogrāfijas burtliču skolu, kur ar poligrāfijas mākslu viņš iepazīstina galvenokārt zemnieku bērnus no Varakļāniem, Kārsavas, Dricāniem, Bērzgales un dažiem citiem pagastiem.

1917. gada aprīlī E. Kozlovskis piedalās apvienošanās kongresā Rēzeknē un tiek ievēlēts Latgales Zemes padomē. 1920. gadā pilda aprīņa valdes locekļa pienākumus. 1921.–1923. gadā vada tipogrāfiju »Grōmota«. 1923.–1926. gadā strādā Latgales pagastu savienībā. 1932. gadā izdod un rediģē avīzi »Dryva«. No 1933. gada strādā kā Rēzeknes pilsētas valdes sekretārs un pēdējā laikā arī kā valdes loceklis.

Būdams tipogrāfijas vadītājs, E. Kozlovskis novēro, kādu grāmatu trūkst vienkāršam lauku lasītājam un šo robu mēģina aizpildīt, laizdams klajā veselu virkni garīga, praktiska satura un skolu grāmatu, kopskaitā pāri par divdesmit (»Lobō sākla«, »Gramatikas uzdevumi«, »Tautas dzīsmes«, »Cylvāku draugi« u. c.). Rakstījis publicistiskus rakstus, tulkojis un atdzejojis, rakstījis dzejoļus – ar pseidonīmu *Maltanīts*.

1941. gada 14. jūnijā Eduards Kozlovskis kopā ar ģimeni deportēts un 1943. gada 24. februārī miris Vjatlagā.

Nozīmīgu darbu Latgales kultūrvēstures labā turpināja viņa dēls Eduards Kozlovskis (jun.) (1913–1998). Paralēli darbam celtniecībā un vēlāk, būdams

Eduards Kozlovskis

pensionārs, Eduards Kozlovskis ar lielu interesi sekoja informācijai sava novada preses izdevumos, uzmanību vēltidams valodai, vēsturei, tradīcijām, dabai un kultūrai.

Avīzi »Varakļonīts« Eduards Kozlovskis lasīja no pirmā numura un izlasītos numurus glīti iesēja, gada beigās iesniedza glabāšanai Rēzeknes kultūrvēstures muzejā. Arī par 1997. gadu vēl paspēja... Kas »Varakļonīti« Rēzeknes muzejam dāvinās turpmāk?

Jānis Broks

PAGASTA VECĀKAIS JĀNIS SVILĀNS (1889–1977)

Kādreizējais ilggadējais Varakļānu pagasta pašvaldības vadītājs Jānis Svilāns, dzimis 1889. gada 27. janvārī Lazdiniekos, ir pieminams ne tikai tāpēc, ka viņš ir bijis savā laikā viens no visvairāk izglītotajiem pagasta vecākajiem Latvijā, bet arī tāpēc, ka viņš sevi ir parādījis kā ļoti taisnīgu un saprātīgu darbinieku un ar to lielā mērā sekmējis sava dzimtā novada saimnieciskās un kultūras dzīves plauksti.

J. Svilāns ir agri zaudējis tēvu, bet laimīgā kārtā tēvišķu gādību varējis saņemt no sava labā tēvabrāļa Donata, kas, būdams bez ģimenes, pēc brāļa pāragrās nāves ir pilnīgi uzņēmis visas rūpes par saimniecību un brāļa bērnu audzināšanu.

J. Svilāns ir beidzis Krievijā mērnieku un agronomu vidusskolu un kādu laiku, strādādams par privātmērnieku, ir daudz palīdzējis sava pagasta zemniekiem. 1921. gadā, nodibinoties Varakļānu ģimnāzijai, viņš tanī ir strādājis par matemātikas skolotāju, bet 1928. gada martā uzņēmis Varakļānu pagasta pašvaldības vadību un pagasta vecākā amatā palicis, atskaitot 1940./41. gadu, līdz 1944. gada vasarai, kad sakarā ar frontes tuvošanos ir atstājis savu darbu un iekopto saimniecību, ko pats gandrīz visu laiku bija vadījis, un aizbraucis no Latvijas.

Jānis Svilāns

J. Svilāns aktīvi darbojies vietējās saimnieciskās organizācijās un rūpējies par pagasta izglītības lietām. 1938. gada martā Varakļānu agronomiskā rajona lauksaimniecības biedrību delegāti J. Svilānu izvirza par kandidātu Latvijas Lauksaimniecības kameras locekļa postenim. Kad 1938. gada beigās sāk darbu Varakļānu pagasta savstarpējā apdrošināšanas biedrība, kas pārņem savā pārziņā visu apdrošināšanas lietu kārtošānu, biedrības vadība tiek uzticēta J. Svilānam.

J. Svilānam esot par pagasta vecāko, Varakļānos uz iepriekšējās I pakāpes pamatskolas bāzes tiek izveidota otra sešklasīga pamatskola. Vēlāk tiek arī paplašinātas šīs skolas telpas, un Latvijas brīvvalsts pēdējos gados pagasta pašvaldība nopietni domā par lielas, modernas 6-klasīgās pamatskolas būvi, tai vietu izraugot skaistā vecās muižas parka nomalē. Jau tiek uzsākta materiālu piegāde jaunās skolas būvei, bet 1940. gada notikumi un tiem sekojošais karš neļauj labo pasākumu turpināt. J. Svilāna laikā tiek gādāts arī par pagasta mazāko skolu telpu remontiem un darba apstākļu uzlabošanu. Arī Varakļānu Valsts ģimnāzija ir izjutusi pagasta pašvaldības atbalstu.

1938. gada pavasarī Varakļānu pagasta valde kopā ar pilsētas valdi dāvina Varakļānu ģimnāzijai karogu, ko pēc ģimnāzijas skolotāja mākslinieka Arvīda Gusāra meta ir darinājis Daugavpils sieviešu arodskola »Saule«.

Varakļānu pagasta valde arī tiek minēta starp tām pašvaldībām, kas materiāli atbalstījušas Latgales tautas universitāti.

J. Svilānam ir bijis raksturīgs kluss, bet pārdomāts un neatlaidīgs darbs tautas labā.

Otrā pasaules kara beigū posmā Jānis Svilāns kopā ar dzīvesbiedri Paulīni un dēlu Oļģertu devās bēgļu gaitās, vēlāk uz pastāvīgu dzīvi apmetās Čikāgā (ASV). Tur J. Svilāns aizgājis aizsaulē 1977. gadā.

TAUTSAIMNIEKS JEZUPS DZĒRKAĻS
(1894–1990)

Priekšzīmīgā saimnieka un saimniecisko pasākumu veicinātāja Jezupa Dzērkaļa mūžs sācies Pastaru sādžā. Vēlāk viņš iepircis daļu no *Peirāgu* foļvarka (pusmuižas) Brangovā. Tā agrāk piederējusi Varakļānu grāfam Borham un par godu viņa meitai Terēzei nosaukta par Teresinu.

Jezups Dzērkaļš kopā ar jaunāko brāli Anatoliju (1900–1983), sauktu par Dzērkaļu Antuleiti, prasmīgi vadījis savu saimniecību, ieviesis daudz jaunumu lauku un lopu kopšanā un tehnikas izmantošanā. Savā laikā te bijusi ierīkota aitu audzētava. Saimniecība bija īpaši slavena ar saviem zirgiem. Tiem bija doti skaisti vārdi – Kerguss, Kaikasets, Etna u. tml. Antuleits ar tiem tika braucis rikšotāju sacensībās un bieži vien ar labiem panākumiem.

Jezupa Dzērkaļa saimniecībā notikusi arī lauksaimniecības mašīnu izmēģināšana. Kā vēstīts Latgales lauksaimniecības biedrību savienības laikrakstā »Latgolas Zemkūpis«, 1932. gadā trijos Latvijas apvidos notikusi pļavu arklu izmēģināšana, lai noskaidrotu piemērotākos pļavu arkļus purvu kultivēšanai. Meliorācijas departaments kopīgi ar Latgales lauksaimniecības biedrību savienību un Priekuļu lauksaimniecības mašīnu izmēģināšanas staciju šo darbu organizējuši Teresinā pie Dzērkaļa. Izmēģināti pavisam seši arkļu tipi.

Jezups Dzērkaļš rosīgi darbojies dažādos sabiedriskos pasākumos. Viņš piederēja arī pie Latgales progresistiem. Šajā jautājumā darbojās kopā ar rakstnieku Albertu Sprūdžu, kura māsu Konstanci Jezups Dzērkaļš apprecēja. 1944. gada pavasarī pēc Rēzeknes bombardēšanas Dzērkaļš ar saviem zirgiem pārveda rakstnieka mirstīgās atliekas uz tēva sētu.

Jezups Dzērkaļš

Raksturīgi, ka 1925. gadā Teresinas mājās (pirmajiem Varakļānu pagastā) tika ievilkts telefons. Mājas saimniekam Jezupam Dzērkaļam tas bija vajadzīgs sabiedrisko lietu kārtošanai. Jau no 1924. gada viņš bijis Varakļānu lauksaimniecības biedrības priekšnieks, pēc Latvijas Lauksaimniecības kameras nodibināšanas darbojies kā viena no 24 Latgalē ieceltajiem kameras locekļu vietniekiem. Varakļānu lauksaimniecības biedrība rīkojusi zemniekiem daudz derīgu pasākumu. Kā vēsta tā laika avīzes, Salmenes pamatskolā, Varakļānu pagasta namā un Dekšāru pamatskolā rīkoti priekšlasījumi par linkopību, laukkopību un lopkopību. 1937. gada janvārī notikušas līnu kulstītāju sacensības, kurās piedalījušies 32 *trepcī*. 1940. gadā notikušas līnu plūksšanas sacensības netālu no pienotavas – Vaclava Svilāna tūrumā, bet 1942. gadā – B. Nagļu sādžā. Biedrības mājturības sekcija rīkojusi sacensības maizes cepšanā.

No 1927. gada J. Dzērkaļš bijis arī Varakļānu piensaimniecības sabiedrības valdes loceklis, vēlāk – pienotavas būves vadītājs un valdes priekšsēdētājs. Viņa vadībā Varakļānu pienotava pakāpeniski kļuva par vienu no lielākajām un labākajām Latvijā. 97% no ražotā sviesta gājis uz eksportu. 1931. gadā Varakļānu pienotava kā pirmā Latgalē saņēmusi godalgu par labākā eksport sviesta ražošanu. Pienotavai tikušas piešķirtas mācību pienotavas tiesības un te parasti praksē atradušies vairāki piensaimniecības skolu mācekļi. Pienotava bijusi saistīta ar 13 krejošanas punktiem – arī Vidsmuižā, Rudzātos, Stirnienē, Atašienē, Mežārēs.

Vienlaikus ar daudzajiem darbiem savā saimniecībā un sabiedriskajiem pienākumiem Jezups Dzērkaļš vairāk kā 20 gadus dziedāja Varakļānu baznīcas draudzes korī, līdz pat dzimtenes atstāšanai.

Latvijas neatkarības gados Jezupa Dzērkaļa saimniecība plauka. Kas kārtīgu saimnieku sagaida pie padomju varas, to viņš labi saprata, 1944. gadā vasarā atstādams dzimteni. Teresinas māju līdzīpašnieks Anatolijs Dzērkaļš 1949. gada 25. martā tika izsūtīts un vairākus gadus dabūja *saimniekot* pa Sibīriju.

Krejošanas punktu vadītāju sagatavošanas kursi Varakļānos 1931. gadā, otrajā rindā trešais no labās valdes priekšsēdētājs J. Dzērkaļš

Nepilnu mēnesi pēc izvešanas visi brangavieši *brīvprātīgi* apvienojās kolhozā ar nosaukumu »Jaunā Brangava«. Tā pirmais kantoris atradās nu jau bez saimniekiem palikušajās Teresinas mājās, jo tur vismaz bija telefons.

Pēc izceļošanas uz Ameriku Jezups Dzērkaļš turpinājis darbu lauksaimniecībā, ar sev piemītošo centību gūdamis labus panākumus. Viņš miris 1990. gada 1. novembrī sirmā vecumā, bet gadu vēlāk viņa pelni pārāpbedīti Varakļānu kapsētā blakus citiem Dzērkaļu dzimtas piederīgajiem.

Ādolfs Borbals

SABIEDRISKAIS DARBINIEKS UN PUBLICISTS DONĀTS TRŪPS

(1898–1978)

Donāts Trūps dzimis 1898. gada 19. maijā Cakulu sādžā, kur viņa tēvs bija ienācējs no Vidsmuižas pagasta Meža Trūpiem, dzīvoja kā algādzis bez savas zemes. Donāts audzis sešu bērnu ģimenē trūcīgos apstākļos, tādēļ tikai ar lielām grūtībām ticis pie izglītības (sākumā viņam bijis jāsamierinās ar Varakļānu pagasta skolas izglītību).

Jau septiņu gadu vecumā D. Trūps sācis gana gaitas pie saimniekiem, vēlāk strādājis pie balķu pludināšanas un citos fiziski smagos darbos. 1915. gadā kādu laiciņu strādājis Stirnienē par pagasta skrīvera palīgu. Kopā ar I pasaules kara bēgļiem viņš nonācis Pēterpilī, kur dzīvojis Donāta vecākais brālis. Tur kaut kā iekārtojies uz dzīvi, darbu sameklējis un cerējis te rast arī izglītības turpināšanas iespējas. Taču līdzekļu trūkuma dēļ iesāktās mācības skolotāju sagatavošanas kursos nācies pārtraukt.

Donāts Trūps

1918. gadā D. Trūps atgriezies Latvijā un tūlīt iestājies Rēzeknē izveidotajos skolotāju sagatavošanasursos. Pēc to beigšanas sekojušas skolotāja un skolu pārziņa darba gaitas mūža garumā. Strādājis Varakļānu, Viļānu un Stirnienes pamatskolās, allaž būdams starp vietējā sabiedriskā darba organizētājiem un vadītājiem. 1921. gadā D. Trūps, būdams I Varakļānu pamatskolas pārzinis, aktīvi sekmējis Varakļānu vidusskolas nodibināšanu.

Par D. Trūpa autoritāti citu skolotāju vidū liecina fakts, ka 1923. gadā Rēzeknes apriņķa skolotāju konferencē viņš ievēlēts apriņķa skolu valdē, kopā ar Franci Zepu darbojies arī Valērijas Seiles vadītajā Latgaliešu skolotāju savienības valdē. D. Trūps, gribēdams teikt savu vārdu arī politikā, 1928. gadā Latgales demokrātiskās zemnieku apvienības sarakstā kandidējis III Saeimas vēlēšanās. Viņš bijis ļoti čakls sabiedriska darbinieks, par ko 1940. gadā apbalvots ar Atzinības krustu.

Jau agri sākusies D. Trūpa darbība latgaliešu preses izdevumos. No 1916. gada viņš »Dryvā« publicējis dzejoļus un korespondences, 1917. gadā kļuvis par jaunatnes žurnāla »Gūņkurs« līdzstrādnieku un vēlāk – par tā redaktoru. Ar dzejoļiem, rakstiem, feļetoniem publicējis dažādos Latgales izdevumos: »Jaunajā Straumē«, »Latgalīti«, »Zemņika Ziņos«, »Latgolas Školā«, »Zidūnī«, »Sauleitē« u. c. Daži D. Trūpa dzejoļi tikuši uzņemti E. Kozlovskas 1925. gadā izdotajā lasāmajā grāmatā »Lobō sākla«.

D. Trūps ir pārveidojis latgaliskā rakstībā lasāmo grāmatu »Volūda« pamatskolu pirmajām klasēm. Taču, kā vērtējis literatūrvēsturnieks Miķelis Bukšs, D. Trūps pieder vecākajai tautas darbinieku paaudzei, kas dzejas mākslā palicis iesācēja stadijā.

Pēc kara Donāts Trūps strādāja par skolotāju Dekšāru, Murmastienes, Siļukalna u. c. pamatskolās. Vecumdienās viņš sabiedriskajā dzīvē gan vairs nepiedalījās, taču ir uzrakstījis vērtīgas atmiņas par Varakļānu apvidus vēsturi (sākot ar 1905. gadu).

D. Trūps miris vientulībā 1978. gadā un apbedīts Varakļānu kapos.

Ādolfs Borbals

PUBLICISTS UN SABIEDRISKAIS DARBINIEKS FRANCIS ZEPS (1899–2000)

Francis Zeps dzimis 1899. gada 5. decembrī Varakļānu pagastā un bērnībā dzīvojis Madžuļu sādžā. Audzis zemnieku ģimenē, mācījies vispirms Teicejnieku pamatskolā, pēc tam – Rēzeknes pilsētas skolā, Pēterpils komercskolā. Nedaudz studējis pedagogiju Latvijas Universitātē, mācījies komercinstitūtā. 1918. gadā sācis skolotāja darba gaitas vispirms Silagala, pēc tam – Grozu skolā, vēlāk – Viļānos.

Publicēts presē (jaunatnes žurnālā »Gūņkurs«) F. Zeps sācis vēl pirms Latvijas brīvvalsts nodibināšanas, vēlāk rakstījis zemnieku nedēļas laikrakstiem »Latgalīts« un »Jaunais Vārds«. Strādādams par skolotāju, viņš bijis Latgales skolotāju savienības valdes loceklis, vairākus gadus bijis līdzredaktors žurnālam »Latgolas Škola«. Sastādījis skolu vajadzībām »Praktisku latgaliešu gramatiku«, kas pieredzējusi četrus izdevumus. Ir darbojies Izglītības ministrijas izveidotajā komisijā augšzemnieku dialekta ortogrāfijas izstrādāšanai.

Ar savu aktīvo darbošanos F. Zeps iemantojis popularitāti latgaliešu vidū un 1925. gadā no Latgales Demokrātu partijas ievēlēts par 2. Saeimas deputātu. Te viņš darbojies Izglītības un sociālās likumdošanas komisijā. Paralēli deputāta darbam rediģējis laikrakstus »Zemņika Bolss« (1926) un »Zemņika Ziņas« (1926–1929). Par rosīgu darbu publicistikā 1929. gadā saņēmis

Kultūras fonda pabalstu ārzemju ceļojumam.

Par aktīvu darbu sabiedrības labā F. Zeps apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni. Viņš bijis Latgales Tautas universitātes padomes loceklis, piedalījies vēsturisko 1940. gada Latgales Dziesmu svētku komisijas darbā. Šajā laikā viņš jau pasen bija aizgājis no skolotāja darba un kļuvis par banku ierēdni. Pēdējos Latvijas neatkarības gados F. Zeps strādāja par Valsts Zemes bankas Daugavpils nodaļas vadītāju.

1944. gadā Francis Zeps kopā ar ģimeni devās emigrācijā. Amerikas Savienotajās Valstīs viņš beidzis koledžu, strādājis par grāmatvedi, taču nekad nav atstājis novārtā sabiedrisko darbību. Par latgaļu dzīves, kultūras un valodas problēmām viņš regulāri rakstījis laikrakstā «Latgolas Bolss». Ar domu saglabāt Latgales kultūras apcirķņa vērtības – tautasdziesmas – viņš kopā ar F. Tirumnieku un komponistu V. Ozoliņu Latgaļu folkloras komitejas darbības ietvaros 60. gados veicis ārkārtīgi lielu darbu, vācot un apkopojot materiālus, organizējot Latgaļu tautas dziesmu krājuma izdošanu. Šī 1968. gadā Indianopolē izdotā, skaisti iesietā grāmata, kas aptver 57 latviešu komponistu (tostarp A. Kalniņa, J. Vītola un V. Višteļa) solodziesmas un deviņdesmit kora dziesmu apdares, izmantota 1968. un 1970. gados, sarīkojot latgaļu dziesmu un kultūras dienas Toronto (Kanādā).

F. Zeps līdz pat deviņdesmit gadiem enerģiski rosījies gan vietējā katoļu biedrības valdē, gan latviešu pensionāru biedrībā. Aizgājis aizsaulē simts gadu vecumā 2000. gada 24. martā.

Francis Zeps

Valērija Solzemniece

JĀNIS BROKS-EISĀGS

Dzimis 1921. gada 18. aprīlī Lielstrodos. Mazais Jānis auga līdzīkam. Liktenis neskopojās, dāvādams viņam smagus pārdzīvojumus un arī gaišus svētku mirkļus.

Uz J. Broka psiholoģisko stāju jau bērnībā iespaidu atstāja smagie saimnieciskie un dabas apstākļi (30. gadu saimnieciskā krīze un Lubāna plūdu postošās sekas), bet iedvesmoja tēva stāsti par kaimiņos izaugušo slaveno personību – bīskapu Pēteri Strodu. Tas viss rosināja zēnu uz pārdomām, radot vēlmi izteikt sevi rakstiņā.

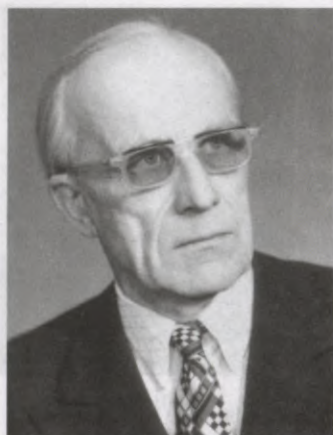
Mācoties Varakļānu pamatskolas 5. un 6. klasē (pēc Lielstrodu 1. pakāpes pamatskolas beigšanas 1933. gadā), Jānis pirmo reizi redz nodrukātu savu vārdu žurnālā «Latvijas Jaunatne» (šāds žurnāls bija Sarkanā Krusta organizācijai, kurā darbojās arī Jānis). Vairākas korespondences un dzejolis «Gavēnī» tiek publicēti Varakļānu Valsts ģimnāzijas mācību gados (1937–1942) vidusskolām domātajā žurnālā «Skolu Dzīve».

Jānis Broks sāka regulāri rakstīt tajā laikā iznākošajam laikrakstam «Latgolas Bolss». Tur tika nodrukāts viņa dzejolis «Latgale». Ar K. Stroda-Plencinika rekomendāciju un gādību J. Broks vēlāk sāk strādāt «Latgolas Bolsā» kā literārais līdzstrādnieks.

Pēc vidusskolas absolvēšanas Jānis Broks uzsāk darba dienestu Vācijā, jo toreiz oficiāli tika deklarēts, ka pēc ģimnāzijas beigšanas izglītību augstākajās mācību iestādēs varēs turpināt tikai tie, kuri nodienējuši valsts darba dienestā.

1943. gadā Jānis iestājas Latvijas Universitātes Tautsaimniecības fakultātē, diemžēl tūlīt seko iesaukums Latviešu leģionā, no kura viņš drīz atbrīvots veselības stāvokļa dēļ (1943. gada septembrī). Kādu laiku tika pastrādāts tēva saimniecībā Lielstrodu Eisāgos.

Turpmāko J. Broka dzīves posmu raksturo bēgļu gaitas Kurzemes katlā. Kapitulācijas laikā 1945. gadā dzīvojis Talsu rajonā. Ticis dēvēts par *dzimtenes nodevēju*, tam seko izsūtījums uz

Jānis Broks-Eisāgs

vienpadsmit gadiem. No 1946. gada marta līdz 1957. gada aprīlim nākas izbaudīt lāģera *labumus* Sverdlovskas mežos, Karagandas šahtās un Tomskas taigā. Izsūtījuma laikā uzcītīgākā vēstulū rakstītāja Jānim bijusi Anna Kokare no Skapstotu sādžas (klasesbiedrene Varakļānu pamatskolas laikā). Arī Annu liktenis 1944. gadā aizvedis uz Talsiem. Pēc atgriešanās dzimtenē 1957. gadā Jānis un Anna salaulājās un tā roku rokā staigā līdz pat šai dienai. Annai patīk grāmatas un ceļojumi. 50 gadus viņa pildījusi medicīnas māsas pienākumus Talsu slimnīcā.

Jāņa darba gadi cieši saistīti ar sportu, ar veselīgu dzīvesveidu. Strādājot Talsu Remontu un celtniecības pārvaldē (1957–1989), Jāņa Broka vadītais fizikultūras kolektīvs sporta aktivitātēs bija viens no vadošajiem Talsu rajonā. Pēc aiziešanas pensijā strādājis Talsu Sporta namā, pēdējā laikā jau kā ārštata darbinieks.

Aprīnas vērtā ir Jāņa Broka lielā sabiedriskā aktivitāte ne tikai sporta dzīvē. Paplašinās sarakste ar novadniekiem, tiek vākti un apkopoti materiāli par dzimto novadu un Talsu ļaudīm. Viņam piemīt izcilas novadpētnieka zināšanas par Varakļānu pusi un tās cilvēkiem. Šajos jautājumos J. Broks daudz publicējies »Starā«, »Varakļonīti«, »Murmastienes Vēstis«, latgaliskajā »Zemturī« u. c. Publikācijām raksturīga dokumentalitāte un precizitāte. Pavisam viņš ir publicējies apmēram divdesmit piecos dažādos preses izdevumos. No 1990. gada visas publikācijas paraksta, uzvārdam pievienojot dzimto māju nosaukumu – Jānis Broks-Eisāgs.

Pēdējā laikā bieži var lasīt Talsu un citu novadu laikrakstos J. Broka-Eisāga publikācijas saistībā ar sporta veterānu aktivitātēm. Viņš ir Latvijas sporta veterānu savienības valdes loceklis, Nacionālo Daugavas Vanagu biedrs Talsu nodaļā. Neparastākās aizraušanās: kolekcionē Jaungada un Ziemassvētku apsveikuma kartiņas, vāc ievērojamu (subjektīvā skatījumā) cilvēku autogrāfus.

Jāņa Broka sabiedriskās aktivitātes talsinieki novērtējuši atzinīgi. 1998. gada 14. jūnijā represēto saietā Talsu pilskalnā Valsts prezidenta uzdevumā politiski represētajam sabiedriskajam darbiniekam, sporta veterānam un publicistam Jānim Brokam tiek pasniegti Triju Zvaigžņu ordeņa I pakāpes Goda zīme.

Genovefa Melne

JŪLIJS KĀRLIS POČS

Dzimis 1927. gada 7. aprīlī Varakļānu pagasta Počos. Mācības uzsācis Varakļānu otrajā pamatskolā, turpinājis Varakļānu ģimnāzijā. Bērniņa aizvadīta vecāku saimniecībā, veicot lauku darbus.

1944. gadā karš lika pārtraukt mācības ģimnāzijā. Jaunie skolotāji un vecākie skolēni tika iesaukti karadienestā. J. K. Poču iesaukums neskāra, bet tā paša gada jūlija mēnesī, kad padomju armijas daļas bija jau ielauzušās Rēzeknē, viņš uz visiem laikiem atstāja savas tēva mājas. Nonāca Ērgļos, tad Rīgā. Tur brīvprātīgi iestājās karadienestā un nokļuva Rīgas aizstāvības daļā, kurā ieguva pirmo militāro izglītību un rūdījumu.

Rīgu atstāja kopā ar pēdējām Rīgas aizstāvju vienībām, noņemot zenīartilērijas lielgabalus no Operas nama.

Izvairoties no nokļūšanas Vāczemē, atstāja Gaisa spēku dienestu un pievienojās ģenerāļa Kuriļa grupai, kas bija izvietojusies Strazdes muižā pie Talsiem. Šī militārā vienība gatavojās cīnīties pret abām okupācijas varām. Tur Počs tika iekļauts vienības štāba riteņbraucēju vadā. Pie Usmas ezera viņu sagūstīja vācu ģenerāļa Jeckelna vīri un nosūtīja uz Ventpsils cietumu, vēlāk uz Vāciju.

Sekoja gūstekņa dzīve vairākās koncentrācijas nometnēs. Dzīves un darba apstākļi bija smagi. *Ziemas mītnēs* Cedelheimā vien nomira 87 latvieši. Pēc atbrīvošanas viņu norīkoja uz Tornas lidlauka būvi (pie Rīgas policijas pulka, kas pazīstams ar nosaukumu »Tornas grāvrači«). Šinī pulkā viņš darbojās visu kara laiku. Pēc ierašanās DP nometnē Augsdorfā pie Detmoldas, sāka strādāt pie Britu kontrolkomisijas. Vēlāk pieteicās kā brīvprātīgais Eiropas strādnieks Anglijas darba tirgū.

Laime tikusi meklēta arī Kanādā. Izdzīvošanas iespēju meklējumos izmēģinātas visādas nodarbošanās. Darbu, atbilstošu savai specialitātei (elektronika), izdevās atrast tikai pēc vairākiem gadiem un, strādājot fabrikā, J. K. Počs izvirzīts līdz departamenta vadītāja amatam.

Jau mācoties ģimnāzijā, J. K. Počs nācis pie atziņas, ka vissvarīgākā zināšanu ieguves forma ir pašmācība. Tai viņš veltījis visu savu mūžu. Katru brīvo brīdi J. Počs izmantojis sevis pilnveidošanai. Interesējošo zinību loks bija plašs – no vēstures, novada pētniecības, dzimtās valodas likumsakarībām līdz sarežģītajai mūsdienu elektronikai, par kuras apguvi iegūts diploms. Viņš ir beidzis arī dažādus kursus.

Pateicoties mūža mīlestībai uz vēsturi, vairākus dzīves gadus J. K. Počs veltījis darbam dažādās bibliotēkās, kā rezultātā tapis vēsturisks pētījums par savu dzimto pusi – »Sens Varkas zemes novads«. Šī vēsturiskā apcere tika publicēta 1982. gadā »Londonas Avīzē« (redaktors Jānis Andrupš rakstu pārdēvējis par »Sens Māras zemes novads«).

Daudz laika J. K. Počs veltījis Varakļānu apkaimes novada vietvārdu izpētei un to nozīmes skaidrojumam. Viņš rakstījis un publicējis savus darbus »Latgolas Bolsā«, »Dzeivē«, »Londonas Avīzē«, »Austrālijas Latvietī«, »Laikā«, »Latvija Amerikā«, »Daugavas Vanagu Mēnešrakstā«, »Brīvajā Latvijā« un daudzos vietējos izdevumos.

J. K. Počs ir Daugavas Vanagu organizācijas biedrs kopš tās dibināšanas (1945. gada 28. decembrī). Strādājis par šīs organizācijas sekretāru un Iekšējās informācijas nodaļas vadītāju.

Visu laiku interesējies par notikumiem Latvijā, dzīvojis līdzī Trešās atmodas pārvērtībām. Varakļānu muzejs un vidusskolas bibliotēka ir pateicīga viņam par vairākiem vērtīgu grāmatu sūtījumiem. Bijis arī viens no dedzīgākajiem un atsaucīgākajiem laikraksta »Varakļonīts« atbalstītājiem un korespondentiem.

Lielāko mūža daļu J. K. Počs ir nodzīvojis Anglijā, kur dzīvo arī pašreiz.

Jūlijs Kārlis Počs

Jānis Frišvalds

GUNĀRS TAMSONS

Tālu pazīstamais sabiedriskais darbinieks Gunārs Tamsons dzimis 1929. gada 1. oktobrī Varakļānu pagasta Atspukā. Tēvs Ansis bijis mežzinis un māte Olga – Mežu departamenta darbiniece. Mācījies Limbažu, vēlāk Grēvenes Latviešu ģimnāzijā Vācijā. Anglijā 1962. gadā izglītību turpinājis Notingemas politehnikumā, iegūvis *Institute of Purchasing and Supply* diplomu. 1973. gadā Lidsā beidzis studijas uzņēmumu administrācijā un uzņēmts *Associate Chartered Institute of Secretaries*. Studējis paralēli maizes darbam. Korporācijas *Imantica* filistrs.

Kopā ar vecākiem, brāli Paulu un māsu Irēnu trimdā devies 1944. gada beigās. Mitinājušies Grēvenes bēgļu nometnē. Ģimene Anglijā ieradusies 1947. gada maijā. Pirmais darbs bijis saistīts ar lauksaimniecību, pēc tam strādājis smalkmehānikas uzņēmumā.

1966. gadā apprecējies ar Ināru Irbīti, izaudzinājuši dēlus Andri un Uldi. Ģimene 1969. gadā pārceļas uz dzīvi Bredfordā. Darbojies Tetlieja alus darītavas vadībā un pensionējies 1983. gadā.

Latvijā un trimdā pievērsies vieglatlētikai. Latvijā darbojies Mazpulku organizācijā, trimdā – skautos. Detmoldā beidzis mazskautu un Grēvenē skautu vadītāju kursus; vadītāja tiesības ieguvis 1949. gadā. 1956. gadā iestājies Eiropas Latviešu jaunatnes apvienības Anglijas nodaļā. 1956.–1957. gadā bijis tās valdes priekšsēdis un arī ELJAs vicepriekšsēdis. Apvienībā darbojies līdz 1962. gadam.

Notingemā darbojies Baltiešu komitejā un Austrumeiropas tautu komitejā, 1969. gadā Apspiesto tautu komitejā Bredfordā un no 1970. gada decembra bijis tās priekšsēdis, izvēršot plašu un ietekmīgu politisko darbību. Komiteju pārstāvēt, piedalījies Antiboļševistisko nāciju bloka, Pasaules antikomunistiskās līgas un Eiropas Brīvības padomes konferencēs, kā arī neskaitāmos vietēja rakstura pasākumos, dibinot nozīmīgus sakarus vadošajās aprindās. Bijis arī Britu-baltiešu apvienības priekšsēdis Bredfordā, arī Baltiešu komitejas valdes loceklis, Eiropas Atdzimstošo tautu komitejas priekšsēdis utt. Latviešu preses biedrības Anglijas kopas loceklis, korists Notingemā un Bredfordā. Bijis laikraksta »Brīvā Latvija« izdevēju kopas priekšsēdis.

Visplašāko sabiedrisko darbu veicis Daugavas Vanagu organizācijā. Sākot ar 1948. gada janvāri, aktīvs biedrs DVF Svainhedas kopā, tad Notingemas nodaļā un 30 gadus Bredfordas nodaļā; abās atkārtoti vadības amatos – Bredfordas nodaļas valdes priekšsēža vietnieks un informācijas nozares vadītājs. Jau 30 gadus rediģē DVF Ziemeļanglijas un »Saules« novada biļetenu »Ziņotājs«. Astoņus gadus darbojies DVF valdē un vēlāk bijis revīzijas komisijas priekšsēdis: apbalvots ar DVF un DV CV Atzinības rakstiem un 1973. gadā ar DV zelta nozīmi.

Sešus gadus darbojies DV Centrālajā valdē, būdams prezidija loceklis, sekretārs un Ārējās informācijas nozares vadītājs. Ar 1994. gada 1. janvāri DV organizācijas ģenerālsekretārs un Latviešu leģiona arhīva pārzinis. (Birojs atrodas DVF Bredfordas nodaļas namā.) Līdzās kārtējiem pienākumiem, kuru pildīšanai ceļi veduši arī uz citām zemēm un kontinentiem, sevišķu uzmanību un laiku aizņēmu organizācijas plaši izvērstais palīdzības darbs Latvijā.

Aloizs Strods

SABIEDRISKĀ DARBINIECE MARIJA GARANČA-LAŠ (1931–1990)

Marija Garanča-Laš

Marija Laš (dz. Garanča) dzimusi Vidsolā, 1951. gadā beigusi Varakļānu vidusskolu, 1956. gadā Latvijas Valsts Fiziskās kultūras institūtu. Pēc studiju beigšanas strādājusi Rīgā Pārtikas rūpniecības darbinieku arodbiedrības republikāniskajā komitejā (organizējusi arodbiedrībā ietilpstošajās organizācijās sacensības dažādos sporta veidos). Viņas darbs bija veltīts cilvēku veselīga dzīvesveida organizēšanai.

Pārejot dzīvot uz Maskavu, Marija Laš sāka aktīvi darboties Maskavas Latviešu kultūras biedrībā, ātri vien kļūstot par tās sekretāri. Šeit viņa aktīvi iesaistījās latvisko tradīciju ieviešanā un latviešu nacionālo svētku (Ziemassvētku eglītes, Ligo svētku u. c.) organizēšanā. Strādājot Maskavas Augstākās sporta meistarības olimpisko rezervju sporta skolā, viņa vienmēr rūpējās arī par Latvijas sportistu iesaistīšanu olimpiskajā kustībā un olimpiešu saimē. Marija Garanča-Laš, sadarbojoties ar Maskavas latviešu biedrību, uzturēja un veicināja latviskuma saglabāšanu Maskavā dzīvojošos latviešos un latviskās izcelsmes cilvēku vidū, rosinot arī interesi par Latviju un tās kultūrvidi.

Latviešu Trešās atmodas laikā viņa aktīvi iesaistījās Latvijas vēstniecības un Maskavas latviešu kultūras biedrības aktīvistu rindās un tālu no Latvijas aktīvi izskaidroja Latvijā norisošās atmodas mērķus. Viņas Maskavā dzimušajiem bērniem un mazzbērniem ir Latvijas pilsonība un viņi bez akcenta runā latviešu valodā.

Marija Garanča-Laš mirusi pāragri un apbedīta Varakļānu kapsētā.

PRIESTERI

Andrejs Svilāns

PĒTERIS SMELTERS

(1868–1949)

Dzimis 1868. gada 31. oktobrī Varakļānu pagasta Kokaros, miris 1949. gada 7. jūlijā Sventē. Katoļu garīdznieks, folkloras kopējs, arī literāts.

Mācījies Ciskādu draudzes skolā, Rēzeknes pilsētas skolā (1886), pašmācības ceļā ģimnāzijā (1889), Pēterpils Garīgajā seminārā (1894).

Jau mācību laikā Ciskādu draudzes skolā P. Smelters kopā ar Fēlikšu Laizānu (kopš tā laika viņu biogrāfijās ir daudz kopīga) apmeklēja dižo Franci Trasunu, kura rosināti, gūst savu tālāko izglītību Pēterpils Garīgajā seminārā, kā arī pievērsās tautas gara mantu vākšanai, kuras dēļ Pēteri Smelteru var pamatoti saukt par Latgales Dainu tēvu. No K. Baronam nosūtītajām (vairāk nekā 3000) tautasdziesmām pāri par pusotru tūkstoti tiek ievietotas »Latvju dainās«. P. Smelters pats vēl drukas aizlieguma laikā (1899) izdod »Tautas dzīsmu, pōsoku, meikļu un parunu vōceleiti«, kurā ievietotas Varakļānu un Ciskādu pusē savāktās 47 dziesmas, 2 pasakas, 188 miklas un 183 parunas. Cenzūra tiek pārliecināta, ka grāmatiņa jāizdod stingri zinātniskiem mērķiem. Strādādams Pēterpilī, P. Smelters iepazīstas ar pašu Dainu tēvu Krišjāni Baronu un »Latvju dainu« izdevēju Henriju Visendorfu.

P. Smeltera un F. Laizāna savāktos tautasdziesmu pārrakstīšanā »Latvju dainām« piedalās arī Smeltera mātes brāļa dēls Izidors Ikaunieks, kas tai laikā uzturas Pēterpilī. P. Smeltera mudināti tautas gara mantu vākšanā piedalījušies arī K. Skrinda, J. Aizpūrīts, A. Ancāns, N. Eidorts, A. Daugulis, A. Graudumnieks, kā arī E. Krustāns.

Darbam Pēterpilī seko priesteru pienākumu pildīšana Dagdā, Varakļānos (1898–1900), Andrupenē, Raipolē, tad atkal Dagdā, Skaistā un Sventē. Jāatzīmē, ka P. Smelters kopā ar K. Baronu ir nodarbojies arī ar latgaliešu valodas ortogrāfijas jautājumu risināšanu (tiesa, tikai tautasdziesmu publicēšanas kontekstā). P. Smelters arī pats publicējis literārus darbus »Mājas Viesī«, »Katoļu Māju Kalendārā«, »Austrumā«, vācīš vecus izdevumus un rokrakstus, kuri tikuši eksponēti arī 1935. gada latgaliešu grāmatu izstādē.

P. Smeltera devums latgaliskās kultūras un pašapziņas celšanā ir nenovērtējams, vēl jo īpaši ņemot vērā viņa drosmi drukas aizlieguma laikā.

Latvijas valdība P. Smeltera lielos nopelnus 1927. gadā novērtē ar Triju Zvaigžņu ordeni, bet 1938. gadā viņš saņem Atzinības krustu.

Andrejs Svilāns

MIKELIS DUKAĻSKIS

(1871–1957)

Katoļu garīdznieks, grāmatu izdevējs, rakstnieks dzimis 1871. gada 14. martā Varakļānu pagasta Darvinieku sādžā.

Izglītību ieguvis Varakļānu pagasta skolā (1882–1885), sv. Katrīnas ģimnāzijā Pēterpilī, Pēterpils Garīgajā seminārā, garīgajā akadēmijā (1898), kur ieguvis teoloģijas maģistra grāds.

Kā garīdznieks kalpojis Pēterpilī, Rīgā, arī vairākās vietās Latgalē, tostarp Varakļānos. Savā garīgajā draudžu aprūpes darbā M. Dukaļskis tiek augstu novērtēts un tiek apstiprināts par Mogiļevas arhidiecēzes kapitula kanoniķi. Vēlāk kļūst par Rīgas arhibīskapa padomnieku.

Ievērojams ir viņa veikums Madonas apkārtnes katoļu draudžu organizēšanā, kas ietilpst viņa kā Barkavas prāvesta pienākumos. Viņš aktīvi iestājās par dievnamu celtniecību jaunajām draudzēm. Tāds arī tiek uzcelts Madonā (1934), bet Ļaudonā un Lubānā 1937. gadā zīmētās baznīcu projekta skices tā arī palikušas projektu līmenī.

Mikēlis Dukaļskis

pirmo laicīgo stāstu autoru latgaliešu literatūras vēsturē. Par centību tautas labā M. Dukaļskis apbalvots ar Atzinības krusta Goda zīmi.

Pat pēckara gados M. Dukaļskis riskē izdot nelielu katoļu kalendāru 1947. gadam. Viņa biogrāfijās pieminēta arī lielā pašuzpurēšanās, uz kādu bijis gatavs Mikēlis Dukaļskis.

Miris 1957. gada 10. maijā Aglonā un tur arī apglabāts. Viņa sēru aizlūgumu baznīcā un kapos vadījis bīskaps Pēteris Strods.

Jānis Broks

PĒTERIS STRODS (1892–1960)

Bīskaps, profesors, filozofijas doktors Pēteris Strods ir viens no visnopietnākajiem un autoritatīvākajiem Latgales kultūras darbiniekiem visā brīvās Latvijas periodā.

P. Stroda mūžs ir sācies 1892. gada 1. maijā Varakļānu pagastā Lielstrodos pārtikušā saimnieka ģimenē. Varakļānos sākušās viņa skolas gaitas, kas pēc tam turpinājušās Rēzeknes pilsētas skolā un Pēterpils seminārā un akadēmijā.

Pēc dažiem kara laikā nostrādātiem gadiem draudzes darbā Krāslavā, Kombuļos un Stirniēnē P. Strods 1920. gadā tiek iecelts par Rēzeknes skolu kapelānu un tur ciešā saskaņā ar toreizējo topošo latgaļu inteligenci viņam atver vārtus darbam, lai sekmētu šīs tautas daļas garīgo interešu apmierināšanu un to ievirzīšanu pareizās sliedēs.

Vēl dziļāks P. Stroda darbs Latgales kultūras druvā kļūst pēc studijām Insbrukas un Vīnes universitātēs un pēc doktora grāda iegūšanas filozofijā 1926. gadā, aizstāvot disertāciju par tēmu »De vita eiusque prima origine« (»Par dzīvību un tās pirmsākumiem«). Dr. P. Strods pēc īslaicīgiem darba posmiem tautskolu direktora biedra un Aglonas ģimnāzijas skolotāja posteņos tiek iecelts par

Rīgas Katoļu garīgā semināra profesoru. Semināram 1938. gadā pārveidojoties par Latvijas Universitātes Romas katoļu teoloģijas fakultāti, Dr. P. Strods vada filozofijas katedru, ir fakultātes sekretārs un Universitātes padomes loceklis. Dr. P. Strodam kopā ar bīskapu J. Rancānu ir vislielākie nopelni idejas par katoļu teoloģijas fakultātes dibināšanu pie Latvijas Universitātes iedzīvināšanā. 1940. gadā pavasarī pirms liktenīgajām politiskajām pārmaiņām un fakultātes likvidēšanas viņš tiek ievēlēts par fakultātes dekānu un vācu okupācijas laikā, šai garīdznieku sagatavošanas iestādei atsākot darbu kā Universitātes Romas katoļu teoloģijas augstskolai, ir atkal tās profesors, bet pēc Otrā pasaules kara līdz pat savai nāvei pilda Metropolijas garīgā semināra profesora un rektora pienākumus.

Par nopelniem Baznīcas darbā prof. P. Strods 1937. gadā tiek iecelts Svētā Tēva galma prelāta godā, ir arhidiecēzes sinodālais tiesnesis un sinodālais eksaminators, bet 1947. gadā Rīgas arhibīskaps-metropolīts A. Springovičs viņu iesvēti par bīskapu. Pēc A. Springoviča nāves 1958. gadā bīskaps P. Strods uzņemas metropolijas pārvaldīšanu kā apustuliskais administrators. Par nopelniem valsts darbā Dr. P. Strods 1938. gadā apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

1921. gadā P. Strods sāk vākt materiālus paša nodomātajam Latgales muzejam un 1923. gada februārī ar »Zidūņa« sleju starpniecību aicina garīdzniekus, skolotājus un citus gaišākos tautas dēlus nākt palīgā muzeja organizēšanas darbā. P. Strods izveido Rēzeknē bibliotēku-muzeju un »Zidūni« arvien publicē saņemto grāmatu sarakstus. Tādā veidā viņam izdodas savākt daudz vērtīgu seno latgaļu iespaiddarbu, rokrakstu un citu vēstures pieminekļu, tikai nelaimīgā kārtā tie ugunsgrēkā (1925. gadā) aiziet bojā. Arī folkloras vākšanas darbu Latgalē uzņemas P. Strods. »Zidūņa« redakcija saņem no Latgales daudz folkloras materiālu. Ar paša P. Stroda vārdu folkloras krātuvē ienāk vairāk par 7 700 tautas garamantu.

»Zidūņa« redakcija pēc P. Stroda ierosinājuma 1928. gadā un 1930. gadā sarīko pirmos latgaļu literāros konkursus, ar tiem lielā mērā sekmējot novada literatūras plauksmi. Šo konkursu rezultātā ievēribu gūst laureāti Alberts Sprūdžs, Aleksandrs Adamāns, Vladislavs Strods, Vincents Mickāns, Jānis Ratinīks un pārējie autori, kuri cenšas dot saturā un formā pilnvērtīgākus darbus. Vienlaikus P. Strods, redzēdams novada beletristikas nabadzību, arī pats izmēģina roku drāmas laukā un sagatavo Latgales skatuvei viencēlienus »Aizdzereibas«, »Pōvuleņš« un piecu cēlienu drāmu »Dzeives vilņūs«.

Liels ir žurnāla »Zidūnis« veikums un galvenā kārtā P. Stroda nopelns latgaļu dialekta pareizrakstības izveidošanā. Jau 1921. gadā viņš »Zidūnī« publicē plašu rakstu »Myusu volūdas lītā«, ko var uzskatīt par konspektīvu augšzemnieku dialekta gramatiku. Arī turpmāk P. Strods »Zidūnī« mēdz kavēties pie ortogrāfijas jautājumiem. 1922. gadā iznāk viņa sastādītā »Latvīšu volūdas gramatika latgališim« un 1924. gadā sakarā ar latgaļu rakstu brīvības 20. gadskārtu – jauns ortogrāfijas projekts.

Dr. P. Strods ar aktivitātēm augšzemnieku dialekta ortogrāfijas lietā panāk to, ka viņa vadītā komisija (tajā ietilpst arī V. Seile, J. Turkopulis, F. Kempis, F. Zeps un B. Spūlis) 1928. gada aprīlī iesniedz savus lēmumus apstiprināšanai Izglītības ministrijā. 1929. gada jūnijā tiek izdots rīkojums skolām, kurās mācāms augšzemnieku dialekts, pareizrakstībā ievērot komisijas izstrādātos noteikumus. Dr. P. Strods sastāda un 1933. gadā publicē pirmo dialekta pareizrakstības vārdnīcu. Pēc šīs vārdnīcas iznākšanas visi latgaļu izdevumi pāriet uz jauno pareizrakstību.

Pēteris Strods

Erudīcija un rūpes par valodas kultūru ļauj Dr. P. Strodam lielu darbu veikt arī katoļu lūgšanu tekstu latviskošanā. Ar labu valodu izceļas Dr. P. Stroda sagatavotās grāmatīņas dievkalpojumiem un reliģiozām praksēm. 1933. gadā iznākusī lūgšanu un dziesmu grāmatīņa »Svāto Gora Dōvana«. Dr. P. Stroda sakārtojumā bija ļoti vērtīga dāvana Latgales katoļiem. Gada laikā tā piedzīvo trīs izdevumus. Novada katoļu garīgajā literatūrā nozīmīgs ir Dr. P. Stroda »Katoļu ticeības katehisms«, kas nāk klajā 1934. gadā.

Sevišķi lieli nopelni Dr. P. Strodam ir kā latviešu katoļu filozofiski apoloģētiskās literatūras pamatu licējam. 1922. gadā atklātībā nāk Dr. P. Stroda pirmā filozofiskā grāmata »Patiseības maklātōjim«. 1936. gadā izdotā grāmata »Kas ir pasaule?« vēlāk kļūst par sastāvdaļu autora katoļu ticības apoloģētikai »Kāpēc jātic?«, kas iznāk 1938. gadā. Ļoti atzinīgus vārdus par šo Dr. P. Stroda grāmatu saka gan katoliskā, gan arī pārējā latviešu prese. Šo darbu pēc Latvijas Universitātes ierosinājuma 1939. gadā godalgo Kultūras fonda dome. Rīgas arhibīskaps katru pavasari šo grāmatu dāvina katoļticīgajiem vidusskolu absolventiem, un jau 1940. gada pavasarī grāmata tiek pārizdota.

Filozofijas jomā iekļaujas arī 1936. gadā izdotā Dr. P. Stroda grāmata ar monogrāfijām par sv. Augustīnu un sv. Akvīnas Tomu. Vērtīga saturā un pievilcīga ārējā izskatā ar daudziem fotoattēliem ilustrēta ir Dr. P. Stroda monogrāfija »Sv. Tāva Piusa XI Prīstereības jubileja«, kas izdota 1929. gadā sakarā ar pāvesta Pija XI priesterības 50. gadskārtu.

Ar Dr. P. Stroda vārdu saistās arī Latvijas Katoļu Jaunatnes biedrības mēnešraksta »Sauleite« izveidošana 1927. gadā. Dr. P. Strods meklē »Sauleitei« rakstus par reliģijas, morāles, kultūras un dzīves jautājumiem, pats »Sauleitē« raksta par katoļu jaunatnes ideāliem, par katoliskumu un tautiskumu, par neticības iemesliem un citiem tematiem. Starp »Sauleites« pirmajiem līdzstrādniekiem viņam blakus ir dek. S. Vaikulis, Dr. B. Valpītrs, Naaizmērstule, Latgalīte, viņiem drīzi vien pievienojas skolotājs A. Sprūdžs, toreizējie studenti L. Latkovskis, P. Upenieks, A. Juhnevičs, S. Litauniks un citi tolaik jaunās paaudzes literāti.

Ļoti nozīmīgs ir arī Dr. P. Stroda darbs organizācijās. Dažus gadus viņš ir Latvijas Katoļu Jaunatnes biedrības kapelāns un ilgu laiku sekmīgi vada 1927. gadā paša dibināto Latvijas Katoļu akadēmiķu biedrību. Vairākus gadus viņš katru svētdienu Rīgā, sv. Jēkaba katedrālē vada akadēmiskai jaunatnei dievkalpojumus. Gadu gaitā viņš nolasa akadēmiķu biedrībā daudzus vērtīgus referātus. Dr. P. Strods ir arī aktīvs biedrības »Latgaliešu studentu fonds« mērķu atbalstītājs un ilgus gadus darbojas tās padomē.

Būdams Rīgas arhidiecēzes Sociālā darba padomes sekretārs, Dr. P. Strods piedalās visos padomes rīkotajos kultūras pasākumos, nolasa virkni referātu un lekciju konferencēs. Kad Latgales skolotāji 1928. gada decembrī Rēzeknē svin sava darba desmit gadu svētkus, viņš svinību garīgajā daļā Rēzeknes baznīcā saka gaviļniekiem sirsnīgu uzrunu un viņus sveic arī svinīgajā aktā. Pirmajā Latvijas katoļu sieviešu kongresā 1933. gadā viņš referē par audzināšanas saskaņošanu ģimenē un skolā.

Bīskaps P. Strods pastāvīgi vēro draudžu dzīvi kanoniskās vizitācijās un privātos apmeklējumos un rūpējas par draudžu baznīcu labo ārējo veidolu. Kad bīskapa P. Stroda dzimtās Varakļānu draudzes baznīcā toreizējā dekāna Boļeslava Grišāna vadībā tiek veikti plaši remontdarbi, bīskaps vai katru nedēļu ierodas no Rīgas Varakļānos un vēriģi seko, lai baznīca tiešām būtu skaista. (Tāpēc arī pēc remonta darbu pabeigšanas zinātāji var teikt, ka tā vēl nekad tik labi nav izskatījusies.) Tāpat notiek ar daudzām citām baznīcām.

Līdzekļus tam Dr. P. Strods ir viens no sava laika vislabākajiem sprediķotājiem Latvijā. Kopš 1926. gada visā Latvijā (brīvības periodā) viņš lasa sprediķus svinīgajos pontifikācijas dievkalpojumos 15. augusta svētkos Aglonā, kur saplūst desmitiem tūkstošu cilvēku no visas Latvijas malām.

Nerimtīgā un ražīgā darbā ir ritējušas bīskapa Dr. P. Stroda mūža dienas, viņš savai tautai ir atstājis 13 grāmatas: 2 valodniecībā, 1 literatūrā, 1 pedagogijā, 6 reliģijā, 3 filozofijā. Sevišķi nozīmīgs ir viņa ieguldījums valodniecībā, augšzemnieku dialekta pareizrakstības nostiprināšanā un tā tuvināšanai latviešu literārajai valodai. Taču P. Stroda grāmata »Kāpēc jātic?«, kura piedzīvoja vairākus izdevumus, ir guvusi zinātnisku nozīmi 20. gs. kosmoloģijā un apoloģētikā. Pateicoties Dr. P. Stroda aktivitātēm, ne viens vien ticībā vienaldzīgais ir pārvērtējis savus uzskatus.

Dr. P. Strods ir ļoti jūtami sekmējis Latgales literatūras plauksmi, ir rūpējies par katoliskā pasaules uzskata izveidošanu intelīgences vidū un par visa Latgales kultūras darba attīstības veicināšanu un tautas garīgo augšupeju.

Bīskapa P. Stroda atdusas vieta Rīgas Kristus Karaļa baznīcas kapos (miris 1960. gada 5. augustā) paliek dārga katram skaidras dzīves un pašreizdzīga darba milētājam.

Jānis Broks

BĪSKAPS BOĻESLAVS SLOSKĀNS (1893–1981)

Bīskaps Boļeslavs Sloškāns tikai nelielu sava mūža daļu, kas ir sācijas 1893. gada 31. augustā Strīnienē, ir varējis strādāt tautiešu vidū Latvijā.

Viņš pirmo izglītību ir saņēmis Varakļānu pagasta skolā, pēc tam mācījies Rēzeknes pilsētas skolā, bet Rīgā papildinājis vidējo izglītību pašmācības ceļā, līdz 1911. gadā iestājies Pēterpils Katoļu garīgajā seminārā.

Pēc garīgā semināra beigšanas 1916. gadā B. Sloškāns kā stipendiāts tiek nosūtīts studiju turpināšanai uz Pēterpils Katoļu garīgo akadēmiju, 1917. gadā iesvētīts par priesteri, bet 1918. gadā (pēc akadēmijas slēgšanas) iecelts par Pēterpils sv. Katrīnas baznīcas vikāru ar uzdevumu apkalpot dažas katoļu draudzes ārpus Pēterpils. 1924. gadā viņš tiek pārcelts uz Maskavu, bet tā paša gada beigās uz Vitebsku, 1925. gadā atkal tiek atsaukts uz Pēterpili, 1926. gadā konsekrets par bīskapu un izraudzīts par Mogiļevas un Minskas diecēžu apustulisko administratoru.

1927. gadā bīskaps B. Sloškāns tiek apcietināts, un turpmākie gadi viņam rit Mogiļevas, Minskas un Ļeņingradas cietumos un Solovku koncentrācijas nometnē. 1930. gada 13. oktobrī viņš tiek atbrīvots, bet pēc dažām dienām apcietināts atkal, tad vadāts pa daudziem cietumiem. No Irkutskas viņš tiek izsūtīts trimdā uz Jeņiseiskas pilsētu, pēc tam atkal tiek arestēts, ieslodzīts cietumā, tad izsūtīts uz Staro–Turhansku – 1400 km uz ziemeļiem no Krasnojarskas.

Latvijas valdība gādā, lai panāktu viņa atbrīvošanu un atgriešanos dzimtenē. Beidzot tas arī izdodas, un 1933. gada 22. janvārī Latvijas robežstacijā Indrā bīskaps J. Rancāns un prof. Dr. P. Strods kā pirmie sveic bīskapu B. Sloškānu dzimtenē.

Bīskapa B. Sloškāna karstākā vēlēšanās – darbs Baznīcas un tautas druvā un centīgu idejisko pēcnācēju sagatavošana šim darbam. Taču nāk pāvesta Pija XI aicinājums ierasties Romā. Atkal vairāk nekā gads tiek aizvadīts ārpus dzimtenes – Romā un ceļojumos pa Franciju un Beļģiju, iepazīstoties ar turienes katolisko organizāciju un mācību iestāžu darbu. Šīnī laikā pāvests Pijis XI iecel bīskapu B. Sloškānu par Svētā Tēva Troņa asistentu un dāvina viņam vērtīgo bīskapa krustu un gredzenu.

Boļeslavs Sloškāns

Pēc bīskapa B. Sloškāna atgriešanās no ārzemju ceļojuma 1934. gadā arhibīskaps viņu iecel par garīgā semināra profesoru un uztic viņam katoliskās akcijas vadību Latvijā. Ar sirdsdegsmi bīskaps B. Sloškāns stājas pie savu pienākumu pildīšanas. Viņš tūlīt atrod kontaktu ar katoļu inteligenci un jau šinī pašā vasarā vada rekolekcijas katoļu skolotājiem Aglonā.

Bīskaps B. Sloškāns vienmēr sevišķu uzmanību un mīlestību dāvāja jaunatnei, bet ļoti tuva viņam bija arī visa pārējā tauta. Bīskaps bijis reti izcils un ietekmīgs sprediķotājs. Ļoti tuva viņa sirdij bijusi katoliskā prese.

1944. gada rudenī bīskapam B. Sloškānam atkal nākas šķirties no dzimtenes un sākt jaunas trimdinieka gaitas. Dzīves pēdējos gadu desmitus viņš aizvadīja Beļģijā, strādādams katoļu baznīcas labā. Miris 1981. gada 18. aprīlī Luvenā. Pārāpbedīts Aglonas bazilikas kriptā 1993. gada 10. oktobrī.

Jōns Broks

TEOLOGIJAS DOKTORS ALOIZS BROKS

(1898–1943)

Aloizs (Aloizijs) Broks dzimis 1898. gada 1. martā. Šo viņreizeji izcylō cylvāka dzimtō vīta ir Silinīku cīms (nu šo vōrda cēlīs ari jō pseidonims – *Silinīks*). A. Broks pēc pamatizgleiteibas īgyušonas Varakļōnu pogosta skūlā vucejīs Rēzeknes tērdzņiceibas skūlā, bet, tū pabeidzūt, īsastōjīs Pīterpīļš Goreīgajā seminarā, pēc kura beigšonas sovukōrt atrodīs īspēju mōceibas turpynōt Viļņas seminarā, bet 1920. godā, nūsadybynojūt seminaram Aglyunā, jau kai diakons pōrgōjīs uz turīni.

1921. goda 18. majā veiskups A. Springovičs A. Broku Aglyunā īsvētejis par prīsteri, bet 29. majā Varakļōnūs rysynōjušōs jō primicijas svineibas un pēc tam sōkušōs prīstera dorba gaitas ar vikara pīnōkumim Viļakas draudzē. Vēļōk goreīgō priksņiceiba, radzādama jaunō prīstera apdōvynōteību un ceņteību, zineību papyldīnōšonai jū syutejuse uz Vīnes universitatī, kur pēc sekmeīgom studijom 1925. godā īgīvis teologijas doktora gradu. Var pībiļst ari tū, ka jys bejis pyrmais latvīšu katōļu prīsters, kam pīškērts šys augstais zynōtniskais grads.

Pēc studiju beigšonas Dr. A. Broks vēļ apceļōjīs Italiju un, atsagrīzūt dzimtinē, jam dūs uzdavums strōdōt Aglyunas gimnazijā. Ar tū ari socēs jō lelais dorbs šamā Latgolas pusē, kas turpynōjās leidz 1940. goda ūtrajai pusei, kod na sovas un na gareīgōs priksņiceibas grybas dēļ izbraucīs prāvesta dorbā uz Lēnu draudzi, nu kurīnes apryupējis ari Pampaļus.

Sōkumā Dr. A. Broks Aglyunas gimnazijā pīļdejis skūlōtōja un internata audzynōtōja pīnōkumus, pēc tam klīvis par gimnazijas inspektoru un 1929. godā, tōlāika Aglyunas un Jaunaglyunas gimnazijas direktoram N. Rancānam pōrejūt direktora dorbā uz Rēzeknes skūlōtōju institutu, uzajēme obu gimnaziju vadeitōja pīnōkumus. Vēļ Dr. A. Brokam nōkuse klōt Aglyunas dekanata pōrzynōšona un Aglyunas bazneicas plašōs saimņiceibas vadeišona. Jys ari, sōcūt nu 1928. goda, četrus godus redigeja katōļu inteligencei dūmōtū žurnalu »Draugs«, nu 1931. leidz 1933. goda vosorai – žurnalu »Zīdūnis«, vadejis Aglyunas kooperativu un vītejū lauksaimņiceibas bīdreību, bejis Latvijas Lauksaimņiceibas kameras kūpdarbeibas sekcijas vadeitōjs, bīdreibas »Latgolas centralais muzejs« valdes lūceklis un vēļōk ari Latgolas Tautas universitates Aglyunas nūdaļas vadeitōjs.

Vairōk nakai pusōtru godu dasmytu Dr. A. Broks nūdzeivōja Aglyunā. Vysim lelōkīm pasōkumim, kas te rysynōjušīs, pamatā vīnmār bejis jō dorbs. Jau 1926. godā jō vadeibā un uzraudzeibā beja sōkusēs jaunas, modernas ākas byuve gimnazijas vajadzeibom.

A. Broka laikā Aglyunas gimnazijā blokus humanitarajam vērzīņam izaveidōja ari klasiskais (vīneigais taidis vysā Latgolā, pi gimnazijas sōce dorbōtīs divas sagatavōšonas klases). 1938. godā pyrmais izlaidums greku un latīņu volūdas zynōšonōs labi sagatavōtu jaunekļu puļceņam. Pats direktors pōrvaldejis gon šōs divas, gon puļu un vōcu volūdu, sōkumā vucejis ticeibas mōceību,

filozofiju, geografiju un geologiju, bet vēlāk – ticeības mōceibu, psihologiju, logiku un augšzemnīku dialektu, stuņdes bejušas obōs gimnazijōs. Pēc 1934. goda politiskajom pōrmainom šōs gimnazijas bejušas vīneigōs Latgolā, kur kai priksmats vuiceits augšzemnīku dialekts jeb latgališu volūda. A. Broku kai direktoru cīnējuši kai skūlāni, tai skūlōtōji.

Lelam kulturalam dorbam bejuse paradzāta ari 1940. goda februārī Aglyunā atklōtō Latgolas Tautas universitates nūdaļa A. Broka vadeibā, kas organizējuse kursus un prikslasejumus gon par lauksaimnīceibas, gon cytim vaicōjumim. Tai kai šī pasōkumi bejuši bez moksas, ļaudis labprōt apmeklējuši.

Lels ir jō nūpalns katōliskūs rokstu dryvā. Lai sistematiski un nu katōliskō vīdūkļa nūskaidrōtu skūlu un audzynōšonas vaicōjumus, jis uzajēmīs žurnāla »Draugs« vadeibu, bet dažus godus vēlōk, Dr. P. Strodam atsakōt, ari »Zīdūņa« veidōšonu. Obi žurnali beja dūmōti golvonūkōrt inteligencei (seviški »Draugs«). Obim beja vajadzēigi kvalitatīvi roksti, bet raksteitōju, seviški vītejūs, beja moz. Redaktoram nōcēs meklēt kai raksteitōjus, tai ari jūs rokstus. »Zīdūnī« redaktors A. Broks daudz vītas atvēlēja poša vadeitōs Aglyunas gimnazijas spējeigōkū audzēkņu sacerējumim, stōstīm, tālōjumim un dzejūlim, topēc jam lels nūpalns ir ari kai jaunūs literatu lobvēļam un audzynōtōjam.

Alois (Aloizis) Broks

Nanūvērtējami lelu pakolpōjumu sova nūvoda katōlim izdarejis, pōrtulkōjūt nu greku originala un izdūdūt Jaunōs Dereibas Svātūs Rokstus, kas ir religijas pamatu pamats. Kai jauka veļte ticeigim bejuse tulkōtō un izdūtō grōmateņa »Paleigs ticeigūs dvēselem voi lyugšōnas par nūmyrušim«, kas atblystūši nūsaukumam, nūder aizlyugumim par aizgōjušim myužēibā.

Arhidiecezes siņodē 1937. godā A. Broks pīsadalejis kai Aglyunas dekans un ticis apstyprynōts par tōs sinodalū tīnesi. Tymā pošā godā Roma jam davuse monsiņjora titulu. Latvijas valdeiba jū apbolvōjuse ar Treju Zvaigžņu ordeni, plašō Latvijas Katōļu Jaunōtnes organizacija 1939. godā uzjāmuse gūda bīdru sastōvā. Tauta vysur daudzynōja Aglyunas dekana un gimnazijas direktora vōrdu.

Aloizis Broks – Aglyunas lelais saiminīks, – taidu apzeimōjumu litōja Aglyunas bazilikas monsiņjors Henriks Trūps pusgodsymta (kūpš jō nōves) atcerei veļteitajā apcerē. »Patīšam šam izcylajam Latgoles kulturalas darbinīkam var pīdēvēt epitetu »lelais,« roksta monsiņjors, »tōpēc ka pēc Pymō pasaules kara un komunistu pūstėjumim Latvijā, jis Aglyunu izveidōja par tū, kas šudiņ tei ir.« Aglyuna nu svātceļnīku objekta klīva par vīnu nu Latvijas kulturalas centrim ar tam laikam izcylom gimnaziju ākom: zānim Aglyunā un meitenem – Jaunaglyunā.

Šū gimnaziju prestižs beja tik lels, ka brauce moceitīs nu vysas Latvijas. Energoresursu apgōdei uzceļe divas hidroelektrostacijas, kūdras roktuvi, kīgeļu cepli, kūkzōgātovu, atjaunōja yudiņsdzērnovas utt. Aglyunai kai kulturalas centram vēļ šudiņ ir jyutams A. Broka personeibas uzlyktais zeimūgs. Taču vyss beidzēs tragiski – 1943. godā jis tyka sadadzynōts Neiangamas lāgerī. Kōpēc taida mūcekļa nōve?

Vyss sōcēs ar tū, ka nacistu terors 1941. goda rudinī pastyprynōja holokaustu. Sašutumu un šausmas Aglyunas īdzeivōtōjūs radeja Daugavpīls psihiatriskōs slimīneicas imītnīku masveida apšaušona Aglyunas gimnazijas pīvōrtē izroktaļōs bedrēs. Beja adventes laiks un ticeigī satraukti bazneicā klausejōs A. Broka mōceibu par tematu »Tev nabyus nūkaut.« Vysi saprota, ka tys ir par navaineigu cylvāku slapkavōšonu. Tam sekōja A. Broka arests 30. decembrī un īslūdzejums Reigas centralcītumā.

Pēc vairōku symtu latgaļu raksteitīm lyugumim Daugavpīls cītuma komandantam, pēc trejim mēnešim A. Broku atbreivōja. Apcītynōjuma motivi oficiali palyka *nazynomi*. Saprūtūt situacijas nūpītneibu, draugi un

labdari jam īteice Aglyunā napalikt. Taču jys tam napikryta un palyka uzticeigs sovim goreidznika pīnōkumim. 1942. goda apreli sekōja ūtreizejs arests, nu kura tod ari jys pazuda sovai tautai uz vysim laikim.

Mes šam lelajam cylvākam par vysu, kū jys darejis myusu lobā, tikai sirdis varam saceit klsu paldis un vēlēt svātu pīmiņu paaudzēs. Lai jō dzeives pīmārs un mūcekleiba klyust par paraugu un sāklu cytu varūneibai!

1988. godā, atzeimōjūt izcylō teologa un pedagoga deveņdasmytū dzimšonas dīnu, jō dzymtajā pusē Varakļōnu Sylā kopūs atklōts tēļnika Bārtuļa Buļa veidōts pīmineklis kai pīmiņas zeime un atvasta sauja zemes nu Neiangamas.

DOMINIEKS SPRŪDŽS

(1901–1931)

Dominieks Sprūdžs dzimis 1901. gadā Mālnieku (Mōlniku) sādžā. Pēc Dekšāru pamatskolas beigšanas ar vecākā brāļa Konstantīna gādību nokļuvis Pēterpilī, kur turpinājis izglītību un iestājies Garīgajā seminārā, bet to pabeidzis jau dzimtenē. Par priesteri strādājis Krāslavas pusē. 1931. gada pavasarī, braucot pie slimnieka, iekļuvis ledainā ūdenī, stipri saaukstējies un .20. jūnijā miris. Apbedīts Krāslavā.

D. Sprūdžs savā īsajā mūžā aktīvi darbojies arī literatūras laukā, jo viņa vārds ir ierakstīts 1940. gada Latgales rakstnieku katalogā.

IZIDORS BROKS

(1906–1965)

Izidors Broks dzimis 1906. gada 29. decembrī Ļodānu sādžā Raksimos. Mācījies Rīgas Garīgajā seminārā (Teoloģijas augstskolā). Ordinēja arhibīskaps Antonijs Springovičs Rīgas sv. Jēkaba katedrālē 1932. gadā.

Strādājis Izvaltas draudzē, Rīgas sv. Franciska draudzē (vikārs) un dažādās draudzēs Latgalē. No 1955. gada 3. novembra līdz 1964. gada 14. martam bijis Prezmas draudzes prāvests.

Miris 1965. gada 14. martā. Apbedīts Varakļānu kapsētā.

Jānis Broks-Eisāgs.

PROFESORS HENRIHS TRŪPS

(1908–1994)

Garīdznieks, sabiedriska darbinieks, jaunatnes audzinātājs, žurnālists un kultūrvēsturnieks dzimis 1908. gada 25. oktobrī Barkavas pagasta Osagolā. 1927. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu. Izglītību turpinājis Rīgas Romas katoļu teoloģijas augstskolā un 1932. gadā ticis iesvētīts par priesteri. Pirmā darba vieta bijusi Daugavpilī, bet no 1936. gada – vikārs Rīgā sv. Franciska draudzē. 1934.–1938. gadā studē Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē. 1934.–1940. gadā – Latvijas Katoļu Jaunatnes savienības centrālās valdes kapelāns un lektors Rīgas Garīgajā seminārā. No 1937. līdz 1940. gadam laikraksta «Latgolas Vārds» redaktors un «Katoļu Grāmatnīcas» direktors. 1944.–1945. gadā Rīgā sv. Jēkaba katedrāles prāvests un Rīgas Metropolijas kūrījas kanclers. Okupācijas gados strādājis Zemgales novada draudzēs, bet no 1953. līdz 1956. gadam par *dzimtenes nodevību* sekojuši ieslodzījuma gadi Kazahijā. Pēc atbrīvošanas strādā katoļticīgo garīgās aprūpes darbu dažās Zemgales novada draudzēs un no 1960. līdz 1979. gadam bijis dekāns Rēzeknē. No 1979. gada H. Trūpa darbalauks atkal ir Rīgā. Pildot Rīgas dekāna pienākumus, viņš ir arī Garīgā semināra profesors, vēlāk vicerektors, no 1986. gadā – Garīgā semināra rektors, un 1988. – 1991. gadā profesors Garīgajā seminārā.

Pēc Trešās atmodas monsinjors Henrihs Trūps uzsāk raženu darbu publicistikā. Viņa kultūrvēsturiskās publikācijas lasāmas lielākajos Latvijas periodiskajos izdevumos. 1992. gadā iznāk

H. Trūpa divas grāmatas »Katoļu Baznīcas Vēsture« un »Latvijas Romas Katoļu Baznīca komunisma gados (1940–1990)«, kurām ir vērtība arī kā uzziņu materiālam. Daudz pūļu monsinjors H. Trūps velta, lai arī katoļticīgajiem latviešiem iznāktu savs laikraksts, un 1994. gada 4. augustā nāk klajā laikraksta »Katoļu Baznīcas Vēstnesis« (KBV) pirmais numurs, kas, viņaprāt, ir kādreiz populārā laikraksta »Latgolas Vārds« tradīciju turpinātājs. Diemžēl iznāk tikai trīs »Katoļu Baznīcas Vēstneša« numuri, jo jau ceturtajā ir sēru vēsts, ka 1994. gada 28. septembrī mūžībā aizgājis laikraksta idejas autors monsinjors Henrihs Trūps.

Izidors Broks

Henrihs Trūps

Bija noslēdzies lielas personības – monsinjora Henriha Trūpa mūžs, taču viņa vārds kultūrvēsturē ir paliekošs un arī varakļānieši viņu uzskata par savējo.

Jānis Broks

PROFESORS STAŅISLAVS ZEPS
(1908–1966)

Priesteris un jaunatnes audzinātājs Staņislavs Zeps pieder pie tiem reti laimīgajiem cilvēkiem, par kuriem (kā tautā saka) būtu grēks ko sliktu teikt. Viņš ir bijis kluss un pašizliedzīgs sava pienākuma pildītājs un ārpus pienākumu loka bijis maz redzams, bet viņa darītais darbs vienmēr ir bijis pilnvērtīgs. S. Zeps saskarsmē ar cilvēkiem vienmēr ir bijis sirsnīgs, ļoti smalkjūtīgs un atsaucīgs. Var sacīt, ka viņš ir juties labi tad, kad redzējis, ka citiem ir labi.

Šis cēlais cilvēks dzimis 1908. gada 17. augustā Teicejnieku sādžā, kur pagājusi tikai viņa bērnība, bet turpmākie gadi līdz mācībām Garīgajā seminārā ir ritējuši Brangavā, kur viņa tēvam piederējuši saimniecību. Pēc Varakļānu ģimnāzijas beigšanas 1927. gadā S. Zeps iestājies Rīgas Garīgajā seminārā un piecu gadu ilgu studiju noslēgumā 1932. gada 8. maijā saņēmis tiesības mācīt tautu un dalīt tai sakramentus.

Savu priesteru misiju S. Zeps ir sācis kā Ilūkstes draudzes vikārs, bet pēc neilga laika saņēmis rīkojumu pāriet uz Aglonas ģimnāziju skolotāja un audzinātāja darbā. No S. Zepa veikuma šajā laikā minama kopā ar priesteri V. Torenkeviču Aglonas ģimnāzijas audzēkņu vajadzībām sastādītā lūgšanu grāmatiņa »Nōcīt pi manis«.

1937. gadā viņš ir apceļojis vairākas Eiropas valstis, ir bijis Romā, kur skatījis slavenās baznīcas un katakombas, tāpat bijis Lurdā un tur kopā ar citiem svētceļotājiem lūdzies Dievmātes parādīšanās vietā. Ceļojuma iespaidus viņš ir publicējis »Latgolas Vārdā«. S. Zeps savā laikā par rakstam publicējis arī »Draugā« un »Sauleitē«.

S. Zeps vēlāk ir pildījis Rušonas draudzes prāvesta pienākumus, 1946. gadā kļuvis par Krāslavas draudzes prāvestu un dekānu, bet 1948. gada beigās saņēmis uzdevumu strādāt Metropolijas garīgajā seminārā par profesoru. Drīz pēc tam viņš ir izraudzīts par arhidiecēzes konsultoru.

1950. gadā S. Zepu padomju vara represē it kā par pretpadomju aģitāciju, un no ieslodzījuma

Staņislavs Zeps

Kemerovas apgabalā viņš atgriezās tikai 1956. gadā. S. Zeps turpinājis profesora darbu seminārā un 1961. gadā kļuvis arī par semināra inspektora vietas izpildītāju.

Stanislavs Zeps miris 1966. gada 23. jūlijā, apbedīts Rīgā.

Jānis Broks

LUDVIGS ORNICĀNS

(1915–1961)

Ludvigs Ornicāns dzimis 1915. gada 24. oktobrī Pušču sādžā. Viņš bija vienkāršu, ļoti dievbijīgu un strādīgu vecāku dēls. 1930. gadā L. Ornicāns beidzis I Varakļānu 6-klasīgo pamatskolu, bet 1934. gadā – Varakļānu ģimnāziju.

Pēc ģimnāzijas beigšanas L. Ornicāns devies uz Rīgas Garīgo semināru. No semināra vaļas brīžiem viņam lielu daļu ir aizņēmusi dziedāšana, kas viņam bijusi sirdslieta no agrām dienām. Studiju gados L. Ornicāns sācis darboties arī katoļu presē.

Ludvigs Ornicāns

Vaclavs Erels

1939. gada 21. jūnijā Varakļānu baznīcā notikusi jaunā priestera primācija, kam sekojis pastorācijas darbs pie Sāpju Dievmātes baznīcas Rīgā. Pēc dažu mēnešu darba Rīgā L. Ornicāns ilgāku laiku strādājis par vikāru Krāslavā, par prāvestu Mežvidos un par vikāru Rēzeknē.

Pēc II pasaules kara, dzīvodams svešumā, L. Ornicāns ir iestājies jezuitu ordenī, turpinājis studijas Insbrukā, strādājis pastorālo un sabiedrisko darbu Austrijā, no 1954. gada Austrālijā un visbeidzot atkal Vācijā. Sevišķi tuvs viņa sirdij ir bijis darbs jaunatnes vidū.

Kā literāts L. Ornicāns tautai ir devis tulkojumus un ar dziļām filozofiskām domām piesātinātus apcerējumus.

L. Ornicānam, esot vēl pilna spēka gados, notikusi nelaime. 1961. gada 13. februārī viņš kļūva par satiksmes negadījuma upuri. Par viņa mūžīgās dusas vietu svešumā (Minsterē) liecina kapsētā uzceltais piemineklis.

Jāpiebilst, ka arī L. Ornicāna jaunākais brālis Pēteris ieguvis augstāko izglītību un pēc tam sava mūža gadu desmitus atdevis skolotāja darbam Varakļānu vidusskolā.

VACLAVS ERELS

Dzimis 1915. gada 3. decembrī Mālnieku (Mōlnīku) sādžā. Beidzis Varakļānu ģimnāziju un iestājies Rīgas Katoļu garīgajā seminārā. Pēc divu gadu mācīšanās sākās karš, un mācības seminārā bijis jāturpina Aglonā. Par priesteri iesvētīts 1947. gada 8. maijā.

V. Erels strādājis vairākās Latgales draudzēs, bet visilgāk – vairāk nekā 30 gadu – Bēržos (Bērzpilī). 1997. gada 13. jūlijā Varakļānu baznīcā notika svinīgs dievkalpojums sakarā ar Bērzpils prāvesta V. Ereļa priesterības 50 gadiem.

Antons Boldāns

JĀNIS SVILĀNS
(1916–1996)

Priesteris un literāts Jānis Svilāns ir dzimis 1916. gada 15. februārī Lazdinieku sādžā zemnieku Franča un Annas deviņu bērnu strādīgā un ticīgā ģimenē. 1932. gadā Jānis pabeidzis Varakļānu 6-klasīgo pamatskolu, izglītību turpinājis vidusskolā un 1937. gada rudenī iestājies Rīgas Katoļu teoloģijas augstskolā, kas jau nākamā gadā tiek pārdēvēta par LVU Teoloģijas fakultāti, tur beidz 3 kursus. No 1941. līdz 1943. gadam mācās Aglonas Garīgajā seminārā. Vasaras brīvlaikos jaunais teoloģijas students pavada bīskapu vizitācijās, vēro draudžu dievnamus, ticīgo dzīvi, ieklausās draudžu vēsturē, tad savus vērojumus uzraksta laikrakstam »Latgolas Vārds« un žurnālam »Katoļu Dzeive«. Par apcerējumu »Mag. Kazimira Skrinčas nozīme Latgales kultūras dzīvē« J. Svilāns saņēma otro godalgu. Teoloģijas studiju laikā J. Svilāns darbojas prof. P. Stroda vadītajā sv. Pētera Kanīzija literārajā biedrībā un ir bijis tās pēdējais priekšsēdis.

Par priesteri J. Svilānu iesvētīja bīskaps B. Sloskāns 1943. gada 25. martā, primicija notika Varakļānos 3. jūnijā. Darba gaitas jaunais priesteris aizsāka pie kanoniķa V. Tomašūna Ciskādu draudzē. Nākamā darba vieta ir Vidzemē – Cēsis. Sākot ar 1945. gada februāri, J. Svilāns ir Kupravas, Liepnas un Kūdupes draudzes prāvests.

1948. gadā metropolīts A. Springovičs viņu pārcēla darbā uz Bukmuižas draudzi. 1953.–1963. gadā J. Svilāns kalpo Balvu draudzē (reizē apkalpo Sprogu, Kupravas un Liepnas draudzes). 1963. gadā bīskaps viņu pārceļ uz Jasmuižas un Nidermuižas draudzēm.

1976. gadā viņam tiek uzticēta Baltinavas un Šķilbēnu draudžu garīgā aprūpe. Blakus dvēseļu aprūpes darbam, dažāda veida remontiem, priesterim J. Svilānam vienmēr ir bijis tuvs arī literārais darbs. Viņa publikācijas bija gan žurnālā »Katoļu Dzeive«, »Gaisma«, »Zīdūnis«, »Latgolas Vārds«, »Gredzens« un »Katoļu Baznīcas Vēstnesis«. Bet visa mūža darba rezultātā ir izdota grāmata par Latvijas katoļu dievnamiem un kapelām. Autors ir meklējis materiālus vecajā literatūrā, pētījis baznīcā esošos arhīvus un kapu uzrakstus, vācis dažādus atmiņu stāstus utt. Tā ir pagājis ražens un grūtību pilns mūžs. J. Svilāns miris 1996. gada 26. septembrī. Apbedīts Viļakas kapsētā.

Priesteris Jānis Svilāns (no kreisās) un bīskaps Jānis Cakuls

Jānis Broks

STAŅISLAVS MOZGA
(1918–1983)

1944. gadā Staņislavs Mozga, atstājot dzimteni, ir bijis vairāk pazīstams tikai saviem tuviniekiem, skolas un studiju biedriem un audzinātājiem. Varakļānu draudzes locekļi toreiz, redzēdami viņu sutanā, cerēja, ka viņš pēc dažiem gadiem būs priesteris. Tas, ko S. Mozga līdz tam bija devis katolikajai presei, vēl nevarēja piesaistīt sev īpašu uzmanību. Turpretī sava mūža turpmākajos gados viņš ir kļuvis plaši pazīstams gan kā dedzīgs priesteris, gan kā čakls preses darbinieks un garīga satura grāmatu sagatavotājs, gan kā rosīgs sabiedrisku pasākumu organizētājs un atbalstītājs.

Staņislavs Mozga

Staņislavs Mozga dzimis 1918. gada 30. oktobrī un bērnību aizvadījis Kokaru sādžā. Pēc mācībām II Varakļānu 6-klasīgajā pamatskolā ir iestājies Aglonas ģimnāzijas klasiskajā nodaļā un 1942. gadā, pabeidzot ģimnāziju, uzsācis studijas Garīgajā seminārā Aglonā, kur ir beidzis divus kursus. Par priesteri viņš ir ticis iesvētīts Romā 1947. gadā. Romā viņš beidzis slaveno Gregora universitāti ar vislielāko uzslavu teoloģijas licenciāta grāda iegūšanai, bet pēdējo pārbaudījumu nav paspējis nokārtot sakarā ar nosūtīšanu un darbu kādā draudzē Anglijā. No 1952. gada rudens S. Mozgam par pastāvīgu dzīves un darba vietu kļuvusi Kanāda.

Starp S. Mozgas sagatavotajām daudzajām grāmatām to pazinēji visvairāk izceļ divas. Tās ir »Svēto dzīve« (izdota 1963. gadā Kanādā, 467 lpp.) un »Psalmi«. Par S. Mozgas darbu periodikā jāsaka, ka viņš ne tikai ir daudz publicējis citu vadītajos izdevumos, bet no 1949. līdz 1951. gadam arī pats ir izdevis žurnālu »Baznīcas Dzīve«.

Staņislavs Mozga miris un apbedīts Kanādā 1983. gadā.

EDMUNDS JUŠKEVIČS (1920–1996)

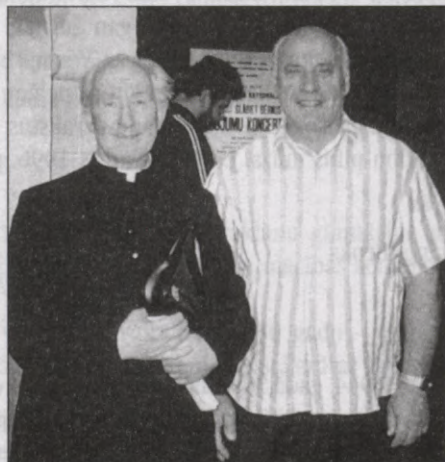
Edmunds Juškevičs dzimis 1920. gada 6. janvārī Lielajos Tučos. Mācījies Aglonas ģimnāzijā, bet beidzis Rēzeknes ģimnāziju, pēc tam iestājies Rīgas Garīgajā seminārā, taču studijas pabeidzis un par priesteri iesvētīts emigrācijā Rietumeiropā. E. Juškevičs studējis arī Romā, iegūdamis doktora grādu. Kā katoļu baznīcas priesteris viņš ilgāku laiku darbojies Brazīlijā, kur miris 1996. gadā.

Jānis Broks-Eisāgs

ANTONS SMELTERS

Garīdznieks, pedagogs, publicists, redaktors un sabiedriskais darbinieks Antons Smelters dzimis 1923. gada 17. janvārī Varakļānu pagasta Kokaros.

Skolas gaitas uzsācis Varakļānu I pamatskolā, bet 1938. gadā turpinātas Varakļānu Valsts ģimnāzijā, kuru nav lemts pabeigt, jo 1943. gadā viņš tiek iesaukts latviešu leģionā. Karam beidzoties, 1945. gadā A. Smelters kļūst par karagūstekni, bet tā paša gada nogalē viņam izdodas no gūsta izbēgt un nokļūt bēgļu nometnē Oldenburgā. Ar bīskapa B. Sloskāna palīdzību 1948. gadā nokļūst Beļģijā un tad sākās ne vieglais ceļš uz priesterību. Ar lielu centību mācības tiek turpinātas un 1956. gadā Turnē (Beļģija) Antons Smelters tiek iesvētīts par priesteri. Jaunā priestera vēlēšanās ir kļūt par misionāru »kaut kur Āfrikā«, bet bīskaps B. Sloskāns viņu pārliecina, ka viņa misiju zeme būs Vācija un varbūt arī Latvija. Trīspadsmit gadus priesteris A. Smelters strādā Ziemeļvācijā izkaisīto katoļu garīgās aprūpes darbu un aktīvi piedalās katoļu sabiedriskajā dzīvē.

Monsinjors Antons Smelters (no kreisās) un skolu pārzinis (Kanādā) Jāzeps Svilāns

Pēc Trešās atmodas, kad nedaudz nostabilizējas stāvoklis Latvijā, no Latvijas katoļu augstākās garīdzniecības nāk uzaicinājums Antonam Smelteram pārcelties uz Latviju. 1991. gadā viņš ierodas Latvijā ar nodomu strādāt kādās pāris draudzītēs. Taču metropolīts V. E. Jānis Pujāts Antonu Smelteru ieceļ par Garīgo tēvu un mācību spēku Rīgas Garīgajā seminārā. Viņam tiek uzticēti arī Rīgas kūrījas notāra – ekonomista un sv. Jēkaba katedrāles prāvesta pienākumi. Laika gaitā tagad to monsinjoram A. Smelteram ir sanācis krietni vairāk. Te (saprotot to labā nozīmē) savu atbilstību dzīvei apliecina aforisms – »Kurš vairāk var vilkt, tam uzkrāuj vēl«.

Pašreiz monsinjors Antons Smelters ir Rīgas dekanāta dekāns, Rīgas sv. Jēkaba draudzes prāvests, kūrījas notārs – ekonomists, Rīgas Garīgā semināra garīgais tēvs un mācībspēks, laikraksta »Katoļu Baznīcas Vēstnesis« galvenais redaktors.

Ne vienreiz vien viņš ir ciemojies savā dzimtajā novadā un vadījis dievkalpojumus Varakļānu katoļu baznīcā. Jāpiezīmē, ka Antons Smelters ir Latgales Pirmās atmodas ievērojamā darbinieka, garīdznieka Pētera Smeltera radnieks.

STAŅISLAVS SVILĀNS

(1930–1975)

Staņislavs Svilāns dzimis 1930. gadā Klušu sādžā. Viņam agrā bērnībā nomiris tēvs, atstādams astoņus bērnus. Tikai pateicoties lielai centībai un gribasspēkam, S. Svilānam izdevies iegūt izglītību. Pēc Varakļānu vidusskolas beigšanas viņš mācījies Rīgas Metropolijas Garīgajā seminārā, 1954. gadā no bīskapa P. Stroda rokām saņēmis priesterības svētību. Strādājis par vikāru un prāvestu vairākās draudzēs, bet no 1961. gada – Kaunatā. Priestera pienākumus pildījis 18 gadus, jo pēc smagas avārijas braucienā ar motociklu (1961. gadā) no 1972. gada ir invalīds. Miris 1975. gadā un apbedīts Rēzeknes rajona Pušas kapsētā.

Aina Jaunzeme

ANTONS BOLDĀNS

Antons Boldāns dzimis 1930. gada 20. septembrī Baltinavas draudzē Balvu rajona Briežciemā. Pēc Viļakas vidusskolas beigšanas no 1950. līdz 1954. gadam mācījies Rīgas metropolijas Garīgajā seminārā. Par priesteri viņu ordinējis bīskaps Pēteris Strods 1954. gada 26. septembrī sv. Jēkaba katedrālē Rīgā.

Antons Boldāns strādājis par vikāru Bērzpilī un Varakļānos (1956–1957), pirmā patstāvīgā darbavieta bijusi Ruskulovas draudzē. Prāvests strādājis arī Kupravas un Liepnas draudzēs, 13 gadus nostrādājis Kārsavā, pēc tam Ludzā. Kopš 1980. gada 6. novembra viņš ir Varakļānu draudzes dekāns. Visur, kur vien strādājis, viņš nenogurstoši rūpējies ne tikai par draudzes ticības garu, bet arī par baznīcu remontu un atjaunošanu, dzīvojamo māju celtniecību. Ar viņa gādību Varakļānos izremontēta sv. Viktora kapliča. Par nenogurstošu darbu ticības laukā Antonam Boldānam piešķirts prelāta tituls (1996. gada 10. februārī).

Prelāts apkalpo Varakļānu, Stirnienes, Barkavas, Atašienes draudzes, ir Katehētu institūta Rēzeknes nodaļas vadītājs.

Antona Boldāna pēdās iet viņa māsa Marijas dēli Juris un Andris Kravaļi, kuri jau iesvētīti par priesteriem. Aug arī vietējā jaunā audze – par garīdzniekiem mācās varakļānietis Mārtiņš Klušs un barkavietis Jānis Kolns.

Prelāta kvēlākā vēlēšanās ir, – »lai katrā cilvēkā būtu stipra ticības apziņa«.

Antons Boldāns

BĪSKAPS ANTONS JUSTS

Antons Justs dzimis 1931. gada 22. novembrī Varakļānu pagasta Šķēļu sādžā. 1944. gada vasarā kopā ar vecākiem izceļojis uz Vāciju. Lībekā viņš pabeidza latviešu pamatskolu.

1949. gadā Antons Justs ieradās Beļģijā, iestājās Senttronas klasiskajā ģimnāzijā, kuru ar uzslavu beidza 1953. gadā. Tad sekoja mācības Luvēnas Tomiskās filozofijas augstākajā institūtā, kuru pabeidza 1957. gadā ar uzslavu, iegūstot licenciāta grādu. No 1958. līdz 1962. gadam mācības turpinātas Austrijā – Insbrukā. Tur iegūts licenciāta grāds teoloģijā un filozofijā.

Bīskaps Sloskāns 1960. gada 11. jūlijā Luvēnā Keizerbergas benedikīniešu klosterī Beļģijā Antonu Justu iesvētīja par priesteri.

1962. gadā priesteris Justs izceļoja uz ASV – uz Virdžīnijas štata Ričmondas diecēzi. Viņa pirmā darba vieta bija netālu no Ņujorkas – Aleksandrijas Vissvētākā Sakramenta draudze. Tur priesteris Justs strādāja par vikāru no 1962. līdz 1968. gadam.

Nākamā darba vieta no 1968. līdz 1971. gadam bija Svētās Marijas Jūras zvaigznes draudzē Virģinijas Bičā, Virģinijā.

Tālāk ceļš ved uz Stauntonu – uz sv. Asīzes Franciska draudzi. Tur viņš bija prāvests un dekāns no 1971. līdz 1973. gadam.

1973. gadā priesteris Justs atgriezās Aleksandrijas Vissvētākā Sakramenta draudzē. Kā prāvests tur viņš darbojās 6 gadus.

Desmit gadus (no 1979. līdz 1989. gadam) prāvests strādāja Greitfolā, kur nodibināja sv. Katrīnas no Sjēnas draudzi, kā arī uzcēla baznīcu šīs svētās godam.

Romualds Latkovskis

1989.–1992. gadā priesteris Justs bija Vjēnas sv. Marka baznīcas prāvests. Līdztekus šim darbam prāvests Justs apkalpoja latviešu katoļus Amerikas austrumu krastā: Vašingtonā, Filadelfijā, Ņujorkā. Viņš bija arī ALKA un »Dzintara« kapelāns.

1985. gada 22. un 23. jūnijā Greitfolā sv. Katrīnas no Sjēnas baznīcā notika prāvesta Justa 25 gadu priesterības jubilejas svinības. Savu atzinību viņam izteica pāvests Jānis Pāvils II un Amerikas prezidents Ronalds Reigans.

1992. gadā, atsaucoties uz arhibīskapa J. Pujata aicinājumu, priesteris Justs atgriezās Latvijā. Viņš ir profesors Rīgas Garīgajā seminārā un lasa lekcijas filozofijas vēsturē. No 1994. gada septembra ir Garīgā semināra rektors. 1995. gada 7. decembrī uzzina, ka pāvests Jānis Pāvils II izvēl viņu par jaundibinātās Jelgavas diecēzes bīskapu.

1996. gada 6. janvārī Romā pāvests Jānis Pāvils II viņu iesvēta par bīskapu, bet jau 25. martā uzsāk savu garīgo kalpošanu Jelgavas diecēzē, kur veic savu pastorālo darbu, un, kā pats saka: »Man vienmēr ir patīcis kalpot Dievam un cilvēkiem.«

Antons Justs

ROMUALDS LATKOVSKIS

Romualds Latkovskis dzimis 1939. gada 1. jūlijā Dekšāru sādžā. 1954. gadā beidzis Dekšāru pamatskolu, 1958. gadā – Varakļānu vidusskolu. Sācis mācīties Garīgajā seminārā, mācības tajā ievilkās, jo R. Latkovskis uz 3 gadiem tika iesaukts obligātajā padomju armijas karadienestā. Par

priesteri iesvētīts 1967. gada 21. maijā. Sākumā strādājis Latgales katoļu draudzēs, bet ilgāku laiku Kurzemē – Aizputes un Vaiņodes draudzēs.

ALBERTS CIMANOVSKIS

Dzimis 1957. gada 4. septembrī Varakļānos. Mācījies vietējā pamatskolā, pēc tam – Rīgas 49. vidusskolā, vidējo izglītību ieguvis 17. profesionālā tehniskajā vidusskolā. No 1977. līdz 1982. gadam mācījies Rīgas metropolijas garīgajā seminārā. Par priesteri iesvētījis bīskaps Juliāns Vaivods 1982. gadā Rīgā, Sv. Jēkaba katedrālē.

Trīs gadus strādājis par Rēzeknes un Ozolmuižas draudžu vikāru, divus gadus – par Aulejas un Skaistas draudžu prāvestu. No 1987. gada 22. septembra – Barkavas, Madonas un Lubānas draudžu prāvests, no 1991. gada – arī Cesvaines un Ērgļu, bet no 1992. gada – arī Ļaudonas un Jaunkalsnavas draudžu prāvests. No 1998. gada A. Cimanovskis ir Izvaltas un Borovkas (Krāslavas raj.) draudžu prāvests.

Prāvests A. Cimanovskis sprediķi sniedz ne tikai latviešu, bet arī krievu, lietuviešu un poļu valodās.

†Emīlija Spēlmane

LUTERĀŅU MĀCĪTĀJS NIKOLAJS PLĀTE (1915–1983)

Nikolajs Plāte dzimis 1915. gada 7. janvārī Ļovānos, virsmežsarga ģimenē. Mācījies II Varakļānu pamatskolā un Varakļānu ģimnāzijā. Pārceļoties uz Rīgu 1930. gadā, beidzis Evangēliski luteriskās baznīcas ģimnāziju, bet 1938. gadā – Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāti, iegūstot teoloģijas licenciāta grādu. Ordinēts Dundagas baznīcā un nosūtīts kalpot Latgales prāvesta iecirknī.

N. Plāte sākumā strādājis par latviešu valodas un vēstures skolotāju Krustpils pagasta 6-klasīgajā pamatskolā, bet no 1939. gada rudens – par mācītāju Zalvē, apkalpojot arī Mazzalves, Ērberģes un Daudzses draudzes.

No Zalves N. Plāte devies projām 1944. gada vasarā – bēgļu ceļā uz Kurzemi. Pēc kara strādājis par mācītāju Rindas, Popes, Mazirbes, Rucavas, Nicas un Liepājas luterāņu draudzēs. Visilgāk (30 gadus) nokalpojis Rucavas draudzē. Par ilgu un sekmīgu darbu 1961. gadā arhibīskaps Gustavs Tūrs N. Plātem piešķīris virsmācītāja amata nosaukumu. Nerēķinoties ar attālumu, sākot ar 1969. gadu, viņš darbojies arī kā pasniedzējs un docents Latvijas Evangēliski luteriskās baznīcas Teoloģijas seminārā Rīgā un lasījis lekcijas studentiem.

N. Plāte miris 1983. gada 9. novembrī un apbedīts Rīgā, Meža kapos.

Līdztekus mācītāja darbam Nikolajs Plāte plaši pazīstams kā filozofs, tulkotājs no vācu valodas un garīgo dziesmu autors. 1970. gadā sastādīts viņa jaunības laika dzejas krājums »Garīgās dziesmas«, kurā ietverti 75 dzejoļi. Cik zināms, N. Plātes sarakstīto dzejoļu un garīgo dziesmu skaits sniedzas simtos.

MĀKSLINIEKI, ARHITEKTI

Ādolfs Borbals

ARHITEKTS STAŅISLAVS BORBALS

(1907–2000)

19. gadsimta otrajā pusē, pēc ilga dienesta cara armijā, dzimtajā Murmastienes pusē pārnācis viens no Borbaļu dzimtas vīriem, kurš pēc tam saimniekojis Silagala Blisiņu mājās. Viņam auguši četri bērni. Viens no viņiem – Donāts – 16 gadu vecumā devies uz Pēterpili mācīties arodu un pelnīt maizi. Tur dzīvojot un strādājot par elektromehāniķi, viņš apprecējies ar novadnieci. Izaudzināti divi bērni – Helēna (dz. 1905. gadā) un Staņislavs (dz. 1907. gada 14. janvārī). Pēc 1917. gada apvērsuma dzīve Pēterpilī sarežģījies un Donāta Borbala ģimene atgriezies Latvijā. Vispirms dzīvojuši Barkavas pusē, kur mazais Staņislavs ganījis radnieku lopus. Pēc tam ģimene pārcēlusies uz Rīgu.

Pēc vidējās izglītības iegūšanas Staņislavs Borbals Latvijas Universitātē studējis arhitektūru. Vēl students būdams, viņš piedalījies Raiņa kapa pieminekļa metu konkursā, strādājis pie Brīvības pieminekļa projekta, projektējis Liepājas cukurfabriku un Rīgas 46. pamatskolu. Pēc arhitekta diploma iegūšanas (1938) viņš projektējis blokmāju Rīgā Brīvības un Matisa ielu stūrī, konditorejas fabrikas »Laima« pārbūvi, Tirdzniecības un rūpniecības kameras ģenerālsekretāra A. Zolta dzīvojamā māju Rīgā (gūdams par to konkursā 1. godalgu). Pēc S. Borbala projekta tapusi arī viesnīcas un restorāna ēka Rēzeknē.

Kara vētru nobeigums talantīgo arhitektu aizvedis uz Zviedriju, bet no 1952. gada viņš ar ģimeni (dzīvesbiedri Mildas kundzi (arī arhitekti) un divām meitām) dzīvoja ASV. Visur turpinājis arhitekta darbu, gūdams labus panākumus. Izveidojis un līdz aiziešanai pensijā vadījis savu arhitektu biroju. Vairākkārt viesojies Latvijā un pastāvīgi uzturējies sakarus ar Latvijas Arhitektu savienību.

S. Borbalam ierādīta ievērojama vieta enciklopēdijā par latviešu arhitektiem.

1993. gadā Latvijā iznākusi Staņislava Borbala atmiņu un skiču grāmata »Vienkārši Stenlijs« – par savu piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem bagāto dzīves ceļu, par nerimstošo darbošanos arhitektūras jomā.

Staņislavs Borbals

Ineta Indāne

DZEJNIEKS UN MĀKSLINIEKS KONSTANTĪNS BROKS

(1914–1982)

Konstantīns Broks dzimis 1914. gadā Varakļānu pagasta Dekšāru sādžā. Mācījies Dekšāru pamatskolā, pēc tam Varakļānu ģimnāzijā. Taču nespēja nomaksāt ģimnāzijas un internāta naudu liek K. Brokam atgriezties tēva mājās un kopt zemi. No 1932. gada līdz 1934. gadam viņš strādā par dežurantu Meitenes stacijā (Jelgavas apriņķī), pašmācības ceļā beidz ģimnāziju un nopelna līdzekļus studijām.

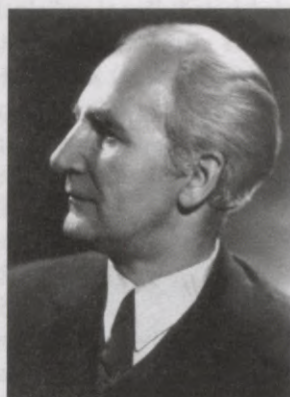
No 1934. gada sākas K. Broka dzīve Rīgā. Viņš uzsāk studijas Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē, vēlāk mācās Juridiskajā fakultātē, bet nevienu no šīm fakultātēm nebeidz. K. Broks ir bijis iestājies arī Latvijas Mākslas akadēmijā, bet studijas pārtraucis veselības stāvokļa dēļ.

Vēl dzīvojot Dekšārēs, atklājusies Konstantīna Broka mākslinieka dvēsele. Vecākais brālis Ādolfs lieliski spēlēja akordeonu, bet Konstantīnam gribējās spēlēt vijoli. Ta kā nav līdzekļu, lai vijoli nopirktu, zēns to uzmeistaro pats. Vēlāk ar šo vijoli spēlēts daudzās zaļumballēs.

Mākslinieka dvēsele prasījusi izpausties arī dzejā. 1932. gadā laikrakstā »Jaunais Vārds« parādās pirmie K. Broka dzejoļi. (Vēlāk viņš publicējies arī žurnālā »Straume«, bet 1936. gadā Alberts Sprūdžs sešus viņa dzejoļus iekļāvis dzejas antoloģijā »Latgales dziesminieki«.) Taču Konstantīna simpātijas arvien vairāk sliecās par labu citai mūzai – glezniecībai.

Nemitīga interese par mākslu K. Brokam bijusi jau no jaunības gadiem. Sācis gleznot pašmācības ceļā, personīgi ticis ar māksliniekiem J. Pauļuku un A. Zviedri, vēlāk viņš savas dabas dotības glezniecībā noslīpē Nikolaja Petraškeviča vadītajā Tēlotājas mākslas tautas studijā. Viņa gleznās dominē ainavas, klusā daba, taču atrodama arī industriālās ainavas īpatnēja interpretācija. Viņa darbību akvareļglezniecībā raksturo dzejisks dzimtās zemes dabas skatījums. Tāpat kā K. Broka nedaudzajos dzejoļos, arī ainavās skatām lirismu. Nav bijis viegls mākslinieka ceļš uz savu atklāsni gleznās, taču daudz viņam (kā pirmā kritiķe) palīdzējusi dzīvesbiedre Valentīna (dz. Samiņa).

Kā liels notikums K. Broka mākslinieka darbībā jāvērtē Rīgā, Tramvaju un trolejbusu pārvaldes kultūras namā 1972. gada aprīlī atklātā akvareļu personālizstāde. Šajā laikā viņš sācis pievērsties arī gleznošanai eļļas tehnikā. Sekojusi līdzdalība vairākās pašdarbības mākslinieku rīkotajās izstādēs dažādās Latvijas pilsētās. 1994. gada decembrī notikusi viņa gleznu izstāde Varakļānu vidusskolā. Visur Konstantīna Broka liriskās ainavas ir saistījušas skatītāju prātus un sirdis.

Konstantīns Broks

Konstantīns Broks

ZIEMAS NAKTĪS

Kam lai prasu šajās naktīs,
Kāpēc domas man tik skumjas?
Vēji svilpo sēru dziesmu,
Karogs tumšs virs galvas jumjas.

Tālu, tālu ziedons dvašo,
Tālu senie sapņi klejo,
Un pār arī drūmi – plašo
Sniega pārslas vējā dejo.

Vai jau sirds stās pulsēt krūtīs,
Laiks pret mūžību vērs vārtus?
Baiga tumsa gulsies rūtīs,
Vakars karogus cels sārtus,
Vēji elso ziemas naktīs,
Sēras krūtīs lien kā dumjas –
Kam lai prasu šajās naktīs,
Kāpēc domas man tik skumjas?

DZIMTENĒ

Ir mirkli, kad liekas te drūmi,
Kur vectēvu tūrumi plaši,
Pār mežu kad mutuļo dūmi
Un garām drāž vilcieni aši.

Man gribētos aizbraukt, kā draugi,
Reiz bijušie, aizbrauca tālu,
Kur dzīve rit drudzainā steigā...

Bet grūti man atstāt šos laukus,
Šīs tēvtēvu kūpošās druvas,
Kā klēpī es uzadzis esmu.

Un redzot šo briestošo krūti,
Kas visus mūs baro un saudz,
Lai būtu kur prieka tik daudz,
Es jūtu, – man zemi šo atstāt ir grūti.

Pēteris Zeile

Emīlija Klīdzēja

E. Klīdzēja attīstījusi savas mākslinieces dotības, ilustrējusi J. Klīdzēja un citu latviešu rakstnieku grāmatas. Viņas krājumā ir ne mazums pašas veidoto gleznu un zīmējumu.

Balstoties uz Emīlijas jaunības gadu biogrāfiju, labi pazīstot viņas raksturu, Jānis Klīdzējs radījis ļoti kolorīto, interesanto un neparasto Milces tēlu romānā «Dāvātās dvēseles» (ASV 1986. gadā, Latvijā 1992. gadā).

MĀKSLINIECE EMĪLIJA KLĪDZĒJA

Emīlija Klīdzēja (dz. Svilāne) dzimusi 1916. gada 18. jūnijā Varakļānu pagasta Griuženiekos. Emīlija savas skolas gaitas uzsāka Varakļānu pamatskolā, turpināja Varakļānu ģimnāzijā, kuru beidza 1937. gadā, un tajā pašā gadā iestājas Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un ģeoloģijas fakultātē, uzsākot ģeoloģijas studijas.

Kopš 1940. gada Emīlijas Svilānes dzīve un darbs saistīti ar vīra Jāņa Klīdzēja dzīvi un darbiem. Kopīgi pārvarēta dramatiskā dzimtenes atstāšana 1944. gadā, dzīve Vācijā, bet pēc tam – 1950. gadā – pārceļšanās uz ASV Kalifornijas pavalsti. Napas pilsētā uzcelta sava māja, ierīkots skaists dārzs. Emīlija ir bijusi stiprs un enerģisks balsts vīram Jānim Klīdzējam gan viņam studējot Kalifornijas (Berklijas) universitātē, gan strādājot par sociologu grūti audzināmo jauniešu klīnikā, gan trimdā uzrakstot pāri par divdesmit grāmatām.

Valērija Solzemniece

MĀKSLINIEKS ANTONS ZEPS

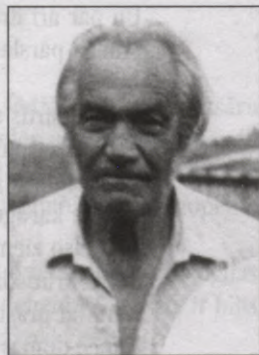
(1919–1991)

«...Aiz tumši aizklāta loga, mazā istabiņā pie fotopalielinātāja rosās sirms vīrs. Līdz griestiem piekrautie grāmatu plaukti sevī glabā nu jau labu laiku necilātās, bet neaizmirstās grāmatas par dramaturģiju un lugas, kas ilgus gadus rosināja šī cilvēka prātu un dvēseli. Te putekļu klātā futlārī sapņo vijole, kas nu jau tik daudzus gadus nav skanējusi kā kādreiz viesībās un sarīkojumos, kad arī pats vijolnieks bija jaunības spara pilns.» (J. Šusters «Stars» 1992. gada 21. janvārī.)

Šīs rindas uzbur ainu par dzīvoklīti Varakļānos 80. un 90. gados, par tā neparasti talantīgo saimnieku. Neparasti tāpēc, ka bez īpašas izglītības un jau agrā jaunībā viņš visus pārsteidza ar spējām cilvēku figūru un portretu zīmēšanā. Vēl gadu gadiem laikabiedru atmiņā skanēs viņņojoši smeldzīgās vijoles skaņas, kuras uzbūra Antona Zepa meistarīgās rokas.

Skanīgs ir māju nosaukums «Vējkalni», toreizējā Barkavas pagasta Zepu sādžā, kur 1919. gada 22. decembrī Zuzannas (nākusi no Pastariem) un Antona Zepu ģimenē piedzima apdāvināts zēns. Skaistie jaunības gadi tika vadīti Murmastienes pusē, strādājot pastā, kādu laiku arī par rēķinvedi saimniecībā.

Piecdesmitajos gados Antons Zeps pāriet dzīvot uz Varakļāniem, tur nodibina ģimeni. Antona un Annas (skolotājas no Rokuļiem) ģimenē piedzimst dēls Aivars (1955) un meita Daina (1958).

Antons Zeps

Darba lauks plašs. Ilgus gadus strādājot kultūras namā, Antons vienlaikus ir mākslinieciskais noformētājs, dramatiskā kolektīva vadītājs (skatēs piedalās ar labiem panākumiem), kā arī scenogrāfs (ja vajadzēja, arī aktieris). Pēc vairākiem darba gadiem Lubānas PMK (noformētājs) un aiziešanas pensijā (gan atzīstot, ka diezgan pavēlu), bet tomēr ar lielu aizrautību un neatlaidību sācis nodarboties ar fotografēšanu. Ilgie darba gadi, strādājot par noformētāju, mācīja būt precīzam, izjust kompozīciju. Varēšana aug, Antona Zepa fotoizstādes skata Varakļānos un citās Madonas rajona un republikas mēroga izstādēs. Pirmā izstāde Varakļānos – 1985. gadā. 1988. gadā Latvijas fotokluba (no 1989. gadā Antons ir Fotomākslinieku savienības amatieru sekcijas biedrs) izstādē Cēsīs ainava »Miglainā rītiņā« tiek godalgota. Antons ir spējis saskatīt un izveidot izteismīgus portretus. Vislielāko gandarījumu autoram sagādāja divu fotogrāfiju izstādišana Austrālijā, Melburnas fotokluba 100 gadu jubilejas izstādē, kur portrets »Mūžs« godalgots kā 9. labākais.

Slimībai saasinoties, abi dzīvesbiedri dodas uz Rīgu pie dakteriem, arī tuvāk abiem bērniem.

No 1991. gada 24. augusta Antons ciemojas mūža dārzos. 1993. gada decembrī tur viņam piebiedrojās dzīvesbiedre Anna.

»Antona mūža darbs paliek mums atmiņās, fotogrāfijās. »Mana pilsēta« ir ne tikai darba nosaukums, kurā redzam Varakļānu galveno ielu, baznīcu, cilvēkus. Tā ir arī viņa mīlestība, ar kādu viņš apdzejo pilsētu«, atgādina J. Šusters.

Stella Pelše

GLEZNOTĀJS UN FOTOGRĀFS STAŅISLAVS PELŠS (1920–1990)

Dzimis Varakļānos, mācījies zīmēšanu un glezniecību pie profesora J. R. Tilberga, vēlāk arī mākslinieku E. Jurķeļa un N. Petraškeviča studijās. Kopš 1955. gada piedalījies Rīgas, Latvijas PSR, Vissavienības un ārzemju tēlotājas mākslas izstādēs (Anglijā, Japānā u. c.). Sarīkojis trīs personālizstādes Jelgavā, Siguldā un Varakļānos. Sešdesmitajos gados darbojies par scenogrāfu Jelgavas Tautas teātrī.

Kopš 1960. gada aktīvi nodarbojies ar fotografēšanu. 1967. gadā iestājies fotoklubā »Rīga« un regulāri piedalījies vietējās un starptautiskās fotoizstādēs. Ieguvis vairākus diplomus un medaļas, tai skaitā laureāta nosaukumu par darbu sēriju »Vēcrīga« Vissavienības I pašdarbības mākslas festivāla fotoizstādē. 1978. gadā sarīkojis pirmo, bet 1980. gadā – otro gleznu un fotogrāfiju personālizstādi, kas eksponēta daudzos Latvijas muzejos un izstāžu zālēs.

Atveidojis galvenokārt lauku un mazpilsētu ainavas, arī klusās dabas. Gleznojis kāpināti intensīvā kolorītā, kas nedaudz atgādina scenogrāfisko mākslu. Fotogrāfijās dominē Vēcrīgas motīvi, tās publicētas Latvijas laikrakstos.

Strādājis arī Latvijas Kinofilmu iznomāšanas kantorī par reklāmas mākslinieku.

Miris 1990. gadā, apbedīts Rīgā.

Pēteris Savickis

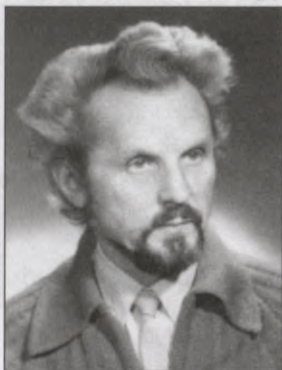
MĀKSLINIECE MATILDE JUSTE

Dzimusi 1924. gadā Varakļānu pagasta Oženieku sādžā. Pēc Varakļānu ģimnāzijas beigšanas mācījusies Rīgas J. Rozentāla mākslas vidusskolā, Latvijas Mākslas akadēmijā (1947–1953), bijusi tekstilmāksliniece. Strādājusi Rīgas porcelāna fabrikā par trauku apgleznotāju, pēc tam tekstiliju nozarē (1957–1992), darinot paraugus audumu zīmējumiem. Piedalījusies mākslas izstādēs Rīgā, Maskavā u. c.

Ādolfs Borbals

MĀKSLAS ZINĀTNIEKS, MUZEJU DARBINIEKS, PEDAGOGS PĒTERIS SAVICKIS

Dzimis 1925. gada 20. septembrī Varakļānu pagasta Skapstotos zemnieku ģimenē kā 9. bērns. Jau agri iepazinis pasauli, jo plūdu un neražas laikā 1928. gadā, kad ģimenē bija pārtikas trūkums, ar Sarkanā Krusta starpniecību uz laiku ticis pieņemts audzināšanā Ventspils dzelzceļa stacijas priekšnieka Mieža ģimenē.

Pēteris Savickis

Mācījies Varakļānu 1. pamatskolā, pēc tam – Varakļānu ģimnāzijā. Pamatskolā bijis Latvijas Jaunatnes Sarkanā Krusta (LJSK) 43. pulciņa vadītājs. Kā delegāts 1938. gadā piedalījies LJSK konferencē Rīgas latviešu biedrībā ar ziņojumu par pulciņa darbību. 1944. gadā iesaukts Vācijas darba dienestā, vēlāk – latviešu leģionā. Piedaloties »Dancigas katla« kaujās, kritis padomju gūstā. Izsūtīts uz filtrācijas lēģeriem Komi, pēc tam mobilizēts karadienestā padomju armijā (1946–1950).

Atgriezies dzimtenē, Pēteris Savickis nav atmetis jaunībā loloto sapni darboties mākslā, tādēļ, neatlaidīgi cenšoties, 1965. gadā beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures un teorijas nodaļu. Mācījies arī E. Melngaiļa Tautas Mākslas centra tēlotājas mākslas kursos pie K. Sūniņa, N. Petraškeviča, G. Vilka. Par mākslas tematiku presē sācis publicēties no 1959. gada (žurnālos »Māksla«, »Zvaigzne«, »Skola un Ģimene«, »Draugs«, »Jaunās Grāmatas«, laikrakstos »Literatūra un Māksla«, »Padomju Jaunatne«, »Rīgas Balss«). No 1970. gada – Latvijas Mākslinieku savienības biedrs.

P. Savickis visu mūžu strādājis ar kultūru un mākslu saistītus darbus: par Alojās un Ogres rajonu Kultūras namdekoratoru un mākslinieciskās daļas vadītāju (1953–1955), Ogres rajona kultūras nodaļas vadītāju (1955–1960), Mākslas muzeju un izstāžu direkcijā par nodaļas vadītāju (1963–1970), ilgus gadus bijis Valsts Mākslas muzeja nodaļas vadītājs un latviešu glezniecības klasikas fondu glabātājs (1970–1988).

Vienlaikus P. Savickis rosīgi darbojies pedagoģiskajā dzīvē: mācījis mākslas vēsturi J. Rozentāla mākslas vidusskolā, E. Dārziņa mūzikas skolā, Rīgas kultūrizglītības darbinieku un Bulduru dārzkopības tehnikumā, kā arī pasniedzis mākslas vēsturi Latvijas Konservatorijas studentiem, lasījis lekciju kursu par mākslas darbu ekspertīzi Mākslas akadēmijas studentiem.

P. Savickis rosīgi darbojies tēlotājmākslas, tautas daiļamatu un kultūrvēstures pētniecībā un popularizēšanā, daudzās bijušās PSRS pilsētās (Minskā, Maskavā, Taškentā, Alma-Atā, Biškekā, Kišiņevā) iekārtojies Latvijas mākslas izstāžu ekspozīcijas. Sastādījis ievadus vairāk nekā 50 mākslas izstāžu katalogiem, darinājis arī izstāžu plakātus. Darbojies Dabas un kultūras pieminekļu aizsardzības biedrības padomē (mākslas sektorā), kur sekmējis arī Varakļānu sv. Viktora kapelas likteņa labvēlīgu risinājumu. Bijis ilggadējs republikas Tautas mākslas žūrijas komisijas loceklis, eksperts mākslas komisijas antikvariātā.

Ar profesionāliem rakstiem P. Savickis publicējis rakstu krājumā »Latviešu tēlotāja māksla«, Dabas un vēstures kalendāra izdevumos, bijis rakstu autors »Latvijas PSR Mazajā enciklopēdijā«. Sarakstījis vairākas monogrāfijas, grāmatas un brošūras, t. sk. par Līviju Endzelīnu, Vilhelmu Purvīti, mākslas kalendāru »Jūlijs Feders« u. c. Piedalījies ar referātiem zinātniskajās konferencēs un semināros Rīgā, Tallinā, Tartu, Viļņā, Palangā, Maskavā. Referāti publicēti PSRS Mākslas akadēmijas izdevumos (1970., 1976.). Vadījis radio un TV raidījumus par mākslu. Ir scenārija autors Rīgas kinostudijas īsfilmā »Purviša glezniecība« (1972). Mākslas studiju nolūkos uzturējies ASV, Ungārijā, Itālijā.

1999. gadā P. Savickis Gētes institūtā Rīgā starptautiskajā simpozijā sniedzis ziņojumu par Gētes un Varakļānu grāfa M. Borha saskari pētnieciskajā darbā Sicīlijas salā.

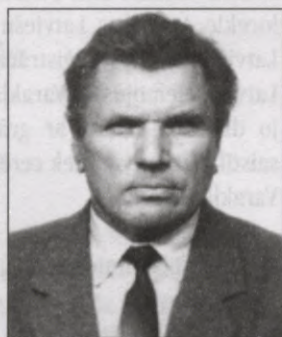
Lai dziļāk izprastu radošās likumības, uzsācis gleznot, veidot skulptūras, darināt gobelēnus. Notikušas vairākas darbu personālizstādes. P. Savickis bijis arī režisors amatiereteātrī, savā laikā aktīvi piedalījies sporta dzīvē (bokss, vieglatlētika, piecīņa). Pašreiz Pēteris Savickis strādā Ogres ģimnāzijā par kultūras vēstures skolotāju.

Konrāds Sondors

MĀKSLINIEKS PĒTERIS SIRMAIS

Pēteris Sirmais dzimis 1932. gada 29. martā Galēnu (Gaļānu) pagastā. 1936. gadā kopā ar vecākiem pārcēlies uz dzīvi Varakļānu pagasta Eleonorā (Ļaringovā), kur tēvs Antons kopā ar savu brāli apsaimniekoja bijušo pusmuižas centru.

1951. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu. Līdz 1954. gadam dienējis Padomju armijā. No 1964. līdz 1969. gadam mācījies Mākslas akadēmijas Interjera nodaļas dekoratīvās mākslas specialitātē. Pēc studiju beigšanas līdz 1992. gadam strādājis Latvijas Patērētāju biedrībā par galveno mākslinieku, izpildīdams dažādus līgumdarbus Latvijā, Ukrainā un Krievijā. Izstrādāja projektu zīmējumus kafejnīcām, bāriem, konferenču zālēm u. c., gatavoja zīmējumus gaismas ķermeņiem, vitrāžām, mēbelēm, metālkalumiem, ēku fasādēm, reklāmām utt. Viņš ir izstrādājis dažādus projektus daudzām iestādēm, starp tām arī Rīgas Civilās aviācijas institūtam un Industriālajam politehnikumam.

Pēteris Sirmais

P. Sirmais arī daudz glezno. Viņa gleznās dominē dzimtās zemes ainavas. Ar saviem darbiem viņš piedalījies vairākās izstādēs. Ir restaurējis Varakļānu vidusskolai piederošo pirmā tās zīmēšanas skolotāja Arvīda Gusāra panorāmveidīgo gleznu »Latvija – teiksmu zeme«, kura atkal ir atradusi savu vietu Varakļānu pils zālē.

Paulīne Zalāne-Vallena

GLEZNOTĀJA MARIJA SKUTĀNE-NECA (NETZ)

Marija Skutāne piedzima Varakļānos 1942. gada 23. februārī. Padomju armijai iebūkot Latvijā, 1944. gadā Marijas ģimene devās bēgļu gaitās. Vēl Latvijā esot, Marijas tēvu iesauca Latviešu leģionā. Ģimene palika šķirta uz mūžu.

Pēc septiņiem Vācijas bēgļu nometnēs pavadītiem gadiem ģimene nonāca ASV, Sentpolas pilsētā Minesotā. Marijas talants zīmēšanā atklājās jau pamatskolas gados. Tādēļ kā vidusskolniece viņa ņēma privāttundas glezniecībā pie latviešu mākslinieka Voldemāra Āboliņa. Marija uzauga un skolojās pieticīgos apstākļos. Māte abiem bērniem, Marijai un Johanam, varēja nopelnīt iztiku. Bet studiju naudu Marija sev pelnīja pati. Minesotas universitātē viņa studēja mākslu un mākslas pedagogiju. Studijas beidza 1964. gadā, iegūstot bakalaura un vēlāk maģistra grādu mākslas pedagogijā.

1970. gadā Marija apprecējās ar Rihardu H. Necu (Netz). 1974. gadā piedzima meita Dianna Marija, kas jau ir beigusi studijas ar zinātņu grādu mūzikā.

Marija Skutāne-Neca strādā par skolotāju, mākslas konsultanti un akvareļu glezniecības instruktori Minesotas universitātē. Viņa vada arī glezniecības un mākslas pedagogijas seminārus

Marija Skutāne-Neca

dažādās koledžās ASV. Savus pusabstraktā stilā gleznotos darbus ir izstādījusi vairāk kā 30 patstāvīgās izstādēs un vairāku galeriju kopizstādēs. Vairākas gleznas ir godalgotas un atrodamas privātās un publiskās kolekcijās ASV un Eiropā.

Gleznotāja aktīvi darbojas mākslas organizācijās. Viņa ir bijusi *Artists Equity* viceprezidente un *Delta Phi Delta Honorary Art Society* biedre, Mineapoles priekšpilsētā Fridlijā – Cilvēktiesību organizācijas un *Bonfill Locke* mākslas centra locekle.

Kaut arī bērnu dienu Varakļānus gleznotāja neatceras un ģimenes saites viņu sien pie vides, kurā viņa dzīvo, liela daļa viņas dzīves un darba pieder latviešiem svešumā un Latvijai.

Mineapolē Marija Skutāne-Neca nodibināja latviešu mākslas salonu »Zilais Putns«, kurā latviešu mākslinieki rīkoja izstādes vairākus gadus. Viņa ir bijusi valdes locekle Amerikas Latviešu Katoļu apvienībā un Minesotas Latviešu nama valdē. Viņa koordinēja Latvijas pilsoņu reģistrāciju Latvijas Saeimas vēlēšanām Minesotā. Marija ir ne vien apceļojusi Latviju, ciemojusies Varakļānos, bet arī rūpējusies par materiālo palīdzību, sūtot uz Latviju daudzus jo daudzus saiņus ar grāmatām, medikamentiem, apģērbiem skolām, slimnīcām, bāreņiem. Šī saistība ar Latviju liek cerēt, ka vismaz pāris Marijas Skutānes gleznas atradīs ceļu arī uz dzimtajiem Varakļāniem.

Valērija Solzemiece

ARHITEKTE ILZE GRUDULE

Ilze Grudule dzimusi 1944. gadā Aizpurves sādžā. Pēc Murmastienes septiņgadīgās un Varakļānu vidusskolas beigšanas (1962) iestājas Rīgas Politehniskā institūta Celtniecības fakultātes Arhitektūras nodaļā. Pēc institūta beigšanas 1968. gadā 9 gadus strādāja par Rēzeknes rajona galveno arhitekti, tad piecus gadus – projektēšanas institūtā »Latkomunprojekt«, pēc tam – Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskolā (no 1992. gada – Rēzeknes Mākslas koledža) par pasniedzēju.

Ilze Grudule ir Arhitektu savienības biedre un mākslas maģistre. Piešķirta Spīdolas stipendija tēmas »Latgales zemnieka sēta« pētišanai. Regulāri uzstājas zinātniski praktiskās konferencēs.

Ilze Grudule

Konrāds Sondors

MĀKSLINIEKS UN POLITIĶIS OSVALDS ZVEJSALNIEKS

Dzimis Varakļānos 1944. gada 21. martā. Bērnībā un skolas gados dzīvojis Zvejsalā. Mācījies Nagļu 7-gadīgajā pamatskolā un Varakļānu vidusskolā. 1962. beidzis Viļānu vidusskolu. Nākamajā gadā iestājies Latvijas Mākslas akadēmijā, taču iesaukts obligātajā karadienestā un tādēļ studijas pabeidzis tikai 1971. gadā.

Darba gaitas sācis kā Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskolas pasniedzējs. No 1993. līdz 1998. gadam bija Rēzeknes Mākslas koledžas direktors, Mākslas akadēmijas Latgales reģiona filiāles vadītājs. Ir Mākslas akadēmijas profesors.

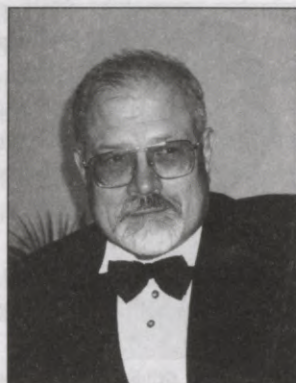
Vadījis Latvijas mākslinieku savienības Latgales organizāciju, ir Mākslinieku savienības biedrs no 1976. gada. Latvijā izstādēs piedalās no 1971. gada, sarīkojis vairāk nekā 20 personālizstādes, piedalījies arī mākslas izstādēs Lietuvā, Krievijā, Japānā. Viņa darbi atrodas vairākos Latvijas Valsts un ārzemju muzejos.

Atmodas gados vadījis Latvijas Tautas frontes Rēzeknes nodaļu. Kā mākslinieks un Rēzeknes pilsētas domes priekšsēdētāja vietnieks vadījis pieminekļa »Latgales Māra« atjaunošanu, kuru atklāja Pasaules latgāliešu kongresa laikā 1992. gada vasarā.

Osvalds Zvejsalnieks bija Jāņa Streiča populārās filmas »Cilvēka bērns« mākslinieks.

1998. gadā no LSDSP Latgales novada saraksta ievēlēts 7. Saeimā, kur veic arī sociāldemokrātu frakcijas vadītāja vietnieka pienākumus.

Kopš 1997. gada O. Zvejsalnieks ir Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks.

Osvalds Zvejsalnieks

REŽISORI, AKTIERI, DIRIŽENTI

Artūrs Garančs

TV REŽISORS STAŅISLAVS GARANČS

Staņislavs Garančs

Staņislavs Garančs (jurista Dominieka Garanča brālis) dzimis 1924. gada 19. septembrī Varakļānu pagasta Garanču sādžā zemnieku ģimenē. 1940. gadā viņš uzsāk mācības Varakļānu Valsts ģimnāzijā, bet 1943. gadā viņu iesauc Vācijas darba dienestā un 1944. gadā – Latviešu leģionā. Šai laikā Drēzdenē un Prāgā S. Garančam vajadzēja mācīties tiltu būves inženiera māku. Pēc tam viņu ar kuģi pārveda uz Latviju, un Kurzemes frontē vajadzēja būvēt prettanku aizsargrāvjus.

Padomju armijai ienākot Kurzemē, S. Garančs nonāca krievu gūstā un tika nosūtīts uz Vorkutas akmeņogļu raktuvēm, 1947. gadā – uz Kohtla-Jarves raktuvēm Igaunijā un ieskaitīja padomju armijā. Tur S. Garančs gūst smagu ievainojumu un saņem atļauju demobilizēties.

S. Garančs, mājās ārstēdamies un citīgi mācīdamies, 1950. gadā pabeidza Varakļānu vidusskolu. No 1951. līdz 1957. gadam studēja Rīgas Pedagoģiskā institūta Filoloģijas fakultātē. Šajā laikā viņš sāka strādāt Latvijas televīzijā par režisoru, veltot šim darbam vairākus gadu desmitus. Par labu un radošu darbu S. Garančs ir saņēmis daudzas pateicības un goda rakstus. No 1989. gada viņš ir pensionārs.

Marta Bārbale

KORDIRIŽENTS JĀNIS GRUDULS

Jānis Gruduls dzimis 1946. gada 26. janvārī Madonas rajona Stirnienes pagastā.

Mācījies Stirnienes pamatskolā, 1964. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu un iestājies Rēzeknes mūzikas vidusskolā. 1965. gadā iesaukts Padomju armijā. 1971. gadā beidz Rēzeknes Mūzikas vidusskolas kordiriģentu nodaļu un uzsāk mūzikas pedagoga – kordiriģenta darbu Rēzeknes 1. vidusskolā. No 1979. gada ir pedagogs Jāņa Ivanova Rēzeknes mūzikas koledžā. 1991. gadā

Jānis Gruduls

Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā iegūst diplomu mūzikas specialitātē. Blakus pedagoģiskajam darbam ir bijis: diriģents Madonas rajona jauktajam korim »Murmastiena« (1971–1982); diriģents Rēzeknes slaukšanas iekārtu rūpnīcas vīru korim (1973–1979); kopā ar diriģenti Antoņinu Mežinsku kormeistars Preiļu rajona skolotāju korim (1978–1982); diriģents Rēzeknes Mūzikas skolas bērnu un zēnu koriem (1979–1982); diriģents Rēzeknes rajona vīru korim »Olūts« (no 1979. gada).

Koris »Olūts« ir bijis XXII Vispārējo latviešu dziesmu svētku laureāts vīru koru grupā, tam piešķirta balva par labāko Jāzepa Vītola kordziesmas atskaņojumu.

Jānis Gruduls ir bijis Latgales novada skolu jaunatnes Dziesmu svētku virsdiriģents Daugavpilī 1987. gadā; Latgales novada Dziesmu svētku virsdiriģents Daugavpilī, Ludzā, Viļānos, Latvijas sieviešu un vīru koru virsdiriģents Ogrē 1997. gadā, arī Latgales novada un Latvijas zēnu koru VI salidojuma virsdiriģents 1998. gadā Cēsīs.

Ar koru kolektīviem apceļojis Zviedriju, Igauniju, Lietuvu, Vāciju, Šveici, Holandi, Franciju, Beļģiju. No 1965. gada piedalījies visos Latvijas Dziesmu svētkos kā dziedātājs un diriģents.

Sieva Ilze Grudule – pedagoģe Rēzeknes Mākslas koledžā; meita Ilze Grudule beigusi Jāzepa Vītola Mūzikas akadēmiju, mūziķe; dēls Mārtiņš Gruduls beidzis Rēzeknes Mākslas koledžu, kokačīlnieks.

Konrāds Sondors, Nora Vētra-Muižniece

TEĀTRA DIREKTORS UN AKTIERIS BĒRTULIS PIZIČS

Dzimis 1947. gada 22. janvārī Varakļānu pagasta Pikņu-Broku sādžā. Dienu pēc Bērtuļa nākšanas pasaulē viņa tēvam – nacionālo partizānu vienības komandierim, bijušajam leģionāram – padomju *troika* Rēzeknē piesprieda augstāko soda mēru par *dzimtenes nodevību*. Vienīgais gandarījums viņam pirms soda izpildes bijusi ziņa par dēla piedzimšanu.

Dailes teātra direktors Bērtulis Pizičs (no kreisās) kopā ar dzejnieku un publicistu Viktoru Avotiņu un viņa dzīvesbiedri

Materiālie apstākļi spieda Bērtuli savienot mācības ar darbu. 1965. gadā viņš sekmīgi pabeidza Viļānu vakara vidusskolu. Sekoja 4 gadus ilgs dienests padomju flotē, tad darbs Rēzeknes rūpnīcā »Latgale«. 1970. gadā, būdams aktieris-amatieris, B. Pizičs tika apstiprināts Jezupa Gaiduļa lomā J. Streiča filmā »Šauj manā vietā«. Sekmes šīs lomas atveidošanā deva iespēju mācīties — sākumā kinoaktieru studijā, pēc tam konservatorijā (to beidza 1974. gadā). Taču jau 1972. gadā viņš kā aktieris sāka darbu Dailes teātrī, kuram palicis uzticīgs līdz pat šim laikam. Teātrī galvenokārt atveidojis pozitīvos varoņus. (Aktiera karjeru teātrī sācis ar Džima lomu izrādē »Lietus pārdevējs«, bet to beidzis ar komisāra lomu izrādē »Mūžības skartie«.)

Kopš 1996. gada Bērtulis Pizičs ir Dailes teātra direktors.

Strādādams par teātra direktoru, B. Pizičs turpina latviešu strēlnieka, skatuves patriarha Ēvalda Valtera iedibinātās tradīcijas latviešu karavīru garīgās dzīves bagātināšanā. Karavīri tiek aicināti uz izrādēm, ko viņi var noskatīties bez maksas. Teātra skatuves mākslinieki ar saviem priekšnesumiem kuplina Nacionālo bruņoto spēku sarīkojumus. Par šo svētīgo darbu 1999. gada nogalē B. Pizičs apbalvots ar Nacionālo bruņoto spēku komandiera goda zīmi.

Dailes teātris ir bieži atvērts arī Latgales kultūras pasākumiem.

Ādolfs Borbals

KORDIRIĢENTS JĀNIS GARANČS

Dzimis 1948. gada 25. maijā Stiuku sādžā. 1963. gadā beidzis Dekšāru pamatskolu, pēc tam — Rēzeknes Mūzikas skolu. No 1967. līdz 1972. gadam mācījies Latvijas Konservatorijas Kordirigentu fakultātē. Strādājis par pasniedzēju Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā, no 1976. gada — Rīgā. 1977. gadā kopā ar dzīvesbiedri Anitu noorganizējis jauniešu kori »Zvani«.

Kordirigents Jānis Garančs un meita Elīna, priekšplānā — dēls Jānis un dzīvesbiedre Anita

Koris ar labiem panākumiem piedalījās koncertos Armēnijas mūzikas svētkos, Maskavā, Rīgas Doma koncertzālē, Latvijas Valsts svētku koncertā Nacionālajā teātrī. Korim 1981. gadā piešķirts Tautas kolektīva nosaukums. J. Garančs beidzis asistentūru un strādā par pasniedzēju Mūzikas akadēmijā.

Dzīvesbiedre Anita pēc diriģentu nodaļas beigusi arī vokālo nodaļu, viņai ir spilgtas dziedātājas dotības un muzikalitāte. Uzstājas dažādos koncertos, radio, iestudē teātros muzikālas izrādes. Viņu meita Elīna arī izvēlējusies profesionālas operas dziedātājas dzīves ceļu.

ZINĀTNES UN AUGSTSKOLU DARBINIEKI

Jānis Broks

VĒSTURES ZINĀTNIKS NIKOLAJS ĶAUNE

(1903–1939)

Sava zinātniskā darba ievērojamu daļu tieši Latgales vēstures pētīšanai ir veltījis skolotājs un zinātnieks (cand. hist.) Nikolajs Ķaune.

N. Ķaunes dzīves gaitas ir sākušās 1903. gada 25. jūnijā Varakļānos, kur viņa vecāki ir turējuši zirgus, bet, vecākiem pārceļoties uz Barkavas pagastu un saņemot Murmastienes muižas ķieģeļu cepli, viņš skolas gaitas uzsāk Barkavas pagastā, tad turpina izglītību Madonā, Rīgas pilsētas IV ģimnāzijā un Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes vēstures nodaļā, ko beidz 1933. gadā ar diplomdarbu »Jezuītu darbība Livonijā«.

Jau 1927. gada sākumā N. Ķaune sāk skolotāja gaitas Zilupes Valsts pamatskolā, bet tā paša gada rudenī pāriet uz Aglonas ģimnāziju. 1930. gadā sāk strādāt Krāslavas ģimnāzijā, un no 1934. gada rudens līdz mūža beigām ir Jelgavas Valsts skolotāju institūta skolotājs, kur izpelnās krietna pedagoga un vēstures zinātnieka vārdu.

Strādādams Latgalē, N. Ķaune arī saviem zinātniskajiem pētījumiem meklē vielu ar Latgales tematiku. Krāslavas dzīves posmā viņš iemācās krievu valodu un vasaras brīvlaikos brauc uz Viļņu, kur arhīvos meklē ziņas par Latgales vēsturi. Pēdējos mūža gados, dzīvodams Jelgavā, N. Ķaune savā zinātniskajā darbā jau pievēršas Jelgavas vēsturei, bet neaizmirst arī Latgali. Vēl īsi pirms nāves viņš sagatavo plašajam kolektīvdarbam »Latvijas vēsture«, (kas iznāk prof. Franča Baloža un prof. Augusta Tentelja redakcijā) manuskriptu »Latgale XVIII gadu simtenī«.

Divi lielākie N. Ķaunes pētījumi par Latgali – »Garīgās dzīves veidošanās Latgalē« un »Krāslavas Garīgais seminārs«, kas 1934. gadā publicēti Izglītības ministrijas Mēnešrakstā un raksturīgi ar autora pamatīgu iedziļināšanos apceramajos objektos, ir godalgoti ar K. Barona prēmiju. Pirmajā rakstā ir analizēta jezuītu darbība Latgalē, sākot ar XVI gadsimtu līdz jezuītu izraidīšanai no Krievijas 1820. gadā, un otrajā raksturota Krāslavas Garīgā semināra loma Latgales garīgajā dzīvē.

N. Ķaunes grāmatu »Leišu un poļu laikmets Livonijā« (kur, starp citu, atrodams ziņas par zemnieku stāvokli Ludzas pils novadā un par jezuītu darbību) 1936. gadā ir izdevis apgāds *Valters un Rapa* sērijā »Jaunais Zinātnieks«. Šīnī pašā sērijā 1939. gadā ir iznākusi arī N. Ķaunes grāmata »Vecā Jelgava«. Tanī ir interesants apcerējums par Jelgavas katoļu baznīcu un draudzi. Žurnālā »Senatne un Māksla« ir publicēti N. Ķaunes »Vecie Jelgavas plāni un skati«.

N. Ķaune miris Jelgavā un apbedīts pareizticīgo draudzes kapsētā.

ZINĀTNIEKS FIZIĶIS KONSTANTĪNS POČS (1912–1994)

Konstantīna Poča dzīve un darbība bija spilgts piemērs tam, ka arī pasaules vējos izkaisītas mazas tautas vārdu var neizdzēšami ierakstīt plašajā zinātnes laukā. Otrā pasaules kara vētrās, nonācis svešumā, viņš nelāvās mazvērtības sajūtai, bet, uzkāpis augstā zinātnes kalnā, bija spējīgs sacensties ar labākajiem angļu, kanādiešu un amerikāņu zinātniekiem.

Konstantīns Počs dzimis 1912. gada 27. februārī toreizējā Varakļānu pagasta Maltas Počos kā jaunākais piecu bērnu ģimenē. K. Poča bērnība, skolas gadi, studijas Latvijas Universitātē un pedagoga darba augļi pieder Latgalei.

Konstantīna skolas gaitas sākušās Viļānu pamatskolā. Kristīgā ģimenē augot, Konstantīnam (14 gadu vecumā) rodas vēlēšanās kļūt par priesteri. Tā 1926. gada vasarā viņš nokļūst Viļānu klosterī. Bet liktenis bija nolēmis ko citu. Sliktās redzes dēļ ārsts ieteica vairāk miega un atpūtas, ko klostera dzīvē grūti ievērot. Konstantīns atgriežas tēva sētā un turpina mācības Viļānos, pēc tam Aglonas ģimnāzijā, Latvijas Universitātes Matemātikas un dabas zinību fakultātē. Pēc universitātes beigšanas kādu laiku strādā Zemes bagātību pētīšanas institūtā Rīgā, tad par fizikas skolotāju Rēzeknes ģimnāzijā un komercskolā.

1944. gadā K. Počs tiek mobilizēts vācu armijā un ieskaitīts Latviešu leģiona 15. divīzijas artilērijas vienībā. Ar nepārtrauktām atkāpšanās kaujām, izbaudot visas karavīra dzīves grūtības, 1945. gadā viņš nonāk Vācijā, kur arī piedzīvo Vācijas kapitulāciju. Kādu laiku viņa pavadoņi ir bads, aukstums, bezmiegs, briesmas.

1945. gada rudenī Konstantīns pārceļas uz bēgļu nometni Hamelnas tuvumā. Tur viņš nodibina un vada latviešu ģimnāziju. Vēlāk Konstantīns iestājas slavenajā Getingenas universitātē, lai papildinātu savas fizikas zināšanas doktora grāda iegūšanai.

Pēc diviem gadiem K. Počs izceļo uz Angliju. Sākumā, kā jau iebraucējs, strādā vienkāršus algotus darbus. 1951. gadā rodas iespēja strādāt Mančesteras angļu raktuvju laboratorijā par fiziķi. Arī Anglijā Konstantīns papildina zināšanas Mančesteras, vēlāk – Šefildas universitātē. Lai arī ļoti aizņemts zinātniskajā darbā, viņš atrod laiku sabiedriskai darbībai, – nodibinot Daugavas Vanagu nodaļu un vadot Anglijas latviešu kopu.

1956. gadā K. Počs dodas uz Kanādu, kur strādā valdības dienestā atmosfēras ozona pētniecībā. Kopš 1962. gada K. Počs strādā Gaisa spēku un pasaules telpas pētniecības laboratorijā Bostonā par fiziķi un raķešu konstruktoru. Te viņam paveras iespējas parādīt savu zinātnieka talantu. Viņš izgudro meteoroloģijas raķetes Mēness lidojumu atbalstam, publicē vairāk nekā 40 darbus atmosfēras fizikas un pētījumu tehnikā. K. Počs ir vairāku patentu īpašnieks.

Sākoties trešajai atmodai Latvijā, K. Poča pētījumus fizikā novērtē arī Latvijas Zinātņu akadēmija. 1991. gadā viņam piešķirts Goda doktora zinātniskais grāds fizikā. Taču dzīve jau tuvojās norietam, un 1994. gada 10. maijā bostonieši uz mūžīgo dusu Getemanes kapos gulda ievērojamo latviešu zinātnieku.

Konstantīns Počs

ASTRONOMS JĀNIS IKAUNIEKS
(1912–1969)

Jānis Ikaunieks dzimis 1912. gada 28. aprīlī Rīgā strādnieku ģimenē, taču jau 1915. gadā viņa vecāki pārceļas uz dzīvi dzimtajā pusē Barkavā. Mazajam Jānim ir 5 gadi, kad nomirst tēvs, vēl pēc 4 gadiem viņš zaudē arī māti. Šis morālās traumas pastiprina bērnībā iegūto, uz mūžu paliekošo fizisko traumu, taču nespēj salauzt viņa ārkārtīgo gribasspēku un neatlaidību. 1922. gadā Jānis Ikaunieks sāk mācīties Barkavas 6-klasīgajā pamatskolā, pēc tam mācās Varakļānu ģimnāzijā, kuru kā labākais skolēns beidz 1932. gadā. Viņš bija ne tikai centīgs skolēns, bet arī dzīvespriecīgs, asprātīgs un izdomas bagāts zēns. Jānis mīlēja sportu – nodarbojās ar šahu un dambreti, spēlēja volejbolu, slidoja. Mācību gadi ģimnāzijā, tās romantiskā apkārtnē, kosmogrāfijas skolotāja Eduarda Kučera saistošie stāstījumi zvaigžņotos vakaros par zvaigžņu pasauli kardināja Jāņa Ikaunieka sapni – kļūt par Visuma pētnieku, respektīvi, – veltīt savu dzīvi astronomijas zinātnei.

Iestājies Latvijas Universitātes Matemātikas un dabaszinātņu fakultātē, par savu specialitāti J. Ikaunieks izvēlas teorētisko astronomiju, apgūdamas arī pedagoģiskā darba iemaņas. 1937. gadā viņš beidz studijas un aizstāv kandidāta darbu par tēmu »Zvaigžņu kopas«.

No 1936. gada sācies J. Ikaunieka darbs skolās. Aizputes vidusskolā līdz 1940. gadam viņš māca matemātiku, astronomiju un dažreiz arī ģeogrāfiju. Viņa vadītās stundas bijušas ārkārtīgi interesantas, dzīvas un radošas. Sarežģītus jautājumus viņš pratis izskaidrot vienkārši un saprotami, izraisot interesi par mācību priekšmetu. Ļoti aktīvi piedalījies arī ārpusklases pasākumos – koku dēstīšanā skolas apkārtnē, sporta laukuma ierīkošanā, ekskursijās u. tml.

1940. gadā J. Ikaunieks tiek iecelts par skolas vadītāju Krāslavas rajonā. Sākoties Otrajam pasaules karam, viņš nokļūst emigrācijā un Latvijā atgriežas tikai 1944. gada decembrī. Pēc kara sākas J. Ikaunieka pedagoģiskais darbs Latvijas Universitātē. Viņš lasa lekcijas astronomijas specialitātes studentiem zvaigžņu astronomijā un speciālo kursu par maiņzvaigznēm, kuru pētniecībai veltīti viņa pirmie zinātniskie darbi.

Paralēli darbam Univesitātē jau no 1946. gada J. Ikaunieks sāka aktīvi darboties tikko dibinātajā Zinātņu Akadēmijas Fizikas un matemātikas institūta Astronomijas sektorā. Drīz vien viņš pārņem šī sektora vadību. Jau toreiz J. Ikaunieks loloja cerību iekārtot Latvijā lielu, modernu astronomijas observatoriju. Šis ieceres sāka realizēties 1954. gadā, kad tika izraudzīta observatorijas vieta Baldonē pie Riekstukalna. Tālāk viss veidojās, pārvarot ne mazumu grūtību un ļoti nopietnu, brīžiem pat šķietami nepārvaramu šķēršļu, un, pateicoties J. Ikaunieka enerģiskajam raksturam, 1957. gadā te tika uzcelta pirmā laboratorijas ēka, vēlāk – Astrofizikas laboratorija, kas arvien paplašinājās, kļūstot par Radioastrofizikas observatoriju. Arī Rīgas planetārijs bijis J. Ikaunieka lolojums.

1951. gadā J. Ikaunieks aizstāvēja fizikas un matemātikas zinātņu kandidāta grādu, bet 1969. gadā ieguva doktora grādu. Viņa zinātniskās izpētes darbi galvenokārt bija veltīti oglekļa zvaigznēm jeb tā sauktajiem *sarkanajiem milžiem*. No 1948. līdz 1969. gadam viņš par šo tematu publicējis ap 40 zinātnisku publikāciju.

J. Ikaunieks bija lielisks organizators un aizrautīgs astronomijas sasniegumu popularizētājs. Pēc viņa ierosmes no 1953. gada sāka iznākt »Astronomiskais kalendārs«, bet no 1958. gada –

Jānis Ikaunieks

Fizikas stunda Varakļānu vidusskolā 1930. gadā. Pie elektrības mašīnas priekšplānā no labās puses vidusskolēns Jānis Ikaunieks

populārzinātniskais gadalaiku izdevums »Zvaigžņotā debess«. J. Ikaunieks sarakstījis 5 populārzinātniskas brošūras (piemēram, »Dabas spīdekļu pasaulē« (1953), »Zvaigžņotais visums« (1958)), publicējis daudz rakstu zinātniskos žurnālos un kalendāros. Liela bijusi J. Ikaunieka aktivitāte populārzinātnisku lekciju jomā. Tās allaž bijušas viegli saprotamas, saistošas un asprātīgas.

Ar savu pašai dziedību un personīgo paraugu dzīvē un darbā J. Ikaunieks licis stingrus pamatus astronomijas zinātnes attīstībai Latvijā, nodibinājis ciešus kontaktus ar citvalstu astronomiem. Viņš bijis pirmais latviešu astronoms, kas uzsāka zvaigžņu izvietojuma pētījumus galaktikā. Kā cilvēks viņš bija sirsnīgs un izpalīdzīgs, taču vienlaikus stingrs, prasīgs un daudz ziņošs gan kā skolotājs, gan kā zinātnieks un observatorijas vadītājs.

No dzīves aiziet Jānim Ikauniekam nācies pāragri, nepilnu 57 gadu vecumā, nespējot īstenot daudzas zinātniski pētnieciskā darba ieceres. Ievērojot viņa pēdējo vēlēšanos, J. Ikaunieks apbedīts observatorijas teritorijā.

1970. gada maijā Varakļānu vidusskolā notika svinīgs pasākums sakarā ar J. Ikaunieka piemiņas stūriša atklāšanu, piedaloties vairākiem viņa kādreizējiem skolabiedriem.

1991. gadā pie Varakļānu vidusskolas vecās ēkas (Borhu pils) tika atklāta ievērojamajam astronomijas zinātniekam Jānim Ikauniekam veltīta piemiņas plāksne.

Laimonis Vāczemnieks

VELTĪJUMS JĀNIM IKAUNIEKAM

Tai stundā zvaigznes lejup raugās,
Kad vēla satumst nakts,
Lai viegla dusa zvaigžņu draugam,
Kas Riekstukalnā rakts!

Un zvaigznes nebeidzamā skaitā
Šeit allaž pāri spīd,
Kā vēlēdamās tālā gaitā
To mūžam pavadīt.

Kopš pirmām zvaigznēm torņa smailē
Ko ieraudzīja zēns,
Tās pāri visam mūžam gailē
Un tumsā neizplēn.

Tās mirgoja kā tālas bākas
Gar ceļu, kas reiz iets,
Kad dzīves gājums tikko sākās,
Un tad, kad dzīve riet.

Pār Riekstukalnu tumšas naktis
Ar zvaigžņu spulgu nāk,
Spīd debess mirgojošās saktis
Arvienu redzamāk.

Un šajā zilo zvaigžņu spietā,
Kad stunda klusa kļūst,
Kāds cilvēks allaž savā vietā
Pie teleskopa būs.

Vēl atmiņā tas brīdis plaiksnī,
Kad apdziest debess jums,
Viņš kādu tālu, spožu zvaigzni
Reiz parādīja mums.

Caur aprīli vai rudens salnu,
Kad sirma sarma vīd,
Ik vakarus pār Riekstukalnu
Šī zvaigzne lejuj krīt.

Un kamēr vien vēl zvaigznes staros,
Būs krēslas brīdis klāt, —
Mēs nāksim vēlos novakaros
Ar zvaigzni parunāt.

Vai viņa plaukst, vai viņa bālē,
Vai zemes vēji pūš, —
Kā nedziestoša zvaigzne tālē
Degs diža vīra mūš.

Artūrs Garančs

JURISTS DOMINEKS GARANČS
(1912–2002)

Domineks Garančs ir dzimis Varakļānu pagasta Garanču sādžā 1912. gada 14. oktobrī zemnieku Jāņa un Virgīnijas ģimenē.

Pēc Varakļānu ģimnāzijas beigšanas 1931. gadā viņš uzsāka studijas Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē. Neskatoties uz to, ka D. Garančam studiju laikā bija jāstrādā kā ierēdnim, viņš augstskolu beidza minimālā laikā — četros gados, iegūstot tiesību zinātņu maģistra (Mag. iur.) grādu, turklāt ar fakultātes novērtējumu »ļoti sekmīgi«, kas liecināja par jaunā jurista centību un izcilajām spējām.

No 1932. gada D. Garančs bija aktīvs studentu korporācijas *Lacuania* loceklis. Pēc studiju beigšanas D. Garančs strādāja par darba inspektoru Rēzeknē, bija zvērināts advokāts Daugavpilī, Tautas Labklājības ministrijas pilnvarnieks Latgales slimokasē un 1939. gada rudenī kļuva par Tautas Labklājības ministrijas juriskonsultu. D. Garančs darbojās arī katoļu organizācijās un publicējās Latgales presē.

Kara gados viņš strādāja vācu Ģenerālkomisariatā kā sociālās nodaļas referents. 1944. gada vasarā Otrā pasaules kara notikumu vētras līdz ar bēgļu straumi viņu kopā ar trim māsām un māti aiznesa uz Vāciju. Pēc Vācijas kapitulācijas viņš strādāja Franču militārajā pārvaldē Freiburgā, pēc tam pārcēlās uz Parīzi, kur strādāja Ekonomikas ministrijā. Tālākais ceļš veda viņu uz Angliju, kur viņš strādāja Londonas universitātē. Tanī pašā laikā viņš vēl turpināja tiesību studijas, rakstīja zinātniskos darbus, daudz lasīja un mērķtiecīgi uzkrāja dzīvē tik ļoti nepieciešamās zināšanas.

Dzīvodams svešumā, D. Garančs ir ieguvis trīs akadēmiskos zinātņu doktora grādus trijās universitātēs: 1945. gadā Freiburgas universitātē viņš ieguva Juridisko tiesību doktora grādu — Dr. iur. (J. U. D.) par disertāciju »Salīdzināmā likumdošana«; 1947. gadā Parīzes universitātē saņēma juridisko tiesību doktora — *Docteur en Droit* (LL. D.) — grādu par disertāciju »Starptautiskās darba konvencijas« un 1949. gadā Londonas universitātē D. Garančs ieguva filozofijas doktora (Ph. D.) grādu par disertāciju »Starptautiskās likumdošanas formas«. Uz augstas izglītības un kompetences pamata D. Garančs ir uzņemts Amerikas advokatūrā, kas parasti neatzīst Eiropas un Latvijas juridisko tiesību grādus. Līdzās savai mātes valodai, D. Garančs pilnīgi pārvaldīja angļu, vācu, franču, krievu un spāņu valodu, bet lasīja un tulkoja arī itāliešu, portugāļu, poļu, bulgāru, čehu, serbhorvātu, holandiešu, zviedru un norvēģu valodā.

No 1950. gada par D. Garanča mītnes zemi kļuva ASV. Tur viņš sākumā strādāja Kornela universitātē kā valodu speciālists, vēlāk Hārvarda universitātē, specializējoties starptautiskajās tiesībās un no 1956. gadā strādāja Federālās valdības dienestā kā tulku nodaļas vadītājs.

Nerimtīgas darbības rezultātā Dominieks ar savām izcilajām spējām ir pievērsis sev uzmanību un pelnīti guvis lielu atzinību. Viņš ir ierindots visizcilāko amerikāņu sarakstā – «Kas ir kas Amerikā» – («Who is Who in America») 1988.–1989. gadā 45. izd. 1. sēj. 1084. lpp.) un visizcilāko cilvēku sarakstā pasaulē «Kas ir kas pasaulē» – («Who is Who in the World») 1996. gadā 13. izd. 460. lpp.). D. Garanča zinātniskie darbi ir zīmīgi ar savu oriģinalitāti. D. Garančs no zinātniskā viedokļa izskaidroja praktiski neeksistējošos kauzālos cēlonības principus cilvēka zinātnēs un ar to parādīja, ka viņš ne tikai labi orientējās juridiskajos jautājumos, bet ļoti labi pārzināja arī bioloģiju, fizioloģiju, psiholoģiju, psihiatriju un patoloģiju. Šajos jautājumos viņš ir uzrakstījis 5 pasauleslavenas grāmatas. Atsauksmes un komentāri par D. Garanča grāmatām ir atrodami gandrīz visos svarīgākajos pasaules zinātniskajos žurnālos. Cēlonības likums, ko Dr. D. Garančs izskaidro savās grāmatās, ir tik jauns un neparasts, ka liekas neiespējams. Jāatzīmē, ka arī vislielākie zinātniskie atklājumi savā laikā ir bijuši neiespējami, lai gan bieži vien ir pārsteidzoši vienkārši.

Dominieks Garančs

Artūrs Garančs

PROFESORS ZALAMANS MAŅEVIČS (1913–1992)

Zalamans Maņevičs

Z. Maņevičs dzimis 1913. gada 2. janvārī Varakļānos. 1927. gadā viņš beidza Varakļānu pilsētas pamatskolu, 1931. gadā ģimnāziju Rīgā un 1940. gadā LU Veterinārmedicīnas fakultāti. Strādāja par veterinārārstu praktikantu, vēlāk par rajona veterinārārstu. Otrā pasaules kara laikā viņš Padomju armijā kalpoja veterinārajā dienestā. 1945. gadā demobilizējās un no 1946. gada bija LLA VF Lauksaimniecības dzīvnieku iekšējīgo slimību katedras asistents, vēlāk vecākais pasniedzējs (1949), docents (1951) un profesora v. i. (kopš 1968. gada). 1950. gadā aizstāvēja veterināro zinātņu kandidāta disertāciju. No 1969. līdz 1978. gadam vadīja Iekšējīgo nelipīgo slimību katedru. Lasīja lekcijas lauksaimniecības dzīvnieku iekšējīgajās nelipīgajās slimībās.

Z. Maņevičs ir 92 zinātnisku darbu autors, tostarp 5 ir monogrāfijas. Viņš pētīja zirga kuņģa slimības, īpaši kolikas. Kopā ar katedras darbiniekiem viens no pirmajiem izskaidroja govju ketozes problēmu. Pētīja sivēnu mazasinību, tūsku, A hipoavitaminozes, teļu dispepsijas un govju leukozi.

Prof. Z. Maņevičs 1992. gadā apbedīts Rīgas Šmerļa kapos.

BIOLOĢE GENOVEFA SOLAZEMNIECE

Genovefa Solazemniece

Genovefa Solazemniece (dz. Suhačeva) dzimusi 1924. gada 22. februārī Garvacainieku sādžā. Vecāki kādu laiku dzīvojuši Jaungulbenes pagastā, pēc tam Lubānā, kur Genovefa 1940. gadā beigusi 6-klasīgo pamatskolu. Atkal pārceļoties uz Garvacainiekiem, 1941.–1944. gadā mācījusies Varakļānu ģimnāzijā. Otrā pasaules kara beigu posmā kopā ar vīru nonākusi Kurzemē, no 1945. gada – Rīgā, kur beigusi vakara vidusskolu, bet 1948. gadā – Rīgas skolotāju institūtu. 1952. gadā beigusi Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultāti.

G. Solazemniece strādājusi par zinātnisko līdzstrādnieci Eksperimentālās un klīniskās medicīnas zinātniski-pētnieciskajā institūtā. 1958. gadā aizstāvējusi zinātņu kandidāta disertāciju bioloģijā »Bioķīmiskie pētījumi par hemopoezes alimentāra rakstura traucējumiem«. Apguvusi daudzas bioķīmiskās metodes, tām apmācījusi citus speciālistus, lasījusi lekcijas un recenzējusi zinātniskos darbus. Daudz sadarbojusies ar bijušās Padomju Savienības un citu valstu zinātniekiem. Publicējusi 38 zinātniskos darbus bioķīmijā. Par savu rosīgo darbu saņēmusi dažādus stimulejumus un institūta prēmijas.

Artūrs Garančs

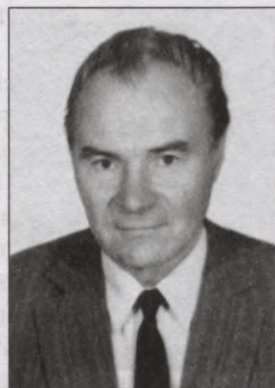
PROFESORS ALOIZS STRODS

Aloizs Strods dzimis Varakļānu pagasta Solā 1924. gada 20. jūnijā. Viņa tēvs Donāts bija Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieks un vēlāk jaunsaimnieks Ošukalnā (starp Mežastrodiem un Vidsolu Teicejas upes labajā krastā).

Skolas gaitas uz Lielstrodu I pakāpes pamatskolu Aloizs aizsāka, gan brienot pa dubļiem un ūdeņiem, gan pavasaros ceļoties ar laivu, bet pilnu pamatskolas kursu beidza, staigājot 8 km līdz Varakļāniem.

1936. gadā tēvabrālis Francis aicināja Aloizu mācīties uz Aglonas ģimnāziju, kur viņš strādāja par grieķu un latīņu valodas skolotāju. Ģimnāziju Aloizs beidza 1943. gadā, un tas viņu izglāba no iesaukšanas padomju armijā 1944. gadā, jo bija vajadzīgi cilvēki ar izglītību, kurus varētu likt strādāt emigrējušo un deportēto cilvēku vietā. Tā A. Strods sāka strādāt par Lielstrodu 7-gadīgās skolas direktoru. 1946. gadā viņš iestājās LVU Vēstures fakultātes neklātienē un tā paša gada rudenī tika nozīmēts par vēstures skolotāju Varakļānu vidusskolā. 1950. gadā A. Strods atbrīvoja no šī darba kā nepiemērotu pedagogiskajam darbam padomju skolā un vienlaicīgi izslēdza no LVU. Tam par iemeslu bija A. Stroda vadītā Varakļānu vidusskolas vēstures novadpētniecības pulciņa sagatavotais žurnāls »Cīņa par padomju varu Varakļānu pagastā 1918./1919. gadā«, kura saturs tika atzīts par kontrrevolucionāru.

Pateicoties LVU neklātienes prorektora T. Vecozola rūpēm, A. Strodam atjaunoja studijas LVU un nosūtīja viņu (1950) uz Ilūkstes 1. vidusskolu par vēstures skolotāju, bet vēlāk viņš kļuva arī par mācību daļas vadītāju un skolas direktoru. Šai laikā viņš nokārtoja kandidāta minimuma

Aloizs Strods

eksāmenus un vietējā vara sadarbībā ar Izglītības ministriju (1957) A. Strodu pārceļ darbā uz Valmieras rajona Matīšu vidusskolu direktora pienākumu pildīšanai. 1959. gadā A. Strods ir Valmieras rajona Tautas izglītības nodaļas vadītājs.

1962. gadā A. Strodu pieņēma LLA Marksisma-ļeņinisma katedrā par vecāko pasniedzēju. 1967. gadā viņš Maskavas universitātē aizstāvēja zinātņu kandidāta disertāciju par tēmu »Atsvešināšanas problēma un vispusīgi attīstītas personības veidošana«, bet 1985. gadā zinātņu doktora disertāciju par tēmu »Vācu personālisms«. No 1980. gada A. Strods ir profesors, publicējis vairāk nekā 80 zinātnisku rakstu, monogrāfiju un 5 brošūras. Viņa interešu lokā ir filozofija, ētika, pedagogija, psiholoģija un sociālās sfēras dialektika.

A. Strods ir apbalvots ar 1991. gada barikāžu dalībnieka zīmi un ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni (1998).

Marta Bārbale

DZIMTĀ MALA

Kad Kažavas straume jau skrējienā sīkst, Prāts tomēr to aizmirst neuzdrikst. Vai piemirst maz spējām, kas kādreiz ir bijis, Gan saulē, gan negaisos pāri lijis? Kas ieplēsts, tas paliek i nesadzijis.	No »Solas« pūš vēji. Un aizskar tie dzirdi. Šos vējus var saprast tikai ar sirdi. Bet galva zemup pret zemi šo liecas, Un plaukstas arklū satvert vēl sniedzas.
--	--

Par Strodu debešiem dvēsele tiecas.
Lai kādi rieti, kāds ausmas svīdums,
Uz mūžu krūtīs degs tēvtēvu līdums.
Skrien gadi caur dzīvi ar skubu auli,
Jau domas tvērušas puspasauli.
Tik sirds – vien milēs šo zemi, šo sauli.

Artūrs Garančs

PĒTERIS KLĪDZĒJS

Dzimis 1928. gada 10. maijā Viļānu pagasta Kurpnieku sādžā. Mācījies Sakstagala pamatskolā, pēc tam Varakļānu vidusskolā. Pēc vidusskolas beigšanas 1947. gadā iestājies Latvijas Valsts universitātes Medicīnas fakultātē, 1954. gadā beidzis Rīgas Medicīnas institūtu.

Pēc studiju beigšanas strādājis par ārstu Rīgas pilsētas tuberkulozes slimnīcā, no 1959. gada Rīgas Medicīnas institūtā par asistentu, vēlāk docentu Terapijas, pēc tam Tuberkulozes katedrā.

1983. gadā P. Klīdzējs Viļņas Zinātniski pētnieciskajā tuberkulozes institūtā aizstāvējis zinātņu kandidāta disertāciju par tēmu »Virsnieru garozas funkcija jaunatklātiem plaušu tuberkulozes slimniekiem, tās izmaiņas un ietekme uz izonikotīnskābes hidrosīdu metabolismu«. 1992. gadā tā nostrificēta par medicīnas zinātņu doktora disertāciju un viņam piešķirts medicīnas zinātņu doktora grāds.

Kopš 1959. gada P. Klīdzējs vadījis studentu praktiskos darbus

Pēteris Klīdzējs

tuberkulozes klinikā un lasījis lekcijas Medicīnas institūta studentiem. Vadījis ārstu ftiziatru kvalifikācijas celšanas darbu, lasījis lekciju kursu ārstiem – kursantiem ftiziatrijā un tematiskas lekcijas ārstiem terapeitiem, rentgenologiem un ginekologiem. Pēdējos gados Latvijas Medicīnas akadēmijā (Rīgas Stradiņa universitātē) Pēcdiploma izglītības fakultātē vada ftiziopneimologijas rezidentūras studiju programmu.

P. Klīdzējam publicēti 43 zinātniskie darbi par plaušu slimību problēmām, kā arī darbi par medicīnas vēstures jautājumiem.

Pēteris Klīdzējs ir ne tikai ārsts – praktiķis un zinātnieks, viņam allaž bijuši tuvi kultūras un literatūras jautājumi. Viņš ir 1996. gadā iznākušā A. Vējāna ievērojamā kultūrvēsturiskā darba »Latgales rakstu gaismā« redaktors un recenzents.

Aloizs Strods

ARTŪRS GARANČS

Artūrs Garančs dzimis 1928. gada 8. jūnijā Varakļānu pagasta Mežastrodos. Beidzis Varakļānu ģimnāziju (1947) un Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Veterināro fakultāti (1952). Strādājis ZA Mikrobioloģijas institūta Serumstacijā (Kleistos) par vecāko laborantu (1950–1952), Rēzeknes rajona Latgales Valsts vaislas ērzeļu novietnē par vecāko veterinārārstu (1952–1956) un no 1956. gada Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Veterinārās fakultātes Anatomijas un fizioloģijas katedrā par asistentu un vecāko pasniedzēju.

Artūrs Garančs

Bronislava Fridrihsone

1977. gadā aizstāvējis disertāciju, iegūstot bioloģijas zinātņu kandidāta grādu, kuru 1994. gadā nostrificēja par Dr. med. vet. No 1983. gada ir docents, bet 1994. gadā saņēma emeritus goda docenta nosaukumu. Vada laboratorijas darbus un lasa lekcijas dzīvnieku fizioloģijā un etoloģijā Veterinārmedicīnas un Lauksaimniecības fakultātes studentiem.

Pētījis priekškuņģa rūgšanas procesu ietekmi uz vielmaiņu, slāpekļa cirkulāciju atgremotāju dzīvnieku organismā un pH izmaiņas cūkas kuņģī atkarībā no ēdināšanas režīma. Publicējis 56 zinātniskos darbus un ir līdzautors trijām mācību grāmatām. 1999. gadā tika izdota viņa oriģinālā mācību grāmata »Dzīvnieku fizioloģija jautājumos un atbildēs«. Cēlis kvalifikāciju Maskavā, ASV, Norvēģijā, Zviedrijā, Somijā un Vācijā.

A. Garančam pieder iniciatīva kultūrvēsturiskās grāmatas »Varakļāni un varakļānieši« sagatavošanā.

Antoņina Pilpuka

BRONISLAVA FRIDRIHSONE

Bronislava Fridrihsone (dz. Svilāne) dzimusi Lazdinieku sādžā 1931. gada 17. novembrī. Varakļānu vidusskolu beigusi 1950. gadā, pēc tam Rīgā beigusi Latvijas Valsts Konservatoriju. Strādā Rīgas Pedagoģijas izglītības vadības augstskolas Mūzikas fakultātē, mācot nākamajiem mūzikas

skolotājiem diriģēšanu un kora vadību. Viņas izglītotie audzēkņi strādā atbildīgos posteļos – Daila Martinsone ir Rīgas radio bērnu ansambļa »Dzeguzīte« vadītāja, Gunta Malēvica – Rīgas skolēnu pils kora diriģente, Zigfrīds Miglinieks – Rēzeknes skolēnu centra kora diriģents, Māra Meistere un Viktors Čerņecovs strādāja par mūzikas skolotājiem Varakļānu vidusskolā.

Andris Caune

AKADĒMIĶIS ĒVALDS MUGURĒVIČS

Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, profesors, habilitētais vēstures zinātņu doktors Ēvalds Mugurēvičs dzimis 1931. gada 6. aprīlī Rēzeknes apriņķa Barkavas pagastā jaunsaimnieku ģimenē. Jau agrā bērnībā viņš iepazīst lauku dzīves skarbumu un smago zemes kopēja darbu, kas dod nākamajam zinātniekam rūdījumu un sīkstumu visai turpmākajai dzīvei. Klusais, bet apdāvinātais lauku zēns ar nerimstošām zināšanu alkām un tieksmi pēc izglītības, neskatoties uz ģimenes galvenā apgādnieka – tēva nāvi, spēj pārvarēt visas pēckara materiālās grūtības, 1951. gadā pabeigt Varakļānu vidusskolu un sekmīgi uzsākt studijas Latvijas Valsts universitātes Vēstures fakultātē.

Jau studenta gados parādās Ē. Mugurēviča vēlēšanās un dotības strādāt zinātnisku darbu. Kaut arī toreiz universitātē Latvijas senākajai vēsturei netika veltīta nopietna vērība un par šo laikposmu bija samērā maz lekciju un semināru, tomēr mērķtiecīgais students ieinteresējās par Latvijas arheoloģiju, vēsturisko ģeogrāfiju un viduslaiku vēsturi. Jau 1956. gadā LVU Studentu zinātniskās biedrības rakstu krājumā ir iespiests pirmais Ē. Mugurēviča zinātniskais raksts »XII – XIII gs. latgaļu un lībiešu pārvaldes centru un ceļu identifikācija«.

Pēc nostrādātā gada Latvijas Vēstures muzejā viņš no 1958. līdz 1970. gadam ir Latvijas ZA Vēstures institūta (tag. LU Latvijas vēstures institūts) jaunākais un vēlāk vecākais zinātniskais līdzstrādnieks; no 1971. līdz 1995. gadam vada arheoloģijas sektoru, kuru vēlāk pārdēvē par nodaļu. Institūtā izstrādāta vēstures zinātņu kandidāta un doktora disertācija. 1989. gadā Ē. Mugurēvičs ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli, bet 1992. gadā – par LZA īsteno locekli.

Ē. Mugurēvičs ir ievērojams speciālists Latvijas senākās vēstures pētniecībā, it īpaši vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku arheoloģijā. Lielu ieguldījumu viņš devis latviešu un kaimiņtautu ekonomisko un kultūras sakaru izpētes jomā, tāpat arī Latvijas viduslaiku rakstīto avotu pētīšanā, komentēšanā un izdošanā. Par šīm problēmām viņš ir publicējis trīs monogrāfijas un vairāk nekā 300 rakstu. Viņa vadībā veikti plaši arheoloģiskie izrakumi Latvijas dzelzs laikmeta un viduslaiku apmetnēs, pilskalnās, mūra pilīs un senkapās. Minēsim kaut vai izpētītos pilskalnās un pilīs Oliņkalnā, Lokstenē, Mārtiņsalā, Sabilē, Pabērzkalnā, Matkulē, Saldū, Piltenē, Dundagā, Rēzeknē, Dinaburgā, Ļaudonā, Jersikā. Plaši pētījumi veikti kapulaukos Mārtiņsalā, Bīriņos, Krimuldā, Pļaviņu Radzēs un Pūres Zviedros.

Pirmajos patstāvīga zinātniska darba gados Ē. Mugurēviču saistīja vēsturiskās ģeogrāfijas problēmas, it īpaši senās Latvijas ievērojamāko apdzīvotības centru un tirdzniecības ceļu identifikācija. Šiem jautājumiem bija veltīta viņa 1961. gadā Rīgā aizstāvētā kandidāta disertācija.

Paplašinot pētījumu apjomu un izmantojot arī paša vadītājos izrakumos iegūto jauno arheoloģisko materiālu, Ē. Mugurēvičs 1965.

gadā publicē monogrāfiju par Austrumlatvijas un tās kaimiņzemju ekonomiskajiem sakariem 10.–13. gadsimtā. Daudzās recenzijas ārpus Latvijas (Vācijā, Polijā, Igaunijā, Krievijā u. c.) parādīja, ka

Ēvalds Mugurēvičs

Akadēmiķis, profesors Ēvalds Mugurevičs (vidū) savā 70 gadu jubilējā (06.04.01.) kopā ar apsveicējiem – ZA prezidentu akadēmiķi Jāni Stradiņu (pa kreisi) un studiju biedru docentu Konrādu Sondoru

Šī grāmata ir viens no pirmajiem latviešu arheologu pēckara laika pētījumiem, kas guvis starptautisku ievēribu un atzinību.

Turpinot iesākto darbu Latvijas dzelzs laikmeta arheoloģijā, viņa interešu lokā iekļāvās maz pētītās Kurzemes etniskās vēstures problēmas. Vairākus gadus veicot plašus arheoloģisko pieminekļu apzināšanas darbus, kā arī izdarot izrakumus Kurzemē, Ē. Mugurēvičs jaunā skatījumā izvērtēja gan 12.–13. gs. rakstītajos vēstures avotos pieminēto vendu etniskās piederības problēmu, skaidroja lībiešu un kuršu ieguldījumu Kurzemes iedzīvotāju etnoģenēzes procesā. Taču drīz par viņa galveno pētījumu tēmu kļuva viduslaiku arheoloģija, it īpaši 12.–16. gs. pils un lauku apmetnes. Šīs tēmas ievadījums ir 1977. gadā publicētā monogrāfija par Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadu.

Turpmākajos gados seko jauni plaši pētījumi pilskalnos, mūra pils un apmetnēs gan Daugavas krastos, gan Kurzemē, gan arī Latgalē. Atzinīgi novērtējama ir Ē. Mugurēviča kompleksā pieeja piļu pētniecībā – uzmanība tiek pievērsta ne tikai celtniecības lietām, bet arī pils iedzīvotāju materiālajai kultūrai. Rūpīgie kultūrslāņa pētījumi plašos izrakumu laukumos deva nozīmīgas liecības gan par senāko iedzīvotāju apmetņu pastāvēšanu pirms mūra pils celtniecības, gan arī par vietējo iedzīvotāju un vācu ieceļotāju materiālās kultūras mijiedarbību. Viņš ir arī viens no pirmajiem, kas izrakumos sāka pētīt jaunu arheoloģisko pieminekļu kategoriju – nenocietinātās viduslaiku apmetnes, respektīvi, ciemu vietas.

Ilggadējais darbs vainagojās ar vēstures zinātņu doktora disertāciju »Viduslaiku pils un lauku apmetnes Latvijā 12.–16. gs.«, kuru Ē. Mugurēvičs aizstāvēja 1984. gadā Maskavā.

Ē. Mugurēvičam piemīt spēja sistematizēt un vispārināt gadu desmitos uzkrātos datus un veidot uzskatāmu noteikta laikmeta materiālās kultūras un ekonomiskās dzīves modeli. To apliecina viņa sarakstītā plašā nodaļa par viduslaikiem kolektīvajā darbā »Latvijas PSR arheoloģija« (1974). Intensīvi strādājot, ir uzrakstīta grāmata par Mārtiņsalas arheoloģiskajiem pieminekļiem – 12. gs. mūra pili, baznīcu, plašo kapulauku un lībiešu ciemu.

Bez šīm arheoloģijai nozīmīgajām publikācijām Ē. Mugurēvičs ir devis ievērojamu ieguldījumu arī Latvijas viduslaiku rakstīto vēstures avotu izdošanā. Vispirms jāmin jaunais plašais Indriķa

hronikas izdevums (1993). Viņa spalvai pieder rūpīgi izstrādātais priekšvārds un plašie komentāri, kas aizņem gandrīz ceturto daļu no visas grāmatas apjoma. Otrs tikpat nozīmīgs Latvijas rakstītais vēstures avots ir Rīmju jeb Atskaņu hronika.

Kā īpašs nopelns zinātnē ir jāatzīmē Ē. Mugurēviča lielais darbs Latvijas arheoloģijas sasniegumu popularizēšanā un ieviešanā starptautiskajā zinātniskajā aprītē. To veicinājušas viņa daudzās publikācijas svešvalodās, kā arī piedalīšanās starptautiskajos zinātniskajos kongresos un konferencēs – Polijā, Ungārijā, Vācijā, Somijā, Zviedrijā, ASV, Anglijā, Austrijā, Dānijā, Šveicē, Kanādā – un, protams, daudzās uzstāšanās kongresos, konferencēs un simpozijos bijušajās padomju republikās.

Ē. Mugurēvičs ir periodisko tematisko rakstu krājuma »Arheoloģija un etnogrāfija«, »Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem«, kā arī Latvijas Zinātnieku savienības biļetena »Zinātnes Vēstnesis« atbildīgais redaktors. Ilgus gadus viņš ir bijis žurnāla »Sovetskaja arheoloģija« (Maskava) redakcijas loceklis.

Par Ē. Mugurēviča starptautisko zinātnisko autoritāti liecina ne vien daudzie aicinājumi būt par oponentu disertāciju aizstāvēšanā kaimiņzemju jaunajiem arheologiem, bet arī tā atzinība, ko viņam izteikušas vairākas starptautiskās zinātnieku biedrības. Par savu īsteno locekli Ē. Mugurēviču ievēlējusi Austrijas Zinātņu akadēmijas Austrijas viduslaiku materiālās kultūras pētnieku biedrība, bet par korespondētājbiedru – Baltijas vēstures komisija Getingenē Vācijā. Aizvēstures un agrinās vēstures starptautiskā ūnija 1994. gadā viņu kā vienīgo no Baltijas valstīm ir uzņēmusi par savas pastāvīgās padomes locekli. Arī Latvijas vēsturnieki 1992. gadā Ē. Mugurēviču ir ievēlējuši par Latvijas vēstures zinātņu Nacionālās komitejas prezidentu.

Kā nozīmīgāko zinātniskā darba vērtējumu iepriekšējos gados varētu minēt divas LPSR Valsts prēmijas (1976., 1987.). Indriķa hronikas plašie komentāri 1993. gadā izpelnījās augstu sabiedrības novērtējumu – Latvijas Kultūras fonda Spīdolas balvu. Par ārzemju publikācijām 1994. gadā viņam piešķirta Baltijas studiju veicināšanas asociācijas (AABS) prēmija.

Aloizs Strods

KONRĀDS SONDORS

Dzimis 1932. gada 24. februārī Varakļānu pagasta Zeltakalnā (Zaltakolnā). Mācījies Varakļānu vidusskolā (1946–1950), kur izrādījis interesi par novadpētniecību, vadījis vēstures pulciņu, un kopā ar vēlāko ZA akadēmiķi Ēvaldu Mugurēviču 1949. gadā publicējis (rokrakstā) pētījumu »Varakļānu pagasts 1919. gadā«.

1956. gadā beidzis LVU Vēstures un filoloģijas fakultātes vēstures nodaļu. Strādājis komjaunatnes darbā un ievēlēts par Rīgas pilsētas komjaunatnes komitejas pirmo sekretāru. 1960. gada sākumā atbrīvots no amata sakarā ar 1959. gadā aizsākto E. Berklava vadīto nacionālkomunistu vajāšanas kampaņu.

Pēc tam vairāk nekā trīsdesmit gadus strādājis par sabiedrisko zinātņu pasniedzēju Rīgas augstskolās. 1966. gadā aizstāvējis vēstures zinātņu kandidāta disertāciju. Viņam piešķirts docenta zinātniskais nosaukums.

Piecpadsmit gadus (1970–1985) vadījis Sabiedrisko zinātņu katedras Latvijas Sporta pedagogijas un Rīgas Medicīnas akadēmijā. 1985.–1987. gadā bijis Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas nodaļas vadītājs. Tad līdz 1992. gadam turpinājis politoloģijas docenta darbu Medicīnas akadēmijā.

Konrāds Sondors

K. Sondoram raksturīgs analītisks prāts, organizatora spējas un retoriskas dotības. Pēdējos gados regulāri publicējies Latvijas centrālajā presē. Ir izaudzinājis dēlu ārstu Artūru, meitu juristi Sandru, viņam aug 3 mazbērni.

K. Sondors veica kultūrvēsturiskās grāmatas »Varakļāni un varakļānieši« galvenā redaktora pienākumus.

Marta Bārbale

ANTONS GRUDULS

Dzimis 1934. gada 23. janvārī bijušā Barkavas pagasta Silagala sādžas Juriņos Silzemes mājās zemnieka ģimenē. 1948. gadā beidzis Silagala 7-gadīgo skolu. 1952. gadā absolvējis Varakļānu vidusskolu kā teicamnieks. Klasesbiedri viņu vienmēr atceras kā atsaucīgu, gudru zēnu, kurš nekad neliedza savus padomus citiem. Klases audzinātāja Viktorija Fiskoviča viņu mīlēja kā dēlu, runāja par viņu ar sajūsmu.

Antons Gruduls ar savu māti Veroniku

1957. gadā Antons Gruduls beidza studijas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes vēstures nodaļā. Divus gadus nostrādāja Jēkabpils rajona Zasas vidusskolā par vēstures skolotāju. No 1959. gada jūlija līdz 1990. gada aprīlim darbs komjaunatnes (Jēkabpilī) un LKP vadošos orgānos (Jēkabpilī, Madonā, Rīgā). No 1990. gada aprīļa strādājis par LKP Vēstures arhīva vadītāju. No 1991. gada novembra Latvijas Valsts arhīvā par vecāko zinātnisko līdzstrādnieku.

1972. gadā Sabiedrisko Zinātņu akadēmijā Maskavā aizstāvējis disertāciju filozofijas zinātņu kandidāta grāda

iegūšanai. No 1994. gada ir pensijā.

Ģimenē izaugušas, izskolotas divas meitas. Aug pieci mazbērni, kuriem vajadzīgs vectēva padoms un gādība. Antons neaizmirst savu dzimto pusi, rūpējas par veco māti Silagolā. Vienmēr ar gaišām domām atmin Varakļānu vidusskolā pavadītos gadus.

Konrāds Sondors

PROFESORS KĀRLIS POČS

Kārlis Počs dzimis 1936. gada 18. oktobrī Varakļānu pagasta Asnīņu sādžā. Pēc Nagļu 7-gadīgās un Rēzeknes pedagoģiskās skolas beigšanas 1955. gadā iestājies LVU Vēstures un filozofijas fakultātes vēstures nodaļā, kuru ar izcilību beidzis 1960. gadā.

Pēc augstskolas K. Počs strādājis par vēstures skolotāju un muzeja zinātnisko līdzstrādnieku. Pēc aspirantūras beigšanas 1965. gadā strādājis par asistentu, vecāko pasniedzēju un docentu LU Vispārējās vēstures katedrā. 1966. gadā aizstāvējis vēstures zinātņu kandidāta disertāciju par Baltijas valstu savienības jautājumiem Latvijas ārpolitikā 20. gs. 20. gadu sākumā, bet 1988. gadā – vēstures zinātņu doktora disertāciju par Baltijas valsti un Polijas lomu Rietumvalstīs un PSRS attiecībās 20. gados. No 1973. līdz 1982. gadam strādājis par Vēstures un filozofijas fakultātes dekānu. 1989. gadā ievēlēts par Rietumeiropas un Amerikas Jauno un jaunāko laiku vēstures katedras profesoru. 1991. gadā profesors K. Počs nostrificēts par vēstures habilitēto doktoru. Ir bijis LU Senāta loceklis un kopš 1992. gada ir latgaliešu studentu korporācijas *Lacuania* biedrs.

Daudz pūļu K. Počs ieguldījis Rēzeknes augstskolas izveidošanā. No 1991. līdz 1993. gadam vadīja LU Rēzeknes filiāli, bet vēlāk paralēli darbam Rīgā turpina lasīt vairākus kursus Rēzeknes augstskolā, vadīja tās Humanitāro fakultāti līdz 1996. gadam. 1997. gadā tiek ievēlēts par Austrumeiropas vēstures profesoru un par LU Vēstures un filozofijas fakultātes Centrālās un Austrumeiropas vēstures katedras vadītāju. Pēta gan Latgales vēstures problēmas, gan Latvijas Republikas starpkaru perioda ārpolitiku t. sk. Latvijas attiecības ar Franciju. Kārlis Počs ir vairāk nekā 120 zinātnisku un metodisku publikāciju autors.

K. Poča dzīvesbiedre Inese arī ir vēstures zinātņu doktore, bet meitas Silva un Ineta – akadēmiski izglītotas vēsturnieces.

K. Počs 2002. gadā apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta Goda zīmi.

Kārlis Počs

Valērija Solzemniece

ĒVALDS IKAUNIEKS

Dzimis 1938. gada 20. decembrī Trizelnieku sādžā. Pēc Barkavas pamatskolas beigšanas 1952.–1956. gadā mācījies Varakļānu vidusskolā. Jau no bērnības audzis grāmatu pasaulē, vidusskolas gados izcēlies ar savu augsto priekšzināšanu līmeni. 1961. gadā beidzis Latvijas Universitātes Fizikas un matemātikas fakultāti, 1972. gadā – aspirantūru. No 1973. gada – fizikas un matemātikas zinātņu kandidāts, no 1992. gada – datorzinātņu doktors. Strādājis par asistentu un docentu Latvijas Universitātē, kā arī par Ministru Padomes un Ministru Kabineta padomnieku izglītības un zinātnes jautājumos. Kopš 1998. gada – docents un Vadības sistēmu katedras vadītājs Latvijas Universitātē. 30 zinātnisko un metodisko publikāciju autors, kā arī autors vairākām mācību grāmatām programmēšanas un informātikas jomā.

Ādolfs Borbals

KORNĒLIJA KANČA

Kornēlija Kanča (dz. Mālniece) dzimusi 1940. gada 1. maijā Mālnieku (Mōlnīku) sādžā. Beigusi Dekšāru pamatskolu, pēc tam kopā ar vecākiem pārcēlusies uz dzīvi Rīgā. 1964. gadā beigusi LUV Vēstures un filozofijas fakultātes vācu valodas un literatūras nodaļu. Strādājusi par skolotāju vidusskolās, no 1969. gada – zinātniskajā darbā gan zinātniski pētnieciskajā institūtā, gan Latvijas Universitātē. Vairākās Vācijas augstskolās papildinājusi zināšanas vācu valodā, ģermāistikā, valodniecībā un mācību metodikā. No 1992. gada – pedagogijas zinātņu maģistre, docente un lektore LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē, no 1997. gada – zinātņu doktore. Jautājumā par svešvalodu mācību metodiku 57 publikāciju, 2 monogrāfiju un 16 mācību grāmatu autore.

Ēvalds Ikaunieks

Kornēlija Kanča

VALDIS KOKARS

Valdis Kokars dzimis 1951. gada 10. septembrī Murmastienē. 1969. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, pēc tam (1974) – Rīgas politehniskā institūta Ķīmijas fakultāti ar inženiera ķīmiķa – tehnologa kvalifikāciju. Studējis aspirantūrā pie RPI Organiskās ķīmijas katedras. 1979. gadā aizstāvējis ķīmijas zinātņu kandidāta disertāciju »Lādiņa pārnese organisko jonu un iekšējo sāļu sistēmās«. No 1989. gada – docents, no 1992. gada – ķīmijas zinātņu doktors (Dr. chem.), no 1998. gada – asociētais profesors Rīgas Tehniskajā Universitātē. 1995.–1996. gadā strādājis par vieszinātnieku Kanādas Vides tehnoloģijas centrā.

V. Kokars ir publicējis vairāk nekā 50 zinātniskus darbus, ieguvis 7 autorapliecības, ir vairāku patentu pieteikumu autors. Izdevis 5 mācību metodiskos darbus.

V. Kokars ir ievēlēts par Rīgas Tehniskās universitātes Senāta locekli, vairāk nekā 20 gadus darbojas Latvijas Valsts skolēnu ķīmijas olimpiāžu organizācijas komitejā.

ZENTA ANSPOKA

Zenta Anspoka

Zenta Anspoka (dz. Trokša) dzimusi 1952. gada 11. oktobrī Sīļukalna Seiļos. 1970. gadā beigusi Varakļānu vidusskolu. Pēc Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes beigšanas ieguvusi latviešu valodas un literatūras skolotājas kvalifikāciju. Strādājusi Pļaviņu vidusskolā, Rīgas pedagoģiskajā skolā, Daugavpils Pedagoģiskajā universitātē, Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas zinātniski metodiskajā kabinetā. Ir docente Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskolā.

Z. Anspoka ir pedagoģijas zinātņu doktore (doktora grādu ieguvusi par pētījumu »Integrēts latviešu valodas mācību saturs un tā metodika sākumskolā«), stažējusies ārzemēs (Dānijā, Zviedrijā, Bulgārijā, Lietuvā u. c.). Piedalījies daudzās Latvijas un starptautiskās zinātniskās un metodiskās konferencēs, semināros, projektos. Ir vairāk nekā 20 zinātnisku un metodisku publikāciju autore par latviešu valodas un literatūras mācību saturu un metodikas jautājumiem. Sarakstījusi 18 mācību līdzekļus skolēniem, skolotājiem un pedagoģijas augstskolu studentiem.

SKOLOTĀJI

Ādolfs Borbals

SKOLAS PĀRZINIS ANDRIEVS ĀBELTIŅŠ
(1873–1957)

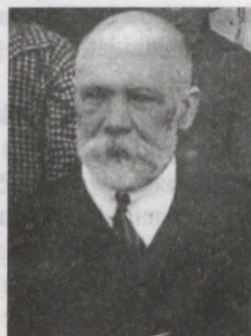
1899. gadā savu darbību uzsāka Varakļānu pareizticīgo draudzes skola pie Jāņa Kristītāja baznīcas. Pirmie šīs skolas vadītāji ir pareizticīgo garīdznieki, vēlāk šo skolu ilgus gadus vadījis Andrievs Ābeltiņš. Skola atradās ārpus Varakļāniem – Ļovānos, un tās nosaukums allaž ticis saistīts ar Ābeltiņa skolas vārdu.

Ābeltiņa skolā, kas vēlāk nosaukta par Varakļānu II sešklasīgo pamatskolu, valdījusi stingra disciplīna, kas dibināta un regulēta ar skolēnu kolektīva un klašu vecāko palīdzību. Tā bijusi viena

no retajām pamatskolām, kur mācīta kordziedāšana, fizikultūra, rotaļas un rokdarbi. No 1934. gada skolā rosīgi darbojusies mazpulku organizācija. Skolā augstā līmenī bijusi pašdarbības teātra spēlēšana. 1931. gadā te izrādīta E. Zālītes komēdija »Maldu Mildas sapņojums«, 1938. gadā – R. Blaumaņa »Pazudušais dēls«.

Skolas pārzinis A. Ābeltiņš skolā mācījis matemātiku un dziedāšanu, bijis ļoti labestīgs cilvēks, un nebijis neviena varakļānieša, kas viņu necienītu. Viņš bijis pirmais Varakļānos, kas ar personīgu paraugu rādījis fizikultūras lietderību savas veselības uzlabošanai un nostiprināšanai. Par skolotāju strādājusi arī A. Ābeltiņa dzīvesbiedre Natālija, mācīdama matemātikas, literatūras un dabas zinību priekšmetus.

Andrievs Ābeltiņš miris 1957. gadā, apbedīts Varakļānu kapos.

Andrievs Ābeltiņš

Ādolfs Borbals

SKOLAS PĀRZINIS FRANCIS LOCĀNS (1881–1961)

Francis Locāns

Francis Locāns dzimis Mālnieku (Mōlnīku) sādžā, audzis kā vecākais dēls piecu bērnu ģimenē. Gadsimta sākumā devies uz Pēterpili, kur gribējis mācīties dzelzceļnieku tehnikumā. Pilsētā pie Ņevas viņš guvis samērā labu izglītību, apguvis arī tā laika krievu kultūras ieražas. Tikai 1917. gada revolūcijas laikā atgriezies dzimtajā Varakļānu pusē. No 1923. gada Francis Locāns uzņēmis I Varakļānu pamatskolas pārzina amatu. Viņš mācījis arī matemātiku, bijis stingrs un taisnīgs skolotājs. Skolēni F. Locānu ļoti cienījuši. Raksturīgi, ka viņš mācību stundās, tāpat kā sadzīvē, runājis tikai latgaliski. F. Locānam patīcis redzēt skolēnu individuālo spēju izpausmes, tāpēc viņš dažādos veidos atbalstījis bērnu pašdarbību. Skolā aktīvi darbojies jaunatnes Sarkanā Krusta pulciņš, iznācis skolēnu literārais žurnāls »Jaunō

Atvase«. Varakļānu skolēnu sarakstītās ludziņas pat tikušas iestudētas un izrādītas skolas saimei. Daudzi skolēni aktīvi rakstījuši katoļu jaunatnes mēnešrakstā »Sauleite«. Kā liecina fakti, I Varakļānu pamatskolu beigušie audzēkņi ir bijuši sekmīgākie, vēlāk mācoties ģimnāzijā.

Par skolotāju I Varakļānu pamatskolā strādāja arī Franča Locāna dzīvesbiedre Emma (1900–1977), kura savukārt runāja tikai latviešu literārajā valodā. Viņu satīcīgā ģimenes dzīve bija kā labs paraugs daudziem varakļāniešiem.

Viņi abi apbedīti Varakļānu kapos.

Valērija Solzemiece

SKOLOTĀJS UN SKOLU INSPEKTORS IZIDORS STRODS (1891–1928)

Izidors Strods dzimis 1891. gadā Varakļānu pagasta Lielstrodu sādžā zemnieku ģimenē. Pirmo izglītību guvis Varakļānu pagasta skolā, kur izcēlies ar lielu centību un darba mīlestību, kritisku pieeju visām lietām un rakstura patstāvību. Pēc pagasta skolas beigšanas I. Strods devies uz iegūtu Rīgu, strādājis dažādus darbus un pašmācības ceļā centies papildināt zināšanas. Rezultātā viņš

izturējis pārbaudījumu, lai iegūtu pirmo ierēdņa pakāpi, kas deva iespēju strādāt pasta dienestā un mazliet uzlabot savu materiālo stāvokli.

Taču ierēdņa darbs I. Strods neapmierina un viņš, pārvarēdams lielas grūtības, iestājas Valkas skolotāju seminārā. Pēc tā beigšanas strādā par skolotāju, taču tikai īsu laiku, jo I pasaules kara norises viņu ierauj armijā. Beidzis kara skolu, I. Strods kā virsnieks izstaigā dažādas frontes un gandrīz visu plašo Krieviju, kamēr demobilizējas štābkapteiņa pakāpē un atgriežas Latvijā. Tas ir lielinieku valdīšanas laikā, kad I. Strods ar vēlmi strādāt tautas izglītības labā uzņemas Rēzeknes apriņķa izglītības nodaļas vadītāja pienākums, par ko vēlāk bijis jādzird daudz pārmetumu. Lielinieku varai Latvijā sabrūkot, politiskie procesi I. Strods otro reizi aiznesuši Krievijā.

1922. gadā Izidors Strods atgriežas Latvijā uz palikšanu un sāk strādāt par Barkavas 6-klasīgās pamatskolas pārzini. Viņš nodibina labas attiecības ar pagasta sabiedrību, saliedē skolotāju kolektīvu un ievieš skolā kārtību. Novērtējot viņa pedagogiskās spējas, Izglītības ministrija 1924. gadā I. Strods ieceļ par Daugavpils apriņķa pamatskolu inspektoru. Līdztekus pedagogiskajam darbam viņš līdzdarbojas vairākās kulturālās un sabiedriskās organizācijās – kultūras veicināšanas biedrībā »Jaunā Straume«, apriņķa krājaizdevu sabiedrībā, skolotāju biedrībā, publicē rakstus »Jaunā Straumē«.

1928. gadā 16. septembrī, atgriežoties vēlu vakarā no tautas sapulces Jasmuižā uz Rušonu stacijā kāpjot vilcienā, I. Strods pakrīt zem vilciena un zaudē abas kājas. Šajā šausmu un izmisuma brīdī I. Strods ar klātesošā revolvera šāvienu pats nolaiž aizkaru savai dzīvei. Apbedīts Daugavpils pareizticīgo kapos.

I. Strods bija no tiem cilvēkiem, kurus pieņemts dēvēt par meklētājiem. Savos uzskatos viņš ir maldījies, taču arvien centies atrast pareizo dzīves ceļu. Ar savu pedagogisko darbu isā mūža noslēguma gados viņš apliecinājis savu dziņu sekmēt Latgales jaunās paaudzes audzināšanu tautiskā apziņā.

Izidors Strods

Jānis Broks-Eisāgs

SKOLOTĀJA HEĻĒNA STRODS (1904–1999)

Helēna Strods

Helēna Strods (dz. Višņevska) dzimusi Atašienes pagasta Kaliksovā ļoti reliģiozu vecāku četru bērnu ģimenē. Izprotot nepārvērtējamo izglītības nozīmi dzīvē, vecāki sekmīgi rūpējās par savu bērnu izglītošanu. Abi vecākie brāļi Pēteris un Leons akadēmisko izglītību bija ieguvuši Latvijas Universitātē, bet jaunākā māsa Jūlija absolvējusi Kaucminde mājturības institūtu.

Helēna pēc mācībām vietējā Marinezjas skolā turpina mācīties Rēzeknes pilsētas skolā un skolotāju sagatavošanas kursus. Pirmā darba vieta jaunajai skolotājai ir Varakļānu pagasta Lielstrods pirmās pakāpes pamatskola. Viņai tā bija pirmā un pēdējā darbavieta Latvijā.

Skolotāja Helēna Višņevska nodibināja ģimeni ar saimniekdēlu, toreiz jau populārā garīdznieka, vēlākā biskapa Pētera Stroda brāli, Jāni Strods no Lielstrods ciema Eisāgiem.

Kad 1944. gada vasaras sākumā izveidojās draudīgs stāvoklis un atkal bija sagaidāma otrreizēja padomju lielvaras okupācija, Lielo Eisāgu ļaudīm izvēles nebija – bija jādodas bēgļu gaitās un viņu ģimene nokļuva Vācijā.

Ne jau bez darba, pūlēm, centības un spējas piemēroties apstākļiem emigrācijā, Helēnas dzimta tika pie materiāli nodrošinātas dzīves un labklājības. Pēc vīra nāves 1959. gadā visa ģimenes rūpju nasta gulās uz viņas pleciem. Taču visas trīs meitas, kā arī mazbērni arī ir ieguvuši akadēmisko izglītību.

1999. gada 21. novembrī H. Strode savā patvēruma zemē, ASV pilsētā Čikāgā aizgājusi mūžības ceļos.

Aloizs Strods

SKOLOTĀJS UN FILOZOFIS FRANCIS STRODS

(1907–1999)

Skolotājs pēc izglītības, lingvinists: grieķu, latīņu, ģermāņu, slāvu valodu zinātājs.

Filozofs pēc domāšanas veida, stoicisma praktizētājs, askētisma kā dzīves stila piekopējs.

Pedagogs pēc profesijas, viņam raksturīga tieksme atrast individuālā esošās dotības un veicināt to attīstību skolā, mācību priekšmetā.

Misionārs pēc aicinājuma: ētisko vērtību meklēšana, izpēte, apcere un popularizēšana bija neatņemamas Franča Stroda pedagoģiskās darbības īpatnības.

Francis Strods saņēma pelnītu cieņu gan dzimtajā vietā Solā un tās apkārtnē, gan visās darba vietās: Aglonā, Varakļānos, Gulbišos un daudzās vietās Latvijā, kur dzīvo un strādā viņa audzēkņi vai ar viņa personību saistītie kultūras darbinieki.

Francis Strods dzimis 1907. gada 23. augustā Varakļānu pagasta Solā, Lubānas ezera dienvidrietumu malā, mazapdzīvotā vietā, ko apjoza plašie klāni un peiss. Viņš bija jaunākais Jāzepa un Aļonas četru dēlu ģimenē. Vecāko brāļu likteņus skarbi ietekmēja Pirmais pasaules karš – vecākais brālis Antons Austrumprūsijas frontē zaudēja labo kāju, Donātu mētāja pa Rumānijas frontes ierakumiem un Latvijas brīvības cīņu takām līdz pat miera līgumam ar Krieviju, Izidors dienēja jau Latvijas robežsargos, bet Francis – pats jaunākais – ganīja govus un mācījās Sārnu, Teicejnieku pamatskolā, līdz Varakļānos beidza ģimnāziju. Tas bija Latvijas sākumperiods, kur ar nelielu laika starpību Varakļānos mācījās vēlāk pazīstamie zinātnieki: astronoms Jānis Ikaunieks, poliglots Leonards Latkovskis, veterinārmedicīnas doktors, profesors Zalamans Maņevičs, rakstnieks Alberts Sprūdžs u. c. dažāda mēroga personības, kuras ietekmēja Latvijas likteņus.

Kāpēc viņš aizgāja studēt tik maz pazīstamu klasisko filoloģiju Latvijas universitātē? Iespējams, tas bija viņa likteņa aicinājums. 1936. gadā aizsākas pedagoga darbs Aglonas ģimnāzijā, mācot grieķu un latīņu valodu, vadot kopmītni un ēdināšanu. Ģimnāzijas direktors šajā laikā bija Aloizs Broks. Par šo darbības periodu F. Strods ir atstājis visai argumentētu plašu apceri »Acta Latgalica« 9. sējumā (1997) – »Klasiskās izglītības desmitgade (1933–1944) Latgalē«.

Latvijas okupācija 1940. gada 17. jūnijā pārvilka svītru Aglonas ģimnāzijai kā *reakcijas* perēklim. F. Strods atrada darbu Preiļu vidusskolā (matemātika, latīņu valoda), līdz 1941. gada

Francis Strods

rudenī atgriezās Aglonā, kur aizsākās ģimnāzijas reanimācija. 1942. gada janvārī nodega tās piecstāvu ēkas austrumu daļa. Skola tika pārcelta uz Jaunaglonu, bet F. Strods palika dzīvot un apsargāt nenodegušo daļu. Viņš katru dienu kājām mēroja ceļu uz darbu Jaunaglonā (apm. 5 km).

1944. gadā nāca otrreizēja padomju okupācija Latvijā un F. Strods ar ģimeni un iedzīvi (bibliotēku) pārcēlās uz Varakļāniem, kļūstot par Varakļānu vidusskolas direktoru. Viņš organizēja Borhu pils atjaunošanu, pats laboja jumtus, grīdas utt., meklēja skolotājus un aicināja iedzīvotājus sagatavot telpas skolai. Skolēni nāca ne tikai no Varakļāniem, bet arī no Viļāniem, Barkavas, Gaigalavas, Gaļāniem un Stirnienes. Te viņš nostrādāja līdz 1950. gadam, līdz brīdim, kad kompartijas rajona komiteja (sekretārs V. Kaupužs) atklāja skolnieku grupu – vēstures *viltotājus*, kuri, sekojot Izglītības ministrijas aicinājumam »Pazīsti Padomju Latviju«, bija veikuši novadpētniecības darbu »Cīņa par padomju varu Varakļānu pagastā«. Šo darbu modrās acis pasludināja par kontrrevolūcijas propagandu un F. Strods no direktora amata tika atbrīvots.

Pēc ilgām klapatām Izglītības ministrija F. Strodam atrada darbu Gulbenes rajona Gulbīšu pamatskolā – tur viņš mācīja fiziku, matemātiku, bija internāta audzinātājs. Izskoloja meitu Kristīni LU vācu filoloģijā, meita Irēna kļuva par feldšeri, bet jaunākais dēls Juris beidza LU Matemātikas fakultāti, strādā datorzinību nozarē, dzīvo Jelgavā un audzina četras meitas. Vecākā meita Kristīne ar savām piecām meitām saimnieko Jersikas »Stūrīšos«, kur tēvs, aizejot pensijā, pārcēlās dzīvot nopirktajā lauku sētā Daugavas krastā. Franča sieva Anna, tieslietu ierēdne no Varakļānu pagasta Arkliniekiem, arī atdusas Jersikas kapsētā.

Francis Strods »Stūrīšos« pie Daugavas strādāja lauku darbus un rakstīja dažāda apjoma filozofiskas etīdes, kurās manāma sokrātisma un platonisma dialogu ietekme, bet saturā skartas gan ētikas, gan laika, telpas, garīguma un bezgalības problēmas. Šķiet, ka ne tikai dzimto vietu ģeogrāfiskais tuvums saista Franci Strodu un bīskapu Pēteri Strodu, viņus tuvina arī garīgums un ar to saistītās vērtības.

Franča Stroda devums publicistikā saistās galvenokārt ar Latvijas brīvvalsts laiku, kā arī, sākot ar Trešo atmodu.

Jau 1957. gadā trimdā izdotajā Miķeļa Bukša »Latgaļu literatūras vēsturē« (625. lpp.) autors par Franci Strodu raksta: »Strādājis par skolotāju un rakstījis par literatūru, folkloru un audzināšanu. Viņa raksti izcēlās ar skaidru skatu, noteiktām latgaļu tradīcijām, lielu dzimtenes mīlestību un objektīvu lietu apgaismojumu.«

F. Stroda publikācijas kuplā skaitā atrodamas laikrakstos »Latgolas Vārds«, »Latgolas Bolss«, »Novadnieks«, »Stars«, »Katoļu Kalendārs«, žurnālā »Katoļu Dzeive« un citur. Arī laikrakstam »Varakļonīts« Franča Stroda vārds nav svešs.

Bijušie audzēkņi augstu vērtē arī Franča Stroda pedagoģisko darbu. Par to atzinīgus vārdus saka viņa bijušais audzēknis Dominieks Jermolovičs no Aglonas ģimnāzijas laikiem: »F. Stroda stundas nevarēja nesagatavot. Viņš savās prasībās bija stingrs, tāpēc tiem, kas pie viņa mācījās, zināšanas bija noturīgas. Pretēji daudziem intelektuālā darba darītājiem, skolotājs Strods neizvairījās ne no viena fiziska darba. Tādēļ viņš katram varēja būt par paraugu.«

Franča Stroda mirstīgās atliekas guļ Jersikas zemē, bet gars kā enerģija turpina dzīvot bērnos, mazbērnos, viņa skolēnos un to vecākos Lubāna klānos, Aglonas pakalnos, Daugavas krastos...

SKOLOTĀJA FRANČA STRODA PIEMIŅAI

Galvas noliecam šajā dienā.
 Skolu zvani skumīgi dim.
 Vesels laikmets cilvēkā vienā.
 Gaita aiz nāves vēl neaprimis.

Nebij' Jums smaga vissmagākā nasta,
 Doma bij' viena: viss jāatdod
 Jaunā cilvēka tālajam ceļam,
 Lai viņš godīgs pa pasauli iet,

Vēji šūpojas liepu zaros,
 Skolas parkam ir samācies vaigs.
 Atmiņās esam tais pavasaros,
 Kad bija mūsu jaunības laiks.

Lai viņš gaismu dvēselē smēlas,
 Lai viņa sapņi kā ozoli zied.

Visu atdevāt mūsu augsmei,
 Mūsu ceļi lai gudrībās rit.
 Mūsu iecerēm, mūsu trauksmei,
 Kas līdzīgi putnēniem spārnus sit.

Galvas noliecam sēru dienā.
 Skolu zvani savādi dim.
 Vesels laikmets cilvēkā vienā.
 Gaita aiz nāves vēl neaprimis.

Te pie teiksmu Kažavas krasta
 Dzīvei ciets pamats tika dots.

Vilis Mileiko, Ādolfs Borbals

SKOLU DIREKTORS JĀZEPS SVILĀNS

Jāzepe Svilāns dzimis 1927. gada 24. janvārī Varakļānu pagasta Lazdinieku sādžā kā jaunākais bērns deviņu bērnu ģimenē. Savas skolas gaitas Jāzepe sāk Varakļānu pamatskolā, turpina Varakļānu ģimnāzijā.

1944. gada rudenī 17-gadīgais Jāzepe kopā ar vairākiem savas ģimenes locekļiem atstāj Latviju. Nokļuvis Austrumprūsijā, viņš strādā kara ostā Pillavā. Tur kādas nakts vidū *uzsperts gaisā* ar visu nometni, jo tā it kā atradies virs municijas noliktavas. Ieslodzīts cietoksnī, no kura necerēti izglābies un pieredzējis raibus piedzīvojumus ceļā uz Švarcenbekas nometni.

Vidējo izglītību J. Svilāns iegūst 1947. gadā Blombergas ģimnāzijā Vācijā. Tajā pašā gadā izceļojis uz Angliju, kur Jorkšīrā iesaistījies dažādos darbos, pēc tam studējis Īrijā. 1955. gadā Dublinas universitātes *Trinity* koledžā ieguvis bakalaura grādu filozofijā. Gadu vēlāk ieguvis skolotāja diplomu, kā stipendiāts mācījies Minhenes universitātē Vācijā. Atgriezies Anglijā, no 1958. līdz 1965. gadam strādājis par skolotāju Mančesterā.

1965. gada rudenī J. Svilāns ar ģimeni ieceļojis Kanādā un strādājis par skolotāju Toronto pilsētā, turpinādams studēt Toronto universitātē, kur ieguvis maģistra grādu pedagogijā. Vairāk nekā divdesmit gadu pavadījis katoļu pamatskolu direktora amatā. Pensionējies 1991. gadā.

Jāzepam Svilānam raksturīga arī tāda aizraušanās kā rakstišana. Pēc aiziešanas pensijā viņš tai nopietni pievērsies. Viņa sarakstītās atmiņu grāmatas gan nav izdotas lielā metienā, taču datorizdrukā izplatītas radiem un draugiem.

1996. gadā tapusi J. Svilāna pirmā atmiņu grāmata (Vācijas posms) par dzīvi emigrācijā līdz 1947. gadam. 1998. gadā iznākusi otrā grāmata (Anglijas posms) par dzīvi līdz 1965. gadam. Ir apbrīnojami, ar kādu entuziasmu J. Svilāns dokumentējis savas dzīves notikumus svešumā,

raugoties caur savu personīgo un savu tuvinieku pārdzīvojumu prizmu (no Svilānu ģimenes 9 bērniem pēc kara pieci nokļuva ārzemēs).

Jāzeps Svilāns atmiņu grāmatas sarakstījis labi izkoptā valodā un lasāmas kā saistoši piedzīvojumu romāni. Taču viss aprakstītais ir autora pieredzēts un izjūsts. Kaut arī šie pieredzējumi nereti ir bijuši pat ļoti sāpīgi, atmiņas ieturētas vieglā stilā, ar humora piesitieniem. Jāatzīst, ka rakstot otro atmiņu grāmatu, ir pilnveidojusies rakstītāja māka un meistarība.

1999. gada nogalē uzrakstīta arī trešā grāmata »Trešais posms – šis un tas«, kurā autors dalās atmiņās par laika posmu no 1927. gada līdz mūsdienām. Trešajā grāmatā atspoguļoti saistoši bērnišas piedzīvojumi, dzīve Kanādā, piedzīvojumi dažādos ceļojumos, atmiņas par pēdējo atgriešanos Latvijā. J. Svilāna atmiņu grāmatas glītā noformējumā interesentiem pieejamas Varakļānu novada muzejā.

Jaunības gados J. Svilāns arī sportojis. Sporta nodarbības nav pilnīgi atmetis arī tagad. Patik slēpot un spēlēt golfu.

Precējies ar latvieti, medmāsu. Ģimenē ir 3 bērni un 2 mazbērni. J. Svilāns pieder Latvijas katoļu studentu un akadēmiķu apvienības »Dzintars« organizācijai un piedalās Kanādas vienības vadībā.

MEDIĶI

PĀVILS MUCENIEKS

(1891–1940)

Pāvils Mucenīks

Franciska Puzaka

Dzimis 1891. gada 29. septembrī Stirnienē. 1913. gadā beidzis Aleksandra ģimnāziju Rīgā, studējis Kara medicīnas akadēmijā Pēterpilī. 1919. gadā brīvprātīgi iestājies Latvijas Nacionālajā armijā, kur darbojies kā kara ārsts. 1921. gadā sācis strādāt Latvijas Universitātes klīnikā, 1925. gadā ieguvis medicīnas doktora grādu par disertāciju »Žultsvadu plastika«. No 1928. gada bijis Rīgas I slimnīcas ķirurģijas nodaļas vadītājs. Miris pāragri 1940. gadā un apbedīts Varakļānos, dzimtas kapos.

P. Mucenīks bijis ļoti izpalīdzīgs un nesavtīgs. Par viņa personīgiem līdzekļiem Varakļānu kapos uzcelta kapliča, kapu vārti, strēlnieku piemineklis.

Jānis Broks-Eisāgs

FRANCISKA PUZAKA

Franciska Puzaka (dz. Staudža) dzimusi 1918. gada 8. augustā Varakļānu pagasta Kokaru ciemā. Pēc I Varakļānu pamatskolas beigšanas izglītību turpina Varakļānu Valsts ģimnāzijā un to absolvē 1938. gadā. 1940. gadā uzsāk studijas Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultātes farmācijas nodaļā. Vasaras brīvlaikos strādā Varakļānu »Vecajā aptiekā« pie maģistres Zemas Stukēnas. Studiju pārtraukumā trīs gadus strādā Paula Stradiņa Klīniskās slimnīcas aptiekā par asistenti – laboranti.

1949. gadā kā eksterns beidz pilnu mācību kursu Ķīmijas fakultātes farmācijas nodaļā, bet sakarā ar veselības stāvokli, ģimenes apstākļiem un dzīves vietas maiņu, tikai 1952. gadā tiek nokārtoti valsts eksāmeni Rīgas Medicīnas institūta farmācijas nodaļā un iegūta provizora kvalifikācija.

Gandrīz 40 gadus Franciska Puzaka nostrādā Talsu rajona Stendē par aptiekas vadītāju – provizori. Vairākkārt Talsu rajona laikrakstā bija cildinoši raksti par Franciskas darba stilu un iejūtību. Vēl tagad pastāvīgie Stendes iedzīvotāji atceras ilggadējo Stendes aptiekāri un pauž domu, ka labāku aptiekāri par Francisku Puzaku grūti iedomāties.

Tagad Franciska Puzaka ir pensionāre un ir dēla, Tukumā strādājošā ārsta Andra Puzaka ģimenes uzmanības lokā.

Viktors Briška

JULIJANS BLUSANOVIČS

Julijans Blusanovičs dzimis 1919. gada 17. septembrī Kalupes pagastā, Daugavpils apriņķī. Pabeidzis Kalupes pamatskolu, pēc tam – 1939. gadā Aglonas ģimnāziju, 1941. gada decembrī iestājās Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē, bet jau 1943. gada 25. martā studijas jāpārtrauc, jo seko iesaukums Latviešu leģionā. Frontē strādā par sanitāro feldšeri. Par darbu frontē gūst apbalvojumus. Kara gaitas beidz Latviešu strēlnieku bataljonā līdz ar kapitulāciju Kurzemes katlā.

Pēc tam seko filtrācijas lēģeris Tambovas apgabalā. 1947. gadā, atgriežoties Latvijā, atjauno mācības LVU Medicīnas fakultātē. 1952. gadā pabeidz Medicīnas institūtu, kļūst par ķirurgu. Nosūtīts strādāt uz Varakļānu rajona slimnīcu, no 1952. gada 3. septembra darbavietu nav mainījis.

Julijans Blusanovičs

Anna Slaidiņa

Dr. Blusanovičs no 1955. gada līdz aiziešanai pensijā strādā par Varakļānu slimnīcas galveno ārstu. Būdam pensijā, strādā Varakļānu slimnīcā un ambulancē.

Dr. Blusanovičs aktīvi piedalās Varakļānu pilsētas un apkārtnes sabiedriskajā darbā. Ir daudzu sasaukumu pilsētas domes deputāts, Varakļānu Kristīgo demokrātu savienības biedrs, Latgales kultūras biedrības biedrs, Latvijas Ārstu biedrības valdes loceklis.

Neskaitāmiem kursantiem – topošajām medmāsām, feldšeriem un ārstiem – daudzām šodienas medicīnas slavenībām viņš ir bijis darba audzinātājs, skolotājs.

Jānis Broks-Eisāgs

ANNA SLAIĀIŅA (1920–1978)

Anna Slaidiņa (dz. Saleniece) dzimusi 1920. gada 5. decembrī Varakļānu pagasta Kozsaliešos zemnieku ģimenē. Skolas gaitas sāk Lielstrodu pirmās pakāpes pamatskolā, turpina Varakļānu I pamatskolā un Varakļānu Valsts ģimnāzijā, kuru absolvē 1939. gadā. Mācās Medicīnas māsu skolā

Rīgā un darba gaitas kā medicīnas māsa uzsāk Rīgas pilsētas 2. Republikāniskajā slimnīcā, vēlāk kā vecākā māsa ķirurģiskajā nodaļā.

1948. gadā Anna nodibina ģimeni ar Jāni Slaidiņu, vēlāko ķirurģijas profesoru, medicīnas zinātņu doktoru un Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri. Ģimene svētīta ar diviem dēliem: Ilmāru – tagadējo Rīgas Tehniskās universitātes radiotehnikas sakaru fakultātes dekānu un Jāni – automehāniķi un bijušo Latvijas meistaru skijoringā.

Akadēmisko izglītību Anna iegūst Latvijas Valsts universitātes Medicīnas fakultātes stomatoloģijas nodaļā, kuru beidz 1951. gadā, saņemot ārsta stomatologa diplomu. Strādā Republikas apvienotajā stomatoloģijas poliklīnikā kā ārste stomatoloģe, bet no 1962. gada ir stomatoloģijas ortopēdiskās protezēšanas nodaļas vadītāja. 1954. gadā beidz Centrālo ārstu kvalifikācijas celšanas institūtu Maskavā. Publicējusi zinātniskus darbus republikas Veselības aizsardzības ministrijas rakstu krājumos. Par teicamu darbu Anna Slaidiņa vairākkārt saņēma atzinību un apbalvojumus.

Anna Slaidiņa bija viena no pirmajām meitenēm, kuras mācības uzsāka 1920. gadā dibinātajā Lielstrodu skolā un ieguva akadēmisku izglītību, bet viņas dzīves draugs Jānis Slaidiņš bija starp tiem nelaimīgajiem latviešu leģionāriem, kurus 1946. gada janvārī Zviedrijas valdība, rīkodamās antihumāni, izdeva padomju varas iestādēm.

Mirusi 1978. gada 25. decembrī, atdusas I Meža kapos Rīgā.

Julijans Blusanovičs

JĀNIS STRODS

Dzimis 1931. gada 22. oktobrī Lucānu sādžā, 1951. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, līdz 1954. gadam studējis Universitātē fiziku, pēc tam savu dzīvi veltījis medicīnai.

1960. gadā beidzis Rīgas Medicīnas institūtu. Piecus gadus strādājis Viļānos par klīnisko ordinātoru un ķirurģiskās nodaļas vadītāju, pēc tam par nodaļas vadītāju Daugavpils onkoloģiskajā dispanserā. No 1971. līdz 2000. gadam nepārtraukti strādāja Rīgā, P. Stradiņa klīniskās slimnīcas 28. ķirurģiskajā nodaļā par tās vadītāju. Jānis Strods izpelnījies erudīta speciālista un ļoti laba ārsta reputāciju, savas darbības gados saņēmis ne mazumu atzinības un augstu apbalvojumu.

Ādolfs Borbals

ANTONS ZVĪDRIS

Dzimis 1932. gada 23. jūlijā Arklinieku (Arklinīku) sādžā. 1950. gadā, visu laiku ļoti labi mācoties, beidzis Varakļānu vidusskolu, 1956. gadā – Rīgas Medicīnas institūtu. Visu darba mūžu nostrādājis Jēkabpilī – sākumā par rentgenologu, ilgus gadus par tuberkulozes dispansera (vēlāk slimnīcas) galveno ārstu (direktoru). Apkalpojot vairākus rajonus, A. Zvīdra vadībā gūti ļoti labi rezultāti plaušu slimību diagnostikā, tuberkulozes ārstēšanā un profilaksē. Allaž augstu vērtēta viņa kā ārsta profesionalitāte, iejūtīgā attieksme un cilvēciskā vienkāršība. 1986. gadā A. Zvīdrim (vienmēr paliekot bezpartejiskam) piešķirts Latvijas Nopelniem bagātā ārsta nosaukums. Par nopelniem Latvijas valsts labā 1999. gadā viņš apbalvots ar V šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.

A. Zvīdris vienmēr bijis aktīvs sabiedrisks darbinieks – 25 gadus kā deputāts darbojies Jēkabpils rajona un pilsētas padomē, pēc tam – Latvijas Tautas frontē, bijis barikāžu aizstāvības dalībnieks.

Mediķa dzīves ceļu izvēlēties arī A. Zvīdra dēls Ivars, kurš pēc medicīnas studiju pabeigšanas jau vairākus gadus ir Jēkabpils slimnīcas galvenais ārsts.

Valērija Solzemniece

JĀNIS LEIMANS
(1934–1994)

Jānis Leimans

Dzimis 1934. gada 15. maijā Varakļānu pagasta Justu sādžā. Jānis Leimans mācījies Varakļānu pamatskolā, Varakļānu vidusskolu beidza 1952. gadā. Pēc Rīgas Medicīnas institūta beigšanas 1964. gadā divus gadus nostrādājis Madonā un tad Viļānos kā ķirurgs un nodaļas vadītājs līdz 1986. gadam. Pēc tam J. Leimans darba gaitas turpināja Rēzeknē par ātrās palīdzības galveno ārstu līdz 1990. gadam. Līdz aiziešanai pensijā (1994. gada 15. maijā) atkal strādā par ķirurgu poliklinikā Viļānos.

Ārsta Jāņa Leimaņa darba mūžs pagāja, sniedzot palīdzību cilvēkiem. Viņa sirds puksti apstājās pēkšņi – 1994. gada 18. jūlijā. Apglabāts Varakļānu kapos.

Valērija Solzemniece

ANNA DUBINSKA

Anna Dubinska (dz. Strode) – skolotājas Genovefas Daugertes māsa – dzimusi 1935. gada 10. martā Mežastrodu sādžā astoņu bērnu ģimenē. Pēc Lielstrodu pamatskolas mācījās Varakļānu vidusskolā, kuru beidza 1953. gadā. 1960. gadā beigusi Rīgas Medicīnas institūtu. Strādājusi par bērnu ārsti Jelgavā un Madonā, no 1967. gada – Rīgā Republikāniskajā bērnu klīniskajā slimnīcā. Kopš 1970. gada strādājusi Pedagoģijas zinātniskās pētniecības institūtā Pedagoģiskās psiholoģijas laboratorijā par bērnu ārsti – psihiatri, no 1988. gada – Rīgas rajona poliklinikā.

ZENTA ČAKULE

Dzimusi 1937. gada 18. februārī Rēpšu-Čakulu sādžā. 1956. gadā beigusi Rīgas 2. medicīnas skolu, strādājusi Rēzeknes rajonā, no 1959. gadā – Rīgā. 1969. gadā beigusi Rīgas Medicīnas institūtu, 1973. gadā – klīnisko ordinatūru iekšējo slimību specialitātē. Līdz 1993. gadam strādājusi par kardioloģi un funkcionālās diagnostikas kabineta vadītāju Veselības aizsardzības ministrijas IV pārvaldes 1. slimnīcā.

Anna Dubinska

Veneranda Mozga

VENERANDA MOZGA

Veneranda Mozga (dz. Driviniece) dzimusi 1937. gada 5. aprīlī Murmastienes Veipos. 1955. gadā beigusi Varakļānu vidusskolu, 1961. gadā – Rīgas Medicīnas institūtu. Strādājusi par acu ārsti Madonā, apkalpodama arī Varakļānu novada iedzīvotājus. No 1966. gada – Rīgā. Pabeigusi klīnisko ordinatūru un aspirantūru acu slimību specialitātē. Ilgstoši strādājusi vadošajās slimnīcās Rīgā, nodarbojoties arī ar acu ķirurģiju. Turpina darbu, konsultējot cilvēkus acu problēmās.

JĀNIS LEIMANS

Labs ārsts vienmēr ir sapņu, ieceru un ideju bagāts, ja vien viņš ir aktīvs sapņotājs, ja sapņi saistās ar realitāti, ar praktisko nepieciešamību. Tāds ir ārsts Jānis Leimans.

Viņš ir dzimis Ļodānu sādžā 1942. gada 13. novembrī. Ģimenē ir četri brāļi, viena māsa. Mācījies Ledeņu pamatskolā, Nagļu astoņgadīgajā skolā, Varakļānu vidusskolā, kuru beidzis 1960. gadā. Pietiekami kluss, darbīgs, centīgs, it sevišķi dramatiskajā pulciņā vidusskolā. Ar teicamām un labām zināšanām beidza vidusskolu un sapņoja par tālāku izglītību. Pirmie mēģinājumi Medicīnas institūtā neveiksmīgi. Tad armijas gadi, un atkal Medicīnas institūts. Šoreiz veiksmīgi, un rezultāti neizpalika. Sekmīgi to pabeidzis, sāka strādāt. Kopš 1970. gada viņš darbojās sākumā par ķirurgu Rīgas pilsētas Tuberkulozes slimnīcā, vēlāk par nodaļas vadītāju. Viņš turpina celt kvalifikāciju, ir bijis vairākosursos Rīgā, Maskavā un citur, arī administratoruursos. Atestēts par augstākās kategorijas ķirurgu un 1992. gadā nozīmēts par ķirurģijas nodaļas vadītāju.

J. Leimanam ikdienā izdodas apvienot ķirurga darbu ar kolektīva vadītāja pienākumiem slimnīcā, kā arī pārzināt visu valsts tuberkulozes ārstniecības tīklu. Viņš ir Tuberkulozes un plaušu slimību centra direktors.

Dakteris atbalsta ciešus starptautiskus sakarus, veicina pieredzes apmaiņu Skandināvijas un Baltijas valstu starpā, dod iespēju centra ārstiem stažēties ārzemēs.

Slimnīca ir liela, arī kolektīvs liels, tajā strādā 72 ārsti, 200 – vidējais medicīniskais personāls, 163 – jaunākais medicīniskais personāls, 145 cilvēki saimnieciskajā darbā.

Slimnīcā ir vairākas nodaļas: plaušu, kaulu, nieru, ausu u. c. Tātad darba daudz, un to visu vada dakteris Jānis Leimans.

Artūrs Garančs

GUNĀRS GABRIŠS

Gunārs Gabrišs dzimis 1954. gadā Rēzeknes rajona Gaigalavas ciema padomes Cīmotas sādžās kalēja ģimenē. G. Gabrišs 1973. gadā beidza Gaigalavas vidusskolu, 1978. – LLA Veterinārijas fakultāti un Sabiedrisko profesiju fakultātes dārzkopības novirzienu.

Gunārs Gabrišs

Pēc studiju beigšanas, no 1978. līdz 1987. gadam, G. Gabrišs strādāja LLA Veterinārijas fakultātes Patoloģiskās anatomijas un parazitoloģijas katedrā par zooloģijas pasniedzēju un vienlaicīgi bija arī Odesas Lauksaimniecības institūta aspirants (1979–1981). Viņš pētīja atgremotāju dzīvnieku vielmaiņas slimības un savu zinātnisko pētījumu rezultātus ir publicējis darbā »Daži klīniski-laboratoriskie rādītāji govīm, kas slimo ar ketozi«.

No 1987. līdz 1994. gadam G. Gabrišs strādāja Madonas rajona kolhozā »Latgale« par galveno veterinārārstu un valdes priekšsēdētāja vietnieku, bija SIA »Lana« veterinārārsts konsultants (1994–1998), bet no 1998. gada ir zemnieku saimniecības »Gabriši« īpašnieks, Varakļānu veterinārās aptiekas pārvaldnieks, licencēts veterinārārsts Varakļānos un Murmastienē un no 1997. gada ir arī Varakļānu pilsētas domes deputāts.

Varakļānieši Gunāru Gabrišu pazīst ne tikai kā labu savas profesijas speciālistu, bet arī kā kārtīgu, godīgu, izpalīdzīgu un sabiedriski aktīvu Varakļānu novada cilvēku.

JURISTI

Vilis Mileiko

BENEDIKTS ČEVERS (1907–1998)

Benedikts Čeverš dzimis 1907. gada 27. jūlijā Čeveru sādžā. Absolvējis Varakļānu ģimnāziju un beidzis tieslietu studijas Latvijas Universitātē. Pēc maģistra grāda iegūšanas tiesību zinātnēs darbojies Latvijas Kristīgo Zemnieku partijā, strādājis par nodokļu inspektoru Rīgā, Aizputē un Madonā. Bijis aktīvs sabiedrisks darbinieks, filozofisku un politisku rakstu autors presē.

1944. gadā emigrējis uz Rietumeiropu, pēc tam – uz Kanādu. Pēc Kanādas pavalstniecības iegūšanas dzīvojis Otavā, strādājis federālās valdības finanšu ministrijā, vienlaikus studēdams Otavas universitātē un iegūdams maģistra grādu filozofijā. Labprāt piedalījies filozofiskās debatēs.

B. Čeverš bija viens no Latviešu katoļu kultūras centra Kanādā dibinātājiem un bijis arī šī centra valdes priekšsēdis, Latviešu katoļu studentu un akadēmiķu apvienības »Dzintars« biedrs. Viņš bija kautrīgs cilvēks, neprecējies, ar rakstura īpašību – nekad un nekur nesteigties, visu darīt ar smaidu. Miris 1998. gada 11. aprīlī Toronto un apbedīts Jorkas latviešu kapsētā.

Benedikts Čeverš

Pēteris Svilāns

Marianna Trokša

SILVESTRS ČEVERS (1913–1938)

Dzimis 1913. gadā (jurista Benedikta Čevera brālis). Pateicoties lielai centībai un uzņēmībai, 1929. gadā iestājies Varakļānu ģimnāzijā uzreiz trešajā klasē un 1931. gadā ģimnāziju beidzis. 1937. gadā beidzis tieslietu studijas Latvijas Universitātē. Pēc studiju beigšanas drīz vien miris ar tuberkulozi.

JĀZEPS LATKOVSKIS

Jāzepe Latkovskis dzimis 1913. gada 26. oktobrī Dekšāru sādžā. 1932. gadā beidzis Varakļānu ģimnāziju, vēlāk – tieslietu studijas Latvijas Universitātē. Strādājis un dzīvo Rīgā.

PĒTERIS SVILĀNS

Pēteris Svilāns dzimis 1924. gada 15. aprīlī Lazdinieku sādžā. 1946. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1951. gadā – LU Juridisko fakultāti. Līdz 1954. gadam strādājis tiesā, pēc tam vairāk nekā 40 gadu – par advokātu Jūrmalā. Turpina zvērinātā advokāta darbu.

MARIANNA TROKŠA
(1931–1998)

Marianna Trokša dzimusi 1931. gadā Dekšāru sādžā. 1951. gadā beigusi Varakļānu vidusskolu, 1964. gadā – LU juridisko fakultāti. Strādājusi prokuratūras darbā un par juriskonsulti. Aktīvi darbojusies par Aizkraukles rajona tiesas piesēdētāju. Daudz publicējusies presē ar nozīmīgiem problēmu rakstiem un humoreskām. Mirusi 1998. gada 20. augustā, apbedīta Preiļu kapsētā.

Valērija Solzemiece

BENEDIKTS SPRIDZĀNS

Benedikts Spridzāns dzimis 1931. gada 21. aprīlī bijušā Rēzeknes apriņķa Gaigalavas pagastā Lozdaunieku sādžā (tagad Nagļu pagasts). Latvijas brīvvalsts laikā mājām tika piešķirts nosaukums »Graudīni«.

Benedikts Spridzāns

Pēteris Sondors

Nagļu pamatskolu Benedikts beidza 1947. gadā, Varakļānu vidusskolu – 1952. gadā, tālāk studijas Latvijas Valsts Universitātes Juridiskajā fakultātē, kuru beidza 1957. gadā. Jau uzsākot pirmsdiploma praksi, Benedikts Spridzāns strādā Iekšlietu ministrijas sistēmā Rīgā kā izmeklētājs. Tā visu mūžu dažādos amatos, visvairāk izmeklēšanā.

Ar 1989. gada maiju B. Spridzāns pārgāja darbā pie Iekšlietu ministrijas izveidotajā padomju okupācijas periodā nelikumīgi represēto personu rehabilitācijas dienestā un vada Rehabilitācijas nodaļas darbu.

Par godprātīgu darbu Latvijas labā 1998. gadā viņš apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa I pakāpes Goda zīmi.

ĒRIKS LADUSĀNS

Ēriks Ladusāns dzimis 1933. gada 29. janvārī Stirnienē. 1951. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1956. gadā – LVU Juridisko fakultāti. Strādājis izmeklēšanas darbā iekšlietu sistēmā. Turpina darbu prokuratūras iestādēs.

PĒTERIS SONDORS
(1935–1973)

Pēteris Sondors dzimis 1935. gada 5. maijā Sondoru sādžā. 1953. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1958. gadā – LU juridisko fakultāti. Strādājis izmeklēšanas darbā iekšlietu sistēmā. Būdams apakšpulkveža pakāpē, pāragri miris 1973. gada 13. oktobrī. Apbedīts Rīgā.

ŽURNĀLISTI

Kārlis Počs

ANTONS KOKARS

Dzimis 1922. gada 27. novembrī Skapstotū sādžā. Beidzis Varakļānos pamatskolu, pēc tam – lauksaimniecības skolu Barkavā. Ar 1940. gadu sācis publicēties laikrakstā »Jaunā Bolss«, vācu okupācijas gados – »Rēzeknes Ziņās« un »Daugavas Vēstnesī«. 1943. gadā A. Kokars mobilizēts

Latviešu leģionā, kara noslēgumā nonācis sabiedroto gūstā. No 1946. gada dzīvo Vācijā. Tur aktīvi sadarbojies ar vācu avīzēm, rakstījis latviešu laikrakstos »Tēvzeme«, »Latvija« un »Latgolas Bolss« par latviešu dzīvi un likteņiem trimdā. Pēc aiziešanas pensijā 1985. gadā viņš turpina darboties kā brīvais žurnālists, publicējoties vācu avīzēs.

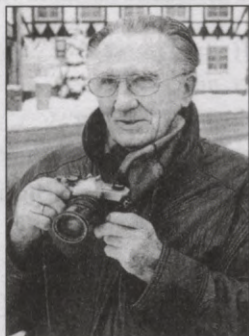
A. Kokars rakstījis arī dzejoļus, kuros ir veltījumi mātei, paustas sāpes par zaudēto dzimteni, atmiņu acīm skatītas mīļās vietas. 1958. gadā viņam latgaliski iznācis neliels dzejoļu krājumiņš »Svešumā«.

JEVGĒNIJS PELŠS

Jevgēnijs Pelšs dzimis 1928. gadā Šķeļu sādžā. 1948. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, vēlāk – žurnālistikas studijas Latvijas Universitātē. Strādājis Latvijas radio un preses izdevumos. Emigrējis un dažus gadus dzīvojis Izraēlā. Atgriezies Latvijā un dzīvo Rīgā.

ĀDOLFS ŠČUCKIS

Ādolfs Ščuckis dzimis 1929. gadā Darviniekos. 1949. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1954. gadā – žurnālistikas studijas Latvijas Universitātē. Strādājis dažādos preses izdevumos, ilgāku laiku bijis laikraksta »Pionieris« redaktors.

Antons Kokars

Jevgēnijs Pelšs

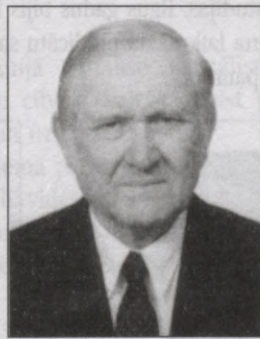
Ādolfs Ščuckis

Anatolijs Stafekis

Konstantīns Kristaps

Juliāns Broks

ANATOLIJS STAFECKIS

Anatolijs Stafekis dzimis 1929. gada 11. maijā Brangavā. 1950. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, vēlāk neklātienē – žurnālistikas studijas. Strādājis Varakļānu, Viļānu, Aizkraukles (bij. Stučkas) rajonu laikrakstu redakcijās.

KONSTANTĪNS KRISTAPS

(1930–1982)

Konstantīns Kristaps dzimis 1930. gadā Varakļānu Jaunsaimniekos. 1950. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1955. gadā – žurnālistikas studijas Latvijas Universitātē. Strādājis radio un preses izdevumos. Miris 1982. gadā.

VLADISLAVS PODNIEKS

Vladislavs Podnieks dzimis 1930. gadā Atašienē. 1950. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1955. gadā – žurnālistikas studijas Latvijas Universitātē. Strādājis laikraksta »Cīņa« redakcijā, vēlāk – »Neatkarīgajā Rīta Avīzē«.

JULIĀNS BROKS

Juliāns Broks dzimis 1930. gada 15. janvārī Bikšu-Naglos. 1950. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, vēlāk – žurnālistikas studijas. Strādājis Varakļānu, Rūjienas, Rīgas rajonu laikrakstu redakcijās, bijis izdevniecības »Zinātne« direktors, Ministru Padomes metodiskā kabineta vadītājs u. c. instanču darbinieks.

JĀNIS SALENIEKS

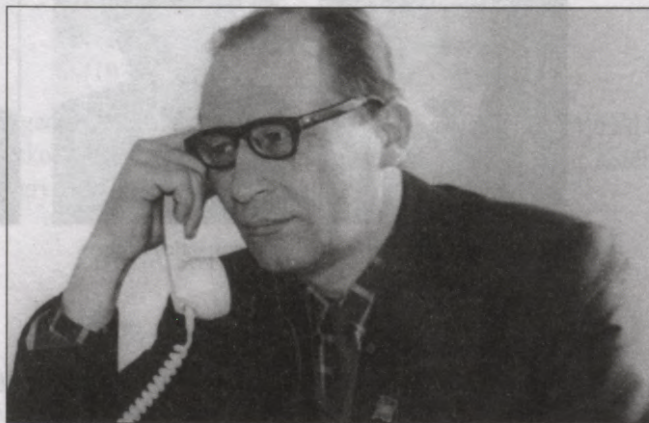
Jānis Salenieks dzimis 1930. gada 20. jūlijā Kozsolā. 1950. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, vēlāk – žurnālistikas studijas. Strādājis Varakļānu, Alojās un Maltas rajonu laikrakstu redakcijās. Ilgus gadus (1963–1991) bijis Madonas rajona laikraksta »Stars« redaktors.

JĀNIS PELŠS

Jānis Pelšs dzimis 1931. gadā Seimušku sādžā. 1950. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, vēlāk – žurnālistikas studijas. Ilgus gadus bijis Rēzeknes rajona laikraksta redaktors. Pensijas gados – daudzu Rēzeknes rajona laikrakstā publicētu satīrisku dzejoļu autors. 2002. gadā iznācis viņa dzejoļu krājums »Politīki kasa pauri«.

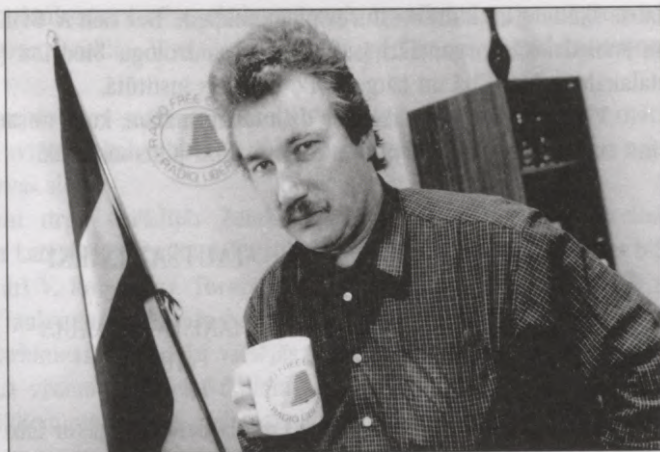
Jānis Salenieks

Jānis Pelšs

Ilmārs Latkovskis

Andrejs Svilāns

Ilga Broka

ILMĀRS LATKOVSKIS

Ilmārs Latkovskis dzimis 1958. gada 4. decembrī Varakļānos. Šeit beidzis astoņgadīgo skolu un uzsācis mācības Varakļānu vidusskolā. Vecākiem 1976. gadā mainot dzīves vietu, vidusskolu beidzis 1977. gadā Ogrē. Pēc tam (1983) Latvijas Universitātē apguvis filozofijas specialitāti, turpina studijas maģistrantūrā.

I. Latkovskis sešus gadus bijis radio «Mikrofons» žurnālists, vadījis laikraksta «Nakts» izdošanu, darbojies «Atmodā» un «Literatūrā un Mākslā», bet pēdējos gados kļuvis par populāru televīzijas žurnālistu. Kopš 1995. gada veido iknedēļas TV raidījumu «Tādi esam», kurā asi vēršas pret dzīves negācijām neatkarīgajā Latvijā, kā efektīvu metodi izmantojot ironiju, īpaši raidījuma daļā «Hroniskā Latvija».

Jānis Broks-Eisāgs

ANDREJS SVILĀNS

Varakļānu pagasta Lielstrodos 1968. gada 15. jūnijā dzimušo žurnālistu, publicistu, sabiedrisko darbinieku un novadpētnieku Andreju Svilānu cilvēki vairāk pazīst pēc žurnālista pseidonīma Andris Strods-Sērmais, nekā pēc oficiālā vārda un uzvārda.

Andrejam neiznāca mācīties sava dzimtā Lielstrodu ciema pamatskolā, jo to gigantomānijas apsēstie totalitārā okupācijas režīma darboņi bija paspējuši likvidēt jau 1972. gadā.

Viņa skolas gaitas sākās 1975. gadā Varakļānu vidusskolā, to absolvējot 1986. gadā. Tajā pašā gadā viņš uzsāka studijas Latvijas universitātes Bioloģijas fakultātē, taču tās tika pārtrauktas sakarā ar divus gadus (1987–1989) ilgušo dienestu Afganistānā.

Studijas kā diplomēts biologs – augu fiziologs Andrejs Svilāns beidza tikai 1993. gadā, jau pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Savas zināšanas viņš ir vairākkārt papildinājis Humbolta universitātē Berlīnē, Vilhelma universitātē Bonnā un Lingenā.

Darba iemaņas Andrejs Svilāns ir krājis, strādādams Latvijas universitātē par laborantu un Zinātņu akadēmijas nacionālajā botāniskajā dārzā kā asistents un biologs. Visnozīmīgāko darba pieredzi un popularitāti Andrejs ir ieguvis, strādādams Radio «Brīvā Eiropa» raidījumu redakcijā. Latgaliskajos raidījumos viņš allaž parāda kompetenci, ieinteresētību dzimtās Latgales materiālajā un kulturālajā uzplaukumā. Viņš aizraujas ar fotografēšanu, īpaši uzmanību veltot dzimtās puses

dabas skatiem un kultūrvēstures pieminekļiem. Bez tam A. Svilāns aktīvi darbojas arī profesionālās un sabiedriskās organizācijās: Latvijas Dendrologu biedrībā (pašreiz ir tās prezidents), Latvijas malakalogu biedrībā un Latgales Pētniecības institūtā.

Viņam ir noturīgi sakari ar dzimtajām mājām, kuru nosaukums ir »Sērmī«, un kur saimnieko viņa vecāki. Latgaliskajā vidē A. Svilāns allaž jūtas vislabāk.

TAUTSAIMNIEKI

STAŅISLAVS ČAKULS

(1895—?)

Dzimis Smelteros (Ūzgolā). S. Čakula dzīves gaitas ir labs piemērs, kā cilvēks ar stipru gribu, centību un darba mīlestību var gūt labus panākumus.

Jau no agras jaunības S. Čakuls ir rūdījies dzīves skolā, iesaistoties smagos darbos tēva saimniecībā. Kad Staņislavam ir tikai 14 gadu, viņa tēvs pāriet tirdzniecības darbā, bet 20 ha lielo saimniecību atstāj dēla aprūpē. Cītīgi strādādams no agra rīta līdz vēlam vakaram, S. Čakuls saimniecību nostāda priekšzīmīgā kārtībā. Pamazām vien viņš iegādājas tīrkūlēju, iekārto dēļu zāģētavu, uzbūvē dzirnavas apkārtnes lauksaimnieku vajadzībām.

Kā priekšzīmīgu lauksaimnieku Latgales Lauksaimniecības biedrību savienība 1930. gadā komandē Staņislavu Čakulu lauksaimnieciskā ekskursijā uz Zviedriju un Dāniju, kur viņš guvis daudz jaunu zināšanu par lauksaimniecību, bet jo sevišķi par lopkopību. Liekot lietā iegūto pieredzi, viņš turpmākajos desmit gados izveido ganāmpulku no tīrasinīgām dāņu govīm, uzbūvē jaunu, modernu lopu kūti ar 1000 litru lielu ūdens rezervuāru un lopu automātisko dzirdināšanu. Viņš arī drenējis un uzlabojis plavas, ierīkojis vēja turbīnu un veicis daudzas citas vidusmēra zemniekam neierastas lietas.

Staņislavs Čakuls atradis laiku arī sabiedriskam darbam — piedalījies tautas skaitīšanā, aktīvi līdzdarbojies pirmā krejošanas punkta ierīkošanā Varakļānu pagastā, bijis Centrālās piensaimnieku sabiedrības Varakļānu nodaļas valdes loceklis, zemes vērtēšanas komisijas priekšēdis un citos sabiedriskos amatos.

Pēc Otrā pasaules kara S. Čakuls ar ģimeni dzīvojis ASV, kur arī aizgājis aizsaulē. (No latviešu katoļu mēnešraksta »Dzimtenes Balss«, 1955. g. Nr. 6.)

Jānis Broks

VLADISLAVS ROMISLOVS

(1897—1986)

Agronoms un lauksaimniecības rakstu autors Vladislavs Romislovs pieder pie tiem retajiem sava laika izglītotajiem Latgales cilvēkiem, kam bērnības un jaunības gados nav bijis jāraizējas par dienīško iztiku, jo viņa tēvs Ļovānos bijis ne tikai saimnieks ar *učastku* zemes, bet arī vēja dzirnavu un divu kaļķu cepļu īpašnieks.

V. Romislovs mācījies Rēzeknes tirdzniecības skolā, pēc tam iestājies Pēterpils Garīgajā seminārā, bet drīz vien no tā aizgājis uz komercskolu un, to pabeidzis, 1917. gadā iestājies Pēterpils politehnikumā. Krievijas pilsoņu kara apstākļos viņš studijas pārtraucis un vēlāk tās atjaunojis Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultātē, kur agronoma diplomu saņēmis 1935. gadā.

Sākot ar studiju laiku, V. Romislovs ir strādājis dažādos amatos Zemkopības ministrijā, Mežu departamentā un Latgales lauksaimniecības biedrību savienībā. Viņš ir bijis Latgales zemkopībai

domāta žurnāla tehniskais redaktors, lauksaimniecības skolas pārzinis un pēc tam rajona agronoms un Latvijas Lauksaimniecības kameras loceklis. Viņš kādu laiku ir pildījis arī Varakļānu rajona agronoma pienākumus.

Blakus citiem darbiem V. Romislovs vienmēr ir uzskatījis par vajadzīgu uzrunāt un mācīt Latgales zemes kopējus ar žurnālu, avižu un kalendāru starpniecību. Preses darbos viņš savu roku ir sācis ievingrināt jau žurnāla »Dryva« slejās.

1940. gada pavasarī grāmatu tirgū parādījās Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības pārvaldes izdota 372 lappuses bieza Latgales lauksaimnieka rokasgrāmata. Pie tās sastādīšanas bija strādājuši 14 autori, starp viņiem arī V. Romislovs. Toreiz prese par grāmatu ir rakstījusi, ka tā koncentrētā veidā ietver sevī visas lauksaimniecības darba un ražošanas nozares. Grāmatas autori ir vietējie Latgales agronomiskie darbinieki, kas pazīst vietējās iespējas un apstākļus un, vadoties no tiem, ir centušies dot atbildi uz visiem zemnieka ikdienas darba jautājumiem. Sevišķi plaši apskatītas Latgales īpatnējiem apstākļiem piemērotas nozares, piemēram, lopkopība, dārzkopība un putnkopība.

Pēc Otrā pasaules kara V. Romislovs strādājis Sakstagalā par agronomu, kādu laiku arī par skolotāju. Miris 1986. gadā.

Gunārs Zemzars

BRUNO CĪRULIS

Varakļānieši ar patiesu prieku lepojas ar savu parku, kuru pirms pāris gadsimtiem izveidojis grāfs Mihaels Borhs pēc itāļu arhitekta Vincenco Macoti projekta. Parks (tāpat kā viss dzīvais) aug, attīstās un noveco jau vairāk nekā 200 gadu, bet pēdējā laikā tas ar katru gadu kļūst jaunāks un skaistāks. Par parka sakārtošanu un atjaunošanu vērīgi, nenogurstoši un ar radošu izdomu rūpējas sirms vīrs, kuru pazīst visi varakļānieši, – tas ir Bruno Cīrulis, kurš apgalvo, ka »Varakļānu parks ir unikāls, otra tāda nav«. Šo sirmo vīru varakļānieši dēvē par parka saimnieku un labo gariņu.

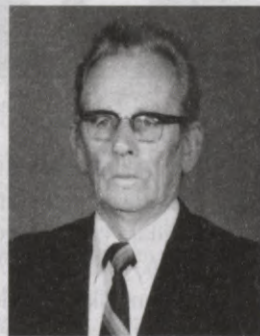
Bruno Cīrulis nāk no Dundagas puses. Viņš ir diplomēts agronoms, daudzus gadus strādājis lauksaimniecībā, bet tagad ar lielu entuziasmu ir uzņēmies visas rūpes par Varakļānu pils parka sakopšanu un atjaunošanu. Bruno Cīrulis atradis labus un draudzīgus sakarus ar Salaspils Botānisko dārzu un ar daudzām kokaudzētavām, jo Varakļānu parkam der ne jau parasti augi, bet gan tādi, kādi šeit auguši agrāk, kādus pirms daudziem gadiem ieaudzējuši parka veidotāji.

Tagad katrs, kurš ienāk Varakļānu pils parkā, jūtas pateicīgs cilvēkiem, kuri rūpējas par tā sakārtošanu un atjaunošanu. Patīkami, ka šai nozīmīgajā darbā palīgā nāk arī Lauma Ikše un citi čaklie Varakļānu pilsētas iedzīvotāji!

Artūrs Garančs

ALEKSANDRS SVILĀNS

Aleksandrs Svilāns dzimis 1927. gada 25. augustā jaunsaimnieka ģimenē Varakļānu pagasta Lazdinieku ciema »Neaizmirstuļu« mājās. Bērnībā ģimenē viņš saņēma labu tikumisko un darba audzināšanu, mantoja Latgales zemnieka strādīgumu un neatlaidību izvirzīto mērķu sasniegšanai. Viņa vecāki prata bērniem ieaudzināt nerimstošu tieksmi un patiku mācīties, iegūt zināšanas un izglītību.

Bruno Cīrulis

A. Svilāns beidza Varakļānu pirmo 6-klasīgo pamatskolu un divus gadus mācījās Varakļānu ģimnāzijā. Trešā mācību gada sākumā (1944. gada oktobrī) nelaimes gadījumā viņš ieguva acu traumu un pēc nesekmīgas ārstēšanās kara hospitālīs astoņpadsmitajā dzīves gadā kļuva pilnīgi neredzīgs.

Pēc redzes zaudēšanas viņš dažu mēnešu laikā pārvarēja milzīgo psiholoģisko triecienu, nekrita izmisumā un neieslīga depresijā, bet mobilizēja garīgos spēkus negaidīto šķēršļu un neskaitāmo grūtību pārvarēšanai, sāka meklēt iespējas turpināt izglītību un kļuva ne tikai par sabiedrībai derīgu cilvēku, bet arī par izcilu piemēru daudziem citiem.

Aleksandrs Svilāns

1945. gada aprīlī kopā ar tēvu Aleksandrs devās *izlūkos* uz Neredzīgo institūtu Rīgā un uzzināja, ka, sākot ar nākamo mācību gadu, šī institūta pamatskola tiks pārveidota par Neredzīgo vidusskolu. Te Aleksandrs iepazinās ar neredzīgo jeb Braila reljefa punktrakstu, kura rakstīšanas un lasīšanas māku apguva, vasarā dzīvodams »Neaizmirstulēs«. Šī paša gada rudenī viņš sāka mācīties Rīgas Neredzīgo vidusskolas 8. klasē. Jau pāris mēnešos A. Svilāns spēja iejusties jaunajos, viņam neierastajos apstākļos, skolas dzīvē un iegūt tādu uzticību, ka viņu līdz skolas beigšanai katru gadu ievēlēja par Skolēnu komitejas priekšsēdētāju.

Viņa vadībā skolēnu komiteja organizēja daudzveidīgu un saturīgu skolēnu sabiedrisko dzīvi, iekļaujot tajā aktīvu sadarbību ar vairākām Rīgas vidusskolām. Braila rakstā vienā eksemplārā izdeva žurnālu »Brīvās domas«, kuru pēc pāris gadiem aizliedza tāpēc, ka tajā tiekot maz rakstīts par komunistisko ideoloģiju un šķiru cīņu.

Pēc Neredzīgo vidusskolas absolvēšanas Aleksandrs, mācoties klātienē kopā ar redzīgajiem tagadējās Rīgas Angļu ģimnāzijas pedagogiskajā klasē, ieguva vidējo pedagogisko izglītību un kādu laiku strādāja par pedagogu Neredzīgo vidusskolā.

1946. gada maijā A. Svilāns iestājās Latvijas Neredzīgo biedrībā (LNB). 1951. gadā pēc viņa ierosinājuma tika izveidota LNB pirmā struktūrvienība – skolēnu, studentu un pedagogu (SSP) pirmorganizācija. Viņu ievēlēja par tās biroja priekšsēdētāju, un šī ievēlēšana atkārtojās sešus gadus pēc kārtas. SSP pirmorganizācijas aktīvā darbība bija jūtama daudzās Latvijas pilsētās un apdzīvotās vietās, kur tika sniegti neredzīgo pašdarbības koncerti (pat līdz 17 vienā gadā!). Koncerta apmeklētājus iepazīstināja ar LNB darbību un redzes invalīdu darba iespējām.

A. Svilāns organizēja žurnāla »Rosme« izdošanu Braila rakstā 1 eksemplārā un ir šī žurnāla nosaukuma autors. Pēc tam kad »Rosmi« vairākus gadus izdeva rokrakstā, SSP pirmorganizācijas birojs un LNB CV ierosināja to pārveidot par LNB preses izdevumu un iespiest tipogrāfijā vajadzīgajā metienā. Šo ierosinājumu LNB CV īstenoja 1957. gadā. Kopš 1953. gada līdz pat šim laikam LNB kongresos un dažās biedrības organizācijās izmanto A. Svilāna ieteikto, redzīgo un neredzīgo rakstā kombinēto vēlēšanu zīmi.

1952. gadā A. Svilāns uzsāka studijas LVU Ekonomikas fakultātes klātienē (tās beidza 1957. gadā). Visās trijās mācību iestādēs A. Svilāns mācījās ļoti nopietni un uzrādīja tikai teicamas sekmes. A. Svilāns ne tikai pats centīgi mācījās, bet bieži vien palīdzēja gatavoties ieskaitēm un eksāmeniem arī saviem kursabiedriem. Līdztekus studijām Universitātē Aleksandrs bez atalgojuma veica arī SSP pirmorganizācijas biroja priekšsēdētāja pienākumus.

Pusgadu pirms Universitātes diploma saņemšanas LNB CV prezidijs A. Svilānu pieņēma darbā par Cēsu mācību un ražošanas uzņēmuma (MRU) direktoru. Četru gadu laikā viņa vadībā uzņēmums

tika ievērojami paplašināts. Ražošanas darbā tika iesaistīts arvien vairāk redzes invalīdu, tika veikti daudzi pasākumi viņu rehabilitācijā, izprojektēta un uzsākta esošo amatnieciska tipa darbnīcu pārveidošana par tā laika prasībām atbilstošu mācību un ražošanas uzņēmumu. Līdz ar to Cēsu MRU tika sagatavots stabilai attīstībai turpmākajos gados. Nebaidīdamies darba smaguma, 1959. gadā viņš izveidoja Cēsu MRU filiāli Daugavpilī, kas jau 1961. gadā ieguva patstāvīga uzņēmuma statusu un līdz šim ir vienīgais NB uzņēmums Latgalē. Šajā laikā tika iekārtoti darbā daudzi redzes invalīdi, kas toreiz bija un arī tagad ir uzskatāms par būtisku sasniegumu.

Pēc nepilnu desmit gadu darba gan LNB SSP pirmorganizācijas priekšsēdētāja gan Cēsu uzņēmuma direktora amatā A. Svilāns sabiedrībā bija ieguvis lielu autoritāti. LNB biedru absolūtais vairākums viņu vērtēja kā godprātīgu, lietišķu, kompetentu, darbīgu, ierosmes bagātu, pret sevi un citiem prasīgu, ar augstiem morāles principiem apveltītu talantīgu vadītāju. Šo un citu labo īpašību dēļ laikā no 1961. gada līdz 1986. gadam sešas reizes pēc kārtas viņu ievēlēja par LNB CV priekšsēdētāja pirmo vietnieku, kaut arī viņš nebija ne komjaunietis, ne arī kompartijas biedrs. LNB CV prezidijs viņam uzdeva vadīt LNB Ekonomiskās attīstības, produkcijas ražošanas un produkcijas realizēšanas, kā arī kapitālieguldījumu, ražošanas un dzīvojamo objektu celtniecības plānošanu un izpildes kontroli. Kā vienmēr, darbā ik uz soļa bija daudzas un dažādas problēmas. Vēl joprojām biedrībai trūka naudas, bet bankas sabiedriskām organizācijām kredītu nesniedza. Trūka ražošanas un dzīvojamo platību, tehnoloģisko iekārtu utt. Bet simtiem redzes invalīdu prasīja darbu. Pēc rūpīgas esošā stāvokļa analīzes A. Svilāna vadībā tika izstrādāts drosmīgs projekts, kā paātrinātos tempos nodrošināt LNB ekonomikas attīstību. Tā, piemēram, isā laikā pārstrādāja jau Ministru padomes apstiprināto LNB ražošanas septiņgadu plānu, divkāršojot tā apjomu. Tā sākās kvalitatīvi jauns LNB attīstības posms.

Ārpus saviem tiešajiem amata pienākumiem Aleksandrs piedalījās arī citu nozīmīgu biedrības problēmu risināšanā. Tā, piemēram, konkursos par redzes invalīdu nodrošināšanai piemērotu un ekonomiski izdevīgu produkcijas veidu ieteikšanu un projektu izstrādāšanu to ieviešanai biedrības uzņēmumos viņš ieguva piecas pirmās vietas. Viņa priekšlikumi ļāva iekārtot darbā vairākus simtus neredzīgo un vājredzīgo, deva iespēju šiem cilvēkiem labi nopelnīt un iegūt pensijas saņemšanai nepieciešamo darba stāžu, kā arī radīja labvēlīgus nosacījumus Liepājas MRU dibināšanai un LNB finansiālo problēmu atrisināšanai.

Tieši šajos 25 gados A. Svilāna vadībā LNB sasniedza vislielāko ekonomisko uzplaukumu. Visi redzes invalīdi, kuri gribēja un spēja strādāt, tika nodrošināti ar darbu. LNB uzņēmumos strādājošo redzes invalīdu skaits četrkāršojās. MRU ražotās kopprodukcijas un iegūtās peļņas apjoms palielinājās vairāk nekā 12 reizes. Tas savukārt ļāva krasi palielināt izdevumus LNB biedru labākai veselības un sociālajai aprūpei, materiālai palīdzībai, kultūras un sporta līmeņa paaugstināšanai. Strādājošo vidējā darba alga palielinājās divas reizes. Šajā periodā uzcēla ap 90% no LNB lietošanā esošajām ražošanas, dzīvojamām un citām ēkām. Tika panākta LNB līdzdalība sanatoriju un atpūtas namu celtniecībā Jūrmalā, kas deva iespēju gadā saņemt simtiem uzturzīmju veselības uzlabošanai. Ja LVU Ekonomikas fakultātes pasniedzēju sniegtās zināšanas un daudzās idejas bieži vien uz visiem laikiem iegūla daudzu studentu lekciju pierakstos, tad Aleksandra Svilāna cītīgi trenētajā atmiņā tās vienmēr ieguva jaunus apveidus un atrada visdažādākās pielietošanas iespējas dzīvē. Šis Aleksandra neatlaidīgais un radošais darbs nepalika nepamanīts. A. Svilāns ir Latvijas un Lietuvas Neredzīgo biedrības goda biedrs.

Tikai nedaudziem cilvēkiem dzīvē ar sava produktīvā darba rezultātiem sabiedrības labā izdodas iegūt tik nedalītu atsaucību, uzticību, cieņu un atzinību. A. Svilānam ir visaugstākais LNB biedru uzticības indekss.

2002. gadā apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa Sudraba Goda zīmi.

Aleksandra dzīvi pilnvērtīgāku dara viņa ģimene – sieva, divi bērni un divi mazbērni.

ALEKSANDRS SPRŪDŽS

Aleksandrs Sprūdžs dzimis 1930. gada 21. februārī Varakļānu Jaunsaimniekos, Sprūdžinieku mājās. 1950. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1955. gadā – LVU Mehānikas fakultāti. Sākumā strādājis Daugavpils elektroinstrumentu rūpnīcā par konstruktoru un arī par pasniedzēju Daugavpils pedagoģiskajā institūtā, pēc tam Rīgas motorrūpnīcā. Allaž strādājis ar radošu izdomu, bijis aktīvs izgudrotājs un racionalizators. A. Sprūdžam piešķirts Latvijas Nopelniem bagātā racionalizatora goda nosaukums. Viņš ir konstruējis cauruļgriešanas pusautomātu, kas patentēts 8 Eiropas valstīs. A. Sprūdžs ilgus gadus strādājis Rīgas Politehniskā institūta Mehānikas fakultātē un piedalījies jauno inženieru audzināšanā. Arī pensijas gados A. Sprūdžs aktīvi piedalās sabiedriskajā darbā, viņš ir Nacionālās kategorijas ložu un lietišķās šaušanas tiesnesis, vada sportistu un zemessargu sacensības.

Aleksandrs Sprūdžs

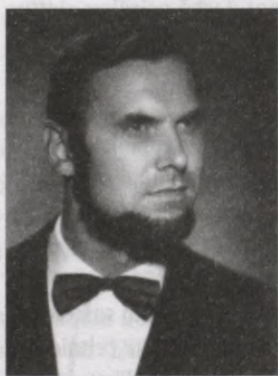

Antons Strods

ANTONS STRODS

Antons Strods dzimis 1934. gada 5. augustā Vidsolā. 1953. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1958. gadā – Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mežsaimniecības fakultāti. Strādājis par mežzini Viļānu un Atašienes mežniecībās. Ilgāku laiku (1964–1975) bijis Varakļānu MRS direktors, Dekšāru ciema padomes priekšsēdētājs (1977–1979, 1982–1984), Madonas komunālo uzņēmumu kombināta priekšnieks (1984–1993). Dzīvo Madonā.

JĀNIS SOLOZEMNIEKS

Jānis Solozemnieks

Jānis Solozemnieks dzimis 1939. gada 9. jūlijā Barkavā. 1958. gadā beidzis Varakļānu vidusskolu, 1963. gadā – Daugavpils pedagoģiskā institūta Fizikas un matemātikas fakultāti. Pēc dienesta padomju armijā no 1965. gada strādājis par fizikālo pētījumu inženieri, vakuuma tehnoloģijas laboratorijas vadītāju, "Rīgas Auduma" ģenerāldirektora vietnieku ārējo ekonomisko sakaru jautājumos. Pēdējos gados – šūšanas uzņēmumu direktors, no 1999. gada – SIA "Raro-centrs" komercdirektors.

J. Solozemnieks paralēli darbam gandrīz nepārtraukti mācījies – no 1968. gada līdz 1971. gadam LLU Vēstures un filoloģijas fakultātē, no 1976. līdz 1977. gadam Minskas Tautsaimniecības institūta Ražošanas un celtniecības vadīšanas fakultātē, no 1983. gada līdz 1985. gadam – Maskavas Celtniecības fizikas institūta aspirantūrā, kā arī dažādos specialitātes un valoduursos. Pārvalda vairākas svešvalodas. Ilgus gadus darbojies Zinību biedrībā, lasot lekcijas un publicējot rakstus un brošūras par vakuumtehnoloģijas jautājumiem. Ieguvis sešas autorapliecības. Aktīvi nodarbojies ar sportu, īpašus panākumus guvis paukošanā.

Kopš skolas gadiem J. Solozemnieks vienmēr bijis saistīts ar dziedāšanu. Dziedājis Daugavpils Pedagoģiskā Institūta kori, darbojies Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra kori, armijas laikā – Baltijas kara apgabala dziesmu un deju ansambli, vēlāk – koros "Ave Sol", "Absolventi", "Gaudeamus", vairāk nekā 25 gadus – vīru vokālajā kvartetā "Kanons". Kopā ar koriem pabijis vairāk nekā 30 pasaules valstīs. Kopš 50. gadiem piedalījies visos Latvijas dziesmu svētkos. Ievēlēts par Latvijas Vīru koru biedrības Domes priekšsēdētāju.

MILITĀRIE DARBINIEKI

Ādolfs Borbals

JEZUPS SAMIŅŠ
(1885–1941)

Jezups Samiņš dzimis 1885. gadā Mālnieku sādžā. Mācījies Varakļānu pagasta skolā, pēc tam – Rēzeknes pilsētas skolā. 1904. gadā 19 gadu vecumā brīvprātīgi iestājies Krievijas armijā. Piedalījies Krievijas–Japānas karā. Kaujā ievainots, par kaujas nopelniem paaugstināts par virsnieka vietnieku. 1907. gadā kā leitnants beidzis Irkutskas kara skolu, dienējis karaspēka vienībās Sibīrijā. Vairākas reizes ciemojies dzimtajā pusē, ticis ar sava novada izglītotajiem cilvēkiem, nacionālās atmodas darbiniekiem.

Pirmā Pasaules kara laikā J. Samiņš par varonību un atjautību kaujās bieži saņēmis paaugstinājumus dienesta pakāpēs un amatos, komandēdams rotu, bataljonu un visbeidzot pulku. Vairākkārt ievainots, saindēts ar kaujas gāzēm. Par nopelniem saņēmis 13 dažādus ordeņus un goda zīmes, arī cariskās armijas augstāko apbalvojumu – Sv. Jura krustu.

1918. gadā pulkvedis J. Samiņš pārradies Latvijā. Te piedalījies Latgales pašaizsardzības komitejas darbā, organizējis Latgales brīvprātīgo vienību cīņai ar lieliniekiem. Pārspēka priekšā atkāpjoties, J. Samiņa vienība Kurzemē pievienojusies pulkveža O. Kalpaka Neatkarības rotai, kurā veikusi atbildīgus uzdevumus Latvijas atbrīvošanas cīņās.

Daudzo kara laiku ievainojumu dēļ J. Samiņš atteicies no aktīvās armijas dienesta un no 1919. gada 22. augustā kļuvis par Latgales apgabala aizsargu organizācijas dibinātāju un aizsargu darbības rosinātāju. Ilgu laiku bijis Rēzeknes aizsargu pulka komandiera palīgs. Apbalvots ar Viestura ordeni. 1940. gada 12. janvārī šis pirmais Latgales aizsargs (kā ticis devēts), rēzekniešu plaši sumināts, aizgājis pensijā.

1941. gada pavasarī J. Samiņš kritis par upuri boļševiku teroram – apcietināts un pazudis bez vēsts.

Valērija Solzemniece

EDUARDS STRAITS
(1899–1972)

Eduards Straits (Stafeckis) dzimis 1899. gada 30. martā Varakļānu pagasta Lielstrodu sādžā, audzis sešu bērnu ģimenē. Mācījies reālskolā Pēterpilī, 1919. gadā atgriezies dzimtenē un iesaitījies cīņās pret boļševikiem.

1920. gadā iestājies Latvijas karaskolas artilērijas nodaļā un 1922. gadā beidzis to ar leitnanta dienesta pakāpi. Līdz 1927. gadam kopā ar ģimeni dzīvojis Daugavpilī un pildījis dienestu Latgales artilērijas pulkā. Tad pārcelts uz Zemgales artilērijas pulku un tur ieguvis kapteiņa dienesta pakāpi. Bijis apbalvots ar Atbrīvošanas cīņu zīmi un Triju Zvaigžņu ordeni.

Eduards Straits kopā ar dzīvesbiedri un māsu 30. gados

Izkļuvis no Litenes nometnes, 1941. gadā E. Strauts atgriezies Rīgā. Vēlāk karojis Latviešu leģiona rindās, sākot ar Veļikajas upi un beidzot ar Kurzemi. Par varonību kaujās apbalvots ar Kara nopelnu krustu, I un II šķiras Dzelzs krustu. Kara beigās nokļuvis amerikāņu gūstā. Pēc tam dzīvojis Anglijā. Visu laiku līdztekus darbam slimnīcā rosīgi darbojies Daugavas Vanagu organizācijā un Latviešu katoļu biedrībā. Miris 1972. gadā.

SILVESTRS SKURULIS

(1906–1980)

Silvestrs Skurulis dzimis 1906. gadā. Mācījies Varakļānu ģimnāzijā, 1929. gadā beidzis karaskolu. Latvijas armijā uzdienējies līdz kapteiņa dienesta pakāpei. Pēc kara nokļuvis Vācijā, vēlāk – ASV. Miris 1980. gadā.

JĀNIS VEIPS

(1913–1941)

Dzimis 1913. gadā Kokaru sādžā. 1932. gadā beidzis Varakļānu ģimnāziju, 1938. gadā – Latvijas karaskolu. Bijis virsnieks Latvijas armijā, 1941. gadā padomju varas represēts, pazudis bez vēsts. Ādolfs Borbals

VINCENTS ZELMENIS

(1917–1991)

Vincents Zelmenis (dz. Poļaks) dzimis 1917. gada 1. maijā Jurašinku sādžā. 1936. gadā beidzis Varakļānu ģimnāziju, 1939. gadā – Latvijas karaskolu. Strādājis par sakaru virsnieku Daugavpilī un Cēsīs. Pēc 1941. gada jūnija represijām līdz 1956. gadam atradies ieslodzījuma nometnē Noriļskā. Pēc atgriešanās dzimtenē strādājis Ornicānos, pēc tam – Viļānu selekcijas un sēklkopības stacijā, bet no 1968. gada – Dekšārēs par kolhoza būvdarbu vadītāju. Miris 1991. gada 15. jūnijā, apbedīts Varakļānu kapsētā.

Vincents Zelmenis

Gunārs Latkovskis

Valērija Solzemniece

GUNĀRS LATKOVSKIS

Gunārs Latkovskis dzimis 1957. gada 27. jūlijā Murmastienes Veipos. Pēc Murmastienes astoņgadīgās skolas beigšanas 1972. gadā un Varakļānu vidusskolas – 1975. gadā, Gunārs studēja Fizikālās institūtā vieglatlētikas novirzienā. Institūtu beidza ar teicamnieka diplomu (1979).

Jau darba gaitu sākumā (sporta skolotājs Murmastienes skolā no 1979.–1982. gadam) Gunārs apliecinājis sevi ar apzinīgu, pašizliedzīgu darbu.

Arī turpmākajās darba vietās, strādājot Madonas DOSAF-ā, vēlāk policijā (izziņas inspektors), Gunāra Latkovska godprātīgā attieksme pret uzticētajiem pienākumiem tikusi augsti novērtēta.

Nozīmīga vieta Gunāra dzīvē ierādīta sportam jau no pamatskolas gadiem. Vidusskolā mācoties, vadīja sporta dzīvi skolā, arī turpmākajos gados rūdījums ticis gūts treniņos un sacensībās volejbolā.

No 1995. gada virsleitnants Gunārs Latkovskis ir Madonas rajona ceļu policijas priekšnieks. 1999. gadā paaugstināts par majoru.

Emīlija Spēlmane (dz. Kalniņa) dzimusi 1912. gada 4. oktobrī Stirnienē dzelzceļnieka ģimenē. Mācījusies Stirnienes I pakāpes pamatskolā, pēc tam – Varakļānu 2. pamatskolā Ļovānos. No 1928. līdz 1932. gadam Emīlijas gaitas saistītas ar Varakļānu muižas pili, kur viņa mācījās Varakļānu ģimnāzijā un dzīvoja skolas internātā. Tieši ģimnāzijas laiks viņas atmiņā palicis kā skaistākie gadi dzīvē, jo Varakļānu ģimnāzijas skolotāji un romantiskā parka vide rosinājusi jauniešu iztēli, veicinājuši zinātkāri un uz mūžu ieaudzinājusi mīlestību uz dzimto pusi, tās dabu un cilvēkiem.

Pēc ģimnāzijas beigšanas Emīlija divus gadus mācījusies Latvijas Tautas universitātes pedagogijas fakultātē, kur viena no iecienītākajām lektorēm bijusi legendārā Zenta Mauriņa. Pēc tam sekojis skolotājas darbs 33 gadu garumā. Darba vietas mainījušās, taču par katru no tām viņa saglabājusi gan siltas atmiņas, gan milzumu dokumentālo liecību. Jau tad viņu saistījusi novadpētniecība, lai gan pa īstam tai pievērsties varējusi tikai pēc aiziešanas pensijā.

Emīlija vispirms strādājusi Riebiņu pamatskolā, pēc tam Daugavpils rajona Ilgās. Sekojis skolotājas darbs Aknīstē un Jēkabpils rajona Elkšņu pamatskolā. Te strādājot, viņa nodibinājusi ģimeni, te piedzimuši bērni, vairākkārt viesojoties, ticis redzēts un dzirdēts Kārlis Ulmanis. Kara gados strādāts Neretas skolā, bet pēc kara 22 gadi aizvadīti darbā Gostiņu 8-gadīgajā skolā un Pļaviņu vidusskolā. Visu šo laiku viņa dzīvo tēva celtajās mājās Gostiņos.

Jau no bērnības viņu interesējusi folklorā un teikas, dabas parādības, vēstures norises un to dokumentējums, sastaptie cilvēki un viņu likteņi. Viņas personiskajā arhīvā, ko varētu pat dēvēt par muzeju, tematiski sakārtoti materiāli, jau sākot ar ganu gaitām un pirmajām skolas dienām – fotogrāfijas, skolas liecības, kādreizējo skolotāju fotogrāfijas. Jaukas atmiņas viņa saista ar mācību gadiem tā sauktajā Ābeltiņa skolā.

Daudz vēsturisku materiālu saistās ar ģimnāzijas gadiem. Te minamas pierakstītās teikas un nostāsti par Borhu pili, Dzīvo zobenu, Lielo Zābaku, par Varakļānu pils sentimentālo dārzu, Mīlestības akmeni, te iegūta grāfa M. Borha testamenta kopija, Aloiza Bojāra atceres materiāli par Varakļānu ģimnāzijas atvēršanu u. tml.

Emīlijas Spēlmanes fondos apkopoti izziņas materiāli par apmēram 120 novadniekiem – literātiem, zinātniekiem, kultūras un mākslas darbiniekiem. Te ir mapes, kas veltītas Jānim Jaunsudrabiņam, Francim Trasanam, Aleksandram Ancānam, Marijai Andžānei, Naaizmērstulei, daudziem ievērojamiem varakļāniešiem – Albertam Sprūdžam, Leonardam Latkovskim, Jezupam Cakulam, Konstantīnam Strodam-Plenciniekam, savam slavenajam klasesbiedram astronomam Jānim Ikauniekam un daudziem citiem. Kopā ar Dominieku Jermoloviču viņa veidojusi grāmatu par savu pirmo darba vietu – Riebiņu skolu un arī Sēlijas novadu.

Vēsturisko materiālu vākšanā E. Spēlmane, jau ļoti cienījamos gados esot, ir gan kājām gājusi, gan ar divriteni braukusi. Viņa ne tikai vākusi, krājusi un dokumentējusi vēstures liecības, bet aktīvi piedalījies daudzās Latvijas dzīves patriotiskās norisēs. Kā piemēri minami – viņas līdzdalība dzejnieces Marijas Andžānes piemiņas vietas atklāšanā Šķaunē, piemiņas vietu atklāšanā rakstniekiem Emīlijai Prūsai un Jānim Veselim, Kārlim un Aleksandram Štrāliem (rakstniekam un gleznotājam), Jāņa Ikaunieka piemiņas istabas atklāšanā Varakļānu vidusskolā 1970. gadā u. c.

Apveltīta ar nepārtrauktu darbošanās dziņu, plašām zināšanām un lielisku atmiņu, E. Spēlmane ar saviem materiāliem un datu precizējumiem daudz palīdzējusi vairākiem muzejiem Aizkraukles, Preiļu, Jēkabpils un Madonas rajonā.

Emīlija Spēlmane

JĀNIS PELŠS

Jānis Pelšs dzimis 1927. gada 22. augustā Barkavas pagasta Karolīnes ciema »Aizelkšņos«. Mācījies Murmastienes I pakāpes pamatskolā. 1944. gada pavasarī beidzis Barkavas pagasta pamatskolu. Mācījies Varakļānu vidusskolā, to beidzis 1949. gadā. 1954. gadā beidzis studijas Cēsu skolotāju institūta Dabas zinību un ģeogrāfijas fakultātē, bet 1959. gadā Daugavpils Valsts pedagoģiskā institūta Bioloģijas fakultātē. Turpat 50 gadi nostrādāti par skolotāju Rūjienas pusē, pašlaik strādā Rūjas pamatskolā. Māca ne tikai savas specialitātes priekšmetus (bioloģiju, ģeogrāfiju), bet arī ķīmiju, fiziku, darbmācību, arī matemātiku, krievu valodu, dziedāšanu.

Jānis Pelšs

Jānis Pelšs veicis daudzus sabiedriskus pienākumus. 30 gadus bijis Valmieras rajona ģeogrāfijas skolotāju Metodiskās apvienības vadītājs, 20 gadus – Rūjienas kārtības sargu štāba priekšnieks, Valmieras rajona Tautas izglītības nodaļas Padomes loceklis, TIN sabiedriskais inspektors. Skolotāja teicamnieka nosaukums piešķirts 1970. gadā, skolotāja metodiķa – 1989. gadā.

1993. gadā izdota grāmata »Valmieras novada ģeogrāfija«, kuras sastādītājs un redaktors ir Jānis Pelšs. 1990. gadā iznākusi »Latvijas ekonomiskā ģeogrāfija«, kur plašās nodaļas »Latvijas zivsaimniecība, zivrupniecība, dīksaimniecība« autors ir Jānis Pelšs. Daudzas publikācijas laikrakstos. Nozīmīgākās: »Pionieri« plašs ceļojuma apraksts »Aiz Ziemeļu polārā loka«, bet »Rūjienas Vēstis« »Darbs mūža garumā« (zinātniski metodiska apcere par skolas darba saturu, formu, risinājumu); »Sagaidām spārnotus draugus« (par putniem, putnu dienām, putnu būrīšiem); laikrakstā »Liesma« – »Top skolas vēsture« (publikācija par Rūjas-Rāmnieku skolu, tās vēsturi).

Jānis Pilpuks

PĒTERIS ZIEMELIS
(1929–1982)

Dzimis 1929. gada 26. martā Rēzeknes rajona Ciskādu pagastā zemnieku ģimenē. Pēc vietējās pamatskolas pabeigšanas mācījies Rēzeknes 1. vidusskolā, pēc tam sekoja dienests Padomju armijā.

Atgriezies no armijas, P. Ziemelis iestājās LVU Ģeogrāfijas fakultātes neklātienes nodaļā, vienlaicīgi uzsākot skolotāja gaitas vairākās lauku skolās (tostarp Lucānu un Nagļu 7-gadīgajā skolā).

1962. gadā P. Ziemelis pabeidza studijas LVU un uzsāka darbu Varakļānu vidusskolā par ģeogrāfijas skolotāju. Līdztekus saviem darba pienākumiem viņš dedzīgi pievērsās sava novada izpētei, ko bija uzsācis, jau gatavojot diplomdarbu, – vadīja skolas novadpētniecības un foto pulciņu. Savus pētījumus novadpētniecībā viņš ir publicējis presē.

Talantīgo, centīgo, priekšzīmīgo skolotāju un aktīvu sabiedrisko darbinieku P. Ziemeli 1972. gadā ievēlēja par Varakļānu vidusskolas direktoru. Sekoja spraigi darba gadi direktora amatā. Šajā laikā Varakļānu vidusskola vairākus gadus Madonas rajonā bija labāko skaitā. Jūtami nostiprinājās arī skolas materiālā bāze, un skolēni ieguva pilnvērtīgu zināšanu klāstu.

Pēteris Ziemelis

1982. gada 31. maijā notika nelaime – no elektriskā zāģa atvienojās vads, kurš atradās zem sprieguma, un skolas direktors traģiski gāja bojā.

Pētera Ziemeļa daudzās jomās aizsāktais novadpētniecības darbs palika tikai iecerēs, bet pats skolotājs palika visu skolēnu un darbabiedru mīļās atmiņās.

Jānis Broks-Eisāgs

VALĒRIJA SOLZEMNIECE

Valērija Solzemniece (dz. Kanča) dzimusi 1932. gada 16. janvārī Barkavas pagasta Karolinas ciema Bronislavas un Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieka, Lāčplēša Kara ordeņa kavaliera Staņislava Kanču ģimenē. Jau mācoties pamatskolā, viņa bija ne tikai muzikāli apdāvināta, bet arī lieliska zīmētāja, sekmes citos mācību priekšmetos lika nojaust, ka te ir saskare ar talantiem svētītu jaunietai.

Turpinot mācības Varakļānu vidusskolā, Valērija aktīvi piedalās skolas pasākumos. Pēc tās absolvēšanas 1952. gadā Valērija vienu gadu mācās Kultūras un izglītības darbinieku tehnikumā (klubu nodaļā), tad pāriet uz Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolu (šūšanas nodaļu), kuru beidz 1959. gadā. Dzīves apstākļi diktē savas korekcijas, un Valērija ir spiesta atteikties no dzīves lielpilsētā. Turpmāk dzīve saistīta ar dzimto pusi.

Mūža nozīmīgākā daļa pavadīta, strādājot Murmastienes pamatskolā par skolotāju. Valērijas Solzemnieces vārds kļuva pazīstams Latvijā, kad viņa uzņēmas organizēt un vadīt Murmastienes pagasta un skolas novadpētniecības kabineta (NPK) darbu. Sākās vērienīgs darbs pie novada skolu vēstures izpētes.

Paliekoša vērtība ir arī Valērijas Solzemnieces publikācijām, kuras atrodamas periodiskajos izdevumos un kalendāros. Tagad Valērija aktīvi piedalās laikraksta »Murmastienes Vēstis« sagatavošanā un izdošanā.

Valērija Solzemniece

Antoņina Piļpuka

ANTOŅINA PIĻPUKA

Antoņina Piļpuka (dz. Borbale) dzimusi 1933. gada 11. janvārī Brangavā. 1951. gadā beigusi Varakļānu vidusskolu, neklātienē mācījusies Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā. Visu darba mūžu strādājusi par skolotāju, visilgāk – Dekšāru pamatskolā. Jau skolotājas darba gados pievērsusies novadpētniecībai, par šiem jautājumiem daudz rakstījusi presē, »Tāvu zemes kalendārā«, »Katoļu Dzeivē«. Ar Dekšāru pagasta padomes atbalstu 1996. gada 4. maijā tika atklāts pagasta muzejs, kuru vada A. Piļpuka.

Aina Jaunzeme

JĀNIS PIĻPUKS

Dzimis 1934. gada 3. novembrī Varakļānu pagasta Lielajos Tučos. Pēc vietējās Lucānu sākumskolas un Nagļu 7-gadīgās skolas beigšanas 1949. gadā iestājies Rēzeknes pedagoģiskajā skolā. 1953. gadā pabeidzis šo mācību iestādi, iegūstot sākumskolas skolotāja kvalifikāciju.

Pirmā darbavieta Rēveļu 7-gadīgajā skolā (Gaujienas rajonā), seko dienests armijā, pēc tam

darbs Vilcānu 7-gadīgajā skolā. No 1957. gada dzīvo un strādā Varakļānos, sākumā – internātskolā, pēc tam – vidusskolā. 1957. gadā iestājas Latvijas Universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes neklātienes nodaļā. 1962. gadā studijas pārtrauc, taču pēc 14 gadiem atjauno un 1982. gadā universitāti pabeidz ar diplomdarbu »Varakļāni un Varakļānu novads no 18. gs. līdz mūsdienām«. Studiju laikā radusies interese par novadpētniecību neizsīkst visu mūžu.

Varakļānu vidusskolā pasniedza zīmēšanu, rasēšanu, vēsturi. Lai papildinātu zināšanas un iemaņas zīmēšanā, apmeklēja Tautas tēlotājas mākslas studiju Madonā, ko vadīja mākslinieks Jānis Simsons. Pārsvārā zīmē kluso dabu un ainavas. Varakļānu novadpētniecības muzeju grezno vairākas interesantas J. Piļpuka gleznas. J. Piļpukam pedagoģiskajā darbā aizvadīti 45 gadi.

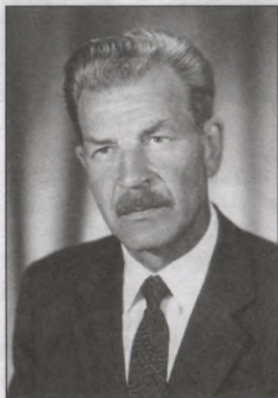

Jānis Piļpuks

Jānis Piļpuks bija Varakļānu pilsētas domes deputāts no 1994. līdz 1997. gadam. Viņš ir novada laikraksta »Varakļonīts« izveidošanas idejas autors un arī tā pirmais redaktors. Vairākus gadus bijis Varakļānu pils pārvaldnieks. J. Piļpuka vadībā atjaunots un papildināts Varakļānu novada muzejs. Viņš vienmēr aktīvi iekļaujas pilsētas sabiedriskajā dzīvē, ir atsaucīgs un zinošs novada vēstures pazinējs, popularizētājs un interesants ekskursiju vadītājs.

Gunārs Igaunis, Valērija Solzemniece

ĀDOLFS BORBALS

Ādolfs Borbals

Ādolfs Borbals dzimis 1936. gada 20. septembrī Brangavā. 1953. gadā viņš beidza Varakļānu vidusskolu un gadu nostrādāja par Varakļānu rajona laikraksta žurnālistu. Pēc tam studēja Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mežsaimniecības fakultātē, kuru beidza 1959. gadā. Līdz 1986. gadam strādāja Rīgā Komunālās saimniecības tehniskās informācijas un arodbiedrības darbā. 80. gados Ādolfs pārceļas uz Jaunkalsnavu, kur mežu pētišanas stacijā »Kalsnava« vairāk nekā 5 gadus vadīja meža mašīnu izmēģināšanas laboratoriju, piedalījās meža nozares un starptautisko sanāksmju, semināru un simpoziju programmu izstrādāšanā un realizēšanā, kā arī pieņēma daudzas ārzemju mežzinātnieku delegācijas.

Viņš ir piedalījies daudzu tehniskās informācijas un darba drošības grāmatu un brošūru sagatavošanā. Madonas rajona laikrakstā publicējis vairāk kā 300 rakstu, bez tam viņa publikācijas ir arī »Varakļonītī«, »Zinātnes Vēstnesī«, laikrakstā »Brīvā Latvija« u. c. Viņa rakstu saturs un tematika ir dažāda – informācija, kultūras un novadpētniecības tēmas, analītiski un problemātiski raksti par mežsaimniecības tēmām, par ekonomisko un politisko dzīvi Latvijā.

Jānis Broks-Eisāgs

SILVIJA SKROMULE

Silvija Skromule (dz. Kokare) dzimusi 1944. gada 21. februārī Varakļānu pagasta Skapstotos zemnieku ģimenē. Silvija pēc Varakļānu vidusskolas absolvēšanas 1962. gadā uzsāka mācības Rīgas Kultūras un izglītības darbinieku tehnikumā. Pēc tehnikuma beigšanas darba gaitas 1964. gada

augstā Silvija uzsāk Talsu rajonā kā bibliotekāre. Laika gaitā tiek veikti dažādi ar bibliotekāres darbu saistīti pienākumi, un pašreiz Silvija Skromule ir Talsu pilsētas bibliotēkas galvenā bibliogrāfe. Jau ienākot Talsu pilsētas bibliotēkā, jūties kā svētnīcā, redzot gaumīgi iekārtotos stendus, kuri veidoti, balstoties uz novada kultūras dzīves tematiku.

Bibliotēkas personāla rosināta un arī pēc savas iniciatīvas Silvija Skromule ir veikusi apjomīgu un skrupulozu darbu unikāla izdevuma »Talsu novada literāti« sakārtošanā. Tajā oriģinālā veidā autore ir apkopojusi trešo personu domas un vērtējumus par desmit Talsu novada izcelsmes vai ar novada kultūras dzīvi saistītiem literātiem. Grāmata ir liels ieguvums Talsu novada kultūras dzīvē. 2000. gada aprīlī Silvija Skromule kļuva par pirmo jaundibinātās literāta Aleksandra Pelēča (1920–1995) prēmijas laureāti.

Valērija Solzemniece

SILVIJA ZEPA

Silvijas Zepas (dz. Eriņa) dzīves gājums aizsācies 1948. gadā Barkavas Būzānos. Pēc vietējās pamatskolas beigusi Varakļānu vidusskolu (1966), pēc tam – Daugavpils Pedagoģisko institūtu. Savu mūžu veltījusi skolotājas darbam.

Jau strādājot Barkavas pamatskolā par latviešu valodas un literatūras skolotāju, S. Zepu ieinteresējusi novadpētniecība. Viņa ilgus gadus vākusi un apkopojusi materiālus par sava novada vēsturi un cilvēku likteņiem. Par šīm tēmām viņa publicējusies »Katoļu kalendārā«, »Starā«, »Varakļonītī«.

»Bez maizes kumosa katram cilvēkam vajag arī savu, kaut nelielu aizraušanos, kas galvu pacel augstāk,« tā savus daudzus vaļaspriekus un it īpaši novadpētniecību pamato pati Silvija Zepa. Viņas vārds Barkavā bija noteicošais, kad Trešās atmodas laikā te tika dibināta Latgaliešu kultūras biedrība un tās paspārnē organizēts latgaliešu teātris. No 1988. gada S. Zepa ir viena no šī teātra režisorēm. Pateicoties viņas aktivitātēm, ar Barkavas pašdarbnieku iestudējumiem Latgales kultūra tiek popularizēta dažādos republikas novados, jo, kā saka pati režisore: »Kas gan būtu Latgale bez vēsturiski pareizas latgaliešu valodas!«

Silvija Skromule

Silvija Zepa

Antoņina Pilpuka

AUG JAUNIE TALANTI

Lasītāji jau būs ievērojuši, kā gan ievērojamāko varakļāniešu biogrāfiju daļā, gan inteliģences redzamāko pārstāvju sarakstā dominē galvenokārt vecākā paaudze vai cilvēki, kas jau devušies aizsaules ceļos. Vidējai un jo sevišķi jaunākajai varakļāniešu paaudzei vēl tāls ceļš ejams, lai varētu rakstīt par viņu panākumiem kādā darbošanās jomā.

Starp mūsu novada vidējās paaudzes cilvēkiem ir ne mazums labu un enerģisku ārstu, skolotāju, inženieru, juristu, kultūras darbinieku un lauksaimniecības speciālistu. Bet īpaši cerīgi asni ieraugāmi tieši jaunākās paaudzes vidū, par kuriem nedaudz jārunā kaut vai grāmatas noslēgumā. Šie jaunie cilvēki nav dzimuši un auguši tieši Varakļānu vidē, taču viņu vecāki auguši un skolojušies šeit, un tādēļ ar lepnumu varam saskatīt Varakļānu izcelsmes saknes arī jaunajos talantos.

1951. gadā Varakļānu vidusskolu absolvēja Aleksandrs Sirmāis, kura ģimenē izaudzināts plašu ievēribu guvušais kordiriģents *Māris Sirmāis*. Viņš vadījis Valsts akadēmiskā kora «Latvija» māksliniecisko izaugsmi, jau desmito gadu pasaules amatierkoru konkursos pārliecinošas uzvaras gūst viņa vadītais jauniešu koris «Kamēr». (Šis koris guvis izcilus panākumus starptautiskajos koru konkursos Vācijā un Austrijā, saņēmis Grand Prix prestižajā Lindenholchauenas festivālā, pasaules izcilāko kamerkoru vidū Marktoberdorfā ieguvis absolūtā uzvarētāja titulu un īpašu balvu par 20. gs. mūzikas interpretāciju.) Kā augsta atzinība jāvērtē uzaicinājums korim «Kamēr» kā Eiropas pārstāvim piedalīties Pasaules koru mūzikas simpozijā. M. Sirmāis par savu kordiriģenta veikumu 1997. gadā saņēmis Lielo mūzikas balvu.

Elina Garanča

Izcilus panākumus operdziedāšanas mākslā pēdējos gados gūst bijušā dekšārieša kordiriģenta Jāņa Garanča meita *Elīna Garanča*. Viņa 2001. gadā ar izcilību beidza Mūzikas akadēmiju un jau piesaistījusi sev plašu starptautisku uzmanību, uzstājoties gan Mainingenas teātrī Vācijā, gan citur Eiropā un arī Latvijā – 2000. gada opermūzikas svētkos Siguldā. Viņa 22 gadu vecumā izcīnījusi pirmo vietu prestižajā starptautiskajā Mirjamas Helinas vokālistu konkursā Helsinkos, konkurējot ar 66 dziedātājiem, bet pirmskonkursa atlasē ar 200 pretendentiem. Mūzikas speciālisti vērtē, ka pasaulē blakus Inesei Galantei, Ingai Kalnai, Egilam Siliņam, Ingum Pētersonam un citiem godam tiek minēta Elīna Garanča – izcili skolotas, tembrāli krāšņas, virtuozas plaša diapazona balss īpašnice. Par savu izcilo sniegumu Elīna Garanča saņēmusi Lielo mūzikas balvu.

Paraugu no mātes, nenogurstošās kultūras darbinieces Madonā, bijušās dekšārietes Valentīnas Zepas (dz. Strodes) savai dzīvei smēlusies viņas meita *Elita Milgrāve*. Šo enerģisko un komunikablo dāmu bieži redzam TV ekrānos, par viņu raksta avīzēs un žurnālos. Būdama Latvijas Mūzikas producentu apvienības valdes priekšsēdētāja, viņa jau ilgāku laiku ar labām sekmēm projektē un realizē mūzikas pasākumus Latvijā un cer uz vēl lielākiem panākumiem. E. Milgrāve augstu vērtē ģimenes ietekmi audzināšanā: »Es mācījos no tā, kā dzīvoja mani vecāki – labāk ir nepateikt vārdos, bet izdarīt darbos, nekā pateikt un neizdarīt. Paraugš ir mana mamma. Cilvēks bez atlaidēm sev, būdama kultūras darbiniece ar mazu algu, izaudzināja trīs meitas. Visām augstākā izglītība.«

Augstāko juridisko izglītību ieguvusi Varakļānu vidusskolas 1950. gada absolventa, pensionētā augstskolu docenta Konrāda Sondora meita *Sandra Kukule*. Viņa bijusi juriskonsulte, Valsts sanitārās inspekcijas juridiskās daļas vadītāja, bet kopš Vairas Viķes-Freibergas ievēlēšanas par Valsts prezidenti kļuvusi par Valsts prezidentes padomnieci juridiskajos jautājumos.

Runājot par drošības un kārtības jautājumiem valstī, TV ekrānā bieži redzama un dzirdama Rīgas Galvenās policijas pārvaldes preses dienesta vadītāja *Ieva Zvīdre*. Viņas abi vecāki – ārsts Antons Zvīdris un ilggadējā medicīnas darbiniece Antonija (dz. Sprūdzā) – tāpat ir Varakļānu vidusskolas absolventi.

Patīkami, ka mūsu novada jaunā paaudze ienāk arī diplomātiskajā dienestā. Valsts prezidente Vaira Viķe-Freiberga ir pasniegusi akreditācijas vēstuli Latvijas vēstniekam Beļģijas Karalistē mūsu novadniekam *Aivaram Grozam* ar uzdevumu būt par vēstnieku arī Luksemburgā.

»Neatkarīgās Rīta Avīzes« slejās bieži lasāmi nopietnu problēmu raksti par Eiropas valstu politiku, kurus parakstījusi eruditā žurnāliste *Laima Žihare-Loidla* Madžuļu sādžā dzimušā veterinārārsta Staņislava Žihara (1926–2000) meita.

2000. gada vasaras sākumā Varakļānu novada muzejā bijušajā Borha pilī bija daudz apmeklētāju, kuri lielu interesi izrādīja par jauno mākslinieču *Loretas Ereles* un *Marikas Zeimules* darbu izstādi. Abas vēl mācās un atrodas sava radošā talanta plaukumā. Vēlāk skatītājus patīkami pārsteidza mākslas vēsturnieces, mākslinieces *Margaritas Selickas* (dz. Kalniņa) gleznu un vidusskolas skolotājas *Lolitas Briškas* (dz. Dūda) mākslas darbu izstāde. Rudens pusē šo darbu izstādi nomainīja daudzsološās jaunās tekstilmākslinieces un akvarelistes *Ievas Melnes* izstāde, par kuru autore saņēma daudz patīkamu atsauksmju.

2000. gada 12. augustā notika skaistie latviešu mūzikas svētki gan Varakļānu parka estrādē, gan Svētā krusta ev. luteriskajā baznīcā, kā arī interesanti pasākumi novada muzejā ar *grāfa Mihaela Borha* un viņa meitas *Jadvigas* simbolisku piedalīšanos. Tie saistīja daudzu varakļāniešu un Varakļānu viesu uzmanību un radīja pacilātu noskaņojumu. Svētku programmā līdztekus vieskolektīviem piedalījās daudzi Varakļānu dziedātāju un mūziķu kolektīvi. Te izskanēja arī varakļānieša Edgara Spridzāna sacerētā un komponētā dziesma par Varakļāniem.

Jānovēl, lai varakļāniešu jaunās paaudzes pārstāvju rosme un radoša darbošanās nekad neapsīktu, lai piepildītos paši drosmīgākie nākotnes sapņi!

Jānis Pilpuks

VĒSTURISKO NOTIKUMU HRONOLOĢIJA VARAKĻĀNU NOVADĀ

1226. gadā vēstures avotos pieminēta Varkas zeme.
Var pieļaut, ka Varka ir vēlākā vietas nosaukuma »Varakļāni« sastāvdaļa.
1483. gadā vēstures avotos pirmo reizi pieminēts vietas nosaukums »Warkelen«, kas vēlākos gadsimtos pārveidojies par »Varakļāni«.
1675. gadā Varakļānos jau atradusies koka baznīca.
1742. gadā ir rodamas drošas ziņas, ka Varakļānos darbojusies Borhu dibinātā jezuītu misija.
- 1783.–1789. gadā notiek Varakļānu muižas pils celtniecība. Arhitekts – itālietis Vinčenco Macoti.
1783. gadā tiek uzbūvētas Lejas ūdensdzirnavas.
1786. gadā Varakļāni (Warklany) vēstures dokumentos tiek dēvēti par miestu (»miasteczko«). Šeit atrodas baznīca, 3 veikali, 8 mājas un ir 115 iedzīvotāji.
1814. gadā uzcelta sv. Viktora kapela, kas vairākus gadu desmitus izmantota arī kā draudzes baznīca.
1828. gadā Varakļānos darbojas aptieka, viena no pirmajām novadā. Muižā bijis arī ārsts.
1852. gadā uzcelts divstāvu mūra krogs ar stadulām, tam blakus atradās tirgus laukums (»polots«).
1854. gadā pabeigta un iesvētīta sv. Jaunavas Marijas un Erceņģeļa Miķeļa godam celtā baznīca.
1860. gadā Varakļānos bija spirta brūzis, dzirnavas, ķieģeļu ceplis, 23 tirdzniecības uzņēmumi, 117 mājas un 1055 iedzīvotāji.
1866. gadā nodibināta pirmā skola Varakļānos – Varakļānu tautskola.
1872. gadā Varakļānos darbojas slimnīca (»lečebnica«), tās vadītājs – dr. Deilens.
1879. gadā uzcelta Varakļānu evaņģēliski luteriskā sv. Krusta baznīca.
1893. gadā Ļovānos uzcelta pareizticīgo Jāņa Kristītāja godam veltītā baznīca.
1896. gadā uzcelta vecā Varakļānu slimnīcas ēka (Siliņā).
1899. gadā nodibināta Varakļānu pareizticīgo draudzes skola.
- 1903.–1904. gadā notiek dzelzceļa līnijas Rīga–Maskava būve (posmā Stirniene–Viļāni).
1905. gada 23. decembrī nodibināta Varakļānu revolucionārā rīcības komiteja.
1905. gadā Varakļānos jau ir 2517 iedzīvotāji.
1920. gada 9. janvārī Varakļānos ienāk Latvijas Nacionālās armijas vienības, kas novadu atbrīvo no lielinieku varas.
1921. gada 16. oktobrī Varakļānu muižas pilī uzsāk darbu augošā Varakļānu Valsts ģimnāzija.
1928. gada 11. februārī Varakļānu miestam tiek piešķirtas pilsētas tiesības.
1928. gada 12. maijā Varakļānu novadā tiek organizētas pirmās Meža dienas Latvijā.

1928. gada 25. jūnijā Varakļānu ģimnāzijā notiek pirmais Latgales rakstnieku cēliens (sarīkojums).

1934. gadā tiek izveidota dzelzceļa stacijas pietura »Varakļāni«.

1935. gadā Varakļānos darbojas 166 tirdzniecības uzņēmumi.

1937. gadā Varakļānos ir 1661 iedzīvotājs.

1937. gada 8. septembrī iesvētīta luterāņu kapu kapliča, ko cēlis Dr. med. P. Mucenieks.

1938. gadā apstiprināts Varakļānu pilsētas ģerbonis.

1939. gadā Varakļānos parādās elektriskais apgaismojums, ko nodrošina Veitmaņu (Kalna) dzirnavās uzstādītais elektromotors.

1940. gadā tiek atjaunota bijušā Varakļānu kroga ēka, kurā izvietojas Centrālās savienības »Turība« veikals (preču nams).

1940. gada 17. jūnijā Varakļānos ienāk padomju karaspēks.

1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju izsūtīts 41 Varakļānu pilsētas un pagasta iedzīvotājs.

1941. gada jūlijā Varakļānos sākas vācu okupācijas laiks.

1941. gada 4. augustā fašisti nošauj 540 ebrejus, Varakļānu iedzīvotājus.

1944. gada 2. augustā Varakļānus ieņem padomju armijas daļas.

1947. gadā Varakļānos sāk darboties linu fabrika.

1948. gada vasarā Varakļānu parkā notiek Viļānu apriņķa dziesmu svētki. Tiek uzcelta estrāde un parka ieejas vārti.

1949. gada 25. martā uz Sibīriju tiek izsūtīti 69 varakļānieši.

1949. gada aprīlī nogāzts luterāņu baznīcas tornis.

1950. gada 1. jānvārī tiek izveidots Varakļānu rajons, kurā ietilpst 8 ciemu padomes.

1950. gada 2. jūlijā Varakļānu parkā notiek rajona dziesmu svētki, kuros piedalās 11 kori ar apmēram 400 dziedātājiem.

1950. gada naktī no 17. uz 18. novembri pretošanās kustības dalībnieki Jāņa Stroda vadībā pie sv. Viktora kapelas pacēla Latvijas sarkanbaltsarkano karogu.

1956. gada aprīlī tiek likvidēts Varakļānu rajons un tā lielākā daļa pievienota Viļānu rajonam.

1957. gada augustā tiek nodots ekspluatācijā Varakļānu kultūras nams ar 400 skatītāju vietām.

1957. gada septembrī nodota ekspluatācijā Varakļānu jaunās vidusskolas četrstāvu ēka.

1963. gada 1. jūlijā Varakļāni tiek pievienoti Madonas rajonam, līdz ar to šķirti no Latgales novada.

1970./80. gados Varakļānos darbojas Lubānas zemes lielmeliorācijas organizācija »Madonas MCP« (vēlāk Lubānas PMK-3).

1971. gada 20. augustā Varakļānos notiek Vissavienības daudzkausu ekskavatoru brigāžu sacensības.

1982. gadā nodota ekspluatācijā Varakļānu autostacija.

1983. gadā nodots ekspluatācijā bērnu dārzs »Spridītis«.

1988. gada 11. novembrī virs ugunsdzēsēju depo ēkas uz 24 stundām tiek pacelts neatkarīgās Latvijas Republikas karogs, notiek iedzīvotāju mītiņš.

1989. gada 25. martā tiek iesvētīts un virs kultūras nama ēkas pacelts Latvijas Republikas karogs.

1991. gadā Varakļānos atvērta Bērnu mūzikas un mākslas skola.

1994. gada martā iznāk novada laikraksta »Varakļonīts« 1. numurs.

1994. gada 14. septembrī Bokānos atklāts piemiņas akmens prof. Leonardam Latkovskim.

1994. gada 20. novembrī iesvētīta atjaunotā sv. Krusta luteriskā baznīca.

- 1995. gada 4. augustā Varakļānos apmeklēja toreizējais Latvijas Republikas Ministru prezidents Māris Gailis.
- 1996. gada 4. maijā atklāts Dekšāru pagasta muzejs.
- 1997. gada 13. septembrī Varakļānu pilī atklāj Varakļānu novada muzeju.
- 1998. gada 15. augustā tiek atzīmēta Varakļānu pilsētas 70 gadu jubileja.
- 1998. gadā nodibināts Atklātais sabiedriskais fonds »Varakļonīts«.
- 1999. gada 20. martā Varakļānos viesojas Latvijas Republikas Valsts prezidents Guntis Ulmanis.
- 2000. gada 13. augustā Varakļānos pirmo reizi notiek Mūzikas svētki.

Jōns Broks

LATGOLAS TICEIBA

Es latgaļš; maņ Latgola vīnmār ir dōrga,
Vīnolga, kur dīnas man uzaust un rīt.
Kas topēc, ka dažam tei izalik vōrga? –
Uz Latgolu dūmas man spēku smeļt īt:
Ir Latgolas ticeiba vīnmār man dōrga.

Es Latgolas ticeibā atrīnu spēku,
Kai tāvi un vactāvi roda sev tū.
Jī pōrmete krystu, kod izgōja sātu
Un īsōcūt dorbu vysparostōkū;
Jī ticeibā vīnmār sev atroda spēku.

Kod pūsta slūgs beja jau smogōks par
smogu,
Ni ļauts beja latgalim roksts sovs, ni vōrds,
Bez runas bods vojōja lelu un mozu,
Jau zynōja bārns pat, kai nabreive sōp,
Jīm ticeiba vīglōja liktīni smogu.

Par uperi lyka jī cīsšonas Dīvam,
Ikvīns steidzēs Aglyunas Dīvmōti lyugt,
Lai myužēigō nalaiمة nadraud nivīnam,
Lai vysī sev svēteigu paleigu jyut,
Kas cīsšonas salik par uperi Dīvam.

Jī mozgōja sirdis pi izziņas krāsla,
Un dūmas jīm svēteja oltora gors.
Jūs ikdīnā īplyuda dīviška vāsma,
Jauns ceīnai ar gryuteibom pīauga spors;
Ar pīriku jī gōja pi izziņas krāsla.

Es latgaļš, un ticeiba vīnmār man dōrga,
Vīnolga, cik tōli nu Latgolas es.
Par guni un asni myus ticeiba pōrnas,
Vyslelōkā nalaimē laimeigi mes;
Mums ticeiba dzeivē un nōvē ir dōrga.

Konrāds Sondors

PĒCVĀRDS

Pazīstamais dzejnieks un Latgales kultūras vēstures pētnieks, 1996. gadā klajā nākušās fundamentālās monogrāfijas *»Latgales rakstu gaismā«* autors Andris Vējāns šajā darbā raksta: *»Es, atcerēs kavēdamies, vēlreiz izbrīnījos (varbūt arī jūs?), cik daudz kultūras darba veicēju un literatūras lauka kopēju varēja pāris gadu desmitos dot Varakļāni, un cik daudz lauku jauniešiem var palīdzēt maza pilsētiņa, ja tai ir pašai sava ģimnāzija, kurā globusu griež un grāmatas šķirta pasaules gaismas nesēji skolotāji.«* (220. lpp.)

Andris Vējāns ir trāpīgi norādījis uz plašās Varakļānu novada inteliģences veidošanās svarīgāko priekšnosacījumu – Varakļānu ģimnāziju. Taču tā Latgalē nebija vienīgā. Daudz ko noteica arī varakļāniešu vecākās paaudzes izpratne par izglītības nozīmi un nepieciešamību, tās materiālais un morālais atbalsts, kā arī pašu jauniešu zinību alkas, mērķtiecība, neatlaidība un talanti. Par šiem talantiem stāsta publikācijas gan enciklopēdijā *»Latviešu rakstniecība biogrāfijās«* (1992), kurā minēti 20 mūsu novada literāti, gan ASV izdotajā *»Latvju enciklopēdijā«* (1983–1990), kurā ietverti biogrāfiski dati par 14 varakļānu novada cilvēkiem, gan pastāvīgā saskarsme ar izglītotu varakļāniešu vārdiem grāmatās un presē, arī mūsu ikdienas dzīvē.

Šīs grāmatas veidotāji cer, ka Varakļānu novada mūsdienu jaunatne godam turpinās iepriekšējo paaudžu tradīcijas un vairo to atstāto garīgo mantojumu.

Nobeigumā gribas izteikt visdziļāko pateicību Latvijas Kultūrkapitāla fondam par sniegto finansiālo atbalstu grāmatas izdošanai, kā arī individuālajiem ziedotājiem, īpaši Paulīnei Zalānei-Vallēnai, Zinaīdai Strodei un Mildai Borbalei Amerikas Savienotajās Valstīs, Veronikai Šmitei Austrālijā, Pētera Broka ģimenei un Jāzepam Svilānam Kanādā.

PERSONU RĀDĪTĀJS

- Adamāns Aleksandrs 327
Adamoviča (dz. Puzāka) Anna 262
Ahentāle Māriete 159
Ahentāls Kārlis 147
Ahentāls Oskars 89
Aizbalts Antons 119, 129
Aizpurietis Jānis 129, 138
Aizpūritis Jānis 325
Aizsilnieks Nikolajs 57
Aizsilnieks Voldemārs 57
Aizsilnieks 72
Aksakovs-Žukovskis 104
Alberts, biskaps 12, 292
Alejņikova Viktorija 164
Aleksandrova Inga 160
Aligjeri Dante 111
Altmane B. 104
Altmanis 145
Ancāne (dz. Kuzmina) Zinaida 263
Ancāns 129
Ancāns A. 325
Ancelāne A. 213
Andermanis K. 208
Andersons Edgars 256
Andersons Raimonds 158
Andžāne Marija 113, 259, 266, 283, 284, 386
Aniņš Antons 158
Anspoka Zenta 272, 364
Anstrats (dz. Strode) Leontīne 236, 237, 268
Anstrats Pauls 238
Anteinis V. 207
Anteņš A. 143
Antoņevičs Mečeslavs 80
Apaļais Mirdza 164, 165, 166, 169
Apeins Jānis 153
Apīne (dz. Broka) Adolfina 274
Apse 129
Apsītis Jānis 231
Apšineica Anna 168
Arklone 139
Arklons Oskars 157, 275
Ašme Inguna 238
Ašme Linda 238, 239
Augustāne Veronika 62, 105, 116, 119, 121, 124, 129, 429
Auziņa Antonija 184
Auziņa Ausma 146
Auziņa Marija 106, 129
Auziņš Imants 309
Auziņš Zigfrīds 166, 169
Avotiņa 348
Avotiņa Laila 440
Avotiņš Viktors 348
Ābeltiņa Natālija 101, 102, 103, 104, 105
Ābeltiņš Andrievs 101, 102, 103, 138, 261, 364, 387
Āboliņa Anna 94, 95
Āboltiņš Aleksandrs 429
Āls Ziedonis 64
Babajevs Georgijs 20
Babre Alida 167
Baginskis B. 258
Bahs Žanis 46
Baikovs 119, 153
Bāliņa (dz. Ladusāne) Valentina 252, 273
Balode Hilda 104, 107, 129
Balodis Aleksandrs 104, 107, 128, 129
Balodis Augusts 128, 129, 426
Balodis Ivars 94
Balodis Jāzeps 159
Balodis K. 104
Balodis (Piļpuks) Pēteris 22, 24, 129, 156, 431
Baltiņš Voldemārs 51, 137
Baltuns 253
Banders Pēteris 257, 263
Baranovskis I. 102
Barazinska Valentīna 127
Bārbale Marta 2, 6, 7, 9, 107, 127, 181, 183, 184, 185, 187, 256, 259, 270, 298, 302, 303, 307, 311, 312, 314, 347, 357, 362, 369, 388
Bārbale Māra 94, 158, 159
Bārbale Zinaida 185
Barkāns Ralfs 141
Barons Krišjānis 325
Basankoviča (dz. Saleniece) Jūlija 266
Baskovičs Š. 103
Batņa Aleksandrs 144
Baumane 129

- Baumanis E. 104
 Baumanis K. 163
 Beča Broņislava 101, 102, 103
 Beča Reģīna 46
 Bečs Māris 157
 Bečs Vladislavs 152
 Beinerte 102
 Beitāns Jāzepts 129
 Beleviča Marija 168
 Belka Valdis 135
 Benislavskis Jānis 74, 94, 95, 158, 183
 Benislavskis Jānis, bīskaps 171
 Benislavska Marija 174
 Belka Valdis 135
 Bentone (dz. Svilāne) Tekla Viktorija 225, 267
 Bereņakovs Pēteris 161, 162
 Berkļavs E. 361
 Bernāne Evģēnija 274
 Bernāne Lonija 75
 Bernāne Mārīte 147
 Bernāne-Melnbārde Veronika 59
 Bernāne Veronika 142
 Bernāns Vladislavs 144
 Bezmers Žanis 85, 86
 Bērsons Ilgonis 309
 Bērtulis Jānis 104, 128, 129, 144
 Bērziņa (dz. Strode) Kristīne 368
 Bērziņa Mirdza 129
 Bērziņš Ansis 207, 210
 Bērziņš Jānis 432
 Bērziņš Juris 74
 Bērziņš Otto 41, 183, 273
 Bērziņš (Piļikovs) Zenons 263
 Bieziņa (dz. Dzērķale) Jūlija 271
 Birhāns Jānis 104, 111, 129, 138
 Birkhāns Voldemārs 111
 Bistrovs Filips 20
 Bite Marta 273
 Blaumanis Rūdolfs 75, 104, 145, 365
 Blaževičs Antons 178, 253
 Blesfelds 129
 Blusanoviča Ilze 135
 Blusanovičs Julijans 6, 9, 88, 94, 95, 161, 165, 166, 168, 169, 266, 371, 372, 436, 440
 Bogdanovs Antons 62, 153
 Boika Ļuba 165
 Bojārs Aloīzs 102, 387
 Bokāne Viktorija 164
 Bokša 129
 Bokte 118
 Boldāns Antons 6, 9, 80, 84, 87, 177, 178, 262, 335, 337, 338
 Bondare (dz. Sondore) Austra 129, 145, 146
 Bondare Bernadete 126, 428
 Bondare Inese 159
 Borbale Marija 273
 Borbale Milda 340, 398
 Borbals Ādolfs 2, 6, 9, 50, 139, 187, 222, 248, 263, 277, 318, 319, 320, 340, 344, 349, 363, 364, 365, 369, 372, 385, 386, 387, 390, 428
 Borbals Broņislavs 140
 Borbals Leonards 71, 145
 Borbals Staņislavs (1896-1949) 49
 Borbals Staņislavs (1907-2000) 256, 262, 340
 Bordaševičs Ivans 164, 165, 166, 168
 Borha Jadviga 128, 216, 393
 Borha Lavīze 17
 Borha-Brauna Eleonora Kristiāna 16, 177, 190, 194, 198, 200, 203
 Borhs Aleksandrs 17, 190
 Borhs Anatolijs 17, 190
 Borhs Bernarts 197
 Borhs Bernts 12, 188, 190, 192
 Borhs Jans Andrejs Juzefs 16, 193
 Borhs Johans 193
 Borhs Juzefs Henrihs 16, 17, 190
 Borhs Karols 16, 17, 163, 177, 189, 190
 Borhs Mihaels 16, 17, 29, 145, 161, 173, 188, 189, 190-195, 198, 203, 216, 226, 261, 318, 345, 393
 Borhs Simons 12
 Borinskiha Margarita 168
 Borozinska V. 106
 Bračka Vija 135
 Breiņins 23, 56
 Brasla Biruta 169
 Brežgo Boļeslavs 14, 16
 Breda-Zepa Olga 168, 169
 Brice Monika 146
 Brice (dz. Karaša) Silvija 2, 6, 135, 262, 315
 Bričevs V. 22, 69
 Bričovs Paulis 155
 Briede Aina 59
 Briede Anna 59
 Briede (dz. Leimane) Antoņina 221, 266
 Briede Elīna 59
 Briede Mirdza 59
 Briede Valija 59
 Briedis Andrejs 59
 Briedis Jānis 207
 Briedis Pēteris 59
 Brikule Jūlija 58
 Brikule Tekla 58
 Brikulis Jānis 125
 Briška Anna 153
 Briška Ādams 242, 243
 Briška Bārbala 242
 Briška Bonifācijs 15, 16, 50, 143, 182, 255, 256, 266, 277, 278
 Briška Dainis 155
 Briška Inga 140
 Briška Jeronims 153
 Briška (dz. Dūda) Lolita 129, 393, 406
 Briška Roberts 145
 Briška Staņislava 167, 168
 Briška Uldis 157

- Briška Valda 94
 Briška (dz. Rute) Valentīna (1930-2001) 183, 261
 Briška (dz. Stanka) Valentīna 87, 88, 129, 141, 149, 155, 156, 181
 Briška Valentīna 432
 Briška Viktors 6, 9, 86, 87, 89, 95, 129, 141, 149, 151, 153, 155, 156, 158, 211, 274, 371, 431, 432
 Briška Vincents 243
 Briuce Antoņina 142
 Briucs Broņislavs 287
 Briucs Juris 184
 Briucs Vladislavs 73, 183, 260, 271, 287
 Brizga (dz. Caune) Aija 129, 406
 Brizga Aina 432
 Broka Alma 57, 105, 110
 Broka (dz. Kokare) Anna 100, 221, 321
 Broka Antoņina 431
 Broka Broņislava (1883?) 59
 Broka (dz. Svilāne) Broņislava (1900-1956) 224, 225, 267
 Broka (prec. Locāne) Broņislava (1946) 59
 Broka (dz. Gailāne) Emīlija 164, 166, 169
 Broka Genovefa 100, 266
 Broka Ilga (1928) 57, 110
 Broka Ilga (1958) 6, 147, 379
 Broka Janīna 129
 Broka (dz. Martinova) Janīna (1932) 237, 262
 Broka Janīna 159
 Broka Konstance 59
 Broka Konstance (1896-1971) 251
 Broka Leontīne 59, 236, 237
 Broka (dz. Ikauniece) Malvīne 269
 Broka Margrieta 147
 Broka (dz. Melķe) Marija 105, 129, 269, 431
 Broka Paulīna 184
 Broka Silvija 155
 Broka Tekla 184
 Broka Valentīna 57, 341
 Broka Vallija 154, 263
 Broka Veneranda 142, 167
 Broka Veronika 57, 236
 Broks Aloīzs 102, 207, 209, 254, 255, 272, 281, 330, 367
 Broks Andris 158
 Broks Antons 107, 125, 256, 272, 303, 309
 Broks Arvīds 154
 Broks Ādolfs 340
 Broks Boļeslavs 74
 Broka Broņislavs 57
 Broks Donāts 20, 21, 39, 50, 57
 Broks Haralds 147
 Broks Imants 57, 110
 Broks Izidors 143, 255, 269, 332
 Broks Jānis (1893-1961) 20, 41, 275
 Broks Jānis (1919) 5, 9, 98, 137, 149, 150, 170, 183, 185, 256, 259, 271, 282, 289, 294, 317, 326, 329, 330, 333, 334, 335, 336, 350, 380, 397
 Broks Jānis (1926) 149, 264
 Broks Jānis (1944-1983) 263
 Broks Jānis 187
 Broks-Eisāgs Jānis 6, 9, 63, 98, 107, 149, 152, 157, 179, 184, 187, 220, 221, 230, 233, 235, 238, 240, 254, 268, 321, 332, 336, 366, 370, 371, 379, 389, 391
 Broks Jāzeps 156, 432
 Broks Juliāns 6, 26, 139, 256, 263, 377, 378
 Broks (Eisāgs) Konstantīns (1888?) 59, 235, 236
 Broks Konstantīns (1914-1982) 183, 260, 264, 340
 Broks Leonards 294
 Broks Leontīns 263
 Broks Pēteris (1907-1977) 73, 214, 218, 264
 Broks Pēteris (1923) 183, 264, 398
 Broks Roberts 258
 Broks Staņislavs 20, 39, 94
 Broks Vladislavs 57
 Broks 156
 Brokule Valentīna 129, 432
 Bronīča Jūlija 166, 167, 169
 Bronīčs Jānis 145
 Bruzgule Dzidra 182, 187
 Bruzgulis Arvīds 261
 Bruzgulis Aleksandrs 100
 Budže 152
 Būga K. 15, 104
 Buivide Ruta 130, 429, 430
 Bukovska Marija 159
 Bukšs Miķelis 221, 226, 320
 Buls Bērtulis 207, 209, 254, 332
 Bundže Natālija 129
 Bundže Henriks 129
 Busere Mirdza 130
 Butkevičs Apolinārijs 178
 Būcens P. 144
 Bžezinska Amālija 137
 Cakule Agnese 144, 428, 429
 Cakule (dz. Maurāne) Anastasija 234, 269
 Cakule Helēna 254
 Cakule Inta 84
 Cakule Konstance 142
 Cakule Leontīna 165
 Cakule Malvīne 258
 Cakule Monika 142
 Cakule Zenta 264, 373
 Cakuls Antons 48, 69
 Cakuls Edvards 264
 Cakuls Gunārs 264
 Cakuls Ivars 159
 Cakuls Jānis (1895-1971) 39, 263
 Cakuls Jānis (1905-1990) 99, 100, 264
 Cakuls Jānis, biskaps 335
 Cakuls Jāzeps 184, 185, 255, 260, 273, 276, 277, 387
 Cakuls J. 102
 Cakuls Pēteris 276
 Cakuls Staņislavs (1895?) 230, 273, 380
 Cakuls Staņislavs (1937) 264
 Cakuls Vitālijs (1925) 153, 264
 Cakuls Vladislavs 122, 264
 Cakuls-Strods Gunārs 235

- Cakuls-Strods Vilis 127, 235, 268
 Caune Andris 359
 Caune Valentina 79
 Cebure Aina 184
 Ceipinieks Aldis 95
 Celmāns Vladislavs 152, 153
 Celminskis Mamerts 226
 Ceļapītere Veronika 59
 Cenne Leonīds 104, 128, 130, 143
 Cimanovskis Alberts 255, 262, 339
 Cimermane I. 11
 Cinovskis Raimonds 211
 Cīrule Biruta 100
 Cīrule Marija 88, 166, 167, 169
 Cīrulis Bruno 146, 180, 196, 381
 Cīrulis Imants 88
 Cipruss 114
 Cukunde Marta 130
- Čača Marija 139
 Čače Anna 184
 Čačs 105
 Čačs 145
 Čačs Antons 254
 Čačs Francis 254
 Čačka (dz. Madžule) Janīna 266
 Čamane Inta 239
 Čamanis J. 104
 Čanapeka (Trokša) 162
 Čekste Donāts 110
 Čerbarde Anna 115, 116
 Čerņecova Ilona 302
 Čerņecova Lilija 94, 130, 135, 431, 432
 Čerņecova Žanna 135
 Čerņecovs Viktors 88, 91, 130, 140, 147, 359, 431
 Čevere Bronislava 58
 Čevere Gertrūde 63
 Čevere Ludviga 57
 Čevere Janīna 57
 Čevere Olga 127
 Čevere Silvija 75
 Čevers Antons 58
 Čevers Benedikts 264, 375
 Čevers Jānis 63
 Čevers Jānis 258
 Čevers Jānis 265
 Čevers Juliāns (1927) 57
 Čevers Juliāns (1935) 269
 Čevers Leons 57
 Čevers Pēteris (1898?) 57
 Čevers Pēteris (1914-1951) 63, 64, 262
 Čevers P. 51
 Čevers Silvestrs 264, 375
 Čevers Vitālijs 57
 Čigāne 127
 Čudarāne Anna 130
 Čudarāns Jānis 92, 94, 155, 156
 Čudare Bronislava 272
- Dalecka Ingrida 130, 432
 Daleckis Juris 95, 128, 130, 432
 Dals Johans Vilhelms Ernests 20
 Dambenieks 145
 Dambeniece Iveta 182
 Dambinieka Dainis 160
 Damškalne (dz. Kokare) Zinaīda 261
 Daugerte (dz. Strode) Genovefa 105, 116, 121, 122, 127, 130, 233, 235, 269, 402, 403, 404
 Daugiloviča Gaļina 130
 Daugule Konstancija 140
 Dauguļs A. 325
 Dāvis Kārlis 104, 128, 130
 Deilens Fridrihs Kārlis 161
 Deksnis J. 178
 Denisa (Svilāne) Irēna 225
 Dilbeks Aleksandrs 167
 Dilbeks Kārlis 145
 Dilbeks Teodors 164, 252
 Dimants D. 103
 Dīriķe (dz. Kroiča) Jūlija 258
 Dokāne Nelija 168
 Dombrovska Aina 130, 139
 Donde H. 104
 Donde J. 47
 Donde 109, 118
 Donga Jānis 94
 Dreimane (dz. Poča) Emilija 274
 Drele Leokādija 74, 118
 Driķe (dz. Latkovska) Agnese 270
 Dubicka Irēna 57
 Dubicka Leona 57
 Dubickis Anatolijs 57
 Dubickis 120
 Dubinska (dz. Strode) Anna 235, 269, 373
 Dubinska Valentīna 130
 Dubinskis Aleksandrs 265
 Dubrovska (dz. Jokste) Genovefa 239, 273
 Dudare Elda 440
 Duels Manuels 163
 Dūda (dz. Pušmucāne) Anastasija 273
 Dūda Jānis 107, 254
 Dūda Jānis 266
 Dūda Jāzeps 100
 Dūda Marta 89, 156
 Dūda Velta 130
 Dūda Vitolds 272
 Dukaļska Anna 428
 Dukaļska I. 187
 Dukaļska Rita (1938) 264
 Dukaļska Veronika 85
 Dukaļska-Robule Valentīna 168
 Dukaļskis Miķelis 102, 177, 178, 184, 255, 264, 325
 Dukaļskis Pēteris 258
 Duļbinskis Kazimirs 281
 Dundeniece Valentīna 79
 Dundurs Augusts 64

- Dzanuskāns Jānis 146
 Dzenis 146
 Dzelzgalvis Valdis 63, 64
 Džērkaļš Anatolijs 59, 73, 318
 Džērkaļš Ježups 49, 73, 271, 318
- Eglājs Augusts 290
 Eidorfs A. 325
 Eiduka Liene 226
 Eiduka Lūcija 169
 Eiduka (dz. Slūka) Marta 87, 130, 432
 Eiduka (dz. Broka) Veronika 105, 254, 268
 Eiduka Vija 94, 140
 Eiduks Antons 105, 122, 128, 130, 428
 Eiduks Antons 273, 429
 Eiduks Jānis 130, 156, 431, 432
 Eiduks Juris 94
 Eiduks Viktors 6, 88, 94
 Eihmane Ruta 169
 Elksnis Edgars 160
 Elsts Pēteris 54, 100
 Endzelīna Līvija 344
 Endzelīns Jānis 15
 Engelss Fridrihs 66
 Enikova Valentīna 183
 Erele Anda 136
 Erele Janīna 146
 Erele Janna 86, 141, 147, 148
 Erele Līga 148
 Erele Loreta 393
 Erele Valentīna 105, 116, 122, 129, 130, 270, 428
 Erels Aleksandrs 270
 Erels Aloīzs 94
 Erels Andris 81, 83, 85
 Erels Edgars 440
 Erels Vaclavs 178, 183, 255, 270, 334
 Eriņa (dz. Cakule) Janīna 264
 Eriņa (Cakule) Joanna 234
 Eriņa Jūlija 75
 Eriņa (Pastare) Valentīna 155
 Eriņš Donāts 73
 Eriņš Jāzeps 264
 Eriņš Juris 74
 Eriņš Kārlis 94
 Eriņš Staņislavs 100
 Erss-Kozlovska Helēna 269
 Erts Leonards 289
 Erviks Andrejs 206
 Ezera Reģina 303
- Ēvele Larisa 130
- Falilejevs 145
 Feldmane Anfisa 106, 130
 Filka 130
 Fiskoviča Viktorija 127, 130, 308, 362, 429, 430, 431
 Fitingofa Maija 166, 168
 Freibergs 130
- Freimane (Pasternaka) Lidija 145
 Fridrihsons Māris 226
 Frišvalds Jānis 323
 Frids 152
- Gabaji S. 103
 Gabovda Tatjana 440
 Gabrāns Jānis 178
 Gabriša Anna 81
 Gabriša Ilga 164
 Gabrišs Gunārs 164, 187, 265, 187, 265, 374
 Gaigalniece Tekla 127
 Gailītis 64
 Gailītis Ēvalds 130, 429
 Gailevičs Lavrentijs 195, 206, 207
 Gailis Māris 396
 Gailuma Katrīne 130
 Gailums Māris 157
 Gajevska Helēna 272
 Galante Inese 392
 Galvāns Arvids 130
 Galvāns Ježups 21, 162, 163
 Galviņš V. 105
 Gaļanskis 21
 Gaļanskis Ābrams 23
 Gaļanskis Konstantīns 119, 122, 130, 265, 428, 429
 Gandziļevskis 145
 Gangnuss E. 48
 Gangnuss Gastons 162
 Garancis Pēteris 267
 Garanča Agate 247
 Garanča Aija 159
 Garanča Anita 349
 Garanča Anna 162
 Garanča Bronislava 58
 Garanča Elīna 349, 392
 Garanča Genovefa 155
 Garanča Helēna 58, 162
 Garanča Ingūna 95, 168
 Garanča Konstance 74
 Garanča (dz. Strode) Leontine 79, 90, 141, 241, 242
 Garanča Marija 154, 428
 Garanča Monika 247, 290
 Garanča Tekla (1917) 58
 Garanča (dz. Zepa) Tekla (1924-1995) 105, 130, 135, 267, 431
 Garanča Valija 245
 Garanča (dz. Radžēls) Veronika 222
 Garanča Vija 75
 Garanča-Laš Marija 247, 275, 324
 Garančs Aleksandrs 106, 183, 255, 256, 259, 260, 269, 290, 291
 Garančs Aloīzs 246, 247
 Garančs Andrejs 247, 265
 Garančs Antons 243, 247, 261
 Garančs Artūrs 2, 6, 9, 107, 182, 247, 269, 294, 347, 354, 355, 357, 358, 374, 381
 Garančs Dominiks 108, 183, 245, 256, 265, 347, 354

- Garančs Francis 246
 Garančs Helidors 245, 247
 Garančs Jānis 246
 Garančs Jānis (1912) 58
 Garančs Jānis (1948) 274, 349, 392
 Garančs Jāzepts (1927) 154, 159, 269, 428
 Garančs Juliāns 75, 153, 154, 274
 Garančs Konstantīns 144, 246, 247
 Garančs Ksaverijs 48, 246, 247
 Garančs Leons 247
 Garančs Pēteris (1932-1966) 274
 Garančs Staņislavs 62
 Garančs Staņislavs (1924) 246, 265, 347
 Garančs Teodors 21, 162, 246, 247
 Garančs Vincents 141, 242
 Garančs Vladislavs 220
 Garjāne Valentīna 77, 88, 155
 Garjānis Jāzepts 94
 Garška Leons 178
 Gatiņa Antoņina 130, 135, 432
 Gavars J. 178
 Gavračš Jāzepts 178
 Gedvillo Julians 176, 177, 178
 Gehte Fira 166, 168
 Gilučs Pēteris 74
 Golanskis M. 316
 Goldmans Naums 52
 Goliņa (dz. Svilāne) Janīna 266
 Goliņš Jānis 268
 Golubcovs Pēteris 78
 Golubeva (dz. Kokare) Rozālija 130, 135, 431, 432
 Gorskis Vaclavs Kazimirs 174
 Grandāns (Ančevs) Jānis 20, 107, 109
 Grandāns Jezups 273
 Grandāns Pēteris 75, 153
 Graudumniece (dz. Radzele) Smaida 130
 Graudumnieks A. 325
 Graudumnieks Vitālijs 130
 Grašulis S. 178
 Grāmatniece Aina 94
 Grāvele Irita 182
 Gregāns J. 178
 Grēvelis Jānis 273
 Griboņiks Jānis 155
 Griboņiks Roberts 130
 Grigale Veronika 75
 Grigals Jānis 135
 Grigulis Arvids 309
 Grikmanis Vilis 110, 130
 Grišāns Boļeslavs 178
 Grišule Janīna 130
 Gritāne Sandra 168
 Gritāns Vilnis 160
 Grīnberga (dz. Vaivide) Zinaida 266
 Grīnbergs Teodors 179
 Grīnšteins J. 47
 Grīnvalde (dz. Zepa) Aina 127, 270
 Grīslis Nikolajs 206
 Grīvniece Apolinārija 104, 130
 Grodskis Jakovs 54, 201
 Gross 104, 130
 Groza Aivars 265, 393
 Groza Boļeslavs 145
 Groza Jānis 265
 Grudule Alma 127
 Grudule Ilze 270, 346, 348
 Grudule (dz. Savicka) Leontīne 268
 Grudule Lija 184
 Grudule Marija 127, 430
 Grudule (dz. Lapkovska) Sandra 130, 432
 Gruduls Alberts 147
 Gruduls Antons 107, 127, 154, 270, 362, 430
 Gruduls Jānis (1940) 187, 260, 270, 312
 Gruduls Jānis (1946) 274, 347
 Gruduls Leons 258
 Gruduls Māris 136
 Gruduls Mārtiņš 348
 Grundule Ismena 104, 130
 Gruzdiņš Artemijs 179, 204
 Gudļevskis 48
 Gugāns Jezups 125
 Gugāns Pēteris 125
 Gura Jānis 64
 Gusāre (Klēgere) Vera 104, 130, 426
 Gusārs Arvids 104, 108, 109, 130, 317, 345, 426
 Guseva Gertrūde 147, 166, 167
 Gustons 164
 Gutmane H. 48
 Gutmans 163
 Ģērķis Kārlis 104, 151
 Habarova Fiļimona 74
 Hagermans L. 163
 Hailova Famoida 153
 Hailovs Foka 152, 153
 Hanovska Jekaterina 161
 Hāns J. 178
 Helmanis M. 12
 Herders Johans Gotfrīds 255
 Hinrihs A. 144
 Hiršbergs Vilhelms 161
 Hitlers Ādofs 66, 67, 105, 109, 111, 237
 Hnohs Pihnuss 154, 262
 Hofmane (dz. Pastare) Helēna 130, 183, 262
 Holovinskis Ignats 171, 172, 173
 Iecelnieks Andris 159
 Ieviņš Kārlis 144
 Igaunis Gunārs 390
 Igoļnika D. 182
 Ikauniece Anita 136
 Ikauniece Antoņina 155
 Ikauniece Janīna 75
 Ikauniece Jadvīga 100
 Ikauniece Tekla 73

- Ikauniece Tekla 130, 135, 431, 432
 Ikauniece (dz. Bokāne) Valērija 262
 Ikaunieks Aloizs 265
 Ikaunieks Andrejs (1889-1945) 40, 262
 Ikaunieks Andrejs 94
 Ikaunieks Antons (1898-1942) 43, 44, 262
 Ikaunieks Antons 94
 Ikaunieks Edmunds 234
 Ikaunieks Evalds 107, 270, 363
 Ikaunieks Jānis (1912-1969) 108, 147, 181, 262, 352, 367
 Ikaunieks Jānis (1920) 100
 Ikaunieks Jānis 144, 145
 Ikaunieks Jānis (1942) 264
 Ikaunieks Vitālijs 74
 Ikaunieks 118
 Ikše Lauma 381
 Inča Valērija 75, 184
 Indāne Ineta 136, 340
 Indāne Marija 146
 Indāns Alberts 263
 Indāns Anatolijs 94
 Indāns Florians 99, 100, 102, 113
 Indrāne Ilze 303
 Indričāns Māris 182
 Irbe K. 179
 Iskrovs Vasilijš 125
 Ivanova (dz. Ikauniece) Zinaīda 264
 Ivanovs Andrejs 88, 89, 95
 Ivbulis Jāzeps 144
 Ivbulis S. 178
 Ivenkova Teresija 187
 Ivuškāne Nora 135
 Ivuškāne Vilhelmine 129, 130, 431

 Īvāns Dainis 96

 Jablonska Gaida 183
 Jakša Jānis 156
 Jakoviča Velta 164, 165, 169
 Jakovičs Juris 164, 165, 168
 Jakovļeva (dz. Savicka) Vilma 270
 Jakušinskis Aivis 432
 Janberga Anna 167, 169
 Janbergs Edgars 130
 Janaus (dz. Broka) Nellija 269
 Janele I. 196
 Janševskis J. 104, 138
 Jaško Valentīna 85, 184
 Jaškovičs J. 178
 Jaudzema A. 104, 130, 179
 Jaunsudrabiņš Jānis 283
 Jaunzeme (dz. Slūka) Aina 2, 6, 9, 84, 88, 89, 131, 135, 144, 147, 159, 186, 263, 280, 337, 389, 432
 Jaunzems Pēteris 49, 179
 Jaudzems Staņislavs 104, 110, 128, 131
 Javičs Griša (1935) 261
 Javičs Griša (1937) 262
 Jermacāns 20, 24
 Jermacāns Miķelis 253
 Jermanova Valda 135, 136, 147
 Jevklidovs Arkādijs 145
 Jirgensone Mirdza 162
 Jirjena Aina 131, 135, 315, 432
 Joffe Hane 21
 Joffe Ida 105
 Joffe Leiba 23, 103, 105, 126
 Joffe-Proika Kagans 21
 Johansons Andrejs 196, 200
 Jokste Aiga 239
 Jokste Pauline 238
 Joksts Osvalds 239
 Jokuma (Jukšinska) Santa 157, 159, 160
 Joske 124, 125
 Josts Pēteris 153, 154, 272
 Jostsone (dz. Klauča) Lidija 90, 94, 106, 107, 131
 Jostsone-Orinska Aida 430
 Juhnevičs A. 328
 Jukšinskis Aivis 131, 406
 Jurčs 429
 Jurdžs Andrievs 210
 Jurgulovičs Ludvigs 170
 Jurķelis Eduards 343
 Juste Agate 58
 Juste Aina 155
 Juste Anna 167
 Juste Helēna 250, 271
 Juste Ināra 74, 94, 95
 Juste Janīna 183, 184
 Juste (dz. Zvidre) Klaudija 106, 131, 262, 431
 Juste Matilde 250, 270, 343
 Juste Silvija 135
 Juste Tekla 128
 Juste Valentīna 58
 Juste Veronika 58
 Juste Valentīna 429
 Justoviča Sholastika 121, 272
 Justovičs Eduards 235, 272
 Justs Aloizs 155
 Justs Antons (1895?) 274
 Justs Antons (1931) 178, 255, 274, 338
 Justs Bronislavs 58
 Justs Boļeslavs 131, 145, 153, 429
 Justs Eduards 226
 Justs Francis 265
 Justs Jānis 58
 Justs Leons 128, 145
 Justs Māris 131, 432
 Justs Olgerts 94
 Justs Pēteris (1918) 58
 Justs Pēteris (1932-1992) 250, 271
 Justs Pēteris (1953) 76, 89, 183
 Justs Staņislavs 58
 Justs V. 182
 Justs 139
 Juška Aina 135
 Juška Inta 159, 160

Juškeviča Aina 159
Juškevičs Bronislavs 268
Juškevičs Edmunds 100, 255, 268, 336

Kalna Inga 392
Kalniņa (dz. Ikauniece) Anastasija 269
Kalniņa (dz. Mālniece) Veronika 271
Kalniņš Ernests 104, 113, 128, 131, 138
Kalniņš Jānis 206
Kalniņš A. 321
Kalpaks O. 77, 88
Kalvāne Velta 77, 88, 89, 131, 179, 180, 432
Kaļinka Kazimirs 99, 104, 110, 177, 178
Kamerāde Daiga 131
Kamša Daina 165
Kanaviņš Ivars 152
Kanča Aina 86
Kanča Bernadete 95
Kanča Ilga 157, 160
Kanča Konstance 81, 141
Kanča (dz. Mālniece) Kornēlija 270, 363
Kanča Valērija 127, 146
Kanča Veronika 167
Kanča Z. 182
Kančs Ēvalds 127, 270
Kančs Francis 80, 81, 141
Kančs Kārlis 159, 160
Kančs Oskars 22, 24, 82, 83, 85, 89, 90, 91, 94, 95, 154, 155, 157, 432
Kančs Pēteris (1937) 270
Kančs Pēteris 94
Kančs Staņislavs 42, 43, 270
Karaša Anna 155
Karaša Silvija 135
Karitons Eduards 207, 209
Karnele Rita 131
Karps J. 104, 131
Karzubova Marija 131
Kasparāne Ināra 20, 142
Katrīna II, ķeizariene 161
Ķaune Nikolajs 261, 350
Kaupužs Viktors 126, 145
Kazāka (dz. Pušmucāne) Aina 131, 432
Kazāks Gunārs 94
Kazāks Juris 6, 24, 95
Kazāks M. 146
Kaža Ināra 135
Kažoka Zinaida 274
Kažoknieks 104, 131
Kārkliņš Jēkabs 131
Kārkls Juris 94
Kelase (Buciniece) Janīna 165, 167
Kellass Aleksandrs 85, 154
Kellass Guntis 147
Kellass Viktors 154, 155
Kemps Francis 137, 291, 327
Kindzule (dz. Latkovska) Stefānija 264
Kirkillo Jezups 170

Kisirovska Aija 183
Kivle Veneranda 95
Kivriņa Liene 85, 182
Kivriņš Kaspars 85
Klauža Leontīne 260, 271, 304
Klauža Valentīna 146
Klaužs Jānis 149, 152, 153
Kļava Aloīzs 253
Kļaviņa Ruta 131, 430
Klevina Klāra 131, 430
Klibiķe Valentīna 105, 128, 131, 139
Klimakova Svetlana 94
Klingšpors L. 192
Klīdzēja (dz. Svilāne) Emīlija 183, 184, 256, 265, 342
Klīdzējs Jānis 184, 342
Klīdzējs Pēteris 107, 183, 267, 357
Klušs Arnolds 94
Klušs Jānis 182
Klušs Mārtiņš 337
Klušs P. 39
Kness-Ķņazinskis G. 179
Knikste Natālija 155
Kniksts Aloīzs 263
Knohs Eliass 163
Kočers 234
Kogans Z. 103
Kodols Edvards 131, 429
Kokare Genovefa 23, 94, 95, 147, 148
Kokare (dz. Strode) Konstance 221
Kokare Leontīne 221
Kokare (dz. Cera) Rita 169
Kokare (Strode) Veronika 234, 235
Kokare (dz. Svilāne) 258
Kokare Zinaida 428
Kokars Antons 100, 221, 272, 376
Kokars Eduards 428
Kokars Jānis (1914-1967) 262
Kokars Jānis (1936-1982) 131, 145, 146, 147, 262, 266
Kokars Kārlis 221
Kokars Konstantīns 85
Kokars Roberts 23, 153, 266
Kokars Valdis 107, 159, 270, 364
Kokars Valentīns 154
Kokars Vincents 258
Kolinga Aija 168
Kolneja Marija 87, 131, 168, 432
Kolns Jānis 337, 429
Kolosovska Olga 75
Kolosovskis Ernests 71, 74, 75, 92, 156
Kondratjeva A. 107
Kornets 120
Korobjovs Mihails 155
Korsaka Ieva 434
Korsaka Terese 182, 434
Kosickis Aleksandrs 168
Kosolapova Kapitoliņa 164
Kotāns Pēteris 166, 168, 267
Kovaļevskis Jāzeps 174

- Kovalevskis Vladislavs 105, 128, 430
 Kozireva Ludmila 94
 Kozlova Jevdokija 131
 Kozlovs Jevgēnijs 43, 44, 267
 Kozlovskā Emīlija 167
 Kozlovskis Eduards (1878-1942) 256, 269, 320
 Kozlovskis Eduards (1913-1998) 316
 Kozlovskis V. 178
 Kozule Paulīna 58
 Kozulis Jānis 262
 Kozulis Pēteris 262
 Kramiņš Fridrihs 179, 180
 Krastiņš Ēriks 74, 88
 Krasts Jānis 80, 81
 Kraujete (Neimane) Aina 256, 261, 297
 Krauklis Jānis 166, 168
 Krauklis K. 49
 Krauklītis (Čapajevs) Aleksandrs 159, 160
 Krēšlīņa 234
 Krēšlīņš 162, 164
 Krievs Jānis 21, 144
 Krisbergs Augusts 104, 113, 131
 Kristaps Konstantīns 256, 266, 377, 378, 429
 Kriviša Malvīne 271
 Kroiča Tekla 258
 Kroičs Benedikts 20, 258, 263
 Kroičs Eduards 263
 Kroičs Pēteris 258
 Kroičs Rūdolfs 80, 89, 90, 94
 Kronvalds Atis 104
 Kručāne Irēna 131, 139
 Krumpāns L. 178
 Krupeniņkovs Anastasijs 24
 Krupeniņkovs Dmitrijs 131
 Krustāns Pēteris 107, 271
 Krustāns Eduards 226, 265, 289, 325
 Krustkalne Albīna 274
 Krūgaļauzs Pēteris 107, 271
 Krūmiņa (dz. Upeniece) Ilga 131, 432
 Kučere (dz. Meijere) Elza 110, 113, 131, 426
 Kučers Aldis 108
 Kučers Eduards 104, 108, 110, 113, 131, 426
 Kučers Eliass 131
 Kudiks Bronislavs 178, 273
 Kudiņa (dz. Strode) Agnese 258
 Kukins Jurijs 155
 Kukule Sandra 393
 Kukuškins Mihails 74
 Kulimzina Irina 168
 Kulitāne Olga 222
 Kunakovska Jeļena 165
 Kundziņš Jānis 179, 180
 Kupče Lucija 131
 Kupčiks V. 20
 Kupčs J. 178
 Kuplis Arvīds 101, 102, 103
 Kuprevičs J. 170, 171
 Kursītis 65
 Kušķis K. 102
 Kuzņecova Natālija 106, 131, 431
 Kuzņecova (dz. Saleniece) Olga 131, 266
 Kūkojs Antons 8
 Kvasova Lidija 131, 430
 Ķemers Miervaldis 204, 179
 Ķēniņš Oskars 115, 117, 131, 429
 Ķirīte (dz. Stavro) Reģina 131
 Labanovskis Rišards 97
 Ladusāns Ēriks 273, 376
 Lagzdiņš Ēvalds 164
 Laiks Alfrēds 64
 Laizāne Leonora 77, 87, 88, 89, 94, 131, 432
 Laizāns Fēlikss 325
 Laizāns Mārtiņš 160
 Lakstīgala Aleksandrs 45, 207
 Lapiņa Lidija 168
 Lapkovska Veronika 100
 Lapkovska Zinaīda 140
 Lappo, muižniece 252
 Laškevičs 140
 Latkovska Anna 183
 Latkovska Antoņina 75
 Latkovska Bronislava 162
 Latkovska Emīlija 74, 75
 Latkovska Franciska 57
 Latkovska Genovefa 184
 Latkovska Lilija 147
 Latkovska Maruta 75
 Latkovska Rita 168
 Latkovska (dz. Grigale) Veronika 273
 Latkovska Veronika 183
 Latkovskis Aleksandrs 73
 Latkovskis Antons 279
 Latkovskis Donāts 184, 226, 255, 256, 260, 264, 291, 292, 293
 Latkovskis Gunārs 159, 270, 386
 Latkovskis Ilmārs 256, 262, 379
 Latkovskis Jāzeps (1913) 184, 264, 375
 Latkovskis Jāzeps (1927) 8, 121, 250, 260, 271, 302
 Latkovskis Leonards (1905-1991) 15, 108, 143, 144, 149, 182, 183, 184, 213, 226, 255, 256, 263, 278, 279, 280, 281, 328, 367, 395
 Latkovskis Leonards (1943) 242, 263, 278
 Latkovskis Leonards 96
 Latkovskis Romualds 178, 255, 264, 338
 Laupers Voldemārs 104, 131
 Laura Ināra 131, 432
 Laurs Staņislavs 131
 Lāce (dz. Garanča) Viktorija 247
 Lācis Oto 97
 Lācis Visvaldis 247
 Leice Matilde 165
 Leicis Jānis 159
 Leimane Emīlija 268
 Leimane (dz. Kokare) Marta 266

- Leimanis Jānis (1911-1993) 23, 69, 220
 Leimans Jānis (1934-1994) 266, 373
 Leimans Jānis (1942) 269, 374
 Leina Izidors 22, 24
 Leitāns-Šķēls Artūrs 80
 Leizers 145, 152
 Leja (Začests) Bronislavs 102, 262
 Lempis Jāzeps 88, 253
 Lenčs L. 75
 Leone Vallija 131
 Leons Ēvalds 187, 260, 272, 313
 Lepere (dz. Akmatova) Doloresa 260, 262
 Lielmežs A. 102
 Liepaskalns Ādolfs 158
 Liepiņa Elvīra 104, 113, 131, 426
 Liepiņa Līga 147
 Liepiņa (dz. Garanča) Vija 265
 Liepiņš Ārends 63, 64
 Liepiņš Bronislavs 258
 Liepiņš Dzintars 146
 Liepiņš Kārlis 142
 Liepniece Paulīna 294
 Liepnieks 121
 Lignarskis Vincents 172
 Lifšics I. 103
 Linārs 167
 Lipskis Klements 155
 Litaunieks Jānis (1935) 139, 154
 Litaunieks Jānis 168
 Litaunieks Valfrīds 159, 160
 Litaunīks S. 328
 Litkina Anna 131
 Līce Anda 86
 Līpnieks Pēteris 253
 Locāne Anastasija 183
 Locāne Anna (1941) 59
 Locāne Anna 159
 Locāne Emma 99, 100, 102, 105, 113, 365
 Locāne (dz. Broka) Genovefa 264
 Locāne Ieva (1939) 59
 Locāne Ieva 136
 Locāne Matilde 222
 Locāne Māra 159
 Locāne Veronika 59, 141, 146, 147, 148
 Locāne Tamāra 90, 106, 131, 135, 181, 431, 432
 Locāns Eižens 274
 Locāns Ēvalds 59
 Locāns Francis 21, 50, 99, 100, 102, 105, 113, 114, 269, 365
 Locāns Gunārs 157, 159, 160
 Locāns Jānis 131, 141
 Locāns Jānis 135
 Locāns Konstantīns 59
 Locāns Pēteris 167
 Locāns Staņislavs 75
 Locāns Vladislavs 131, 153, 155, 156, 274, 428, 431, 432
 Locs Vladislavs 278, 286
 Ločmele Anita 159, 160
 Lose H. 131
 Loze Ilze 11, 13
 Loze 104
 Lucāne Anna 131
 Lucāne Anna 174
 Lucāne Anna 431
 Lucāns Andrievs 174
 Lucāns Francis 271
 Ludžinīks Vladislavs 143
 Lukaševiča (dz. Eglīte) Vilma 131, 431
 Lukaševičs Jānis 129, 132, 135, 431
 Luka-Indāne Zenta 139
 Luka-Indāns Gunārs 273
 Lukjanova Andra 169
 Lutrins A. 167
 Lūka Zenta 238, 239
 Lūrope-Blusanoviča Ilga 165, 166, 169
 Lūse A. 104, 132
 Lebedevs Stepans 73
 Leņins Vladimirs 66
 Macoti Vinčenco 16, 18, 177, 189, 190, 192-196, 197, 199, 202, 208, 209, 211, 213, 217, 261
 Mačuļskis Francisks 171
 Madsolas Jōņs 292
 Madžule Alīda 251
 Madžule Marija 75, 88, 92, 147
 Madžule Viktorija 75
 Madžulis Norberts 183, 269, 429
 Madžulis Staņislavs 258
 Madžulis Staņislavs 152
 Mahelsons 162
 Majere Jeļena 148
 Makarova 154
 Malēvica Gunta 358
 Maņevičs Zalamans 261, 355, 367
 Mantefelis Gustavs 173
 Margevičs Juris 184
 Marinskis Māris 76, 86, 88
 Markss Kārlis 66
 Martians 177
 Masaļska Ziedīte 440
 Matulevičs 177
 Matusevičs Arvids 268
 Matusevičs Francis 268
 Maurāne Anastasija 233, 236
 Maurāne Māra 58
 Maurāns Jānis 141, 153
 Mažeiko Rafaels 175, 178
 Mālniece Anda 87, 180
 Mālniece Inga 81, 83, 85
 Mālniece (dz. Mihailova) Marfa 132, 135, 431, 432
 Mālniece (dz. Studene) Olga 106, 132, 156, 181, 431
 Mālniece Tekla 238
 Mālniece (Grintāle) Valija 165
 Mālniece Veneranda 167
 Mālnieks Aleksis 140, 156
 Mālnieks Andrejs 132

- Mālnieks Ēvalds 155
 Mālnieks Ģirts 147, 157
 Mālnieks Henrihs 155, 160
 Mālnieks Imants 160
 Mālnieks Jānis 160
 Mālnieks Pāvels 159
 Mālnieks Staņislavs 153
 Mālnieks Staņislavs 258
 Medenis Jānis 313
 Meijere E. 104
 Meijere Helēna 144
 Meikulāns J. 69
 Meikulāns Pēteris 45
 Meistare Māra 132, 359
 Melameds H. 103
 Melbārdis 145
 Meldere Inta 146
 Melderis Guntis 71, 156
 Melders A. 178
 Melne (dz. Zeimule) Genovefa 6, 9, 76, 90, 94, 132, 135, 186, 187, 275, 322, 431, 432
 Melne Ieva 136, 393
 Melne (dz. Cakule) Ingrida 132, 186, 432
 Meļķe (dz. Mozga) Janīna 269
 Meļņiks Mihails 155
 Meņģele Milda 59
 Meņģele Vija 59
 Meņģelis Nikolajs 59
 Mestere Antoņina 88, 238
 Mežatuča Antoņina 58
 Mežatuča Matilde 58
 Mežatučs Jānis 58
 Mežatučs Konstantīns 269
 Mežatučs Silvestrs 58
 Mežatučs 115
 Mežinska (dz. Pukste) Antoņina 71, 72, 88, 147, 166, 348
 Mežinskis Jānis 88, 136
 Mežīte Marija 104, 108, 110, 113, 132, 426
 Mickāns Vincents 327
 Mickeviča Sandra 86
 Mickevičs Zigurds 6, 83
 Mičāne Tatjana 164
 Mičule Anna 106, 132, 431
 Mičule (Reinika) Valentīna 184
 Mičulis Andrejs 155
 Mičulis Benedikts 110
 Mičulis Jānis 111
 Mičulis Pēteris 74, 94
 Mičulis Vaclavs 125
 Migliniķis Pēteris 306
 Migliniķis Zigfrīds 222, 358
 Miezīte 104
 Mikažāne (dz. Cakule) Agnese 105, 117, 122, 127, 132, 264, 431
 Mikažāns Dominiks 71, 132, 145, 429
 Mikāne S. 106
 Miķelsons 102
 Mileiko Vilis 369, 375
 Milinovičs Jānis 170
 Milvids Vincents 158
 Milgrāvis K. 132
 Miniļumas 153
 Mīlgrāve Elita 393
 Mjartāns Dainis 6, 87, 182, 210, 256, 268
 Moroze Bronislava 132, 430
 Morozovs Ivans 20
 Morozovs Minajs 73, 74
 Movels Anatolijs 105, 106, 132, 145
 Movels Igors 107
 Mozga Ieva 52, 132, 278, 432
 Mozga Andris 154
 Mozga Lolita 159
 Mozga (dz. Saprovska) V. 105
 Mozga (dz. Drivineica) Veneranda 270, 373
 Mozga (dz. Lapkovska) Veronika 264
 Mozga Jānis (Leidumniks) 220, 221, 255, 256, 260, 267, 286
 Mozga Jāzeps (1909-997) 220
 Mozga Jāzeps (1916-1991) 151, 220
 Mozga Jāzeps 149
 Mozga Pēteris (1936) 269
 Mozga Pēteris 154
 Mozga Staņislava 428
 Mozga Staņislavs 220, 221, 255, 256, 267, 335
 Mucenieks Pāvils 179, 207, 210, 273, 370, 394
 Mucenieks Pēteris 179
 Mugurēvičs Ēvalds 6, 9, 11, 15, 16, 107, 126, 256, 262, 259, 361
 Muižniece Anna 132, 430
 Muižulis Arnolds 167
 Mūrnieks P. 178
 Nagle Aina 116
 Nagle Anna 105, 121, 263
 Nagle B. 185
 Nagle Leontija 167
 Nagle Tekla 22, 24, 166
 Nagle Tija (dz. Gaidule) 440
 Nagle Vineta 81, 135
 Naglis Andrejs 274
 Naglis Antons 73
 Naglis Jānis 263, 428, 429
 Naglis Jāzeps 73, 264
 Naglis Kārlis 156
 Naglis Leopolds 74, 76, 94, 95, 183
 Naglis Roberts 271
 Naglis Vinca 24
 Nāburgs A. 103, 128
 Necs Rihards H. 345
 Nesaule (dz. Plūme) B. 104, 132
 Nevlane Ilze 169
 Nevlans Jānis 94
 Nicovs 132, 426
 Norvilis J. 283
 Obšteins Fridrihs 137
 Opalā Valija 132

- Opincāns Jānis 157
 Opolā Māra 57
 Opolais Jānis 76
 Opolais Staņislavs 57, 73
 Oreniša Valentīna 127
 Orinska (dz. Jostsone) Aīda 129, 132
 Orinskis Juris 159
 Orlovs Pēteris 94
 Ornicāne (dz. Madžule) Mihaļina 132, 135, 169, 431
 Ornicāns Ludvigs 184, 255, 256, 271, 334
 Ornicāns Pēteris 105, 132, 171, 431
 Osīte Anna 165, 169
 Oskina Larisa 169
 Osmanis Jāzeps 309
 Ostrovskis Antons 171
 Oškāle A. 132
 Ozola Valentīna 79
 Ozoliņa Liliņa 94
 Ozoliņa Skaidrite 135
 Ozoliņa 132
 Ozoliņa 234
 Ozoliņš Jānis 94
 Ozoliņš O. 292
 Ozoliņš Pēteris 57
 Ozoliņš V. 321
- Paegle Anna 146
 Paeglis Jānis 107, 256, 273, 302
 Paklons Jānis 107
 Paprinskis Andris 180
 Pastare Aina 147
 Pastare (Dūda) Albīna 75, 94, 146
 Pastare Helēna 167, 169
 Pastare Ineta 80, 81, 85
 Pastare Inga 239
 Pastare Leontīne 127
 Pastare Valija 159
 Pastare Veronika 79
 Pastars Andris 80
 Pastars Jānis 149, 152
 Patmalniece Sandra 147
 Patmalniece Veronika 85, 185
 Patmalnieks Jevgēnijs 81
 Pauls Raimonds 82, 136
 Pauļuks J. 341
 Pauniņš Aleksandrs 187, 271
 Pauniņš Lauris 146
 Pauniņš Normunds 147
 Pavlovičs Antons 132
 Pāle (dz. Strode) Marija 184, 263
 Pāvule Ausma 129, 132
 Pāvuls Imants 132
 Pekstiņa Emīlija 139
 Pelša Valentīna 87, 92, 94
 Pelše (dz. Čača) Bronislava 125
 Pelše Marianna 144
 Pelše Marija 146
 Pelše Rita 77, 88, 235
- Pelše Stella 343
 Pelšs Ernests 115
 Pelšs Jānis (1927) 122, 153, 263, 388
 Pelšs Jānis (1931) 236, 272, 378
 Pelšs Jevgēnijs 256, 274, 377, 429
 Pelšs Juris 94
 Pelšs Staņislavs 261, 343
 Pelšs Verners 86
 Penka-Ciema Valentīna 166, 168
 Pestmalis N. 102
 Petraškevičs Nikolajs 341, 343, 344
 Pētersons Ingus 392
 Petrova Marija (Māra Ritupe) 105, 127, 128, 132, 429
 Petuško Staņislavs 253
 Piliņa Aina 273
 Pilpuka (dz. Borbale) Antoņina 6, 9, 73, 183, 222, 250, 251, 263, 287, 316, 358, 389, 392
 Pilpuka Lonija 183
 Pilpuks Aloizs 127, 274
 Pilpuks Antons 88
 Pilpuks Dominiks 20
 Pilpuks Jānis 6, 9, 15, 16, 20, 39, 46, 52, 54, 56, 69, 84, 95, 102, 132, 135, 149, 181, 182, 186, 187, 188, 268, 364, 388, 389, 390, 394, 431, 432
 Pilpuks Jāzeps 265
 Pilpuks (Balodis) Pēteris 146, 156, 232
 Pintāne (dz. Roznaja) Veneranda 270
 Piziča Rita 75
 Pizičs Antons 100
 Pizičs Bērtulis 263, 348
 Pizičs Izidoris 265
 Pizičs Pēteris 258
 Pigoznis J. 92
 Pirāga Anita 139
 Pirāgs Jānis 139
 Pīterniece Nellija 140
 Platācis Voldemārs 155
 Plāķis J. 13
 Plāte Nikolajs 268, 339
 Plote Alvīne 146
 Plotnieks J. 309
 Poča Agate 165, 166
 Poča Anna 140
 Poča (dz. Kokare) Antoņina 221
 Poča Dace 135
 Poča Inese 363
 Poča Ineta 363
 Poča Janīna 85, 88, 167
 Poča Kornēlija 94, 95
 Poča Marija 274
 Poča Monika 59
 Poča Silva 363
 Poča Andris 154
 Počs Alberts 59
 Počs Antons (1895-1967) 20, 264
 Počs Antons (1913) 105, 119, 120, 129, 132, 274, 428, 429
 Počs Donāts 274
 Počs Edmunds 154

- Počas Eižens 271
 Počas Eugēnijs 255, 274
 Počas Ēvalds 159
 Počas Francis 274
 Počas Jānis (1903-1942) 274
 Počas Jānis (1905-1993) 271
 Počas Jānis (1950) 271
 Počas Jāzeps 221, 258
 Počas Jūlijs Kārlis 6, 15, 149, 182, 257, 258, 271, 322
 Počas Juris 94
 Počas Kārlis 221, 262, 362, 376
 Počas Konstantīns 256, 271, 351
 Počas Olģerts 274
 Počas Pēteris 149
 Počas Roberts 59
 Počas Teodors 75
 Podgornijs 429
 Podiņš Bruno 82, 182
 Podnieks Vladislavs 256, 262, 378
 Pokrovskis 163
 Poļaka Dzintra 135
 Poļaka Veronika 86, 141, 146, 147, 148, 182
 Poļaks Jēkabs 20
 Poļeļunass Jānis 157, 159, 160
 Poņatovskis Staņislavs 188
 Poplauskis Jānis 154
 Potocka (dz. Borha) Izabella 17
 Priede 132
 Prohorovs Ivans 161
 Prorešnaja Marija 166, 168
 Psavka Jankels 21, 47
 Pudāne (dz. Lucāne) Elza 271
 Pugačevskis Miķelis 152
 Pugačevskis Vladislavs 94
 Puisāne Klāra 21, 101, 102, 103
 Puisāne Lonija 183
 Puisāne Marija 140
 Puisāns Aivars 159
 Puisāns Jānis 160
 Puisāns 101, 102, 103
 Pujāts Jānis 253, 336
 Pujāts Kazimirs 109, 110
 Pujāts O. 178
 Pukste 145
 Purcens Dailonis 167
 Purenīšs Māris 159
 Purins Henrihs 151, 152
 Puriņš Ivars 155
 Purmalietis Ilja 43, 44, 273
 Purmals Aivars 180
 Purviņa Lauma 168
 Purviņš P. 51, 213
 Purvītis Vilhelms 344
 Puškina Anna 140
 Pušmucāne Marija 94, 106, 128, 129, 132, 254, 432
 Pušmucāns Pēteris 58, 118, 119, 132
 Putāne (dz. Latkovska) Jūlija 263
 Putāne Albīna 279
 Putāns Antons 48
 Putniņš Arnis 94, 153
 Putrevičs Dominiks 178
 Puzaka Leontīne 58
 Puzaka Matilde 58
 Puzaka Zuzanna 57
 Puzaks Andris 371
 Puzaks Antons 58
 Puzaks Donāts 57
 Puzāka Anna 132, 431
 Puzāka (dz. Staudža) Evģēnija 221, 222, 267
 Puzāka (dz. Staudža) Franciska 221, 267, 370
 Pūpols (Tjarve) J. 21, 23, 45, 69, 201
 Pūrīte Rudīte 182
 Radecka Irina 132
 Radiņš A. 11
 Radziņš Edvīns 168
 Ragausis Jānis 94
 Raģele Zinaida 81, 85, 86, 87, 88, 94, 147, 148, 166, 167
 Rainis Jānis 70, 83, 108
 Rampāns Andris 135
 Rancāns Antons 210
 Rancāns Jezups 201, 222, 281, 326, 329
 Rancāns Nikodems 51, 137, 281, 293, 316, 330
 Rastrelli 208
 Ratinīks Jānis 327
 Razgale Anna 95, 168
 Razumovska Jūlija 132, 431
 Reinika Genovefa 77
 Reinis Juris 155, 159
 Repša Aloīzs 264
 Repša Donāts 153, 264
 Rēze Genovefa 115
 Ribakovs Vladimirs 154, 155, 156, 157, 158, 264
 Riekstiņa 132, 426
 Riekstiņš E. 26
 Rimkevičs Daniels 178
 Rimša (dz. Pekstiņa) Eleonora 105, 273
 Rimša Konstantīns 235
 Rimša Valentīns 234
 Rimša Vincents 140, 145, 147
 Rivlins 167
 Rocēns A. 167
 Rokule Marija 58
 Rokulis Antons 58
 Rokulis Bronislavs 257, 258, 272
 Romislovs Vladislavs 268, 380
 Rotkeviča Raina 132, 431, 432
 Rozenberga 104, 132
 Roziņš Andris 85
 Rozīte (Svilāne) Līgija 225
 Roznaja Anita 147
 Roznajs Bronislavs 270
 Rukmane Anna 85, 88, 90
 Rumpēters Arkādijs 179, 180
 Runcis Voldemārs 263
 Runkovska Nellija 105, 127, 128, 132, 429, 430

- Runkovska Neonella 129
 Runkovskis Jānis 127, 132, 429, 430
 Rupainis 132
 Rupainis Antons 144, 213
 Rusakovs Jānis 77, 78
 Rutka Viktorija 132, 430
 Rutkovska Regīna 169
 Rūzvelts F. 239
- Safieko (dz. Sanguško) Terēze 17
 Sajemsons 162
 Salceviča Ilona 183, 286
 Saleniece (dz. Grudule) Anita 129, 132, 432
 Saleniece Ilze 135
 Saleniece Larisa 94
 Saleniece Lidija 167
 Saleniece (dz. Litauniece) Tekla (1934) 270
 Saleniece Tekla 140, 142
 Saleniece Veronika 94
 Salenieks A. 13
 Salenieks Jānis (1930) 235, 256, 266, 378
 Salenieks Jānis (1948) 22, 24, 77, 83-90, 94, 270
 Salenieks Jānis 428
 Salenieks Konstantīns 100
 Salenieks Osvalds 77, 78
 Salenieks Pēteris 266
 Salenieks Vladislavs 22, 24, 90, 94
 Saliņa Skaidrīte 132
 Saliņš Agris 132
 Saliņš Staņislavs 212
 Saliniece Eleonora 260, 272, 289
 Salinieks Augusts 226
 Salinieks Jānis 226, 272
 Salzemnieks Antons 41, 42, 270
 Samiņa Valentīna 264, 341
 Samiņš Jezups 20, 50, 57, 270, 385
 Samsonova Feodosija 94, 107, 432
 Sandlers C. 47, 145
 Sandra Francisks 178
 Sanguško (dz. Borha) Marija 17
 Saprovska Anna 127, 132, 429
 Sarmulis Jānis 159, 160
 Sauka (Bondare) Anna 153, 275
 Saulītis Bruno 303
 Sautiņa 164
 Savickis Anatolijs 152
 Savickis Leonards 269
 Savickis (Ikaunieks) Pēteris 18, 258
 Savickis Pēteris (1925) 6, 9, 18, 182, 190, 192, 193, 196, 200, 205, 207, 251, 272, 343, 344
 Sārna Helēna 146
 Sārna Konstantīns 42, 43, 258, 271
 Sārne Anita 81, 83, 85
 Sārnis Jānis 136, 147
 Sārts Jānis 144
 Segale Dina 135
 Segale Rasma 94, 146
 Segals Pāvels 139, 154, 261
- Seile Valērija 103, 327
 Seils Stepons 282
 Sekste Jānis 258
 Selicka (dz. Kalniņa) Margarita 132, 393, 432
 Selicka Veronika 77, 132, 187, 271, 304, 431
 Selickis Francis 132, 431
 Selickis Valdis 88
 Senkāne Sanita 182
 Senkāne (Kokare) Zinaida 155, 159, 221
 Senkāns Jānis 157
 Senkāns Janeks 85
 Sergejevs Aleksandrs 41, 261
 Sermolēvičs Donāts 172, 173, 177, 178
 Seržane Anna 77, 164
 Seržane M. 105
 Seržans Arnolds 156
 Seržans Jānis 133, 146
 Sestule (Strode) Antoņina 235
 Sidars 178
 Sidimts Gregors 178
 Sidirova Gunta 147, 182
 Sila (dz. Kokare) Alma 266
 Sila Solomeja 106, 133, 431
 Silava B. 133
 Silevičs Jānis 172, 178
 Siliņa Mihalina 57
 Siliņš Egils 392
 Siliņš Jānis 23, 79, 94, 432
 Sils Pēteris 128
 Sima Žanna 133
 Simakins Juris 180
 Simons Francisks Albins 175
 Siņicina Anita 80, 81, 85
 Siņicina Iveta 434
 Sirica Natālija 159
 Sirmais Aleksandrs 392
 Sirmais Alekssis 153
 Sirmais Jānis 265
 Sirmais Māris 392
 Sirmais Pēteris 153, 159, 183, 265, 345
 Sils Pēteris 128
 Sjakste (Eiduka) Valentīna 169
 Skabs Francis 154
 Skalbs Kārlis 60, 139
 Skarbinieks Jāzepts 268
 Skariņš Jānis 154
 Skrinda Leokādija 248
 Skrinda Valentīna 88
 Skrinda antons 293
 Skrinda Kazimirs 293, 325, 335
 Skroders 133
 Skromane Anna 100
 Skromule Silvija 221, 272, 390, 391
 Skudra Māriete 133
 Skurule Antoņina 75, 183
 Skurule Paulīna 264
 Skurule R. 20
 Skuruls Pēteris 100

- Skuruls Silvestrs 257, 267, 386
 Skutāne Marija 262, 345
 Skutele 156
 Slaidiņa (dz. Saleniece) Anna 235, 266, 371
 Slaidiņš Jānis 372
 Sloka J. 15
 Sloskāne Cecīlija 176
 Sloskāns Bernards 176
 Sloskāns Boļeslavs 87, 176, 273, 281, 329, 338
 Sloskāns Leopolds 176
 Slūka Antoņina 58
 Slūka Apolonija 58
 Slūka Bronislava 58
 Slūka Marija 133, 431
 Slūka Zinaida 58
 Slūka Jānis 135
 Slūka V. 69
 Smeltere Tekla 267
 Smelters Antons 178, 221, 222, 255, 267, 336
 Smelters Francis (1882?) 266
 Smelters Francis (1919) 100, 220
 Smelters Jānis 220, 221
 Smelters Pēteris (1868-1949) 102, 175, 176, 177, 178, 221, 255, 256, 266, 325
 Smelters Pēteris (1916-1982) 22, 24, 69, 220
 Smelters Valentīns 220
 Sminiņš Ivars 86
 Smirnovs R. Š. 24
 Smoļanska N. 107
 Snežinskis J. 178
 Sokolova Raisa 133, 431
 Sokolovs Georgijs 133
 Solazemniece (dz. Suhačeva) Genovefa 265, 356
 Solims Alberts 234
 Solozemnieks Jānis 384
 Solzemniece Amālija 100
 Solzemniece Ineta 157, 160
 Solzemniece Marija 159
 Solzemniece Mihalina 162
 Solzemniece Sandra 136
 Solzemniece (dz. Kanča) Valērija 2, 6, 9, 44, 184, 185, 187, 240, 270, 276, 307, 321, 342, 346, 363, 365, 373, 376, 385, 386, 389, 390, 391
 Solzemnieks Jānis (1939) 262, 384
 Solzemnieks Antons 185
 Solzemnieks Pēteris 94
 Solzemnieks V. 69
 Sondore Agnese 273
 Sondore (dz. Losāne) Anna 128, 129, 132, 181, 431, 432
 Sondore Austra 146
 Sondore Dzidra 183
 Sondore (dz. Knikste) Eleonora 183, 263
 Sondors Arturs 362
 Sondors Daris 133, 135
 Sondors Jānis 114
 Sondors Konrāds 2, 6, 9, 97, 107, 113, 114, 126, 275, 345, 346, 348, 360, 361, 362, 398, 428
 Sondors Pēteris 182, 273, 376
 Sondors Teodors 133
 Sondors Vladislavs 22, 23, 24, 49, 56
 Soms J. 282
 Sorokins B. 47
 Spakovica Anita 169
 Spalviņa Janīna 133
 Sparāne Marta 74
 Sparāns Alfons 94
 Spēlmane Emīlija 6, 181, 214, 273, 339, 352, 387, 388
 Sperga Emerita 168
 Sperga Marija 75
 Sperga Pēteris 125, 429, 430
 Spicilla Helēna 168
 Spodris R. 144
 Spogis Alberts 283
 Spridzāne Janīna 127
 Spridzāns Benedikts 127, 268, 376
 Spridzāns Edgars 393
 Springovičs Antonijs 172, 330, 332, 335
 Springovičs R. 178
 Sprindžs Juris 147
 Sproģe Alma 235
 Sprogis Ivans 20
 Sprogis J. 137
 Sprogis 207
 Sprūdža (Skaba) Anna 155, 159, 160, 304
 Sprūdža Antoņina 133
 Sprūdža (dz. Strode) Janīna (1924) 236, 268
 Sprūdža Janīna 142
 Sprūdža Konstance 73, 318
 Sprūdža Laila 159, 160
 Sprūdža (dz. Apale) Maija 133, 135, 431
 Sprūdžs Alberts 73, 89, 108, 128, 144, 183, 184, 206, 207, 210, 255, 256, 259, 264, 282, 284, 285, 286, 287, 291, 311, 328, 341, 367
 Sprūdžs Aleksandrs 266, 384, 429
 Sprūdžs Ādolfs 238
 Sprūdžs Dominiks 255, 270, 332
 Sprūdžs Edvīns 81
 Sprūdžs Konstantīns 332
 Sprūdžs Osvalds 133
 Sprūdžs Raimonds 133, 141, 154, 155, 156, 159, 270, 431, 432
 Sprūdžs Roberts 156
 Sprūdžs 62
 Spungianskis Juris 265
 Spūļs Bronislavs 99, 327
 Stabulniece Leonora 86, 88, 141, 146, 147
 Stabulniece Maija 147
 Stabulniece Sarmīte 169
 Stabulnieks Jānis 104, 108, 111, 133
 Stabulnieks Francis 258
 Stafecka Bronislava 274
 Stafecka Filimona 248
 Stafecka Leokādija 250
 Stafeckis Aleksandrs 141
 Stafeckis Anatolijs 65, 153, 187, 249, 250, 256, 263, 377
 Stafeckis Andris 250

- Stafeckis Antons 248, 250
 Stafeckis Jānis 23, 94, 95, 254
 Stafeckis Ksaverijs 47, 235, 268
 Stafeckis Lucijans 42, 272
 Stafeckis Viktors 250
 Stafeckis Zenons 249, 250
 Stafeckis 164
 Stalidzāns Jānis 125
 Staļins Josifs 65, 66, 71, 105, 109, 110, 237, 239
 Staudža (dz. Kukule) Antonija 152
 Staudža Inta 155
 Staudža (dz. Locāne) Paulina 263
 Staudža 144
 Staudžs Antons 249
 Staudžs Bronislavs 75, 249, 250, 263
 Staudžs Juliāns 249, 250
 Staudžs Konstantīns 152, 220
 Staudžs Vincents 248
 Steļamaha Gaļina 133, 432
 Stepanova Antra 88, 147, 159, 160
 Stepanova Iluta 160
 Stepanova-Āboliņa 104, 133
 Stepiņa Velga 133, 432
 Steņņaka Regīna 133, 431
 Stiuka Marija 146
 Stiuka Pēteris 94
 Stūrineice Anna 158, 159
 Stolsets Gunnars 180
 Stradiņš Jānis 360
 Straupe 162
 Strauta A. 351
 Strauts (Stafeckis) Eduards 46, 232, 257, 258, 268, 385
 Strauts 133
 Strazdiņa (dz. Juste) Jadviga 250, 270
 Strazdiņš Māris 250
 Strazdiņš Uldis 250
 Streičs Jānis 349
 Stričko Pāvels 178, 253
 Strode Agate 238
 Strode (dz. Mozga) Anna 6, 23, 24, 90, 92, 94, 141, 156, 269, 321
 Strode Anna 138
 Strode Antoņina 104, 133, 221, 232, 238, 239, 267
 Strode Ausma 241
 Strode Biruta 241
 Strode Bronislava 238, 239, 268
 Strode (Čača) Emīlija 58, 105, 235, 275
 Strode Genovefa 428, 429, 430
 Strode (Višņevska) Helēna 231, 233, 234, 236, 255, 258, 262, 366
 Strode (dz. Dukaļska) Ilze 133, 182, 432
 Strode Ināra 235
 Strode (dz. Tropa) Inga 133, 432
 Strode Jūlija 231
 Strode Laura 434
 Strode Leontīne 112, 270
 Strode (dz. Mankovska) Lilita 133, 432
 Strode Malvīne 221
 Strode Mārīte 159, 160
 Strode (dz. Karaša) Monika 235, 251, 268
 Strode Nellija 135
 Strode Otilija 77
 Strode Paulīne (1907-1986) 231, 238
 Strode (dz. Leimane) Paulīne (1908-1994) 57, 221, 266
 Strode Paulīne (fizikas skolotāja) 102, 116, 121, 122, 124, 127, 133, 428, 429
 Strode Paulīne (algebras skolotāja) 105, 121, 124, 133, 428, 429
 Strode Paulīna 99
 Strode Salimona 234
 Strode Skaidrite 167
 Strode Tekla 238, 240, 241
 Strode Valda 147
 Strode Valentīna 159
 Strode (dz. Solzemniece) Veronika (1925) 183, 263
 Strode Veronika 73
 Strode (Cēberga) Vija 155
 Strode Virgīnija 184
 Strode Zenta 239
 Strode Zinaīda 236, 237, 268, 398
 Strods Aivars 89, 159, 160
 Strods Alberts 232
 Strods Aleksandrs 107, 269
 Strods Alfons 221
 Strods Aloīzs (1924) 6, 9, 107, 119, 121, 124, 125, 126, 127, 133, 184, 185, 227, 233, 235, 239, 273, 324, 356, 358, 361, 367, 428
 Strods Aloīzs 94, 234
 Strods Aloīzs 429
 Strods Antons (1864-1918) 238
 Strods Antons (1875-1944) 231, 236
 Strods Antons (1907-?) 57
 Strods Antons (1934) 74, 232, 275, 384
 Strods Antons 95
 Strods Antons 235
 Strods Arvids 94, 95, 128, 13, 160, 432
 Strods Arvis 133, 432
 Strods A. 105
 Strods A. 182
 Strods Bonifācijs 236
 Strods Donāts (1875-1974) 231, 240
 Strods Donāts (1880-?) 69, 258
 Strods Donāts (1889-1959) 231
 Strods Donāts 48
 Strods Eduards (1927-1957) 152, 234, 235, 268
 Strods Eduards (1940) 57
 Strods Eduards 79, 85, 204
 Strods Edvīns 241
 Strods E. 107
 Strods Ēvalds 256, 261, 311
 Strods Francis (1907-1999) 45, 105, 108, 114, 120, 121, 123, 124, 126, 127, 128, 133, 138, 145, 184, 185, 235, 236, 256, 273
 Strods Francis (1926-1954) 112, 239
 Strods Francis 252
 Strods Francis 428, 429

- Strods Henriks 97
 Strods Izidors (1880-1960) 221, 232, 233
 Strods Izidors (891-1928) 231, 268, 365
 Strods Jānis (1883-1959) 231, 236
 Strods Jānis (1900-1941) 43, 44, 183, 232, 268
 Strods Jānis (1905-?) 57
 Strods Jānis (1908-1990) 258
 Strods Jānis (1909-1966) 238
 Strods Jānis (1910-1996) 231, 236
 Strods Jānis (1914-1944) 221
 Strods Jānis (1917-1996) 220
 Strods Jānis (1920-1944) 100, 232
 Strods Jānis (1931) 268, 372
 Strods Jānis (1935) 77, 78, 140
 Strods Jānis (1937) 241
 Strods Jānis 94
 Strods Jānis 110
 Strods Jānis 167
 Strods Jānis 395
 Strods-Cakuls Jānis 234
 Strods Jāzeps (1882-1977) 231, 232
 Strods Jāzeps (1903-?) 21, 57
 Strods Jāzeps (1937) 57
 Strods Jāzeps 94
 Strods Konstantīns (Plencinīks) 128, 221, 255, 256, 259, 266, 283, 284, 311, 321, 387
 Strods Odums 240
 Strods Pēteris (1892-1960) 102, 178, 184, 202, 210, 232, 253, 255, 256, 268, 281, 294, 321, 326, 335, 337, 366
 Strods Pēteris (1893-1940) 273
 Strods Pēteris (1898-1998) 231, 240, 241, 269
 Strods Pēteris (1912-1944) 232
 Strods Pēteris (1918-1941) 232
 Strods Pēteris 239
 Strods Pēteris 428
 Strods Salimons 232
 Strods-Sērmais Vladislavs 21, 24, 45, 47, 69, 232, 268
 Strods Staņislavs 20, 45
 Strods Vincents 238, 239
 Strods Vitālijs 127, 230, 268
 Strods Vitolds 235
 Strods Vladislavs (1905-1942) 221, 254, 255, 256, 260, 266, 282, 327
 Strods Vladislavs (1913-1979) 238
 Strods Vladislavs (1938) 75
 Strods Voldemārs 80
 Strods 62
 Strupiņš L. 107
 Strušeļa Genovefa 75
 Strūberga Agņija 136
 Stučka P. 39
 Stuberovska Iveta 184
 Studente (Veipa) Monika 61, 221
 Students Jūlijs 61
 Students Pēteris 234
 Stukēna Ausma 162
 Stukēna L. 48
 Stukēna Zelma 370
 Stukēne Albertīne 104, 105, 108, 111, 112, 113, 116, 128, 133, 162
 Stukēns A. 162
 Stukēns Nikolajs 21, 69, 139, 144, 153, 162
 Stunda Ansis 258
 Stutāns Pēteris 133
 Stūre Juris 133
 Stūre Elga 164, 165, 168
 Stūris Juris 164, 168
 Sudrabkalns Jānis 128
 Suhačeva Evija 86
 Supe Francis 151
 Sūniņš Kārlis 344
 Svalbe Velta 133
 Svalbs Edvīns 94
 Svalbs Edgars 133
 Svalbs Francis 75
 Svalbs Nikolajs 75
 Svarinska (dz. Latkovska) Anastasija 270
 Svenne Kaspars 104, 108, 110, 133
 Svidrevičs 104, 133
 Sviklis Andrievs 175, 177
 Svilāne Anna 158, 225
 Svilāne (Fridrihsone) Bronislava 60, 224, 225, 226, 267, 358
 Svilāne Franciska 224, 225
 Svilāne Marija 62, 224, 225, 226, 267
 Svilāne (dz. Veipa) Paulina 61, 62, 99, 100, 102, 113, 221, 225, 234, 266, 317
 Svilāne Petronele 100, 225
 Svilāne (dz. Strode) Rozālija 221
 Svilāne (Bentone) Tekla Viktorija 62, 224, 267
 Svilāne Zelma 61
 Svilāne Veronika 224, 225
 Svilāne Zuzanna 140, 143, 225, 267
 Svilāns Aleksandrs 225, 267, 381, 438
 Svilāns Aloīzs 60, 62, 258
 Svilāns Andrejs (Strods-Sērmais) 6, 9, 50, 87, 182, 211, 212, 221, 226, 256, 268, 325, 379
 Svilāns Andris 225
 Svilāns Antons 153, 155, 271
 Svilāns Augusts 184
 Svilāns Bronislavs 89
 Svilāns Dominīks 224, 225, 226
 Svilāns Donāts 225
 Svilāns Edmunds 102, 267
 Svilāns Francis 62, 224
 Svilāns Henrihs 225, 267
 Svilāns Jānis (1889-1977) 21, 48, 49, 50, 69, 100, 224, 267, 317
 Svilāns Jānis (1915-1947) 60, 61, 62, 104, 112, 118, 239, 240, 267
 Svilāns Jānis (1916-1996) 183, 224, 255, 267, 335
 Svilāns Jānis (1920) 100
 Svilāns Jānis 225
 Svilāns Jāzeps 152, 183, 224, 267, 336, 369, 398
 Svilāns Juris 224, 225
 Svilāns J. 213

- Svilāns Mīkēlis 225
 Svilāns Oļģerts 225, 255, 267, 317
 Svilāns Pēteris (1911-1993) 265
 Svilāns Pēteris (1919-1951) 152, 226, 267
 Svilāns Pēteris (1924) 225, 267, 375
 Svilāns Pēteris (1927) 266
 Svilāns Pēteris 94
 Svilāns Pēteris 62
 Svilāns Raitis 95
 Svilāns Staņislavs (1860?) 223
 Svilāns Staņislavs (1921-2001) 100, 182, 183, 223, 224, 267
 Svilāns Staņislavs (1930-1975) 224, 255, 266, 337
 Svilāns Tadeušs 223, 224
 Svilāns Vaclavs 73
 Svilāns 133
 Svirskis Osvalds 272
 Svirskis Roberts 272, 430
- Šaidašs 119
 Ščucka Anita 146, 147
 Ščucka Antoņina 145, 146
 Ščuckis Ādolfis 125, 256, 271, 377
 Ščuckis Augusts 20
 Ščuckis-Romislovs Donāts 20
 Šembeka (dz. Sanguško) Jadviga 17
 Šermulevičs D. 171, 172, 173
 Šeškins 152
 Šidlovska Anna 271
 Šidlovska Mihalina 105, 114, 271
 Šidlovska Kārlis 271
 Šikovs Jānis 24, 46
 Šints Jānis 133, 135
 Šipka A. 47
 Šķēle Antons 226
 Šķēls Ilgvars 440
 Šķēls Raitis 160
 Šmate Anna 133
 Šmate Valentīna 105, 128, 133
 Šminiņš Ivars 136, 147
 Šmite Tamāra 225
 Šmite Silvija 225
 Šmite (dz. Svilāne) Veronika 182, 183, 225, 267, 398
 Šmits Eižens 225
 Šmits 145
 Šmits Andris 225
 Šņore Aivars 168
 Šolgunovs Aleksejs 40
 Šolgunovs Logins 40, 269
 Šostaka Valentīna 184
 Šteinerts Jānis 185
 Štokmane Elza 75
 Štrodaha Ārija 168
 Šulce Silvija 169
 Šuste Anna 148
 Šusters J. 342
 Šusts Jānis 125
 Šušpanovs Aleksejs 74
 Švarce Valija 88, 95, 167, 169
- Tabine Rozalija (Naaizmērstule) 92
 Tamane Zenta 168
 Tamsons Gunārs 262, 323
 Tanne (dz. Strode) Konstance 235, 268
 Taube M. 12
 Taulkule Silvija 146, 155
 Taululis Jānis 275
 Tāraude Pauline 24
 Teilāne Genovefa 105, 133
 Teilāne Veronika 133
 Teilāns 166
 Tērauds 125
 Tidriķis A. 6
 Tihovskis Heronims 284
 Tikuma (dz. Erele) Genovefa 270
 Tilbergs J. 343
 Tilgale (dz. Leimane) Malvine 221, 222, 267
 Tiltiņš Konrāds 125, 270, 429
 Timmermane (dz. Kokare) Veronika 104, 133, 221, 222, 267
 Tiriņa Veronika 105, 146
 Tiriņš Aleksandrs 145
 Tirumnieks F. 321
 Tizenhauzens Fromults 12
 Tizenhauzens Johans 12
 Tomašūns Vincents 46, 137, 140, 177, 178, 335
 Tomsons A. 51
 Torenkevičs V. 333
 Trasuns Francis 50, 238, 293, 306, 325, 387
 Treiberģs A. 104
 Trepša Norberts (Neikšanīts) 283, 289
 Trepša V. 177
 Trizna 73, 140
 Trokša Marianna 75, 264, 376
 Trokša N. 164
 Tropa Elenora 428
 Tropa Leontija 169
 Tropa Marija 125
 Tropiņa 234
 Trops Aigars 76
 Trops Andris 88
 Trops 133
 Tručinska 102
 Trukšāns J. 178
 Trūpa Kristīne 135
 Trūpa Veronika 166
 Trūps Aloizs Laurs 262
 Trūps Donāts 102, 143, 254, 264, 319, 320
 Trūps Henriks 270, 332
 Trūps Jurgis 6, 80, 81, 85
 Trūps Pāvels 226
 Trušele Vija 135
 Trušelis Antons 167
 Trušelis Vitālis 185
 Tuča Dace 182
 Tuča Konstance 235
 Tuča Tekla (1903) 57
 Tuča (dz. Strode) Tekla 269
 Tučs Antons 57, 110

- Tučš Benedikts 268
 Tučš Donāts 49
 Tučš Jāzeps 428
 Tumane Ārija 133, 136, 432
 Tumans A. 177
 Tumans Valentīns 94
 Turčinska Aleksandra 57
 Turkins Vladimīrs 92
 Turkopolis J. 327
 Tutāne Spodra 106, 134, 146, 155, 431
 Tutāns Aloīzs 106, 134, 146, 155, 431
 Tūtēre Māra 169
 Tverdova Jeļena 164, 168
- Uljans Ojārs 147
 Ulmanis Guntis 396
 Ulmanis Kārlis 39, 51, 52, 65, 66, 104
 Uļčenko S. 107
 Upeniece Genovefa (Dzērksteņa) 260, 275, 289, 290
 Upenieks Aloīzs 73
 Upenieks Francis 272, 314
 Upenieks P. 329
 Upītis (Cviliikovskis) Jānis 127
 Upmale Juzefīne 57
 Upmalis (Garančs) Leons 258
 Urbšs A. 177
 Urka Bronislavs 73
 Urka Pēteris 150
 Urtāns Juris 147, 213
 Urtāns Pēteris 106, 134, 154, 155
 Usaniss Jāzeps 175
 Ušerovskis J. 144, 207
 Uzuliņš Andris 88
- Ūdras E. 104, 134
 Ūsāns 177
 Ūzuliņš Jānis 85
- Vabale 119
 Vaikuls Staņislavs 104, 143, 177, 178, 233, 234, 295, 328
 Vaivode Marija 430
 Vaivode Zinaida 154
 Vaivods Julijans 87, 143
 Vallis V. 126
 Vaļka Antonija 94
 Vaļka Marija 94
 Vaļka Jānis 95
 Valtere Magdalēna 104, 105, 128, 129
 Valters Boļeslavs 105, 134
 Valters Ēvalds 349
 Valters Miķelis 96
 Vanaga Janīna 156, 167
 Vanaga Tekla 87, 167, 187
 Vanags Artūrs 156
 Vanags Jānis 180
 Vanags Kārlis 146, 147
 Vanags Leonards 152, 153
 Vaskinovičs Juris 134, 153, 154, 429
- Vaška Ausma 81, 85
 Vaška Pēteris 80, 81, 85
 Vācietis Ojārs 309
 Vāczemnieks Laimonis 353
 Vecgrāvis Viesturs 297
 Vecozols T. 356
 Veide Vizma 128, 134, 308, 430
 Veidemanis Pauls 104, 108, 113, 134, 426
 Veikšāne Tatjana 110
 Veikšāns Antons 110
 Veipa (Zepa) Helēna 235
 Veipa Leonora 77
 Veipa Veronika 85
 Veipa Z. 187
 Veips Bronislavs 258
 Veips Jānis 221, 267, 385
 Veips J. 166
 Veips Roberts 428
 Veselovs Ivans 41, 42, 273
 Veitmanis K. 69
 Veršinska Ludmila 168
 Veršilova Jūlija 169
 Veselis Horsts 111
 Vējāns Andris 128, 183, 184, 308, 311, 357, 398
 Vēliņš A. 104, 134
 Vētra-Muižniece Nora 348
 Vēvere Emīlija 127
 Vēveris Juris 6, 22, 24, 95, 158, 187, 274
 Vēžinieks Nikolajs 126, 429
 Vilcāne Aija 159
 Vilcāne Genovefa 94
 Vilciņa (dz. Svilāne) Anna 60, 267
 Vilhelms Johans 20
 Vilkauša Modra 185
 Vilkauša Regīna 86
 Vilkaušs Ivars 94, 95
 Vilks Ģirts 344
 Vilks H. 178
 Viļuma (Broka) Antoņina 85, 86, 128, 129, 134, 429, 431
 Viļums Staņislavs 87, 90
 Viļums Vitālijs 134, 135, 431, 432
 Vipērs 117
 Virketis Pāvels 253
 Visnape Veneranda 134, 431
 Visocka Evelīna 134
 Visockis Jāzeps 178
 Visteļš V. 321
 Višņevskis Augusts 273
 Vizulis Aloīzijs 178
 Viģule (dz. Dūda) Valentīna 265
 Viģupe Ēriks 134, 432
 Viģupe Staņislava 123
 Viģups Voldemārs 134, 432
 Viksna A. 163, 195
 Viķe-Freiberga Vaira 393
 Vičiņa (dz. Cakule) Vija 264
 Vitols J. 321
 Voicēhovskis Francisks 171

- Voitkevičs Vladislavs 152, 153
 Volkova Anfisa 84
 Vollere Virma 134
 Voroblovs Porfirijš 74
 Vovere Bronislava 155
 Vovere Emilija 134, 430
 Vovere Maija 184
 Vucins Donāts 251
 Vulāne Melānija 135
 Vulfs Voldemārs 104, 134
 Vutnāne Maija 134
 Vutnāns Jānis 77, 85, 86, 88, 89, 94, 167, 168

 Zaburdajeva (dz. Puģačevska) Sanita 134, 149, 186, 432
 Začests B. 144
 Začests Staņislavs 144
 Zagorskis Nikolajs 168
 Zalāne Anna 155
 Zalāne-Vallena Paulina 256, 258, 259, 260, 273, 297, 305, 345, 398
 Zalāns Antons 94, 95
 Zalāns Leons 273, 297, 298, 305
 Zalāns Osvalds 88, 94
 Zālīte Elīna 365
 Zālītis B. 47
 Zālītis J. 302
 Zālītis P. 57, 69
 Zaļupa (dz. Svilāne) Anna 225, 267
 Zariņa Valentīna 274
 Zariņš Aivars 136
 Zaščerinska Viktorija 121, 123, 124, 134, 428
 Zdanovska Bronislava 61, 273
 Zdanovskis Ivars 159
 Zeile Pēteris 184, 291, 342
 Zeimule Ilona 166, 168
 Zeimule Marika 393
 Zeimule Veronika 184
 Zeimuls Aivars 140
 Zeimuls Francis 134, 135, 269, 374, 431, 432
 Zeimuls Zenons 141
 Zelmenis (Poļaks) Vincents 183, 266, 386
 Zemzars Gunārs 381
 Zepa (dz. Raģele) Agnese 135, 136, 147
 Zepa Aina 127
 Zepa (dz. Piļpuka) Anita 134
 Zepa Anna (1904?) 57
 Zepa Anna (1927-1992) 106, 134, 272, 342
 Zepa Anna 146, 155
 Zepa Anna 431
 Zepa (dz. Meldere) Daira 134, 342, 432
 Zepa Emilija 100
 Zepa Genovefa 59
 Zepa Ieva 226
 Zepa Ilze 182
 Zepa Ināra 160
 Zepa Irēna 182
 Zepa (dz. Dūda) Janina 265
 Zepa Jūlija 59

 Zepa Ligita 135
 Zepa (dz. Eriņa) Silvija 9, 263, 391
 Zepa Skaidriete 184, 187
 Zepa Tekla 79, 85
 Zepa (dz. Strode) Valentīna (1932) 274, 393
 Zepa Valentīna (1939) 59
 Zepa Veronika 58
 Zepa Veronika 167
 Zepa Vija 57
 Zepa Zinaida 59
 Zepa Zuzanna 342
 Zepa 162
 Zeps Aivars 342
 Zeps Aloizs 153, 229, 256, 274
 Zeps Antons (1919-1991) 146, 147, 270, 342
 Zeps Antons (1920-1944) 100
 Zeps Antons (1937) 58
 Zeps Antons 86, 145
 Zeps Antons 94, 95
 Zeps Arvīds 157, 274
 Zeps Artūrs 157
 Zeps A. 39
 Zeps A. 105
 Zeps Donāts 21, 23, 47, 69
 Zeps Edgars 157
 Zeps Einārs 78
 Zeps Francis 50, 98, 141, 143, 183, 201, 256, 269, 320, 327
 Zeps Jānis (1903?) 21, 57
 Zeps Jānis (1934) 127
 Zeps Jānis (1935) 139
 Zeps Leons 134
 Zeps Pēteris (1891-1972) 74
 Zeps Pēteris (1903?) 58
 Zeps Pēteris (Dainavs) (1924) 260, 270, 298
 Zeps Staņislavs 255, 274, 333
 Zeps Valdis 13
 Zieda Helēna 94
 Ziedonis Imants 309
 Ziemele (dz. Cepļa) Leonora 134, 142, 181, 431, 432
 Ziemelis Pēteris 15, 106, 128, 134, 135, 181, 272, 388, 431
 Zilevičs 210
 Zinovjeva Vija 135
 Zirnīs E. 315
 Zībergs Staņislavs 173
 Zlēmete Eleonora 273
 Zolts A. 340
 Zosārs Andris 187
 Zvejsalnieks Osvalds 275, 346
 Zviedris Aleksandrs 341
 Zviedris Edgars 147
 Zvīdra (dz. Sprūdža) Antonija 266, 393
 Zvīdre Emilija 164
 Zvīdre Ieva 393
 Zvīdre Klāudija 428
 Zvīdre Paulina 59
 Zvīdris Antons 149, 262, 372, 393, 428
 Zvīdris Julijans 59
 Zvīdris Mamerts 167

Zvīdris Staņislavs 59, 79, 155
 Zvīdriņa Antoņina 99, 100, 102, 222
 Zvīdriņš Ivars 80, 81, 83, 85
 Zvīdris Ivars 372

Žagars Josifs 20
 Žauners Pāvels 264
 Žeimunds Vjačeslavs 125, 153
 Žguts S. 102
 Žihare-Loidla Laima 393
 Žihars Staņislavs 269, 393
 Žilinskis V. 177
 Žogota Valentīna 134, 153
 Žulego Gaļina 134, 431

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Andermanis K., Šturms E. Rokasgrāmata ekskursiju vadītājiem pa Latgali. – Rīga, 1935.
2. Ancelāne A. (sast.). Latviešu tautas teikas. Vēsturiskās teikas. – Rīga, 1988.
3. Anspaks A. Preiļu novads. – Preiļi, 1996.
4. Apels M. Latgāliešu literatūras vēsture. – Rēzekne, 1935.
5. Apinis K. Latvijas pilsētu vēsture. – Rīga, 1933.
6. »Arheoloģija un etnogrāfija«, (ZA žurnāls). – 1996. g. 18. sēj.
7. »Austrālijas latvietis« (latviešu laikraksts Austrālijā).
8. Borbals Ā. Par piecu dēlu ģimeni. // Stars. – 1993. g. 30. jūn.
9. Brežgo B. Latgolas inventari un generalmēreišonas zemu aproksti 1695.–1784. godā. –Daugavpils, 1943.
10. Briška B. Lubōna jyras un Warkas ūstas liktiņš. // Acta Latgalica, P/s Latgaļu izdevniecība, 1972, Nr. 4.
11. »Brīvā Latvija« (apvienotā Londonas un Latvijas avīze). – 1999. g. 25. sept.
12. Broks J. Aloizijs Broks. // Zemturs. – 1998. g. 27. febr.
13. Broks J. Klōnu pusē (manuskripts). – 1980.
14. Broks J. Kultūrvēsturiskie pasākumi un organizētāji Varakļānos. // Zemturs. – 1998. g. 3. aprīlis.
15. Broks J. Latgales kultūras darba entuziasti. – Rīga, 1995.
16. Broks J. Oda Vacajai skūlai un senejai draudzeibai. // Tāvu zemes kalendars. – 2000.– 289.–290. lpp.
17. Broks J. Varakļāni un izglītība aizgājušajos laikos. // Tāvu zemes kalendars. – 2000. – 77.–78. lpp.
18. Broks J. Varakļānu draudzes vēsture. // Varakļōnīts. – 1996. – Nr. 6.–12.
19. Broks P. Atmiņas par Varakļāniem. – 100 lpp. (Manuskripts rokrakstā Madonas novadpētniecības muzejā nodaļā »Atmiņas un raksti par Varakļāniem« MNM 5800, Nr. 19.)
20. Broks-Eisāgs J. Varakļānu ģimnāzija laikmeta griežos. // Stars. – 1991. g. febr.
21. Broks-Eisāgs J. Kokaru ciems kā paraugs. // Zemturs. – 1997. g. 31. okt.
22. Budže A. »Varakļōnu Dekanats« rakstā »Atlaidas un tērgi Latgolā«. // Acta Latgalica, P/s Latgaļu izdevniecība, 1972, Nr. 4. – 139.–178. lpp.
23. Bukšs M. Latgaļu literatūras vēsture. – P/s Latgaļu izdevniecība, 1957.
24. Cakuls J. Latvijas Romas katoļu priesteri. – Rīga, 1996.
25. Cepītis J. Dižakmeņi un kultūrvēsturiskie akmeņi Latgalē. // Vides vēstis. – 1999. – Nr. 2/3, – 22. lpp.
26. Dabas aizsardzības plāns Latvijai. Pasaules Dabas fonda projekts WWF pr. 4568, 1992.
27. »Dzeive« (latgaļu žurnāls zinātnei un literatūrai, ASV).
28. »Dzimtenes Balss« (latviešu katoļu mēnešraksts, ASV (1954–1966)).
29. Eglājs A. Aleksandrs Garančs. // Tāvu zemes kalendars – 1994. – 123.–124. lpp.
30. Ertis L. Dzērksteņa. // Tāvu zemes kalendars – 1998. – 61.–66. lpp.
31. Ezergailis A. Holokausta vācu okupētajā Latvijā 1941.–1944. – Rīga, 1999.
32. Ieskats Latgales skolu vēsturē. – Viļāni, 1990.
33. Īpaši aizsargājami dabas objekti Latvijas PSR teritorijā. – Rīga, 1988.
34. Janele I. Vecie lauku parki (sēr. »Daba un mēs«). – Rīga, 1981.
35. Janele I. Preiļu parks. // Latvijas arhitektūra, 1998., Nr. 51 lpp.
36. Jaunzeme A. Antons Boldāns. – »Katōļu dzeive« 1999. g. Nr 10
37. Johansons A. Mazpilsēta ar sentimentālo dārzu. // Dzimtenes kalendārs 1976. gadam. – ASV, 1975.
38. »Kanādas latviešu katoļu apvienības mēnešraksts«. – 1998. g. 15. aug.
39. »Katōļu dzeive« (religiōzi sabiedriska žurnāls).
40. »Katoļu kalendārs.«
41. Korsaks P., Kušķis G. Ceļā uz neatkarību. Brīvības cīņu pieminekļi. – Rīga, 1997.
42. Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Šēnbergs M. u. c. – Jāņa sēta, 1995. – 615 lpp.

43. »Laiks« (latviešu laikraksts ASV).
44. »Latgolas Bolss« (latgaliešu laikraksts emigrācijā).
45. Latkovskis D. Nacionālā atmoda Latgalē. – Rēzekne, 1999, I daļa
46. Latkovskis D. Nacionālā atmoda Latgalē. – Rēzekne, 2002, II daļa
47. Latkovskis L. Dzyntōs zemes ļaudis (I). – ASV, 1966.
48. Latkovskis L. Muns jaunības draugs akmiņš. Dzyntōs zemes ļaudis (II). – ASV, P/s Latgaļu izdevniecība, 1983.
49. Latviešu rakstniecība biogrāfijās. – Rīga, 1992.
50. Latvijas ģerboņu grāmata. – Rīga, 1993.
51. Latvijas pilsētas. – Rīga, Preses nams, 1999.
52. Latvijas Tūrisma ceļvedis. – Rīga, 1998.
53. Latvijas Valsts arhīvs par deportētajiem iedzīvotājiem 1941. un 1949. gadā. (Deportētie iedzīvotāji no Varakļānu pilsētas un pagasta.)
54. »Latvijas vēstnesis« (1998. gada 18. decembris, 1999. gada 30. decembris.)
55. Madonas novads teikās un nostāstos. – Madona, 1993. – 51 lpp.
56. Madonas novads teikās un nostāstos. – Madona, 2000. – 77 lpp.
57. Mileiko V. Skolu direktors Jāzeps Svilāns. // Latvija Amerikā. – 1997.
58. Mugurēvičs Ē. Varakļānu pirmsākumi. // Stars. – 1998. g. febr.
59. Naglis V. Maltas ordeņa saknes Latvijā. – Rīga, 1998.
60. Pilpuka A. Lazdiniku Svilāni. // Tāvu zemes kalendārs – 1997, 138.–142. lpp.
61. Podiņš B. Šis un tas par Varakļāniem. // Stars. – 1988. g. 24. sept.
62. Podiņš B. Novada heraldikas līkoči. // Stars. – 1989. g. 13. jūn.
63. Rudko N. Viļāni. Tūrisma ceļvedis pa Viļāniem un to apkārtni. – Rīga, 1962.
64. Rupainis O. Jaunō skūlōtōja. – Rēzeknē, 1991.
65. Rusmanis S., Viks I. Viļāni. – Rīga, 1997.
66. Saliņš S. Latvijas dižkoki un retie koki. – Rīga, 1974.
67. »Saulēte« (katoļu jaunatnes biedrības žurnāls 20.–30. gados.).
68. Spogis A. Konstantīns Strods-Plecinīks. – »Katōļu dzeive«, 1999. g. Nr. 10.
69. Sprūdžs A. Asaru liekņa. – ASV, 1955.
70. Sprūdžs A. Daugavas vēju atbalss. – Rīga, 1999.
71. Strauta A. Konstantīns Počs. // Rēzeknes Vēstis. – 1997. g. 27. febr.
72. Strods Ē. Baltā pilsēta. // Karogs. – 1977. – Nr. 11.
73. Strods K. Tas sākās Varakļānos. – ASV, Gauja, 1998.
74. Taivāns L. Po Latgālii (krievu val.). – Maskava, 1988. – 122. lpp.
75. Turlajs J., Miltiņš G. Latvijas apdzīvotās vietas. – Rīga, 1998.
76. Urtāns J. Pēdakmeņi, robežakmeņi, muldakmeņi. – Rīga, 1990. – 79.–80. lpp.
77. Vanags K. Lubāna klāni un Rāznas pauguri. – Latgales Kultūras centra izdevniecība, Rēzekne 2001. – 96 lpp.
78. Varakļānu muižas apbūve. // Buklets »Latvijas muižas un pilis«. Eiropas kultūras mantojuma dienas, 1997. – 51. lpp.
79. Varakļānu parka dendroloģiskās izpētes materiāli. Nacionālā Botāniskā dārza Dendrofloras nodaļas pētījums. 1995, npublicēts.
80. Vējāns A. Latgales rakstu gaismā. – Rīga, 1996.
81. Vides aizsardzības rādītāji Latvijā. Statistika biļetens. – Rīga, 1998. – 81. lpp.
82. Viksna A. Latvijas medicīnas pieminekļi. Katalogs. – Rīga, 1986. – 47. lpp.
83. Zeile P. Emīlija Klīdzēja. // Zemturs. – 1996. g. 14. maijs.
84. Zeimuls F. Ārsts Jānis Leimans. // Varakļonīts. – 1998. – Nr. 7.
85. Zeps F. Kod pamatškolom byus apmirinojūšas mōjas? // Zemņika ziņas. – 1927. – Nr. 25.
86. Zeps F. Kas vēļ jōpanōk izgleiteibas laukā? // Zemņika ziņas. – 1928. g. 10. septembris.
87. »Zidūnis« (latgaliešu literārais žurnāls 20.–30. gados).

SATURA RĀDĪTĀJS

PRIEKŠVārds. Artūrs Garančs	5
VELTĪJUMI VARAKĻĀNIEM	
Marta Bārbale. Veltījums Varakļāniem	7
Varakļāni ir mana pils	7
Jāzeps Latkovskis. Baltā pilsēta	8
Antons Kūkojs. Varakļāniem	8
VARAKĻĀNU VĒSTURE UN ĢEOGRĀFIJA	
Ēvalds Mugurēvičs. Varakļānu pirmsākumi	11
Jānis Pilpuks. Borhu laikmets Varakļānu novadā	15
Pēteris Savickis. No Varakļānu pagasta un pilsētas pagātnes	18
Jānis Pilpuks. Par Varakļānu pašvaldībām	20
Sarmīte Strode. Varakļānu novada vispārējs raksturojums	24
Juliāns Broks. Dati par Varakļānu novada apdzīvoto vietu sadalījumu pēc saimniekošanas veida un lieluma ..	26
Varakļānu novada vietu nosaukumi un to izcelšanās	28
LATVIJAS BRĪVĪBAS CĪŅAS UN NEATKARĪBAS GADI	
Jānis Pilpuks. Varakļāni un brīvības cīņas	39
Varakļānieši – Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri	40
Valērija Solzemniece. Latvijas atbrīvošanas cīņu vieta Mežastrodos	44
Jānis Pilpuks. Varakļānu novads 1920.–1940. gadā	46
Ādolfs Borbals. Varakļānieši 20. – 30. gadu politikā	50
Andrejs Svilāns. Varakļāni un Meža diņu tradīcija Latvijā pirms II Pasaula kara	50
Jānis Pilpuks. Ebreju kopiena Varakļānos	52
Krievu un baltkrievu minoritātes Varakļānu novadā	54
OKUPĀCIJAS UN KARA LAIKS	
Jānis Pilpuks. Latvijas okupācija un kara gadi Varakļānos	56
Jānis Broks-Eisāgs. 1941. gada 14. jūnijā deportēto iedzīvotāju saraksts	57
1949. gada 25. martā no Varakļānu pilsētas un pagasta deportēto iedzīvotāju saraksts ..	58
Anna Vilciņa. Atmiņu pavedieni par nacionālo partizānu – pedagogu Jāni Svilānu	60
Jānis Broks-Eisāgs. Kapteinis Pēteris Čevers	63
Anatolijs Stafeckis. Vēstures rata riteņos	65
PĒCKARA GADI	
Jānis Pilpuks. Varakļānu novads pēc kara	69
Antoņina Pilpuka. No Dekšāru pagasta vēstures	73
Genovefa Melne. TAUTAS TREŠĀ ATMODA VARAKĻĀNOS	76
NO R. LABANOVSKA GRĀMATAS «REZONANSE»	97
IZGLĪTĪBA	
Jānis Broks. Varakļānieši un izglītība aizgājušajos laikos	98
Jānis Pilpuks. Ieskats Varakļānu skolu vēsturē	102
Jānis Broks-Eisāgs. Varakļānu ģimnāzija laikmetu griežos	107

Leontīne Strode. Kavējoties atmiņās	112
Konrāds Sondors. Atmiņas par tālajiem skolas laikiem	113
Francis Strods. Atmiņas par Varakļānu vidusskolu pirmajos pēckara gados	114
Jāzeps Latkovskis. Varakļānu vidusskolas skolotāji pirmajos pēckara gados	121
Jānis Pelšs. Varakļānu ģimnāziju-vidusskolu atceroties	122
Aloizs Strods. Vēstures «viltotāji» Varakļānu vidusskolā	125
Marta Bārbale. Atmiņu vējos, atmiņu gunkuros	127
Anna Sondore. Varakļānu vidusskolas direktori	128
Varakļānu vidusskolas direktora vietnieki mācību darbā	129
Varakļānu vidusskolas skolotāji	129
Valda Jermanova. Varakļānu mūzikas un mākslas skola	135
KULTŪRA	
Jānis Broks. Kultūras darbs Varakļānos neatkarības gados	137
Aina Jaunzeme. Kultūras dzīve pēckara periodā	144
FIZISKĀ KULTŪRA UN SPORTS	
Viktors Briška. Sports Varakļānu novadā	149
Raimonds Sprūdžs. Varakļānu vidusskolas sasniegumi sportā	159
VESELĪBAS APRŪPE VARAKĻĀNOS	
Julijans Blusanovičs. Nedaudz no vēstures	161
Ārsti, kuri strādājuši Varakļānos pēc II pasaules kara	168
RELIGISKĀ DZĪVE VARAKĻĀNOS	
Jānis Broks. No Varakļānu draudzes vēstures (1790–1900)	170
Antons Boldāns. Varakļānu katoļu baznīca un draudze	177
Velta Kalvāne, Jānis Broks-Eisāgs. Varakļānu Svētā Krusta evaņģēliski luteriskā draudze un baznīca	179
NOVADA MUZEJI	
Jānis Piļpuks. Varakļānu novada muzejs	181
Antoņina Piļpuka. Dekšāru pagasta muzejs	183
Valērija Solzemniece. Murmastienes novadpētniecības muzejs	184
NOVADA LAIKRAKSTI	
Aina Jaunzeme. «Varakļonīts»	186
Valērija Solzemniece. «Murmastienes Vēstis»	187
KULTŪRVĒSTURISKI PIEMINEKĻI VARAKĻĀNOS	
Jānis Piļpuks. Grāfs Mihaels Borhs (1753–1811)	188
Pēteris Savickis. Grāfa Mihaela Borha ģerbonis	190
Arhitekts Vinčenco Macoti (1756–1798)	192
Varakļānu muižas ansamblis	193
Varakļānu pils parks	196
Varakļānu baznīcas	200
Varakļānu novada kapsētas	205
Senie krogi Varakļānu apkaimē	207
Andrejs Svilāns. Tūrisma objekti un maršruti Varakļānos	209
Aizsorgojami dobās objekti un cytas dobās vērtības Varakļānu apļēcinē	211
Pēteris Broks, Emīlija Spēlmane. NOSTĀSTI UN TEIKAS PAR VARAKĻĀNIEM	214
VARAKĻĀNU NOVADA CIEMI UN ĻAUDIS	
Jānis Broks-Eisāgs. Kokaru ciems	220
Ādolfs Borbals. Par brašajām kaucmindietēm	222
Antoņina Piļpuka. Lazdīnieku Svilāni	222
Andrejs Svilāns. Grōmotu pōrraksteitōji	226
Aloizs Strods. Sola un Dūdsola	227
Staņislavs Čakuls. Par Lubāna ezeru	230
Jānis Broks-Eisāgs. Lielstrodu ciema un ļaužu likteņi	230
Lielstrodu ciema «Lielo Eisāgu» mājas un ļaudis	235
Reiz bija Ladužu Agatiņas mājas	238

118	Aloizs Strods. Jākužu gūsteknis	239
119	Valērija Solzemniece. Par virsmežsargu Pēteri Strodu	240
119	Leonards Latkovskis. Legendārais dziedātājs Odums	242
121	Antons Garančs. Ciems aiz Malmutes upes	243
122	Ādolfs Borbals. Par piecu dēlu ģimeni	248
122	Jāzeps Latkovskis. Justu ģimene no Varakļānu pagasta »Ožniekiem«	250
127	Antoņina Piļpuka. Savdabīga māksliniece	250
128	Kokļu meistars	251
129	Pēteris Savickis. Par dažiem tautas māksliniekiem	251
129	Valentīna Bāliņa. Atmiņas par Stirnieni	252
132	Jānis Broks-Eisāgs. Varakļānu novada devums Latvijai	254
132	Jūlijs Počs. Klaidā vai ārzemēs dzīvojošie varakļānieši	257
132	Pauline Zalāne-Vallena. Gleznotāja Jāņa Stroda pasaulē	258
137	Marta Bārbale. Talantiem svētītā zeme	259

VARAKĻĀNU NOVADA INTELIGENCES REDZAMĀKIE PĀRSTĀVJI UN VIŅU DZIMTĀS VIETAS 261

IEVĒROJAMĀKO VARAKĻĀNIEŠU BIOGRĀFIJAS

140	Literāti	276
139	Sabiedriskie darbinieki, publicisti	316
141	Priesteri	325
140	Mākslinieki, arhitekti	340
140	Režisori, aktieri, diriģenti	347
140	Zinātnes un augstskolu darbinieki	350
170	Skolotāji	364
172	Mediķi	370
172	Juristi	375
172	Žurnālisti	376
181	Tautsaimnieki	380
181	Militārie darbinieki	384
181	Novadpētnieki	387

Antoņina Piļpuka. AUG JAUNIE TALANTI 392

Jānis Piļpuks. VĒSTURISKO NOTIKUMU HRĀNOLOĢIJA VARAKĻĀNU NOVADĀ 394

Jōņs Broks. LATGOLAS TICEIBA 397

Konrāds Sondors. PĒCVĀRDS 398

PERSONU RĀDĪTĀJS 399

IZMANTOTĀ LITERATŪRA 420

Varakļānu pils 2001. gadā

Varakļānu pils 2002. gadā

Varakļānu ģimnāzijas skolotāji 1936. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: zīmēšanas skolotājs, mākslinieks Arvids Gusārs, Riekstiņa (vācu val.), Elza Kučere (matemat.), Augusts Balodis (skolas direktors), Elvira Liepiņa (dabas zin.), Pauls Veidmanis (latīņu val.). Otrajā rindā: Eliass Kučers (fizika), Marija Mežīte (vēsture), Vera Gusāre (latviešu val.), Berķis (dziedāšana un vingrošana)

Varakļānu ģimnāzijas 4. klase 1936. gadā

Ģimnāzijas saimniecības vadītājs savā satiksmes līdzekli 1935. gadā

Varakļānu ģimnāzijas 1938. gada izlaidums

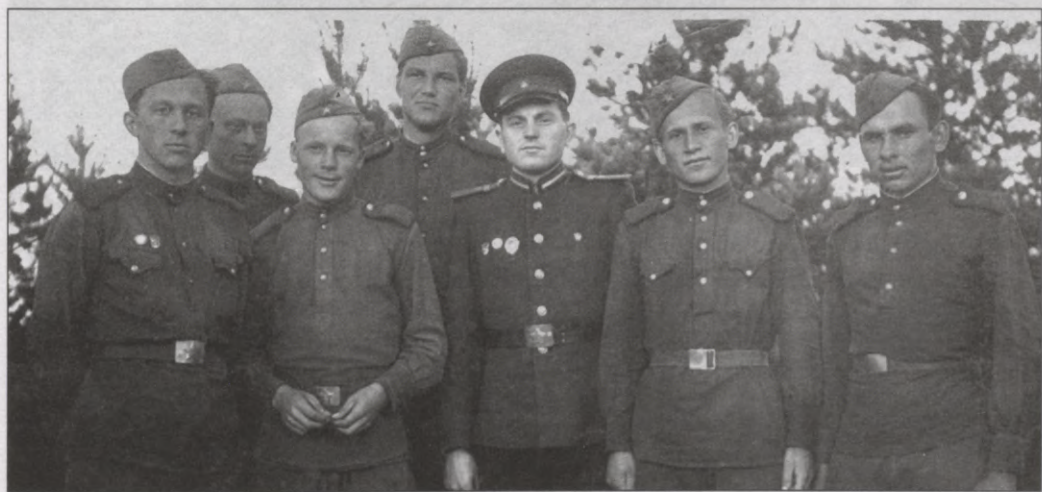
Varakļānu vidusskolas 1947. gada izlaidums. 1. Rindā no kreisās: skolotāji Paulīna Strode (fizika), Valentīna Erele, Paulīne Strode (algebra), Agnese Cakule, Genovefa Strode, Francis Strods, Viktorija Zaščerinska, Antons Eiduks, neatpazīts, Antons Počs, Konstantīns Galanskis, Jānis Naglis

Varakļānu vidusskolas vēstures pulciņš 1950. gada pavasarī. No kreisās pirmajā rindā: Sarmīte Mozga, Marija Garanča, Anna Dukalska, vēstures skolotājs Aloīzs Strods, Bernadete Bondare, pulciņa vadītājs Konrāds Sondors, Eleonora Tropa. Otrajā rindā: Jāzeps Garančs, Antons Zvīdris, Roberts Veips, Klaudija Zvīdre, Jāzeps Tučs, Ādolfs Borbals, Eduards Kokars, Zinaīda Kokare, Vladislavs Locāns, Pēteris Strods, Jānis Salenieks

Varakļānu vidusskolas 1950. gada izlaidums – lielākais vidusskolas vēsturē. Pirmajā rindā no kreisās: Oskars Kēniņš, Viktorija Fiskoviča, Antoņina Viļuma, Aloizs Strods, fizikas skolotāja Paulina Strode, Antons Eiduks, Anna Saprovska, militārās mācības skolotājs, izgl. nod. vad. Norberts Madžulis, Francis Strods, rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs Jurčs, partijas komitejas sekretārs Podgornijs, rajona komjaunatnes komitejas sekretārs Nikolajs Vēžinieks, algebras skolotāja Pauline Srode, Konstantīns Gaļanskis, Antons Počs, Veronika Augustāne, Genovefa Strode, Agnese Cakule, Dominiks Mikažāns, neatpazīts

Varakļānu vidusskolas beidzēji 50. gados studentu militārās mācības nometnē Ādažos. No kreisās Aleksandrs Sprūdžs, Konrāds Tiltiņš, Jevgēnijs Pelšs, Jānis Kolns, komandieris Jānis Naglis, Evalds Gallītis, Konstantīns Kristaps

Varakļānu vidusskolas 1951. gada izlaidums. Pirmajā rindā no kreisās: Edvards Kodols (mūzika), Boļeslavs Justs (militārā mācība), Paulina Strode (fizika), Pēteris Sperga (izglītības nod. vad.), Genovefa Strode (vācu val.), Ruta Buivide (angļu val.), Juris Vaskinovičs (fizikultūra), Valentīna Juste (darbvede, sekretāre), Aleksandrs Āboltiņš (rajona komj. sekretārs), Marija Petrova (direktore), Nellija Runkovska (vēsture), Jānis Runkovskis (matemātika), Viktorija Fiskoviča (krievu val. un lit.), Antons Eiduks (latv. val. un lit.), Paulina Strode (matemātika), Antoņina Viļuma (krievu val. un lit.), Konstantīns Gaļanskis (ķīmija, ģeogrāfija)

Varakļānu vidusskolas 1952. gada izlaidums. 1. rindā no kreisās: absolvente Marija Grudule, skolotāji Emīlija Vovere, Jānis Runkovskis, Ruta Buivide, Vizma Veide, Viktorija Fiskoviča, absolvents Antons Gruduls, skolas direktore Nellija Runkovska, absolvents Roberts Svirskis, skolotāji Genovefa Strode-Daugerte, Aida Jostsone-Orinska, Ruta Kļaviņa, Bronislava Moroze, Lidiņa Kvasova, absolvente Marija Vaivode

Varakļānu vidusskolas 1953. gada izlaidums. 1. rindā no kreisās: skolotāji Ruta Buivide, Vizma Veide, Anna Muižniece, Klāra Klevina, Pēteris Sperga (Izglītības nodaļas vadītājs), Viktorija Rutka, Vladislavs Kovaļevskis (skolas direktors), Viktorija Fiskoviča, Jānis Runkovskis, Ruta Kļaviņa, Genovefa Strode-Daugerte, Emīlija Vovere

Vidusskolas skolotāji 1970. gadā. 1. rindā no kreisās: Antoņina Broka, Viktorija Fiskoviča, Olga Mālniece, Anna Zepa, Anna Sondore, direktore Antoņina Viļuma, Tamāra Locāne, Vilma Lukaševiča, Solomeja Sila, Veneranda Visnape, Regīna Steņņaka. 2. rindā: Anna Mičule, Anna Lucāne, Lilija Čerņecova, Marfa Mālniece, Klaudija Juste, Agnese Mikažāne, Maija Sprūdža, Marija Broka, Tekla Garanča, Natālija Kuzņecova, Francis Selickis. 3. rindā: Pēteris Ziemelis, Anna Puzāka, Jūlija Razumovska, Gaļina Žulego, Mihalina Ornicāne, Spodra Tutāne, Genovefa Melne, Veronika Selicka. 4. rindā: Pēteris Ornicāns, Vladislavs Locāns, Jānis Eiduks, Jānis Lukaševičs, Aloizs Tutāns, Vitālijs Viļums, Viktors Čerņecovs, Jānis Pilpuks, Pēteris Balodis (Varakļānu pilsētas Izpildu komitejas priekšsēdētājs)

Varakļānu vidusskolas skolotāji 1976. gadā. 1. rindā no kreisās: Francis Zeimuls, Veronika Selicka, Vilhelmine Ivuškāne, Marfa Mālniece, direktors Pēteris Ziemelis, Tamāra Locāne, Anna Sondore, Mihalina Ornicāne, Veneranda Visnape. 2. rindā: Genovefa Melne, Raisa Sokolova, Antoņina Viļuma, Lilija Čerņecova, Regīna Steņņaka, Klaudija Juste, Antoņina Broka, Marija Slūka, Vilma Lukaševiča, Spodra Tutāne, Anna Mičule, Agnese Mikažāne. 3. rindā: Vitālijs Viļums, Jānis Eiduks, Marija Karzubova, Leonora Ziemele, Rozālija Golubeva, Pēteris Ornicāns, Viktors Briška, Raimonds Sprūdžs, Vladislavs Locāns, Aloizs Tutāns, Viktors Čerņecovs, Jānis Lukaševičs, Francis Selickis

Varakļānu vidusskolas skolotāji 1989. gadā. 1. rindā no kreisās: Aina Jaunzeme, Marija Kolneja, Anna Sondore, Valentīna Briška, Aina Jirjena, Velta Kalvāne, Anita Saleniece, Tamāra Locāne, Leonora Laizāne, Marija Pušmucāne, Tekla Ikauniece, Leonora Ziemele, Ērika Vīgupe. 2. rindā: Jāzeps Broks (sovhoza »Varakļāni« direktors), Vitālijs Viļums, Jānis Eiduks, Vladislavs Locāns, Raimonds Sprūdžs, Daira Zepa, Viktors Briška, Lilita Strode, Inga Strode, Rozālija Golubeva, Aina Brizga, Raina Rotkeviča, Voldemārs Vīgups, direktors Arvīds Strods, Jānis Bērziņš (Madonas raj. TIN vadītājs), Valentīna Brokule, Jānis Pilpuks, Ināra Laura, Genovefa Melne, Antoņina Gatiņa, Jānis Siliņš (Varakļānu ciema padomes priekšsēdētājs), Oskars Kančs (Varakļānu pilsētas Izpildu komitejas priekšsēdētājs), Francis Zeimuls.

Varakļānu vidusskolas skolotāji 2001. gadā.

1. rindā no kreisās: Ingrīda Melne, Lolita Briška, Marija Pušmucāne, Anita Saleniece, Juris Daleckis (skolas direktors), Aina Kazāka, Inga Strode, Ilze Strode, Aivis Jakušinskis; 2. rindā: Velga Stepīna, Feodora Samsonova, Tekla Ikauniece, Antoņina Gatiņa, Marfa Mālniece, Sanita Zaburdajeva, Gaļina Steļmaha, Lilija Čerņecova, Ingrīda Dalecka, Rozālija Golubeva, Leonora Laizāne; 3. rindā: Ināra Laura, Arvis Strods, Aina Jaunzeme, Marta Eiduka, Sandra Grudule, Māris Justs, Ieva Mozga, Ārija Tumane, Aija Brizga, Ilga Krūmiņa, Daira Zepa, Raina Rotkeviča, Margariota Selicka, Marija Kolneja

Rēzeknes-Aglonas diecēzes bīskapa Jāņa Buļa vizitācija Varakļānu katoļu draudzē 2000. gadā

Varakļānu vudusskola 2002. gadā, uzcelta 1957. gadā

Varakļānu novadpētniecības muzeja vadītājas Terēzes Korsakas vadībā Varakļānu jaunie talanti uzstājas Eiropas kultūras mantojuma dienu sarīkojumā. No kreisās: Iveta Siņicina, Laura Strode un Ieva Korsaka

Teiču pūrvis pavasarī

Atmodas laiks Varakļānos

Varakļānu pilsētas 70 gadu jubilejas koncerts 1998. gadā

Dr. J. Blusanoviča dzīves jubilejā

PILS PARKS

1. JADVIGAS KAPLIČA
2. MĪLESTĪBAS AKMENS
3. ESTRĀDE
4. PILS
5. PIEMINEKLIS ARHITEKTAM
6. PIEMINEKLIS SUNIM
7. VELNA TILTIŅŠ
8. ZIEMEĻU VĀRĒTI

Aleksandra Svilāna apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa Sudraba Goda zīmi 2002. gadā

Koncerts Varakļānu estrādē »Bērni bērniem« 2002. gadā

Varakļānu novada muzejā 2001. gadā

Apaļā baznīca – kapela

Medmāsa Tija Nagle (dz. Gaidule) kultūras namā ievē dr. Julijanu Blusanoviču viņa dzīves un darba jubilejā 1979. gadā

Slimnīcas 75 gadu jubilejā uzstājas Varakļānu »Sprīdītis«. No kreisās: Tatjana Gabovda, Edgars Erels, Elda Dudare, Laila Avotiņa, Ilgvars Šķēls, neatpazīta, Ziedīte Masaļska

---

Formāts 70×100^{1/16}, 35,5 noscītās iespiedloksnes. Ofsetpapīrs 80 g/m². «RimCaramondCondensed» garnitūra. Metiens 1000 eks. Iespiesta SIA «Latgales Druka» tipogrāfijā, Baznīcas ielā 28, Rēzeknē, LV-4601. Pas. Nr. 851.

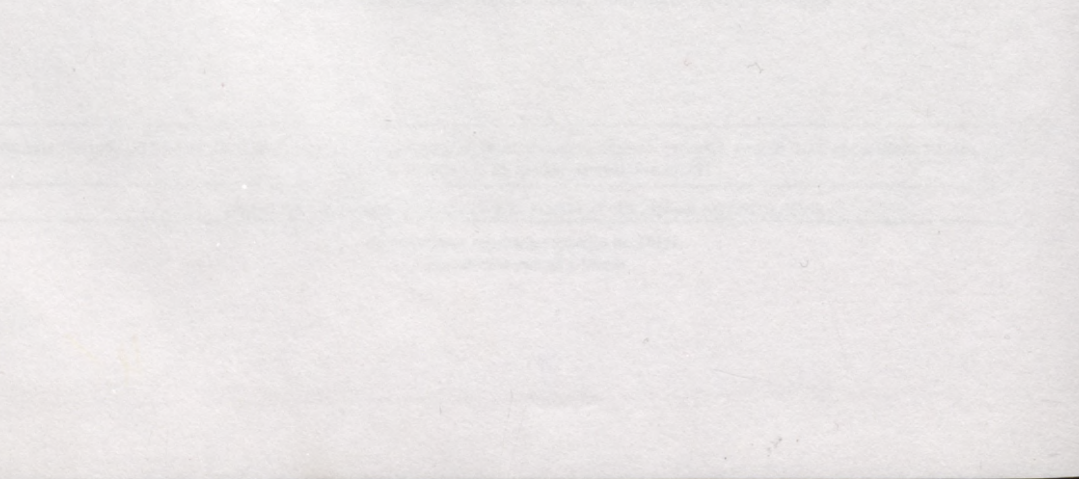
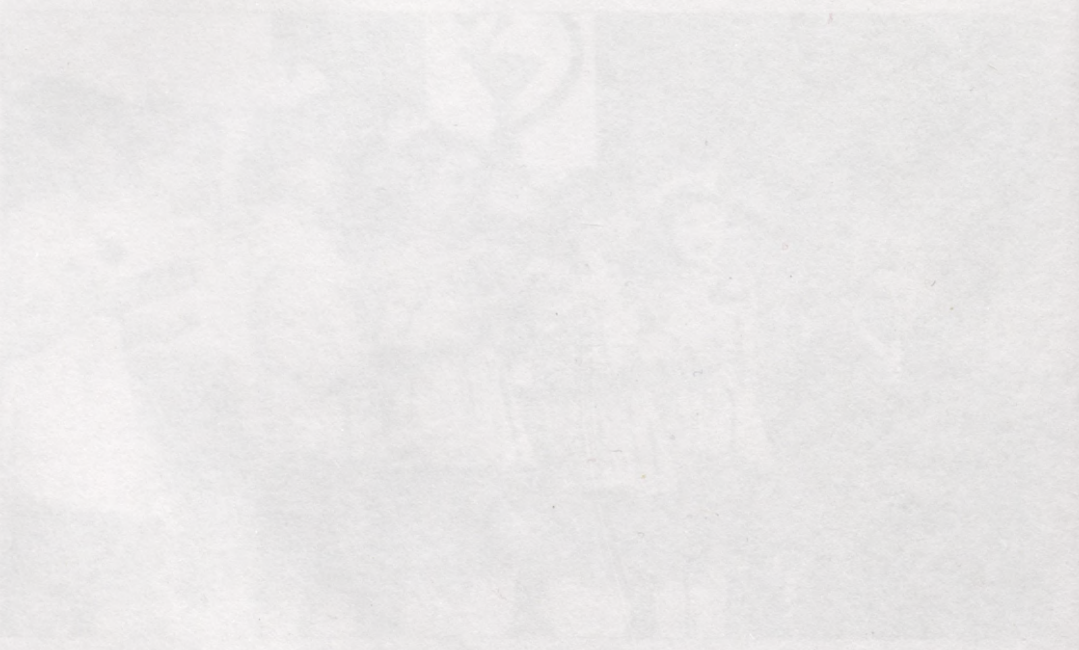

Latgales Kultūras centra izdevniecība, 16. a. k., Rēzeknē, LV-4601. Tālruni 4622298, 6529898.

Izdevējdarbības reģistrācijas apliecība Nr. 2-0131.
Izdevniecības vadītājs J. Elksnis

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303032435

**OBLIGĀTAIS
EKSEPLĀRS**

4. /

2003-5
69

ISBN 9984-29-036-0